

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**TDK TÜRKÇE GÜNCEL SÖZLÜK’TE ARAPÇADAN
TÜRKÇEYE GEÇMİŞ ARAPÇA MENŞELİ
KELİMELEİN ANLAM MUKAYESELERİ (İ MADDESİ)**

Hazırlayan
Sama SAAD YOUSIF

Danışman
Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

Haziran 2022, Erzincan

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TDK TÜRKÇE GÜNCEL SÖZLÜK’TE ARAPÇADAN TÜRKÇEYE
GEÇMİŞ ARAPÇA MENŞELİ KELİMELEİN ANLAM MUKAYESELERİ (İ
MADDESİ)
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Sama SAAD YOUSİF

Danışman
Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

Haziran 2022, Erzincan

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Sama SAAD YOUSIF

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Program Adı : Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Başlığı: TDK TÜRKÇE GÜNCEL SÖZLÜK'TE ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ ARAPÇA MENŞELİ KELİMELERİN ANLAM MUKAYESELERİ (İ MADDESİ)

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 528 sayfalık kısmına ilişkin 26/05/2022 tarihinde **IThenticate/Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 4'tür.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azamibenzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 07/07/2022

Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

Sama SAAD YOUSIF

KILAVUZA UYGUNLUK

“TDK TÜRKÇE GÜNCEL SÖZLÜK’TE ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ ARAPÇA MENŞELİ KELİMELEİN ANLAM MUKAYESELERİ (İ MADDESİ)” başlıklı Yüksek Lisans Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Sama SAAD YOUSİF

Danışman

Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

ABD Başkanı

Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ danışmanlığında **Sama SAAD YOUSIF** tarafından hazırlanan “**TDK Türkçe Güncel Sözlük’te Arapçadan Türkçeye Geçmiş Arapça Menşeli Kelimelerin Anlam Mukayeseleri (İ Maddesi)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

13/06/2022

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ**

Üye : **Doç. Dr. Mehmet Cihat ÜSTÜN**

Üye : **Doç. Dr. Bekir SARIKAYA**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun.../.../.....tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Doç. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdür

TDK GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK'TE ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ ARAPÇA MENŞELİ KELİMELERİN ANLAM MUKAYESELERİ (İ MADDESİ)

Sama SAAD YOUSIF

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek lisans Tezi, Mayıs 2022

Danışman: Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

ÖZET

Bu çalışmamızda *Türkçe Sözlük*'te yer alan, “i” maddesi kapsamında kalan ve Türkçeye geçen Arapça asıllı kelimelerin geçirdiği anlam değişimleri incelenmiştir. Bu maddede yer alan Arapça kelimelerin Türkçeye geçerken yaşadığı anlam ve kavram değişimleri irdelenmiştir. Türkçede yer alan Arapça kelimeler; Arapçanın özelliklerini mi taşıyor, Türkçeleştirilerek mi kullanılmış ya da tamamen Türkçenin özelliklerine mi vakıf olmuş? Bu soruların yanıtları tespit edilerek çalışmamızın temeli oluşturulmuştur. Araştırmamız, dört bölümden oluşturulmuştur: Birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, malzemesi, yöntemi ve sınırları belirtildi. İkinci bölümde müellifler ve müelliflerin eserleri hakkında bilgi verildi. Üçüncü bölümde *Türkçe Sözlük*'te yer alan “i” maddesi kapsamında kalan Arapçadan Türkçeye geçmiş kelimelerin tespitleri yapılarak anlamları araştırıldı ve bu kelimeler özelinde örnekler sunuldu. Dördüncü bölümde ise bu çalışma ekseninde gerçekleşen tartışmalar ve bu tartışmaların sonuçları değerlendirildi. Çalışmamızda “*An Arabic-English Lexicon*”, “*Al-Kâmûsu'l-Muhît*”, “*Al-Ukyânûsu'l-Basît fî Tarcamati'l-Kâmûsi'l-Muhît*”, “*Mu‘cam al-Luğat al-‘Arabiyya' al-Mu‘âşara*” [*Çağdaş Arapçanın Büyük Sözlüğü*] gibi kaynaklardan istifade edilmiştir. *Türkçe Sözlük*'te yer alan Arapça asıllı kelimelerin anlamlarının tespiti amacıyla mezkûr sözlüklerden de faydalanılmıştır. Sonuç olarak *Türkçe Sözlük*'ün “i” maddesindeki Arapça asıllı kelimelerin aslî kültür ile medeniyet muhitinden çıkarken Türk kültür ve medeniyeti muhitinde başka anlamlar kazandıkları; ayrıca zaman zaman anlam genişlemesine zaman zaman da anlam yitimine uğradıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Arapça, mukayese, anlam, anlam daralması, anlam genişlemesi.

**MEANING COMPARISONS OF ORIGINAL ARABIC WORDS PAST FROM
ARABIC TO TURKISH İN THE MODERN TURKİSH LEXİCON (İ letter)**

Sama SAAD YOUSIF

Erzincan Binali Yıldırım University,

Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, June 2022

Supervisor: Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

ABSTRACT

The topic of the study, is research about changing of meaning comparisons of original Arabic words past from Arabic to Turkish in the Turkish Lexicon (İ letter). Because the Arabic words in Turkish language have been changed in this (İ letter); so in this study, we research about changing of meaning comparisons of original Arabic words in Turkish language, we detect them and according to these findings we decide is this words Arabic or became Turkish?

The work is four parts: The first part, we bordered with subject of the search, the aim, ingredients and the method.

The second part: We gave explanations about the authors of lexicons and the importance of their lexicons.

The third part: We found The Arabic words İn the Turkish Lexicon with “i” letter and we compared the meaning of this words between *Türkçe Sözlük*, *An Arabic-English Lexicon* and the other Arabic dictionaries (*Al-Kâmûsu'l-Muhît*, *Al-Uqyânûsu'l-Basît fî Tarcamati'l-Kâmûsi'l-Muhît*, *Mu'cam al-Luġat al-'Arabiyya' al-Mu'âşara*¹), then we decide are the words Arabic or they had been Turkish.

The third four part: We gave the conclusion.

Keywords: Turkish language, Arabic language, comparison, meaning, narrowing of meaning, expansion of meaning.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	IV
ÇEVİRİYAZI TRANSKRİPSİYON.....	vii
GİRİŞ	1
1. Konu	1
2. Amaç	1
3. Malzeme ve Yöntem	1
4. Sınırlar	2

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜK MÜELLİFLERİ VE ESERLERİ

1.1. Ahmed Muhtar Omar	4
1.2.. Edward William Lane.....	5
1.3. el-Fîrûzâbâdî	6
1.4. Mütercim Âsım Efendi	7

İKİNCİ BÖLÜM

KELİMELERİN MUKAYESESİ

SONUÇ	515
DİZİN	517
KAYNAKÇA.....	526
İNTERNET KAYNAKÇASI.....	526

KISALTMALAR

a. : Ad	ffye : Fiilden fiil yapan ek
AEL. : An Arabic-English Lexicon	fiye : Fiilden isim yapan ek
anat. : Anatomi	fiz. : Fizik
Ar. : Arapça	fizy. : Fizyoloji
ar. : Aruz	fkh. : Fıkıh
ask. : Askerlik	Fr. : Fransızca
ats. : Atasözü	gök. b. : Gök bilimi
bel. : Belağat	gr. : Gramer
biy. : Biyoloji	hay. b. : Hayvan bilimi
bkn. : Bakınız	hkr. : Hakaret yolu
coğ. : Coğrafya	hlk. : Halk ağzında
ç. : Çokluk	huk. : Hukuk
ç. ç. : Çokluğun çokluğu	Hz. : Hazret
d. bil. : Dil bilgisi	i.3tk : 3. tekil iyelik eki
din b. : Din bilgisi	İfye : İsimdem fiil yapan ek
e. : Edat	iiye : İsimden isim yapan ek
ed. : Edebiyat	ik. : İktisat
ekon. : Ekonomi	is. : İsim
esk. : Eskimiş	jeol. : Jeoloji
Far: Farsça	KM : al-Kâmûs'l-Muhît
Fel. : Felsefe	KMT : al-Uqyânûsu'l-Basît fî Tarcamati'l-Kâmûs'l-Muhît
fel. tas. : Felsefe ve tasavvuf	LA : Lisânu'l-Arab

man. : Mantık

mat. : Matematik

Mdn. : Madencilik

mec. : Mecaz

MŞ : Muhtâru's-Sahâh

ms. : Master

MŞL : Mu'cemu's-Savâbi'l

Luğaviyyi

müz. : Müzik

nhv. : Nahiv

nsz. : Nesne almayan fiil

öz. : Özel

psk. : Psikoloji

ruh b. : Ruh bilimi

sf. : Sıfat

siy. : Siyaset

sp. : Spor

t. : Tekil

TA : Tacu'l-Arus

tar. : Tarih

TDK : Türk Dil Kurumu

tıp : Tıp

tıc. : Ticaret

tkz. : Teklifsiz konuşmada

top. bil. : Toplum bilimi

Tr. : Türkçe

ünl. : Ünlem

vb. : Ve benzerleri

zf. : Zarf

→ madde başı gönderme işareti

AZARLARIN TAM ADLARI

A. Ağaoğlu: Adalet Ağaoğlu	C. Meriç: Cemil Meriç
A. Boysan: Aydın Boysan	C. Uçuk: Cahit Uçuk
A. Erhat: Azra Erhat	Ç. Altan: Çetin Altan
A. Gündüz: Aka Gündüz	E. B. Koryürek: Enis Behiç Koryürek
A. H. Çelebi: Asaf Hâlet Çelebi	E. Bener: Erhan Bener
A. H. Müftüoğlu: Ahmed Hikmet Müftüoğlu	E. E. Talu: Ercüment Ekrem Talu
A. H. Tanpınar: Ahmet Hamdi Tanpınar	E. Işınsu: Emine Işınsu
A. Haşım: Ahmet Haşım	E. İ. Benice: Etem İzzet Benice
A. İlhan: Attilâ İlhan	E. M. Karakurt: Esat Mahmut Karakurt
A. Kabaklı: Ahmet Kabaklı	E. Şafak: Elif Şafak
A. Kulin: Ayşe Kulin	F. F. Tülbentçi: Feridun Fazıl Tülbentçi
A. Kutlu: Ayla Kutlu	F. N. Çamlıbel: Faruk Nafiz Çamlıbel
A. M. Dranas: Ahmet Muhip Dıranas	F. R. Atay: Falih Rıfkı Atay
A. Rasim: Ahmet Rasim	H. Balıkcısı: Halikarnas Balıkcısı
A. Ş. Hisar: Abdülhak Şinasi Hisar	H. Birand: Hikmet Birand
A. Ümit: Ahmet Ümit	H. C. Yalçın: Hüseyin Cahit Yalçın
B. Felek: Burhan Felek	H. E. Adıvar: Halide Edib Adıvar
B. Necatigil: Behçet Necatigil	H. R. Gürpınar: Hüseyin Rahmi Gürpınar
B. R. Eyüboğlu: Bedri Rahmi Eyüboğlu	

H. S. Tanrıöver: Hamdullah
Suphi Tanrıöver

H. Taner: Haldun Taner

H. Topuz: Hıfzı Topuz

H. Z. Uşaklıgil: Halit Ziya
Uşaklıgil

İ. A. Gövsa: İbrahim Alaettin
Gövsä

İ. Aral: İrem Aral

İ. H. Baltacıoğlu: İsmail Hakkı
Baltacıoğlu

İ. O. Anar: İhsan Oktay Anar

İ. Özel: İsmet Özel

K. Bilbaşar: Kemal
Bilbaşar

K. Korcan: Kerim Korcan

K. Tahir: Kemal Tahir

L. Tekin: Latife Tekin

M. Yesari: Mahmut Yesari

M. A. Ersoy: Mehmet Akif
Ersoy

M. C. Kuntay: Mithat Cemal
Kuntay

M. İzgü: Muzaffer İzgü

M. Kaplan: Mehmet Kaplan

M. Kutlu: Mustafa
Kutlu

M. Ş. Esendal: Memduh Şevket
Esendal

N. Asya: Arif Nihat Asya

N. Cumalı: Necati Cumalı

N. Eray: Nazlı Eray

N. F. Kısakürk: Necip Fazıl
Kısakürek

N. Hikmet: Nazım Hikmet

O. Aysu: Osman Aysu

O. C. Kaygılı: Osman Cemal
Kaygılı

O. Kemal: Orhan Kemal

O. N. Akın: Osman Nihat
Akın

O. S. Orhon: Orhan Seyfi Orhon

O. V. Kanık: Orhan Veli
Kanık

Ö. Seyfettin: Ömer Seyfettin

P. Safa: Peyami Safa

R. Akyavaş: Ragıp Akyavaş

R. E. Ünaydın: Ruşen Eşref
Ünaydın

R. Enis: Reşat Enis

R. Erduran: Refik Erduran

R. H. Karay: Refik Halit Karay
R. Ilgaz: Rıfât Ilgaz
R. Mağden: R. Mağden
R. N. Güntekin: Reşat Nuri
Güntekin
S. Ayverdi: Samiha
Ayverdi
S. Birscl: Salah Birscl
S. F. Abasıyanık: Sait Faik
Abasıyanık
S. İleri: Selim
İleri
S. M. Alus: Sermet Muhtar
Alus

Ş. Rado: Şevket
Rado
T. Buğra: Tarık Buğra
T. Fikret: Tcvfik Fikret
Ü. Dökmen: Üstün Dökmen
Y. Emre: Yunus Emre
Y. K. Beyatlı: Yahya Kemal
Beyatlı
Y. K. Karaosmanoğlu: Yakup
Kadri Karaosmanoğlu
Y. Kemal: Yahya Kemal
Y. Z. Ortaç: Yusuf Ziya Ortaç

ÇEVRIYAZI TRANSKRİPSİYON

ا, ى e, a, ā

ب b

پ p

ت t

ث s

ج c

چ ç

ح ħ

خ ħ

د d

ذ d, z

ر r

ز z

س s

ش ş

ص ş

ض ž, ɖ

ط t

ظ z

ع ‘

غ ğ

ف f

ق k

ك k, g, ğ

گ ŋ

ل l

م m

ن n

و v, u, ü, o, ö

ه h, e, ass

ي y, ı, i, ī, î

ء ‘

ُِِ u, i, a, e

ة ta, -et, -e, -a

GİRİŞ

1. Konu

Tezimizin konusunu *Türkçe Sözlük*'e göre “i” maddesinde yer alan (s. 1137-1242) kelimelerin anlamları ve bu kelimelerle ilgili örnekler (varsa) oluşturmuştur. Türkçe kelimelerin Arapça karşılıklarının transkripsiyonuna, anlamlarına ve örnek tümcelerine (varsa) de yer verilmiştir. Arapça kelimelerin anlamlarının Türkçedeki karşılığı olan kelimeler ile anlam bağlamında uyuşup uyuşmadığı değerlendirilmiştir. Ayrıca konuyla ilişkili olduğu düşünülen Edward William LANE, Ahmed Muhtar OMAR, el-Fîrûzâbâdî ve Mütercim Âsım EFENDİ gibi müelliflerin biyografileri ve eserlerine de bu çalışmada değinilmiştir.

2. Amaç

Türkçe Sözlük' te yer alan ve Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin Türk kültür hayatı açısından ne tür bir anlam değişimine uğradığı, Türk milletinin kullanımından ötürü ne gibi çeşitliliklere büründüğü ayrıca Türk muhayyilesinin bu kelimeler üzerinden nasıl bir tasarruf oluşturduğunu cevaplayabilmek için bu çalışmanın öncelikli amacıdır.

Yaptığımız bu çalışmada “i” maddesindekinin seçme nedenimiz ise *TS*'de *infi 'āl*, *istif 'āl* ve *ifti 'āl* vezinleri en çok bulunan maddedir.

Türkçe Sözlük' ün “i” maddesindeki Arapçadan alınan kelimelerin hem etimolojik hem de anlamsal yönleri değerlendirilerek alanımıza ve ilim dünyasına katkıda bulunmak ise bu bilimsel çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır.

3. Malzeme ve Yöntem

Tezimizin malzemesini *TS*' de yer alan Arapça kelimeler ile bu kelimelerin Arapça sözlüklerdeki (*AEL*, *KM*, *KMT* ve *MLAM*) karşılıklarının anlamları oluşturmaktadır. Bu kelimelerin *AEL*, *KM*, *KMT* ve *MLAM* gibi sözlüklerde anlamları bulunmadığından *LR*, *el-Muncid*, *er-Raid*, *TA* ve *MSL* adlı yayınlarda yer alan anlamları araştırılmıştır. Burada adı geçen sözlükler dışında *Arabiclexicon*, *Hawramani*, *Dohadictionary* ve *Almaany* adlı dijital Arapça sözlükler de taranmıştır.

“İ” maddesi kapsamındaki Arapça kelimeler; Türkçe, Arapça ve Latin harfli transkripsiyonla verilerek tezimizin yöntemi oluşturulmuştur. Aynı kelimenin *TS*' de yer alan anlamları ile örnekleri oluşturduğu birleşik fiiller ve kullanıldığı deyimler ile

atasözleri incelenmiştir. Daha sonra bu kelimeler; *AEL*, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’ de yer alan anlamları üzerinden taranmıştır. Kelimelerin Arapça sözlüklerdeki okunuşları ile örnekleri, Latin harfli transkripsiyonla verilmiştir. Ardından kelimelerin kökleri ve bu köklerin anlamları, *MLAM* sözlüğünden tespit edilmiştir. Kelimelerin kökleri belirlendikten sonra bu kelimelerin Arapça olup olmadığına karar verilmiştir. Ayrıca “i” maddesi kapsamındaki Arapça kelimelerden bazılarının başka dillerden alınan kelimelerle birleştiği veya Türkçenin gramerine göre yeniden oluşturulduğu tespit edilmiştir. Türkçeye geçerken Türkçenin eklerinden ya da fiil gruplarından birini alan Arapça kelimelere de değinilmiştir. Arapçada dualar, geçmiş zamanda okunur. Bu dualar, Türkçeye 3. tekil şahıs ekiyle çevrilmiştir. Çeviriler yapılırken Almaany’den, Arapça–Türkçe sözlüğü ile TDK dijital sözlüklerinden ihtiyaç duyuldukça yardım alınmıştır. Ayrıca Arapçada geniş zaman ile çekimlenen fiiller Türkçeye “-yor ve –ar” çekim ekleriyle çevrilmiştir.

TS’ de yer alan Arapça bir kelimenin anlamı, Arapça sözlüklerdeki anlamla aynı ya da benzer ise veya Türkçede kullanılan Arapça bir kelimenin herhangi bir anlamı, Arapça sözlüklerdeki herhangi bir anlamla ortaklık taşıyorsa bu kelimeler Arapça kabul edilmektedir. Ancak bir kelimenin Türkçe anlamı ile Arapça anlamı arasında herhangi bir benzetme veya örtüşme olmadığı durumlarda bu kelime Türkçeleşmiş olarak kabul edilmekte. Ayrıca *TS*’ de yer alan Arapça bir kelime; Türkçenin herhangi bir ekini alıyor veya herhangi bir fiili ya da ismi ile birleşiyorsa ya da yeni kalıplar, ifadeler veya deyimler kuruyorsa bu kelime de Türkçede karma kelime veya karma söz olarak kabul edilmektedir.

4. Sınırlar

Bu çalışma, Türkçedeki Arapça kökenli kelimelerden sadece “i” maddesinde yer alan kelimelerle sınırlıdır. Bu kelimelerin *AEL*, *KM*, *KMT* ve *MLAM* sözlüklerindeki anlamları araştırılmıştır. İhtiyaç duyulduğunda *KT*, *LA*, *TA*, *el-Müncid* ve *er-Raid* sözlüklerine ve daha berrak bir bilgiye ulaşabilme amacıyla dijital sözlüklere başvurulmuş ayrıca pek çok örnek de sunulmuştur. Arapça dil kurumunun 1944 yılında gerçekleştirdiği konferansta verilen kararlar (Hüseyin Vali, 1951, s. 76) da göz önünde tutulmuş ve bu kararlar *Mu’cemu’ ş -Şavābi’l Luğaviyyi*’ de ele alınmıştır.

Son olarak AEL, KM, KMT ve MLAM sözlükleri ile müellifler hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜK MÜELLİFLERİ VE ESERLERİ

1.1. Ahmed Muhtar Omar

Ahmed, 1933 yılında Kahir’de dünyaya gelmiştir. Eğitimci bir babaya sahip olan Ahmed; küçük yaştan itibaren fasih Arap diliyle beslenmeye başlamış, Kur’an’ı Kerim’i küçük yaşta ezberlemiş ve eğitimini Ezher’de başarılı bir şekilde tamamlamıştır. Dil bilimi alanındaki yüksek lisans eğitimini 1963; Cambridge Üniversitesindeki doktora eğitimini ise 1967 yılında tamamlamıştır. Çeşitli araştırmaları ve kitapları yayımlanan Ahmed, 2003 yılında bu dünyadan göçmüştür (shamela.ws, 2022).

Uysal’ın tespitlerine göre Ahmed Muhtar; akademik çalışmalar yaparak ömrünü geçirmiş, birçok araştırma yapmış, kitap ve makaleler yazmış ve konferanslar vererek ilmi toplantılara katılmış bir müelliftir (2018, s. 58).

Ahmed Muhtar’ın en etkileyici yönü ise uygulamalı sözlükbilim alanı üzerine gerçekleştirdiği ekip ve ferdî çalışmalarıdır. Bu çalışmalar ışığında Ahmed Muhtar’ın modern Arap sözlükbiliminin öncü kuramcılarından biri olduğu vurgulanmalıdır. Ahmed’in ilgi odağı daha çok sözlükler ve ansiklopedilerdir (Uysal, 2018, s. 58)

Ahmed’e asıl şöhrete kavuşturan kitaplar şunlardır:

1. *İlmu’d-Delâle*
2. *el-Luğa ve’l-Levn*
3. *el-Luğa ve’n-Nev‘*
4. *Sinâatu’l-Mucemi’l-Hadîs*

Ahmed’in önemli çalışmaları:

1. *Ahtâu’l-luğati’l-’Arabiyyeti’l-muâsıra İnde’l-küttâb ve’l-izâiyîîn*
2. *Târîhu’l-Luğati’l-’Arabiyye fî Mısır ve’l-Mağribi’l-Ednâ*

3. *el-Bahsu'l-Luğavî İnde'l-Arab*
4. *Dîvânu'l-Edeb li'l-Fârâbî, tahkik ve inceleme*
5. *Üsûs İlmi'l-Luğa*
6. *Dirâsetu's-Savti'l-Luğavî*
7. *el-Mu'cemu'l-Mevsûi li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Kırââtih*
8. *Mu'cemu'l-Luğati'l-'Arabiyyeti'l-Muâsıra*
9. *Mu'cemu's-Savâbi'l-Luğavî* (shamela.ws, 2022).

Mu'cemu'l-Luğati'l-'Arabiyyeti'l-Muâsıra;

Uysal, “*Mu'cemu'l-Luğati'l-'Arabiyyeti'l-Muâsıra*” adlı sözlük çalışması ile ilgili: “*Mu'cemu'l-Luğati'l-'Arabiyyeti'l-Muâsıra* sözlüğünün hazırlanması esnasında yalnızca önceki sözlüklere bağlı kalınmadığı, modern Arapçayı en güzel şekilde temsil eden yazılı ve sözlü kaynakların, gelişmiş bilgisayar programları aracılığıyla yoğun bir taramadan geçirildiği ve bu bağlamda yüz milyondan fazla kelime ve örneğin işlendiği ifade edilmektedir.” (2018, s.58) şeklinde bir açıklama yapmıştır.

1. 2. Edward William Lane

Müsteşrikler içinde önemli bir şöhrete sahip olan Edward William Lane, 1801 yılında Hereford’ de dünyaya gelmiştir. Cambridge Üniversitesinde sürdürdüğü eğitimini yarıda bırakmış ve Londra’ya giderek gravür ressamlığı ile ilgili eğitim almıştır. Aynı zamanda Arap diline olan ilgisinden dolayı Arapçayı öğrenmeye başlamıştır. Kısa sürede Arapçasını ilerleterek şarkiyat araştırmalarına başlayabilmiştir. 1825 yılında Mısır’a giderek Mısırlıların dinî anlayışları, örfleri, âdetleri, ahlâkları ve gelenekleri hakkında yazmayı düşündüğü eseri için malzeme toplamıştır. Durmuş ve Sadgrove (2003, s. 99)

1836 yılında “The Manners and Customs of the Modern Egyptians” adlı kitabını yayımlatmıştır. Arkasından “Elf leyle ve leyle” adlı eserin İngilizce çevirisiyle ilgilenmiştir. Ortaçağ Arap toplumunun kültür ve hayatı, Lane’nin ortaya koyduğu zengin notlar sayesinde tam bir ansiklopedi hüviyeti kazanmıştır. Kur’an’ı Kerim’in inanç esaslarıyla ilgili seçtiği ayetleri de İngilizce tercümeleri, notları ve tefsirleriyle 1843 yılında neşretmiştir: ‘Selections from the Qur’ân’. Durmuş ve Sadgrove (2003, s. 99)

Lane, 1842-1849 yılları arasında Mısır’da yazmayı planladığı Arapça-İngilizce sözlük için malzeme topladı ve Ezher şeyhi İbrâhim b. Abdülgaaffâr ed-Desûkî’den

yararlandı. Desûkî'den, önce Süyûtî'nin sözlük metodolojisine dair el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luğa'sını okudu, arkasından yedi yıl boyunca Murtazâ ez-Zebîdî'nin Tâcü'l-'arûs'unu okudu ve eseri İngilizce'ye çevirdi. Bu sebeple hazırladığı sözlüğün temel kaynağını Fîrûzâbâdî'nin el-Kâmûsü'l-muhîṭ'i ile onun şerhi olan Tâcü'l-'arûs'tan teşkil etmiştir. 1849'da topladığı malzemeyle İngiltere'ye dönen Lane, Worthing'de yerleşti ve 10 Ağustos 1876'da ölümüne kadar bu sözlük üzerinde çalıştı. Durmuş ve Sadgrove (2003, s. 99)

Lane'nin Eserlerinden;

An Arabic-English Lexicon

The Manners and Customs of the Modern Egyptians

Elf leyle ve leyle'nin çevirisi

An Arabic-English Lexicon;

Lane'ye büyük şöhret kazandıran ve edebî eserlerin taranması ile oluşturulan "An Arabic-English Lexicon" (Arapça-İngilizce sözlüğü); eski sözlüklerde yer almayan birçok yeni kelime veya anlam içermesi, kelimelerin karşılıklarını titizlikle ve hatasız bir şekilde vermesi, yazarın Arap Dili ve Edebiyatı'na dair derin bilgisine dayanan birçok tenkit, ta'lik ve şerh ihtiva etmesi gibi yönleriyle daha önceki benzer sözlüklerden çok üstün durumdadır. Kazimirski, Badger ve Dozy gibi daha sonraki dönemde sözlük yazacak şarkiyatçıların temel kaynağını teşkil eden bu eser bir Batılının Arap diline yaptığı en büyük hizmet olarak kabul edilmiştir. Durmuş ve Sadgrove (2003, s. 99)

1. 3. el-Fîrûzâbâdî

Doğan'ın (2014, s. 3) tespit ettiğine göre Fîrûzâbâdî'nin asıl adı Muhammed, künyesi Ebu Tahir, lakabı ise Mecdüddin'dir. Fîrûzâbâdî nisbesiyle tanınıp tanınmıştır. Muhammed, Rebîül'ahir veya Cemâziyelâhir 729 yılında (Şubat veya Nisan 1329) İran'da Şiraz'a bağlı Kâzerûn kasabasında doğmuştur. Şîrazî nisbesiyle de anılır. Fîrûzâbâdî, 20 Şevval 817 (2 Ocak 1415) tarihinde vefat etti.

Muhammed'in babasının dil ve edebiyat âlimi olduğu bilinmektedir. Muhammed, çocukluğunu memleketinde geçirdi. İlk derslerini babasından aldı. Henüz yedi yaşındayken Kur'an'ı Kerim'i ezberleyerek hafız oldu. Bir yıl sonra da Şiraz'a gitti.

Şiraz’da hem babasından hem diğer âlimlerden Arap Dili ve Edebiyatı derslerini aldı. Bunun dışında diğer ilim dallarında da eğitim gördü. Doğan (2014, s. 3)

Eserleri

Doğan, Fîrûzâbâdî hakkında: “Fîrûzâbâdî’nin yetmişden fazla eserinden söz edilmektedir. Fakat yazarın bize ulaşmayan pek çok eserinin varlığı da düşünülmektedir. Eserleri; dil, tefsir, hadis, biyografi, coğrafya, akide, fıkıh ve tarih alanlarında yazılmıştır. En önemli sözlük çalışması ise Al-kāmûsü’l-muhîttir.” (2014, s. 3) şeklinde bir açıklama yapmaktadır.

el-Kāmûsü’l-Muhît

Tam adı el-Ğāmûsü’l-muhît ve’l-ğabesu’l-vasîl el-câmi‘ limâ zehebe min luğati’l-‘Arab şemâ’î’tir. Fîrûzâbâdî, altmış cilt tutacağını tahmin ettiği el-Lâmi‘u’l-mu‘lemu’l-‘ucâb el-câmi‘ beyne’l-Muğkem ve’l-‘Ubâb adıyla bir sözlük yazmaya başlamış ve yaklaşık beş cildini kaleme almıştı. Daha sonra bunun pek kullanışlı olmayacağını dikkate alarak düşüncesinden vazgeçmiş ve iki ciltlik muhtasar bir sözlük hazırlamıştır. Kāmûs (okyanus) kelimesi eserin şöhret bulmasından sonra “sözlük” anlamında da kullanılır olmuştur. Fîrûzâbâdî eserine bu adı vermekle Arap dilinin bütün kelimelerini kapsadığını iddia etmişse de Cevherî’nin eş-Şihâh’ında yer alan 40.000 kelimeye 20.000 daha ekleyerek kelime sayısını 60.000’e çıkarmakla birlikte daha önce yazılan 80.000 kelimelik Lisânü’l-‘Arab’ın gerisinde kalmıştır. Kılıç, (2001 , s. 287).

1. 4. Mütercim Âsım Efendi

Doğan (2014, s. 5) şu şekilde, “1755 yılında Gaziantep’te doğmuştur. 18. yüzyılın son dönemi ile 19. Yüzyılın başlarında önemli bir ilim ve kültür merkezi olan Gaziantep’in kültür yaşamı içinde yetişmiştir. Âsım Efendi Arapça ve Farsçayla şiirler söyleyecek derecede öğrenmiştir.” aktarmıştır.

Tekrar Doğan’ın (2014, s. 5) tespit ettiğine göre;

Âsım Efendi, 1790 yılında İstanbul’a gider. III. Selim döneminde denk gelen ve o zamanlarda devlet adamları ve ulemâ arasında bir rekabet baş göstermiş durumdadır. Âsım Efendi, Tebrizli Hüseyin bin Halef’in Tıbyan-ı nâfi der Tercüme-i burhân-ı Katı adındaki eserini başarıyla Türkçeye çevirdikten sonra III. Selim’e takdim eder. Sultan III. Selim kendisine maaş bağlatır. 19. Yüzyılın başlarında Mütercim Âsım Efendi’in şöhreti

iyice artar. Özellikle Arapçadan ve Farsçadan yaptığı tercümelere cilt cilt eserler kaleme alır. Bu eselerle lugat ilminde büyük bir merhale kaydettiği ispat eder. Bu vakitten sonra Mütercim Âsım lakabıyla anılmaya başlar. 28 Kasım 1820’de İstanbul’da vefat eder.

Kamus Tercümesi;

“Kamus Tercümesi”nin öneminden Sütçü şöyle bahseder: Zamanın edebiyat dili olan Arapçanın çok büyük ve sağlam bir sözlüğü olarak kendine yer edinmiştir. Birçok güçlük, bu eser sayesinde giderilmiş; başka kaynaklara başvurularak çözülemeyen şüpheler, bu sözlükle çözülür olmuştur. Bu eserin üstünde daha güvenilir bir kaynak tanınmamış; bu eser, en büyük çözümleyici olarak kabul edilmiştir. “Mütercim Âsım şöyle söylüyor” denildi mi akan sular durur. Çünkü Mütercim Âsım; bu tercümeyi yaparken önemli kaynakların hepsini gözden geçirmiş ve bu kaynakları doğrusu yanlış ile inceleyerek yaptığı tercümede en doğru sonucu bildirmiştir. (2013, s. 551).

İKİNCİ BÖLÜM

KELİMELERİN MUKAYESESİ

iade إعادة/i'āde

1. is. esk. Alınmış bir şeyi geri verme: “Sekiz buçuk altını iade için eline mühim bir para geçmesi lazımdı.” - R. H. Karay. 2. is. Verilen bir şeyi almayarak geri çevirme, reddetme. 3. is. Karşılıklı olarak yapma, mukabele etme. 4. is. ed. İadeli şeklinde geçmektedir. **iade etmek** 1. geri vermek, geri çevirmek. 2. karşılık olarak yapmak: “Ona edeceğiniz her hareketi yüz misli ile size iade ederim.” - A. Gündüz. 3. yansıtmak: “Karşıkı kayalar benim sesimi bana iade ettiler.” -Y. K. Karaosmanoğlu TS (2011, s. 1137)

→ **iadeitibar, iadeiziyaret, vergi iadesi** TS (2011, s. 1137)

AEL: “أعادَ/a'ādahu; o (erkek), onu geri verdi, tekrar yaptı. أَعَادَ الْكَلَامَ/a'āda'l-*kelāma*; o (erkek) konuşmayı tekrar etti, ikinci kez söyledi. أَعَادَ الصَّلَاةَ/a'āda'-*ş-şalāte*; o (erkek), namazı ikinci kere tekrar etti.” Lane (1953, s. 2189)

KM: “أعادَ/a'ādahu; o (erkek), onu alışkanlık hâline getirdi. أَعَادَهُ إِلَى مَكَانِهِ/a'ādahu *ilā mekānihi*; o (erkek), onu tekrar yerine koydu. أَعَادَ الْكَلَامَ/a'āda'l-*kalāma*; o (erkek) sözü tekrar etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 925)

KMT: “أَعَادَ/إِلَإْعَادَ/el-i'ādat; *ifādat* vezninde, 1. Bir şeyi âdet edinmek anlamındadır: أَعَادَ الشَّيْءَ/a'āda'-*ş-şay'e*; o (erkek) bir şeye alıştı, alışkanlık hâline getirdi. 2. Geri çevirmek anlamında da kullanılır: أَعَادَهُ إِلَى مَكَانِهِ/a'ādahu *ilā makānihi*; o (erkek), onu yerine geri götürdü, yerine geri çevirdi. 3. Tekrar etmek anlamında da kullanılır:

أَعَادَ الْكَلَامَ/a'āda'l-*kelāma*; o (erkek) bu konuşmayı tekrarladi. Âsım Efendi (2014, s. 1525)

MLAM: أَعَادَ/a'āda; tekrarladi, tekrar etti, yineledi. يُعِيدُ/yu'īdu; tekrarlıyor, tekrarlar, tekrar ediyor/eder, tazeliyor, tazeler. أَعَدَ/e'id; tekrarla, tekrar et, yinele.

إِعَادَةً/i'ādeten; tekrarlamak, tekrar etmek, yinelemek. مُعِيدٌ/mu'idun; tekrarlayan, tekrar eden, yineleyen. مُعَادٌ/mu'ād; tekrarlanan, tekrar eden, yinelenen: أَعَادَ الشَّرْحَ/a'āde's-şarha; o (erkek) anlatmayı tekrarladı. أَعَادَ الذِّكْرِيَّاتِ/a'āde'z-zikreyāte; o (erkek) anıları yineledi. Ahmed Muhtar (2008, s. 1571)

i'āde'nin diğer anlamları ise; “1. -i Yeniden düzenlemek: أَعَادَ نَشْرَ الْجَيْشِ/a'āde neşre'l-ceyşe; o (erkek), orduyu yeniden düzenledi. 2. Diriltmek: أَعَادَ اللَّهُ الْخَلْقَ/a'āde'llahu'l-ḥalka; Allah, halkı diriltti. 3. Geri vermek, iade etmek: أَعَادَ الْكِتَابَ إِلَى صَاحِبِهِ/a'āde'l-kitābe ilā şāḥibihi; o (erkek), kitabı sahibine geri verdi. 4. is. Televizyon programı tekrar yayınlandığında orada da i'āde kullanılır.” Ahmed Muhtar (2008, s. 1571)

[<Ar. i'āde √-v-d ‘tekrar etti, alışkanlık haline getirdi’] Dil canlı bir nesne olduğu için bazı kelimeler ölür; bazıları da başka bir anlam kazanır. Bu değişim her dilde gerçekleştiği gibi Arapçada gerçekleşmiştir. i'āde kelimesinin anlamına bakıldığında 14. yüzyılda kaleme alınan KM’de yer alan anlamı; geri vermek, tekrar etmektir. KMT’deki anlamı ise “Geri vermek, tekrar etmek ve bir şeye alışmak”tır. Buna rağmen 21. yüzyılda yazılan MLAM’de yer alan anlamının ne kadar büyük bir değişime uğradığı görülmektedir. Yani KM ve KMT’de i'āde kelimesi, “geri vermek, tekrar etmek ve bir şeye alışmak” anlamlarıyla münhasır iken; MLAM’de ise bu kelime, birçok alana girerek bu alanlarda kalıp ifadeler oluşturmuştur. İade kelimesi, Arapçadan Türkçeye “geri vermek, tekrar yapmak” anlamlarıyla geçmiştir. Bu anlamlarından dolayı Türkçede kullanılan iade kelimesi, Arapçadır. Fakat bu kelime, Türkçede yeni anlamlar, “verilen bir şeyi almayarak geri çevirme, reddetme, karşılıklı olarak yapma, mukabele etme, ed. iadeli” kazanarak kullanılmıştır. Hele hele Türkçedeki “etmek” yardımcı fiili oluşturulan birleşik fiil “iade etmek” kelimesi, tam anlamıyla Türkçeleştirilmiştir.

iadeitibar

“esk. Yitirilen saygınlığı yeniden elde etme.” TS (2011, s. 1137)

AEL, KM ve KMT’de ise “iadeitibar” kelimesi geçmemektedir.

MLAM’de: “1. Yitirilen saygınlığı yeniden elde etme. 2. huk. Bütün medeni hakların tekrar elde edilmesi ve bütün cezaların kaldırılması.” şeklinde geçer. Ahmed Muhtar (2008, s. 1517)

[<Ar. *i'āde* + Ar. *i'tibār*] İki Arapça kelimenin Farsça tamlama kurarak oluşturduğu bu birleşik kelime, Türk dilinde kullanılmaktadır. Ancak bu ifade, 14. yüzyılda yazılan *KM* ile 19. yüzyılda yazılan *AEL* sözlüklerinde bulunmamaktadır. Çünkü Araplar, Farsça tamlamaları kullanmamaktadır. Yalnız bu birleşik kelime, 21. yüzyılda yazılan *MLAM*'de Arapça kurulan bir tamlamada *i'ādetu'l-i'tibār* şeklinde geçmektedir. Bu duruma göre “*iadeitibar*” kelimesi, Türkçeleşmiş bir birleşik kelimedir.

iadeiziyaret

“esk. Daha önce yapılan ziyarete ziyaretle karşılık verme.” TS (2011, s. 1137)

[<Ar. *i'āde* + Ar. *ziyāret*] *AEL*, *KM*, *KMT* ve *MLAM*'de *iadeiziyeret* kelimesi bulunmamaktadır.

Yine iki Arapça kelimenin Farsça tamlama kurarak oluşturduğu bu birleşik kelime, Türk dilinde kullanılmaktadır. Bu ifade, Arapçanın eski ve yeni sözlüklerinde bulunmamaktadır. Yani Araplar, bu ifadeyi ne eski Arapçada ne de çağdaş Arapçada kullanmışlardır. Fakat tamlama oluşturan bu iki kelime, sözlüklerde ayrı ayrı olarak bulunur. İki sözcükten oluşan bu birleşik kelime, sadece Türkçede kullanılmaktadır. Böylece bu ifade Türkçeleştirilmiştir.

iadeli

“1. *sf.* İadeli taahhütlü. 2. *is. ed.* Divan edebiyatında her beytin son sözünü sonraki beytin ilk sözü yapma biçiminde ortaya çıkan söz sanatı, iade.” TS (2011, s. 1137)

→ *iadeli taahhütlü* TS (2011, s. 1137)

[<Ar. *i'āde* + Tr. *-li* (iiye)] *İade* kelimesi, Türkçenin yapım eki olarak Türkçeleşmiştir.

iadeli taahhütlü

“*sf.* Alıcıya imza karşılığı teslim edilen, teslim edilemediği durumlarda göndericiye geri gönderilen (mektup, paket), iadeli.” TS (2011, s. 1137)

[<Ar. *i'āde* + Tr. *-li* (iiye) + Ar. *ta'ahhüt* + Tr. *-lū* (iiye)] *İade* kelimesi, *taahhütlü* kelimesi olarak başka bir anlam elde etmiştir.

iadesiz

“*sf.* İadesi olmayan.” TS (2011, s. 1137).

[<Ar. *i'āde* + Tr. -siz (iye)] Türkçe yapım eki aldığı için Türkçeleştirilmiştir.

iane إعانة/i'āne

“is. esk. Yardım: ‘Sen birkaç kuruş iane verirken belki bir şey olur.’ - M. Ş. Esendal.” TS (2011, s. 1137)

AEL: ms. إَعَانَةُ/i'ānatun, إَعَانَهُ/a'ānahu; o (erkek), ona (erkeğe) yardım etti ve غَاوْنَهُ /āvanahu; o (erkek), onun (erkeğin) yardımına geldi. رَبِّ اَعْنِي وَلَا تُعِنِّ عَلَيَّ/rabbi a'innī velā tū'in'alayya; Allahım, bana yardım et. Düşmanlarıma da bana üstün gelmesine izin verme (İslam dininde bir dua). إَعَانَهُ عَلَى الْأَمْرِ/a'ānahu 'alā'l-emri; o (erkek), onun (erkeğin) meselesini halletmek için yardımına koştu. Lane (1953, s. 2203)

KM: اسْتَعْنَيْتُهُ فَأَعَانَنِي/ista'antahu fe'a'ānanī; ondan (erkekten) yardım istedim, o da bana yardım etti. أَعَانَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا/a'āna ba'zūhum ba'zan; birbirine yardım ettiler.” şeklinde kayda geçmiştir. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 929).

KMT: اَعْنَيْتُهُ فَأَعَانَنِي/el-i'ānet; Yardım etmek anlamındadır: اَعْنَيْتُهُ فَأَعَانَنِي/a'intahu fe'a'ānanī; ondan (erkekten) yardım istedim, o da bana yardım etti.” Âsım Efendi (2014, s. 5454)

MLAM: اَعَانَ/a'āne; yardım etti, yardımına koştu. يُعِينُ/yu'inu; yardım ediyor/eder, yardımına koşuyor, koşar. اَعِنِّ/e'in; yardım et, yardımına koş. اَعَانَتُهُ/i'āneten; yardım etti, yardımına koştu. مُعِينٌ/mu'inun; yardım eden, yardımına koşan. مُعَانٌ/mu'ānun; yardım edilen: اَعَانَ يَتِيمًا/e'āne yetimen; o (erkek), bir yetime yardım etti.” Ahmed Muhtar (2008, s. 1580).

i'āne diğer anlamları ise “1. is. ç. إِعَانَتٌ/i'ānātun; devletin bazı endüstri tesislerini veya tarım sektörüne ait kurumları yabancı şirketlerin oluşturduğu rekabetten korumak için onlara verdiği paranın miktarıdır. (devletçe yapılan para yardımı). 2. is. Burs: Öğrenci, okulu devam etmesi için bir burs kazandı.” Ahmed Muhtar (2008, s. 1580).

[<Ar. *i'āne* √'-v-n 'yardım etti'] Arapçada iane, “Yardım etme, birisinin yardımına koşma, destek verme” gibi anlamlar taşımıştır. “İane” sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçerek “yardım” anlamıyla kullanılmıştır.

iare إعاره/i'āre

“1. is. esk. Eğreti, ödünç: ‘Bu iare tuvaletiyle kendi güzelliğinin gururunu da feda ederek bahçeye çıktı.’ - P. Safa. 2. is. esk. Eğreti verme, ödünç verme.” TS(2011, s. 1137).

AEL: “أَعَارَهُ/‘avre kökünden türetilen mastar إِعَارَةُ/‘āratun ve إِعَارَةُ/‘āratun; إِعَارَةُ/‘ārahū ‘ş-şey’e; o (erkek), ona (erkeğe) ödünç verdi.” Lane (1953, s. 2193)

“أَعَارَهُ/‘ayare kökünden gelen mastar إِعَارَةُ/‘āraten; إِعَارَةُ النَّيَّابِ/‘āratu ‘t-tiyabi; giysilerin ödünç verilmesi.” Lane (1953, s. 2208)

Böylece AEL’de *i’āre* kelimesi iki kökten türetilmiştir.

KM: “أَعَارَهُ الشَّيْءَ/‘ārahū ‘ş-şey’e ve إِعَارَهُ إِيَاهُ/‘āvarahu ‘iyāhu; o (erkek), ona (erkeğe) ödünç verdi. أَعَارَهُ مِنْهُ/‘ārahū minhu; o (erkek), ondan (erkekten) ödünç aldı. إِسْتَعَارَهُ مِنْهُ/ista ‘ārahū minhu; o (erkek), (erkekten) ondan ödünç aldı, ondan geri vermek üzere bir şey istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 926).

KMT: “إِعَارَةُ/el-i ‘āret; Bir nesneyi bir adama iade etmek üzere vermektir; ona bir şeyi ödünç verdi. Birindan ödünç aldı.” Âsım Efendi (2014, s. 2212).

MLAM: “أَعَارَ/‘āra; ödünç verdi, يُعِيرُ/‘yru; ödünç veriyor, ödünç verir, أَعَرُ/‘ā; ödünç ver, إِعَارَةُ/‘āratun; ödünç vermek, مُعِيرٌ/‘mu ‘iyru; ödünç veren, مُعَارٌ/‘mu ‘ār; verilen ödünç: أَعَارَ صَدِيقَهُ كِتَابًا/‘ārahū şadīqahu kitāban; o (erkek), arkadaşına bir kitap ödünç verdi.” Ahmed Muhtar (2008, s. 1574).

أَعَارَهُ أَذِنًا صَاعِيَةً/‘ārahū uḍḍnan şāgīyatan; ats. kelimesi kelimesine çevirildiğinde “Onu dinleyen kulak, ödünç verdi.” Ama bu atasözü çevrildiğinde anlamı “Ona kulak verdi, onun sözlerini ilgilenerek dinledi.” أَعَارَهُ أَذِنًا صَمَاءَ/‘ārahū uāḍḍnan şammā’un kelimesi kelimesine çevirisi ise “Ona sağır kulak ödünç verdi” anlamı ise “Onun söyledikleriyle ilgilenmedi, onun söylediklerini dinlemedi” şeklinde olur. Ahmed Muhtar(2008, s. 1574).

Ayrıca MLAM’de de is. *i’āre*; “Bir memurun yüksek makamdan gelen karar üzerine geçici olarak başka bir işte çalıştırılması veya farklı bir yere gönderilmesi. Fakat aynı zamanda eski işini de muhâfaza eder: إِعَارَتُهُ بِالْخَارِجِ/‘enhā fatret i ‘āratuhu bi ‘l-ḥārici; o (erkek), yurt dışındaki geçici görevlendirme süresini bitirmiştir.” Ahmed Muhtar(2008, s. 1574).

[<Ar. *i’āre* √‘-v-r ‘ödünç verdi’] *i’āre* kelimesi, TS, AEL, KM ve KMT’de yer alan anlamını yüzyıllardır korumuştur.

Ayrıca çağdaş Arapçaya göre “i‘āre” kelimesi gerçek anlamı ile birlikte mecaz anlamda ve atasözleri ile deyimlerde de kullanılmıştır.

iaşe عاِشه /i‘ āşe

“a. esk. Yedirip içirme, besleme, bakma: ‘İaşe son derece fena idi, açıkçası kıtlık vardı.’ - R. H. Karay. **iaşe etmek** yedirip içirmek, beslemek.” TS(2011, s. 1137).

→ **iaşe ve ibate** TS(2011, s. 1137).

AEL: “عاِشه الله عِيشَةً رَاضِيَةً /e‘āshehu’l-lāhu (Tanrı) onu yaşattı, diriltti. عِيشَةً رَاضِيَةً /e‘āshehu’l-lāhu ‘iyşeten rāziyeten; Allah, onu (erkeğe) güzel bir hayat yaşattı.” Lane (1953, s. 2210).

Böylece i‘āşe kelimesi verilmeden ondan türetilen kelimeler, cümle içinde incelenmiştir. Lane(1953, s. 2210).

KM: “عاِشَهُ /a‘āshahu; ona hayat verdi, diriltti.” Bu durumda bu kelime, KM’de örnek olarak kullanılmıştır. el-Fîrûzâbâdî(2009, s. 931).

KMT: “el-i‘āšet ve et-ta‘yiş, diriltmek ve geçindirmek anlamındadır: عَاِشَهُ اللهُ /e‘āshehu’l-lāhu ta‘ālā; Allahutaala onu diriltti.” Âsım Efendi(2014, s. 2829).

MLAM: “عَاِشَهُ /a‘āshe; diriltti, yaşattı. يُعِيشُ /yu‘iṣu; diriltiyor, diriltir, yaşatıyor, yaşatır. عَاِشَةً /i‘āšet; diriltmek, yaşatmak. مُعِيشٌ /mu‘ṣun; diriltten, yaşatan. مُعَاِشٌ /mu‘āṣun; diriltilen, yaşatılan; عَاِشَهُ اللهُ زَمَنًا طَوِيلًا /e‘āshehu’l-lāhu zamanen ṭaviylen; Allah, ona (erkek) uzun ömür yaşattı. عَاِشَهُ فِي جَحِيمٍ /e‘āshehu fī caḥiymin; ats. O (erkek), onu (erkeği) cehennemde yaşattı, onun hayatını cehenneme çevirdi. Ahmed Muhtar(2008, s. 1583).

[<Ar. a‘āşe √‘-y-ş ‘yaşadı’] İaşe kelimesi, TS’de “yedirip içirme, besleme” anlamları ile kullanılırken; AEL, KM, KMT ve MLAM’de i‘āşe sözcüğü, “Birini yaşatmak, diriltmektir”. Yani (birine) hayat vermek, yaşama sebebi vermektir. Dikkat edilirse i‘āşe sözcüğünün Arapçadaki anlamı, daha kapsamlı bir şekilde kullanılmaktadır. Fakat bu kelime, Türkçede sadece yaşama sebeplerinden birini beslemeye dair bir mana taşımaktadır. Bu da demek oluyor ki “iaşe” sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçerken anlam daralmasına uğramıştır.

iaşe ve ibate

“i. esk. Yedirip içirme ve barındırma.” TS (2011, s. 1137).

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*'de bulunmamaktadır. Bu iki kelime; Arapça olmasına rağmen *AEL*, *KM*, *KMT* ve *MLAM* adlı sözlüklerde geçmemektedir. Fakat bu iki kelime, ayrı ayrı kullanılmaktadır (*ibate*, *iaşe* maddelerine bkn). Yani “*iaşe*” ve “*ibate*” Arapçada birlikte kullanılmadığı halde Türkçede birlikte kullanılan “*iaşe* ve *ibate*” kelime öbeği anlam bakımından farklılaşmış ve Türkçeleşmiştir.

ibadet عِبَادَت / ‘ibādet

din b. Bir dinin buyruklarını yerine getirme: “*Babamla gittiğim bayram namazlarından başka ibadet bilmezdim.*” - Y. K. Beyatlı. **ibadet de gizli, kabahat de.** “Yapılan iyilikler göstermelik olmamalı, işlenen suçlar, ayıplar açığa vurulmamalıdır” anlamında kullanılan bir söz. **ibadet etmek** bir dinin buyruklarını yerine getirmek TS (2011, s. 1137).

→ **ibadethane** TS (2011, s. 1137).

AEL: “Tanrı’nın onayladığı şeyi yapmak anlamına gelir.” Lane (1953, s. 1935).

KM: “İtaat etmek.” anlamına gelmektedir. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 831).

KMT: الْعِبَادَةُ/el- ‘ibādet; كِتَابَةٌ/kitābet vezninde, tapmak, kulluk etmek ve itaat etmek anlamlarındadır: عَبْدُ اللَّهِ تَعَالَى عُبودَةٌ وَ عُبودِيَّةٌ وَ عِبَادَةٌ مِنَ الْبَابِ الْأَوَّلِ / ‘abede ‘llāha ta ‘alā ‘ubūdeten ve ‘ubūdiyyeten ve ‘ibādeten mine’l-bābi’l-evveli; itaat etmek anlamına gelen; ‘ubūdeten, ‘ubūdiyyeten ve ‘ibādeten birinci bapandır. Âsım Efendi (2014, s. 1496).

MLAM: “عَبَدَ/ ‘abede; taptı, itaat etti. يَعْبُدُ/ya ‘budu; tapıyor, tapar, itaat ediyor/ eder. عِبَادَةٌ/ ‘ibādeten ve عُبودِيَّةٌ/ ‘ubūdiyyeten; tapmak, itaat etmek. عَابِدٌ/ ‘ābidun; tapan, itaat edilen. مَعْبُودٌ/ma ‘būdun; tapılan, itaat edilen: رُجِيَّةٌ عِبَادَةُ الصَّلَاةِ/eş-şalātu ‘ibādetun rūhiyyetun; namaz, piskolojik bir tapmadır.” Ahmed Muhtar (2008, s. 1448).

“is. t. عِبَادَةٌ/ ‘ibādetun, عِبَادَاتٌ/ ‘ibādāt; 1. Tapma, itaat etme. 2. Yükümlü olan, Allah’a yakınlaşmak için yaptığı fiiller; namaz vb. gibi.” Ahmed Muhtar (2008, s. 1449).

[<Ar. ‘ibadet √ ‘-b-d ‘taptı’] Hem iki dilde hem de eski ve yeni sözlüklerde asıl manasını korumuştur. Bu yüzden, Türkçede *ibadet* Arapçadır.

ibadetgâh

“is. *din. b. esk.* Tapınak.” TS (2011, s. 1137).

[<Ar. *'ibādet* + Far. *-gâh*] Tapınak anlamına gelen *ibadetgâh*, bu birleşik kelime kökü Arapça ve Farsça ekleriyle birleşerek Türk dilinde kullanılmıştır. Buna göre bu iki kelime artık Arapça değil, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ibadethane

“is. din. b. esk. Tapınak.” TS (2011, s. 1137)

[<Ar. *'ibādet* + Far. *-hāne*] Yukarıda *ibadetgâh* kelimesine geçerli olan kural *ibadethane*'ye de geçerlidir.

ibadullah عِبَادُالله / 'ibādullāh

“esk. 1. Tanrının kulları. 2. mec. Bol: ‘Kahve, şerbet mevsim kış ise sahlep, yaz ise dondurma ibadullah düğün evinden gelir.’ - R. Akyavaş.” TS (2011, s. 1137)

AEL ve KM’de *'ibādullāh* kelimesi kayda geçmemiş

KMT: “‘*abdullāh* ‘ale’l-*ihlāstır*; her işi Allah için yapan kimse.” şeklinde geçmiştir.” Âsım Efendi (2013, s. 1495)

MLAM: “عِبَادُالله / *'ibādullāh*; onun yaratıkları, ona ibadet edenlerdir.” Ahmed Muhtar (2008, s. 1449)

İbadullah sözcüğü, Türkçede gerçek anlamıyla “Allah’ın kulları” birlikte mecaz “bol” anlamıyla da kullanılmıştır. Arapçada ise sadece gerçek (Allah’ın kulları) anlamıyla kullanılmıştır. Çünkü *'ibādullāh* sözcüğü Ku’ran’da şu şekilde “إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ” /illā *'ibāda'llāhi* 'l-muḥlaṣīne; sadece Allah’ın halis kulları.” (Kur’an-ı Kerim, Araf 7/40) geçmiştir.

ibare عِبَارَة / 'ibāre

“Bir düşünceyi anlatan bir veya birkaç cümlelik söz: ‘Şu ibarelerin neresinde dilimizin şivesinde uygunluk var?’ - A. Rasim.” TS (2011, s. 1137)

AEL: Konuşmacının dilinden gelerek dinleyicinin kulağına giden konuşma ve bir kitapta veya yazıda geçen parçadır. Bir kelime, bir ifade, bir açıklama veya bir yorumlamadır. Denilir ki: هُوَ حَسَنُ الْعِبَارَةِ وَالْعِبَارَةِ /huve ḥasanu’l- *'ibāreti* veya el- *'abāreti*; o (erkek), iyi bir açıklama kabiliyeti, diksiyonu ve açık bir şekilde konuşma yeteneği var. Lane (1968, s. 1938)

KM: “عَبْرَ /‘abare fiilinin ismi عِبَارَةٌ /‘ibāretun.” diye geçmiştir. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 832)

KMT: العِبَارَةُ /el- ‘ibāretu; كِتَابَةٌ /kitābet vezninde, 1. Düş yorumlamak: عَبَرَ الرُّؤْيَا عَبْرًا عَبْرَ /‘abare ‘r-rū ‘yā ‘abren ve ‘ibāreten; o (erkek), rüyayı başka kişiye söyleyip o kişiye rüyayı yorumlattı. 2. Açıklamak, anlatmak, söylemek: أَغْرَبْتُ عَمَّا فِي الضَّمِيرِ /e ‘rabbtu ‘ammā fî ‘z-zamīri; düşüncelerimi açıkladım, anlattım, izah ettim. 3. Söz, Konuşma, bahis: الْعَابِرُ /el- ‘ābiru min lisāni ‘l-mütekelimi ilā sam ‘i ‘s-sāmi ‘i; konuşmacının dilinden gelen ve dinleyicinin kulağına giden konuşmadır. Âsım Efendi (2013, s. 2155- 2156)

MLAM: عَبَرَ /‘abare; rüyayı vb. yorumladı. يَعْْبُرُ /ya ‘buru; rüyayı vb. yorumluyor, yorumlar. عِبَارَةً /‘ibāreten ve عَبْرًا /‘abren; rüyayı vb. yorumlamak. عَابِرٌ /‘ābirun; rüyayı vb. yorumlayan. يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا : مَعْبُورٌ /ma ‘būrun; yorumlanan rüyayı vb. : يَأْهُدِي الرُّؤْيَا /yā eyuhā ‘l-mele ‘u eftūnī fī rū ‘yāye in kuntum lil-rrū ‘yā ta ‘burūne; ey millet, rüyaların yorumu (biliyorsanız), benim rüyamı yorumlayın. Ahmed Muhtar (2008, s. 1449)

‘ibāre’nin diğer anlamları ise; is. t. عِبَارَةٌ /‘ibāretun, عِبَارَاتٌ /‘ibārātun; 1. Birçok lafızdan oluşan cümlelerin bir kısmı ya da tamamı: مِنْ عِبَارَاتِ الْمُجَامَلَةِ /yukṭiru min ‘ibārāti ‘l-mucāmali; o, nezaket ibarelerini (ifadelerini) çok fazla kullanmaktadır. 2. Duyguları anlatan söz. 3. d. Çok büyük manayı barındıran küçük cümlelerdir: تَحَدَّثَ بِوَجِيزٍ /taḥaddaṭa bi-vecīzi ‘l- ‘ibārati; çok kısa ibare kullanarak çok şey anlattı. Ahmed Muhtar (2008, s. 1451)

[<Ar. *ibāre* √‘-b-r ‘bir yandan diğerine geçti, atladı’] *İbare* sözcüğü, hem TS’de hem de AEL, KM, KMT ve MLAM’de anlamını korumaya devam etmiştir. Buna göre “*ibare*” kelimesi hâlâ eski anlamını muhafaza etmiştir.

ibaret عِبَارَت /‘ibāret

“sf. oluşan, meydana gelen: ‘gene hep beraber, bir iki parçadan ibaret bulaşıklarını yıkmaya oturdular.’ - N. Cumalı. **ibaret olmak** (veya **kalmak**) 1. -den oluşmak, meydana gelmek: ‘Büyük önderin bize verdiği mükâfat bundan ibaret değil.’ - Y. K. Karaosmanoğlu. 2. Ancak bu kadar olmak.” TS (2011, s. 1137)

AEL: “هَذَا عِبَارَةٌ عَنْ كَذَا/hāḍā ‘ibāratan ‘an kaḍā; bu, böyle bir şeyden ibarettir. Bu kelime, ifade ve cümle; bu şeyin açıklamasıdır. Ayrıca bir şeyi oluşturan sebebi, durumudur.” Lane (1968, s. 1938)

KM: “عَبَّرَ/‘abare fiilinin ismi عِبَارَةٌ/‘ibāret diye geçmiştir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 832).

KMT: العِبَارَةُ/el-‘ibāret; كِتَابَةٌ/kitābet vevinde, 1. Düş yorumlamak: عَبَّرَ الرُّؤْيَا عَبْرًا وَ/‘abrān ve ‘ibāratan; rüyayı başka kişiye söylediğinde o kişi rüyayı yorumlarsa; buna rüya tabiri ve yorumlaması denir. 2. Açıklamak, anlatmak, söylemek اَعْرَبْتُ عَمَّا فِي الضَّمِير/a ‘rabtu ‘ammā fî’z-žamiyri; düşüncelerimi açıkladım, anlattım, izah ettim. 3. Söz, konuşma, bahis: إِلَى سَمْعِ السَّامِعِ/‘ābiru min lisāni’l-mütekelimi ilā sam’i’s-sāmi’i; konuşmacının dilinden gelen ve dinleyicinin kulağına giden konuşmadır. Âsım Efendi (2013, s. 2155- 2156)

MLAM: “هَذَا عِبَارَةٌ عَنْ كَذَا/hāḍā ‘ibāratan ‘an kaḍā; Bu; böyle bir şeyden ibaret ve böyle bir unsura işaret eder.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1451)

[<Ar. *ibāre* √‘-b-r ‘bir yandan diğerine geçti, atladı’] *İbaret* kelimesi, kültür değişikliği ile zamanın etkisini hissetmeden hem Arap hem de Türk dilinde aynı anlama gelmektedir.

ibate اِبَاتَة/ibāte

“a. esk. Barındırma. **ibate etmek** barındırmak.” TS (2011, s. 1137)

→ *iaşe ve ibate* TS (2011, s. 1137)

AEL: ms. اِبَاتَةٌ/ibātatin; gecelemek, geceyi geçirmek: اِبَاتَهُ/ebātehu; o (erkek), ona (erkeğe) geceyi geçirtti, اَبَاتَكَ اللهُ بِخَيْرٍ/ebāteke’llāhu bi-ḥayrin; cümlesinin kelimesi kelimesine çevirisi de “Allah, geceyi mutlulukla geçirmeni sağlasın.” anlamı ise “Allah rahatlık versin.”, اَحْسَنَ بِيَّتِهِ/ebātehu’llāhu aḥsne biytetin; tümcenin kelimesi kelimesine anlamı; “Allah, onu güzel gece geçirti.” Anlamı ise; “Güzelce yattı, mışıl mışıl uyudu.” Lane (1968, s. 279)

KM: “اَحْسَنَ بِيَّتِهِ/ebātehu’llāhu aḥsne biytetin; ‘Allah, onun güzel gece gecelemeğini sağlamış.’ anlamı ise ‘Allah, onu huzurlu bir uykuya daldırmış.’ el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 144)

KMT: أَبَاتُهُ اللهُ أَحْسَنَ/el-ibātet, geceletmek ve geceyi geçirtmek anlamındadır: أَبَاتُهُ اللهُ أَحْسَنَ/ebātehu'llāhu aḥsne biyetin; Bu kelimeyi kelimesi kelimesine tercüme ettiğimizde “Allah, onun güzel gece gecelemeğini sağlamıştır” şeklinde bir anlam elde ederiz. Ancak anlamı anlamına bir çeviri yapıldığında ise “Allah, onu huzurlu bir uykuya daldırmış; Allah, ona rahatlık vermiştir” şeklinde bir tercüme ortaya çıkar. Bu cümleler hakkında KTM şöyle der: “Bu tür cümleler bazen haber vermek için bazen de dua için söylenir.” Âsım Efendi (2013, s. 737) Biz de bu görüşe katılmaktayız.

MLAM: “أَبَاتُ/ebāte; geceyi geçirdi. يُبِيتُ/yubītu; geceyi geçiriyor, geceyi geçirir, أَبِيتُ/abit; geceyi geçirt, إِبَاتَةً/ibāteten; geceleme, geceyi geçirtmek: أَبَاتُ الرَّائِي/ebāte 'z-zā'ir; o (erkek), (erkek) misafirin (kendi evinde) gecelemeğini sağladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 267)

[<Ar. *ibāta* \b-y-t 'ev'] *ibāte* kelimesi, hem Arapçada hem de Türkçede aynı anlamda kullanılmıştır. Bu yüzden, “*ibate*” kelimesi Arapçadır.

ibda إِبْدَاء/ibdā'

“is. esk. Yaratma, yoktan var etme.” TS (2011, s. 1137)

AEL: “إِبْدَاءُ/ebde'ehu; onu ilk defa yaptı, yarattı, yoktan var etti, onunla başladı, başlattı.” Lane (1968, s. 163)

KM: “إِبْدَاءُ/ebde'ehu ve إِبْتِدَاءُ/ibtidā'; ilk defa yaptı (yarattı). إِبْدَاءُ مِنْ أَرْضِهِ/ebde'e min arzihı; onun yerinden başka yere gitti. إِبْدَاءُ اللهُ الْخَلْقَ/ebde'e Allāhu'l-ḥalka; Allah, mahlukatı yoktan var etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 84)

KMT: إِبْدَاءُ/el-ibdā', إِبْتِدَاءُ/ibtidā' kelimesinin eş anlamıdır; 1. Bir nesneye veya eyleme başlamak. إِبْدَاءُ/ebde'ehu; bir nesneyi veya olayı ilk defa yaptı, başlattı; bir işi ele aldı. 2. Kendi yerinden başka yere gitmek: إِبْدَاءُ مِنْ أَرْضِهِ/ebde'e min arzihı; kendi yerinden, mekânından başka yere gitti. 3. Yaratmak, eşsiz nesneleri icat etmek: إِبْدَاءُ اللهُ الْخَلْقَ/ebde'e Allāhu'l-ḥalka; Allah mahlukatı yarattı, icat etti. 4. Söz açmak anlamına da gelmektedir. Âsım Efendi (2013, s. 126)

MLAM: إِبْدَاءُ/ebde'e; yoktan var etti, yarattı, tekrar etti, tekrar yaptı. يُبْدِي/yubdi'u; yoktan var ediyor/eder, yaratıyor, yaratır, tekrar ediyor/eder, tekrar yapıyor/yapar. إِبْدَاءُ/ibdā'en; yoktan var etmek, yaratmak, tekrar etmek, tekrar yapmak. مُبْدِي/mubdi'un; yoktan var eden, yaratan, tekrar eden, tekrar yapan. مُبْدَأُ/mubde'un; yoktan var edilen,

yaratılan, tekrar eden, tekrar yapan; اَبْدَأَ اللهُ الْكَوْنَ/ebde'e Allāhu'l-kevne; Allah, evreni yarattı, yoktan var etti. اَبْدَأَ فِي الْأَمْرِ/ebde'e fī'l-emri; işi tekrar söyledi, tekrar yaptı. Ahmet Muhtar (2008, s. 167)

[<Ar. *ibdā'* √b-d- 'başladı, (Allah) var etti, yapmaya başladı'] Yukarıda verilen bilgilere göre; “*ibda*” kelimesi, Türkçede ve Arapçada benzer anlamlarda kullanılmış. Bu kullanımlardan dolayı “*ibda*” kelimesi, Arap diline aittir.

ib dai/إِبْدَائِي/ibdā'î

“sf. esk. Özgün: İbdai edebiyat.” TS (2011, s. 1137)

ibdā'î kelimesi AEL, KM, KMT ve MLAM'de bulunmamış

[<Ar. *ibdā'î* √b-d- ' + Ar. -î (sıfat yapan ek)] *İbdai* kelimesi; Arapça “اَبْدَأَ/bede'e; başladı, (Allah) var etti, yapmaya başladı” kökünden ve Arapça “-î” ekinden oluşmuş. Ancak hem AEL, KM, KMT ve MLAM hem de MŞ, LA ve TA sözlüklerinde “*ibdā'î*” şeklinde geçmemiştir. Ayrıca web sözlüklerinde de yoktur. Buradan yola çıkarak *ib dai* kelimesini Araplar bu şekliyle kullanmadığı için bu kelime, Türkçeleştirilmiştir.

ib lağ/إِبْلَاغ/iblağ

“is. esk. 1. Ulaştırma, eriştirme. 2. Bir şeyin miktarını tamamlama. **iblağ etmek** 1) ulaştırmak, eriştirmek; 2) bir şeyin miktarının tamamlamak: *parasını yüz milyon liraya iblağ etmek için çalışıyor.*” TS (2011, s. 1138)

AEL: “إِبْلَاغٌ وَتَبْلِيغٌ/iblāğun ve 't-tablīgun; ulaşmak, erişmek, varmak, gelmek; getirmek, iletmek veya teslim etmek anlamına gelmektedir. بَلَّغَهُ السَّلَامَ وَ الْخَبَرَ/belligahu's-salāme ve'l-ḫabare; ona (erkeğe) selāmımı, havadis(leri) ya da bilgileri söyle, ilet, ulaştır.” Lane (1968, s. 251)

Ayrıca “إِبْلَاغٌ/eblağa'nın masdarı إِبْلَاغٌ/iblāğun; اَبْلَغَ الْأَمْرَ جَهْدَهُ/eblağa el-emre cahdahu: o (erkek); başarı için son gücünü, kabiliyetini, çabasını, gayretini gösterdi. Çevrildiğinde anlamı, ‘Elinden gelenin en iyisini yaptı.’ şeklinde olur.” Lane (1968, s. 251).

KM: “إِبْلَاغٌ وَ التَّبْلِيغُ/el-iblāgu ve 't-tablīgu; iblağ, tebliğ ve bildirmek anlamına gelmektedir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 129)

KMT'de *iblağ* kelimesi geçmemektedir.

MLAM: أبلغ/ebلاغ; bildirdi, ulaştırdı, tebliğ etti. يبلغ/yubliغ; bildiriyor, ulaştırıyor, tebliğ ediyor, bildirir, ulaştırır, tebliğ eder. إبلاغاً/ibلاغاً; bildirmek, ulaştırmak, tebliğ etmek. مبلغ/mubliغun; bildiren, ulaştıran, tebliğ eden. مبلغ/muballagun; bildirilen, ulaştırılan, tebliğ edilen: أبلغه الخبر/ebلاغه 'l-ğabare; o (erkek), haberi ona (erkeğe) bildirdi, ulaştırdı, yetiştirdi. Kur'an'da ربي رسالة أبلغتكم لآكاد eblağtukum risālate rabbī; “Allah'ın emirlerini size ilettim, ulaştırdım, söyledim, tebliğ ettim.” şeklinde geçmiştir. Ahmet Muhtar (2008, s. 242)

[<Ar. *iblāğ* √b-l-ğ ‘erişti, ulaştı, vardı, delip geçti, (-haberi) geldi, (-değerinde) oldu, ergenlik çağına girdi’] “Ulaştırmak, eriştirmek” anlamına gelen *iblāğ* kelimesi hem Arapçada hem de Türkçede kullanılmıştır. Bu kelime, eski anlamını muhafaza ederek göçebe bir kelimedir; çünkü anlam değışimine uğramamıştır.

iblis إبليس/iblis

“1. din b. Şeytan. 2. mec. Kötü, düzenci kimse: ‘Ne iblistir o Sezai, bir ben bilirim, bir de Allah.’ - A. İlhan.” TS (2011, s. 1138)

→ *kızıl iblis* TS (2011, s. 1138)

AEL: إبليس/iblisu; şeytanın ismi. *iblis*'in eski adı ise عَزَازِيلُ/‘azāzilu. Fakat bazı dil bilimciler, sarf kurallarına uymadığı için *iblis* kelimesinin yabancı dilden geldiğini düşünmektedirler. Diğer taraftan ise iblisin أبلَسَ/eblese fiilinden türetilip اِحْفِيلُ/icfīlu ve اِحْرِيطُ/iħrītu veznine uyduğunu savunan dilciler de vardır. Lane (1968, s. 248)

KM: “أبلَسَ/eblese; o (erkek); umudunu kesti, ümitsizliğe düştü. *İblis* kelimesi, eblese fiilinden türetilmiş veya yabancı bir dilden gelmiş olabilir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 127)

KMT: “الإبْلَاسُ/el-iblāsu’ten gelen أبلَسَ/eblese; ‘o (erkek), ümitsizlikle şaşırdı.’ anlamına gelmektedir. ‘azāzīl’e إبليس/iblis kelimesi ya أبلَسَ/eblese ya da yabancı dilden gelmiştir.” Âsım Efendi (2013, s. 2572)

MLAM: t. “إبليس/iblis; Ğ. أَبَالِيسَة وَأَبَالِيسُ/abālisa ve abālīsu; İblisler. İblis; şeytanların en büyüğü, şerrin ruhu ve Allah'ın düşmanıdır. أَغْوَاهُ إبليس/agvāhu iblisu; iblis, onu (erkeğı) yolundan şaşırttı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 54) ve “mec. إبليسيّة/iblisiyye; kurnazlık, sinsilik, kötülük.” Ahmet Muhtar (2008, s. 240)

[<Ar. *iblis* $\sqrt{b-l-s}$ ‘*umudu kesti*’] *İblis* kelimesi, Türkçeye Arapçadan geçerek Arapçadaki anlamıyla kullanılmıştır. Fakat bazı dil bilimcilere göre *iblis* kelimesi, Arapça değil Farsçadır. Çünkü *أَبْلَسَ/eblese* fiili, Fars dilinden Arap diline geçmiştir. Hâlbuki *أَبْلَسَ/eblese* fiili, Farsçadan geçmiş olsa da Arapça vezinlere uydurulunca (*أَبْلَسَ/eblese*; umudunu kesti, *يُبْلِسُ/yublisu*; umudunu keser, *إِبْلَاسًا/iblāsan*; umut kesmek, *مُبْلِسٌ/mublisun*; umudunu kesen) Arapçaya ait olur. Sonuç olarak Türkçede kullanılan *iblis* kelimesi, Arapçadır.

iblisane

“sf. esk. Şeytanca: ‘Mektebi terk etmek isteyen bir talebeyi *iblisane* birtakım desiselerle kandırarak fikrinden döndürmüştü.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. *iblis* + Far. *-āne*] *İblis*, Farsçadan bir ek alarak Türkçeleştirilmiştir.

iblisçe

“1. sf. Şeytana yakıştır: ‘*İblisçe* bir buluş, herhâlde senin buluşun değil.’ - R. Enis. 2. zf. Şeytanca.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. *iblis* + Tr. *-çe (iiye)*] *İblis*, Türkçeden yapım eki alarak Türkçeleştirilmiştir.

iblisçi

“1. sf. İblise bağlanan ve tapınan. 2. sf. İblisçe davranan.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. *iblis* + Tr. *-çi (iiye)*] *İblisçi*, yapım eki alarak farklı anlam kazanmıştır.

iblisçilik

“is. İblisçi olma durumu. **İblisçilik etmek** iblisçe davranmak.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. *iblis* + Tr. *-çi (iiye)* + *-lik (iiye)*] *İblis*, iki yapım eki alarak Türkçeleştirilmiştir.

ibne ابنه/ibne

“a. Kaba 1. Edilgen, eş cinsel erkek, homoseksüel. 2. ünl. hkr. Kızgınlıkla söylenen bir söz.” TS (2011, s. 1138)

AEL: “*أَبْنٌ/ibnun*; erkek evlat’ın müennesi *ابْنَةُ/ibnetun*; kız evlat anlamındadır.” Lane (1968, s. 262)

KM ve KMT’de ابنة/ibne kayda alınmamıştır.

MLAM: “t. ابنة/ibnetun; kız çocuk. ç. بَنَات/benātun: ابنة العم/ibnetul’-‘ammı; amcanın kızı. ابنة الخال/ibnetul-ḫālī; dayının kızı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 251)

Kur’an-ı Kerim’de *ibne* sözcüğü, şu şekilde geçmiş; “مَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ/Meryem *ibnete* ‘imrāna; İmran’ın kızı meryem (et-Tahrim, 66/12) *İbne* kelimesi, Arapçada “Kız evlat” anlamında kullanılırken; Türkçede kelimeye homoseksüel anlamı yüklenmiştir. *İbne* kelimesi, dilden dile geçince eski anlamını bırakarak çok farklı bir anlam kazanmıştır. Bu duruma göre bu sözcük; Arapça değil, Türkçeleştirilmiştir.

ibnelik

“1. is. İbne olma durumu. 2. is. İbne gibi davranma durumu. **ibnelik etmek** kazık atmak, aldatmak.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. *ibne* + Tr. *-lik* (iiye)] *İbne* sözcüğü Arapça değil, Türkçeleştirilmiş bir kelime.

ibra ابراء/ibrā’

“*huk.* Aklama, temize çıkarma. **ibra etmek** aklamak.” TS (2011, s. 1138)

→ **ibraname** TS (2011, s. 1138)

AEL: “أَبْرَأَهُ مِنَ الْمَرَضِ/ebre’ehu mine’l-maraḏı; o (erkek), onu (erkeği) hastalıktan kurtardı, iyileştirdi. أَبْرَأَكَ مِنَ الْأَمْرِ/ebre’ke mine’l-emrı; seni, o mevzudan temize çıkardı. أَبْرَأْتُهُ مِنَ الدَّيْنِ/ebre’tuhu mine’d-daynı; onu (erkeği) borcundan kurtardım, borcunu ödedim.” Lane (1968, s. 178)

KM: “أَبْرَأَهُ اللَّهُ/ebre’ehu’llāhu; Allah, onu (erkeği) iyileştirdi. أَبْرَأَكَ مِنْهُ/ebre’eke minhu; o (erkek), senin suçsuz olduğunu ortaya çıkardı. أَبْرَأَ الرَّجُلُ/ebre’e’r-raculu; adam, gecenin ya da günün başlangıcına girdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 89)

TKM: “الْإِبْرَاءُ/el-ibrā’; hemzenin kesriyle, 1. Hastayı iyileştirmek: أَبْرَأَهُ اللَّهُ مِنَ الْمَرَضِ/ebre’ehu’llāhu mine’l-maraḏı; Allah, onu (erkeği) hastalıktan kurtardı, iyileştirdi. 2. Uzak tutmak: أَبْرَأَكَ مِنْهُ/ebre’eke minhu; seni ondan uzak tuttu. 3. Temize çıkarmak: أَبْرَأَكَ مِنْهُ/ebre’eke minhu; senin suçsuz olduğunu gösterdi. 2. Gecenin ya da günün başlangıcına girmek: أَبْرَأَ الرَّجُلُ/ebre’e’r-raculu; gecenin ya da günün başlangıcına girdi.” Âsım Efendi (2013, s. 129)

MLAM: أَبْرَأَ/ebre'e; iyileştirdi, kurtardı. يُبْرِئُ/yubrī'u; iyileştiriyor, kurtarıyor, iyileştirir, kurtarır. إِبْرَاءٌ/ibrā'en; iyileştirmek, kurtarmak. مُبْرِئٌ/mubrī'un; iyiletiren, kurtaran. مُبْرَأٌ/mubre'en; iyileştirilen, kurtarılan: أَبْرَأَ اللَّهُ الْمَرِيضَ مِنْ عِلَّتِهِ/ebre'e'llāhu'l-marīza min illetihi; Allah, (erkek) hastayı illetinden kurtardı. أَبْرَأَ اللَّهُ أَيُّوبَ مِمَّا أَصَابَهُ/ebre'e'llāhu Eyuba mimma aşābahu; Allah, Hz. Eyüb'i olanlardan kurtardı. أَبْرَأَ الشَّخْصَ مِنَ الدَّيْنِ/ebre'e'-ş-şahşa mine'd-deyini; o (erkek), adamı borçtan kurtardı. Ahmet Muhtar (2008, s. 179)

→ إِبْرَاءٌ لِلذِّمَّةِ/ibrā'u lil-zimmati; kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Vicdan ibra etmesi” anlamı ise “Vicdanı rahatlattı” şeklindedir. Ahmet Muhtar (2008, s. 179)

[<Ar. *ibrā'* √b-r- 'yoktan var etti'] *İbra* kelimesinin Arapçada birçok anlamı varken bu kelime; göç ettiğinde yanına sadece bir anlam katarak Türkçeye yerleşmiş ve hukuk alanında kullanılmıştır. *İbra* kelimesi, Türkçede terimleştirilmiştir.

ibraname

“is. huk. Aklama belgesi.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. *ibrā'* + Far. *-nāme*] *İbraname* kelimesi, Arapça sözlüklerinde bulunmamıştır. Çünkü Farsçadan bir isim almış ve Türkçede kullanılan bir kelimedir.

ibrani عِبْرَانِي/ibrānî

“öz. a. Eski Yahudilere verilen ad.” TS (2011, s. 1138)

AEL: الْعِبْرَانِيَّةُ/el-ibrāniyyatu ve الْعِبْرَانِي/el-ibrāniyyu, الْعِبْرَانِي/el-ibrāniyyu, الْعِبْرَانِي/el-ibrāniyyu; Yahudilerin dili.” Lane (1968, s. 1938)

KM: الْعِبْرَانِيَّةُ/el-ibrāniyyatu ve الْعِبْرَانِي/el-ibrāniyyu; Yahudilerin dili.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 832)

TKM: الْعِبْرَانِيَّةُ/el-ibrāniyyatu ve الْعِبْرَانِي/el-ibrāniyyu; Yahudilerin konuştuğu dildir.” Âsım Efendi (2013, s. 2158)

MLAM: “عِبْرَانِي/ibrāniyyun; t. ibriyyun; Yahudi, Hz. Musa'nın tabileri.

اللُّغَةُ الْعِبْرَانِيَّةُ/el-lügatü'l-ibrāniyyatu; dil. b. İbrani'nin dili; Yahudilerin konuştuğu dildir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1451)

[<Ar. *ibrānî* √b-r- 'rüyayı yorumladı'] Geçen bilgilere göre; *ibrani* sözcüğü, Arapçada kullanılan anlama benzediği için Arapça kabul edilmektedir.

ibranice

“öz. a. 1. is. Bugün İsrail’de kullanılan Sami dili. 2. sf. Bu dille yazılmış olan.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. *ibrānī* + Tr. -ce (iiye)] *İbrani* kelimesi “-ce” yapım eki alarak Türkçeleştirilmiş bir kelime.

ibraz اِبْرَاز/ibrāz

“a. Ortaya koyma, gösterme, meydana çıkarma. **ibraz etmek** ortaya koymak, göstermek, meydana çıkarmak.” TS (2011, s. 1138)

AEL: “أَبْرَزَ/ebreze; o (erkek), yaptı ya da ona neden oldu, aldı, çekti, gitti, geldi ya da geçti ve belirdi.” Lane (1968, s. 187)

KM: “أَبْرَزَ الْكِتَابَ/ebreze’l-kitābe; kitabı çıkardı, kitabı yayımladı. أَبْرَزَ/ebreze; o (erkek), yolculuk etmek için karar verdi. أَبْرَزَ الشَّيْءَ/ebreze’s-şey’e; o (erkek), bu şeyi gösterdi, belirtti ve ortaya koydu. أَبْرَزَ الرَّجُلُ/ebreze’r-raculu; adam, ibrizi (altını) aldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 95)

KMT: “أَبْرَزَ الْإِبْرَازَ/el-ibrāz; 1. Kitap çıkarmak, kitap yayımlamak: أَبْرَزَ الْكِتَابَ/abraza’l-kitābe; o (erkek); kitabı çıkardı, kitabı yayımladı. 2. Yolculuk için karar vermek أَبْرَزَ/ebreze; o (erkek), yolculuk için karar verdi. 3. Göstermek, eşyanın görünmesini sağlamak: أَبْرَزَ الشَّيْءَ/ebreze’s-şey’e; o (erkek), şeyi gösterdi. 4. İbriz’den (altın) türetilen أَبْرَزَ/ebreze: أَبْرَزَ الرَّجُلُ/ebreze’r-raculu; adam, ibrizi (altını) aldı. Âsım Efendi (2013, s. 2443)

MLAM: “أَبْرَزَ/ebreze; çıkardı, gösterdi, ortaya koydu. يُبْرِزُ/yubrizu; çıkarıyor, gösteriyor, ortaya koyuyor, çıkarır, gösterir, ortaya koyar. اِبْرَازًا/ibrāzen; çıkarmak, göstermek, ortaya koymak. مُبْرِزٌ/mubrizun; çıkaran, gösteren, ortaya koyan. وَ مُبْرَازٌ/mubrazun ve mabrūzun; çıkarılan, gösterilen, ortaya koyulan: أَبْرَزَ الْبِطَاقَةَ/ebreze’l-biṭāqa; o (erkek), tezkereyi çıkardı, gösterdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 188)

ibrāz’ın diğer anlamları; 1. Anlatmak, söylemek: أَبْرَزَ حُجَّتَهُ/ebreze ḥuccatahu; onun görüşü söyledi. 2. Yayımlamak: أَبْرَزَ الْكِتَابَ/ebreze’l-kitābe; o (erkek) kitabı çıkardı, yayımladı. 3. Ortaya çıkarmak: أَبْرَزَتِ الصُّحُفُ الْخَبَرَ/ebrezeti’s-ṣuḥufu’l-ḥabere; gazeteler, haberi ortaya çıkardı. 4. Saygı göstermek, önem vermek: أَبْرَزَ فُلَانًا/ebreze fulānen; o (erkek), adama saygı gösterdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 188)

[<Ar. *ibrāz* √*b-r-z* ‘belirdi, ortaya çıktı, göründü, -de meşhur oldu, öne çıktı’], *ibraz* kelimesi, anlamını muhafaza ederek Türkçede kullanılmıştır.

ibre ابرة/ibre

a. 1. Ölçü aletleri, saat ve göstergelerde sayı ve işaret göstermeye yarayan hareketli iğne: “*Birtakım ışıklar yanıp sönüyor, kadranların ibreleri titreyerek yükselip alçalıyor.*” - Ç. Altan. 2. Çam, ardıç, sedir vb. ağaçların yaprağı. **ibre birinin yanına dönmek**, herhangi bir konuda birisinin avantajlı duruma geçmesi. TS (2011, s. 1138)

AEL: اِبْرَةُ/ibretun; iğne, ç. اِبْرُ/iberun ve اِبَارُ/ibārun; iğneler.” Lane (1968, s. 187)

KM: اِبْرَةُ/ibretun; demirden yapılan bir tiğ. ç. اِبْرُ/iberun ve اِبَارُ/ibārun; iğneler. اِلْاِبَارُ/el-abbāru; iğneyi yapan ve satana denilir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 28)

TKM: اِلْاِبْرَةُ/ibret; iğneye denir. ç. اِبْرُ/iberun ve اِبَارُ/ibārun.” Âsım Efendi (2013, s. 1709)

MLAM: t. اِبْرَةُ/ibretun. اِبْرَاتُ/ibrātun ve اِبْرُ/iberun; iğneler. 1. Dikmek için kullanılan ince, küçük bir araçtır. Bu aracın bir ucu delikli, diğer ucu ise tümseklidir: خَاطُ الثَّوْبِ بِالْاِبْرَةِ/hāṭa ‘t-tavba bi ‘l-ubreti; o (erkek), elbiseyi iğneyle dikti. 2. Bazı böceklerde (arı ve akrep vb.) olan iğne: اِبْرَةُ الْعَقْرَبِ سَامَةٌ/ibretu ‘l-‘akrabi sāmmetun; akrebin iğnesi zehirlidir. Ahmet Muhtar (2008, s. 52)

→ اِبْرَةُ الْمِحْقَنِ/ibretu ‘l-mihqanı; şırınga iğnesi.

→ اِبْرَةُ مُغْنَاطِيَّيَّةٍ/ibretun muğnāfīsiyyetun; pusula iğnesi.

→ اِلْمُؤَخَّرُ بِالْاِبْرِ/ilmu ‘v-vaḥzu bi-ibri; tıp. Bazı hastalıklardan kurtulmak için vücudun belirli noktalarına iğne batırarak tedavi etmek, akupunktur. Ahmet Muhtar (2008, s. 53)

[<Ar. *ibre* √*e-b-r* ‘bitkiyi iyileştirdi’] Türkçede yer alan *ibre*, Arapçada esas anlamı “İğne”ye benzetilerek “Çam, ardıç, sedir vb. ağaçların yaprağı”dan gelmiştir. Bir de “Ölçü aletleri, saat ve göstergelerde sayı ve işaret göstermeye yarayan hareketli” ifadelerle *ibre* ismi konmuştur.

Kanaatimizce Türkler, bu aletleri iğneye benzeterek *ibre* ifadesini kullanmışlardır. Fakat Araplar, *ibre*’nin Türkçedeki anlamlarını kullanmamışlardır. Buradan yola çıkarak “*ibre*”kelimesinin Türkçeleştirilmiş bir kelime olduğu söylenebilir.

ibret عِبْرَت / 'ibret

a. 1. Kötü bir olaydan alınması gereken ders, uyarıcı sonuç: “Gören göz için ibret vadır her şeyde.” - Âşık Veysel. 2. sf. hlk. Çirkin, kötü, acayip. **ibret almak** ders almak: “Azizim korkarım ki günün birinde bizi tamamyıla mahvedecek şey de bu olmasın, karşımızdakilerden biraz ibret almalıyız efendim.” - Y. K. Karaosmanoğlu. **ibret olmak**, ders olmak: “Bırak, günah işleyen cezasını çeysin, görene ibret olsun!” - N. Cumalı. TS (2011, s. 1138)

→ **ibretiâlem** TS (2011, s. 1138)

AEL: “عِبْرَةُ / 'ibretun aynı anlamdadır. عِبْرَةُ / 'ibretun anlamı ise; bir uyarı, nasihat, ibret alan için bir öğüt, bir hatırlatma, kılavuz, yol göstermedir.” Lane (1968, s. 1938)

KM: “العِبْرَةُ / el- 'ibretu; kesreyle, hayret etmek, şaşmak: اِعْتَبَرَ مِنْهُ / i 'tabara minhu; o (erkek); ona (erkeğe) şaştı, hayret etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 832)

TKM: “العِبْرَةُ / el- 'ibret; hayret, şaşma, tuhafılık anlamına gelmektedir: اِعْتَبَرَ / i 'tabara; o (erkek) hayret etti, şaştı. Başā'ir kitabında da biraz önce ifade edildiği anlama yakın bir anlam verilmiştir: عِبْرَةُ / 'ibret kelimesinin anlamı; mecazen hayret etmek, şaşmak, Kura'an'da geçtiği gibi اِلْيَ الْأَبْصَارِ / inne fī zalike la 'ibreten li-uli'l-ebşari; gören ve düşünenler için bunlardan alınacak ibretler vardır. Ümmehât-ı sâ'irede اِعْتَبَارٌ / i 'tibār; taaccüp ederek ibret almaktır ve اِعْتَبَارٌ / i 'tibār(ın) ismi عِبْرَةُ / 'ibret, مُعْتَبَرٌ / mu 'tabarun; kendinden taaccüp ederek ibret alan ayrıca mecazen nefis ve iftihar edilen şeydir. Âsım Efendi (2013, s. 2157)

MLAM: “عِبْرَةُ / 'ibretun; kötü bir olaydan alınması gereken ders, uyarıcı sonuç. ç. عِبْرَاتُ / ibrātun ve اِعْبَرُ / ibarun. ats. عِبْرَةُ لِمَنْ يَعْتَبِرُ / 'ibretun limen ya 'tebiru; düşünen için bir ibret (olsun).” Ahmet Muhtar (2008, s. 1451)

[<Ar. **ibret** √'-b-r ‘bir taraftan diğer tarafa geçti’] *İbret* kelimesi hem Arapçada hem de Türkçede aynı anlamda kullanılmaktadır. Fakat *ibret almak* ve *ibret olmak* kelimeleri, Türkçeleştirilmiş birleşik kelimelerdir.

ibretamiz

“sf. esk. İbret verici, ibret dolu.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. **ibret** + Far. **-āmīz**] *İbretamız* kelimesinin kökü Arapça olmasına rağmen Farsçadan ek almış ve bu kelime Türkçeleştirilmiştir.

ibretiâlem

“is. esk. Başkalarına örnek olan şey.” TS (2011, s. 1138)

[< Ar. **ibret** + Ar. **âlem**] bu iki kelime, Arapça olmasına rağmen sözlüklerde bulunmamaktadır. Çünkü Farsça tamlamasına göre alınmıştır. Bu yüzden Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ibretlik

“sf. Ders alınacak nitelikte olan.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. **ibret** + Tr. **-lik (iüye)**] *İbret* kelimesi, yapım eki olarak Türkçeleştirilmiştir.

ibrik ابريق/ibrīk

“is. Su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap: ‘Maden ibrikleri büyük bir sanatta yapılır.’ - F. R. Atay.” TS(2011, s. 1138)

→ *leğen ibrik, su ibriği* TS (2011, s. 1138)

AEL: *ibrīk* kelimesi geçmemiş.

KM: “t. ابريق/ibrīkun. ç. اباريق/abārīkun.” diye geçmiştir. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 98)

KMT: *ibrīk* kelimesi geçmemiş.

MLAM: “t. ابريق/ibrīkun. ç. اباريق/abārīkun; metal veya porselenden oluşan kulplu, emzikli kap. ابريق الشاي/ibrīku ‘ş-şāyi; çay ibriği (çaydanlık).” Ahmet Muhtar (2008, s. 53)

[<Ar. **ibrīk** √i-b-r-ī-k ‘**ibrik**’] *ibrīk* Kur’an’da geçen bir kelimedir; “بِأَكْوَابٍ/bi-ekvābin ve ebārīk; ibrikleri ve kadehleri” (Kuran’ı Kerim, Vakıa 56/18). Bu duruma göre bu kelime, Türkçeye Arapçadan geçip benzer anlamda kullanılmaktadır.

ibrikçi

“1. is. İbrikle su taşıyan kimse. 2. is. İbrikle su döken kimse. 3. is. İbrik yapan veya satan kimse.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. **ibrīk** + Tr. **-çi (iüye)**] *İbrik* kelimesi Türkçeden yapım eki olarak Türkçeleşmiştir.

ibrikçilik

“is. İbrikçinin yaptığı iş.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. **ibrīk** + Tr. **-çi (iiye)** + Tr. **-lik (iiye)**] *İbrikçilik* kelimesi Türkçeden iki yapım eki alarak Türkçeleştirilmiş bir kelime.

ibriktar

“is. tar. Sarayın leğen, ibrik vb. eşyalarından sorumlu olan görevli: ‘Büyük *kâhya*, *kahveci*, *ibriktar sofa ile selamlık odalarında.*’ - A. Rasim.” TS(2011, s. 1138)

[<Ar. **ibrīk** + Far. **-dār**] Sözlüklerde böyle kelime yoktur. Çünkü kökü Arapçadan, eki ise Farsçadan alıp Türkçeleştirilmiş bir kelime.

ibriktarlık

“is. İbriktarın yaptığı iş.” TS (2011, s. 1138)

[<Ar. **ibrīk** + Far. **-dār** + Tr. **-lık (iiye)**] *İbriktarlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelime.

ibzal اِبْذَالَ/ibzāl

“a. esk. Esirgemedен bol bol verme, yapma veya söyleme. **ibzal etmek** esirgemedен bol bol vermek, yapmak veya söylemek: ‘Onu *usta bir kuyumcu gibi işlemişsiniz, şeklinde bir cümle ile iltifatlarını ibzal ettiler, beni onurlandırdılar.*’ - T. Halman.” TS(2011, s. 1139)

AEL, KM, TKM ve MLAM’de bulunmamış.

[<Ar. **ibzāl** √ **b-z-l** ‘bol bol verdi, yaptı’] *ibzāl*, Arapçada *بَذَلَ/bezele* kökünden türetilmiş ve anlamı “Bol bol verme, yapma veya söyleme” almıştır. *if‘āl* veznine göre uydurulmuştur. Bu çalışmanın temel sözlükleri olan AEL, KM, TKM ve MLAM’de bu kelimenin *ibzāl* şekli bulunamadığı için LR, MŞ, TA adlı sözlükler de taranmıştır fakat bu sözlüklerde de bu ifade bulunamamıştır.

Bu nedenle bu kelime, Web sözlüklerine yönelilip araştırıldı ve şu şekilde bulundu: Cahiliye Dönemi’ne ait olan “Uhayha bin’l-Culah” adlı şiirde yer alan bir mısra ; *هَلْ أَبْذُلُ الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ/hel ebzulu ’l-māle ‘alā ḥubbihi*; onun aşkı (için) parayı bol bol vereyim mi?” ayrıca Hz. Osman’ın söylediği bir sözde de şu şekilde kullanmış; “وَلَا أَبْذُلَنَّ لَكُمْ صَبْرِي/ve le ’ebzulenne lekum ṣabrī; size sabrımdan çok çok vereceğim.” Geçen

cümleyi anlamı anlamına çevrilince şu şekilde olur; “Size çok çok sabır göstereceğim.” Ebzulu (2022).

Sonuç olarak *ibzal* sözcüğü, sözlüklerde kayda alınmamış olmasına rağmen Arapların şiirlerinde ve sözlerinde geçtiği için Arapçadır.

icabet إجابة/icābet

“a. 1. Bir çağrıyı yerine getirme, bir çağrıya gitme. 2. Bir buyruk veya isteğe uyma, kabul etme, razı olma. **icabet etmek 1)** çağrı üzerine gitmek, katılmak; **2)** bir buyruğa, bir isteğe uygun olarak davranmak.” TS (2011, s. 1139)

AEL: ms. إجابة/icābetun; ise cevaplamak, karşılık vermek, yanıtlamak: أَجَابَهُ/ecābahu; o (erkek), onu (erkeği) olumlu veya olumsuz cevapladı/ yanıtladı, ona (erkeğe) karşılık verdi ya da bir çağrıyı yerine getirdi. أَجَابَ سُؤَالَهُ/ecābe sū’ālehu; o (erkek), onun (erkeğin) sorusunu yanıtladı, “أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ/ucību da ‘vete ‘d-dā’i izā da ‘āni; Bana dua edenin duasına cevap veririm, istediğini veririm.” (Kur’an’ı Kerim, Bakara, 2/186). أَجَابَتْ عَلَى الشَّيْءِ/ecābe ‘alā ‘ş-şey’i; o (erkek), (bu) buyruğa uydu, itaat etti. أَجَابَتْ الْأَرْضُ/ecābeti’l-arzu; araziye yeşillendirdi. Lane (1968, s. 479)

KM: “Yanıt anlamına gelen الإِجَابُ/el-icābu, الإِجَابَةُ/el-icābetu, الْجَابَةُ/el-cābetu, الْمَجُوبَةُ/el-mecūbetu ve الْجِيبَةُ/el-cībetu diye geçmiştir: أَجَابَ عَسَاءَ/esā’e sam ‘an f’esā’a cābeten: o (erkek), yanlış işitti, (bu yüzden) yanlış cevap verdi. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 246)

TKM: “الإِجَابُ/el-icābu, الإِجَابَةُ/el-icābetu, الْجَابَةُ/el-cābetu, الْمَجُوبَةُ/el-mecūbetu ve الْجِيبَةُ/el-cībetu cevap anlamına gelmektedir ve bunlar da “dilenciye hayır işlemek” anlamlarında kullanılmaktadır.” Âsım Efendi (2013, s. 329)

MLAM: “أَجَابَ/ecābe; yanıtladı, أُجِيبُ/ucību; yanıtlıyor, yanıtlar. أَجِبْ/ecib; cevap ver, إِجَابَةً/icābeten; yanıtlamak, مُجِيبٌ/mucībun; yanıtlayan, مُجَابٌ/mucābun; yanıtlanan: أَجَابَ عَنْ سُؤَالَهُ/ecābe ‘an sū’ālehu; o (erkek), onun (erkeğin) sorusunu yanıtladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 415)

icābet’in diğer anlamı ise “Bir isteği kabul etmek: طَلَبَهُ/ecābe talebehu; o (erkek); onun (erkeğin) isteğini kabul etti, yerine getirdi, isteğine uygun olarak davrandı. أُجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ/ucību da ‘vete ‘d-dā’i izā da ‘āni; Bana dua edenin duasına cevap veririm.” (Kur’an-ı Kerim, Bakara, 2/186)” Ahmet Muhtar (2008, s. 415).

[<Ar. *icābet* √c-v-b ‘baştan başa seyahat etti, -deldi, dolaştı, keşif gezisi yaptı’] Cubran Halil CUBRAN; şiirinde yer alan bir beyitte *icābet* kelimesini olumsuzlaştırarak isteği kabul etmeme, isteğe uygun davranmama anlamlarını kullanmıştır:

وَرَدَّتْ عَلَيْهِ الْمَالُ رَدَّ تَرْفُعٍ وَلَكِنْ تَعَالَتْ عَنْ إِجَابَةِ سُؤْلِهِ /ve lakin ta ‘ālat ‘an icābati su ‘ūlihi
ve reddet ‘alayhi’l-māle redde tarffu ‘i; ama o (kadın), kibirlenerek onun (erkek) isteğine göre davranmadı ve paraya tenezzül etmeyip parayı geri verdi. (albaleegh.com)

Cevap vermek, yanıtlamak anlamında ise Abū Nevvas’a ait bir beyitte bulunur:

هَلْ رَأَيْتَ الدِّيارَ رَدَّتْ جَوَابًا وَأَجَابَتْ لِيْ سُوْالٍ سُوْالًا /hel re ‘eyte ‘d-diyāre reddet cavāben
ve ecābet lizī su ‘ālin su ‘ūlan; diyar, çok soru sorana cevap verdiğini gördün mü? (www.aldiwan.net)

Böylece *icābet* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçerek anlamını muhafaza etmiştir.

icabında

“zf. Gerekince, gerekirse: ‘Ama icabında yine yumruğunu kullanabilirdi.’ - Ö. Seyfettin.” TS (2011, s. 1139)

[<Ar. *icāb* + Tr. -i (i.3tk) + n (zamir n’si) + -da (bulunma hâli)] *İcap* kelimesi, Türkçe ekleri alarak Türkçeleştirilmiş bir kelime ortaya çıkarmıştır.

icap إيجاب /icāb

a. 1. Gerek, gereklilik, koşul, lüzum: “Buna, bittabi icabi gibi cevap verildi.” - Atatürk. 2. man. Olumlama. icap etmek, gerekmek: “Gece başladığı vakit, ışıksız ve sessiz evler arasından geçmek icap ediyordu.” - H. S. Tanrıöver. **icabına bakmak 1)** gereğini yerine getirmek; **2) mec.** bir kimseyi yok etmek, ortadan kaldırmak. TS(2011, s. 1139)

AEL: “ms. إيجاب /icābun; lazım olmak: أَوْجِبَ لَكَ الْبَيْعَ /avcebe leke ‘l-bey ‘a; satışı sana lazım oldu. أَوْجِبَ /avcebe; bir kimse, cennete veya cehenneme müstahak olacak amel işledi. أَوْجِبْتُ لِفُلَانٍ حَقَّهُ /avcebtu li-fulānin haqqahu; adam, hak etmiş olanı aldı; adama hakkı neyse verdim.” Lane (1968, s. 2922)

KM: أَوْجِبَ الرَّجُلَ /avcebe ‘r-raculu; adam, günde bir öğün yedi. أَوْجِبَ اللَّهُ قَلْبَهُ /avcebe ‘llāhu qalbehu; Allah, onun (erkeğin) yüreğini titretti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1381)

TKM: *الإِجَابُ/el-icāb*; hemzenin kesriyle, **1.** Bir şeye vacip ve zorunlu olmak: *أُوجِبَهُ/avcebehu*; yapılmasını gerektirdi. **2.** Günde bir öğün yemek: *أُوجِبَ الرَّجُلُ/avcebe'r-raculu*; adam, günde bir öğün yedi. **3.** Bir kimsenin korku ve endişe gibi durumlarda yüreğini oynatmak: *أُوجِبَ اللَّهُ قَلْبَهُ/avcebe'llāhu ḳalbehu*; Allah, onun (erkeğin) yüreğini titretti. **4.** Bir kimsenin cennete veya cehenneme müstahak olacak amel işlemektir. Âsım Efendi (2013, s. 701)

MLAM: *أُوجِبَ/avcebe*; zorunlu kıldı. *يُوجِبُ/yūcibu*; zorunlu kılıyor, kılıyor. zorunlu kılar, kılar. *إِجَابًا/icāben*; zorunlu kılmak, gerekmek. *مُوجِبٌ/mūcibun*; zorunlu kılan. *مُوجِبٌ/mūcabun*; zorunlu kılınan: *أُوجِبَ الْقَاضِي الصَّمْتُ/avcebe'l-ḳāzīu 'ş-şamta*; hâkim, sessizliği zorunlu kıldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2400)

avcebe fiilinin diğer anlamları; **“1.** Günde bir öğün yemek yemektir: *أُوجِبَ الشَّخْصُ/avcebe'ş-şahşu*; adam günde bir öğün yedi. **2.** *mec.* Titremek, ızdırap çekmek: *أُوجِبَ الْحِصَانُ قَلْبَهُ/avcebe'l-ḥiṣāru ḳalbehu*; kuşatma, onun kalbini titretti, ona ızdırap çekti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2400)

icāb'ın diğer anlamları ise; *t. إيجاب/icāb*; **1.** *is.* Olumluluk, müspetlik: *رَدَّ بِالْإِجَابِ/redde bi'l-icābi*; olumlu olarak yanıtladı (onayladı). **2.** *is. fkh.* bir fiilin kesin olarak yapılması veya yapılmaması halinde günaha girmek diye şeriatta hüküm verendir. **3.** *is. huk.* sözleşmeyi imzalayanlarından biri, birinin bir eyleme kabul edilişidir. Ahmet Muhtar (2008, s. 2400)

[<Ar. *icāb* √*v-c-b* ‘gerekli kıldı’] Böylece *icab* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçerek anlamını korumuştur.

icapçı

“*is. tıp*, Nöbeti hastane yerine evinde tutan ve her an hastaneden çağrılmayı bekleyen doktor. **icapçı olmak** icapçı olarak görevli olmak.” TS (2011, s. 1139)

[<Ar. *icāb* + Tr. *-cı (iiye)*] *İcapçı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

icapçılık

“*is. tıp* İcapçının yaptığı iş.” TS(2011, s. 1139)

[<Ar. *icāb* + Tr. *-cı (iiye)+ -lık (iiye)*] *İcapçılık* kelimesi, *icapçı* sözcüğü gibi Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

icar إيجار/īcār

“a. esk. Kira. **icara vermek** kiraya vermek: ‘tek hanemi sizin gibi asil bir aileye icara vereyim.’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1139)

AEL: “ms. إِيْجَارُ/īcārūn, أَجَرَهُ/ācerehu; (Allah veya adam), onun yaptığı için karşılığını verdi. أَجَرَ الدَّارَ/ācere ‘d-dāre; (o erkek), evi kiraya verdi. أَجَرَنِي مَمْلُوكُهُ/ācerenī memlūkehu; onun (erkeğin) kölesini kiralamama izin verdi.” Lane (1968, s. 23)

KM: إِيْجَارُ/īcāren; kiraya vermek: أَجَرَهُ/ācerehu; o (erkek), ona (erkeğe) kiraya verdi. أَجَرَهُ الرُّمْحَ/ācerehu ‘r-rumḥa; o (erkek), onun (erkek veya hayvan) ağzına mızrakla vurarak onu öldürdü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 35)

KMT: “الإِيْجَارُ/el-īcār; hemzenin kesriyle, 1. Ameleye yaptığı işin karşılığını vermek: أَجَرَهُ/ācerehu; o (erkek), onun (erkeğin) yaptığı işin karşılığını ona verdi. 2. Herhangi bir şeyi kiraya vermek: أَجَرَ الْمَمْلُوكَ/ācere ‘l-memlūke; o (erkek), kendi kölesini kiraya verdi.” Âsım Efendi (2013, s. 1715)

Ayrıca “وَجَرَ/vecere, fiilinden gelen إِيْجَارُ/īcārūn kelimesi, mızrakla ağıza vurmak anlamına gelmektedir: أَجَرَهُ الرُّمْحَ/ācerehu ‘r-rumḥa; o (erkek), onun (erkek veya hayvan) ağzına mızrakla vurarak onu öldürdü.” anlamında kullanılır. Âsım Efendi (2013, s. 1715)

MLAM: أَجَرَ/ācere; kirayla tuttu. يُؤْجِرُ/yu ‘ciru; kirayla tutuyor, tutar. إِيْجَارُ/īcāren; kirayla tutmak. مُؤْجِرٌ/mu ‘ecirun; kirayla tutan. مُؤْجَرٌ/mu ‘cerun; kirayla tutulan: أَجَرَ الْبَيْتَ مِنْ جَارِهِ/ācere ‘l-beyte min cārihi; evi komşusundan kirayla tuttu. Ahmet Muhtar (2008, s. 64)

īcār’ın diğer anlamları ise; “1. Bir iyiliği ödülle değerlendirmek, mükâfatlandırmak: أَجَرَ الرَّجُلَ عَلَى عَمَلِهِ/ācere ‘r-racule ‘alā ‘amelihî; adamın yaptığı işi ödülle değerlendirdi. 2. is. Kiracıdan alınan belirli bir miktar para, belirli süreçlerde, sözleşmeye göre kiraya veren kişiye ödenir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 64-65)

[<Ar. īcār √ a-c-r ‘kiraya verdi’] İcar sözcüğü, “Kira” anlamı olarak Türkçede kullanılmıştır. Buna göre icra kelimesi, anlam daralmasına uğramıştır. Fakat icara vermek kelimesinin Arapçadaki karşılığı “أَجَرَ/acara” dır; “vermek” fiili de Türkçeye has bir fiildir. Bu duruma göre icara vermek kelimesi, Türkçeleştirilmiş bir birleşik fiildir.

icat إيجاد/īcād

1. is. Buluş. 2. is. Gerçekmiş gibi gösterme çabası: “Bir bahane icadıyla şuradan beş on gün için tüyemez miyiz?” - E. E. Talu. **icat çıkarmak 1)** hoş görülmeyen yeni bir huy, davranış göstermek; **2)** yadığanan bir yol tutmak; **3)** ortaya gereği olmayan bir sorun atmak. **icat etmek 1)** ilk kez yeni bir şey yaratmak: “Nihayet yaza çize ilk satırı üç nokta ile başlayan yeni bir tarz icat ettim.” - Y. Z. Ortaç. **2)** bir şeyi gerçekmiş gibi göstermek: “Çok durduğumdan şüphelenmesinler diye uydurma bir tamir icat ettim.” - A. Gündüz. TS (2011, s. 1139)

→ **gâvur icadı** TS (2011, s. 1139)

AEL: **أَوْجَدَهُ**/avcedehu *ıyyāhu*; (Tanrı), ona buldurdu, icat ettirdi, elde ettirdi, kazandırdı. **الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَوْجَدَنِي بَعْدَ فَقْرٍ وَأَجَدَنِي بَعْدَ ضَعْفٍ**/el-ḥamdu'llāhi'l-lzī avcedenī ba'de faqrin ve ācedenī ba'de za'fin; Allah'a çok şükür ki beni fakirlikten sonra zenginleştirdi ve güçsüzlükten sonra güçlendirdi. **أَوْجَدَهُ**/avcedehu; (Tanrı) yaptı, yaratı, meydana getirdi, icat etti, olmasına neden oldu. Lane (1968, s. 2924)

KM: **أَوْجَدَهُ** **اللَّهُ تَعَالَى**/avcedehu'llāhu ta'ālā; Allah, onu zenginleştirdi. **أَوْجَدَ فُلَانًا**/avcede fulānen maṭlūbahu; (o erkek), adamın istediğini ona elde ettirdi, buldurdu. **أَوْجَدَهُ بَعْدَ** **اللَّهُ تَعَالَى**/avcedehu 'alā'l-emri; o (erkek), onu (erkeği) (bu) iş için zorladı. **أَوْجَدَهُ بَعْدَ ضَعْفٍ**/avcedehu ba'de za'fin; onu âcizlikten sonra güçlendirdi. **أَوْجَدَهُ** **اللَّهُ تَعَالَى**/avcedehu Allāhu ta'āla; Allah, onu yarattı. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1382)

KMT: **الإيجاد**/el-icādu; hemzenin kesriyle, **1.** Zengin etmek: **أَوْجَدَهُ** **اللَّهُ تَعَالَى**/avcedehu'llāhu ta'ālā; Allah, onu (erkeği) zenginleştirdi. **2.** Elde etmek, kavuşturmak: **أَوْجَدَ فُلَانًا**/avcede fulānen maṭlūbahu; (o erkek), adamın istediğini adama elde ettirdi, kavuşturdu. **3.** Zorlamak: **أَوْجَدَهُ عَلَى الْأَمْرِ**/avcedehu 'alā'l-emri; o (erkek), onu (bu) iş için zorladı. **4.** Güçlendirmek: **أَوْجَدَهُ بَعْدَ ضَعْفٍ**/avcedehu ba'da za'fin; onu âcizlikten sonra güçlendirdi. **5.** Yaratmak: **أَوْجَدَ اللَّهُ الْكَوْنَ**/avcede Allāhu'l-kevne; Allah, varlığı yarattı. Âsım Efendi (2013, s. 1623)

MLAM: **أَوْجَدَ**/avcede; yarattı. **يُوجِدُ**/yūcidu; yaratıyor, yaratır. **إِيجَادًا**/icāden; yaratmak, **مُوجِدٌ**/mūcid; yaratıcı, **مُوجِدٌ**/mūcad; yaratılan: **أَوْجَدَ اللَّهُ الْخَلْقَ**/avcede Allāhu'l-ḥalka; Allah, yaratıklar yarattı.” Ahmet Muhtar (2008, 2402)

icād'ın diğer anlamları ise; “**1.** Bulmak: **أَوْجَدَ عَمَلًا لِأَخِيهِ**/avcede 'amelen li-aḫīhi; o (erkek), kardeşine iş buldu. **2.** Elde etmek: **أَوْجَدَ مَطْلُوبَهُ**/avcede maṭlūbahu; o (erkek),

isteğini elde etti. 3. Zenginleştirmek: أَوْجَدَ الشَّخْصَ/avcede's-şahşa; o (erkek), adamı zenginleştirdi." Ahmet Muhtar (2008, s. 2402)

[<Ar. *icād* √v-c-d 'buldu'] LR'da "أَوْجَدَهُ اللَّهُ وَلَا يُقَالُ وَجَدَهُ/ *yukālu avcedehu Allāhu ve lā yukāl vecedehu*; Denilir ki: Allah, onu yoktan var etti denilir ama onu buldu denilmez." İbni Manzur (1999, s. 4770) şeklinde geçmektedir. Buna göre *icad* kelimesi, Türkçeye Arapçadan geçince sadece "İlk defa yeni bir şey yaratma" anlamını yanına alarak geçmiş fakat Türkçede farklı anlamlar da kazanmış: "Gerçekmiş gibi gösterme çabası." gibi bir anlam Arapçada kullanılmamış ayrıca *icat çıkarmak*, "çıkarmak" fiili Türkçeye hastı. Bu yüzden bu kelime, Arapçada bulunmayan anlamlar kazanmıştır denilebilir.

icatçı

"is. İcat eden, bulan kimse, kâşif, bulucu: 'İcatçıya yeni şeyler düşündüren, hekime yeni tedavi yolları arattıran ... hep ümittir.' - Ş. Rado." TS (2011, s. 1139)

[<Ar. *icād* + Tr. -cı (iiye)] *İcatçı* sözcüğünün kökü, Arapçadır; fakat bu sözcük, yapım eki alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

icatçılık

"a. İcatçı olma durumu." TS (2011, s. 1139)

[<Ar. *icād* + -cı (iiye) + -lık (iiye)] *İcatçılık* kelimesi de Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

icaz اعجاز/i' cāz

"is. ed. Az sözle çok şey anlatma." TS (2011, s. 1139)

AEL: "أَعْجَزَهُ/a'cezehu ile عَاجَزَهُ/ācezehu aynı anlamdadır. أَعْجَزَهُ/a'cezehu; onu güçsüz, kuvvetsiz, yeteneksiz, aciz buldu ve (veya) o, onu güçsüz, yeteneksiz, önemsiz hâle getirdi, kıldı. أَعْجَزَهُ عَنْ الْأَمْرِ/a'cezehu 'ani'l-emri; o (erkek), onu (bu) işi yapmakta güçsüz, kuvvetsiz ve yeteneksiz kıldı." Lane (1968, s. 1960)

Böylece AEL'de أَعْجَزَ/a'ceze fiili bulunurken عَاجَزَ/i'cāzun kelimesi bulunmamaktadır. Lane (1968, s. 1960)

KM: “أَعْزَهُ الشَّيْءُ/a ‘ceze hu’ş-şey’u; şeyi kaçırdı. أَعْزَ فَلَانًا/a ‘ceze fulānen; adamı güçsüz ve aciz buldu veya güçsüz ve aciz kıldı. أَعْزَهُ/a ‘ceze hu; onu güçsüzleştirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 842)

KMT: “الإِعْزَاءُ/el-i ‘cāzu; hemzenin kesriyle, 1. Kaçırmak, elden çıkarmak: أَعْزَهُ أَعْزَهُ/a ‘ceze hu’ş-şey’u; şeyi kaçırdı. 2. Aciz bulmak: أَعْزَ فَلَانًا/a ‘ceze fulānen; adamı güçsüz veya beceriksiz bir biçimde buldu. 3. Güçsüzleştirmek; أَعْزَهُ/a ‘ceze hu; güçsüzleştirdi, beceriksiz hâle getirdi.” Âsım Efendi (2013, s. 2500)

MLAM: أَعْزَ/a ‘ceze; aciz bıraktı, يُعْزِرُ/yu ‘ciz; aciz bırakıyor, aciz bırakır. إِعْزَاءً/i ‘cāzen; aciz bırakmak, مُعْزٍ/mu ‘cizun; aciz bırakan, مُعْزٍ/mu ‘cezun; aciz bırakılan. أَعْزَهُ الْمَرَضُ/a ‘ceze hu’l-marazu; hastalık, onu acizleştirdi. أَعْزَهُ الْأَمْرُ/a ‘ceze hu’l-emru; bu iş, onu acizleştirdi, bu işi yapmaya onun gücü yetmedi. أَعْزَ فِي الْكَلَامِ/a ‘ceze fî’l-kelāmi; o (erkek), belagatli bir söz söyledi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1459)

i ‘cāz’ın diğer anlamı ise; “İnsanların kudretini aşan her şey: إِعْزَاءُ الْقُرْآنِ/i ‘cāzu’l-kur’āni; Kur’an’ın icazı, Kur’an’da bulunan ayetler gibi hiç kimse söyleyemez.” şeklinde geçmiştir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1459)

[<Ar. ī ‘cāz √ ‘-c-z ‘gücü yetmedi, beceremedi’] Hem bu çalışmaya temel olan sözlükler hem de *er-Rā’id* Cubran Mesut (1992, s. 91) *MŞ* er-Razi (2005, s. 291) ve *LA* İbni Manzur (1999, s. 2817) sözlükler taranarak *i ‘cāz* kelimesinin “Az sözle çok şey anlatma.” anlamına yakın veya benzer bir anlamı bulunmamıştır; aksine *i ‘cāz* kelimesinin Türkçedeki anlamının Arapçadaki anlamıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Fakat إِيْجَاز/īcāz şeklinde kullanılan kelimenin anlamı; KM el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1382) KMT Âsım Efendi (2013, s. 2547) MLAM Ahmet Muhtar (2008, s. 2404) *er-Rā’id* Cubran Mesut (1992, s. 157) LR İbni Manzur (1999, s. 4771) ve KT Sami (1899, s. 236)’de “Az sözle çok şey anlatma” şeklinde geçmektedir. Sonuç olarak bu kelime, değişerek Türkçede yeni bir kelime oluşturmuştur.

icazet إِيْجَاز/icāzet

“is. esk. 1. İzin. 2. Onay, onaylama. 3. Diploma. **icazet almak 1)** izin, onay almak: “bir çift ayakkabı almak için dahi ondan icazet almak zorunda kalıyorum.” - A. Kulin. 2) diploma almak. **icazet vermek** izin, onay vermek.” TS(2011, s. 1139)

→*icazetname*

AEL: “أَعَانَكَ اللهُ عَلَى إِجَارَةِ الصِّرَاطِ/āneke Allāhu ‘alā icāzeti’ş-şrāṭi; Allah, sana Sırat köprüsünden geçmek için yardımcı olsun. أَجَارَ لَهُ مَا صَنَعَ/ecāze lehu mā şana ‘a; o (erkek), onun yaptığı işlere izin verdi. أَجَارَ رَأْيَهُ/ecāze r’ yehu; o (erkek), onun görüşünü destekledi. أَجَارَهُ بِجَائِزَةٍ/ecāzehu bi-cā’ izetin; o (erkek), ona (erkeğe) ödül verdi.” Lane (1968, s. 484)

KM: “الإِجَارَةُ/el-icāzet; is. İzin, ed. revî harflerinden sonra gelen harflerin harekeleri ya da kafiyeleleri bakımından uymaması, ed. bir şairin başka kişinin söylediği mısrayı tamamlaması veya devamını getirmesi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 248)

Tekrar icāzet’in anlamları şunlardır; “اسْتَجَرْتُهُ فَأَجَارَ/isteceztuhu fe’ecāze; ondan (erkekten) tarlaya veya hayvanlara su vermesini istedim; o da verdi. أَجَارَ رَأْيَهُ/ecāze re’ yehu; (o erkek), onun görüşünü uygun bulup geçerli kıldı, onun görüşüne (göre) yaptı veya yaptırdı. أَجَارَ لَهُ الْبَيْعَ/ecāze lehu’l-bey’ a; o (erkek), onun (erkeğin) satışına onay verdi. أَجَارَ الْمَوْضِعَ/ecāze’l-mavzi’ a; (bu) yerden geçip gitti. أَجَارَ غَيْرَهُ/ecāze gayrehu; o (erkek), başkasının önünde oldu, başkasını geçti veya aştı. أَجَزْتُ عَلَى الْجَرِيحِ/eceztu ‘alā’l-cerīhi; yaralıyı çabuk katlettim. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 248)

KMT: “الإِجَارَةُ/el-icāzet; hemzenin kesriyle, 1. Bir adamı bir yerden öteye savuşturmak. 2. Tarlaya veya hayvanlara su vermektir. 3. Bir nesneyi uygun, makul ve münasip görmek. 4. Bir buyruğu yerine getirmek. 5. İzin vermek. 6. Bir yerden geçip gitmek. 7. is. ed. Revî harflerinden sonra gelen harflerin harekeleri ya da kafiyeleleri bakımından uymamasıdır. 8. Yaralıyı çabuk katletmek. Âsım Efendi (2013, s. 2457-2458)

MLAM: “أَجَارَ/ecāze; izin verdi. يُجِيزُ/yucīzu; izin veriyor, verir. أَجَزَ/eciz; izin ver. إِجَارَةٌ/icāzetun; izin vermek. مُجِيزٌ/mucizun; izin veren. مُجَارٌ/mucāzun; verilen izin: أَجَارَ الْعَالِمَ تِلْمِيزَهُ/ecāze’l- ‘ālimu tilmīzehu; âlim -kendine ait olan bir görüşü- öğrencisinin nakletmesine izin verdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 419)

icāzet’in başka anlamları ise; 1. Bir yerden geçip gitmek: أَجَارَ الْمَوْضِعَ/ecāze’l-mavzi’ a; (bu) yerden geçip gitti. 2. Bir işi yerine getirmek, uygulamak: أَجَارَ الْأَمْرَ/ecāze’l-emre; işi yerine getirdi. 3. Mübah saymak: أَجَارَ لَهُ الشَّرْعُ أَنْ يَقْصَرَ فِي الصَّلَاةِ لِسَفَرِهِ/ecāze lehu’ş-şer’a en yukşşire ft’ş-şalāti li-seferihi; şeriat, ona (erkeğe) yolculukta olduğu için namazını kasretmesini mübah saymış. 4. Ödüllendirmek: أَجَارَ تِلْمِيزَهُ بِجَائِزَةٍ/ecāze tilmīzehu bi-cā’ izetin; öğrencisine ödül verdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 420)

icāzet’in diğer anlamları ise; a. t. إِجَارَةٌ/icāzetun, ç. إِجَارَاتٌ/icāzātun; 2. İzin, onay. 3. Âlimlerden öğrenciye verilen yazılı onay, bu onay, öğrencinin bütün derslerini bitirip

öğretmek için hazır olduğuna dair bilgi verir: *حَصَلَ عَلَى إِجَازَةٍ فِي قِرَاءَةِ حَفْصٍ*/haşale ‘alā *icāzeti fī kirā’ati haḫşin*; Hafs kıraatinde yazılı onay aldı. **4.** Diploma: *إِجَازَةُ تَدْرِيسٍ*/icāzetu *tedrīs*; eğitim diploması. **5.** patent. **6.** Tatil: *إِجَازَةُ صَيْفِيَّةٍ*/icāzetun *şayfiyyetun*; yaz tatili. **7.** İzin: *إِجَازَةُ مَرَضِيَّةٍ*/icācetun *maraziyyetun*; hastalık izni. **8.** ed. Bir şairin başka kişinin söylediği mısrayı tamamlaması. Ahmet Muhtar (2008, s. 420)

[<Ar. *icāzet* √c-v-z ‘caiz oldu, yapılabilir oldu, yasaklı olmadı’] *İcazet*, Arapçada kullanılan “1. İzin. 2. Onay, onaylama. 3. Diploma.” anlamları, Türkçede kullanılmıştır. Bu duruma göre *icazet* kelimesi, anlam daralmasına uğramış bir kelimedir; *icazet almak* ve *icazet vermek* eylemleri ise Türkçe kelimelerdir.

icazetname

“1. is. İzin belgesi, onay belgesi. 2. is. Diploma.” TS (2011, s. 1139)

[<Ar. *icāzet* ‘İzin, Onay, onaylama, Diploma’ + Far. *-nāme*] *İcazet* kelimesi, Arapça ve Farsçaya ait olmakla birlikte Türkçeleştirilmiştir.

icbar إجبار/icbār

“a. esk. Zorlama, zorunda bırakma. **icbar etmek** birine istemediği bir işi zorla yaptırmak, zorlamak, zorunda bırakmak.” TS (2011, s. 1139)

AEL: “إِجْبَارٌ/icbārun; zorlamak: أَجْبَرَهُ/ecbarehu; onu (erkeği) mecbur etti.” Lane (1968, s. 373)

KM: “أَجْبَرَهُ/ecbarehu; onu mecbur etti, cebre nispeti oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 189)

KMT: “الإِجْبَارُ/el-icbār; hemzenin kesriyle, **1.** Bir adama bir işi zorlayarak yaptırmak: أَجْبَرَهُ عَلَى الْأَمْرِ/ecbarehu ‘alā’l-emri; onu (erkeği) bu işi yapmasına mecbur etti. **2.** Bir adamı cebre nispet eylemek.” Âsım Efendi (2013, s. 1803)

MLAM: “أَجْبَرَهُ/ecbare; zorladı. يُجْبِرُ/yucbiru; zorluyor, zorlar. إِجْبَارًا; icbāren; zorlamak, مُجْبِرٌ/mucbir; zorlayıcı, مُجْبَرٌ/mucbar; zorlanan. أَجْبَرَهُ عَلَى الْمَوْافَقَةِ/ecbarehu ‘alā’l-muvāfaqati; kabul etmesi için onu zorladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 341)

[<Ar. *icbār* √c-b-r ‘iyileşti, ıslah etti, zorladı’] *İcbar* kelimesi, Arapçada ve Türkçede aynı anlamda kullanılmıştır. Buna göre *icbar* kelimesi, Arapçadır.

icma إجماع/icmā‘

“a. esk. 1. Toplama. 2. din b. İslam bilginlerinin bir konuda fikir birliği etmeleri.” TS (2011, s. 1139)

AEL: أَجَمَعْتُ/ecma‘tu‘l-emre; bu işi yapmaya azmettim. أَجَمَعْتُ الرَّأْيَ/ecma‘tu‘r-ra‘ye; karar verdim. أَجَمَعْتُ الشَّيْءَ/ecma‘tu‘ş-şey‘e; eşyayı bir araya koydum. أَجَمَعْتُ النَّهْبَ/ecma‘tu‘n-nehbe; ganimetleri toplayıp uzağa götürdüm.” Lane (1968, s. 455)

KM: “الإِجْمَاعُ/el-icmā‘; anlaşımak, kurutmak, toplamak, -e azmetmek, devenin memelerinin başlarını toplayarak bir araya getirip bağlamak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 236)

KMT: الإِجْمَاعُ/el-icmā‘; hemzenin kesriyle, 1. Söz birliği etmek, Anlaşımak; أَجَمَعَ الْقَوْمُ عَلَيْهِ/ecma‘a‘l-kavmu ‘aleyhi; kavim, onun için anlaştılar. 2. Devenin memelerinin başlarını toplayarak bir araya getirip bağlamak: صَرُّ أَخْلَافِ النَّاقَةِ جُمَعَ/şarru ahlāfi‘n-naqati cum‘a; devenin memelerinin başlarını toplayarak bir araya getirip bağladı. 3. Dağınık nesneyi toplamak. 4. Bir nesneyi hazırlayıp yapmak: أَجَمَعْتُ كَذَا/ecma‘tu kezā; (herhangi) bir şeyi topladım (Türkçedeki anlamı ise (herhangi) bir şeyi hazırladım). 5. Yaş nesneyi kurutmak. 6. Bir şeye azmetmek. Âsım Efendi (2013, s. 3299)

MLAM: أَجَمَعْتُ/ecma‘a; azmetti. يُجْمِعُ/yucmi‘u; azmediyor, azmeder. إِجْمَاعًا/icmā‘an; azmetmek. مُجْمِعٌ/mucmi‘un; azmeden. مُجْمَعٌ/mucma‘un; azmedilen: أَجَمَعْتُ الْأَمْرَ/ecma‘tu‘l-emre; bu işi yapmaya azmettim.” Ahmet Muhtar (2008, s. 393)

icmā‘ın diğer anlamları ise; 1. Anlaşımak: أَجَمَعَ الْقَوْمُ عَلَيْهِ/ecma‘a‘l-kavmu ‘aleyhi; kavim, onun için anlaştılar. 2. Niyet etmek: مَنْ لَمْ يُجْمِعِ الصِّيَامَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَلَا يَصُومُ/men lem yucmic‘ş-şiyāme kable tulū‘l-fecri felā yaşūmu; kimi, fecir vakti olmadan oruç için önce niyet etmezse oruç tutmasın. 3. is. din b. İslam bilginlerinin bir konuda fikir birliği etmeleridir. Ahmet Muhtar (2008, s. 393)

[<Ar. icmā‘ √c-m- ‘topladı, biriktirdi, üst üste koydu, bir araya getirdi’]
Yukarıdaki bilgilere göre; Türkçede icma kelimesi, “1.Toplama. 2. din b. İslam bilginlerinin bir konuda fikir birliği etmeleri” anlamları taşımaktadır. Buna göre icma kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

icmal إجمال/icmāl

“a. esk. 1. Gösterge: ‘Günahlarımız icmaline gelince ben tutamam vallahi tutamam, takatım yetmez.’ - A. İlhan. 2. Özet. **icmal etmek** özetlemek.” TS (2011, s. 1139)

AEL: أَجْمَلَ/ecmele; dağınık bir şeyi topladı, biriktirdi, en aza indirdi, o konuşmayı özetledi. أَجْمَلَ فِي الطَّلَبِ/ecmele fī’t-ṭalebi; (o erkek), acele etmeden, aşırıya gitmeden ve abartmadan istekte bulundu. أَجْمَلَ الصَّنِيعَةَ/ecmele ’ş-ṣanī’ate; (o erkek), iyiliği en güzel şekilde yaptı ve arttırdı. أَجْمَلَ الْقَوْمَ/ecmele ’l-kavmu; kavimin develeri çoğaldı. Lane (1968, s. 460)

KM: أَجْمَلَ فِي الطَّلَبِ/ecmele fī’t-ṭalebi; abartmadan istedi. أَجْمَلَ الشَّيْءِ/ecmele ’ş-ṣey’e; şeyi topladı. أَجْمَلَ الْحِسَابَ/ecmele ’l-ḥisābe; hesabı topladı. أَجْمَلَ الصَّنِيعَةَ/ecmele ’ş-ṣanī’ate; (o erkek), iyiliği en güzel bir şekilde yaptı ve arttırdı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 237)

KMT: أَجْمَلَ/el-icmālu; hemzenin kesriyle, içinin yağın eritmek anlamındadır: أَجْمَلَ الشَّحْمِ/ecmele ’ş-ṣahme; içinin yağın eritti. أَجْمَلَ/icmālun; 1. Bir şeyi acele etmeden ve abartmadan istemek: أَجْمَلَ فِي الطَّلَبِ/ecmele fī’t-ṭalebi; acele etmeden ve abartmadan istekte bulundu. 2. Dağınık nesneyi biriktirmek: أَجْمَلَ الشَّيْءِ/acmala ’ş-ṣey’e; eşyayı topladı, biriktirdi. 3. Hesabı toplamak: أَجْمَلَ الْحِسَابَ/ecmele ’l-ḥisābe; hesabı topladı. 4. İyiliği ve ihsanı çok güzel bir şekilde yapmak: أَجْمَلَ الصَّنِيعَةَ/ecmele ’ş-ṣanī’ate; iyiliği güzelleştirdi ve arttırdı. Âsım Efendi (2013, s. 4404)

MLAM: أَجْمَلَ/ecmele; topladı, يُجْمَلُ/yucmelu; toplar, topluyor. أَجْمَالَ/icmālen, toplamak, مُجْمِلٌ/mucmilun, toplayan. مُجْمَلٌ/mucmelun; toplanan: أَجْمَلَ الْإِيرَادَ/ecmele ’l-’irāde’s-seneviyy; yıllık geliri topladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 397)

icmāl’ın diğer anlamları ise; “1. Bir şeyi acele etmeden ve aşırıya gitmeden istemek: أَجْمَلَ فِي الطَّلَبِ/ecmele fī’t-ṭalebi; abartmadan istedi. 2. İyiliği ve ihsanı çok güzel yapmak. 3. Özetlemek: أَجْمَلَ الْكَلَامَ/ecmele ’l-kelāme; sözü özetledi. 4. is. Özet. 5. is. ekon. İndeks.” Ahmet Muhtar (2008, s. 397-398)

[<Ar. *icmāl* √ c-m-l ‘topladı, erkek deve’] *KM*, *KMT*’de *icmāl*’ın özetlemek anlamı geçmediği için başka sözlükler de tarandı: *er-Ra’id* sözlüğünde “özetlemek” anlamı geçmektedir; أَجْمَلَ الْكَلَامَ/acmele ’l-kelāme; ayrıntıya girmeden konuştu.” Cubran Masud (1992, s. 24) Fakat *LA*’de de “özetlemek” anlamı kayda alınmazken *AEL*’de özetlemek anlamı kullanılmıştır. Buradan yola çıkıldığında *icmāl* kelimesinin “özet” anlamı, Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Fakat “gösterge” anlamına gelen *icmal*,

Arapçanın hiçbir sözlüğünde bulunmamış. Yani *icmal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçince Türkler, ona yeni anlam katmıştır. Fakat “özetlemek” anlamına gelen “*icmal etmek*” şeklindeki kullanım ise Türkçeye özgüdür.

icra إجراء/icrā'

a. **1. müz.** Bir müzik eserini oluşturan notaları sese çevirme. **2. huk.** Borçlunun alacaklıya karşı yapmak veya ödemekle yükümlü bulunduğu bir şeyi adli bir kuruluş aracılığıyla yerine getirme: “*İcra yoluyla tahsile gideriz; o, sonra parasını geri alır.*” - B. Felek. **3. huk.** Adliyenin bu işten sorumlu görevli dairesi. **4. esk.** Yapma, yerine getirme, bir işi yürütme. **icra etmek 1)** yapmak, **2)** yorumlamak: “*Ankara radyosu sanatçıları, Hacı Arif Bey'den “kürdilihicazkâr” makamını icra ediyorlardı.*” - H. Taner. **icraya vermek** alacağın borçludan alınabilmesi için icraya başvurmak. TS (2011, s. 1139)

→ **icra kuvveti, icra vekili, tehiriicra** TS (2011, s. 1139)

AEL: ms. **أَجْرَاءُ/icrā'un**; **أَجْرَاهُ/ecrāhu**; suyu veya sıvı şeyleri akıttı. **أَجْرَى/ecrā**; görevlendirilmiş vekili gönderdi. **السَّفِينَةُ/ecrā's-sefīnetu**; gemiyi hareket ettirdi. **أَجْرَى/ecrā**; görevlendirilmiş vekili gönderdi. **أَجْرَيْتُ عَلَيْهِ/ecreytu 'aleyhi**; (bu işi) onun için sürdürdüm. **أَجْرَتِ الْبَقْلَةُ/ecreti'l-baḳletu**; baklanın tohumları çıktı. **أَجْرَاهُ مُجْرَى كَذَا/ecrāhu mucrā kezā**; (o erkek), bu şeyi başka bir şeye benzettirdi. Lane (1968, s. 415)

KM: **أَجْرَى الرَّجُلُ/ecrā'r-raculu**; adamı vekil olarak gönderdi. **أَجْرَتِ الْبَقْلَةُ/ecreti'l-baḳletu**; baklanın tohumları çıktı. **أَجْرَى الْفَرَسُ/ecrā'l-feresu**; atı seğirtti. **أَجْرَى الْمَاءُ/ecrā'l-mā'e**; suyu akıttı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 212)

KMT: **الْإِجْرَاءُ/el-icrā'**; hemzenin kesriyle, **1.** Suyu akıtmak: **أَجْرَى الْمَاءُ/ecrā'l-mā'e**; suyu akıttı. **2.** Atı seğirtmek: **أَجْرَى الْفَرَسُ/ecrā'l-feresu**; atı seğirtti. **3.** Bir hususta vekil göndermek; **أَجْرَى الرَّجُلُ/ecrā'r-raculu**; adamı vekil olarak gönderdi. **4.** Bitkinin uçlarındaki tohum keselerini çıkarıp tohumlamak: **أَجْرَتِ الْبَقْلَةُ/ecreti'l-baḳletu**; baklanın tohumları çıktı. Âsım Efendi (2013, s. 5682)

MLAM: **أَجْرَى/ecrā**; akıttı. **يُجْرَى/ycrī**; akıtır, akıtıyor. **أَجْرَ/ecrī**; akıt. **إِجْرَاءُ/icrā'en**; akıtmak. **مُجْرٍ/mucrin**; akıtan. **مُجْرَى/mucrān**; akıtılan: **أَجْرَى دَمًا/ecrā demen**; kanı akıttı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 367)

icrā'’ın diğer anlamları; **1.** Yapmak: **أَجْرَى تَجَارِبَ عَلَى الدَّوَاءِ الْجَدِيدِ/ecrā tecārib 'alā'd-devā'i'l-cadīdi**; yeni ilacın denemelerini yaptı. **2.** Bir durumun, bir şeyin yürütülmesini

sağlamak: أَجْرَى الْفَوَائِنَ عَلَيْهِ/ *ecrā 'l-ḳavanīne 'aleyhi*; onun kanunları yürütmesini sağladı. 3. Hareket ettirmek: أَجْرَى اللَّهُ السَّحَابَ/ *ecrā 'llāhu's-saḥābe*; Allah, bulutları hareket ettirdi. 4. Koşturmak: أَجْرَى فَرَسًا/ *ecrā feresen*; atı koşturdu. 5. Bir durumun, bir şeyin sürmesini veya olmasını sağlamak: أَجْرَى لَهُ إِعَانَةً/ *ecrā lehu i'āneten*; (o erkek), onun burs almasını sağladı. 6. Göndermek: أَجْرَى فُلَانًا فِي حَاجَتِهِ/ *ecrā fulānen fī ḥācetihi*; onun işi için, bir adam gönderdi. 7. Önlemek, tedbir almak: إِجْرَاءَاتُ أَمْنِيَّةٍ/ *icrā'ātun emniyyetun*; güvenlik tedbirleri. Ayrıca *t. إِجْرَاءُ/icrā'*, *ç. إِجْرَاءَاتُ/icrā'āt*. Ahmet Muhtar (2008, s. 367)

→ إِجْرَاءُ الْقِصَاصِ/ *icrā'u'l-ḳıṣāṣı*; huk. kısasın uygulaması.

→ إِجْرَاءَاتُ قَانُونِيَّةٍ/ *icrā'āt ḳānūniyyetun*; huk. yasal işlemleri.

→ السُّلْطَةُ الْإِجْرَائِيَّةُ/ *es-sulṭatu'l-icrā'iyyetu*; huk. yasal işlemleri yürüten güç. Ahmet Muhtar (2008, s. 367)

[<Ar. *icrā'* √c-r-ā 'su aktı, koştu, acele etti, rüzgar esti, başına geldi'] *İcra*, Arapçada müzik alanındaki kullanımına hiç rastlanılmamış fakat Türkçede hem müzik hem de hukuk alanlarında terimleşen bir kelimedir. Buna göre *icra* kelimesi, daralmasına uğramış ve terimleştirilmiş. Ayrıca *icra* kelimesine -a vermek eklenince kelimenin anlamı tamamen değişerek kelime Türkçeleştirilmiştir.

icraat إِجْرَاءَاتُ/ *icrā'āt*

“ç. a. Yapılan işler, çalışmalar, uygulamalar. **icraata geçmek** uygulamaya veya çalışmaya başlamak: ‘Edebiyat konusunda hükûmet daima bizim fikrimizi alır, ondan sonra icraata geçer.’ - H. Taner.” TS (2011, s. 1139)

AEL, *KM* ve *KMT*’de إِجْرَاءَاتُ/ *icrā'ātun* kelimesi geçmemiş.

MLAM: *icra* maddesine bkn.

[<Ar. *icrā'* + Ar. *āt* ‘çokluk eki’] *AEL*, *KM* ve *KMT*’de *icrā'āt* kelimesinin bulunmamasının sebebi ise Arapçada mastarların daha önce çokluk şeklindeki kullanımının az ve tereddütlü olmasıdır. Fakat bu kullanım, çağdaş Arapçada daha çok yaygınlaştırılmıştır. Buna göre “*icraat*” kelimesi, Arapça bir sözcüktür.

icraatçı

“is. Uygulayan, çalışan, yapan kimse.” TS (2011, s. 1139)

[<Ar. *icrā'āt* + -cı (iiye) + -lık (iiye)] *İcraat* kelimesi, “-cı” yapım eki olarak Türkçeleştirilmiştir.

icraatçılık

“is. İcraatçı olma durumu.” TS (2011, s. 1139)

[<Ar. *icrā'āt* + -cı (iiye) + -lık (iiye)] *İcraatçılık* kelimesi; Arapça değil, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

icracı

“1. is. Bir buyruğu yerine getiren kimse: ‘Onları kendi icracıları gibi kullanmak istemişlerdi.’ - F. R. Atay. 2. is. İcranın verdiği kararları uygulayan görevli. 3. is. müz. Bir konserde bir eseri çalan veya söyleyen kimse.” TS (2011, s. 1139)

[<Ar. *icrā* + -cı (iiye)] *İcraçı* kelimesinin kökü Arapça olsa da bu kelime Türkçe bir kelimedir. Çünkü Türkçeden yapım eki olarak Türkçeleştirilmiştir.

icracılık

“is. İcracının yaptığı iş.” TS (2011, s. 1140)

[<Ar. *icrā* + -cı (iiye) + -lık (iiye)] *İcra*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

icra kuvveti

“is. Yürütme gücü.” TS (2011, s. 1140)

[<Ar. *icrā'* + Ar. *kuvvet* + Tr. -i (i3tk)] Bu iki kelime, Arapça olmasına rağmen Türkçeleştirilmiş birleşik kelimelerdir. Çünkü Türkçenin tamlama kuralına göre oluşturulmuştur.

icra vekili

“a. esk. Bakan.” TS (2011, s. 1140)

[<Ar. *icrā'* + Ar. *vekil* + -i (i3tk)] *İcra vekilinin* her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen Türkçenin gramerine göre kullanılarak Türkçeleştirilmiştir.

icthāt / إجتِهَاد / ictihād

“1. huk. Yasada veya örf ve adet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz bir şekilde bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuçtur. 2. esk. Görüş, özel görüş, anlayış, kavrayış: Benim *icthādım öyledir.*” TS (2011, s. 1149)

AEL: “إِجْتِهَادٌ/ictihādun, جَهْدٌ/cehede, جَاهِدٌ/cāhede ve تَجَاهَدٌ/tacāhede ile eş anlamlıdır; ‘çabaladı, yoruldu, çok çalıştı, uğraştı, gayret etti, mücadele etti, didindi’ anlamlarına gelmektedir.” Lane (1968, s. 473)

Ayrıca “إِجْتِهَادٌ/ictihād geleneksel hukukla ilgili bir terimdir; hukukta hukukçuların bir dava için görüş oluşturmaları maksadıyla uğraşmaları anlamına gelmektedir. Doğru bir fikrin oluşturulma çabasıdır.” Lane (1968, s. 473)

KM: “الإِجْتِهَادُ /el-ictihādu; çaba harcamak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 243)

TKM: “إِجْتِهَادٌ فِي /el-ictihād; ifti‘âl vezninde, çalışıp gayret göstermektir: إِجْتِهَادٌ فِي الْأَمْرِ/ictehede fî'l-emri; bu iş için elinden geleni yaptı.” Âsım Efendi (2013, s. 1396)

MLAM: “إِجْتِهَادٌ/ictehede; çaba harcadı. يَجْتَهِدُ/yectehidu; gayret gösteriyor, gayret gösterir. إِجْتِهَادًا/ictihāden; çok çalışmak. مُجْتَهِدٌ/muctehidūn; çalışkan. مُجْتَهِدٌ فِيهِ/muctehedūn fîhi; çok çalışılmış: إِجْتِهَادٌ فِي دِرَاسَتِهِ/ictehede fî dirāsetihi; derslerine çok çalıştı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 410)

icthād’ın diğer anlamları ise; “1. Bir konuda, şeriatın kurallarına göre hüküm vermek veya tevil etmek. 2. is. fkh. Bir konuda, şeriatın kurallarına göre hüküm verme veya tevil etme. 3. is. huk. Hukukçuların bir dava için görüş oluşturmaları maksadıyla uğraşmalarıdır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 410)

[<Ar. *icthād* √c-h-d ‘emek verdi’] Arapçada *icthād* kelimesinin anlamları; “Çabalamak, gayret göstermek; bir konuda, şeriatın kurallarına göre hüküm verme veya tevil etme; hukukçuların bir dava için görüş oluşturma maksadıyla uğraşmalarıdır” şeklinde kullanılırken; Türkçede, “Yasada veya örf ve adet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz olarak bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç, görüş, özel görüş, anlayış ve kavrayış.” şeklinde kullanılmaktadır. Buna göre; Türkçede “Yasada veya örf ve adet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz bir şekilde bulunmadığı konularda, yargıcın veya

hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç” anlamı Arapçadan geçmiş. Bir de Türkçede *ic̣tịhat* kelimesi “Görüş, özel görüş, anlayış, kavrayış” anlamlar da kazanmıştır.

ic̣tima اجتماع/ic̣timā‘

“a. 1. ask. Askerlerin silahlı ve donatılmış olarak toplanmaları 2. gök. b. Kavuşum. 3. is. esk. Toplanma, toplantı: ‘Bu gece mühim ve gizli bir ic̣tima var.’ - E. M. Karakurt. **ic̣tima etmek** toplanmak.” TS (2011, s. 1149)

AEL: اجتماع/ic̣tama‘a; dağınık şeyler veya ayrı duran insanlar bir araya toplandı, getirildi, bir araya geldi, toplantı yaptı, birleşti, buluştu, birkaç parçası veya kısmı birbirine yaklaştırıldı. اجتماع معه/ic̣tama‘a ma‘ahu; onunla beraberdi, onunla beraber geldi, onunla buluştu veya görüştü, onunla beraber toplantıdaydı. اجتماعوا على الأمر/ic̣tama‘u ‘alā‘l-emri; anlaştılar, aynı fikirdeydiler. Lane (1968, s. 456)

KM: اجتماع/ic̣tama‘a kelimesi, تفرق/teferraqa‘nin karşıt anlamlısıdır. اجتماع/ic̣tama‘a, اجتماع/ic̣dema‘a, تجمع/tecemma‘a, استجمع/istecma‘a ile de eş anlamlıdır. اجتماع الرجل/ic̣tama‘a r-raculu; çocuk, gençlik çağına girince bıyıkları çıktı. اجتماع السيل/ic̣tama‘a s-seylu; her yerden seyl gelip birikti. اجتماع له أمور/ic̣tama‘a lehu umuru; bu cümle kelimesi kelimesine çevrildiğinde şöyle bir anlam çıkar: “Onun işleri onda toplandı.” Anlamı anlamına çevrildiğinde ise şöyle bir anlam karşımıza çıkar: “Onu sevindiren olaylar oldu veya istediği her şey oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 236)

KMT: اجتماع/el-ic̣timā‘; ifti‘âl vezninde, 1. Birikmek. 2. Ayrılmak, dağılmak kelimelerinin karşıt anlamlısıdır: اجتماع القوم/ic̣tama‘a l-kavmu; kavimin insanları toplanıp kararlaştırdılar. 3. Ergenlikten çıkıp gençlik çağına girmek: اجتماع الرجل/ic̣tama‘a r-raculu; çocuk, gençlik çağına girince bıyıkları çıktı.” Âsım Efendi (2013, s. 3300)

MLAM: اجتماع/ic̣tama‘a; toplandı, görüştü. يجتمع/yactemi‘u; toplanıyor, toplanır, görüşüyor, görüşür. اجتماعا/ic̣timā‘an; toplanmak, görüşmek. مجتمع/muctami‘un; toplayan, görüşen. مجتمع به/muctema‘un bihi; toplanan, görüşülen: يخفف القلوب اجتماع kulūbi yuḥaffifu‘l-miḥani; kalplerin birlik olması, mihnetlerin acısını azaltır. Ahmet Muhtar (2008, s. 392)

ic̣timā‘’ın diğer anlamı ise; “a. t. اجتماع/ic̣timā‘un; چ. اجتماعات/ic̣timā‘ātun; Toplantı; belirli yerde ve belirli bir saatte anlaşıp görüşmektir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 393)

[<Ar. *ictimā*‘ √c-m- ‘topladı, derledi, bir araya getirdi, birleştirdi, biriktirdi, üst üste koydu, yığdı’] Yukarıda belirlendiği üzere Türk dilinde yer alan “*içtima*”nın “toplanma ve toplantı” anlamları, olduğu gibi Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Diğer anlamları ise; “askerlerin silahlı ve donatılmış olarak toplanmaları, kavuşum” terimleştirilmiş bir sözcük olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Arapçada yer alan *toplanma* anlamından türetilerek toplanma eylemini vermektedir. Lakin *içtima* sözcüğü, *etmek* yardımcı fiilini alarak Türkçeleştirilmiştir.

ictimai اجتماعي/ictimā‘î

“sf. esk. top. bil. Toplumsal: *İctimai hayat, bizi hem dış tabiattan hem de kendi varlığımızdan uzaklaştırır.* - M. Kaplan.” TS(2011, s. 1149)

AEL, KM ve KMT: اجتماعي/ictimā‘î kelimesi bulunmamaktadır.

MLAM: “sf. اجتماعي/ictimā‘î; toplumsal, اجتماع/ictimā‘ kelimesi ism-i mensuptur, علم الاجتماع/‘ilmu’l-ictimā‘î; Toplumla ilgilenen bilimdir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 394)

[<Ar. *ictimā*‘ + Ar. -î (sıfat yapan ya’)] *İctimai*; AEL, KM ve KMT adlı sözlüklerde kayda alınmamasına rağmen bu sözcük Arapçadır. Çünkü adı geçen sözlüklerde yer alan ism-i mensup kelimeler dikkate alınmamıştır.

ictimailik

“is. İctimai olma durumu.” TS (2011, s. 1149)

[<Ar. *ictimā*‘ + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Tr. -lık (üye)] *İctimailik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ictimaiyat اجتماعيات/ictimā‘iyyāt

“a. top. b. esk. Toplum bilimi.” TS (2011, s. 1149)

AEL, KM ve KMT: اجتماعيات/ictimā‘iyyāt kelimesi bulunmamaktadır.

MLAM: “علم الاجتماعيات/‘ilmu’l-ictimā‘iyyāti; Toplum bilimi.” şeklinde geçmiştir. Ahmet Muhtar (2008, s. 394)

[<Ar. *ictimā‘iyyāt* √ictimā‘ + -î (sıfat yapan ek) + āt (çokluk eki)] Bu kelime, Arapçada nasıl kullanılmışsa Türkçede de o şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla *ictimaiyat*, Arapça bir kelimedir.

içtimaiyatçı

“a. top. b. Toplum bilimci.” TS (2011, s. 1149)

[<Ar. *ictimāʿ* + -î (sıfat yapan ek) + *āt* (çokluk eki) + Tr. -cı (iiye)] *İçtimaiyatçı* kelimesi ise Arapça değil, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

içtinap اِجْتِنَاب/ictināb

“a. esk. Sakınma, çekinme, kaçınma. **içtinap etmek** sakınmak, çekinmek, kaçınmak.” TS (2011, s. 1149)

AEL: “اِجْتَنَبُ/ictenebehu, تَجَانَبُ/tecānabahu, جَانَبُ/cānabahu, تَجَنَّبُ/tecennebehu; eş anlamlı kelimelerdir: ondan uzaklaştı, kaçındı, sakındı, korundu ve uzak durdu anlamlarına gelmektedir.” Lane (1968, s. 465)

KM: “اِجْتَنَبُ/ictenebehu, تَجَانَبُ/tecānabahu, جَانَبُ/cānabahu, تَجَنَّبُ/tecennebehu; eş anlamlı kelimelerdir: ondan uzaklaştı, sakındı, kaçındı anlamındadır.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 238)

KMT: “اِجْتَنَبُ/et-tecennub; tefaʿul vezninde, اِلْجِنَابُ/el-ictināb; iftiʿāl vezninde, اِلْمُجَانَبَةُ/el-mucānebet ve اِلْتَجَانَبُ/et-tecānub anlamdaş kelimelerdir ve uzak kalmak anlamındadırlar.” Âsım Efendî (2013, s. 326)

MLAM: “اِجْتَنَبُ/ictenebe; sakındı, kaçındı. يَجْتَنِبُ/yactenibu; sakınıyor, kaçınıyor, sakınır, kaçınır. اِجْتِنَابًا/ictināben; sakınmak, çekinmek, kaçınmak. مُجْتَنِبٌ/muctenibun; sakınan, kaçınan, çeken. مُجْتَنَبٌ/muctenebun; sakınılan, kaçınılan: اِجْتِنَابُ اَصْدِقَاءِ اِلْسُوءِ/ictenib aşdiqāʾaʿs-sūʾi: kötü arkadaşlardan sakın.” Ahmet Muhtar (2008, s. 401)

[<Ar. *ictināb* + √c-n-b ‘uzaklaştı, uzak oldu, yanına geldi’, is. ‘yan’] Kur’an’da *ictināb* kelimesi şu şekilde geçmektedir; “اِجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ/ictenibū keşîren mmine’ z-zanni; Zannın bir çoğundan sakının.” (Hucurat, 49/12) Buna göre; *içtinap* kelimesi, anlamını muhafaza ederek Türkçede kullanılmıştır.

idadi اِعدادِي/iʿdādî

“a. esk. Lise derecesindeki okul: ‘Rahmi idadide okurken Rıza efendi artık enikonu zengindir.’ - T. Buğra.” TS (2011, s. 1150)

AEL, KM ve KMT’de اِعدادِي/iʿdādî kelimesi geçmemektedir.

MLAM: “is. اَعْدَادِي/i ‘dādī; اَعْدَادُ/i ‘dādun kelimesine mensuptur. Hazırlık sınıflarına ve liseye اَعْدَادِي/i ‘dādī denir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1464)

[<Ar. i ‘dād √-d-d ‘say, adet’ + Ar. -î (sıfat yapan ya’)] Genellikle ism-i mensup; AEL, KM ve KMT sözlüklerinde kayda alınmamıştır. Bundan dolayı i ‘dādī kelimesi bu sözlüklerde bulunmamış. Ama MLAM’de bulunduğu ve aynı anlamda kullanıldığı için idadi kelimesi; Arapça bir kelimedir.

idam اعدام/i ‘dām

“a. huk. İnsan öldürme vb. bir suça karşılık verilen ve suçlunun ölümüyle sonuçlanan ceza, idam cezası veya ölüm cezası. **idam etmek** verilen ölüm cezası hükmünü yerine getirmek.” TS (2011, s. 1150)

→ **idam cezası, idam sehpa**sı TS (2011, s. 1150)

AEL: اَعْدَمَهُ/a ‘demehu ile اَفْقَدَهُ/afkadah eş anlamlıdır; onu yoksun bıraktı, onu kaybetti, onun yok olmasını sağladı. لَا اَعْدَمَنِي اللهُ فَضْلُهُ/lā a ‘demenī’llāhu faẓlehu; Allah, beni (Allah’ın) cömertliğinden mahrum etmesin. اَعْدَمَهُ/a ‘demehu; onun hayatına son verdi, onu yaşatmadı, onun hayatını yok etti. Lane (1968, s. 1975)

KM: اَعْدَمَ/a ‘deme, اَعْدَمًا/i ‘dāmen ve اَعْدَمَ/udmen; اَعْدَمَهُ اللهُ/a ‘demehu’llāhu; Allah, onu fakir bıraktı. اَعْدَمَنِي الشَّيْءُ/a ‘demenī’ş-şey’u; bu şeyi bulamadım, bu şey yok oldu. اَعْدَمَ اَعْدَمَ/a ‘deme fulānen; filanı engelledi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 238)

KMT: اَعْدَمَ/el-i ‘dāmu; 1. Yok etmek: اَعْدَمَهُ اللهُ/a ‘demehu’llāhu; Allah, onu fakir bıraktı ve ona yokluk çekti. 2. Bir nesneyi bulmamak: اَعْدَمَنِي الشَّيْءُ/a ‘demenī’ş-şey’u; bu şeyi bulamadım. 3. اَعْدَمَ/i ‘dāmun ve اَعْدَمَ/udmun müradif kelimeleri, yokluğa düşmek anlamındadırlar: اَعْدَمَ الرَّجُلُ/a ‘deme’r-raculu; adam fakirleşti, yokluğa düştü. 4. Menetmek: اَعْدَمَ فُلَانًا/a ‘dama fulānen; filanı menetti. Âsım Efendi (2013, s. 5106)

MLAM: اَعْدَمَ/a ‘deme; fakirleşti. اَعْدَمَ/ye ‘dimu; fakirleşiyor, fakirleşir. اَعْدَمًا/i ‘dāmen; fakirleşmek. اَعْدَمَ/mu ‘damun ve اَعْدَمَ/adīmun; fakirleşen. اَعْدَمَ/mu ‘demun; fakirleştirilen: اَعْدَمَ مِنْ بَعْدِ غِنَى/a ‘deme min ba ‘de ginā; zenginlikten sonra fakirliğe düştü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1469)

i ‘dām’ın başka anlamları da şunlardır; “1. İdam etmek: اَعْدَمَ الْقَاتِلَ/a ‘deme’l-kātile; katili idam etti. 2. Yoksun bırakmak: اَعْدَمَنِي اللهُ اِعْسَانَكَ/lā a ‘demenī’llāhu ihsāneke; Allah, senin cömertliğinden beni yoksun bırakmasın.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1469)

[<Ar. *i 'dām* √'-d-m 'yokluk'] “İnsan öldürme vb. bir suça karşılık verilen ve suçlunun ölümüyle sonuçlanan ceza, idam cezası veya ölüm cezası” anlamı veren *i 'dām* kelimesinin AEL, KM ve KMT’de bulunmamasının sebebi ise eski Arapçada *i 'dām*’a صَلَّاب/şallaba denmesidir. KM’de “صَلَّابُ/şallabahu; onu (ceza olarak) astı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 747) KMT’de “صَلَّابُ اللَّصِّ/şallaba'l-lışşa; hırsız astı.” Âsım Efendi (2013, s. 503) AEL’de “تَصْلِيْبُ/taşlyibun; bir insanın ceza olarak ölüme kadar götürülmesidir.” Lane (1968, s. 1711)

Geçen bilgilere göre; *i 'dām*, “İşlenen bir suçun karşılığında verilen ölüm cezası” anlamında, çağdaş Arapçada kullanılmış. Bundan dolayı *i 'dām* kelimesi, çağdaş Arapçadan Türkçeye geçerek anlam daralmasına uğramış ve terimleştirilmiştir.

idam cezası

“is. huk. İdam.” TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *i 'dām* + Ar. *cezā* + Tr. -sı (i.3tk)] “İdam cezası”ndaki her iki kelime de Arapçadır; buna rağmen bu kelimeler Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

idame اِدَامَة/idāme

“a. esk. Sürdürme, devam ettirme. **idame ettirmek** sürdürmek, devam etmesini sağlamak.” TS(2011, s. 1150)

AEL: ms. اِدَامَةُ/idāmetun; اِدَامَهُ/edāmehu; sürdürdü, devam ettirdi, uzatıldı, sürekli olarak yaptı, aralıksız kıldı. اَدَامَ الدَّلْوُ/edāme'd-delve; kovayı doldurdu. اَدَامَتْ السَّمَاءُ/edāmet's-semā'u; gökyüzünden durmadan yağmur yağdı. اَدَامَ الْقَدْرُ/edāme'l-ķidre; kaynayan tencerenin sıcaklığını gidermek için üzerine soğuk su serpti. اَدَامَ السَّهْمُ/edāme's-sehme; başparmağına okla hafifçe vurdu. Lane(1968, s. 936)

KM: اِدَامَهُ/edāmehu, اِسْتِدَامَهُ/istidāmehu ve دَاوَمَهُ/dāvemehu eş anlamlı kelimelerdir; anlamları ise bir şeyin devam etmesini, sürmesini istedi.” el-Fîrûzâbâdî(2009, s. 458)

TKM: اِلْدَامَةُ/el-idāmet; 1. Bir şeyi daim etmek: اَدَامَ الشَّيْءُ/edāme's-şey'e; (bu) şeyi daim ettirdi. 2. Bir kovayı doldurmak: اَدَامَ الدَّلْوُ/edāme'd-delve; kovayı doldurdu. 3. Yağmur yağmak: اَدَامَتْ السَّمَاءُ/edāmet's-semā'u; gökyüzünden durmadan yağmur yağdı. 4. Kaynayan tencerenin kaynamasını teskin etmek için soğuk su serpmek: اَدَامَ الْقَدْرُ/edāme'l-ķidre; kaynayan tencerenin sıcaklığını gidermek için üzerine soğuk su serpti. 5.

Başparmağına okla hafifçe vurmak: أَدَامَ السَّهْمَ /edāme's-sehme; başparmağına okla hafifçe vurdu. Âsım Efendi(2013, s. 5106)

MLAM: أَدَامَ /edāme; sürdürdü, devam ettirdi. يُدِيمُ /yudīmu; sürdürüyor, sürdürür, devam ediyor veya eder. إِدَامَةً /idāmeten; sürdürmek, devam ettirmek. مُدِيمٌ /mudīmun; sürdüren, devam ettiren. مُدَامٌ /mudāmun; sürdürülen, devam ettirilen: أَدَامَكَ اللهُ /edāmeke'llāhu; Allah; yaşamını devam ettirsin, sana uzun ömür versin. Ahmet Muhtar(2008, s. 790)

[<Ar. *idāme* √*d-v-m* 'sürekli'] *Idame* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçip "Sürdürme, devam ettirme" anlamlarıyla kullanılmaya devam etmiştir. Bu yüzden *idame* kelimesi, anlam daralmasına uğramış. Fakat *idame ettirmek* kelimesi, Türkçeleşmiştir.

idamlık

"1. sf. Ölüm cezası ile cezalandırılmış olan (kimse): 'Bir idamlık Ali vardı, asıldı / Kaydını düştüler, mühür basıldı' - Necip Fazıl Kısakürek. 2. sf. Ölüm cezası gerektiren: İdamlık suç." TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *i'dām* + Tr. *-lık* (iye)] *İdamlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idam sehpası

"is. Darağacı: 'O gece yatakta hep beyaz gömlekle Beyazıt'ta idam sehpasına gittiğimi hayal ediyor ve...' - Halide Edip Adıvar" TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *i'dām* + Far. *sehpa* + Tr. *-sı* (i.3tk)] Arapça ve Farsçadan gelen *İdam sehpası* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

idare إداره /idāre

a. 1. Yönetme, yönetim, çekip çevirme: "Bu zat, propagandayı tertip ve idareye memur imiş." - Atatürk. 2. Ülke işlerinin yürütülmesi, kamuya ilişkin hizmetlerin bütünü. 3. Bir kurum veya kuruluşun yönetildiği yer veya makam: "Meğer Gazi Paşa gelecekmiş. İdare her sınıfa Afet Hanım'ın Yurt Bilgisi kitabından üçer nüsha dağıttı." - H.Taner. 4. Bir kurumun işlerini yürüten kurul: "Gazete idaresi tarafından zarf kazara açılmış." - P. Safa. 5. Tutum: "Birdenbire, elindeki suyu günlerce idareye mecbur bir kazazede hâline geldim." - N. F. Kısakürk. 6. İdare kandili veya lambası. 7. Hoş görme, göz yumma. 8. Yetinme: "Bu son hatıralarla sonuna kadar idareye çalışıyorum." - S. F. Abasıyanık. **idare etmek** 1) yönetmek, çekip çevirmek: "Devleti, sadece idare edenlerin

sorumluluğuna bırakmak ve bir daha onu düşünmek, sosyal şuura sahip olmamak demektir.” - M. Kaplan. 2) tutumlu kullanmak: “Lakin siz, yine sabaha kadar kalacaktınız gibi idare edin mumu.” - R. N. Güntekin. 3) yetmek, yetişmek: “Evler ve dükkânların Ahmet’i idare edeceği belli idi.” - S. F. Abasıyanık. 4) alışverişte yeterli olmak, kurtarmak: *Bu kumaşa o fiyatı vermem, idare etmez.* 5) göz yummak, hoş görmek; 6) örtbas etmek. **idaresini bilmek** yerine göre harcamak, tutumlu davranmak. TS (2011, s. 1150)

→ **idare amiri, idarehane, idare hukuku, idareimaslahat, idare kandili, idare lambası, idare mahkemesi, idare meclisi, mahallî idare, merkezî idare, mülki idare, örfî idare, sivil idare, amme idaresi, kamu idaresi** TS (2011, s. 1150)

AEL: “إِسْتَدَارَ /edārehu, دَوَّرَ /davvarehu, دَارَ بِهِ /dāre bihi, دَوَّرَ بِهِ /davvare bihi, اِسْتَدَارَ بِهِ /istedāre bihi ve اِدَارَ بِهِ /edāre bihi anlamdaş kelimelerdir; anlamı ise onu, dairesel (çembersel) şeklinde hareket ettirdi, döndürdü, çevirdi: اِدَارَ الرُّعْفَانَ عَلَى الْمَاءِ /edāre’z-za ferāne ‘alā’l-mā’i; Safranı su üzerine dairesel şekilde döktü.” Lane (1968, s. 930).

KM: “اُدِيرَ بِهِ /udīre bihi; başı döndü. اِدَارَهُ عَنِ الْأَمْرِ /edārehu ‘ani’l-emri; o, onu bu işten vazgeçirtti; ona bu işi terk ettirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 457)

TKM: اِلْدَارَةُ /el-idaretu; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesneyi çark gibi çevirip döndürmek: اَدَّرَتْهُ /edertehu; onu çevirip döndürdüm. 2. Dolandırmak: اَدَّرْتُ الْعِمَامَةَ عَلَى اِسِي /edertu’l-‘imāmete ‘alā-re’sī; başıma sarığı dolandırdım. 3. Terk etmek, ihmal etmek: اِدَارَ فُلَانًا عَنِ الْأَمْرِ /edāre fulānen ‘ani’l-emri; o, adamı bu işten vazgeçirtti, ona bu işi terk ettirdi. 4. Yapmak: اِدَارَ عَلَيْهِ /edāre ‘aleyhi; yapmaya çalıştı. Âsım Efendi (2013, s. 1950)

idāret’in diğer anlamları ise; “1. Dönmek ve dolanmak: اَدَّرْتُ /edertu; döndüm. 2. Baş dönmesi hastalığına yakalanmak: اُدِيرَ بِهِ /udīre bihi; başı döndü.” Âsım Efendi (2013, s. 1950)

MLAM: اِدَارَ /edāre; (bir şeyi) sürekli hareket haline getirdi. يُدِيرُ /yudīru; (bir şeyi) sürekli hareket haline getiriyor veya getirir. اَدِيرُ /edir; (bir şeyi) sürekli hareket haline getir. اِدَارَةً /idāreten; (bir şeyi) sürekli hareket haline getirmek. مُدِيرٌ /mudīrun; (bir şeyi) sürekli hareket haline getiren. مُدَارٌ /mudārun; sürekli hareket haline getirilen (şey): اِدَارَ الشَّيْءِ /edāre’ş-şey’e; bu şeyi sürekli hareket haline getirdi.

idāre'nin diğer anlamları da şunlardır; 1. *mat.* Daire haline getirmek: أَدَارَ/edāre 'l-binā'e; binayı daire şeklinde yaptı. 2. Sarmak: أَدَارَ/edāre 'l-'imāmete; sarığı sardı. 3. Yönetmek: أَدَارَ/edāre 'ş-şirkete; (o erkek), şirketi yönetti. 4. Çok düşünmek: أَدَارَ/edāre 'l-fikrete; (o erkek), bu görüşü iyice düşündü. 5. Bir görevi ertelemeden yapmak: أَدَارَ/edāre 't-ticārete; (o erkek), ticaret işini ertelemeden yaptı. 6. yaptırmak, desteklemek: أَدَارَ/edāre 't-ṭālibe 'lā'l-muzākerete; (o erkek), öğrenciyi ders çalışması için motive etti. 7. Vazgeçirmek: أَدَارَ/edāre 'ibnehu 'an'l-mefāsidi; o, oğlunu ahlak fesatlarından vazgeçirdi. 8. İhmal etmek, terk etmek: أَدَارَ/edāre zahrehu li 'ş-şey'e; o; bu şeye sırtını çevirdi, bu şeyi ihmal etti. 9. *is.* Kurum veya kuruluşun yönetildiği yer veya makam.” Ahmet Muhtar (2008, s. 782)

[<Ar. *idāre* √ *d-v-r* 'sıra, aşama, süre'] Türkçede *idare* kelimesi, yedi anlamı ihtiva ederken; Arapçada 14. yüzyılda yazılan *KM* ile 19. yüzyılda yazılan *AEL*'de yer alan *idāre* kelimesi, Türkçede kullanılan bu yedi anlamı kapsamamaktadır. Fakat 21. yüzyılda yazılan *MLAM*'de yer alan *idāre* kelimesinin birçok anlamı vardır ve bu anlamlar Türkçede kullanılan anlamlara benzemektedir. “*idare*” kelimesinin anlamı, Türkçeye zaman içerisinde çoğalarak mı geçmiş veya bu kelime, Türkçede başka anlamlar kazanarak mı Arapçaya geçmiş? Bu soruların yanıtları bilinmez fakat *idāre* kelimesinin Türkçedeki anlamı ile *MLAM*'deki anlamının farklılıklar taşımasından yola çıkarak *idare* kelimesinin Türkçede Arapçadaki *idare* kelimesinden habersiz olarak genişleyerek birçok anlam kazandığı; aynı şekilde Arapçada da zaman içerisinde anlamlarının çoğaldığı söylenebilir. Sonuç olarak *idare* kelimesi, Türkçede Türklerin ihtiyaçlarına göre anlam kazanmıştır; özellikle de *idare etmek* ve *idare bilmek* ifadeleri, Türkçeye özgü ifadelerdir.

idare amiri

“*is.* Kurum veya kuruluşlarda yönetim birimlerinden sorumlu kimse: *Meclis idare amiri*.” TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *idāre* + Ar. *āmīr* √ *a-m-r* 'buyruk, konu' + Tr. *-i* (i3tk)] Bu iki kelime, Arapça olmasına rağmen Arapçada bu şekilde kullanılmamaktadır. Bu yüzden *idare amiri*, Türkçeleşmiş bir ifadedir.

idarece

“zf. İdare yönünden, idare tarafından: ‘Onlar idarece yüzlerine gülünen fakat arkalarından tehlikeli ilan edilen kişilerdi.’ - K. Korcan.” TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *idāre* + Tr. -ce (iiye)] “-ce” yapım eki Arapçada bulunmadığı için bu ek, Türkçedir. Bundan dolayı *idarece*, Türkçeleştirilmiştir.

idareci

“1. is. Yönetici. 2. sf. İdare eden, hoşgörülü. 3. sf. Becerikli, tutumlu.” TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *idāre* + Tr. -ci (iiye)] *İdareci* kelimesi, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idarecilik

“1. is. İdareci olma durumu. 2. is. İdarecinin yaptığı iş, yöneticilik.” TS (2011 s. 1150)

[<Ar. *idāre* + Tr. -ci (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İdarecilik* kelimesinin kökü, Arapça olsa dahi bu kelime Türkçenin yapım eklerini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idarehane

“1. is. esk. Gazete, dergi vb. yayın kurumlarında yazı işlerine bakılan yer, yönetim yeri: ‘Evvelki gün bir gazete idarehanesindeydim.’ - N. Hikmet. 2. is. Bir işi veya kuruluşu yönetenlerin bulundukları yer, büro.” TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *idāre* + Far. ve Ar. -*hāne*] *hāne* kelimesi, Farsça ve Arapçada kullanılır ama *idarehane*’deki *hāne* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçmiş olsa bile *idarehane* Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idare hukuku

“is. huk. Kamu yönetimi içinde yer alan kuruluşları ve bunların işleyişlerini, kişilerle ilişkileri ile sorumluluklarını inceleyen ve düzenleyen hukuk dalı.” TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *idāre* + Ar. *hukūk* + Tr. -u (i.3tk)] *İdare hukuku* ifadesinin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen Türkçenin gramerine göre kullanılarak Türkçeleşmiştir.

idareimaslahat

esk. 1. is. Bir işi, gerektiği gibi değil de günün şartlarına göre yapma: “*Yalnız bilelim ki bu bir idareimaslahatçılıktır ve idareimaslahat ancak o günü kurtarır.*” - N. Hikmet. 2. is. İş olurluna bırakma. **idareimaslahat etmek. 1)** bir işi günün şartlarına göre yapmak. **2)** iş olurluna bırakmak TS (2011, s. 1150)

→ **idareimaslahat politikası** TS (2011, s. 1150)

[<Ar. *idāre* + Far. *-i* (tamlama) + Ar. *maşlahat*] Bu kelime; iki Arapça kelimeden ve Farsça tamlamadan oluşmasına rağmen Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idareimaslahatçı

“1. is. Bir işi sağlam bir temele oturtmadan o günün şartlarına göre yapan kimse: ‘*İdareimaslahatçılar esaslı inkılap yapamazlar.*’ - Atatürk. 2. is. İş olurluna bırakan kimse.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Far. *-i* (tamlama)+ Ar. *maşlahat* + Tr. *-çı* (iiye)] *İdareimaslahat* kelimesi; Arapçada değil, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idareimaslahatçılık

“is. İdarei maslahatçı olma durumu: ‘*Yalnız bilelim ki bu bir idareimaslahatçılıktır ve idareimaslahat ancak o günü kurtarır.*’ - N. Hikmet.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Far. *-i* (tamlama) + Ar. *maşlahat* + Tr. *-çı* (iiye) + *-lık* (iiye)] Türkçeleştirilmiştir bir birleşik sözcüktür.

idareimaslahat politikası

“1. is. Bir işi, gerektiği gibi değil de günün şartlarına göre yapma tutumu. 2. is. İş olurluna bırakma tutumu.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Far. *-i* (tamlama) + Ar. *maşlahat* + İt. *politika* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İdareimaslahat politikası* ifadesi; Arapça ve İtalyanca kelimelerden oluşmakla birlikte Türkçeleştirilmiş bir ifadedir.

idare kandili

“is. esk. Az ışık veren küçük gaz lambası: ‘*Işıkları derece derece karartır, nihayet idare kandili ziyasında olanı bırakır, öyle giderdi.*’ - R. H. Karay.” TS(2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Ar. *ḳandīl* + Tr. -i (i.3tk)] İki Arapça kelimedenden oluşan *idare kandili* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir. İyelik eki olan “-i”yi almasından dolayı Türkçe olmuştur.

idare lambası

“is. esk. İdare kandili: ‘*İdare lambası hâlâ taşlıkta yanıyordu.*’ - Y. Z. Ortaç.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Rum. *lamba* + Tr. -sı (i.3tk)] *İdare lambası* kelimesi gibi Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idareli

“1. sf. İdare etmesini bilen, iyi yöneten. 2. sf. Tutumlu: ‘*İdareli bir kadın.* 3. zf. Tutumlu bir biçimde, ekonomik olarak: *Sattıkları küpenin parasını çok idareli kullanıyorlardı.*’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Tr. -li (iiye)] *İdāre* kelimesi, “-li” eki alarak Türkçeleştirilmiştir.

idarelilik

“is. İdareli olma durumu.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Tr. -li (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İdarelilik* kelimesi, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idare mahkemesi

“is. huk. İptal, tam yargı davalarıyla genel hizmetlerden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları çözümleyen mahkeme.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Ar. *mahkeme* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (iiye)] Her iki kelime de Arapça olmasına rağmen Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleşmiştir.

idare meclisi

“is. Yönetim kurulu.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Ar. *mclis* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (iiye)] Arapçada “مَجْلِسُ الإدارة/meclisu’l-idāreti; yönetim kurulu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 782) şeklinde

geçmektedir. Buna göre *idare meclisi*, Türkçeleştirilmiştir çünkü Türkçenin gramerine göre alınmıştır.

idaresiz

“1. *sf.* İdare etmesini bilmeyen, gevşek, beceriksiz (kimse). 2. *sf.* Tutumsuz.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Tr. -*siz* (iiye)] “-siz” eki alarak Türkçeleştirilmiştir.

idaresizlik

“1. *is.* Gevşeklik, beceriksizlik. 2. *is.* Tutumsuzluk.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idāre* + Tr. -*siz* (iiye) + Tr. -*lik* (iiye)] *İdaresizlik* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

idareten إدارة/ *idāreten*

“*zf.* Belli bir süre için, geçici olarak: ‘Üst üste yığılmış kutular, açılmamış koliler arasında üstünkörü bir yaşam, geçici ve idareten.’ - E. Şafak.” TS (2011, s. 1151)

→ *idari bütçe*. TS (2011, s. 1151)

AEL, *KM* ve *KMT*’de geçmemiş.

MLAM: *idāre* kelimesine bakınız.

[<Ar. *idāreten* √ *d-v-r* ‘sıra, aşama, süre’] *idāreten* kelimesi mastar olduğu için *AEL*, *KM* ve *KMT*’de bulunmamış. Çünkü bu sözlüklerde mastarlara az rastlanılır. Ayrıca “*idareten*”in anlamı Arapçada hiçbir sözlükte “geçici” şeklinde geçmemiştir. Ağızlarda da bu anlamıyla kullanılmamıştır. Buna göre bu kelime, Türkçe anlam mahiyetine ermiş bir kelimedir.

idari إداري/ *idārî*

“*sf.* Yönetimsel.” TS (2011, s. 1151)

AEL, *KM* ve *TKM*’de bulunmamaktadır.

MLAM: “ *sf.* إداري/ *idārî*; *a.* إدارة/ *idare*’ye, ism-i mensuptur; anlamı ise yönetme işi yapan kişi, yönetimle ilgili işler.” Ahmet Muhtar (2008, s. 783)

[<Ar. *idāriyy* √*d-v-r* + -î (sıfat yapan ek)] Arapçada *idari* şeklinde kullanılmıştır; üstelik aynı anlamı da barındırmaktadır. Dolayısıyla *idari* kelimesi, Arapça bir kelimedir.

idari bütçe

“is. ekon. Devlet giderlerinin devletin siyasi ve idari kuruluşlarına göre dağıtılması sonucu oluşan bütçe türü.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idārî* + Fr. *bütçe*] *İdari bütçe* kelimesi, Arapça ve Fransızcadan olmakla birlikte Türkçeleştirilmiştir.

iddia اِدِّعاء/ iddi‘ā

is. huk. 1. Sav: ‘Mahkemenin elinde bu iddiaları yalanlayacak bir belge yoktu.’ - T. Buğra. 2. Kendinde olmayan bir yeteneği, bir durumu varmış gibi gösterme: *Yazarlık iddiasına ama...iddia etmek* sözünde direnmek, bir iddia ileri sürmek: ‘Hiçbir medeniyet bütün alanlarda başka bir medeniyetten daha ileri gittiğini iddia edemez.’ - C. Meriç. **iddiaya girmek** (veya **tutuşmak**) karşıt iddialarda bahse girişmek: ‘Balkonda yan yana oturmuş, bir yandan tutulan Ay’ı izlerken, bir yandan da iddiaya girmiştik.’ - N. Eray. TS (2011, s. 1151)

→ **iddia makamı, iddianame** TS (2011, s. 1151)

AEL: “ms. اِدِّعاء/el-iddi‘ā’u; اَدَّعى/edda‘ā; temenni etti. اِدِّعاء/idda‘āhu; ona kendi oğlu olduğunu söyledi. اَدَّعى/edda‘ā; (bir şeyin) kendine ait olduğunu söyledi. اِدَّعَيْتَ عَلَى اِدِّعاء/ayte ‘alā mā lem ef‘al; (sen erkek), yapmadığım şeyi yaptığımı söyledin.” Lane (1968, s. 884)

KM: “اِدِّعاء/el-iddi‘ā’u; bir kişinin soyunun başka bir babaya ait olduğunu ileri sürmektir.” el-Fîrûzâbâdî(2009, s. 434)

KMT: “اِدِّعاء/el-iddi‘ā’; dāl-ı müşeddede ile ifti‘âl vezninde, 1. Bir nesne hakkında, doğru veya yalan benimdir diye iddia etmek; ıstılahımızla dava etmektir. 2. Bir kişinin başka bir babaya ait olduğunu söylemek.” Âsım Efendi(2013, s. 5740)

MLAM: اِدَّعى/idda‘ā; temenni etti, diledi. اِدَّعى/yedde‘î; temenni ediyor, eder, diliyor, diler. اِدِّعاء/idde‘î; temenni et, dile. اِدِّعاء/iddi‘ā’en ve اِدَّعى/da‘vā; temenni etmek, dilemek. اِدِّعاء/mudda‘in; temenni eden, dileyen. اِدِّعاء/mudda‘ān; dilenen, edilen temenni:

لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدْعُونَ / *lehum fihā fākehetun ve lehum mā yedda'ūne*; onlar için orada (cennette) meyve ve diledikleri her şey vardır. Ahmet Muhtar (2008, s. 748)

idd'a'nın diğer anlamları ise; **1.** Bir kişinin başka bir babaya ait olduğunu söylemek: اَدَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ / *idda'ā ilā gayri ebīhi*; başka babaya ait olduğunu söyledi. **2.** Bir iddia ileri sürmek: اَدَّعَى عَلَى جَارِهِ سَرَقَةً بَيْتِهِ / *idda'ā alā serikate beytihi*; (o erkek), kendi evini (erkek) komşusunun çaldığını ileri sürdü. **3.** Bir nesne hakkında, doğru veya yalan benimdir diye iddia etmek: اَدَّعَى كَرَمَ فِعَالِهِ / *idda'ā kereme fi'ālihi*; yaptıklarının iyi olduğunu iddia etti. **4.** is. t. اِدَّعَاءٌ / *idd'ā'un*, ç. اِدَّعَاءَاتٌ / *iddi'ā'ātun*; Kendinde olmayan bir durumu varmış gibi göstermesi **5.** is. Bir kişinin başka bir babaya ait olduğunu söylemesi. **6.** is. huk. Mahkemede dava açma. **7.** is. Dava, sav.” Ahmet Muhtar (2008, s. 748)

[<Ar. *iddi'ā* '√d- ' -ū 'çağırdı, dua etti, ihtiyaç duydu, isim koydu'] Yukarıda görüldüğü gibi Türkçedeki *iddia* sözcüğünün anlamları, Arapçadaki *iddi'ā* sözcüğünün anlamlarından alınarak anlam daralmasına uğramış. Fakat *iddia etmek* ve *iddiaya girmek* (veya *tutuşmak*) ifadeleri, Türkçeleştirilmiş ifadelerdir.

iddiacı

“**1.** sf. Dediginde, iddiasında haksız da olsa direnen, inatçı (kimse): ‘Kaldı ki Sakallı Celâl sakalı dışında iddiacı bir adam da değildi.’ - H. Taner. **2.** sf. Kendisinde olmayan bir yeteneği, bir durumu varmış gibi gösteren.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idda* + Tr. -cı (iye)] *İddia* kelimesi, Arapça olmasına rağmen; *iddiacı* kelimesi, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iddiacılık

“is. İddiacı olma durumu: ‘Zaman zaman iddiacılığını da bırakamazdı, bu böyledir diye kesip atardı.’ - H. Taner.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idda* + Tr. -cı (iye) + Tr. -lık (iye)] *İddiacılık* kelimesi, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iddialaşma

“is. İddialaşmak işi.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *idda* + Tr. -laş- (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İddia* kelimesi, yapım ekleri olan “-laş-” ve “-ma”yı alarak Türkçeleştirilmiştir.

iddialaşmak

“(nsz, -le) Karşılıklı iddiaya girmek.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. **idda** + Tr. **-laş-** (ifye) + Tr. **-mak** (fiye)] *İddialaşmak* da *iddialaşma* gibi Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iddialı

“1. sf. Bir iddiası olan. 2. sf. bartılı: ‘Öz şiir tesmiyesini ise gülünç ve iddialı görenler vardı.’ - Y. K. Beyatlı. 3. sf. mec. Kendine çok güvenen.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. **idda** + Tr. **-lı** (iiye)] *İddialı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iddialıca

“zf. iddialı bir biçimde.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. **idda** + Tr. **-lı** (iiye) + Tr. **-ca** (iiye)] *İddialıca* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

iddialılık

“is. İddialı olma durumu.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. **idda** + Tr. **-lı** (iiye) + Tr. **-lık** (iiye)] *İddialılık* sözcüğü, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iddia makamı

“is. Savcılık makamı.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. **idda** + Ar. **makam** + **-ı** (iiye)] *İddia makamı*, Türkçeleştirilmiş bir ifadedir.

iddianame

“is. huk. Savcılığın soruşturma sonucunda elde ettiği kanıtlar ile iddiaları taşıyan ve mahkemede okunan yazı ya da sav.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. **idda** + Far. **-nāme** ‘mektup, kitap, ferman’] *İddianame*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iddiasız

“1. sf. Bir iddiası olmayan. 2. sf. mec. Alçak gönüllü, mütevazı: ‘Sessiz, iddiasız, dört duvar arasında bir memur hayatı sürüyordu.’ - Y. Z. Ortaç.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. **iddia** + Tr. **-sız** (iiye)] *İddiasız* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

iddiasızca

“zf. İddiasız bir biçimde.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *iddia* + Tr. *-sız (iiye)* + Tr. *-ca (iiye)*] *İddiasızca* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir

iddiasızlık

“is. İddiasız olma durumu.” TS (2011, s. 1151)

[<Ar. *iddia* + Tr. *-sız (iiye)* + Tr. *-lık (iiye)*] *İddiasızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idman اِدْمَان/idmān

a. 1. sp. Alıştırma. 2. Alıştırma: ‘Tatil saatlerinde hatiplik idmanları yapardık.’ - F. R. Atay. 3. mec. Herhangi bir duruma veya şeye alışkanlık kazanma: ‘İçkide Tosun Ağa kadar değilse de hemen ona yakın idmanı vardı.’ - H. R. Gürpınar. **idman yapmak** beden hareketleri yapmak: ‘Evinden yalnız idman yapmak için çıktığına eminim.’ - S. F. Abasıyanık. **idmana çıkmak** ask. İdman yapılacak alana toplu olarak gitmek. TS (2011, s. 1152)

AEL: “ms. اِدْمَان/idmānun, اَدْمَنَهُ/edmenehu; sürekli aynı şey yaptı, devam etti, vazgeçmeden yaptı. Aşırı içki içen de anlamına gelmektedir.” Lane (1968, s. 916)

KM: “اَدْمَنَهُ/edmenehu; sürekli (aynı şey) yaptı, (bir şey) yapmaya devam etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 448)

KMT: “اَلْإِدْمَانُ/el-idmān; hemzenin kesriyle, bir hareketi sürekli yapmaktır: اَدْمَنَ/edmene ‘ş-şey’e; bu şeyi aralıksız yaptı.” Âsım Efendi (2013, s. 5353)

MLAM: اَدْمَنَ/edmene; bir şeye devam etti, bir şeyin düşkünü oldu. يُدْمِنُ/yudminu; bir şeye devam eder, bir şeyin düşkünü olur, bir şeye devam ediyor, bir şeyin düşkünü oluyor. اِدْمَانًا/idmānen; bir şeye devam etmek, bir şeyin düşkünü olmak, مُدْمِنٌ/mudminun; bir şeye devam eden, bir şeyin düşkünü olan, müptela. مُدْمِنٌ/mudmenun; devamlı yapılan şey, düşkün olunan şey: اَدْمَنَ الْمُسْكِرَاتِ/edmene ‘l-muskirāti; bu cümlelerin harfi tercümesi “Sarhoş edici şeylere idman etti.” anlamı anlamına çevirisi de şöyle olur: “Sarhoş edici şeylerin düşkünü oldu veya alkolik oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 771)

idmān'ın diğ er anlamı ise; “is. اِدْمَانٌ/idmānun; tıp, bir kişinin alkol  veya uyuşturcuyu durmadan kullanması ve onu bırakmakta zorlanmasıdır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 771)

[<Ar. *idmān* + √*d-m-n* ‘g breledi, bağı kaldı, devam etti’] *idmān* kelimesinin anlamı, Türkçede kullanılan anlamla yakın olduğu için kesin bir hükme varılmadı. Bu sorunu çözmek için başka sözlükler de tarandı. *Er-Raid*’e göre “الإِدْمَانُ/el-idmānu; اِدْمَنَ/edmene’nin mastarıdır: اِدْمَانُ الْخَمْرِ/idmānu’l- amreti; alkoliklik, içkilere müptela olmak.” Cubran Mesut (1992, s. 38) İbni Manzur’un yorumu göz önünde tutulunca “أَدْمَنَ اِدْمَنَ اِدْمَنَ/edmene’ - arābe; içeceklerin (alkol de dahil) düşkünü oldu, onlardan vazge emedi. اِدْمَنَ اِدْمَنَ اِدْمَنَ/fulānun mudminu’ - urb ve’l- amre; adam içki veya alkolün bağımlısıdır.” (1999, s. 1428) ve *el-Muncid*’de şöyle geçer: “أَدْمَنَ اِدْمَنَ اِدْمَنَ/edmene’ -şey’e; bir şeyi sürekli yaptı, اِدْمَنَ اِدْمَنَ اِدْمَنَ/yukālu raculun mudminu  amrin; denilir ki; adam şarap müptelası veya bağımlısıdır.” Luvis Maaluf (1956, s. 225) Bu  alışma için taranan sözlüklere göre; *idmān* kelimesinin Türkçedeki anlamı ile Arapçadaki anlamı farklıdır. Türkçede spor dalında kullanılan “alıştırma” ile ikinci anlamda kullanılan “alıştırma” ifadeleri Arapçanın sözlüklerinde bulunmamış. Bu yüzden *idman* kelimesi, Türkçeye geçtiğinde anlamları değişmiştir. Fakat mecaz olarak kullanılan *idman* sözcüğünün “herhangi bir duruma veya şeye alışkanlık kazanma.” anlamı ile Arapçadaki anlamı benzerdir. Hatta Türkçede de bu anlamın örneğine i kiden bahsederken rastlanmaktadır. Arapça için incelenen bütün sözlüklerde de içki ile ilgili örnekler verilmiştir. Ayrıca “yapmak” ve “ ıkmak” fiilleri Türkçeye özgü fiiller olduğu için “*idman yapmak*” ve “*idmana çıkmak*” sözcükleri, Türkçeleştirilmiştir.

idmancı

“sf. İdman yapan: ‘Suya, idmancı gençlerin yaptığı gibi balıklama atlamadı.’ - S. F. Abasıyanık.” TS (2011, s. 1152)

[<Ar. *idmān* + Tr. -cı (iiye)] *İdmancı* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

idmanlı

“1. sf. İdman yaparak çeviklik kazanmış olan (kimse), antrenmanlı. 2. sf. mec. Herhangi bir şeye alışmış ve onu yadırgamaz duruma gelmiş olan (kimse): ‘İkimiz de yaş farkına rağmen idmanlı, eli yatkın adamlardık.’ - R. H. Karay.” TS (2011, s. 1152)

[<Ar. *idmān* + Tr. *-lı* (iiye)] *İdman* kelimesi “-lı” yapım eki aldığında Türkçeleştirilmiş kabul edilir.

idmanlılık

“is. İdmanlı olma durumu, antrenmanlılık.” TS (2011, s. 1152)

[<Ar. *idmān* + Tr. *-lı* (iiye) + *-lık* (iiye)] *İdmanlılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idmansız

“1. sf. İdman yapmamış olan, idmanı olmayan, çevikliği olmayan, ham, antrenmansız. 2. sf. mec. Bir işe, bir duruma henüz alışmamış olan, acemi: ‘*Ankara’nın politika oyunlarında, idmansız delegelerle savaşıyordum.*’ - Y. Z. Ortaç.” TS (2011, s. 1152)

[<Ar. *idmān* + Tr. *-sız* (iiye)] *İdman* kelimesi, “-sız” yapım eki alarak Türkçeleştirilmiştir.

idmansızlık

“is. İdmonsız olma durumu, antrenmansızlık.” TS (2011, s. 1152)

[<Ar. *idmān* + Tr. *-sız* (iiye) + *-lık* (iiye)] Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idrak إدراك/idrāk

a. 1. Anlama yeteneği, anlayış, akıl erdirmeye: “*Kişilik idraklarla doğar, diyenler de var.*” - Ç. Altan. 2. Erişme, ulaşma. 3. ruh b. Algılama. **idrak etmek 1)** akıl erdirmek, anlamak, kavramak: “*Evliliğim boyunca, saçmalığımı ancak şimdi idrak edebildiğim bir iş bölümü vardı Ayşın ile aramızda.*” - E. Şafak. 2) erişmek, ulaşmak: *Cumhuriyetin yetmiş beşinci yılını idrak ettik.* 3) ruh b. Algılamak. TS (2011, s. 1152)

AEL: ms. إدْرَاكْ/idrākun, اِدْرَاكْ/edrekehu; ulaştı, elde etti, erişti, vardı, geldi, yaklaştı: اِدْرَاكْتُ الرَّجُلَ/edrektu'r-recule; adama yetiştim. اِدْرَاكْتُ زَمَانَهُ/ıştu hattā edrektu zemānehu; onunla aynı asırda yaşadım. اِدْرَاكُنِي الْجَهْدُ/edrekenī'l-cehdu; bu cümle kelimesi kelimesine çevrildiği zaman şöyle olur: “Yorgunluk, emek beni yetiştirdi.” Ama anlam aktarımı yapılırca bu ifade “çok emek verdim.” anlamını taşır. اِدْرَاكْ بِيَدِمِهِ/edreke bi-demihi; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevirisi şu şekilde olur: “Onun kanıyla, ona

yetiştı.” Fakat anlamı anlamına çevrildiği zaman “Kendini tehlikeye atarak öcünü aldı.” gibi bir anlama dönüşür. أَدْرَكَ/edreke; algıladı, kavradı, anladı. Lane (1968, s. 873)

KM: “أَدْرَكَ/edrekehu; ona yetiştı. أَدْرَكَ الشَّيْءَ/edreke 'ş-şey'u; bu şey, zamanı gelince (olgunlaşp) bitti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 434)

KMT: “الإِدْرَاكُ/el-idrāku; hemzenin kesriyle, 1. Erişmek ve yetişmek: أَدْرَكَ/edrekehu; ona yetiştı, erişti. 2. Olgunlaşmak: أَدْرَكَ الشَّيْءَ/edreke 'ş-şey'u; bu şey, olgunlaştı. 3. Bitmek: أَدْرَكَ الشَّيْءَ/edreke 'ş-şey'u; bu şey bitti, yok oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 4230)

MLAM: “أَدْرَكَ/edreke; yetiştı, olgunlaştı, يُدْرِكُ/yudriku; yetişiyor, olgunlaşıyor, yetişir, olgunlaşır. الإِدْرَاكُ/idrāken; yetişmek, olgunlaşmak, مُدْرِكٌ/mudrikun; yetişen, olgun olan, مُدْرَكٌ/mudrekun; yetişilen, olgun olunan: أَدْرَكَ الْقِطَارَ/edreke 'l-ķitāre; trene yetiştı. أَدْرَكَتِ الثَّمَارُ/edreket 's-simāru; meyve olgunlaştı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 741)

idrāk'ın başka anlamları ise; 1. Bülüğa ermek: أَدْرَكَ الصَّبِيَّ/edreke 'ş-şabiyyu; çocuk bülüğa erdi. 2. Bir iş için gerekeni yapıp sonuçlandırmak: أَدْرَكَ حَاجَتَهُ/edreke hācetuhu; istediği şey için gerekeni yapıp istediği şeyi sonuçlandırdı. 3. Ölümün, felaketin vb. birisinin başına gelmesi, ansızın onu yakalaması: أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ/eynamā takūnū yudrikkum 'l-mavtu; nerde olursanız olun. Ölüm, sizi ansızın yakalar. 4. Görmek: أَدْرَكَ أَدْرَكَ/edreke 'şey'e bi-başarihi; bu şeyi gözüyle gördü. 5. Anlamak, idrak etmek. 6. Düzeltmek: أَدْرَكَ عَلَيْهِ خَطَأَهُ/edreke 'aleyhi ḥaṭa'ehu; hatasını düzelitti. 2. is. Akıl erdirme, algılama. Ahmet Muhtar (2008, s. 741)

→ السِّنُّ الإِدْرَاكِ/sinnu 'l-idrāki; ergenleşmek, bülüğa ermek Ahmet Muhtar (2008, s. 741) şeklinde geçmiştir.

[<Ar. idrāk + √d-r-k ‘bir adamın ardından yetişmek’, ‘is. Aşağıya doğru olan tabakaya, paye ve mertebeye denir’] Böylece idrak kelimesinin geçtiği sözlüklerden yola çıkarak bu kelimenin Türkçedeki; “anlama yeteneği, anlayış, akıl erdirme, erişme, ulaşma, algılama” gibi anlamları Arapçadan aldığı tespit edilebilir. Fakat idrak kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Bir de “etmek” yardımcı fiili Türkçeye mahsus bir kelime olduğu için idrak etmek, Türkçe bir birleşik fiildir.

idraksiz

“sf. Anlayışsız, ahmak: ‘Balkona çıkar, aşağıda idraksiz, bir nehir gürültüsüyle akıp giden ahaliye daldım.’ - Ö. Seyfettin.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *idrāk* + Tr. -siz (iye)] *İdman* kelimesi, “-siz” yapım eki aldığında Türkçeleşmiştir.

idraksizlik

“is. İdraksiz olma durumu, anlayışsızlık: ‘Bu ne idraksizlik, bu ne kabalık, bu ne hayvanlıktı.’ - Ö. Seyfettin.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *idrāk* + Tr. -siz (iye) + -lik (iye)] *İdraksizlik* kelimesinin kökü, Arapça olmasına rağmen bu kelime Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idrār/إدرار/ idrār

“a. Böbreklerdeki kandan süzülerek idrar yolları aracılığıyla dışarıya atılan sıvı, sidik, küçük abdest, hacet: ‘Kan, idrar, bilmem ne tahlilleri filan bile bize esaslı bir şey söylemez.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1153)

→ *idrār kesesi, idrar torbası, idrar yolu, idrar zoru.* TS (2011, s. 1153)

AEL: أَدَرَ السَّهْمَ/ederre’s-sehme; oku başparmağının üzerine döndürdü. أَدَرَتِ الْمَرْأَةُ/ederreti’l-mer’etu’l-mağzele; kadın, yumağı iyice büktü. أَدَرَتِ النَّاقَةَ/ederreti’n-nāqatu; deve, bol bol süt verdi. أَدَرَ الشَّيْءَ/ederre’s-şey’e; bu şeyi oynattı. أَدَرَتِ الرِّيحُ/ederreti’r-rihu’s-sehābe; rüzgar, buluttan süt sağır gibi yağmur akıttı. تَپَ، أَدَرَ، أَدَرَتِ الْبُؤْلُ/edrre’l-bevle; idrarı söktürdü. أَدَرَّتْ عَلَيْهِ الضَّرْبَ/edrretu ‘aleyhi’ḍ-ḍarbe; ona, durmadan dayak yedirdim. Lane (1968, s. 863)

KM: أَدَرَتِ الْمَرْأَةُ الدَّرَارَةَ/ederreti’l-mer’etu’d-derārete; kadın, yumağı iyice büktü. أَدَرَتِ النَّاقَةُ/ederreti’n-nāqatu; deve çok süt verdi. أَدَرَ الشَّيْءَ/ederre’s-şey’e; bu şeyi oynattı. أَدَرَتِ الرِّيحُ السَّحَابَ/ederreti’r-rihu’s-sehābe; rüzgar, buluttan süt sağır gibi yağmur yağdırdı: Bu deyim Türkçede karşılığı ise “yağmur boşanmak”. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 424)

KMT: الإِدْرَارُ/el-idrāru; 1. Okçunun yaptığı oku müşteriye göstermek için başparmağının üzerinde döndürmesi anlamındadır: أَدَرَ السَّهْمَ/ederre’s-sehme; oku başparmağının üzerinde döndürdü. 2. Bir yumağı iyice bükme: أَدَرَتِ الْمَرْأَةُ الدَّرَارَةَ/ederreti’l-mer’etu’d-derārete; kadın, yumağı iyice büktü. 3. Sütü davarın sütünü gereği gibi vermesi: أَدَرَتِ النَّاقَةُ/ederreti’n-nāqatu; deve çok süt verdi. 4. Bir şeyi oynatmaktır:

أَدَّرَ الشَّيْءَ/ederre's-şey'e: bu şeyi oynattı. 5. Rüzgarın buluttan süt sağıar gibi yağmur yağdırması, Türkçedeki karşılığı ise “yağmur boşanmak”: أَدَّرَتِ الرِّيحُ السَّحَابَ/ederreti'r-rihu's-sehābe; rüzgar, buluttan süt sağıar gibi yağmur yağdırdı. Âsım Efendi (2013, s. 1937)

MLAM: “أَدَّرَ/ederre; aktı, söktürdü. يُدِّرُ/yudirru; akıtıyor, söktürüyor, akıtır, söktürür. أَدَّرَ/edir; akıt, اِدْرَاراً/idrāren; akıtmak, söktürmek. مُدِرٌّ/mudirr; akıtan, akıcı, söktürücü, مُدَرَّرٌ/mudarr; akıtılan, söktürülen: أَدَّرَ الدَّوَاءُ الْبَوْلَ/ederre'd-devā'u'l-bavle; ilaç, idrarı söktürdü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 736)

idrār sözcüğünün diğer anlamları ise şunlardır; 1. Bol bol süt vermek: أَدَّرَتْ/ederret'l-baḳaretu; inek, bol bol süt verdi. 2. mec. Çok para kazanmak: أَدَّرَ الْمَشْرُوعُ/ederre'l-meşrū'u mālen; bu proje çok para kazandırdı. 3. Bağışta bulunmak, ihsan etmek, lütfetmek: أَدَّرَ اللَّهُ الرِّزْقَ عَلَيْهِ/ederre'llāhu'r-rizḳa 'aleyhi; Allah, ona çok ihsan etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 736)

[<Ar. *idrār* √d-r-r 'şiddetli akan, çokça akan şey'] Türkçedeki *idrar* kelimesi ile Arapçadaki *idrar* kelimesinin anlamı arasında farklılıklar vardır. Bu farklılıklardan emin olmak adına başka sözlükler de taranmıştır. Ve *idrar* kelimesinin anlamları şöyle tespit edilmiştir: MŞ'de “أَدَّرَتْ النَّاقَةُ/ederret'n-nāḳatu; deve, bol bol süt verdi. الرِّيحُ تُدِّرُ er-riyhu tudirru's-sahābe; rüzgar, süt sağıar gibi yağmur yağdırıyor.” er-Razi (2005, s. 152) LR: “أَدَّرَتِ الرِّيحُ السَّحَابَ/ederreti'r-rihu's-sehābe; rüzgar, buluttan süt sağıar gibi yağmur akıttı. أَدَّرَتِ الْمَرْأَةُ الْمَغْزَلَ/ederreti'l-mer'etu'l-maḡzele; kadın, yumağı iyice bükte. أَدَّرَ السَّهْمَ/ederre's-sehme; oku başparmağının üzerinde döndürdü.” İbni Manzur (1999, s. 1357) er-Ra'id: “اِدْرَاراً/idrāren; 1. Devenin çok süt vermesidir. 2. Yumağı iyice bükme. 3. Bir şeyi yerinden oynatmaktır. 4. Birine durmadan vurmaktır. 5. Rüzgarın bulutu getirmesidir.” Cubran Mesut (1992, s. 36)

Yukarıdaki sözlüklerde de görüldüğü gibi *idrār*'ın anlamları, Türkçede kullanılan anlamlardan farklıdır. Buna göre *idrār* sözcüğü, Arapçada bu anlamlarla “Böbreklerdeki kandan süzülerek idrar yolları aracılığıyla dışarıya atılan sıvı, sidik, küçük abdest, hacet” kullanılmamıştır. Dolayısıyla *idrar* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış.

idrar kesesi

“is. anat. İdrar torbası.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *idrār* + Far. *kese* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (iiye)] *İdrar kesesi* kelimesi, Arapça ve İtalyancadan gelerek Türkçeleştirilmiştir.

idrar torbası

“1. is. anat. Vücuttan dışarıya atılacak olan idrarın toplandığı bölüm, sidik kavuğu, sidik torbası, kavuk, mesane. 2. is. Hastalarda idrarın bir boru aracılığıyla vücut dışına toplanmasına yarayan plastik maddeden üretilmiş torba.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *idrār* + Tr. *torba* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (iiye)] *İdrar torbası*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idrar yolu

“is. anat. İdrar torbaları ve siyeğin ortak adı.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *idrār* + Tr. *yol* + Tr. -u (iiye)] *İdrar yolu*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

idrar zoru

“is. tıp, İdrar torbasında biriken idrarı dışarı atmada zorluk çekme, sidik zoru.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *idrār* + Tr. *zor* + Tr. -u (i.3tk)] *İdrar zoru*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ifade إفاده/îfāde

a. 1. Anlatım: “Bu kitabın bende hazin bir intiba bıraktığını söylersem yanlış bir ifade de bulunmamış olurum.” - A. H. Çelebi. 2. Deyiş, söyleyiş: “Not ettiklerimi bir ağzın ifadesi şekline sokarak size okutacağım.” - S. M. Alus. 3. Bir duyguyu yüz aracılığıyla anlatan belirtilerin, mimiklerin bütünü: “Sakalı yeni çıkmış yüzünde çocuk ifadeler uçuyordu.” - S. F. Abasıyanık. 4. huk. Tanık ve sanıkların olay hakkında yargı organlarına yaptıkları sözlü açıklama: “Onun ifadesini henüz dosyada görmedim.” - A. İlhan. 5. fel. Dışa vurum. **ifade etmek** anlatmak: “Bence şairin asıl sanatı ruh anlarını ifade etmek hususundaki kabiliyetidir.” - A. H. Çelebi. **ifade vermek** huk. bir olayla ilgili olarak gördüğünü, bildiğini yetkili veya ilgili kimseye söylemek. **(birinin) ifadesini almak 1)** sorguya çekmek: “Komiser Efendi masanın başına oturup ifadesini almaya başladığı zaman ayağa kalktı.” - R. N. Güntekin. 2) görgü tanığının anlattıklarını yazmak; 3) argo, tepelemek; 4) argo, üstün gelmek, yenmek. TS (2011, s. 1153)

→ **cebirsel ifade** TS (2011, s. 1153)

AEL: “f-v-d أَفَدْتُ/efedtu; onu öldürdüm, mahvettim, ona mal verdim.” Lane (1968, s. 2456). Ve f-y-d’den türetilen *efedtu* da aynı manayı taşır. Lane (1968, s. 2470)

KM: el-Fîrûzâbâdî da أَفَادَهُ/efādehu kelimesinin iki kökü olduğuna katılmaktadır; “f-v-d kökünden türetilen bu kelimenin anlamları şu şekilde geçmiştir: “f-v-d kökünden türetilen bu kelimenin anlamları şu şekilde geçmiştir: “أَفَدْتُ/efedtu; ben; ona verdim, onu faydalandırdım, أَفَدْتُ فَلَانًا/efedtu fulānen; adamı helak ettim. أَفَادَهُ/efādehu; onu elde etti, edindi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1016) Ve “f-y-d kökünden türetilen anlamları ise şunlardır: أَفَدْتُ الْمَالَ/efedtu ’l-māle; paradan faydalandım veya yararlandım. أَفَدْتُ الْمَالَ/efedtu ’l-māle; ona para verdim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1020)

KMT’de de el-İFĀDE/efādet kelimesinin iki kökü vardır: “f-v-d kökünden türetilen *ifādet* kelimesinin anlamları şunlardır; 1. Bir adama mal vermek: أَفَدْتُ الْمَالَ/efedtu ’l-māle; ona para verdim. 2. Helak etmek: أَفَدْتُ فَلَانًا/efedtu fulānen; adamı helak ettim.” Âsım Efendi (2013, s. 1545)

Diğeri ise f-y-d kökünden türetilmiştir. Anlamları ise; “1. Maldan (para) yararlanmak: أَفَدْتُ الْمَالَ/efedtu ’l-māle; paradan faydalandım, yararlandım. 2. Bir kimseye mal (para) vermek: أَفَدْتُ الْمَالَ/efedtu ’l-māle; ona para verdim.” Âsım Efendi (2013, s. 1547)

MLAM: “أَفَادَ/efāde; faydalandı, يُفِيدُ/yufīdu; faydalandırıyor, faydalandırır. أَفِيدَ/efid; faydalandır, إِفَادَةً/ifādeten; faydalanmak, مُفِيدٌ/mufīdun; faydalı. مُفَادٌ/mufādun; faydalanan şey, söylemek istenilen söz.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1758)

Ve ifāde’nin diğer anlamları; 1. Edinmek, iktisap etmek : أَفَادَ عِلْمًا/efāde ’ilmen; ilmi iktisap etti. 2. Yararlanmak, faydalanmak: أَفَادَهُ مَالًا/efādehu mālen; o, onu paradan faydalandırdı. 3. Bilgilendirmek, söylemek: أَفَادَهُ بِخَطِّ سُلُوكِهِ/efādehu bi-ḥaṭṭi ’i sulūkihi; (o erkek) onun davranışlarının yanlış olduğunu söyledi. 4. is. Bir kurumdan veya yönetimden çıkan resmi belgedir. 5. is. İmzalı diplomaya denir. Ahmet Muhtar (2008, s. 1758) şeklinde geçer.

[<Ar. *ifāde* √f-y-d ‘faydasını gördü, yararlandı’] Yukarıda yer alan lügatlardaki tespitlere göre; *ifade* kelimesinin Araplardaki telakkisi ile Türklerdeki telakkisi farklılık göstermektedir. Bu yüzden daha net ve kesin bir bilgiye ulaşmak için başka sözlükler de taranmıştır. *el-Muncid*: “أَفَادَ الرَّجُلُ عِلْمًا/efāde ’r-raculu ’ilman; adama ilim verdi, öğretti. أَفَادَ الرَّجُلُ مِنْهُ عِلْمًا/efāde ’r-raculu minhu ’ilmen; adamdan ilim edindi.”

Lūvis Maalouf (1956, s. 602). MŞ: أَفَدْتُ الْمَالَ/efedtu 'l-māle; paradan faydalandım, yararlandım. أَفَدْتُ الْمَالَ/efedtu 'l-māle; ona para verdim.” er-Razi (2005, s. 355). *Er-Ra‘id*: “إِفَادَةٌ/ifādetun; 1. Edinmek, iktisap etmek. 2. Almak. 3. Vermek. 4. Öldürmek.” Cubran Mesut (1992, s. 99)

Yukarıdaki sözlükler de aynı bilgileri vermektedir. Buna göre *ifade* kelimesinin Arapça ve Türkçedeki kullanışı, tamamen birbirinden farklıdır. *İfade* kelimesi, Türkçeye geçtiğinde Türkçe anlam mahiyetine ermiş. Hele hele bu sözcük; *ifade etmek*, *ifade vermek* ve *ifadesini almak* gibi birleşik fiillere dönüşünce artık tamamen Türkçeleştirilmiş kabul edilmektedir.

ifadelendirme

“is. İfadelendirmek işi: *Tevfik Fikret’in şiirlerinde Arapça, Farsça kelimelerle kurulu ifadelendirmelerin sayısı pek çoktur.*” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *ifāde* + Tr. *-len-* (ifye) + Tr. *-dir-* (ffye) + Tr. *-me* (fiye)] *İfadelendirme*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ifadelendirmek

“-i Anlamlandırmak, bir şey anlatır duruma getirmek.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *ifāde* + Tr. *-len-* (ifye) + Tr. *-dir-* (ffye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İfadelendirmek*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ifadeli

“sf. Belli bir ifade taşıyan.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *ifāde* + Tr. *-li* (iyye)] *İfadeli*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ifadesiz

“sf. Belli bir ifade taşımayan.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *ifāde* + Tr. *-siz* (iyye)] *İfadesiz*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ifadesizlik

“is. İfadesiz olma durumu.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *ifāde* + Tr. *-siz* (iyye) + Tr. *-lik* (iyye)] *İfadesizlik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iffet عَفَّتْ / iffet

“a. 1. Cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik. 2. Namus.” TS (2011, s. 1153)

AEL: “ms. عَفَّتْ / iffetun, عَفَافٌ / afāfun, عَفْتُ / affun, عَفَافَةٌ / afāfetun; عَفْتُ / affe; arzuları, yasa dışı ve dinî olmayan eylemlerden uzak tutmasıdır. Kur'an'da; alkol ve cinsel ilişkilerden tamamen kaçınan, kendine hakim olan, iffetli, erdemli ve namuslu diye geçmiştir.” Lane (1968, s. 2088)

KM: “عَفْتُ / affe, عَفَّا / affen, عَفَافَةٌ / afāfeten, عَفَّتْ / iffeten; dinde caiz olmayan fiilleri yapmamaktır.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 890)

KMT: “العِفَّةُ / el-iffet; çirkin ve din kurallara aykırı sayılan fiillerden uzaklaşmaktır.” Âsım Efendi (2013, s. 3802)

MLAM: عَفْتُ / affe; kötü sözden ve işten kaçındı. يَعْفُ / ya'affu; kötü sözden ve işten kaçınır. عَفَّتُ / afeftu; kötü sözden ve işten kaçındım. عَفِفْتُ / i'fif veya عَفْتُ / iffe; kötü sözden ve işten kaçın. عَفَّتْ / iffeten veya عَفَافًا / afāfen; kötü sözden ve işten kaçınmak, عَفْتُ / affe veya عَفِيفٌ / afīfun; kötü sözden ve işten kaçınan, مَعْفُوفٌ عَنْهُ / ma'fūfun 'anhu; kaçınılan kötü iş veya söz: عَفَّتِ الشَّخْصُ / affe 'ş-şahsu; adam; kötü, çirkin ve din kurallarına uygun olmayan söz ve işten kaçındı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1521)

Yine 'iffet'in anlamları ise; “1. is. fel. ve tas. İstek, arzu ve duyguların zapt edilmesi ve din çerçevesinde yapılmasıdır. 2. is. Cinsel konularda din kurallarına bağlı kalmasıdır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1522)

[<Ar. *iffet* √ 'f-f 'kötü sözden ve işten kaçındı, uzaklaştı'] *İffet* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Türkçede de aynı anlam kullanılmaktadır. Buna göre *iffet* kelimesi, Arapçadır.

iffetli

“sf. İffetini koruyan, sili, afif, afife: 'Tatlı, güzel, iffetli ve kültürlü idi.' - T. Buğra.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *iffet* + Tr. -li (iiye)] *İffet*, Türkçeleştirilmiştir bir sözcüktür.

iffetlilik

“is. İffetli olma durumu, afiflik, afifelik, sililik.” TS (2011, s. 1153)

[<Ar. *iffet* + Tr. *-li* (iiye) + Tr. *-lik* (iiye)] *İffetlilik*, Türkçe bir kelimedir.

ifham /فهام/ *ifhām*

“a. esk. Bildirme, anlatma. **ifham etmek** bildirmek, anlatmak.” TS (2011, s. 1153)

AEL: “ms. أَفْهَمْتُ/tefhīmun; أَفْهَمْتُ/efhemtuhu ve فَهَّمْتُ/fehhemtuhu eş anlamlı kelimelerdir; anlamları ise ona anlattım, bildirdim.” Lane (1968, s. 2453)

KM: “أَفْهَمْتُ/أَسْتَفْهَمُنِي/istefhemenī fe’fhemtuhu; o (erkek), benden onu(konuyu) anlamak istedi ve ona anlattım.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1016)

KMT: “الْإِفْهَامُ/el-ifhām; hemzenin kesriyle ve التَّفْهِيمُ/et-tefhīm; تَفْعِيلٌ/tef‘il vezninde, anlatmak anlamındadır: فَهَّمْتُهٗ وَ أَفْهَمْتُهٗ/أَسْتَفْهَمُنِي/istefhemenī fe’fhemtuhu ve fehhemtuhu iyyāhu; o (erkek), benden anlamak istedi ve ona anlattım.” Âsım Efendi (2013, s. 5149)

MLAM: “أَفْهَمَ/efheme; bildirdi, anlattı, يُفْهِمُ/yufhemu; anlatıyor, bildiriyor, anlatır, bildirir. إِفْهَامًا/ifhāmen; Bildirmek, anlatmak, مُفْهِمٌ/mufhimun; bildiren, anlatan, مُفْهِمٌ/mufhemun; anlatılan, bildirilen: أَفْهَمَ تَلَامِيذَهُ مَعَايِي الْوَفَاءِ/efheme telāmīzahu mā ‘ānū’l-vefā’i; o (erkek); öğrencilerine vefa, sadakat, samimiyet ve bağlılığın anlamlarını anlattı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1748)

[<Ar. *ifhām* √f-h-m ‘algıladı, anladı, idrak etti’] Araplar, *ifhām* kelimesini nasıl kullanıyorlarsa Türkler de aynı anlamda kullanmışlardır.

iflah /إفلاح/ *iflāḥ*

a. Kötü, güç bir durumdan kurtulma, iyi bir duruma gelme, onma. **iflah etmek** kötü bir durum veya hastalıktan kurtarmak. **iflah olmamak 1)** Onmamak, düzelmemek: “Dal çürük çıktı mı otuz metreden düşen iflah olmuyor artık.” - H. Taner. **2)** doğru davranışta bulunmamak. **iflahı kesilmek** çaresiz kalmak: “Benim dört çeşit insan karşısında iflahım kesilir.” - H. Taner. **iflahını kesmek** tkz. Gücünü tüketmek, bir daha düzelemeyecek bir duruma getirmek: “Bunlar dışlerine kestirdikleri mahkûma iflahını kesinceye kadar gaddarca saldırırlar.” - K. Korcan. TS (2011, s. 1153)

AEL: “أَفْلَحَ/eflaḥa; isteneni kazandı, başardı, elde etti, mutlu oldu ve güzel bir yerde anlamı da var. قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ/kad eflaḥa’l-mū’minūn; müminler kesinlikle selamete ermiştir.” Lane (1968, s. 2438)

KM: “أَفْلَحَ/eflaḥa bi-ş-şey’e; (bu) şöyle yaşadı, yan yana varlığını sürdürmüştü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1008)

KMT: الْإِفْلَاحُ/el-iflāḥ; hemzenin kesriyle, 1. Felah bulmak, bir isteğe nail olmak. 2. Korktuğu bir şeyden veya bir sıkıntıdan kurtulmak. 3. Sürekli rahatta olmak, Allah der ki: أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ/kad eflaḥa ‘l-mū ‘minūn; müminler rahatta oldular. 4. Yan yana varlığını sürdürmek, (onunla) yaşamak, (onunla) geçindirmek: أَفْلَحَ بِالشَّيْءِ/eflaḥa bi-ş-şey’e; onunla yaşadı, onunla geçindi. Âsım Efendi (2013, s. 1197)

MLAM: أَفْلَحَ/efleḥe; kazandı, elde etti. يُفْلِحُ/yufliḥu; kazanıyor, elde ediyor, kazanır, elde eder. اِفْلَاحًا/iflāḥen; kazanmak, elde etmek. مُفْلِحٌ/mufliḥ; kazanan, elde eden. مُفْلِحٌ بِه/mufḥun bihi; kazanılan, elde edilen: وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ/ve izkurū ‘llāha keşīren lla ‘allekum tufliḥūne; Allah’ı çokça anınız ki kurtulasınız.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1738)

iflāḥ’ın diğer anlamları; 1. Varlığını yan yana kabul edip onu sürdürmek, (onunla) yaşamak, (onu) geçindirmek: أَفْلَحَ بِالشَّيْءِ/eflaḥa bi-ş-şey’e; onunla yaşadı, onunla geçindi. 2. Başarmak: أَفْلَحَ فِي دِرَاسَتِهِ/eflaḥa fī dirāsetihi; derslerini başardı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1738)

[<Ar. iflāḥ √f-l-h ‘kazandı, elde etti’] Yukarıdaki bilgilere göre iflāḥ kelimesi “Güzel ve iyi sonuç elde etmek” anlamını alarak Türkçeye göç etmiştir. Türkçedeki iflah kelimesi, “Olmamak, kesilmek, kesmek” gibi Türkçeye mahsus fiillerle birleşip yeni deyimler ortaya çıkarmıştır. Yeni deyimler, yeni manalar demektir. Bu yüzden Türkçede iflah kelimesi, anlam genişlemesine uğramış. İflah etmek, iflah olmamak, iflahını kesmek Türkçeleştirilmiş kelimelerdir.

iflas إفلاس/iflās

a. 1. tic. Borçlarını ödeyemediği mahkeme kararı ile tespit ve ilan edilen iş adamının durumu, batkî, batkîlik, müflislik: “Her gün küçük tüccarlardan birisi iflasa sürükleniyordu.” - N. Cumalı. 2. mec. Yenilgiye uğrama, değerini yitirme. 3. mec. İşlevini veya görevini yapamama. **İflas bayrağını çekmek** (veya **borusunu çalmak**) tkz. 1) ticarete batmak; 2) her şeyini yitirmek. **iflas etmek** 1) bir kimse veya kuruluş için mahkeme kararıyla ana parasını yitirdiğini açıklamak, batmak: “Ayna ithal edermiş, sonra iflas etmiş, az buçuk oynatmış.” - S. F. Abasıyanık. 2) mec. düşünce, iddia, tez, kimse vb. değeri düşmek. TS (2011, s. 1153-1154)

→ *iflas davası, iflas masası, anlaşmalı iflas, dolanlı iflas, hileli iflas, rol iflası*
TS (2011, s. 1153-1154)

AEL: ms. إفلاس/ *iflāsun*; Borçlarını ödeyemediği mahkeme kararı ile tespit ve ilan edilen iş adamının durumu. أَفْلَسَ/ *eflese*; parası olmayanlar, kaybedenlere denir. أَفْلَسَ/ *eflese* fiili فُلْسُ/ *felsun*'den türetilmiştir (fels, Arap devletlerinde kullanılan çok küçük para birimi). *eflese*'nin tam anlamı ise; bu adamın bir filsi bile yok ya da parası fils olmuştur. Lane (1968, s. 2440)

KM: “أَفْلَسَ/ *eflese* fiili فُلْسُ/ *felsun*'den türetilmiştir. Tam anlamı ise; bu adamın bir filsi bile yok ya da parası fils (küçük para birimi) olmuştur.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1009)

KMT: “الإفلاس/ *el-iflās*; hemzenin kesriyle, Bir adamın malı tükenmek anlamındadır, güya akçeleri فُلُوسُ/ *fulūs* oldu veya öyle bir hale geldi ki bir pulu bile yoktur. أَفْلَسَ الصَّرَافُ/ *eflese 'ş-şarrāfu*; paradan bilen, anlayan adam iflas etti.” Âsım Efendi (2013, s. 2686)

MLAM: “أَفْلَسَ/ *eflese*; parasını kaybetti. يُفْلِسُ/ *yuflis*; parasını kaybediyor, parasını kaybeder. إِفْلَاسًا/ *iflāsen*; para kaybetmek. مُفْلِسٌ/ *muflisun*; parasını kaybeden: أَفْلَسَ التَّاجِرُ/ *eflese 't-tāciru*; tacir, parasını kaybetti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1739)

iflās'in başka anlamları ise **2. is. mec.** Düşüncenin, iddianın, tezin, kimsenin vb. değeri düşmek: جَزُبَ إِفْلَاسُ/ *iflāsu hizbun*; partinin değeri düştü. **3. is. tic.** Borçlarını ödeyemediği mahkeme kararı ile tespit ve ilan edilen iş adamının durumu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1739)

[<Ar. *iflās* √f-l-s ‘küçük madenî para birimi’] *İflas* sözcüğü, Arapçadır. Çünkü Arapçadan türetilmiş ve Arapçadan Türkçeye geçerek aynı anlamda kullanılmıştır. Fakat *iflas bayrağını çekmek* (veya *borusunu çalmak*) ve *iflas etmek* fiilleri; Türkçeleştirilmiş birleşik fiillerdir. Buna göre *İflas* sözcüğü, Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır.

iflas davası

“is. huk. İflas işlerine bakan mahkemelerde açılan dava.” TS(2011, s. 1154)

[<Ar. *iflās* + Ar. *dava* ‘is. Korunmanın bir hüküm ile sağlanması için yargı organlarına başvurma.’ + Tr. -sı (i.3tk)], *İflas* ile *dava* kelimesi Arapçadır. Her iki kelime de Arapça olmasına rağmen Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleşmiştir.

iflas masası

“is. huk. İflas eden kişi veya kuruluşun alacak ve borçlarını belirlemeye aynı zamanda düzenlemeye yarayan yetkili birim.”

[<Ar. *iflās* + Tr. *masa* + Tr. -sı (i.3tk)] *İflas masası*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ifna إِفْنَاء/ifnā'

“a. esk. 1. Yok etme. 2. Tüketme. **ifna etmek** 1) yok etmek 2) tüketmek.” TS (2011, s. 1154)

AEL: “إِفْنَاءُ/efnāhu; o (şey veya insan), onun (erkeğin) ölmesine, kaybolmasına, bitkin olmasına veya mahvolmasına neden oldu; onu yok etti, imha etti, tüketti.” Lane (1968, s. 2451)

KM: “إِفْنَاءُ/efnāhu; yok etti, mahvetti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1015)

KMT: “إِلْفْنَاءُ/el-ifnā'u; hemzenin kesriyle, bir nesneyi yok eylemek anlamındadır: إِفْنَاءُ/efnāhu; yok etti.” Âsım Efendi (2013, s. 5928)

MLAM: “أَفْنَى/efnā; yok etti, tüketti, mahvetti, يُفْنِي/yufnī; yok ediyor, tüketiyor, mahvediyor, yok eder, tüketir, mahveder. أَفْنٍ/efni; yok et, tüket, mahvet, إِفْنَاءُ/ifnā'en; yok etmek, tüketmek, mahvetmek, مُفْنٍ/mufnin; yok eden, tüketen, mahveden, مُفْنٍ/mufnan; yok edilen, tüketilen, mahvedilen: أَفْنَى شَعْبًا/efnā şa'ben; bir milleti yok etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1747)

[<Ar. *ifnā'* √f-n-ī ‘yok oldu, bitti, tükendi’] Yukarıdaki bilgilere göre *ifna* kelimesinin Arapçadaki anlamı, Türkçede kullanılmıştır.

ifrağ إِفْرَاق/ifrāğ

“a. esk. 1. Bir şeyi başka bir biçime çevirme. 2. biy. Boşaltım.” TS (2011, s. 1154)

AEL: “ms. إِفْرَاقٌ/ifrāğun; أَفْرَاقُهُ/efrāğahu; onu döktü, boşalttı, kustu. رَبَّنَا إِفْرَاقْ عَلَيْنَا/efrāğ'alaynā şabren” Lane (1968, s. 2381) Bu ayetin kelimesi kelimesine anlamı çevrildiğinde şöyle olur: “Ey rabbimiz, bize sabır dök! ” Ama burada “dök” kelimesi mecazen kullanılarak “ver” anlamını sağlamaktadır. Bu yüzden yukarıdaki ayetin anlamı anlamına çevrildiğinde: “Ey rabbimiz, bize sabır ver!” şeklinde olur.

KM: أَفْرَغَ/efragahu; döktü. أَفْرَغَ الدِّمَاءَ/efraga 'd-dimā'a; kanı akıttı." el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 990)

KMT: أَفْرَغَ/efraga 'l-mā'e; suyu döktü. 2. Kan akıtmak: أَفْرَغَ الدِّمَاءَ/efraga 'd-dimā'e; kanı akıttı." Âsım Efendi (2013, s. 3606)

MLAM: أَفْرَغَ/efraga; boşalttı, döktü. يُفْرِغُ/yufriḡu; boşaltıyor, döküyor, boşaltır, döker. إِفْرَاغًا/ifrāḡan; boşaltmak, dökmek. مُفْرِغٌ/mufriḡun; boşaltan, döken. مُفْرَاغٌ/mufraḡun; boşaltılan, dökülen: أَفْرَغَ الْإِنَاءَ/efraga 'l-inā'e; kabı boşalttı. أَفْرَغَ السَّائِلَ فِي إِفْرَاغِ السَّائِلِ/efraga 's-sā'ilu fī 'l-inā'i; sıvıyı kapıda döktü." Ahmet Muhtar (2008, s. 1696)

ifrāḡ'ın diğer anlamları; 1. *mec.* Bir nesneyi vermek: رَبَّنَا إِفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا/rebbenā ifriḡ 'aleynā şabren; Ey rabbimiz, bize sabır ver! 2. *mec.* Ateş açmak: أَفْرَغَ مُسَدَّسَهُ/efraga museddesehu; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevrildiğinde "Tabancasını boşalttı." Anlamı ise "Ateş açtı". 3. Çıkarmak: أَفْرَغَ مَا فِي جَيْبِهِ/efraga mā fī caybihi; cebindekileri çıkardı. 4. *mec.* Sır söylemek: أَفْرَغَ مَا فِي جَعْبَتِهِ/efraga mā fī ca 'betihi; bu deyim kelimesi kelimesine çevrildiğinde şu şekilde olur: "Onun ok kılıfındakilerini çıkardı." anlamı anlamına çevrildiğinde ise "Ne kadar malumatı varsa söyledi, bütün sırları söyledi." şeklinde olur, Türkçedeki karşılığı ise "Sır vermek (veya sızdırmak) olur. 5. *mec.* Gayret etmek, çabalamak: أَفْرَغَ جَهْدَهُ/efraga cehdehu; kelimesi kelimesine çevrildiğinde "Çabasını döktü." anlam aktarımı yapılırken şu şekilde "Gayret etti, çabaladı." olur. 6. *mec.* Kusmak: أَفْرَغَ مَا فِي بَطْنِهِ/efraga mā fī baṭnihi; kustu anlamına gelen bu cümle, "Karnındaki boşalttı." şeklinde olur. Ahmet Muhtar (2008, s. 1696)

[<Ar. ifrāḡ √f-r-ḡ 'is. Boş, dolu olmayan. Boşaldı, boş duruma geldi']
Yukarıdaki geçen bilgilere göre; ifrāḡ kelimesinin Türkçedeki anlamı ile Arapçadaki anlamı farklılık göstermektedir. Bu yüzden, başka sözlüklere de başvurulmuştur. Tespitlere göre; LR: أَفْرَغْتُ الْإِنَاءَ إِفْرَاغًا/efraḡtu 'l-inā'i ifrāḡan; kabı öyle bir boşalttım ki. أَفْرَغْتُ الدِّمَاءَ/efraḡtu 'd-dimā'i; kanı akıttım. أَفْرَغَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ/efraga 'd-dahabe ve 'l-fizzate; altın ve gümüşü şekillendirmek için bir kalıba koydu." İbni Manzur (1999, s. 3397) MŞ: أَفْرَغَ/efragahu; döktü." er-Razi (2005, s. 345) el-Muncid: أَفْرَغَ/efraga; döktü, akıttı, (madeni) şekillendirdi." Lüvis Maalouf (1956, s. 578) ve er-Ra'id: إِفْرَاغٌ/el-ifrāḡu; 1. Dökmek. 2. (kaptan) boşaltmak. 3. Kan akıtmak. 4. Madenleri şekil alması için bir kalıba dökmektir." Cubran Mesut (1992, s. 102)

Geçen bilgilere göre; Türkçede *ifrağ* kelimesinin anlamı olan “Bir şeyi başka bir biçime çevirme” ne eski Arapçada ne de çağdaş Arapçada bulunmaktadır. Ancak ikinci anlamı olan “boşaltım” Arapçadan geçmiş olabilir. Çünkü Arapçada *ifrāğ* “kusmak” anlamına da gelmektedir. Fakat *boşaltım* anlamına gelen *ifrağ* kelimesinin Türkçedeki anlamı “idrar, ter, tükürük, sümük vb. salgıların vücuttan dışarı atılmasıdır” ama bu kelime, Arapçada sadece “kusmak” anlamına gelmektedir.

Buna göre Arapçadan Türkçeye geçen *ifrāğ* kelimesi, anlam genişlemesine uğramıştır. Bu yüzden *ifrağ* kelimesi, Türkçeleşmiştir.

ifrat إفراط/ifrāt

“a. esk. Herhangi bir konuda çok ileri gitme, ölçüyü aşma, aşırı davranma, taşkınlık, **tefrit** karşıtı: ‘İfratlara bakılırsa bürokrasiye karşı her türlü şiddet benim hoşuma gider.’ - F. R. Atay. **ifrata kaçmak** çok ileri gitmek, aşırı davranmak. **ifrata vardırma** bir şeyin ölçüsünü kaçırmak.” TS(2011, s. 1154)

→ **ifrat derecede, ifrat tefrit** TS (2011, s. 1154)

AEL: أَفْرَطَ/efraṭahu; onu cesaretlendirdi, önünde ilerletti, ileri doğru hareket ettirdi. أَفْرَطَ رَسُولًا/efraṭa resūlen; bir elçiye gönderdi. مَا أَفْرَطْتُ مِنَ الْقَوْمِ أَحَدًا/mā efraṭtu mine l-kavmi eḥden; kavimden hiç kimseyi yüzüstü bırakmadım. أَفْرَطَ/efraṭahu; onu hızlandırdı, ona acele ettirdi. أَفْرَطَتِ السَّحَابَةُ بِالْوَسْمِيِّ/efraṭat s-saḥābetu bi l-vesmyy; bulut, ilkbaharın yağmuru yağdı. أَفْرَطَ بِيَدِهِ إِلَى سَيْفِهِ/efraṭa bi-yadihi ilā seyfihi; kılıcı çekmeye acele ile deprendi. أَفْرَطَ فِي حُبِّهِ/efraṭa fī ḥubbihi; sevgisinde aşırı davrandı, ileri gitti. أَفْرَطَ فِي مَدْحِهِ/efraṭa fī madḥihi; aşırı övdü. أَفْرَطَ الْقَرْبَةُ/efraṭa l-kirbete; kırıbayı taşana kadar doldurdu. أَفْرَطَ النَّخْلَةُ/efraṭa n-naḥlete; hurma ağacının çiçeği pekişene kadar ona aşırı vurmadı. Lane (1968, s. 2376)

KM: أَفْرَطَ النَّخْلَةُ/efraṭa n-naḥlete; hurma ağacının çiçeği pekişene kadar ona aşırı vurmadı. أَفْرَطَ الْحَوْضَ/efraṭa l-ḥavza; havuz taşıtı. أَفْرَطَ الْأَمْرَ/efraṭa l-emre; işi unuttu. أَفْرَطَ عَلَيْهِ/efraṭa ‘aleyhi; takatinden fazla yükledi. أَفْرَطَ الرَّجُلُ/efraṭa r-raculu; adam haddini aştı. أَفْرَطَ الرَّجُلُ/efraṭa r-raculu; adam acele etti. أَفْرَطَ السَّحَابُ بِالْوَسْمِيِّ/efraṭa s-suḥābu bi l-vesmyy; bulutlar, ilkbaharın yağmuru yağdı. Kılıcı çekmeye acele ile deprenmek ve bir kimseyi bir husus için elçi olarak yollamak anlamlarında da kullanılmaktadır. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 988)

KMT: اِفْرَاطُ/*el-ifrāt*; hemzenin kesriyle, 1. Hurma ağacının çiçeği pekişene kadar ona aşı vurmamaktır: اَفْرَطَ النَّخْلَةَ/*efraṭa 'n-naḥle*; hurma ağacının çiçeğine aşı vurmadı. 2. Bir nesneyi etrafına akıncaya veya taşıncaya kadar doldurmaktır: اَفْرَطَ الْحَوْضَ/*efraṭa 'l-havṣa*: havuz taşıtı. 3. Unutmak: اَفْرَطَ الْأَمْرَ/*efraṭa 'l-emre*; işi unuttu. 4. Bir kimseye veya hayvana tahammülünden ve takatinden fazla yüklemektedir: اَفْرَطَ عَلَيْهِ/*efraṭa 'aleyhi*: takatinden fazla yükledi. 5. Hadini aşmak: اَفْرَطَ الرَّجُلُ/*efraṭa 'r-racul*; adam hadını aştı. 6. Bir hususla ilgili acele etmek: اَفْرَطَ الرَّجُلُ/*efraṭa 'r-raculu*; adam acele etti. 7. İlkbaharın başlangıcında yağmur yağmak: اَفْرَطَ السَّحَابُ بِالسَّحَابِ بِالسَّحَابِ/*efraṭa 's-suḥābu bi'l-vesmyy*; bulutlar, ilkbaharın yağmuru yağdı. 8. Kılıcı çekmeye acele ile deprenmek anlamında da kullanılmaktadır. 9. Bir kimseyi bir husus için elçi olarak yollamak. Âsım Efendi (2013, s. 3173)

MLAM: اَفْرَطَ/*efraṭa*; Ölçüyü aştı, ileri gitti, اَفْرَطَ/*yufriṭu*; Ölçüyü aşıyor, ileri gidiyor, ölçüyü aşar, ileri gider. اِفْرَاطًا/*ifrāṭan*; ölçüyü aşmak, ileri gitmek, اَفْرَطَ/*mufriṭun*; ölçüyü aşan, ileri giden, اَفْرَطَ/*mufriṭun*; ileri gidilen.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1694)

“1. Ölçüyü aşmak, ileri gitmek: اَفْرَطَ الشَّخْصَ/*efraṭa 's-şahsu*; bu kişi ileri gitti. 2. Bir hususla ilgili acele etmek: اَفْرَطَ الرَّجُلُ/*efraṭa 'r-raculu*; adam acele etti. 3. Bir kimseye veya hayvana tahammülü ile takatinden fazla yüklemektedir: اَفْرَطَ عَلَيْهِ/*efraṭa 'aleyhi*: takatinden fazla yükledi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1694)

[<Ar. *ifrāt* √f-r-ṭ ‘ayırdı, düşünmeden konuştu veya yaptı, israf etti, aşırı gitti’] Yukarıdaki bilgilere göre *ifrat* kelimesi “Ölçüyü aşma, aşırı davranma, taşkınlık” gibi anlamları Arapçadan alarak Türkçeye göç etmiş ve anlamını muhafaza etmiştir. Buna göre *ifrat*, anlam daralmasına uğramıştır. Fakat *kaçmak* ve *vardırmak* fiilleri Türkçeye mahsus fiillerdir. Bu yüzden *iftat*, *kaçmak* ve *vardırmak* fiillerle birleşerek ve yeni anlamlar türetmiş.

ifrat derecede

“zf. Aşırı ölçüde: ‘İfrat derecede nazik, sıkılgan, çocuk tavırlı bir adamdı.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *ifrāt* + Ar. *derece* ‘is. basamak, aşama, rütbe, mertebe, ölçü, oran.’ + Tr. -de (bul. d. e.)] *İfrat* ve *derece* kelimelerinin ikisi de Arapçadır. Arapça söz dizimindeki: “Derecetü’l-ifrāt” şeklinde alınmamıştır. *ifrat derecede* ifadesi ise Türkçenin gramerine göre alınıp Türkçeleşmiştir.

ifrat tefrit إفراط و تفریط/ifrāt ve tefrīt

“Olumlu ve olumsuz anlamda en uç noktalar. **ifrat tefritte kalmak** (veya **bulunmak**) herhangi bir konuda çok ileri gitmek veya geride kalmak.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *ifrāt* + Ar. *tefrīt* ‘İhmal etmek, kötü kullanmak, saçıp savurmak’] *İfrat tefrit*, Arapçada “أَفْرَطَ/ferāṭa; ayırdı, düşünmeden konuştu veya yaptı, israf etti, aşırı gitti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1694) kökünden türetilmiştir. *if‘āl* ve *tef‘īl* vezinlerine göre uydurulmuştur. Araplar, *ifrat tefrit* tabirini dinde kullanırlar. Yani *ifrat tefrit* Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır. *ifrat tefritte kalmak* (veya *bulunmak*) deyimleri de anlam genişlemesi sayılır.

ifraz إفراز/ifrāz

“is. esk. 1. Bir arazinin bölünmesi, parsellere ayrılması. 2. biy. Salgı. **ifraz etmek** 1) bir araziyi bölmek, parsellere ayırmak; 2) biy. Salgılamak.” TS (2011, s. 1154)

AEL: “ms. أَفْرَزَ لَهُ نَصِيبًا مِّنْ أَفْرَازٍ/ifrāzen, أَفْرَزَهُ/efrezehu; böldü, ayırdı, bölüştürdü. أَفْرَزْتُ فَلَانًا بِشَيْءٍ/efreztu fulānen bi-şey’in; (tek) adama bir pay verdim.” Lane (1968, s. 2365)

KM: “el-إِفْرَازُ/el-ifrāzu; ayırmak, ayıklamak. أَفْرَزَهُ الصَّيْدُ/efrezehu’ş-şaydu; avı yakından vurdu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 985)

KMT: “el-إِفْرَازُ/el-ifrāz; 1. Ayırmak. 2. mec. Avı yakından vurmak: أَفْرَزَهُ الصَّيْدُ/efrezehu’ş-şaydu; avı yakından vurdu.” Âsım Efendi (2013, s. 2514)

MLAM: “أَفْرَزَ/efreze; salgıladı, ayıkladı. يُفْرِزُ/yufrizu; salgılıyor, ayıklıyor, salgılar, ayıklar. أَفْرَازًا/ifrāzen; salgılamak, ayıklamak مُفْرِزٌ/mufrrizun; salgılayan, ayıklayan مُفْرَازٌ/mufrrazun; salgılanan, ayıklanan: أَفْرَزْتُ الْعُدَّةَ اللُّعَابَ/efrezet’l-guddetu’l-lu‘ābe; Tükürük bezleri, tükürüğü salgıladı. أَفْرَزَ الْفَاكِهَةَ الرَّدِيَّةَ عَنِ الْفَاكِهَةِ الصَّالِحَةِ/efreze’l-fākihete’r-redī’ete ‘an’l-fākihete’ş-şālīhate; iyi meyveyi, kötü meyveden ayıkladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1689)

[<Ar. *ifrāz* √f-r-z ‘ayırdı, ayıkladı, salgıladı’] *İfraz* kelimesi, Arapçada birçok anlamı varken Türkçede sadece “Salgı ve bir arazinin bölünmesi, parsellere ayrılması” anlamlarda kullanılır. Buna göre *ifraz* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Fakat *ifraz*’ın “Bir arazinin bölünmesi, parsellere ayrılması”

manası Türkçede kazanılan bir anlam. Sonuç olarak *ifraz* kelimesi hem Arapçanın hem de Türkçenin izlerini taşımaktadır.

ifrazat إفرآات/ifrāzāt

“ç. a. biy. esk. Vücuttan çıkan kan, irin, ter vb. şeyler, salgılar.” TS (2011, s. 1154)

AEL, *KM* ve *KMT*’de *ifrāzāt* kayda alınmamış.

MLAM: “ç. إفرآات/ifrāzātun; *tıp*, Vücuttan çıkan kan, irin, ter vb. şeyler, salgılar.”

Ahmet Muhtar (2008, s. 1689)

[<Ar. *ifrāz* + *āt* (çokluk eki)] Türkçede kullanılan *ifrazat* terimi, Arapçada da kullanılır.

ifrit عفریت/‘ifrīt

a. esk. 1. Doğu masal ve efsanelerinde kötü, korkunç cin: “*Masalların ifriti gibi birdenbire içimde korkunç bir çehre canlandı.*” - H. C. Yalçın. 2. mec. Öfkeli, ortalığı birbirine katan kimse. 3. mec. İçini kemiren, meşgul eden şey: “*İçimdeki bu ifriti öldürmek, sükûnumu bulmak için kendimle cenk ettim.*” - H. C. Yalçın. (birini) **ifrit etmek** çok kızmasına yol açmak, öfkelenmek. **ifrit kesilmek** (veya **olmak**) çok öfkelenmek, çok kızmak: “*Arzuma karşı konulunca ifrit kesildiğimi pek iyi bildiğinden ses çıkarmadı.*” - R. H. Karay. TS (2011, s. 1154)

AEL: “عفریت/‘ifrītun; 1. Şeytan ve cin. 2. Kötü, zarar verici kişi. 3. Çok dâhi adama denir.” Lane (1968, s. 2089)

KM: “‘ifrīt; Kötü, şerli adama, Abartılı bir şekilde dâhi adama ve kuvvetli aslana denir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 888)

KMT: “عفریت/‘ifrītun; 1. Kuvvetli aslana denir. 2. Abartılı bir şekilde dâhi adama denir. 3. Kötü, şerli adama denir.” Âsım Efendi (2013, s. 2192)

MLAM: “1. İsyancı, asi: عفریت/رجل/reculun ‘ifrītun; ifrit adam anlamı ise asi ve inatçı adama denir. 2. Cinlerin büyüğü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1521)

→ عفریت/كف/kefī ‘ifrīt; bu deyim, kelimesi kelimesine çevrildiğinde “ifritin avucunda” şeklinde olur anlamı anlamına çevrildiğinde ise çok riskli bir iş anlamındadır. Ahmet Muhtar (2008, s. 1521)

[<Ar. *ifrīt* √‘-f-r-t ‘inat etti, direndi’] “Cin” anlamına gelen *ifrīt* sözcüğü, Kur’an’da şöyle geçmiştir; “قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنَّ أَنَا أُنِيبُكَ بِهِ”/ *kāle ‘ifrītun mine’l-cinne enā ātiyke bihi*; cinlerden bir ifrit, ben onu sana getiririm, dedi.” (Neml, 27/39) geçen bilgilere göre; *cin* anlamına gelen *ifrīt* sözcüğü Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Yalnız Türkçede; “Öfkeli, ortalığı birbirine katan kimse ve içini kemiren, meşgul eden şey ve (birini) ifrit etmek. ifrit kesilmek (veya olmak)” gibi farklı anlamlar ve deyimler türetilmiştir. Buna göre ifrit kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır.

ifritleşme

“is. Çirkefleşme.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *ifrit* + Tr. -leş- (ifye) + Tr. -me (fiye)] *İfritleşme*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ifritleşmek

“n.siz Çirkefleşmek: “O halim selim, namazında niyazında hatun kişi on dakikanın içinde bir ifritleşsin, bir şirretleşsin.” - H. Taner.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *ifrit* + Tr. -leş- (ifye) + Tr. -mek (fiye)] *İfritleşmek*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ifsat افساد/ifsād

“is. esk. 1. Düzeni bozma, karışıklık çıkarma. 2. Kargaşalık.” TS (2011, s. 1154)

AEL: “ms. اِفْسَادًا/ifsāden ve اِفْسَادُ/fesādun; اَفْسَدَ/efsede; bozdu, kötülük etti, yanlış yaptı, ortadan kaldırdı, zarar verdi, düzeni bozdu. اَفْسَدَ الْمَالَ/efsede’l-māle; parayı yersiz harcadı, savurdu. اَفْسَدَهُ عَلَيَّ/efsedehu ‘aleiyye; bana karşı onu doldurmuş.” Lane (1968, s. 2396)

KM: “اَفْسَدَهُ/efsedehu; onu fesada verdi, fesat çıkardı, düzeni bozdu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 995)

TKM: “Bir nesneyi fesada vermek: اَفْسَدَهُ/efsedehu; fesada verdi.” Âsım Efendi (2013, s. 1541)

MLAM: اَفْسَدَ/efsede; bozdu, zarar verdi, -i geçersiz bir duruma getirdi. يُفْسِدُ/yufsid; bozuyor, bozar, zarar veriyor, verir, -i geçersiz bir duruma getiriyor, getirir. اِفْسَادًا/ifsāden; bozmak, zarar vermek, -i geçersiz bir duruma getirmek. مُفْسِدٌ/mufsidun; bozan, zarar

veren, -i geçersiz bir duruma getiren. مُفسِدٌ/mufsedun; bozulan, zarar verilen, -i geçersiz bir duruma getirilen: أَفْسَدَ الخُطَّةُ/efsede 'h-*huṭṭatu*; planı bozdu. أَفْسَدَ بَيْنَ صَدِيقَيْنِ/efsede beyne ş-*şadiqayn*; iki arkadaşın arasını bozdu, iki arkadaş arasına fitne soktu. Ahmet Muhtar (2008, s. 1706-1707)

ifsād'ın diğer anlamları ise; “1. Baştan çıkmak: أَفْسَدَ الشَّخْصُ/efsede 'ş-*şahşa*; kişi baştan çıktı, ahlakı bozuldu. 2. Çürütmek: أَفْسَدَ طَعَامًا/efsede *ta 'āmen*; yemeği çürüttü. 3. Çirkinleştirmek, şeklini bozmak: أَفْسَدَ الْمَقَالَ/efsede 'l-*maḳāle*; makalenin şeklini bozdu. 4. Başarıyı engellemek: أَفْسَدَ عَلَيْهِ أَمْرُهُ/efsede 'aleyhi emrehu; onun işinin olmasını engelledi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1707) şeklinde geçmiştir.

[<Ar. *ifsād* √f-s-d ‘bozuldu, karışıklık çıkarıldı, çürüdü, geçersiz oldu’]
Yukarıdaki bilgilere göre; *ifsat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve sadece şu anlamlarıyla “1. Düzeni bozma, karışıklık çıkarma. 2. Kargaşalık” kullanılmış.

ifşa إفشاء/ifṣā'

a. Gizli bir şeyi açığa çıkarma, yayma: “sen, anlaşılmas bir ifşa kararıyla hayalimizin gözünü kör ettin.” - N. Asya. **ifşa etmek** gizli bir şeyi ortaya dökmek, açığa vurmak, yaymak, ilan etmek, afişe etmek, reklam etmek: “İbni Haldun külliyyatını tetebbu etmeyenlere sırlarını ifşa etmez eser.” - C. Meriç. TS (2011, s. 1154)

AEL: “أَفْشَاهُ/efṣāhu; ortaya çıkardı, ifşa etti, haber veya gizli şeyi yaydı.” Lane (1968, s. 2402)

KM: “أَفْشَاهُ/efṣāhu; onu yaydı, açığa çıkardı. أَفْشَى زَيْدٌ/efṣā Zeydun; Zeyd aşırı bir şekilde فَوَاشِي/fevāṣī; koyun, deve vesaire hayvanları sahip olmuş.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 998)

KMT: “الْإِفْشَاءُ/el-ifṣā'u; hemzenin kesriyle, 1. Gizli sır, saklı şey yaymak, açığa çıkarmak: أَفْشَى الْخَبْرَ/efṣā 'l-*ḥabere*; gizli haberi açığa çıkardı. 2. Bir adamın aşırı bir şekilde فَوَاشِي/fevāṣī; koyun, deve vesaire hayvanları sahip olmak: أَفْشَى زَيْدٌ/efṣā Zeydun; Zeyd aşırı bir şekilde fevāṣī sahip olmuş. Âsım Efendi (2013, s. 5923)

MLAM: أَفْشَى/efṣā; sırrı yaydı, açığa vurdu, belli etti. يُفْشِي/yufṣī; sırrı yayıyor, yayar, açığa vuruyor, vurur, belli ediyor, belli eder. أَفْشَى/efṣī; sırrı yay, açığa vur, belli et. إِفْشَاءُ/ifṣā'en; sırrı yaymak, açığa vurmak, belli etmek. مُفْشِي/mufṣī; sırrı yayan, açığa

vuran, belli eden. أَفْشَى مَعْلُومَاتٍ عَنْ /muḫṣān; yayılan, açığa vurulan sır, belli edilen: أَفْشَى الْحَادِثِ /efṣā ma 'lūmatin 'an 'l-ḥādiṣi; kazanın bilgilerini açığa vurdu. Ayrıca çoğaltmak anlamı da olmakla birlikte çok az kullanılmaktadır: أَفْشَى اللَّهُ رِزْقَهُ /efṣā 'llāhu rizqahu; Allah, rızkını arttırsın. Ahmet Muhtar (2008, s. 1710)

[<Ar. *ifṣā* ' √f-ṣ-v 'gizli bir şey veya haber halk arasında duyulur oldu'] Arapçadaki *ifṣa*, Türkçeye geçince anlamını korumaktadır. Fakat Türkçede, Türk diline has olan yardımcı fiil “*etmek*” ile kullanılmaktadır. Buna göre Türkçede kullanılan *ifṣa* kelimesi, Arapça; *ifṣa etmek* kelimesi ise Türkçeleştirilmiştir.

ifṣaat /إفشاءات/ ifṣā' āt

“ç. a. Gizli bir şeyi ortaya çıkarmak için yapılan açıklamalar: “*İkimiz de hayatlarımız hakkında ifṣaatta bulunmadık.*” - R. H. Karay.” TS (2011, s. 1154)

AEL, KM, KMT ve MLAM'de *ifṣā' āt* bulunmamaktadır.

[<Ar. *ifṣā* ' + *āt* (çokluk eki)] hem *ifṣā* ' Arapça hem de *āt* Arapçaya ait çokluk ekidir. Fakat *إفشاءات/ ifṣā' āt* sözcüğünün hiçbir sözlükte bulunmaması tesadüf değildir. Ayrıca internet sayfalarında da araştırıldığında, sadece 1922'de yazılan; “*حَقِيقَةُ الْحَرْبِ*” *ḥaqīqatu 'l-ḥarbi 'l- 'ālemiyyeti: ifṣā' āt ve itirāfātun ḥaṭiyretun*; İkinci Dünya Savaşı: Tehlikeli İtiraflar ve İfṣaat.” adlı kitaptan başka hiçbir yerde geçmemektedir. Bu kitabı yazan: Ali Ahmed'in büyük ihtimal Osmanlı Türkçesinden etkilendiği kanaatindeyiz. Buna göre *ifṣaat* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

ifta /إفتاء/ iftā'

“*din b. Fetva verme.*” TS (2011, s. 1154)

AEL: *huk. ms. إفتاء/iftā'*, أفتى/eftā; karar verdi, tebliğ etti, son hükmü verdi. *huk. إفتائي في مسألة/eftānī fī-mes'letin*; bir konuda bana bilgi verdi, bir konuda bana kararını söyledi, ne yapılması gerektiğini söyledi. أَفْتَيْتُ فُلَانًا فِي رُؤْيَا رَأَاهَا /efteytu fulānen fī rū'yā rāhā; adamın gördüğü rüyayı yorumladım. Lane (1968, s. 2336)

KM: “*أَفْتَاهُ فِي الْأَمْرِ/eftāhu fī 'l-emri*: (bu) konuyu ona açıkladı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 975)

KMT: “الإفتاء/el-iftā’u; hemzenin kesriyle, bir adama, bir sıkıntıyı açıklamak ve beyan etmek: أفتاه في الأمر/efṭāhu fī’l-emr; bu işi ona açıklayıp beyan etti.” Âsım Efendi (2013, s. 5918)

MLAM: أفتى/efṭā; fetva verdi, bir meselenin hükmünü bildirdi, söyledi. يفتي/yuṫtī; fetva veriyor, fetva verir, bir meselenin hükmünü bildiriyor, bildirir, söylüyor, söyler. أفتى/efṭī; fetva ver, bir meselenin hükmünü bildir, söyle. إفتاء/iftā’en; fetva vermek, bir meselenin hükmünü bildirmek, söylemek. مُفتٍ/muṫtin, fetva veren, bir meselenin hükmünü bildiren, söyleyen. مُفتًى/muṫtan; verilen fetva, bildirilen, söylenen hüküm: أفتى أعضاء العُلماء في مسألة نقل الأعضاء/efṭā’l-’ulemā’u fī mes’eleti nakli’l-a’zā’i; (din) âlimleri, organ nakli meselesinde fetva vermiş. أفتى في الرؤيا/efṭā fī’r-rū’yā; rüyanın yorumunu söyledi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1671)

Ayrıca, is. إفتاء/iftā’un; “din b. Fetva verme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1671) anlamında kullanılmaktadır.

[<Ar. *iftā*’ √f-t-v veya √f-t-ī ‘bir erkek çocuğu delikanlı oldu, güçlü oldu’] Yukarıdaki bilgilere göre; *ifta* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve terimleştirilmiştir.

iftar إفطار/iftār

“a. din b. 1. Oruç açma, oruç bozma. 2. İftar vakti. 3. Ramazanda akşam yemeği: *iftara çağırma*. **iftar etmek** oruç bozmak: ‘Akşama Rabia ile beraber yine oruç bozuyor, iftar ediyoruz.’ - H. F. Adıvar.” TS (2011, s. 1154)

→ *iftar sofrası, iftar tabağı, iftar topu, iftar vakti, iftar yemeği, iftar zamanı* TS (2011, s. 1154)

AEL: “أَفْطَرَ/efṫare; Orucu açtı, orucu bozdu, sabah kahvaltısı etti: أَفْطَرَ عَلَى أَلَا تَمْرِينَ/efṫare ‘alā temrin; hurma ile orucunu açtı. أَفْطَرَ الْجِلْدَ/efṫare’l-cilde; derinin tabaklamasını hafifçe yaptı.” Lane (1968, s. 2416)

KM: “أَفْطَرَ الْجِلْدَ/efṫare’l-cilde; derinin tabaklamasını hafifçe yaptı. أَفْطَرْتُ الصَّائِمَ/efṫartu’ş-şā’ime; oruçlu, orucunu açtı, iftar vaktine girdi. أَفْطَرْتُ الصَّائِمَ/efṫartu’ş-şā’ime; oruçlunun orucunu açtırdım, ramazanda akşam yemeği yedirdim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1002)

KMT: “الإِفْطَارُ/el-iftāru; 1. Derinin tabaklamasını hafifçe, çalaça yapmak: أَفْطَرَ/efṭare 'l-cilde; derinin tabaklamasını hafifçe, çalaça yaptı. 2. Oruç açmak: أَفْطَرَ/efṭare 'ş-šā'imu; oruçlu, orucunu açtı. 3. Oruçluya oruç açtırmak: أَفْطَرْتُ/efṭartu 'ş-šā'ime; oruçluya orucunu açtırdım. 4. Oruç açılacak vakit gelip çatmak: أَفْطَرَ/efṭartu 'ş-šā'imu; oruçlunun orucunu açacak vakti gelip çattı. 5. İftar vaktine girmek: أَفْطَرَ الرَّجُلُ/efṭare 'r-raculu; adam, iftar vaktine girdi.” Âsım Efendi (2013, s. 2256)

MLAM: “أَفْطَرَ/efṭare; sabah kahvaltısı etti, iftar etti, orucu bozdu, iftar vaktine girdi. يُفْطِرُ/yuṣṭiru; sabah kahvaltısı ediyor, eder, iftar ediyor, eder, orucu bozuyor, bozar, iftar vaktine giriyor, girer. إِفْطَارًا/iftāren; sabah kahvaltısı etmek, iftar etmek, oruç bozmak, iftar vaktine girmek. مُفْطِرٌ/muṣṭirun; sabah kahvaltısı eden, iftar eden, orucu bozan, iftar vaktine giren. مُفْطَرٌ/muṣṭarun; edilen sabah kahvaltısı, edilen iftar, bozulan oruç: أَفْطَرَ الرَّجُلُ/efṭare 'r-raculu; adam sabah kahvaltısı etti, orucu bozdu, iftar etti, iftar vaktine girdi. أَفْطَرَ الصَّائِمُ/efṭare 'ş-šā'imu; oruç tutan, orucu bozdu. أَفْطَرَ بَيْتَمَرٍ/efṭare bi-temrin; hurmayla orucunu açtı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1721)

iftār'ın başka manaları ise; 1. is. Oruç tutanın, Güneş battıktan sonra yediği yemektir. 2. is. Kahvaltı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1721)

[<Ar. *iftār* √f-t-r 'fā'nin fethiyle; yardı, ayırdı, yarattı, iftar etti, orucunu açtı, kahvaltı etti. Fā'nin zammıyla; çok etkiledi, kalbi parçaladı, yapısında oldu'] Yukarıdaki bilgilere göre; *iftar* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Aynı zamanda *etmek* alan *iftar* sözcüğü Türkçeleştirilmiştir.

iftariye اِفْطَارِيَّة/iftāriyye

“a. din b. İftar için hazırlanmış çerez ve yiyecek.” TS (2011, s. 1154)

AEL, KM, KMT, MLAM: اِفْطَارِيَّة/iftāriyye kelimesi geçmemiş.

[<Ar. *iftāriyye* √iftār + -î (sıfat yapan ek) + -e (müenneslik eki)] *İftariye*, iftar kelimesinden türetilmiş olsa bile Türkçeleştirilmiştir çünkü taranan tüm sözlüklerde bu kelime geçmemiş. Fakat bazı Arap devletlerinde اِفْطَارِيَّة/iftāriyye kelimesi, Türkçedeki anlamıyla kullanılmaktadır. Büyük ihtimal Osmanlı kültüründen onlara geçip onların ağızlarında müstamel olmuştur.

iftariyelik

“is. Ramazanda iftar açmak için ilk ağızda yenilecek ve içileceklerin tümü.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *iftāriyye* + Tr. *-lik* (iiye)] *İftariyelik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iftarlık

“1. is. Oruç açmak için hazırlanan yiyecek. 2. is. Oruç tutan kişi için alınan hediye, yiyecek veya çerez. 3. sf. İftarda yenmeye elverişli: *İftarlık reçel*.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *iftār* + Tr. *-lık* (iiye)] *İftarlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iftar sofrası

“is. Ramazanda oruç açmak için hazırlanmış sofa: ‘Kusursuz bir düzenle kurulmuş geleneksel iftar sofrası, yabancı konukları karşılamaya ve ağırlamaya hazır.’ - A. İlhan.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *iftār* + Tr. *masa* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İftar sofrası* Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iftar tabağı

“is. Ramazanda genellikle lokantalarda iftar açmak için bir tabağa dizilen ve yemek öncesi yenilen soğuk yiyecekler.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *iftār* + Tr. *tabak* + Tr. *-ı* (i.3tk)] *İftar tabağı*, Türkçe bir kelimedir.

iftar topu

“is. İftar zamanını bildirmek amacıyla atılan top: ‘Vakit akşamdı, iftar topu atılmış, elektrikler yanmıştı.’ - B. R. Eyuboğlu.” TS (2011, s. 1154)

[<Ar. *iftār* + Tr. *top* + Tr. *-u* (i.3tk)] *İftar topu*, Türkçe bir sözcüktür.

iftar vakti

“is. Ramazanda oruç açma zamanı, iftar, iftar zamanı.” TS (2011, s. 1155)

[<Ar. *iftār* + Ar. *vakit* + Tr. *-i* (i.3tk)] *İftar vakti* sözcüğünün her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleşmiştir.

iftar yemeği

“is. Ramazanda oruç açmak için hazırlanan yiyecek ve içeceklerin tümü.” TS (2011, s. 1155)

[<Ar. *iftār* + Tr. *yemek* + Tr. *-i* (i.3tk)] *İftar yemeği*, Türkçe bir sözcüktür.

iftar zamanı

“is. d. bil. İftar vakti.” TS (2011, s. 1155)

[<Ar. *iftār* + Ar. *zamān* + Tr. *-ı* (i.3tk)] “*İftar zamanı*”nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleşmiştir.

iftihar افتخار/İftihār

a. Övünme, kıvanma, kıvanç, övünç: “*Bu kararı size tebliğ ederken çok derin bir inşirah ve iftihar duyduğumu ehemmiyetle kaydetmek isterim.*” - H. S. Tanrıöver. **iftihar etmek** kıvanç duymak, övünmek: “*O, gemisini kurtaran kaptandır diye yaptığı alçaklıkla, namussuzlukla iftihar ediyor.*” - Ö. Seyfettin. **iftihara geçmek** okuldaki başarısı ve iyi davranışları sebebiyle üstün öğrenci seçilmek, övünç çizelgesinde yer almak. TS (2011, s. 1155)

→ **iftihar listesi, medariiftihar** TS (2011, s. 1155)

AEL: “افتخار/iftahare; övündü.” Lane (1968, s. 2349)

KM: “الافتخار/el-iftihāru; iftihar etmek, kıvanç duymak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 979)

KMT: “الافتخار/el-iftihāru; ifti‘āl vezninde, iftihar etmek, kıvanç duymak: اِفْتَحَرَ الرَّجُلُ/iftahare ‘r-raculu; adam gurur duydu.” Âsım Efendi (2013, s. 2248)

MLAM: “افتخار/iftahare; övündü, kıvanç duydu, gurur duydu. يَفْتَحِرُ/yeftahiru; övünüyor, kıvanç duyuyor, övünür, kıvanç duyar, gurur duyuyor, duyar. اِفْتَحَرَا/iftihāren; övünmek, kıvanç duymak, gurur duymak. مُفْتَحِرٌ/muftahirun; övünen, kıvanç duyan, gurur duyan. بِهْ مُفْتَحِرٌ/muftaherun bihi; övünülen, kıvanç duyulan, gurur duyulan şey: اِفْتَحَرَ بِأَوْلَادِهِ/iftahare bi-merkezihi; makamıyla övündü. اِفْتَحَرَ بِأَوْلَادِهِ/iftahare bi-evlādihi; çocuklarıyla gurur duydu. Ahmet Muhtar (2008, s. 1679)

[<Ar. *iftihār* √f-h-r ‘gururlandı, kıvandı’] *İftihar* kelimesi, Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Ve aynı anlamlarda kullanılmış. Ancak *iftihar etmek* Türkçeleştirilmiş ve *iftihara geçmek* yeni bir anlam kazanmış olur.

iftihar listesi

“is. Övünç çizelgesi.” TS (2011, s. 1155)

[<Ar. *iftihār* + Tr. *liste* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (iiye)] *İftihar listesi* Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iftira افتراء/iftirā'

a. Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma, bühtan: “*Kaynağını iftiradan ve yalandan alır.*” - N. Hikmet. **iftira atmak** iftira etmek: “*Elin nur topu gibi kızına iftira atmak doğru mu?*” - A. Gündüz. **iftira çalmak** iftira etmek: “*On parmağınızda on kara, iftira üstüne iftira çalıyorsunuz.*” - T. Buğra. **iftira etmek** bir suçu birinin üzerine atmak, kara çalmak, kara sürmek: “*On para yememiştir fakat etrafı adama iftira etmiştir.*” - B. Felek. **iftiraya uğramak** kasıtlı ve asılsız suç yüklenmek: “*Uykusuzdum, yorgundum, bir otobüs dolusu insanın içinde iftiraya uğramıştım.*” - A. Ağaoğlu. TS (2011, s. 1155)

→ **kuru iftiria** TS (2011, s. 1155)

AEL: *افتَرَى/ifterā keziben*; yalan söyledi, uydurdu, doğruyu söylemedi, bir kimseye kasıtlı ve asılsız suçlamada bulundu. Kur'an'da ise Tanrı'ya ortak koşan kimseye *ifterā* denir: *وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا* /ve men yuṣṣrik bi-llāhi faḳad ifterā iṭmen 'azīmen; Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur. (Lokmân, 31/13) Lane (1968, s. 2391)

KM: “*افتَرَاهُ/ifterāhu*; ona yalan söyledi, ona uydurdu, iftira etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 994)

KMT: “*الافتراء/el-iftirā'u*; yalan söz uydurmak: *افتَرَى الكَذِبَ/ifterā'l-kezibe*; yalan söyledi, uydurdu.” Âsım Efendi (2013, s. 5922)

MLAM: *افتَرَى/ifterā*; yalan söyledi, zulmetti, zalimce davrandı. *يَفْتَرِي/yefterī*; yalan söylüyor, yalan söyler, zulmediyor, zulmeder, zalimce davranıyor, zalimce davranır. *افتَرِ/ifteri*; yalan söyle, zalimce davran. *افتراء/iftirā'en*; yalan söylemek, zulmetmek, zalimce davranmak. *مُفْتَرٍ/mufterin*; yalan söyleyen, zulmeden, zalimce davranan. *مُفْتَرَى/mufteran*; yalan söylenen söz, zalimce davranılan, zulmedilen: *افتَرَى الشَّخْصُ/ifterā'l-şahṣa*; adam, zalimce davrandı, zulmetti. *افتَرَى الْقَوْلَ/ifterā'l-ḳavle*; yalan söz söyledi, uydurdu, gerçeğe uymayan söz söyledi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1703)

Aynı sözlükte iftirā'ın diğer anlamı ise; “is. t. iftirā', ç. اِفْتِرَاءَاتُ/iftirā'ātun; Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suçlamada bulunma: اِفْتِرَاءٌ مِنْ اِفْتِرَاءٍ/teberre'e min iftirā'in; iftiradan beraat etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1703)

[<Ar. iftirā' √f-r-t 'parçaladı, uydurdu, yalan söyledi] İftira sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçip aynı anlamla kullanılmaya devam etmiştir. Fakat Türk dilinde iftira'ya; yardımcı fiil veya fiillerle birleştirilerek yeni anlamlar kazanmıştır. Buna göre Türkçede kullanılan iftira Arapça ama iftira atmak, iftira çalmak, iftira etmek ve iftiraya uğramak sözcükleri tamamen Türkçe deyimleridir.

iftiracı

“sf. Karalamacı: ‘Kopya yapmakta olanları öğretmene hissettiren, iftiracı, ustaca çamur atan bir oğlandı.’ - T. Buğra.” TS (2011, s. 1155)

[<Ar. iftira + Tr. -cı (iiye)] İftiracı, Türkçeden yapım eki alarak Türkçeleştirilmiştir.

iftiracılık

“is. Karalamacılık.” TS (2011, s. 1155)

[<Ar. iftira + Tr. -cı (iiye) + -lık (iiye)] İftiracılık, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iğbirar اغبرار/iğbirār

“a. esk. Gücenme, güceniklik, kırgınlık.” TS (2011, s. 1155)

AEL: “ms. اِغْبِرَارُ/iğbirāren, اِغْبَرَّ/egbarre; toz renkli, toz rengi gibi oldu, hava tozlandı. ” Lane (1968, s. 2223)

KM: اِغْبِرَارُ الْيَوْمِ/egbarre'l-yevmu iğbirāren; bugün hava, öyle bir tozlu ki. mec. اِغْبَرَّ الرَّجُلُ/egbare'r-reculu; havaya toz kaldırdı. mec. اِغْبَرَّ فِي طَلْبِهِ/egbare fî-ṭalebihi; isteğine ulaşması için çok çalıştı. اِغْبَرَّتِ السَّمَاءُ/egbereti's-semā'u; gökten yağmur boşandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 935)

KMT: اِغْبِرَارُ/el-iğbirāru; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesnenin pek tozlanması: اِغْبَرَّ الْيَوْمِ/egbarre'l-yevmu; bugün pek tozlanmış. 2. Bir nesne toz renginde boz olmak: اِغْبَرَّ الشَّيْءُ/egbare 'ş-şey'e; bu şeyin toz renginde, boz olmuş.” Âsım Efendi (2013, s. 2217)

MLAM: اِغْبَرَّ/egbarre; tozlandı, tozlu oldu. يُغْبِرُّ/yuğbirru; tozlanıyor, tozlanır, tozlu oluyor, tozlu olur. اِغْبَرَّ/egbarir ve اِغْبَرَّ/egbarre; tozlu ol. اِغْبِرَارُ/iğbirāren; tozlanmak,

tozlu olmak, *مُغْبَرٌّ/muğbarrun*; tozlanan, tozlu olunan: *اَغْبَرَّ الْمَكَانُ/egbarre'l-mekānu*; yer tozlu olmuş. Ayrıca mecaz olarak nefret etmek anlamı da var: *اَغْبَرَّ الْجَوُّ بَيْنَ فُلَانٍ وَ فُلَانٍ/egbarre'l-cavvu beyne fulānun ve fulān*; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Fılan ile filan arasında hava tozlandı.” biçiminde olur. Anlamı anlamına çevrildiğinde ise; “Fılan ile filan birbirinden nefret etmeye başladılar.” olur. İkinci mecaz anlamı ise kurumaktır: *اَغْبَرَّتِ الْأَرْضُ/egbarreti'l-erzu*; bu cümlelerin kelimesi kelimesine tercüme edilince; “Yer toz oldu.” anlamı ise; “Yer kurudu.” şeklinde olmaktadır. Ahmet Muhtar (2008, s. 1591)

[<Ar. *iğbirār* √ğ-b-r ‘kaldı, gitti, tozlu oldu, tozlandı’] *İğbirar*, Türkçedeki anlamları “Gücenme, güceniklik, kırgınlık”; Arapçada “Tozlanmak, tozlu olmak” anlamlarında kullanılmaktadır. Buna göre *iğbirar* Türkçeye geçtiğinde anlam başkalaşmasına uğramış ve Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iğfal اغفال/iğfāl

a. 1. Bir kadını aldatma, baştan çıkarma. 2. İrzina geçme. 3. esk. Aldatma, ayartma, kandırma, baştan çıkarma. **iğfal etmek** 1) aldatmak, kandırmak, baştan çıkarmak: “*Bu takdirde hem kendilerini hem de milleti iğfal etmiş olurlar.*” - Atatürk. 2) ırzına geçmek, tecavüz etmek: “*Bir genç kızı izdivaç vaadiyle iğfal etmiş bir adamın mesuliyetini, vicdan azabını ve nihayet hicabını duyuyordu.*” - Y. K. Karaosmanoğlu. TS (2011, s. 1155)

AEL: *اَغْفَلَهُ/egfelehu*; onunla ilgilenmeyip ihmal etti. *اَغْفَلَهُ عَنْهُ/egfele ‘anhu ve egfelehu*; onu ihmal edip ilgilenmedi veya onu gaflete düşürdü. *اَغْفَلْتُ الشَّيْءَ/egfelte ‘ş-şey’e*; şeyi terk edip unuttun. *اَغْفَلَهُ عَنْهُ/egfelehu ‘anhu*; onu unutturdu, gaflete düşürdü, ihmal ettirdi. *اَغْفَلُ الدَّابَّةَ/egfele ‘d-dābbete*; davarın (üstüne) nişan çizmedi. Lane (1968, s. 2275)

KM: *اَغْفَلَهُ/egfelehu*; onunla ilgilenmeyip onu ihmal etti. *اَغْفَلَهُ عَنْهُ/egfele ‘anhu ve egfelehu*; onu ihmal edip umursamadı veya onu gaflette düşürdü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 955)

KMT: *اَلْاِغْفَالُ/el-iğfālu*; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesnenin killet-ı tahaffuz ve teyakkuzdan doğan sehivten dolayı terk eylemek: *اَغْفَلَهُ/egfelehu*; onu killet-ı tahaffuz ve teyakkuzdan doğan sehivten dolayı terk eylemiş. Bazıları dedi ki *اَغْفَلَهُ عَنْهُ/egfele ‘anhu ve egfelehu*; onu ihmal edip umursamadı. Bazıları ise; *اَغْفَلُ الرَّجُلُ/egfele ‘r-raculu*;

adam gafil olmuş, وَأَغْفَلَهُ عَنْهُ /gəfele ‘anhu ve eḡfelehu; onu gaflete düşürdü, anlamlarında kullanılmaktadır. Âsım Efendi (2013, s. 4675)

MLAM: أَغْفَلَ/egfele; savsakladı, ihmal etti, umursamadı. يُغْفَلُ/ıgğfelu; savsaklıyor, savsaklar, ihmal ediyor, ihmal eder, umursamıyor, umursamaz. اِغْفَالَ/ıgğfālen; savsaklamak, ihmal etmek, umursamamak. مُغْفِلٌ/muḡafilun; savsaklayan, ihmal eden, umursamayan. مُغْفَلٌ/muḡafelun; savsaklanan, ihmal edilen: أَغْفَلَ وَاجِبَاتِهِ/egfele vācibātihi; görevleri ihmal etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1630)

[<Ar. *ıḡfāl* √ ḡ-f-l ‘uyudu, örttü, bilerek ihmal etti, unuttuğu için ihmal etti’] *ıḡfāl* sözcüğü Arapçada “Savkalamak, ihmal etmek” anlamlarıyla kullanılırken Türkçede; “Bir kadını aldatma, baştan çıkarma, ırzına geçme, aldatma, ayartma, kandırma” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. *İḡfal* sözcüğü, Arapçadır fakat Türkçede farklı bir anlamla kullanılmıştır. Bu kullanımdaki farklılıktan dolayı *ıḡfal* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ıḡtinām اِغْتَنَام/ıḡtinām

“is. esk. Ganimet yoluyla alma, yağmalama.” TS (2011, s. 1157)

AEL: اِغْتَنَمَهُ/ıḡtenemehu, ile تَغَنَّمَهُ/teḡennemehu eş anlamlı kelimeler, anlamı ise; fırsatı yakaladı, ele geçirdi, çabucak aldı.” Lane (1968, s. 2301)

KM: اِغْتَنَمَهُ/ıḡtenemehu, onu ganimet olarak saydı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 964)

KMT: اِغْتَنَمَ/ıḡtināmu; ifti’āl vezninde, bir nesneyi ganimet bilmek: اِغْتَنَمَهُ/ıḡtenemehu; onu ganimet bilmiş.” Âsım Efendi (2013, s. 5139)

MLAM: اِغْتَنَمَ/ıḡteneme; istifade etti, yararlandı, fırsatı ganimatı bildi, fırsatı kaçırmadı. يَغْتَنِمُ/ıgğtenimu; istifade ediyor, yararlanıyor, istifade eder, yararlanır, fırsatı ganimati biliyor, bilir, fırsatı kaçırmıyor, kaçırmaz. اِغْتَنَامًا/ıḡtināmen; istifade etmek, yararlanmak, fırsatı ganimati bilmek, fırsatı kaçırmamak. مُغْتَنِمٌ/muḡtenimun; istifade eden, yararlanan fırsatı ganimati bilen, fırsatı kaçırmayan. مُغْتَنَمٌ/muḡtenemun; istifade edilen, yararlanan, kaçırılmayan fırsat: اِغْتَنَمَ الْفُرْصَةَ/ıḡteneme’l-furṣate; fırsatı yakaladı, fırsatı ganimati bildi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1645)

[<Ar. *ıḡtinām* √ ḡ-n-m ‘emek vermeden bir şeyi elde etti, savaşta düşmanın malını aldı’] Yukarıdaki tespitlere göre *ıḡtinām* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve “Ganimet yoluyla alma, yağmalama” anlamlarla kullanılmış.

ihale /ihāle

“a. tic. İş, mal vb.ni birçok istekli arasından en uygun şartlarla kabul edene verme, eksiltme veya arttırma. **ihale etmek** bir işi en uygun görülene bırakmak. **ihaleye çıkarılmak** eksiltmeye veya arttırmaya çıkarılmak.” TS (2011, s. 1157)

AEL: أَحَالَ/ahāle ‘aleyhi bi’s-savṭi; onu kamçı ile vurdu. أَحَالَ/ahāle ‘l-leyilu; gecenin karanlığı yayıldı. أَحَالَ/ahāle ‘aleyhi ‘l-mā’e mine’d-delvi; onun üzerine kovadan su boşalttı. أَحَالَ/ahālahu ‘llāhu ‘l-ḥavle; Allah, bir seneyi tamamlattı. أَحَالَ/ahāle ‘r-reculu iblehu ‘l-‘āme; adamın bu sene devesi gebe olmadı. mec. أَحَالَ/ahāle kelāmeḥu muḥālun; saçma sapan, tutarsız sözler söyledi. أَحَالَ/ahaltu ‘l-emre ‘alā Zeyd’in; işi Zeyd’e yönlendirdim. أَحَالَ مِنْ أَحَالَ عَلَى/ahāle min şey’in ilā şey’in; bir şeyden başka şeye dönuştü. أَحَالَ عَلَى/ahāle ‘alā ‘l-feresi; atın üzerine sıçrayıp arkadan ata bindi. أَحَالَ/ahāleti ‘d-dāru; bu ev üzerinden yıllar geçti. أَحَالَ إِلَى الْإِسْلَامِ/ahāle ilā ‘l-islāmi; İslam dinine girdi. أَحَالَ بِالْمَكَانِ/ahāle bi ‘l-mekāni; bu yerde, bir yıl kaldı. Lane (1968, s. 673-674)

KM: أَحَالَ/ahālehu ‘llāhu ‘l-ḥavle; Allah, bir seneyi tamamlattı. أَحَالَ/ahāle fulānen; filan, İslam dinine girdi. أَحَالَ/ahāle ‘r-raculu; adamın devesi bir senede kısır kalmış. أَحَالَ/ahāle ‘ş-şey’e; bu şeyin üzerinden bir yıl geçti. أَحَالَ بِالْمَكَانِ/ahāle bi ‘l-mekāni; bu yerde, bir yıl kaldı. أَحَالَ/ahāle ‘aleyhi; onu güçsüz saydı. أَحَالَ/ahāle ‘aleyhi ‘l-mā’e mine’d-delvi; onun üzerine kovadan su boşalttı. أَحَالَ/ahāle ‘aleyhi bi’s-savṭi; onu kamçı ile vurdu. أَحَالَ/ahāle ‘l-leyilu; gecenin karanlığı yayıldı. أَحَالَ/ahāle fī ḡahri dābbetihi; onun davarın üzerine sıçrayıp arkadan bindi. أَحَالَ/ahāleti ‘d-dāru; bu ev üzerinden yıllar geçti. أَحَالَ مِنْ شَيْءٍ إِلَى شَيْءٍ/ahāle min şey’in ilā şey’in; bir şeyden başka şeye dönuştü. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 336)

KMT: أَحَالَ/ihāletu; hemzenin kesriyle 1. Bir seneyi tamamlamak: أَحَالَ/ahālehu ‘llāhu ‘l-ḥavle; Allah, ona bir seneyi tamamlattı. 2. Gâvur olan kimse, İslam dinine girmek: أَحَالَ/ahāle fulānun; filan, İslam dinine girdi. 3. Bir adamın devesi, bir senede kısır kalmak: أَحَالَ/ahāle ‘r-raculu; adamın devesi bir senede kısır kalmış. 4. Bir nesne üzerinden bir yıl geçmek yani bir yıllık ifade edilir: أَحَالَ/ahāle ‘ş-şey’e; bu şey üzerinden bir yıl geçti. 5. Bir yerde bir yıl ikamet etmek: أَحَالَ بِالْمَكَانِ/ahāle bi ‘l-mekāni; bu yerde, bir yıl kaldı. 6. (Bir nesne) bir hâlden başka bir hâle dönuşmek: أَحَالَ

أَحَالَهُ/ahāle 'ş-şey'e; şey, bir hâlden başka hâle dönüştü. 7. Bir kimseyi güçsüz addetmek: أَحَالَهُ/ahāle 'aleyhi; onu güçsüz addetti. 8. Kova ve kaptan bir nesne boşaltmak: أَحَالَهُ/ahāle 'aleyhi 'l-mā'e mine'd-delvi; onun üzerine kovadan su boşalttı. 9. Bir kimse üzerine kamçı ile vurmak: بِالسَّوْطِ أَحَالَهُ/ahāle 'aleyhi bi's-savṭi; onu kamçı ile vurdu. 10. Gecenin karanlığı yeryüzüne yayılmak: أَحَالَهُ/ahāle 'l-leylu; gecenin karanlığı yayıldı. 11. Davarın üzerine sıçrayıp arkadan binmek: أَحَالَهُ/ahāle fī ṣaḥrī dābbetihi; onun davarının üzerine sıçrayıp arkadan davara bindi. 12. Bir nesne üzeinden yıllar geçmek: أَحَالَتْ الدَّارُ/ahāleti 'd-dāru; bu evin üzerinden yıllar geçti. 13. Bir kimsenin borçlandığı kişiyi borcunu vermek için başka bir adama havale etmek. Âsım Efendi (2013, s. 4442)

Yine KMT'de şöyle devam ediyor; إِحَالَةً/ihāletun; 1. Muhal bir söz söylemek: أَحَالَهُ/ahāle 'r-raculu; adam muhal bir söz söyledi. 2. Bir deve, bir sene kısır olmak: أَحَالَتْ النَّاقَةُ/ahāleti 'n-nāqatu; deve bir yıl gebe olmadı." Âsım Efendi (2013, s. 4442)

MLAM: أَحَالَهُ/ahāle; -e çevirdi, dönüştürdü, değiştirdi. يُحِيلُ/yuhīl; -e çeviriyor, -e çevirir, dönüştürüyor, dönüştürür, değiştiriyor, değiştirir. أَهْلَ/ehl; -e çevir, dönüştür, değiştir. إِحَالَةً/ihāletun; -e çevirmek, dönüştürmek, değiştirmek, مُحِيلٌ/muḥīlun; -e çeviren, dönüştüren, değiştiren. مُحَالٌ/muḥālun; çevrilen şey, dönüştürülen, değiştirilen: أَحَالَ شَقَاءَهُمْ/ahāle şakā'ahum na 'īmen; onların sıkıntılarını saadete dönüştürdü. Ahmet Muhtar (2008, s. 586)

ihāle'nin diğer anlamları ise; 1. -i Açığa almak: أَحَالَهُ/ahāle 'l-istidā'e; görevliyi açığa aldı. 2. Yollamak, göndermek: أَحَالَ الْقَاضِي قَضِيَّةً/ahāle 'l-kaẓī kaziyyeten ilā maḥkemeti 'l-cināyāti; hakim bir davayı cinayet mahkemesine gönderdi. 3. İsnat etmek: أَحَالَ الْمُؤَلِّفُ فِي كِتَابِهِ عَلَى الْمَرَاJعِ/ahāle 'l-mū'elifu fī kitābihi 'alā 'l-marāci 'i 'ş-şahīhati; yazar, kitabını doğru kaynaklara isnat etti. 4. Birisini görevlendirmek, yetkilendirmek: أَحَالَ الْأَمْرَ إِلَى فُلَانٍ/ahāle 'l-emru ilā fulānin; (bu) iş (için) adamı yetkilendirdi. 5. أَحَالَهُ/ahāle'nin masdar-ı binâ-i merre. 6. is. fiz. Bir şeyin soğutması veya ısındırmasıyla vb. değiştirilmesidir. 7. is. Bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesidir. 8. is. huk. Hukukta bir madde üzerine çalışılması veya araştırılması için bir kuruldan başka bir kurula gönderilmesidir. 9. is. tic. İş, mal vb.ni birçok istekli arasından en uygun şartlarla kabul edene verme, eksiltme veya arttırma. Ahmet Muhtar (2008, s. 587)

[<Ar. *ihāle* √*h-v-l* ‘değiştirdi, değişikliğe uğradı, dönüştü, başka bir hale geldi, gözü şaşı oldu’] *Ihale* Arapçadan Türkçeye göç ederken yanına sadece “İş, mal vb.ni birçok istekli arasından en uygun şartlarla kabul edene verme, eksiltme veya arttırma” anlamını alıp götürmüştür. Bundan dolayı *ihale* kelimesi anlam daralmasına uğramıştır. Ancak *ihale etmek* ve *ihaleye çıkarılmak* ise Türkçeleştirilmiş ifadelerdir.

ihām /إيهام

“a. esk. 1. Kuruntuya düşürme. 2. ed. İki anlamı olan bir sözün akla en az gelen anlamının amaçlanarak kullanılması ve bu kullanımın anlamı güçlendirmesi sanatı.” TS (2011, s. 1157)

AEL: “أَوْهَمَ/evheme *fīhi*; (o erkek), onu (hatayı) bilerek yapamadı, kasıtlıca işlemedi. أَوْهَمَهُ/evhemehu; onu kuruntuya düşürdü, onu suçladı.” Lane (1968, s. 8061).

KM: “إِيهَامٌ/ihāmun; أَوْهَمَهُ/evhemehu; onu kuruntuya düşürdü, ona yanlış yaptırdı. أَوْهَمَهُ/avhemehu; onu suçladı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1424-1423)

KMT: “إِيهَامٌ/ihāmun; 1. Kuruntuya düşürmek: أَوْهَمَهُ/evhemehu; onu kuruntuya düşürdü. 2. Töhmets, suçlamak: أَوْهَمَهُ/evhemehu; onu suçladı.” Âsım Efendi (2013, s. 5243)

MLAM: “أَوْهَمَ/evheme; kuruntuya düşürdü. يُوهِمُ/yuhimu; kuruntuya düşürüyor, kuruntuya düşürür. إِيهَامًا/ihāmen; kuruntuya düşürmek. مُوْهِمٌ/mūvhimun; kuruntuya düşüren. مُوْهِمٌ/mūvhemun; kuruntuya düşürülen: أَوْهَمَ مُسْتَمْعِيَهُ/evheme *müstemi ‘īhi*; (o erkek), ona dinleyenleri kuruntuya düşürdü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2501)

ihām’ın diğer anlamları ise; 1. Suçlamak: أَوْهَمَ فُلَانًا/evheme *fulānen*; adamı suçladı. 2. Bir şeyi sehven bırakmak: أَوْهَمَ مِنْ صَلَاتِهِ رُكْعَةً/evheme *min šalātihi ruk ‘aten*; namazından bir rekât sehven bıraktı. 3. is. ed. İki anlamı olan bir sözün akla en az gelen anlamının amaçlanarak kullanılması ve bu kullanımın anlamı güçlendirmesi sanatı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2501-2502)

[<Ar. *ihām* √*v-h-m* ‘yanıldı, hayale daldı, sehven yanlış yaptı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *ihām* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ihānet /إهانت

a. 1. Hıyanet, hainlik: “*İhanetin böylesini tarih kabul etmez, kusardı.*” - T. Buğra. 2. Evlilikte, sevgide aldatma, sadakatsizlik. 3. Gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme. **ihānet etmek 1)** hainlik, kötülük etmek: “*Emanete ihanet etmek veya etmemekle insan öteki mahlukattan ayrılır veya onlardan farkı kalmaz.*” - İ. Özel. 2) karı, koca birbirini aldatmak. **ihānete uğramak** aldatılmak, sadakatsizlik görmek: “*Nerede sadakat beklersek orada ihanete uğrarız.*” - A. S. Hisar. TS (2011, s. 1157)

AEL: “أَهَانَةٌ/ehānehu; onu hor ve hakir gördü, onu küçümsedi.” Lane (1968, s. 3046)

KM: “أَهَانَةٌ/ehānehu; onu hor ve küçük gördü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1370)

KMT: “الْإِهَانَةُ/el-ihānetu; hemzenin kesriyle, الْإِسْتِهَانَةُ/el-istihānetu ve التَّهَانُ/et-tehāvunu; tefā‘ul vezninde, eş anlamlı kelimeler, bir nesneyi hakir görmek anlamına gelmektedir: أَهَانَ الشَّيْءَ/ehāne ‘ş-şey’e; şeyi hakir gördü.” Âsım Efendi (2013, s. 5541)

MLAM: “أَهَانَ/ehāne; onu küçümsedi, hor gördü. يُهِنُ/yuhīnu; onu küçümseyor, küçümser, hor görüyor, görür. أَهِنَ/ehin; onu küçümse, hor gör. إِهَانَةً/ihāneten; küçümsemek, hor görmek. مُهِنٌ/muhīnun; küçümseyen, hor gören. مُهَانٌ/muhānun; küçümsenen, hor görülen: أَهَانَ الْجُنْدِيُّ الْأَسِيرَ/ehāne ‘l-cundiyyu ‘l-esīre; asker, tutsağı küçümsedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2377)

ihān’nin başka manaları ise; “t. ihāne, ç. إِهَانَاتٌ/ihānātun, hor görme, küçümseme ve küçük görmedir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2377)

[<Ar. *ihāne* √ *h-v-n* ‘hor oldu, hakir oldu, zayıfladı, kolay oldu, hafifledi’] *ihānet* kelimesinin Arap dilinde “Bir kimeyi küçük ve hakir görmek” anlamları varken; Türkçede ise “Hıyanet, hainlik, evlilikte, sevgide aldatma, sadakatsizlik, gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme” anlamları mevcuttur. Bundan yola çıkarak; *ihānet* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlamı başkalaşmış ve aynı zamanda genişlemiştir.

ihata إحاطة/iḥāta

a. esk. 1. Kuşatma. 2. mec. Kavrayış, anlayış: “*Biz zengin burjuvalıkla değil, irfan ve ihatamızla övünüyoruz.*” - A. H. Çelebi. **ihata etmek 1)** çevirmek, çevrelemek,

kuşatmak, sarmak: “Dıştan uzatılmış bir merdivenle binanın üst kısmını ihata eden bir balkona çıkılıyor.” - H. S. Tanrıöver. 2) mec. kavramak, anlamak. TS (2011, s. 1157)

AEL: أَخَاطَ/ahāṭa bihi; onu çevreledi, kuşattı, sardı. أَخَاطَ الْخَيْلَ بِفُلَانٍ/ahāṭati l-haylu bi-fulānin; atlar, adamı kuşattı. إِنَّ رَبَّكَ أَخَاطَ بِالنَّاسِ/inne rabbeke ahāṭa bi'n-nāsi; Rabbin, insanların gücüne yeter, onlardan daha güçlüdür. أَخَاطَ بِالْأَمْرِ/ahāṭa bi'l-emri; bu işle ilgili her şeyi anladı, kavradı, bildi. أَخَاطَتْ بِهَ خَطِيئَتِهِ/ahāṭat bihi-ḥaṭī'etihi; o günahıyla kuşatılmış, anlamının anlamı ise o, inançsız olarak öldü. أَخَاطَ بِهِ عِلْمًا/ahāṭa bihi 'ilmen; onunla ilgili her şeyi bildi. Lane (1968, s. 671)

KM: أَخَاطَ/ahāṭa bi 'ş-şey'i 'ilmen; bu şeyle ilgili her şeyi bildi. أَخَاطَ بِالْشَيْءِ عِلْمًا/ahāṭa bi 'ş-şey'i 'ilmen; bu şeyle ilgili her şeyi bildi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 335)

KMT: الْإِحَاطَةُ/el-iḥāṭat; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesnenin etrafını çevirmek: أَخَاطَ الْقَوْمَ بِالْبَلَدِ/ahāṭ l-kavmu bi 'l-beledi; kavim, şehri kuşattılar. 2. Bir nesnenin aslı, özü ile ilgili her şeyi bilmek: أَخَاطَ بِالْشَيْءِ عِلْمًا/ahāṭa bi 'ş-şey'i 'ilmen; bu şeyle ilgili her şeyi bildi.” Âsım Efendi (2013, s. 3101)

MLAM: أَخَاطَ/ahāṭa; kuşattı, sardı. يُحِيطُ/yuḥīṭu; kuşatıyor, kuşatır, sarıyor, sarar. أَحِيطُ/ahīṭ; kuşat, sar. إِحَاطَةٌ/iḥāṭatan; kuşatmak, sarmak, مُحِيطٌ/muḥīṭun; kuşatan, saran. مُحَاطٌ/muḥāṭun; kuşatılan, sarılan: أَخَاطَتْ الشَّرْطَةُ الْمُتَطَاهِرِينَ/ahāṭati 'ş-şurṭatu l-mutezāhirin; polis, eylemcileri kuşattı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 583)

Ayrıca iḥāṭat'ın şu anlamları da mevcuttur; 1. Korumak: أَحَاطَهُ اللَّهُ/ahāṭahu llāhu bi-ri 'āyetihi; Allah, onu himayesinde kuşatmış, anlamın anlamı ise “Allah onu korumuş.” 2. Gizlemek: أَخَاطُوا الْمُحَادَثَاتِ بِالْكِتْمَانِ/ahāṭū l-muḥādeṣāti bi 'l-kitmāni; konuşmaları gizlilikle kuşattı, anlamın anlamı ise; “Konuşmaları gizli tuttu.” 3. İnançsızlık ile ölmek: أَخَاطَتْ بِهَ خَطِيئَتِهِ/ahāṭat bihi-ḥaṭī'etihi; kelimesi kelimesine çevrildiğinde; “O günahıyla kuşatılmış.” anlamı anlamına ise “O, inançsız olarak öldü.” şeklinde olur. 4. Her şey bilen ve kudretine galip olmayan Allah: وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ/ve llāhu min verā'ihim muḥīṭun; cümlelerin kelimesi kelimesine çevrildiğinde şu şekilde olur; “Allāh onları kuşatmış.”, anlamı anlamına “Allah onları bilen ve onlara gücü yetendir.” biçiminde olmaktadır. 5. Bilmek, anlamak, kavramak: أَخَاطَ بِالْأَمْرِ/ahāṭa bi 'l-emri; bu işle ilgili her şeyi anladı, bildi. Ahmet Muhtar (2008, s. 583)

[<Ar. *ihāta* √*h-v-t* ‘duvar inşa etti, korudu, muhafaza etti’] Yukarıda görüldüğü gibi hem *ihata* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ihatalı

“1. sf. Alanı geniş. 2. sf. Kuşatılmış, çevrilmiş. 3. sf. mec. Kavrayışlı, anlayışlı.” TS (2011, s. 1157)

[<Ar. *ihāta* + Tr. -lı (iiye)] *İhatalı*, Türkçe bir kelimedir.

ihbar إخبار/ihbār

“a. 1. Bildirme, bildirim, haber verme. 2. Suçlu saydığı birini veya suç saydığı bir olayı yetkili makama gizlice bildirme, ele verme: “Karakollara da ihbarlar artmaya başlamıştı.” - Ç. Altan. **ihbar etmek 1)** bildirmek, haber vermek; **2)** bir suçu veya suçluyu yetkili makama gizlice bildirmek TS (2011, s. 1157)

→ *ihbarname, ihbar tazminatı* TS (2011, s. 1157)

AEL: “ms. أَخْبَرْتُ/ihbārūn, أَخْبَرَهُ/ahbarehu; ona söyledi, bildirdi, ihbar etti. أَخْبَرْتُ اللَّفْحَةَ/ahbaretu 'l-lakḥate; (bu) devenin sütünü bol buldum.” Lane (1968, s. 695)

KM: “AXBRT/ahbarehu ḥubūrehu; (o erkek), bildiği her şeyi ona iletti. أَخْبَرْتُ اللَّفْحَةَ/ahbaretu 'l-lakḥate; (bu) devenin sütünü bol buldum.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 345)

KMT: “el-ihbārū; hemzenin kesriyle, 1. Haber vermek: أَخْبَرَهُ بِالشَّيْءِ/ahbarehu bi 'ş-şey'i; bu şeyi ona bildirdi. 2. Bir devenin sütünü çok bulmak: أَخْبَرْتُ اللَّفْحَةَ/ahbaretu 'l-lakḥate; (bu) devenin sütünü bol buldum.” Âsım Efendi (2013, s. 1894)

MLAM: “أَخْبَرَهُ/ahbare; bildirdi, haber verdi. يُخْبِرُ/yuhbiru; bildiriyor, bildirir, haber veriyor, haber verir. إِيْحَبَارًا/ihbāren; haber vermek, bildirmek. مُخْبِرٌ/muḥbirun; bildiren, haber veren kişi. مُخْبَرٌ/muḥbarun; bildirilen, haber verilen: وَقَائِعِ الْمُؤْتَمَرِ/ahbarehu 'an vāk' i 'l-mū'temer; konferansta olanları, ona bildirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 606)

ihbār'ın diğer anlamı ise; “a. Suçlu saydığı birini veya suç saydığı bir olayı yetkili makama gizlice bildirme, ele verme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 606)

[<Ar. *ihbār* √ *h-b-r* ‘bildi, bir şeyin hakikatini öğrendi, sınıadı’] Türk dilinde kullanılan *ihbar* sözcüğü, Arapçadan geçerek kullanılmaya devam etmiştir.

ihbarcı

“1. is. Haber veren, bildiren kimse. 2. is. Muhbir.” TS (2011, s. 1157)

[<Ar. *ihbar* + Tr. -cı (iiye)] *İhbarcı* sözcüğü, yapım eki olarak Türkçeleşmiştir.

ihbarcılık

“is. Muhbirlik.” TS (2011, s. 1157)

[<Ar. *ihbar* + Tr. -cı (iiye) + -lık (iiye)] *İhbarcılık* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

ihbariye إخبارية/ihbāriyye

“a. esk. 1. Haber verme kağıdı, bildirim, ihbarname. 2. Haber verme ücreti.” TS (2011, s. 1157)

AEL, *KM* ve *KMT*’de *ihbāriyye*, kayda alınmamış.

MLAM: “إخبارية/ihbāriyye; 1. sf. ism-i müennes ihbāra mensuptur: نَشْرَةٌ *neşretun ihbāriyyetun*; haber bülteni. 2. İhbārdan sina-i masdardır, anlamı ise; haber verme kağıdı, bildirim, ihbarname.” Ahmet Muhtar (2008, s. 607)

[<Ar. *ihbāriyye* √ *ihbār* + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Ar. -e (müenneslik eki)]

Geçen bilgilere göre *ihbāriyye* Arapçadan Türkçeye göç edip yanına “Haber verme kağıdı, bildirim, ihbarname” anlamlarını almıştır. Ancak “Haber verme ücreti” anlamı, Arapçada hiçbir sözlükte geçmemiş. Buna göre *ihbariye* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır.

ihbarlama

“is. İhbarlamak işi.” TS (2011, s. 1157)

[<Ar. *ihbar* + Tr. -la- (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İhbarlama*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ihbarlamak

“-i İhbar etmek.” TS (2011, s. 1157)

[<Ar. *ihbar* + Tr. -la- (ifye) + Tr. -mak (fiye)] *İhbarlamak*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihbarlı

“sf. Önceden bildirilmiş, haber verilmiş.” TS (2011, s. 1157)

[<Ar. *ihbar* + Tr. *-lı (iiye)*] *İhbarlı* kelimesi, Türkçeden yapım eki olarak Türkçeleştirilmiş bir kelime olmuştur.

ihbarname

“is. Haber verme kâğıdı, bildirim, ihbariye.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihbār* + Far. *-nāme*] Kelimenin biri Arapça, diğeri ise Farsçadır. Bu iki kelime, farklı lisanlardan oluşmasına rağmen sonuç itibariyle Türkçeleşmiş bir birleşik kelimedir.

ihbar tazminatı

“is. tic. Bildirim ödencesi.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihbār* + Ar. *taẓmīnāt* + Tr. *-ı (iiye)*] “*İhbar tazminatı*”nı oluşturan kelimelerin kökleri Arapça olmasına rağmen bu birleşik sözcük Türkçe gramerine göre yapım eki almış ve Türkçeleştirilmiştir.

ihdas إحداث/iḥdās

“a. esk. 1. Ortaya çıkarma, meydana getirme. 2. Kurma. **ihdas etmek** 1) ortaya çıkarmak, meydana getirmek; 2) kurma; 3) mec. bir şeyin olmasına, ortaya çıkmasına sebep olmak.” TS (2011, s. 1158)

AEL: “ms. إحداث/iḥdāsun; أخذته/aḥdeṣehu; Var etti, olmasına neden oldu, oluşturdu, ilk defa yaptı, etkiledi, Kılıcı parlattı, cilaladı.” Lane (1968, s. 528)

KM: “أخذت السيف/aḥdeṣe ‘s-seyfe; kılıcı cilaladı. أخذت الرجل/aḥdeṣe ‘r-raculu; adam zina yapmış.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 269)

KMT: “إحداث/el-iḥdāsu; hemzenin kesriyle, 1. Ortaya çıkarmak: أخذت الشيء/aḥdeṣe ‘ş-şey’e; bu şeyi ortaya çıkardı. 2. Demirin pasını silip cilalamak: أخذت السيف/aḥdeṣe ‘s-seyfe; kılıcı cilaladı. 3. Zina yapmak: أخذت الرجل/aḥdeṣe ‘r-raculu; adam zina yapmış.” Âsım Efendi (2013, s. 844)

MLAM: أخذت/aḥdeṣe; ortaya çıkardı, icat etti. يُحدث/yuḥdiṣu; ortaya çıkarıyor, ortaya çıkarır, icat ediyor, icat eder. إحداث/iḥdāṣen; ortaya çıkarmak, icat etmek. مُحْدَث/muḥdiṣun; ortaya çıkaran, icat eden. مُحْدَثَات/muḥdaṣatun; ortaya çıkarılan, icat edilen şey: أخذت الشيء/aḥdeṣe ‘ş-şey’e; şeyi icat etti, ortaya çıkardı. إحداث/ahdeṣe inkilāben; bir inkılap olmasına sebep oldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 452)

iḥdās kelimesinin diğer anlamı ise “Abdest bozmak: أَهْدَسَ الشَّخْصُ/aḥdase ’ş-şahşu; adam abdestini bozdu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 452)

[<Ar. *iḥdās* √*h-d-s* ‘oldu, meydana geldi, ortaya çıktı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *iḥdas* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

iḥkakıhak احقاق حق/iḥkāḥ+ ḥaḥḥ

“*huk*. Bir hakkı hukuk kurallarına uygun bir biçimde teslim etme.” TS (2011, s. 1158)

AEL, *KM* ve *KMT*’de geçmemektedir.

MLAM’de şu şekilde; “*iḥkāḥan lil-ḥaḥḥi*; hakkı destekledi, doğruladı” geçmektedir. Ahmet Muhtar (2008, s. 530)

[<Ar. *iḥkāḥ* ‘hakkı göstermek, hakkı yerine getirmek, hakkı ispatlamak, doğruyu söylemek, doğru olan şeyi göstermek’ + Far. *-i* (tamlama) + Ar. *ḥaḥḥ*]

iḥkakıhak kelimesi, *AEL*, *KM* ve *KMT* adlı sözlüklerde bulunmadığı için bu sözcüğün açılımı yapılarak *iḥkāḥ* ve *ḥaḥḥ* kelimeleri ayrı ayrı ele alındı ve ulaşılan sonuçlara göre:

Türkçede *iḥkakıhak* terimi “*huk*. Bir hakkı hukuk kurallarına uygun bir biçimde teslim etme.” anlamı ile Arapçadaki *iḥkāḥan lil-ḥaḥḥi*; “Hakkı destekledi, doğruladı.” anlamı birbirine benzemektedir. Ancak Türkçede *iḥkakıhak* hukuk alanında terimleştirilmiş. Bir de Araplar, *iḥkakıhak* şeklinde kullanmamışlardır. Bu tamlama şekli, Arapça dil bilgisine göre uydurulmamıştır. Buna göre *iḥkakıhak* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

ihlāl اِخْلَال/iḥlāl

“a. 1. Bozma, zarar verme. 2. Yasa ve düzene uymama. **ihlāl etmek 1)** bozmak, zarara uğratmak: ‘Mahremiyetinin böylesi bir yolla ihlāl edilmesi onu adamakıllı öfkелendirmiş, kendine olan güvenini kırmıştı.’ - İ. O. Anar. 2) kurala aykırı davranmak.” TS (2011, s. 1158)

→ *hak*, *şeriat ihlali* TS (2011, s. 1158)

AEL: أَهْلَ/aḥalle, أُهْلَ/uhille ve أُهْلَ بِهِ/uhille bihi; fakir ve muhtaç oldu. أَهْلَ/aḥalle bihi; ona verdiği sözü tutmadı, antlaşmasını bozdu, gerektiği gibi davranmadı, ona zarar

verdi, onu bozdu. أَخَلَّ/ahalle bi-merkezihi; (o), makamın gerektirdiği gibi davranmadı. أَخَلَّ الْوَالِي بِالْغُورِ/ahalle 'l-vālī bi 's-sugūr; kelimesi kelimesine çevirdiğimizde “Vali, çukurları sarstı” fakat anlamı anlamına çevirirsek “Vali, kışlada askerleri azalttı.” şeklinde olur. أَخَلَّ إِلَيْهِ/ahalle ileyhi; (o), onu muhtaç ettirdi. أَخَلَّ الْإِبِلَ/ahalle 'l-ible; deveyi tatlı otta otlatmış. Lane (1968, s. 778)

KM: أَخَلَّ بِالْشَيْءِ/ahalle bi 'ş-şey'i; bu şeye zarar verdi. أَخَلَّ بِالْمَكَانِ/ahalle bi 'l-mekāni; yeri terk edip gitti. أَخَلَّ الْوَالِي بِالْغُورِ/ahalle 'l-vālī bi 's-sugūr; kelimesi kelimesine çevirdiğimiz de “Vali, çukurları sarstı”, fakat anlamı anlamına çevirirsek “Vali, kışlada askerleri azalttı.” şeklinde olur. أَخَلَّ بِالرَّجُلِ/ahalle bi 'r-raculi; adama verdiği sözü tutmadı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 391)

KMT: الْإِخْلَالُ/el-ihlāl; hemzenin kesriyle, 1. Deveyi fark etmeden tatlı otta otarmak: أَخَلَّ الْقَوْمُ/ahalle 'l-ḳavmu; kavmin develerini tatlı otta otarmış. 2. Bir nesneyi bozmak, zarar vermek: أَخَلَّ بِالْشَيْءِ/ahalle bi 'ş-şey'i; (bu) şeye zarar verdi. 3. Bir yeri veya nesneyi terk edip gitmek: أَخَلَّ بِالْمَكَانِ/ahalle bi 'l-mekāni; yeri terk edip gitti. 4. Savaşta askerleri azaltmak: أَخَلَّ الْوَالِي بِالْغُورِ/ahalle 'l-vālī bi 's-sugūr; Vali, kışlada askerleri azaltıp yeri korumasız koymuş. 5. Bir insana hukuku vermemek, ona verilen sözü tutmamak ve gaddarlık yapmak: أَخَلَّ بِالرَّجُلِ/ahalle bi 'r-raculi; adama gaddarlık yaptı. 6. Fakir ve muhtaç olmak: أَخَلَّ الرَّجُلُ/ahalle 'r-raculi; adam fakir oldu. 7. Muhtaç kılmak: مَا أَخْلَكَ اللَّهُ إِلَيْهِ/mā ahalleke 'llāhu ileyhi; Allah, seni ona muhtaç kılmaz. 8. Hurma ağacı koruk tutmak: أَخَلَّتِ النَّخْلَةُ/ahalleti 'n-naḥlate; hurma ağacı koruk tuttu. 9. Hurma ağacı yemişi kötü vermek: أَخَلَّتِ النَّخْلَةُ/ahalleti 'n-naḥlate; hurma ağacı kötü yemiş vermiş. Âsım Efendi (2013, s. 4465-4466)

MLAM: أَخَلَّ/ahalle; zarar verdi, kötülük etti, bozdu. يُخِلُّ/yuhillu; zarar veriyor, zarar verir, kötülük ediyor, kötülük eder, bozuyor, bozar. أَخْلَلَّ/ahlil ve أَخْلَلَ/ahille; zarar ver, kötülük et, boz. إِخْلَالٌ/ihlāl; zarar vermek, kötülük etmek, bozmak. مُخِلٌّ/muḥilun; zarar veren, kötülük eden, bozan. مُخِلٌّ بِهٍ/muḥallun bihi; zarar verilen, kötülük edilen, bozulan şey: أَخَلَّ بِشَرَفِ الْمِهْنَةِ/ahalle bi-şerefi 'l-mihnet; mesleğin onuruna kötülük etti. أَخَلَّ بِاتِّفَاقِهِ/ahalle bi 'l-ḳavānīn; yasalara aykırı davrandı. أَخَلَّ بِاتِّفَاقِهِ/ahalle bi-itifākihi; anlaşmasını bozdu, sözü tutmadı. Ahmet Muhtar (2008, s. 690)

[<Ar. ihlāl √ḥ-l-l 'sıkıntı, sorun, sıkıntı oldu, sorun oldu'] Yukarıdaki bilgilere göre ihlal sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ihlas اخلاص/ihlāṣ

“öz. a. *din* b. Kur'an surelerinden biri.” TS (2011, s. 1158)

AEL: “اخلاص/ihlāṣ; Kur'an surelerinden biridir.” Lane (1968, s. 786)

KM ve KMT'de ihlāṣ suresi kayda alınmamış.

MLAM: “اخلاص/ihlāṣ; Kur'an'ın 112'nci suresidir. Dört ayetten oluşmaktadır. Mekke'de indirilmiştir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 679)

[<Ar. ihlāṣ √ḥ-l-ṣ ‘saf ve katışıksız oldu, elde etti, bitirdi’] Kutsal kitabın surelerinin ismi Arapçada kullanıldığı gibi Türkçede kullanılmış.

ihlas اخلاص/ihlāṣ

“a. 1. Temiz sevgi ve yürekten bağlılık. 2. *din*. b. İbadetlerdeki içtenlik.” TS (2011, s. 1158)

AEL: ms. اِخْلَاصُ/iḥlaṣun; اِخْلَاصَهُ/aḥlaṣahu ile اِخْلَاصَهُ/ḥallaṣahu aynı anlamı taşımaktadır: o, (bu şeyi) diğer şeylerden ayırdı, ayıkladı. اِخْلَاصَ السَّمْنِ/aḥlaṣa's-samne; tereyağın hülasesını aldı. اِخْلَاصَتُهُ النَّارَ/aḥlaṣathu'n-nāru; ateş, onu arındırdı, aydınlığa kavuşturdu, berraklaştırdı (altın ve gümüş gibi madenler için kullanılır). اِخْلَاصَ اللَّهِ/aḥlaṣa li-llāhi'd-dīne; Tanrıya inancı riyakârlıktan arındırdı yani içtenlikten ibadet etti. Lane (1968, s. 786)

KM: “اِخْلَاصَ اللَّهِ/aḥlaṣa li-lahi; sadece Allah için yaptı, içtenlikten ibadet etti, riyakârlık yapmadı. اِخْلَاصَ السَّمْنِ/aḥlaṣa's-samne; tereyağın özünü aldı. اِخْلَاصَ الْبَعِيرِ/aḥlaṣa'l-ba'iru; erkek deve ilikli ve semiz oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 387)

KMT: اِخْلَاصُ/el-iḥlāṣu; hemzenin kesriyle, 1. Riya yapmamak, sadece Allah için ibadet etmek: اِخْلَاصَ فِي الْعِبَادَةِ/aḥlaṣa fî'l-'ibâdeti; ibadeti sadece Allah için yaptı, içtenlikten yaptı. 2. Bir nesneyi halis kılmak: اِخْلَاصَ الشَّيْءِ/aḥlaṣa 'ş-şey'e; şeyi halis kıldı. 3. Bir şeyin hülasesını almak: اِخْلَاصَ السَّمْنِ/aḥlaṣa's-samne; tereyağın hülasesını aldı. 4. Deve ilikli ve semiz olmak: اِخْلَاصَ الْبَعِيرِ/aḥlaṣa'l-ba'ir; erkek deve ilikli ve semiz oldu. Âsım Efendi (2013, s. 2901)

MLAM: اِخْلَاصَ/aḥlaṣa; onu şaibelerden arındırdı, saf ve katışıksız kıldı. اِخْلَاصَ/yuhliṣu; onu şaibelerden arındırıyor, şaibelerden arındırır, saf ve katışıksız kılıyor, kılar. اِخْلَاصًا/iḥlāṣan; şaibelerden arındırmak, saf ve katışıksız kılmak. مُخْلِصٌ/muḥliṣun;

şaiyelerden arındıran, saf ve katışksız kılan. مُخْلَصٌ/muħlaşun; şaiyelerden arındırılan, katışksız kılınan şey: أَخْلَصَ الشَّيْءُ/aħlaşa 'ş-şey'e; bu şeyi şaiyelerden arındırdı. أَخْلَصَ لَهُ/aħlaşa lehu'n-naşîħate; ona nasihatı hilelerden ve yalanlardan arandırarak söyledi. Ahmet Muhtar (2008, s. 678)

ihlâş'ın diğer anlamları ise; 1. Bir nesneyi diğer şeylerden ayırarak veya ayıklayarak seçmek: أَخْلَصَ فُلَانًا/aħlaşa fulānen; adamı iyice araştırarak seçti. 2. İçtenlikle sevmek: أَخْلَصَ لَهُ الْمَوَدَّةَ/aħlaşa lehu'l-meveddete; onu içtenlikle sevdi, ona sevgiyi halis kıldı. 2. Riya ve şirkten arınarak Allah'a ibadet etmek: وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ/v'eħlaşū dīnehum li-llāhi; riya ve şirkten arınarak Allah'a ibadet ettiler. 3. -i En iyi şekilde yapmak: أَخْلَصَ فِي عَمَلِهِ/aħlaşa fī 'amelihi; işini en iyi şekilde yaptı. Ahmet Muhtar (2008, s. 678)

[<Ar. *ihlāş* √*h-l-ş* 'saf ve katışksız oldu, elde etti, bitirdi'] Yukarıdaki bilgilere göre; *ihlas* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ihlaslı

"sf. İhlası yerinde ve sağlam olan (kimse)." TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihlaş* + Tr. *-lı* (iiye)] *İhlaslı*, yapım eki alarak Türkçeleştirilmiş bir kelime olmuştur.

ihlaslıca

"zf. İhlaslı bir biçimde." TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihlaş* + Tr. *-lı* (iiye) + *-ca*(iiye)] *İhlaslıca* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

ihlaslılık

"is. İhlaslı olma durumu." TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihlaş* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İhlaslılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihlassız

"sf. İhlası yerinde ve sağlam olmayan (kimse)." TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihlaş* + Tr. *-sız* (iiye)] *İhlassız* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

ihlassızca

"zf. İhlassız bir biçimde." TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihlaş* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İhlassızca* yapım eklerini alarak Türkçeleşmiştir.

ihlassızlık

“is. İhlassız olma durumu.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihlaş* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İhlassızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihmal إهمال/ihmāl

“a. Gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savsama, önem vermeme: ‘Ama ben yaşımdan toyluğuna kapılmış, ufak tefek ihmaller bulmuştum bu tercümede.’ - Y. Z. Ortaç. **ihmal etmek 1)** savsaklamak, savsaklamak, boşlamak; **2)** birine gereken ilgiyi göstermemek.” TS (2011, s. 1158)

AEL: “أَهْمَلَ/ehmele ‘l-māşiyete; sığırları otlakta (çoban olmadan) salıverdi, bıraktı. أَهْمَلَهُ/ehmelehu; onu yalnız bıraktı, onu terk etti, onu bilerek ihmal etti, onu unuttuğu için ihmal etti. أَهْمَلَ عَبْدَهُ/ehmele ‘abdehu; kölesini çalıştırmadı, boşladı.” Lane (1968, s. 3045)

KM: “أَهْمَلَهُ/ehmelehu; bir şeyi ihmal etti, terk etti, salıverdi, kullanmayıp bıraktı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1363)

KMT: “الإِهْمَالُ/el-ihmālu; hemzenin kesriyle, **1.** Bir nesneye rağbet etmeyip onu boşlamak. **2.** Bir nesneyi kullanmayıp onu terk etmek: أَهْمَلَهُ/ehmelehu; bir şeyi ihmal etti, terk etti.” Âsım Efendi (2013, s. 4836)

MLAM: “أَهْمَلَ/ehmele; savsakladı, boşladı. يُهْمِلُ/yuhmilu; savsaklıyor, savsaklar, boşluyor, boşlar. إِهْمَالًا/ihmālen; savsaklamak, boşlamak. مُهْمِلٌ/muhmilun; savsaklayan, boşlayan kişi. مُهْمَلٌ/muhmelun; savsaklanan, boşlanan, ihmal edilen şey: أَهْمَلَ دُرُوسَهُ/ehmele durūsehu; dersleri ihmal etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2366)

ihmāl’ın diğer anlamları ise; “**1.** Kusur etmek: أَهْمَلَ الشَّخْصَ/ehmele ‘ş-şahşu; adam, kusur etti. **2.** Harfleri eksik yazmak: أَهْمَلَ الْحَرْفَ/ehmele ‘l-ḥarfe; harfi eksik yazdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2366)

[<Ar. *ihmāl* √*h-m-l* ‘deve kendi başına otlağa gitti, deve gece gündüz, yanında çoban olmadan gezdi’] *İhmal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçerek anlamlarını korumuştur.

ihmalci

“sf. İhmalkâr: ‘İnsan hiç olmazsa arada bir uğrar / Böyle ihmalci değildin önceleri.’ - B. Necatigil.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihmāl* + Tr. *-cı (iiye)*] *İhmalci*, isimden isim yapan yapım eki olarak Türkçeleşmiştir.

ihmalcilik

“is. İhmalkârlık: ‘Bu kadar ihmalcilik olur mu? Aşk olsun!’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihmāl* + Tr. *-cı (iiye)* + Tr. *-lık (iiye)*] *İhmalcilik* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

ihmalkâr

“sf. İşlerine önem vermeyip onları gelişigüzel yapıveren veya daha sonraya bırakan, savsak, ihmalci.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihmāl* + Far. *-kār*] *İhmalkâr* kelimesi, iki farklı lisandan oluşarak Türkçeleştirilmiştir.

ihmalkârlık

“is. İhmalkâr olma durumu, ihmalcilik.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihmāl* + Far. *-kār* + Tr. *-lık (iiye)*] *İhmalkârlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihracat إخراجات/ihrācāt

“a. ekon. Bir ülkenin ürettiği malları başka bir ülkeye veya ülkelere satması, dış satım: ‘Devletin ithalatı, ihracattan fazla olursa iflasa sürüklenir.’ - Ç. Meriç.” TS (2011, s. 1158)

→ *hayalî ihracat* TS (2011, s. 1158)

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de *ihrācāt* kelimesi geçmemektedir.

[<Ar. *ihrāc* + Ar. *āt* (çokluk eki)] *İhracat*, hem *ihraç* hem de Arapça çokluk ekinden oluşturulmuştur. Bu yüzden *ihracat*, Arapça bir kelimedir. Fakat *ihracat* sözcüğü, Arapçada “Bir ülkenin ürettiği malları başka bir ülkeye veya ülkelere satması, dış satım” anlamıyla kullanılmamış. Bu anlam, sadece Türkçede olmuştur. Buna göre Türkçede *ihracat*, yeni bir anlam kazanmıştır.

ihracatçı

“is. İhracat işleriyle uğraşan kimse, dış satımcı, ihraççı.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihrācāt* + Tr. -cı (iiye)] *İhracatçı* sözcüğü, “-cı” yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ihracatçılık

“is. İhracatçının yaptığı iş, dış satımcılık.” TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihrācāt* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İhracatçılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihraç إخراج/ihrāc

a. 1. Çıkarma, dışarıya atma. 2. tic. Yurt dışına mal satma. **ihraç etmek 1)** yurt dışına mal veya hizmet satmak; **2) mec.** çıkarmak, dışarı atmak: ‘*Dimağlar da aynıyla hazım cihazı gibi kendisine verilen yemeğin ihtiyaca müsait olan kısmını alır, diğerini tart ve ihraç eder.*’ - H. S. Tanrıöver. TS (2011, s. 1158)

AEL: ms. إخراج/ihrācun أَخْرَجَهُ/aḥrecheu; o, onun dışarı çıkmasına, gitmesine, dışarıdan gelmesine, geçmesine, dışarıda ilerlemesine, girişmesine sebep oldu, onu çıkardı, dışarıya attı. أَخْرَجَ/aḥrece ile اسْتَخْرَجَ/istehrece müradif kelimelerdir; onu çıkardı, suyu yerden çıkardı, sonucu çıkardı. وَأَخْرَجَنِي مُخْرَجَ صَدَقٍ/ve eḥricnī muḥrece şidkin; beni Mekke’den güzelikle çıkar. أَخْرَجَ مَا فِي صَدْرِهِ/aḥrece mā fī ṣadrihi; gönlündekini çıkardı. Bu cüme anlamı anlamına çevrilince şu şekilde olur; “Düşündüklerini söyledi, belli etti”. أَخْرَجَهُ مِنَ الْأَمْرِ/aḥrecheu mine’l-emri; onu (bu) işten çıkardı. أَخْرَجَ/aḥrece; اِهْرَاجَ/ḥarācun; arazi vergisi ödedi, vergiyi ödedi. أَخْرَجَ/aḥrece; ebeveyni biri beyaz ve diğeri siyah biriyle evlendi, bir kimse hem bol, hem de kıt bir seneyi geçirdi. أَخْرَجَتِ الرَّاعِيَةُ/aḥreceti’r-rā’iyyetu; davar otun bir miktarını yiyip diğer miktarını bıraktı. Lane (1968, s. 718)

KM: “ أَخْرَجَ/aḥrece; اِهْرَاجَ/ḥarācu; haracı verdi, aklı, karalı ve alaca bir devekuşu avladı, ebeveyni biri beyaz ve diğeri siyah biriyle evlendi, bir kimse, hem bol, hem de kıt

bir seneyi geçirdi, أَخْرَجَتِ الرَّاعِيَّةُ/ahreceti 'r-rā' iyyetu; davar otun bir miktarını yiyip diğer miktarını bıraktı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 358)

KMT: “الإِخْرَاجُ/el-ihrācu; hemzenin kesriyle, 1. Taşra çıkarmak: أَخْرَجَهُ/ahrecehu; onu çıkardı, dışarıya attı. Fakat bazı dil bilimcilere göre “أَخْرَجَ/ahrece; onun çıkarılmasına, dışarı atılmasına sebep oldu.” anlamları, daha doğru kabul edilmektedir.” Âsım Efendi (2013, s. 948)

إِخْرَاجُ/ihracun; 1. Haraç vermek: أَخْرَجَ فُلَانٌ/ahrece fulānun; filan haraç verdi. 2. Akli karalı alaca devekuşu avlamak: أَخْرَجَ الرَّجُلُ/ahrece 'r-raculu; adam akli karalı alaca devekuşu avladı. 4. Ebeveyni biri beyaz ve diğeri siyah kadınla evlenmek: أَخْرَجَ أَخْرَجَ/ahrece fulānun; adam, ebeveyni biri beyaz ve diğeri siyah bir kadınla evlendi. 5. Bir kimse, bir miktarı ucuz ve bir miktarı kıt bir seneye uğramak: أَخْرَجَ الرَّجُلُ/ahrece 'r-raculu; adam, bir miktarı ucuz ve bir miktarı kıt bir seneye uğramış. 6. Davarın otunun bir miktarını yiyip diğer miktarını bırakmak: أَخْرَجَتِ الرَّاعِيَّةُ/ahracati 'r-rā' iyyetu; davar otun bir miktarını yiyip diğer miktarını bıraktı. Âsım Efendi (2013, s. 948)

MLAM: أَخْرَجَ/ahrece; çıkardı, gösterdi, ibraz etti. يُخْرِجُ/yuħricu; çıkarıyor, çıkarır, gösteriyor, gösterir, ibraz ediyor, eder. إِخْرَاجًا/ihrācen; çıkarmak, göstermek, ibraz etmek. مُخْرِجٌ/muħricun; çıkaran, gösteren, ibraz eden. مُخْرَجٌ/muħracun; çıkartılan, gösterilen, ibraz edilen şey: أَخْرَجَ بِطَاقَتِهِ مِنْ جَيْبِهِ/ahrece biṭāqatehu min ceybihi; cebinden gişesini çıkardı. Ahmet Muhtar (2008, s. 625)

ihrāc'ın başka anlamları ise; 1. Tomurcuklanmak: أَخْرَجَ النَّبَاتُ بِرَاعِمِهِ/ahrece 'n-nebātu berā'imehu; bitki, tomurcuklarını çıkarmış, tomurcuklanmış. 2. Bir kişinin bilip sakladığı her şeyi söylemek: أَخْرَجَ مَا فِي جُعْبَتِهِ/ahrece mā fī cu'betihi; aslında bu bir mecaz kullanım, kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde şu şekilde olur: “Kınındaki olanları çıkardı.” anlamı anlamına ise; “O, bilip sakladığı her şeyi söyledi.” biçiminde çevrilmektedir. 3. -i Yayımlamak: أَخْرَجَ الْكِتَابَ/ahrece 'l-kitābe; kitabı çıkardı. 4. Sinema, tiyatro vb. yönetmek: أَخْرَجَ الْمَسْرُحِيَّةَ/ahrece 'l-mesraḥiyyete; tiyatroyu yönetti. 5. Elde etmek: أَخْرَجَ الْمَعْلُومَاتِ مِنَ الْحَاسُوبِ/ahrece 'l-ma'lūmāti mine 'l-ḥāsūbi; (o), bilgileri bilgisayardan çıkardı. 6. Kovmak, dışarı atmak: أَخْرَجَ الْمُسْتَأْجَرَ مِنَ الْعَقَارِ/ahrece 'l-muste'cire mine 'l-ikāri; o, kiracıyı evden kovdu. 7. Diriltmek: أَخْرَجَ اللَّهُ الْمَوْتَى/ahrece 'llāhu 'l-mevtā; Allah, ölüleri (mezarlarından) çıkardı, dirilti. 8. İstisna etmek: أَخْرَجَهُ مِنَ الصَّفِّ/ahrecehu mine 'ş-şafi; onu sınıf(takilerden) istisna etti. 9. Birini hapisten çıkarmak, salıvermek:

أَخْرَجَ شَخْصًا مِنَ السِّجْنِ/ahrece şahşen mine's-sicni; o, adamı hapisten çıkardı. **10.** Hadisi sahih isnatlarla nakletmek: أَخْرَجَ الْحَدِيثَ/ahrece 'l-ḥadiṣe; hadisi sahih isnatlarla nakletti. Ahmet Muhtar (2008, s. 625-626)

ihrāc'ın diğer manaları ise; *a.* **1.** Nafaka. **2.** biy. Canlının vücudunda yemek ve içeceğin sindirildikten sonra, dışarı çıkardığı artan maddelerin eylemidir. **3.** Yönetmenlik. **4.** Edebî eserin yazmaktan yayınlamasına kadar, geçtiği bütün aşamalara verilen addır. **5.** huk. Mahkemedeki hasımlardan birinin mahkeme dışına çıkarılmasının gerekliliği ile ilgili verilen karardır. Ahmet Muhtar (2008, s. 626)

[<Ar. *ihrāc* √*ḥ-r-c* 'dışarı çıktı, göründü, bıraktı, gitti, geçti'] Yukarıdaki bilgilere göre; *ihrac* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve Türkçede "Yurt dışına mal satma" anlamı kazanmıştır.

ihraççı

"**1.** is. İhracatçı. **2.** is. Hisse senedi, tahvil vb. kıymetli kâğıtları dış piyasaya satmaya yetkili kuruluş." TS (2011, s. 1158)

[<Ar. *ihrāc* + Tr. *-çı(iye)*] *İhraççı*, yapım eki alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ihrakiye اِهْرَاقِيَّة/iḥrāḳiyye

"*a.* Liman ve havaalanlarındaki taşıtlara ücret karşılığı sağlanan akaryakıt." TS (2011, s. 1158)

AEL, KM, KMT ve MLAM'de *iḥrāḳiyye* kelimesi bulunmamaktadır.

[<Ar. *iḥrāḳiyye* √*iḥrāḳ* (yakmak) + Ar. *-î* (sıfat yapan ek) + Ar. *-e* (müenneslik eki)] Yukarıdaki sözlüklerde bu sözcük; *iḥrāḳiyye* şeklinde bulunmadığı için *LA, MŞ* ve *TA* gibi sözlüklerde de tarandı fakat *iḥrāḳiyye* şeklinde bu sözlüklerde de bulunmadı. Ancak *iḥrāḳiyye* kelimesi Arapçada "حَرَقَ/ḥarak; yaktı" fiilinden türetilmiştir. Üstelik *et-Teysīru fī'l-mudāvātī ve't-tedbīri* Ebu Mervan'l-Endelüsī (2007, s. 164) ve El-Meclisī, (1983, s. 183) *Biḥāru'l-envāri* kitaplarında da kullanılmıştır. Buna göre *ihrakiye*, Arapça bir kelimedir.

ihram اِحْرَام/iḥrām

a. 1. Hacıların örtündükleri dikişsiz bürgü. 2. Yün yaygı. 3. Hacca veya umreye giden Müslüman'ın dinî olarak yapılması yasak olmayan bazı şeylerin kendisine yasaklanmak. 4. esk. Yunanların, Romalıların, günümüzde de Berberilerin büründükleri geniş, beyaz, yünlü çarşaftan giysi. **ihrama girmek** hac görevini yerine getirmek üzere ihram giymek. **ihramdan çıkmak** hac görevini tamamladıktan sonra giyilen ihramı çıkarmak. TS (2011, s. 1158)

AEL: “ms. *أَحْرَمَ/ihrāmun*; *أَحْرَمَ/ahreme*; mukaddes bir yere, zamana veya mekana girdi. *أَحْرَمَ بِالْحَجِّ/ahrama bi'l-ḥaci*; dinî olarak yapılması yasak olmayan şeyler, Hac da kendisine yasaklandı. *أَحْرَمَ/ahreme*; Haç'ta dikişsiz bürgü giyidi. *أَحْرَمَ عَنْهُ/ahreme 'anhu*; ondan kaçındı. *أَحْرَمَ/ahreme*; menetti, yasakladı.” Lane (1968, s. 554)

KM: *أَحْرَمَ الرَّجُلُ/ahreme 'r-raculu*; adam, içine girdi ya da *أَحْرَمَ/ḥurmetin*; kutsal bir yere veya haram aya girdi. *أَحْرَمَ الشَّيْءَ/ahreme 'ş-şey'e*, *أَحْرَمَ/ḥarreme*'nin anlamı gibi; bir şeyi helal iken, haram kıldı manasına gelmektedir. *أَحْرَمَ عَلَيْهِ بِمَا كَانَ حَلَالًا/ḥarume 'aleyhi bihi mā kāne ḥelālen*; Hacca veya Umreye giden Müslüman'ın dinî olarak yapılması yasak olmayan şeyler kendisine yasaklandı. *أَحْرَمَ فُلَانًا/ahreme fulānen*; filan, kumarda yenip haram mal aldı. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 282)

KMT: *أَحْرَمَ/ihrāmu*; hemzenin kesriyle, 1. Mekke'ye girmek: *أَحْرَمَ الرَّجُلُ/ahreme 'r-raculu*; adam, Hacca veya Umreye girdi. 2. Allah'ın yasaklarını yapmak: *أَحْرَمَ الرَّجُلُ/ahreme 'r-raculu*; adam, Allah'ın yasaklarını yaptı. 3. Haram aylara girmek: *أَحْرَمَ الرَّجُلُ/ahreme 'r-raculu*; adam haram aylara girdi. 4. Bir nesneyi helal iken haram kılmak: *أَحْرَمَ الشَّيْءَ/ahreme 'ş-şey'e*; şey helal iken haram kılındı. 5. İhramlanmak, Hacca veya umreye giden Müslüman'ın dinî olarak yapılması yasak olmayan şeylerin kendisine yasaklanmasıdır. 6. Kumarda yenip haram mal almak: *أَحْرَمَ فُلَانًا/ahreme fulānen*; filan, kumarda yenip haram mal aldı. Âsım Efendi (2013, s. 4916)

MLAM: *أَحْرَمَ/ahreme*; Hacca veya Umreye girdi. *أَحْرَمَ/yuḥrimu*; Hacca veya Umreye giriyor, Hacca veya Umreye girer. *أَحْرَمَ/ihrāmen*; Hacca veya Umreye girmek *أَحْرَمَ/muḥrimun*; Hacca veya Umreye giren kişi. *أَحْرَمَ/muḥramun bihi*; Hac'da veya Umre'de yapılan görevler: *أَحْرَمَ الرَّجُلُ/ahreme 'r-raculu*; adam Hacca veya Umreye girdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 481)

ihrām'ın diğer anlamları ise; 1. Haram aylara girmek: *أَحْرَمَ الرَّجُلُ/ahreme 'r-raculu*; adam haram aylara girdi. 2. Namazda ihram tekbiri söylemek: *أَحْرَمَ بِالصَّلَاةِ/ahreme bi'ş-*

şalâti; Namazda ihram tekbiri söyledi. 3. Hac'ca veya Umre'ye giden Müslüman'ın dinî olarak yapılması yasak olmayan bazı şeylerin kendisine yasaklanması: *أَحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ/aḥreme bi'l-'umreti*; o, Umre'de olduğu için dinî olarak yapılması yasak olmayan bazı şeyleri kendisine yasakladı. 4. Kaçınmak, imtina etmek: *أَحْرَمَ عَنْ قَوْلِ السُّوءِ/aḥreme 'an kavli 's-sū'i*; o kötü konuşmadan kaçındı. 5. *حُرْمَةٌ/hurmetun*; bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek: *أَحْرَمَ الرَّجُلُ/aḥreme'r-raculu*; adam bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz verdi, yemin etti. 6. a. Hacıların örtündükleri dikişsiz giysi. Ahmet Muhtar (2008, s. 481)

[<Ar. *ihrām* √*h-r-m* 'engelledi, kaçındı, imtina etti, helal olmadı, engellendi, kaybetti'] Türkçede, "Hacıların örtündükleri dikişsiz bürgü ve Hac'ca veya Umre'ye giden Müslüman'ın dinî olarak yapılması yasak olmayan bazı şeylerin kendisine yasaklanması" anlamlarında kullanılan" *ihram* sözcüğü, Arapçadır. Ancak *ihram* kelimesi Türkçede yeni anlamlar; "Yün yaygı; Yunanların, Romalıların, günümüzde de Berberilerin büründükleri geniş, beyaz, yünlü çarşaftan giysi" kazanarak Türkçeleştirilmiştir. Özellikle *-a girmek*, ve *-dan çıkmak* gibi Türkçeye özgü ekler ve fiiller olarak anlam genişlemesine uğramıştır.

ihraz إخراج/iḥrāz

"a. esk. Kazanma, elde etme, erişme. **ihraz etmek** (veya **eylemek**) kazanmak, elde etmek, erişmek: 'Ölenler şehitlik mertebesini ihraz eyler.' - A. İlhan." TS (2011, s. 1158)

AEL: ms. *إِحْرَازُ/iḥrāzun*; *أَحْرَزَهُ/aḥrezehu* ile *أَحْرَزَهُ/harezehu* eş anlamlı kelimeler; korudu, muhafaza etti, vikaye etti anlamlarında kullanılmaktadır, *أَحْرَزْتُ الْمَتَاعَ/aḥreztu'l-metā'a*; kelimesi kelimesine çevirdiğimizde eşyayı *حَرَزْتُ/hirzun*'de koydum, anlamı ise, eşyayı, eşya koruyan kaba koydum yani eşyayı iyice sakladım. *أَحْرَزَتِ الْمَرْأَةُ/aḥrezeti'l-mer'etu şerefahā*; kadın, namusunu iyice korudu. *أَحْرَزَ الْمَكَانَ/aḥreze'l-mekānu'r-recule*; bu yer, adama sığınak oldu. *أَحْرَزَ الْأَجْرَ/aḥreze'l-ecre*; ücreti elde etti, aldı, kazandı. Lane (1968, s. 545)

KM: *أَحْرَزَتِ الْمَرْأَةُ/aḥreze'l-ecre*; ücreti kazandı, elde etti. *أَحْرَزَتِ الْمَرْأَةُ شَرَفَهَا/aḥrezeti'l-mer'etu şerefahā*; kadın, namusunu korudu. *أَحْرَزَ الْمَكَانَ/aḥreze'l-mekānu'r-reculu*; bu yer, adama sığınak oldu." el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 278)

KMT: "الإِحْرَازُ/el-iḥrāzu; hemzenin kesriyle, 1. (Bir kimse) bir nesneyi kendisi alıp hisse çıkarmak: *أَحْرَزَ الْأَجْرَ/aḥreze'l-ecre*; ücreti kendisi alıp hisse çıkardı. 2. Bir nesneyi metanetle korumak ve vikaye etmek: *أَحْرَزَتِ الْمَرْأَةُ شَرَفَهَا/aḥrezeti'l-mer'etu şerefahā*; kadın,

namusunu metanetle korudu. 3. Bir yer, bir adama sığınmak olmak: أَحْرَزَ الْمَكَانَ/ahreze'l-mekānu'r-reculu; bu yer, adama sığınak oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 2465)

MLAM: “أَحْرَزَ/ahreze; kazandı, elde etti, erişti. يُحْرِزُ/yuhrizu; kazanıyor, kazanır, elde ediyor, elde eder, erişiyor, erişir. مُحْرِزٌ/muhrizun; kazanan, elde eden, erişen. مُحْرَازٌ/muhrazun; kazanılan, elde edilen, erişilen: أَحْرَزَ الْبُطُولَةَ/ahreze'l-buṭūlate; o, şampiyonluğu kazandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 471)

ihrāz'ın diğer anlamları ise; “1. Korumak: أَحْرَزَ الشَّيْءَ/ahreze'ş-şey'e; (o erkek), şeyi korudu. 2. Para toplamak, biriktirmek: أَحْرَزَ مَالَهُ/ahreze mālehu; parasını biriktirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 471)

[<Ar. *ihrāz* √*h-r-z* ‘korudu, vikaye etti, korundu, topladı’] Yukarıdaki verilen bilgilere göre, *ihras* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Aynı zamanda Türkçeye has olan yardımcı fiiller alan *ihras* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

iḥsan اِحْسَان/iḥsān

a. 1. İyilik etme. iyi davranma. 2. Bağışlama, bağışta bulunma. 3. Bağışlanan şey, kayra, lütuf, inayet, atıfet: “Bu paşanın parmaklarını yakan ilk ihsan kesesi oldu.” - H. E. Adıvar. 4. Karşılık beklemeden yapılan yardım, iyilik. **ihsan etmek** (veya **buyurmak**) bağışta bulunma, bağışlamak: “Allah bir de kız çocuk ihsan etseydi, bu ismi verecektim.” - R. H. Karay. TS (2011, s. 1158)

→ **ihsan**ihūmayun TS (2011, s. 1158)

AEL: أَحْسَنَ/ḥasen; iyilik, güzellik. أَحْسَنَ/ahsene; iyi, hoş ve güzel bir şey yaptı, iyilik yaptı, iyi davrandı, bağışladı, ibadeti içtenlikle yaptı. اِحْسَانٌ/iḥsānun; a. kötülüğün, hakaretin tersidir, anlamı; bağışlama, iyilik yapma, ibadeti içtenlikle yapma. أَحْسَنَ/ahsene bihi; onu iyi bildi. Lane (1968, s. 570)

KM: “اِلْحِسَانُ/el-iḥsānu; kötülüğün tersidir, iyilik, lütuf, bağışlama. İḥsān(ı) yapan; مُحْسِنٌ/muḥsinun ve مُحْسِنٌ/miḥsānun. اِحْسَانًا/ḥuve yuḥsinu 'ş-şey'e iḥsānen; o, bu şeyi çok iyi bilir, öyle iyi bilir ki. أَحْسَنَ/ahsene; adam bir yığın kum üzerine oturdu. أَحْسَنَهُ/ahsenehu; onu iyi ve güzel kıldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 290)

KMT: “الإحسان/ *el-iḥsānu*; hemzenin kesriyle, **1.** İyilik eylemek. **2.** Bir nesneyi iyi ve güzel eylemek: أَحْسَنَهُ/ *aḥsenehu*; onu iyi ve güzel eyledi. **3.** Ḥasen (Yüksek kum yığını) üzerine oturmak: الرَّجُلُ أَحْسَنَ الرَّجُلُ/ *aḥsene’r-raculu*; adam, bir yığın üzerine oturdu.” Âsım Efendi (2013, s. 5324)

MLAM: “أَحْسَنَ/ *aḥsene*; iyilik etti. يُحْسِنُ/ *yuḥsinu*; iyilik ediyor, iyilik eder. إِحْسَانًا/ *iḥsānen*; iyilik etmek. مُحْسِنٌ/ *muḥsinun*; iyilik eden. مُحْسَنٌ/ *muḥsenun*; edilen iyilik: إِنَّ أَحْسَنَتُمْ أَنْفُسَكُمْ/ *in aḥsentum aḥsentum li-enfusikum*; eğer iyilik yaparsanız kendinize iyilik yapmış olursunuz (İsra/7).” Ahmet Muhtar (2008, s. 497)

iḥsān’ın diğer anlamları ise; **1.** Bir şeyi çok iyi bilmek: أَحْسَنَ الْقِرَاءَةَ/ *aḥsene’l-ḳirā’ete*; okumayı çok iyi bildi. **2.** Güvenmek: أَحْسَنَ الظَّنَّ بِهِ/ *aḥsene’z-ẓanne bihi*; ona güvendi. **3.** Severe iyilik yapmak, sadaka vermek: أَحْسَنَ إِلَى فُلَانٍ/ *aḥsene ilā fulānin*; filana severe iyilik etti, isteyerek sadaka verdi. **4.** t. إِحْسَانٌ/ *iḥsānun*, ç. إِحْسَانَاتٌ/ *iḥsānātun*; İyilik etme, iyi davranma. **5.** Bağışta bulunma. **6.** Bağışlanan şey, inayet. **7.** İsm-i tafzil; ç. أَحْسَنُ/ *aḥāsinu*, مُحْسِنِي/ *mū’ḥusnī*, مُحْسِنِيَّاتٍ/ *mū’ḥusniyāt*, daha iyi, daha güzel, daha uygun anlamına gelmektedir: أَحْسَنَ مِنَ الْقَمَرِ/ *aḥsen mine’l-ḳamari*; aydan daha güzel yani “Bu kız çok güzel” anlamındadır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 497-498)

[<Ar. *iḥsān* √ḥ-s-n ‘kemale erdi, güzel seviyeye erişti, uygun hâle geldi’] Yukarıdaki bilgilere göre; *ihsan* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. *İhsan etmek* (veya *buyurmak*) Türkçeleştirilmiş bir fiildir.

ihsanīhūmayun

“is. esk. Padişah tarafından yeteneği veya başarısı dolayısıyla birine verilen görev, rütbe, ödül.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. *iḥsān* + Tr. -ı (i.3tk) + Far. *hūmayun*] *İhsanīhūmayun* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

ihsas إحساس/ iḥsās

“**1.** esk. Üstü kapalı anlatma, sezdirme, ima. **2.** fizy. Duyum. **ihsas etmek** sezdirme, ima etmek: ‘Bunların hepsini bana beş on kelimeyle ihsas etti.’ - H. E. Adıvar.” TS (2011, s. 1159)

AEL: “ms. إِحْسَانٌ/ *iḥsasun*; أَحَسَّ الشَّيْءَ/ *aḥesse’ş-şey’e*; şeyi anladı, kavradı, sezdi, hissetti, algıladı, kestirdi, mantıklı düşünerek buldu. الْعِلْمُ بِالْحَوَاسِ/ *el-’ilmu bi’l-ḥavāsi*; ilim,

duyularla (idrak edilir). هَلْ أَحْسَسْتُ الْخَبَرَ /hel eḥseste 'l-ḥabere; haberi bildin mi?" Lane (1968, s. 563)

KM: "أَحْسَسْتُ/lehu aḥissu; ona merhamet ettim, üzüldüm. Ayrıca أَحْسَسْتُ/aḥsestu, أَحْسَسْتُ/aḥseytu ve أَحْسَسْتُ/aḥastu bir sīn ile şevāzz-ı taḥfif'ten anlamları ise: sandım, buldum, gördüm, bildim, idrak ettim." el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 288)

KMT: "الإحساس/el-ihsasu; hemzenin kesriyle, 1. Sanmak. 2. Bulmak. 3. Görmek. 4. Bir nesnenin hareketini veya sesini hissetmek veya idrak etmek: أَحْسَسْتُ الشَّيْءَ/aḥsestu 'ş-şey'e; şeyi bildim, sandım, buldum, gördüm, idrak ettim." Âsım Efendi (2013, s. 2590)

MLAM: أَحَسَّ/aḥesse; sezdi, anladı, hissetti, hissini duydu. يُحِسُّ/yuḥissu; seziyor, sezer, anlıyor, anlar, hissediyor, hisseder, hissini duyuyor, doyar. أَحْسِسْ/aḥsis ve أَحْسَسْ/aḥisse; sez, anla, hisset, hissini duy. إِحْسَاسًا/iḥsāsen; sezmek, anlamak, hissetmek, hissini duymak. مُحِسٌّ/muḥissun; sezen, anlayan, hisseden, hissini duyan. مُحَاسَنٌ/muḥassun; sezilen, anlanan, hissedilen, duyulan his: أَحَسَّ الْخَبَرَ/aḥesse 'l-ḥabare; haberi sezdi, anladı, hissetti. هَلْ أَحَسَّ مِنْهُمْ الْكُفْرُ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ /fe'lemmā aḥesse 'isā minhum 'l-kufre ḳāle men enṣārī ilā 'llāhi; İsa; onların inkarlarını sezince "Allah yolunda yardımcılarım kim?" dedi (Kur'an-ı Kerim, âl-İmrân, 3/52) Ahmet Muhtar (2008, s. 494)

iḥsās'ın diğer anlamları; "1. Duyularla idrak etmek: أَحَسَّ بِالْجُوعِ وَالْبُرْدِ/aḥasse bi 'l-cū'i ve 'l-berdi; aç ve üşümüş olduğunu hissetti. 2. is. t. إِحْسَاسٌ/iḥsāsun, ç. إِحْسَاسَاتٌ/iḥsāsātun ve أَحَاسِيسٌ/aḥāsīsu, anlamı ise; hissetme, algılama, duygu. 3. is. fizy. Kişinin duyular yoluyla elde ettiği izlenim." Ahmet Muhtar (2008, s. 494)

[<Ar. iḥsās √ḥ-s-s 'bir şeyi bir duyusuyla hissetti, idrak etti, başkaları için üzüldü'] Yukarıda tespit edilen bilgilere göre; Türkçedeki "ihsas"ın "duyum" anlamı hariç öteki anlamları Arapça sözlüklerde geçmemektedir. Bundan yola çıkarak "Üstü kapalı anlatma, sezdirme, ima" anlamları, Türkçede kazanılan anlamlardır.

ihtar إِيْتَار

a. 1. Uyarma, dikkat çekme, uyarı: "Karısının bu ikinci ihtarı ile biraz bozulan adam salıncaktan atladı." - O. C. Kaygılı. 2. Bir şeyi birine hatırlatma. **ihtar etmek** hatırlatmak, uyarmak, dikkatini çekmek: "Kocası bir hata ederse karısı ihtar etmez mi?" - M. Ş. Esenal. **iharda bulunmak** ihtar etmek: "Mahpushane müdürüne haber salarak 'vazifene dikkat et!' diyerek iharda bulunan oydu." - K. Korcan. TS (2011, s. 1159)

→ *iẖtarṉame* TS (2011, s. 1159)

AEL: ms. *أَخْطَرَهُ اللهُ تَعَالَى بِبَالِي*/aḥṭarehu 'llāhu ta 'ālā bi-bālī; cümlesini kelimesi kelimesine tercüme ettiğimizde “Allah bana hatırlattı” yani “Allah, bana ilham ederek aklıma getirdi.” olur. *أَخْطَرَ الْمَوْتَ نَفْسَهُ*/aḥṭare 'l-mavte nefsehu; kelimesi kelimesine çeviridiğimizde “Kendisi, ölümü hatırlattı” anlamı ise “Ölüme koştu, kendini tehlikeye attı.” şeklinde tercüme edilir. *أَخْطَرَ الْمَالَ*/aḥṭare 'l-māle; parayı tehlikeye attı yani parayla bahse girdi. *أَخْطَرَ فُلَانٌ فُلَانًا*/aḥṭare fulānun fulānen; bu adam ile diğer adam aynı değerde (seviyede) oldular. *أَخْطَرَهُمْ خَطَرًا*/aḥṭarehum ḥataren; onları memnun etmek için o kadar şans verdi ki. Lane (1968, s. 764)

KM: *تَخَاطَرُوا*/teḥāṭarū; bahse girdiler. *أَخْطَرَ*/aḥṭare; boyunuzlu boğayı hasım olarak görüp kendini tehlikeye attı. *أَخْطَرَ فُلَانٌ فُلَانًا*/aḥṭare fulānun fulānen; bu adam ile diğer adam aynı değerde (seviyede) oldular. *أَخْطَرَ الْمَالَ*/aḥṭare 'l-māle; parayı bahse girmekle tehlikeye attı. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 379)

KMT; *الإِخْطَارُ*/el-iḥṭāru; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesneyi hatıra getirmek: *أَخْطَرَهُ اللهُ تَعَالَى بِبَالِي*/aḥṭarehu 'llāhu ta 'ālā bi-bālī; Allah, benim hatırıma getirdi. 2. (Bir adam) tehlikeli bir oyun oynamak: *أَخْطَرَ الرَّجُلُ*/aḥṭare 'r-raculu; adam tehlikeli bir oyun oynadı. 3. Parayla bahse girmek: *أَخْطَرَ الْمَالَ*/aḥṭare 'l-māle; parayla bahse girdi. 4. (Bir adamın) diğer adam ile aynı değer ve kıymette olmak: *أَخْطَرَ فُلَانٌ فُلَانًا*/aḥṭare fulānun fulānen; bu adam ile diğer adam aynı değerde oldular. Âsım Efendi(2013, s. 1913) MLAM: “*أَخْطَرَ*/aḥṭare; bildirdi, tebliğ etti. *يُخْطِرُ*/yuḥṭiru; bildiriyor, bildirir, tebliğ ediyor, eder. *إِخْطَارًا*/iḥṭāren; bildirmek, tebliğ etmek. *مُخْطِرٌ*/muḥṭirun; bildiren, tebliğ eden. *مُخْطَرٌ*/muḥṭarun; hatırlatan tebliğ edilen şey: *أَخْطَرَ الشَّرْطَةَ بِالْحَادِثِ*/aḥṭare 'ş-şurṭate bi 'l-ḥādiṣi; (o), polise kazayı haber verdi, bildirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 661)

iḥṭār'ın diğer anlamları; 1. (Bir hasta) tehlike aşamasına girmek: *أَخْطَرَ الْمَرِيضُ*/aḥṭare 'l-marīzu; Hasta, tehlike aşamasına girdi. 2. Hatırlatmak: *أَخْطَرَ الشَّيْءَ فِي بَالِي*/aḥṭare 'ş-şey'e fī bālīhi; (o), aklıma şeyi getirdi, hatırlattı. 3. a. t. *إِخْطَارٌ*/iḥṭārun, ç. *تَسْلَمٌ إِخْطَارًا بِمَوْعِدٍ*/iḥṭārātun; Uyarma, dikkat çekme, uyarı, hatırlatma, bildiri: *تَسَلَّمَ قَضِيَّتَهُ*/teselleme iḥṭāren bi-mev 'idi қадиyyetihi; davasının tarihine (dair) bir bildiri teslim aldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 661)

[<Ar. *iḥṭār* √ḥ-ṭ-r ‘tehlikli oldu, tehlikeye attı, yüksek makamda oldu, oldu, hatırlattı, hareketlendi’] Yukarıdaki bilgilere göre; *iẖtar* kelimesi, Arapçadan Türkçeye

geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ama *iẖtar etmek* ve *iẖtarda bulunmak* sözcükleri Türkçeye has bir yardımcı fiil ve fiille kullanıldığı için Türkçeleştirilmişlerdir.

iẖtarname

“is. Resmî iẖtar yazısı, protesto. **iẖtarname çekmek** huk. yasal yollarla yazılı uyarı göndermek.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. *iẖtār* + Far. *-nāme*] *iẖtarname* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

iẖtida اهتداء/iẖtidā

“a. din b. esk. Başka bir dinden çıkıp Müslüman olma.” TS (2011, s. 1159)

AEL: “اهتدى/iẖtedā; o doğru yolu buldu, doğru yolu takip etti, doğru yolu takip etmek istedi. لا يَهْتَدِي لِأَمْرِهِ/lā yehtedī li-emrihi; işin doğru yolunu bulamıyor, o (istediği) işi yapması (için) doğru yolu bulamıyor.” Lane (1968, s. 3042)

KM: اهتدى الفرس/iẖtedā l-feresu; hidayete ermeyen, doğru yolu bulmayan. اهتدى الخيل/iẖtedā l-ḫayle; dişi at, başka atlara tekaddüm etti. اهتدى العروس الى/iẖtedā l-arusu ilā ba'lihā; gelini törenle damat evine götürdü, düğün alayıyla gelini güvey evine götürdü. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1342)

KMT: “الاهتداء/el-iẖtidā'u; ifti'āl vezninde, 1. Delalet ve irşadı kabullenip doğru yola gitmek: هَدَاهُ فَاهْتَدَى/hedāhu fe'htedā; ona delalet ve irşadı gösterdi, o da delalet ve irşadı kabullenip doğru yola gitti.” Âsım Efendi (2013, s. 6047)

“الاهتداء/iẖtidā'un; 1. Gelini güveyi evine törenle göndermek: اهتدى العروس الى/iẖtedā l-arusu ilā ba'lihā; (adam), gelini güveyi evine törenle gönderdi. 2. Ötekilerden takaddüm eylemek: اهتدى الفرس الخيل/iẖtedā l-feresu l-ḫayle; dişi at, öteki atların önüne düştü.” Âsım Efendi (2013, s. 6047)

MLAM: اهتدى/iẖtedā; hidayetin yolunu buldu, hidayetin yolunu takip etti, hidayetin yolunu takip etmek istedi. يَهْتَدِي/yehtedī; hidayetin yolunu buluyor, bulur, hidayetin yolunu takip ediyor, hidayetin yolunu takip etmek istiyor, ister. اهتدى/iẖtedi; hidayetin yolunu bul, hidayetin yolunu takip et, hidayetin yolunu takip etmek iste. اهتداء/iẖtidā'en; hidayetin yolunu bulmak, hidayetin yolunu takip etmek, hidayetin yolunu takip etmek istemek. مُهْتَدٍ/muhtedin; hidayetin yolunu bulan, takip eden, takip etmek

KMT: اِخْتَفَلَ/el-iḥtifālu; ifti‘āl vezninde, **1.** Birikmek: اِخْتَفَلَ الْمَاءُ/iḥtefele ‘l-mā‘u; su birikti, mecaz olarak da “اِخْتَفَلَ الْقَوْمُ/iḥtefele ‘l-ḳavmi; millet toplandı” anlamları kullanılmaktadır. **2.** (Vadi) sel ile dolup taşmak: اِخْتَفَلَ الْوَادِي بِالسَّيْلِ/iḥtefele ‘l-vādī bi ‘s-seyli; vadi, sel ile dolup taşdı. **3.** (Bir nesne) vazih ve aşikâr olmak: اِخْتَفَلَ الشَّيْءُ/iḥtefele ‘ş-şey‘u; bu şey apaçık oldu. **4.** Mübalağa etmek: اِخْتَفَلَ فِيهِ/iḥtefele fīhi; onu abarttı. **5.** Bir işi çok iyi yapması anlamında kullanılır: هُوَ يَحْتَفِلُ بِالْأُمُور/huve yeḥtefilu bi ‘l-umūri; o, işleri çok iyi yapar. **6.** (Yol) belli ve aşikâr olmak: اِخْتَفَلَ الطَّرِيقُ/iḥtefele ‘t-ṭarīku; yol göründü, belli oldu. **7.** Umursamak: مَا اِخْتَفَلَ بِهِ/mā iḥtefele bihi; onu umursamadı. **8.** Bir atın seğırtmekten sonra henüz gücü olduğunu sahibine göstermesi: اِخْتَفَلَ الْفَرَسُ/iḥtefele ‘l-feresu; at seğırtmekten sonra henüz gücü olduğunu sahibine gösterdi. Âsım Efendi (2013, s. 4426)

MLAM: اِخْتَفَلَ/iḥtefele; toplandı. يَحْتَفِلُ/yeḥtefilu; toplanıyor, toplanır. اِخْتِفَالًا/iḥtifālen; toplanmak. مُحْتَفِلٌ/muḥtefilun; toplayan. مُحْتَفِلٌ بِهِ/muḥtefelun bihi; toplanan: اِخْتَفَلَ اللَّبْنُ فِي الضَّرْعِ/iḥtefele ‘l-lebenu fī ‘z-żar‘i; süt memede toplanmış.” Ahmet Muhtar (2008, s. 526)

iḥtifāl’in öteki anlamları ise; **1.** Biriyle ilgilenmek, birine cömertçe davranmak: لَا يَخْتَفِلُ بِمَالِهِ/lā taḥtefil bi-men yebḥul bi-mālihi; kendi parasından harcamayana cömertçe davranma. **2.** Bir işe özen göstermek, kendini vermek: اِخْتَفَلَ بِالْأَمْرِ/iḥtefele bi ‘l-emri; (bu) işe kendini verdi. **3.** Bir araya gelip kutlamak, bir şeyin kutlamasını yapmak: اِخْتَفَلَ بِعِيدِ مِيلَادِهِ/iḥtefele bi- ‘īdi milādihi; doğum günü kutladı, doğum gününün kutlamasını yaptı. **4.** is. t. اِخْتِفَالٌ/iḥtifālun, ç. اِخْتِفَالَاتٌ/iḥtifālātun: Kutlama, tören, anma töreni. Ahmet Muhtar (2008, s. 526)

[<Ar. *iḥtifāl* √ḥ-f-l ‘(insanlar) toplandılar, (su) toplandı, birikti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *ihtifal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

iẖtikār اِخْتِكَار/iḥtikār

“is. tic. esk. Vurgunculuk: ‘İhtikār yapanların adlarını taşıyacağı söylenen kara listelerden söz açacak değilim.’ - N. Hikmet.” TS (2011, s. 1159)

AEL: اِخْتَكَّرَ/iḥtekere; yiyecek veya içeceği ileride meydana gelebilecek fiyat dalgalanmalarından yararlanaması için sakladı.” Lane (1968, s. 615)

KM: “أُخْتُكِرَ/uẖtukire; ürünü ileride meydana gelebilecek fiyat dalgalanmalarından yararlanmak için sakladı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 308)

KMT: الإِخْتِكَارُ/el-ihtikāru; ifti‘āl vezninde, bir malı ağır pahaya çıkmak için hapsedmek: اِخْتَكَرَ الْمَالَ/ihtekere ’l-māle; malı ağır pahaya çıkmak için hapsedti. Âsım Efendi (2013, s. 1879)

MLAM: “اِخْتَكَرَ/ihtekere; bir ürünü ileride pahalıya satmak için sakladı, tekeline aldı. يَحْتَكِرُ/yahtekiru; bir ürünü ileride pahalıya satmak için saklıyor, saklar, tekeline alıyor, alır. اِخْتَكَّرًا/ihtikāren; bir ürünü ileride pahalıya satmak için saklamak, tekeline almak. مُخْتَكِرٌ/muhtekirun; bir ürünü ileride pahalıya satmak için saklayan, tekeline alan. مُخْتَكَرٌ/muhtekerun; ileride pahalıya satmak için saklanan, tekeline alınan ürün: اِخْتَكَرَ الْعِفَارَ/ihtekere ’l- iḳāre; konutu tekeline almış.” Ahmet Muhtar (2008, s. 535)

İsim olan اِخْتَكَّرًا/ihtikāren ise; “ت. اِخْتَكَّرًا/ihtikāren ڇ. اِخْتَكَّرَاتٌ/ihtikārātun, bir ürünü ileride pahalıya satmak için toplayıp saklama, tekeli.” Ahmet Muhtar (2008, s. 535)

[<Ar. ihtikār √ ḥ-k-r ‘yiyecek veya içeceği ileride meydana gelebilecek fiyat dalgalanmalarından yararlanmak için sakladı, tek başına karar verdi, bir kişiyi zulmetti’] Yukarıdaki bilgilere göre ihtikar sözcüğü, Arapçada kullanış neyse Türkçede de kullanılmıştır.

ihtikârcı

“sf. tic. esk. Vurguncu: ‘Ucu kızgın demirle delikten fare çıkarılır gibi her köşede bir ihtikârcı enseleniyor.’ - N. F. Kısakürek.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. ihtikār + Tr. -cı (iye)] İhtikârcı, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ihtikârcılık

“is. esk. Vurgunculuk.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. ihtikār + Tr. -cı (iye) + Tr. -lık (iye)] İhtikârcılık, Türkçeden yapım ekleri alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihtilaç اِخْتِلَاعَ/ihtilāc

“a. esk. Çırpınma: ‘Bütün zehirlenen köpeklerde görülen ihtilaçlarla kıvrınmaya, çırpınmaya başlamıştı.’ - H. E. Adıvar. ihtilaç etmek çırpınmak.” TS (2011, s. 1159)

AEL: “اِخْتَلَجَ/iḥtelece; bir şey çekti, sürükledi, sarstı, gerdi, genişletti, uzattı, çıkardı. اِخْتَلَجَ اِخْتَلَجَ/iḥtelece ḥācibāhu; kaşları titredi. اِخْتَلَجَ اِخْتَلَجَ/iḥtelece 'l- 'uzuvu; organ titredi, kımıldadı. اِخْتَلَجَ اِخْتَلَجَ/iḥtelece fī ṣadrī şey'un; bir şey beni huzursuz etti veya bir şeyden kuşkulandım.” Lane (1968, s. 783)

KM: “اِخْتَلَجَتْ اِخْتَلَجَتْ/iḥtelecet 'aynuhu; gözü seğirdi.” (el-Fîrûzâbâdî, 2009, 386).

KMT: “اِخْتِلَاجُ/el-iḥtilācu; ifti'āl vezninde, organların seğirmesi anlamındadır: اِخْتَلَجَتْ اِخْتَلَجَتْ/iḥtelecet 'aynuhu; gözü seğirdi.” Âsım Efendi (2013, s. 953)

MLAM: اِخْتَلَجَ/iḥtelece; seğirdi, kımıldadı, çırpındı. اِخْتَلَجَ/yeḥtelicu; seğiriyor, seğirir, kımıldıyor, kımıldar, çırpınıyor, çırpınır. اِخْتِلَاجًا/iḥtilācen; kımıldamak, seğirmek, çırpınmak. اِخْتَلَجَ/muḥtelicu; kımıldayan, seğiren, çırpınan, اِخْتَلَجَ/muḥtelecun; kımıldatılan, seğirilen, çırpılan: اِخْتَلَجَتْ اِخْتَلَجَتْ/iḥtelecet 'l-batınu; karnının (kasları) seğirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 675)

iḥtilāc'in diğer anlamları ise; 1. İçinde şüphe ve endişe uyanmak: اِخْتَلَجَ الْأَمْرُ فِي اِخْتَلَجَ/iḥtelece 'l-emru fī ṣadrihi; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevirdiğimizde “Bu iş yüreğinde çırpındı.” cümlelerin anlamını tercüme ettiğimizde “Bu işi hatırlayınca içimde bir şüphe ve endişe uyanı” Türkçedeki karşılığını veren deyim ise “Yüreği kaynadı.” olmaktadır. 2. Kuvvet kullanarak çıkarmak, sökmek: اِخْتَلَجَ اِخْتَلَجَ/iḥtelece 'ş-şey'e; bu şeyi söktü, kuvvet kullanarak çıkardı. Ahmet Muhtar (2008, s. 675)

[<Ar. iḥtilāc √ḥ-l-c 'hareketlendi, çırpındı, kımıldadı'] Yukarıdaki bilgilere göre; iḥtilāc kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Bir de yardımcı fiil olan etmek Türkçeye mensup olduğundan iḥtilāc etmek, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ihtilaf اِخْتِلَاف/iḥtilāf

“is. Ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık: ‘Yirmi beş senedir bir tek idare adamıyla iḥtilāfî olmamıştı.’ - R. N. Güntekin. iḥtilāfa düşmek anlaşmamak, bozuşmak, uyuşmamak.” TS (2011, s. 1159)

AEL: ms. اِخْتِلَافُ اِخْتِلَافُ/iḥtilāfun, وَاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ve 'iḥtilāfî 'l-leyli ve 'n-nehāri; gece ve gündüz birbirini takip ederek değişir. اِخْتِلَافَتْ اِخْتِلَافَتْ/feḥtelefet بَيْنَ عُبَيْدَةَ بْنِ الْحَرْثِ وَالْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ صَرْبَتَانِ beyne 'ubaydata bni 'l-ḥarṣi ve 'l-velīdi bni 'uḡbata ḡarbatāni; ubayde bni 'l-hars ve el-velid bni ukbata, birbirine karşılıklı iki dayak attılar. اِخْتَلَفُوا/iḥtelefū; arka arkaya gittiler

ya da art arda geldiler. هُوَ يَخْتَلِفُ إِلَى فَلَانٍ/huve yahtelifu ilā fulānin; o sık sık adama gider. اخْتَلَفَ/ihtelefe; su verdi, sağladı ve sundu anlamına gelmektedir. اخْتَلَفُوا فِي أَمْرِ/ihtelefū fī-’emrin; bir konuda anlaşılmadılar. اخْتَلَفَ صَاحِبُهُ/ihtelefe şāhibahu; iki arkadaş, içlerinden birisi evinden uzaklaştığında diğeri uzaklaşan arkadaşının evinin işleriyle ilgileneceğine dair söz verdi, şeklinde geçmiştir Lane (1968, s. 795)

KM: “اخْتَلَفَ/ihtelefe; anlaşılmadı, ihtilafa düştü. اخْتَلَفَ فُلَانًا/ihtelefe fulānen; bir adamın halifesi oldu. اخْتَلَفَ إِلَى الْخَلَاءِ/ihtelefe ilā’l-ḫelā’i; sık sık hacet yerine gitti. اخْتَلَفَ صَاحِبُهُ/ihtelefe şāhibahu; iki arkadaş, içlerinden biri evinden uzaklaştığında diğeri uzaklaşan arkadaşının evinin işleriyle ilgileneceğine dair söz verdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 388)

KMT: الاخْتِلَافُ/el-ihtilāfu; 1. Birbirine muhālefet eylemek: اخْتَلَفَ الْقَوْمُ/ihtelefe’l-ḳamu; kavim birbirine muhalefet eyledi, anlaşılmadı. 2. Bir adamın halifesi olmak: اخْتَلَفَ فُلَانًا/ihtelefe fulānan; adamın halifesi oldu. 3. İshal olup sık sık hacet yerine gitmek: اخْتَلَفَ إِلَى الْخَلَاءِ/ihtelefe ilā’l-ḫelā’i; ishal olup sık sık hacet yerine gitti. 4. İki arkadaşın içlerinden biri evinden uzaklaştığında diğeri uzaklaşan arkadaşının evinin işleriyle ilgileneceğine dair söz vermesidir: اخْتَلَفَ صَاحِبُهُ/ihtelefe şāhibahu; iki arkadaş, içlerinden biri evinden uzaklaştığında diğeri uzaklaşan arkadaşının evinin işleriyle ilgileneceğine dair söz verdi. Âsım Efendi (2013, s. 3689)

MLAM: “اخْتَلَفَ/ihtelefe; uyuşmadı, anlaşılmadı. يَخْتَلِفُ/yehtelifu; uyuşmuyor, anlaşılıyor, uyuşmaz, anlaşılmaz. اخْتِلَافًا/ihtilāfen; anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık. اخْتِلَافٌ/muhtelifun; anlaşmayan, aykırı, farklı olan. اخْتَلَفَ صَاحِبُهُ/muhtelefun; اخْتَلَفَ الصَّدِيقَانِ/ihtelefe’ş-şadiyḳān; iki arkadaş anlaşılmadılar, iki arkadaşın fikirleri uyuşmadı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 684)

ihtilāf’ın diğer anlamları ise; 1. Bir kişinin yaptığı işin aynısı yapmak, izinden yürümek: اخْتَلَفَ أَبَاهُ فِي صَنْعَتِهِ/ihtelefe abāhu fī-ṣan’atihi; babasının izinden yürüdü. 2. Arkadan, sırtından tutmak: اخْتَلَفَ اللَّصُّ وَهُوَ يُحَاوِلُ الْهَرَبَ/ihtelefe’l-liṣa ve huve yuḫāvilu’l-herbe; (o), hırsız kaçmaya çalışırken arkasından tuttu. 3. Bir yere sürekli gitmek: اخْتَلَفَ إِلَى دُورِ الْكُتُبِ/ihtelefe ilā dūri’l-kutubi; kütüphanelere sürekli gider. 4. Art arda, arka arkaya geçmek: اخْتَلَفَتْ عَلَيْهِ الْفُصُولُ/ihtelefet ‘aleyhi’l-fuṣūlu; art arda mevsimleri geçti. 5. Zıt, benzememek: اخْتَلَفَ عَنْ أَخِيهِ فِي طَبَاعِهِ/ihtelefe ‘an aḫīhi fī ṭibā’ihi; huyları, kardeşine benzemiyor. Ahmet Muhtar (2008, s. 684)

[<Ar. *iẖtilāf* √*h-l-f* ‘(onun) yerini aldı, yerini doldurdu, yerine geçti, halifesi oldu, mirasçısı oldu’] Yukarıda verilen bilgilerden yola çıkarak *iẖtilaf* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış; *iẖtilafa düşmek* ifadesi, Türkçeleştirilmiş bir deyimdir.

iẖtilal اختلال/iḥtilāl

“a. 1. Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim: *Fransız iẖtilali*. 2. Kargaşalık, düzensizlik, karışıklık. 3. Köklü değişim: *Bilimde iẖtilal*.” TS (2011, s. 1159)

AEL: اِخْتَلَّ/iḥtelle; kırıldı, çatladı, yaradı ve titrek, zayıf, gevşek, kullanışsız, düzensiz, bozuk, dağınık, karışık oldu. Ayrıca daha kötüyle değiştirilen veya kötüye giden bir şey için kullanılır. Şıra sirkeye dönüştü. اِخْتَلَّتِ الْإِبِلُ/iḥtelleṭi ‘l-iblu; deve bir yerde hapsedilidi. اِخْتَلَّ عَقْلُهُ/iḥtelle ‘aḳluhu; akli artık düşünemiyor. اِخْتَلَّ جِسْمُهُ/iḥtelle cismehu; bünyesi çok zayıfladı. اِخْتَلَّ إِلَيْهِ/iḥtelle ileyhi; ona muhtaç oldu, istedi. اِخْتَلَّتِ الْإِبِلُ/iḥtelleṭi ‘l-iblu; deve, اِخْتَلَّ اَلْثَّوْرُ الْكَلْبُ بِقَرْنِهِ/yaḥtellu ‘s-savra el-kelbe bi-ḳirnihi; boğa, boynuzlarını köpeğin gövdesine geçirip diğer taraftan çıkardı. Lane (1968, s. 779)

KM: اِخْتِلَالٌ/iḥtilāl; sirkeye dönüştürmek. اِخْتَلَّتِ الْإِبِلُ/iḥtelleṭi ‘l-iblu; develer, kekremsi otları olmayan, tatlı otları olan yerde otlayıp kaldı. اِخْتَلَّهُ بِالرُّمْحِ/iḥtellehu bi ‘r-rumḥi; onu mızrakla vurup mızrağı bedeninin öte tarafından geçirdi. اَمْرٌ مُخْتَلٌّ/emrun muḥtelun; önemsiz bir iş. اِخْتَلَّ إِلَيْهِ/iḥtelle ileyhi; ona muhtaç oldu. اِخْتَلَّ لَحْمُهُ/iḥtelle laḥmuhu; çok zayıfladı, cılızlaştı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 392)

KMT: اِخْتِلَالٌ/el-iḥtilālu; ifti‘āl vezninde, 1. Şıra sirkeye dönüşmek: اِخْتَلَّ الْعَصِيرُ/iḥtelle ‘l-‘aṣîru; şıra sirkeye dönüştü. 2. Sirke itti haz eylemek: اِخْتَلَّ الرَّجُلُ/iḥtelle ‘r-raculu; adam sirkeyi itti haz eyledi. 3. (Develer) kekremsi otları olmayan yerde otlayıp kalmak: اِخْتَلَّتِ الْإِبِلُ/iḥtelleṭi ‘l-iblu; develer, kekremsi otları olmayan yerde otlayıp kaldı. 4. Bir nesneye muhtaç olmak: اِخْتَلَّ إِلَيْهِ/iḥtelle ileyhi; ona muhtaç oldu. 5. Düşmanını mızrakla vurup mızrağı bedeninin öte tarafından geçirmesinden ibarettir: اِخْتَلَّهُ بِالرُّمْحِ/iḥtellehu bi ‘r-rumḥi; onu mızrakla vurup mızrağı bedeninin öte tarafından geçirdi. 6. Gövdenin eti, eriyip zayıf olmuş: اِخْتَلَّ لَحْمُهُ/iḥtelle laḥmuhu; gövdesinin eti eriyince zayıf olmuş. Âsım Efendi (2013, s. 4465)

MLAM: “اِخْتَلَّ/ihtelle; bozuldu, düzensiz oldu. يَخْتَلُّ/yahtellu; bozuluyor, bozulur, düzensiz oluyor, düzensiz olur. اِخْتَلَّ/ihtelil ve اِخْتَلَّ/ihtelle; bozul, düzensiz ol. اِخْتَلَّ/ihtilālen; bozulmak, düzensiz olmak. مُخْتَلُّ/muhtellun; bozulan düzensiz olan: اِخْتَلَّ aِخْتَلَّ/ihtelle 'l-emru; iş bozuldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 690)

ihtilāl'in diğer anlamları; “1. Sirke olmak: اِخْتَلَّ العَصِيرُ/ihtelle 'l- 'aşıru; meyve suyu sirkeye dönüştü. 2. Sarsılmak: اِخْتَلَّ البناءُ/ihtelle 'l-binā 'u; bina sarsıldı. 3. Zayıflamak: اِخْتَلَّ جِسْمُ فُلَانٍ/ihtelle cismu fulānun; adamın vücudu zayıflamış. 4. Düşünememek: اِخْتَلَّ عَقْلُهُ/ihtelle 'aqluhu; akli artık düşünemiyor.” Ahmet Muhtar (2008, s. 690)

[<Ar. *ihtilāl* √*h-l-l* ‘arızalandı, bir şeyin arızası oldu. bozuldu’] Üstte verilen bilgilere göre; Arapçadaki *ihtilāl* sözcüğü, çok farklı anlamlar barındırmaktadır. Türk dilinde kullanılan *ihtilal* ise apayrı manalar taşımaktadır. Dolayısıyla, Türkçede kullanılan *ihtilal* Arapçadan Türkçeye geçmiş olabilir. Ama bu sözcük, Türkçede yeni manalara bürünerek Türkçeleşmiştir.

ihtilalci

“a. İhtilal yanlısı ve ihtilal yapan kimse, devrimci: ‘Sonra belki de o ihtilalci tonunu yumuşatmaya başlamıştı.’ - Y. K. Karaosmanoğlu.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. *ihtilāl* + Tr. -ci (iye)] *İhtilalci*, Türkçeden yapım eki alarak Türkçeleşmiştir.

ihtilalcilik

“is. İhtilalci olma durumu, devrimcilik: ‘Şair, romantizmi bir bakıma ihtilalcilik olarak ele almak istemiştir.’ - S. İler.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. *ihtilāl* + Tr. -ci (iye) + Tr. -lik (iye)] *İhtilalcilik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihtilam اِخْتِلَام/ihtilām

“a. esk. Düş azması.” TS (2011, s. 1159)

AEL: “اِخْتَلَّمَ/ihteleme; uykusunda rüya gördü, uykuda cinsel ilişkide bulundu. مُخْتَلِّمٌ/muhtelimun; uykusunda rüya gören, uykuda cinsel ilişkide bulunan adam.” Lane (1968, s. 632)

KM: “إِحْتَلَمَ الرَّجُلُ/iḥteleme’r-raculu; adam uykusunda rüya gördü. إِحْتَلَمَ الْغُلَامُ/iḥteleme’l- ğulāmu; ergen çocuk, uykuda cinsel ilişkide bulundu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 316)

KMT: “الإِحتِلَامُ/el-iḥtilāmu; ifti‘āl vezninde ve حُلْمٌ/hulmun ile iki manada müradiftir: 1. Uykuda rüya görmek: إِحْتَلَمَ الرَّجُلُ/iḥteleme’r-raculu; adam rüya gördü. 2. Uykuda cima eylemek: إِحْتَلَمَ الْغُلَامُ/iḥteleme’l- ğulāmu; ergen çocuk uykuda cima eylemiş.” Âsım Efendi (2013, s. 4930)

MLAM: “يَحْتَلِمُ/iḥteleme; uykusunda rüya gördü. يَحْتَلِمُ/yaḥtelimu; uykusunda rüya görüyor, görür. اِحتِلَامًا/iḥtilāmen; rüya görmek. مُحْتَلِمٌ/muḥtelimun; uykusunda rüya gören kişi: اِحتَلَمَ الشَّخْصُ/iḥteleme’ş-şahşu; adam, uykusunda rüya gördü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 552)

iḥtilām’ın diğer anlamaları; 1. (Çocuk) ergenliğe girmek: اِحتَلَمَ الصَّبِيُّ/iḥteleme’sabiyyu; erkek çocuk ergenliğe girdi. 2. Uykuda cinsel ilişkide bulunmak.” Ahmet Muhtar (2008, s. 552)

[<Ar. iḥtilām √ḥ-l-m ‘rüya gördü’] Yukarıdaki bilgilere göre; iḥtilam kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ihtilas اِحتِلَاس/iḥtilās

“a. esk. 1. Aşıрма. 2. Bir malı açıkça sahibinden veya evinden hızla kapıp alma.” TS (2011, s. 1159)

AEL: “اِحتَلَسَهُ/iḥtelesehu; onu ele geçirdi, aceleyle veya açıkça aldı, fark ettirmeden kaptı, sahibinin haberi olmadan aceleyle çaldı. اِحتَلَسَ بَصْرَهُ/iḥtelese başaruḥu; bu cümlelerin kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde ‘Bir görüş çaldı.’ Anlamı ise ‘Hızlıca, gizlice ve hiç kimseye fark ettirmeden baktı, gizlice baktı.’” Lane (1968, s. 784)

KM: “الِإِحتِلَاسُ/el-iḥtilāsu; çalmak, hırsızlık etmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 386)

KMT: “الِإِحتِلَاسُ/el-iḥtilāsu; ifti‘āl vezninde, bir şeyi kapıp almak, çalmak: اِحتَلَسَهُ/iḥtelesehu; ondan birdenbire bir şeyi çaldı.” Âsım Efendi (2013, s. 2601)

MLAM: اِحتَلَسَ/iḥtelese; (o), bir şeyi kimseye sezdirmeden, hissettirmeden hızla kapıp aldı veya çaldı, aşırıldı, zimmetine geçirdi. يَحْتَلِسُ/yeḥtelisu; (o), bir şeyi kimseye sezdirmeden, hissettirmeden hızla kapıp alıyor veya çalıyor, alır, çalır, aşırıyor, aşırır

zimmetine geçiriyor, geçirir. اِخْتِلَاسًا/ihtilāsen; (o), bir şeyi kimseye sezdirmeden, hissettirmeden hızla kapıp alma ve çalmak, aşırmaq, zimmetine geçirmek. مُخْتَلِسٌ/muhtelisun; kimseye sezdirmeden, hissettirmeden hızla kapıp alan ve çalan kişi, aşıran, zimmetine geçiren. مُخْتَلِسٌ/muhtelesun; sezdirmeden, hissettirmeden hızla kapıp alınan ve çalınan, aşırılan şey: اِخْتَلَسَ أَمْوَالُ الشَّرِكَةِ/ihtelese ‘amvālu’ş-şeriketi; o, şirketin parasını kimseye sezdirmeden, hissettirmeden çalmış. Ahmet Muhtar (2008, s. 677)

ihtilās’ın diğer anlamları; 1. Gizlice bakmak: اِخْتَلَسَ النَّظَرَ إِلَيْهِ/ihtelese ‘n-naẓara ileyhi; ona gizlice baktı. 2. Tecvitte harekelerin uzunlukları ya da kısalıklarına göre okunmaması: اِخْتَلَسَ الْقَارِئُ الْحَرَكَهَ/ihtelese ‘l-kāri’u’l-harekere; kari (Kur’an’ı kurallarına uygun bir biçimde okuyan kimse) harekeyi uzunluğu ya da kısalığına göre okumadı. 3. Sinsice sokulmak, gizlice yaklaşmak: سَارَ يَخْتَلِسُ الْخُطَى/sāre yahtelisu’l-ḥuṭā; gizlice yaklaştı, sinsice sokuldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 677)

[<Ar. ihtilās √ḥ-l-s ‘bir şeyi aceleyle aldı, fark ettirmeden kaptı’] Türkçede ihtilas, “Aşıрма, bir malı açıkça sahibinden veya evinden hızla kapıp alma” anlamlarıyla kullanılmış. Yani ihtilas kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ihtilat اختلاط/ihtilaṭ

“a. esk. 1. tıp, Karmaşıklık. 2. Karşılaşıp görüşme. **ihtilat etmek** hastalığın başka bir hastalığa dönmesi.” TS (2011, s. 1159)

AEL: اِخْتَلَطَ/ihtalaṭa; karıştı, birbirinin içine girdi, iki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içinde dağıldı, harmanlanmış, kafası karışmış, şaşmış, şaşırmış. اِخْتَلَطَ/ihtalaṭa fiili Arapça atasözlerinde rastlandığında zor ve karmaşık durumlar için ifade edilmiş olur; اِخْتَلَطَ الْخَائِرُ بِالزُّبَادِ/ihtalaṭa ‘l-ḥāṣiru bi’z-zubādi; bu atasözü kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde “Yoğurt, tereyağla iyice karıştı.” ama anlamın anlamı ise; “Durum iyice karıştı, zor oldu.” şeklinde olur. اِخْتَلَطَ الْفَرَسُ/ihtalaṭa ‘l-feresu; at uzun süre koşmadı. اِخْتَلَطَ بِالنَّاسِ/ihtalaṭa bi’n-nāsi; topluluğa katıldı, insanlarla ilişki kurmuş. اِخْتَلَطَ الْجَمَلُ/ihtalaṭa ‘l-camelu; deve semiz olmuş.” Lane (1968, s. 788)

KM: اِخْتَلَطَ/ihtalaṭa; karıştı, karmakarışık oldu, birbirinin içine girdi, iki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içinde dağıldı. اِخْتَلَطَ عَقْلُهُ/ihtalaṭa ‘aḳluhu; aklını oynattı, deli olmuş. اِخْتَلَطَ الْجَمَلُ/ihtalaṭa ‘l-camelu; kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Devenin etiyle yağı karıştı.” Anlamı ise “Deve semiz oldu.” şeklinde olur. اِخْتَلَطَ الْحَائِلُ

بِالنَّابِلِ/iḥtalaṭa 'l-ḥābilu bi'n-nābili; bu atasözün kelimesi kelimesine “Ok (ile avlayan) atanları ve yularla avlayanları karıştı.” anlam anlamısı çevrildiğinde ise “Durumun anlaşılması iyice güçleşti.” biçiminde olur. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 387-388)

KMT: اِخْتَلَطَ/el-iḥtilāṭu; ifti‘āl vezninde; 1. Karışmak: اِخْتَلَطَ/iḥtalṭa; birbirinin içine girdi, karıştı. 2. At seğırtip bütün gücüyle koşmaması halinde denir: اِخْتَلَطَ اَلْفَرَسُ/iḥtalaṭa 'l-feresu; at bütün gücüyle koşmadı. 3. Delirmek, aklını yitirmek: اِخْتَلَطَ اَعْقَلُهُ/iḥtalaṭa 'aḳluhu; aklını yitirmiş. 4. Deve tavlama: اِخْتَلَطَ اَلْجَمَلُ/iḥtalaṭa 'l-camelu; kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Devenin etiyle yağı karıştı.” Anlamı ise “Deve semiz oldu.” 5. اِخْتَلَطَ/iḥtalaṭa kelimesi, açıklığını yitiren, anlaşılması güçleşen durumlarda anlam veren atasözlerinde kullanılır mesela: اِخْتَلَطَ اَلْحَابِلُ بِالنَّابِلِ/iḥtalaṭa 'l-ḥābilu bi'n-nābili; kelimesi kelimesine anlamı “Ok (ile avlayan) atanları ve yularla avlayanları karıştı.”, anlamı anlamına çevrildiğinde ise şöyle olur; “Durumun anlaşılması iyice güçleşti.” Âsım Efendi (2013, s. 3108)

MLAM: اِخْتَلَطَ/iḥtalaṭa; karıştı, birbirinin içine girdi. يَخْتَلِطُ/yaḥtaliṭu; karışıyor, birbirinin içine giriyor, karışır, birbirinin içine girer. اِخْتِلَاطًا/iḥtilāṭan; karışmak, birbirinin içine girmek. مُخْتَلِطٌ/muḥtaliṭun; karışan, birbirinin içine giren. بِهِ مُخْتَلِطٌ/muḥtalaṭun bihi; karışılan, birbirinin içine girilen şey: اِخْتَلَطَ الشَّيْءُ بِالشَّيْءِ/iḥtalaṭa 'ş-şey'u bi'ş-şey'i; iki şey birbirinin içine girdi, iyice karıştı. Ayrıca açıklığını yitiren, anlaşılması güçleşen durumda da söylenir. Ahmet Muhtar (2008, s. 680)

iḥtilāṭ'ın diğer anlamları; “1. Delirmek, aklını oynatmak: اِخْتَلَطَ اَعْقَلُهُ/iḥtalaṭa 'aḳluhu; aklını oynattı. 2. Arkadaşlık kurmak, -ile samimi olmak: اِخْتَلَطَ فُلَانٌ مَعَ اِحْتِلَالَةٍ/iḥtalaṭa fulānun ma'a cirānihi; adam komşusuyla samimi olmuş.” Ahmet Muhtar (2008, s. 680)

[<Ar. *iḥtilāṭ* √ḥ-l-ṭ ‘iki şeyi karıştırdı, birbirine kattı’] *iḥtilāṭ* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış ve tıp alanında bir terim olarak kullanılmış. *İhtilat* etmek sözcüğünün kökü ise Arapçadır fakat bu sözcük Türkçeleştirilmiştir.

ihtimal/احتمال/iḥtimāl

a. 1. Bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, olasılık: “Bir ihtimal daha var, o da ölmek mi dersin?” - O. N. Akın. 2. zf. Belki, ola ki : “İhtimal, semiz ve romatizmalı olan bu adam, suya ayağını bile değıdirmemiştir.” - F. R. Atay. **ihtimal ki** olabilir ki, belki.

ihhtimal vermemek bir Őeyin gerçekteŖeceęini, olabileceęini hiç dűŖűnmemek. TS (2011, s. 1159)

→ *ihhtimaller hesabı* TS (2011, s. 1159)

AEL: اِحْتَمَلَ/ihtemele; bir Őeyi sırt űstű taŖıdı, *mec.* gűnahın yűkűnű taŖıdı. اِحْتَمَلَ/ihtemele ezāhu; onun kűtűlűklerine katlandı, dayandı. اِحْتَمَلَ الِئِعْمَةَ/ihtemelle 'n-nı 'mete; nimet için hamdetti. اِحْتَمَلَ الصَّيِّعَةَ/ihtemele 'Ŗ-Ŗanī'ata; o, iyilięi kabul edip mukabelesinde ona teŖekkűr etti. اِحْتَمَلَ أَنْ يَكُونَ كَذَا/yahtamilu en yakűna kezā; bűyle olabilir, bűyle bir Őey olma ihtimali var. اِحْتَمَلَهُ الْعَضَبُ/ihtemele 'l-gazabu; bu cűmlenin kelimesi kelimesine çevrildięinde "Gazap onu taŖıdı." Anlamı ise űfkelenđi, hiddetlendi. اِحْتَمَلَ لَوْنُهُ/uhumile levnuhu; bu cűmlenin kelimesi kelimesinin çevirisi "rengi deęiŖti." Ŗeklinde olur ama anlamı anlamına çevrildięinde "űfkelenđi." Ŗeklinde olur." اِحْتَمَلَ/ihtemele; adam, Ŗehre getirilen esiri satın alıp baŖka Ŗehre gűtűrdű. Lane (1968, s. 648)

KM: اِحْتَمَلَ الصَّيِّعَةَ/ihtemele 'Ŗ-Ŗanī'ata; o, iyilięi kabul edip mukabelesinde teŖekkűr etti. اِحْتَمَلَ لَوْنُهُ/uhumile levnuhu; bu cűmlenin kelime kelimesinin çevirisi "rengi deęiŖti." Ŗeklinde olur ama anlamı anlamına çevrildięinde "ok űfkelenđi, tepesi attı." Ŗeklinde geçer." el-Fīrűzābādī (2009, s. 322)

KMT: اِلْإِحْتِمَالُ/el-ihtimālu; ifti'āl vezninde; **1.** Bir nesneyi yűkleyip gűtűrmek: اِحْتَمَلَهُ/ihtemelehu; onu taŖıp gűtűrdű. **2.** Bir adamın iyilięini kabul edip mukabelesinde ona teŖekkűr etmek: اِحْتَمَلَ الصَّيِّعَةَ/ihtemele 'Ŗ-Ŗanī'ata; o, iyilięi kabul edip mukabelesinde ona teŖekkűr etti. **3.** űfke ve kızgınlıktan, teninin rengi deęiŖmek: اِحْتَمَلَ لَوْنُهُ/uhumile levnuhu; onun teninin rengi, űfkeden dolayı deęiŖti, çok űfkelenđi. **4.** Bir Ŗehirden baŖka Ŗehre gűtűrlecek esiri satın almak: اِحْتَمَلَ الرَّجُلُ/ihtemele 'r-raculu; adam, Ŗehre getirilen esiri satın alıp baŖka Ŗehre gűtűrdű. Āsım Efendi (2013, s. 4436)

MLAM: اِحْتَمَلَ/ihtemele; sabretti, tahamműl etti. يَحْتَمِلُ/yehtemelu; sabrediyor, sabreder, tahamműl ediyor, tahamműl eder. اِحْتِمَالًا/ihtemālan; sabretmek, tahamműl etmek. مُحْتَمِلٌ/muhtemilun; sabreden, tahamműl eden kiŖi, مُحْتَمِلٌ/muhtemelun; sabır istenen, tahamműl edilen Ŗey: اِحْتَمَلَ تَغْزِيبَ الْعَدُوِّ/ihtemele ta 'zāibu 'l- 'adűi; dűŖmanın iŖkencesine tahamműl etti, sabretti. Ahmet Muhtar (2008, s. 562-563)

ihhtimāl'ın dięer anlamları ise; **1.** Olabilmek. **2.** is. t. اِحْتِمَالٌ/ihtimālun, . اِحْتِمَالَاتٌ/ihtimālātun; Olabilirlik, olasılık. **3.** is. Bir Ŗeyin yűzdelik oranına gűre olup olmayacaęını hesaplama: اِحْتِمَالٌ ضَعِيفٌ/ihtimālun zayıfun; zayıf bir ihtimal. **4.** is. Kesin ve

sağlam olmayan şey, yakın kelimesinin zıddıdır. 5. is. fkh. Bir konunun birçok yorumu veya fetvası olunca bu duruma *ihtimāl* denir. Ahmet Muhtar (2008, s. 562-563)

[<Ar. *ihtimāl* √*h-m-l* ‘taşıdı, yüklendi, sorumluluğunu üstlendi, sırtladı, omuzladı, kapsadı, attetti, nakletti, teşvik etti’] *ihtimal* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış ve bu anlamlarla; “Bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, olasılık ve belki, ola ki” kullanılmaya devam etmiş. Fakat Türkçede deyimler; *ihtimal ki* ve *ihtimal vermemek* oluşturularak Türkçeleştirilmiştir.

ihimalî/ihimālî

“esk. 1. sf. Olabilen, olası, belkili. 2. sf. fel. Belkili.” TS (2011, s. 1159)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de geçmemektedir.

[<Ar. *ihtimāl* + Ar. -î (sıfat yapan ek)] Yukarıda verilen sözlüklerde bulunamayınca web sözlüklerinde de taranmıştır. Hiçbir sözlükte *ihimalî* sözcüğü geçmemiş. Araplar, *ihimalî* sözcüğünün bu şeklini ne fasih ne de günlük hayatta kullanmışlardır. Buna göre; *ihimalî* Türkçeleştirilmiştir.

ihimaller hesabı

“is. mat. Olasılık hesabı.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. *ihtimāl* + Tr. -ler (çipe)+ Ar. *hisāb* + Tr. -ı (i.3tk)] “*İhtimaller hesabı*” nda yer alan kelimelerin kökleri Arapça olmasına rağmen Türkçe gramerin değişimine uğrayarak Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

ihimaliyet hesabı

“is. mat. Olasılık hesabı.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. *ihtimāl* + yy (sıfat yapan ek) + at (çokluk eki) + Ar. *hisāb* + Tr. -ı (i.3tk)] *İhtimaliyet hesabı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihimalli

“sf. Olasılı.” TS (2011, s. 1159)

[<Ar. *ihtimāl* + Tr. -li (üye)] *İhtimalli*, Türkçeden yapım eki alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihitimam اهْتِمَام/ihitimām

a. 1. Özen: *Her yeni binaya naklinde ihtimamla taşındı durdu.* - H. F. Ozansoy 2. Özenli bakım: “*Ne kadar ihtimama muhtaç bulunduğunu pek iyi bilirdi.*” - Y. K. Karaosmanoğlu. **ihitimam etmek (veya göstermek)** özen göstermek, dikkatle davranmak: “*Sanıyordum ki şu anda ne kaadar çok ihtimam gösterirsem geçmiş yıllara ait ilgisizliğim, o denli affolacak.*” - A. Kulin. TS (2011, s. 1159)

AEL: “اهْتَمَّ بِالْأَمْرِ/ihtemme bi'l-emri; bu işten dolayı üzüldü, kaygılandı, dertlendi. اهْتَمَّ لَهُ/ihtemme lehu; onunla ilgilendi.” Lane (1968, s. 3045)

KM: “أَهَمَّهُ فَاهْتَمَّ/ehemmehu fe'htemme; kaygılanıp dertlendi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, 1364)

KMT: “الْإِهْتِمَامُ/el-ihitimāmu; ifti'āl vezninde; 1. Mahzun olmak: اهْتَمَّ/ihtemme; mahzun oldu. 2. Bir işe kalkışma ve ilerlemeye gayret etmek.” Âsım Efendi (2013, s. 5259)

MLAM: اهْتَمَّ/ihtemme; özen gösterdi, ilgi duydu. يَهْتَمُّ/yahtemmu; özen gösteriyor, özen gösterir, ilgi duyuyor, ilgi duyur. اهْتَمَّ/ihtemim ve اهْتَمَّ/ihtemme; özen göster, ilgi duy. اهْتِمَامًا/ihitimāmen; özen göstermek, ilgi duymak. مُهْتَمُّ/muhtemmun; özen gösteren, ilgi duyan. اهْتَمَّ مُهْتَمُّ بِه/ihtemme fulānun; özen gösterilen, ilgi duyulan şey: اهْتَمَّ مُهْتَمُّ بِه/ihtemme fulānun bi'l-yetāmā; adam, yetimlere özen gösterdi, ilgilendi, baktı. اهْتِمَامَاتُ أَدَبِيَّةٍ/lehu ihtimāmātun edebiyetun; o, edebiyata ilgi duyuyor. Ahmet Muhtar (2008, s. 2367)

Ayrıca “1. İhtimām’ın üzülmek, kaygılanmak anlamları da var: يَهْتَمُّ الْمُسْلِمُونَ لَمَّا حَلَّ بِهْتَمُّ بِالْفِلِسْطِينِيِّينَ/yehtemmu 'l-muslimūne lemā halle bi 'l-filistīniyyin; Müslümanlar, Filistinlilerin durumlarına üzülmüyorlar. 2. is. t. İhtimām, ç. اهْتِمَامَاتُ/ihitimāmātun; Özen, itina.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2367)

[<Ar. ihtimām √h-m-m ‘üzüldü, kaygılandı, yapmak istedi ama yapmadı, azmetti’] Üstte tespit edilen bilgilere göre; Türkçede kullanılan ihtimam sözcüğü, Arapçadır. Çünkü benzer anlamlarda kullanılmaktadır. Yalnız ihtimam etmek (veya göstermek) sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir. Çünkü etmek ve göstermek Türkçeye özgü fiillerdir.

ihтира اخترع/ihtirā‘

“a. esk. Türetme.” TS (2011, s. 1159)

→ *ihтира beratı* TS (2011, s. 1159)

AEL: اِخْتَرَعَ/ihṭara ‘ahu; kıldı, kendini yaraladı, adama hainlik edip malından aldı, onun malından tüketti, harcadı, kurdu, türetti. اِخْتَرَعَ اللهُ الْأَشْيَاءَ/ihṭara ‘a’llḥu ‘l-eṣyā ‘a; Allah eşyayı icat etti, meydana getirdi, var etti, yarattı, oluşturdu. اِخْتَرَعَ الدَّابَّةَ/ihṭara ‘a ‘d-dābbete; bir hayvanı alıp birkaç gün sonra geri verdi. اِخْتَرَعَ بَاطِلًا/ihṭara ‘a bāṭilen; bir yalan uydurdu. Lane (1968, s. 724)

KM: اِخْتَرَعَ/ihṭara ‘ahu; onu yardı, daha önce yapılmamış ve ona benzeyen olmamış bir nesne icat etti, adama hainlik edip malından aldı, onun malı tüketti, bir hayvanı alıp birkaç gün sonra geri verdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 362)

KMT: اِخْتَرَعَ/el-iḥtirā ‘u; ifti‘āl vezninde; 1. Yarmak: اِخْتَرَعَ/ihṭara ‘ahu; onu yardı, 2. Daha önce yapılmamış ve ona benzeyen olmamış bir nesne peyda eylemek: اِخْتَرَعَ/ihṭara ‘ahu; daha önce yapılmamış ve ona benzeyen olmamış bir nesne peyda eyledi. 3. Bir adama hainlik edip malından almak: اِخْتَرَعَ فُلَانًا/ihṭara ‘a fulānen; adama hainlik edip malından aldı. 4. Tüketmek, boş yere harcamak: اِخْتَرَعَ مَالَهُ/ihṭara ‘a mālehu; onun malını tüketti, boş yere harcadı. 5. Bir kimsenin davarını alıp birkaç gün sonra geri vermek: اِخْتَرَعَ الدَّابَّةَ/ihṭara ‘a ‘d-dābbete; bir hayvanı alıp birkaç gün sonra geri verdi. Âsım Efendi (2013, s. 3309)

MLAM: اِخْتَرَعَ/ihṭara ‘a; icat etti, yalan söyledi, uydurdu. يَخْتَرِعُ/yaḥṭari ‘u; icat ediyor, icat eder, yalan söylüyor, söyler, uyduruyor, uydurur. اِخْتَرَعًا/ihṭirā ‘an; icat etmek, yalan söylemek, uydurmak. مُخْتَرِعٌ/muḥṭari ‘un; icat eden, yalan söyleyen, uyduran. مُخْتَرَعٌ/muḥṭara ‘un; icat edilen, yalan, uydurulan şey: اِخْتَرَعَ التِّلْفَازَ/ihṭara ‘a ‘l-tilfāza; televizyonu icat etti. كَذَبَتْ اِخْتَرَعَ/ihṭara ‘a kiḏbeten; bir yalan uydurdu. اِخْتَرَعَ قِصَّةً/ihṭara ‘a kiṣseten; bir hikaye uydurdu. Ahmet Muhtar (2008, s. 633)

ihṭirā’ın diğer anlamları ise; “1. is. t. ihṭirā’, ç. اِخْتَرَعَ اِتْعَاتُ/ihṭirā ‘ātun; Türetme, yaratma, oluşturma. 2. Hile. 3. Yeni metot keşfetme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 633)

[<Ar. *ihṭirā* ‘√ḥ-r- ‘sakinleşti, yatıştı, zayıfladı’] *ihтира* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış.

ihтира beratı

“is. huk. Bilinen araç, gereçlerle ve yaratıcı güçle yeni bir şey bulana, bulduğu şeyden bir süre yalnız kendisinin yararlanması için devletçe verilen belge.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *İhtirā* + Ar. *berāt* + Tr. -ı (i.3tk)] “*İhtira beratı*”ndaki her iki kelime de Arapça olmasına rağmen bu sözcük Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiram اِحْتِرَام/iẖtirām

“a. Saygı.” TS (2011, s. 1160)

→ *iẖtiram birliği, iẖtiram duruşu, iẖtiram kıtası* TS (2011, s. 1160)

AEL: “اِحْتَرَمَ/iḥteremehu; ona hürmet ve saygı gösterdi.” Lane (1968, s. 554)

KM ve KMT’de kayda alınmamıştır.

MLAM: اِحْتَرَمَ/iḥtereme; saygı gösterdi, saygılı davrandı, hürmet etti. يَحْتَرِمُ/yeḥterimu; saygı gösteriyor, gösterir, saygılı davranıyor, davranır, hürmet ediyor, eder. اِحْتِرَامًا/iḥtirāmen; saygı göstermek, saygılı davranmak, hürmet etmek. مُحْتَرِمٌ/muḥterimun; saygı gösteren, saygılı davranan, hürmet eden. مُحْتَرَمٌ/muḥteremun; saygı gösterilen, hürmet edilen: جَدِيرٌ بِالْاِحْتِرَامِ/cedīrun bi’l-iḥtirāmi; saygıyı hak etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 481)

iẖtirām’in diğer anlamı ise; “Bağlı kalmak: اِحْتَرَمَ الْعَهْدَ وَالْفَوَائِنَ/iḥtereme’l- ‘ahde ve’l-ḳavānīn; sözüne ve kurallarına bağlı kalmış.” Ahmet Muhtar (2008, s. 481)

[<Ar. *iḥtirām* √ḥ-r-m ‘engelledi, engellendi, menolundu, menetti’] Geçen bilgilere göre; *iẖtiram*, hem Türkçede hem de Arapçada aynı anlamlarda müstameldir.

iẖtiram birliği

“is. ask. Tören birliği.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iḥtirām* + Tr. *birlik* + Tr. -i (i.3tk)] *İhtiram birliği*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiram duruşu

“is. Saygı duruşu.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtirām* + Tr. *duruş* + Tr. -u (i.3tk)] *İhtiram duruşu*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiram kıtası

“is. Tören birliği.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtirām* + Ar. *ķiṭ’a* + Tr. -sı (i.3tk)] *İhtiram kıtası*’ndaki her iki kelime de Arapça olmasına rağmen bu sözcük Türkçenin gramerine göre yapılandırılarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiras احتِراس/iḥatirāş

“a. 1. Aşırı, güçlü istek: ‘Aldım Rakofça kırlarının hür havasını\ Duydum akıncı cetlerimin ihtirasını.’ - Y. K. Beyatlı. 2. Tutku: ‘Gerçi eliyle yarattığı güzel bahçeyi hâlâ kıskanç bir ihtirasla seviyordu.’ - H. E. Adıver.” TS (2011, s. 1160)

AEL: “اِحْتِرَاصٌ/iḥtaraş; bir şeyi elde etmek için çok çalıştı, emek verdi, çabaladı.” Lane (1968, s. 548)

KM: “اِحْتِرَاصٌ/iḥtaraş; gayret gösterdi, tamahkâr oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 279)

KMT: “اِلْاِحْتِرَاصُ/el-iḥtirāş; ifti’âl vezninde; bir nesneye ifrat üzere hırs edip elde etmek için çabalamak: اِحْتِرَاصَ الرَّجُلِ/iḥtaraş’a-r-raculu; adam, ifrat üzere hırs edip elde etmek için çabaladı.” Âsım Efendi (2013, s. 2889)

MLAM: اِحْتِرَاصٌ/iḥtaraş; bir şeyi elde etmek için aşırı bir şekilde çalıştı, gayret gösterdi. اِيْحْتِرَاصٌ/yaḥtarişu; bir şeyi elde etmek için aşırı bir şekilde çalışıyor, çalışır, gayret gösteriyor, gösterir. اِحْتِرَاصًا/iḥtirāşan; bir şeyi elde etmek için aşırı bir şekilde çalışmak, gayret göstermek. مُحْتِرَاصٌ/muḥtarişun; bir şeyi elde etmek için aşırı bir şekilde çalışan, gayret gösteren: اِحْتِرَاصَ الرَّجُلِ السُّلْطَةِ/iḥtaraş’a-r-raculu’s-sulṭata; adam, iktidarı elde etmek için aşırı bir şekilde çalıştı. Ahmet Muhtar (2008, s. 474)

[<Ar. *iẖtirāş* √ḥ-r-ş ‘sakındı, merhamet etti, acıdı, ilgilendi, istedi’] Üstte yazılan bilgilere göre; Türkçedeki *iẖtiras* sözcüğü, anlamı farklılaşmıştır.

iẖtirash

“1. sf. Aşırı istekli. 2. sf. Tutkulu: ‘Çocukluğumun en derin, en sürekli, en ihtirash sevgisini bana telkin eden bu üvey annemdi.’ - Y. K. Karaosmanoğlu.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtirāṣ* + Tr. -lı (iiye)] *İhtirashlı* kelimesi, Türkçeden yapım eki olarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtirashca

“zf. İhtirashlı bir biçimde.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtirāṣ* + Tr. -lı (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İhtirashlıca*; Arapça değil, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtirashlılık

“is. İhtirashlı olma durumu.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtirāṣ* + Tr. -lı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İhtirashlılık* sözcüğü, yapım ekleri olarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtirassız

“sf. İhtirassı olmayan.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtirāṣ* + Tr. -sız (iiye)] *İhtirassız* sözcüğü, isimden isim yapan yapım eki olarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtirassızlık

“is. İhtirassız olma durumu.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtirāṣ* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İhtirassızlık* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiraz احتراز/iẖtirāz

“a. esk. 1. Çekinme, sakınma. 2. Çekince.” TS (2011, s. 1160)

AEL: “احتَرَزَ/iẖtereze; kendini hazırladı, hazırlıklı oldu. مِنْهُ احتَرَزَ/iẖtereze minhu; ondan korundu, sakındı.” Lane (1968, s. 545)

KM: “احتَرَزَ مِنْهُ/iẖtereze minhu; ondan sakındı, korundu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 278)

KMT: “الاحتَرَازُ/el-iẖtirazu; ifti‘âl vezninde ve التَّحَرُّزُ/et-taḥarruzu; tefa‘‘ul vezninde; sakınmak ve tahaffuz eylemek anlamındadır: مِنْهُ احتَرَزَ/iẖtereze minhu; ondan sakındı.” Âsım Efendi (2013, s. 2465)

MLAM: “اِحْتَرَزَ/iḥtereze; sakındı, kaçındı, içtinap etti. يَحْتَرِزُ/yaḥterizu; sakınıyor, sakınır, kaçınıyor, kaçınır, içtinap ediyor, içtinap eder. اِحْتِرَازًا/iḥtirāzen; sakınmak, kaçınmak, içtinap etmek. مُتَحَرِّزٌ/mutaḥarizun; sakınan, kaçınan, içtinap eden. مُتَحَرِّزٌ/mutaḥarazun; sakınılan, kaçınılan, içtinap edilen: أَكَلَهُ مِنَ السُّكَّرِيَّاتِ/yaḥterizu fī eklihi min’s-sukkerīyyāti; yemeğinde şekerlilerden kaçınır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 471)

[<Ar. *iḥtirāz* √ḥ-r-z ‘onu korudu, muhafaza etti’] Arapçadan Türkçeye geçen *ihtiraz* kelimesi, Türkçede ve Arapçada benzer anlamlarda; “Kaçınmak, kaçınma, sakınma, sakınmak” kullanılmış.

iẖtis̱ar اختصار/iḥtiṣār

“a. esk. 1. Sözü kısa kesme, kısaltma. 2. Bir metinden gereksiz ayrıntıları çıkarma.” TS (2011, s. 1160)

AEL: اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ/iḥtaṣara’r-raculu; adam bastonu aldı. اِخْتَصَرَ الْكَلَامَ/iḥtaṣara’l-kelāme; sözü kısa kesti, veciz söyledi. اِخْتَصَرَ الْكِتَابَ/iḥtaṣara’l-kitābe; kitabı özetledi. اِخْتَصَرَ السَّجْدَةَ/iḥtaṣara’s-secdete; secde etmemek için secde ayetini terk edip geçti (din bakımından yasaklandı). اِخْتَصَرَ السَّجْدَةَ/iḥtaṣara’s-secdete; Kur’an’ı Kerim’de secde etmek için sadece secde geçen ayeti okudu (din bakımından yasaklandı). اِخْتَصَرَ فِي الْجَزْءِ/iḥtaṣara fī’l-cezzi; bir nesneyi kökten koparıp çıkarmamak için, nesnenin bir parçasını yok etti. اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ/iḥtaṣara’r-raculu; adam elini böğrüne koydu. اِخْتَصَرَ الْعَنْزَةَ/iḥtaṣara’l-‘anzete; keçiyi elinde tuttu. اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ فِي الشَّيْءِ/iḥtaṣara’r-raculu fī’ş-şey’i; adam nesnedeki lüzumsuz, fazlalık ve gereksiz olanı kesti. اِخْتَصَرَ الطَّرِيقَ/iḥtaṣara’t-ṭarīka; yolun pek yakın olanına gitti. Lane (1968, s. 748)

KM: اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ/iḥtaṣara’r-raculu; adam bastonu elinde tuttu. اِخْتَصَرَ الْكَلَامَ/iḥtaṣara’l-kelāme; sözü kısa ve veciz söyledi. اِخْتَصَرَ السَّجْدَةَ/iḥtaṣara’s-secdete; secde etmemek için secde ayetini terk edip geçti (din bakımından yasaklandı). اِخْتَصَرَ السَّجْدَةَ/iḥtaṣara’s-secdete; Kur’an’ı Kerim’de secde etmek için sadece secde geçen ayeti okudu(din bakımından yasaklandı). اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ/iḥtaṣara’r-raculu; adam elini böğrüne koydu. اِخْتَصَرَ الْمُصَلِّيَ/iḥtaṣara’l-muṣallī; namaz kılan, namazda surenin son bir veya iki ayetini okudu. اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ فِي الشَّيْءِ/iḥtaṣara’r-raculu fī’ş-şey’i; adam nesneden lüzumsuz, fazlalık ve gereksiz olanı yok etti. اِخْتَصَرَ الطَّرِيقَ/iḥtaṣara’t-ṭarīka; yolun pek

yakın olanına gitti. اِخْتَصَرَ فِي الْحَزِّ/ihṭaṣara fī'l-ḥazzi; bir nesneyi kökten koparıp çıkarmamak için, nesnenin bir parçasını kesti. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 373)

KMT: اِلْإِخْتِصَارُ/el-iḥtiṣāru; ifti'āl vezninde; 1. Bir kimsenin elinde اِمِخْصَرَةً/miḥṣarat; baston tutmak: اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ/ihṭaṣara 'r-raculu; adam elinde bastonu tuttu. 2. Sözü kısa kesmek: اِخْتَصَرَ الْكَلَامَ/ihṭaṣara 'l-keḷāme; sözü kısa kesti, veciz söyledi. 3. Kur'an'ı Kerim'de secde ayetini tilavet ederken secde etmemek için secde ayetini terk edip geçmek: اِخْتَصَرَ السَّجْدَةَ/ihṭaṣara 's-secdete; secde etmemek için secde ayetini terk edip geçti. 4. Kur'an'ı Kerim'de secde etmek için sadece secde geçen ayeti okumak: اِخْتَصَرَ السَّجْدَةَ/ihṭaṣara 's-secdete; Kur'an'ı Kerim'de secde etmek için sadece secde geçen ayeti okudu. Âsım Efendi (2013, s. 1908)

اِخْتِصَارُ/ihṭiṣārun; 1. Eli böğrü üzerine koymak: اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ/ihṭaṣara 'r-raculu; adam, elini böğrüne koydu. 2. Namazda surenin son bir veya iki ayetini okumak: اِخْتَصَرَ الْفُصْلَى/ihṭaṣara 'l-muṣallî; namaz kılan, namazda surenin son bir veya iki ayetini okudu. 3. Bir nesneden lüzumsuz, fazlalık ve gereksiz olanı izale eylemek: اِخْتَصَرَ الرَّجُلُ فِي الشَّيْءِ/ihṭaṣara 'r-raculu fī's-şey'i; adam nesneden lüzumsuz, fazlalık ve gereksiz olanı izale eyledi. 4 Yolun pek yakın olanına gitmek: اِخْتَصَرَ الطَّرِيقَ/ihṭaṣara 't-ṭarīka; yolun pek yakın olanına gitti. 5. Bir nesneyi kökten koparıp çıkarmamak için, nesnenin bir parçasını kesmek: اِخْتَصَرَ فِي الْحَزِّ/ihṭaṣara fī'l-ḥazzi; bir nesneyi kökten koparıp çıkarmamak için, nesnenin bir parçasını kesti. Âsım Efendi (2013, s. 1908)

MLAM: اِخْتَصَرَ/ihṭaṣara; sözü kısa kesti. يَخْتَصِرُ/yaḥṭaṣıru; sözü kısa kesiyor, sözü kısa keser. اِخْتِصَارًا/ihṭiṣāran; sözü kısa kesmek. مُخْتَصِرٌ/muḥṭaṣırun; sözü kısa kesen. مُخْتَصِرٌ/muḥṭaṣarun; kısa kesilen söz: اِخْتَصَرَ خُطَابَهُ/ihṭaṣara ḫiṭābehu; söyleyişi kısa kesti, kısalttı. Ahmet Muhtar (2008, s. 649)

iḥtiṣār'ın diğer anlamları ise “1. (Bir kimsenin) elini (خَصِرٌ/ḥaṣır) böğrüne koymak: اِخْتَصَرَ فُلَانٌ/ihṭaṣare fulānun; adam elini böğrüne koydu. 2. Yolu kısaltmak: اِخْتَصَرَ الطَّرِيقَ/ihṭaṣare 't-ṭarīka; yolu kısalttı, kısa yerden girdi. 3. Sözü kısa kesme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 649)

[<Ar. iḥtiṣār √ḥ-ṣ-r ‘birinin beline veya böğrüne vurdu’] ihtisar, Arapçadan Türkçeye geçip anlam daralmasına uğramış ve Türkçede bu anlamla; “Sözü kısa kesme” kullanılmış.

ihtisas اِحْتِسَاس/iḥtisās

“a. esk. 1. Duygu. 2. Duygulanma.” TS (2011, s. 1160)

AEL: “الإختِسَاسُ/el-iḥtisās; bir yerde hiçbir şey bırakmamak.” Lane (1968, s. 563)

KM, KMT ve MLAM’de bulunmamış.

[<Ar. *iḥtisās* √ḥ-s-s ‘hissetti, yakınlık duydu, merhamet etti’] Araplar, احساس/iḥsās; حَسَّ/ḥasse kökünden türeterek, if‘āl veznine göre uydurup “Duygu ve duygulanma” anlamında ifade etmiş. Fakat Araplar, Türkçedeki gibi “Duygu ve duygulanma” anlamı barındıran *ihtisas* şeklini kullanmamışlar. Türkçede kullanılan *ihtisas* ise حَسَّ/ḥasse kökünden türetilmiş ve ifti‘āl veznine uydurulmuş.

ihtisas اِخْتِصَاصُ/iḥtişāş

“a. Uzmanlık, uzmanlaşma: ‘Doktor ihtisasını bitirecek, beni alacak diye bekler.’ - M. S. Esendal. **ihtisas yapmak** belli bir konuda özel eğitim görmek, uzmanlaşmak, ihtisaslaşmak: ‘Ben tütüncülük üzerinde ihtisas yapmıştım.’ - R. H. Karay.” TS (2011, s. 1160)

AEL: “اِخْتَصَّهُ/iḥtaşṣahu bihi; o, (bir şeyi) ona tahsis etti, sadece ona kıldı, ona özellikle yaptı. اِخْتَصَّهُ لِنَفْسِهِ/iḥtaşṣahu linefsihi; sadece kendisi için yaptı, kendisi için seçti, kendisi için aldı. اِخْتَصَّ/iḥtaşṣa; bir konuda sadece kendisi bilir ve başkası bilmez, bir konuda mütehassıs oldu.” Lane (1968, s. 746)

KM: “اِخْتَصَّهُ بِالشَّيْءِ/iḥtaşṣahu bi ‘ş-şey’i; bu şeyi ona mahsus kıldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 373)

KMT: “اِخْتِصَاصُ/el-iḥtişāş; ifti‘āl vezninde, bir nesneyi bir kimseye veya bir kimseyi bir nesneye has ve mahsus kılmak ve mahsus olmak: اِخْتَصَّهُ بِالشَّيْءِ/iḥtaşṣahu bi ‘ş-şey’i; (bu) şeyi ona mahsus kıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 2899-2900)

MLAM: اِخْتَصَّ/iḥtaşṣa; belli bir konuda özel eğitim gördü, ihtisaslaştı, yoğunlaştı. اِخْتَصَّ/yahṭaşṣu; belli bir konuda özel eğitim görüyor, görür, ihtisaslaşıyor, ihtisaslaşır, yoğunlaşıyor, yoğunlaşır. اِخْتَصَّصَ/iḥtaşṣa ve اِخْتَصَّصَ/iḥtaşṣa; belli bir konuda özel eğitim gör, ihtisaslaş, yoğunlaş. اِخْتِصَاصًا/iḥtişāşan; belli bir konuda özel eğitim görmek, ihtisaslaşmak, yoğunlaşmak. مُخْتَصَّصٌ/muḥtaşṣun; belli bir konuda özel eğitim gören, ihtisaslaşan, yoğunlaşan. مُخْتَصَّصٌ/muḥtaşṣun; özel eğitim görünen konu: فِي الْفَلَسَفَةِ اِخْتَصَّصَ/iḥtaşṣa fîl-felsefeti; felsefede uzmanlaştı. Ahmet Muhtar (2008, s. 650)

ihtişâş'ın diğer anlamları ise; “1. Özel kılmak, ayrıcalıklı davranmak: اخْتَصَّ صَدِيقَهُ/ihtaşşa şadīkahu bi-naşībi'l-esedi; sadece arkadaşına ayrıcalıklı davranıp ona aslan payı verdi. 2. Kendi için ayırmak, kendine almak: اخْتَصَّ بِالنَّزْوَةِ لِنَفْسِهِ/ihtaşşa bi' ş-serveti li'nefsihi; (o), serveti kendine aldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 650)

[<Ar. ihtişāş √h-ş-ş ‘özel oldu, özelleştirdi, ayrıcalık verdi, cömretçe verdi, tahsis etti’] İhtisas kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçince anlam daralmasına uğrayarak kullanılmaya devam etmiş. İhtisas yapmak Türkçeleştirilmiştir. Çünkü yapmak fiili Türkçeye özgüdür.

ihhtisaslaşma

“is. İhtisaslaşmak işi: ‘Hukuk dallarının ihtisaslaşmasında en yapıcı rolü oynayan insandı.’ - H. Taner.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. ihtişāş + Tr. -laş- (ifye) + Tr. -ma (fiye)] İhtisaslaşma sözcüğünün kökü Arapça olmakla birlikte; bu sözcük, yapım ekleri alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihhtisaslaşmak

“(-de) Herhangi bir konuda uzmanlaşmak.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. ihtişāş + Tr. -laş- (ifye) + Tr. -mak (fiye)] İhtisaslaşmak, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihhtişam احتشام/ihtişām

“a. Görkem: ‘Hilmi Bey’in evi, bir sanat ve ihtişam galerisi değildi.’ - S. Ayverdi.” TS (2011, s. 1160)

AEL: “احتشمت/ihteşeme; çekinerek, utanarak bir işi yaptı, utandı, çekindi.” Lane (1968, s. 576)

KM: “احتشمت منه و عنه/ihteşeme minhu ve ‘anhu; ondan utandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 293)

KMT: “الاحتشام/el-ihtişāmu; ifti‘āl vezninde, bir adamdan utanmak: احتشمت منه/ihteşeme minhu; ondan utandı.” Âsım Efendi (2013, s. 4923)

MLAM: “احتشمت/ihteşeme; utandı. احتشمت/yahtaşimu; utaniyor, utanır. احتشامًا/ihtişāmen; utanmak. محتشمت/muhteşimun; utanan: احتشام قلة/killetu ihtişāmun; hayâsız.” Ahmet Muhtar (2008, s. 502)

ih̡tişām'ın diğ̡er anlamı ise “1. Terbiyeli ve edepli olmak: اِحْتَشَمَ فِي كَلَامِهِ/ihteşeme fî kelāmihî; çok terbiyeli konuştu. 2. Giyiminde dikkatli davranmak.” Ahmet Muhtar (2008, s. 502)

[<Ar. **ih̡tişām** √**h-ş-m** ‘utandırdı, kızdırdı, öfkelen diridi’] *İhtişām* sözcüğü, Türkçede “görkem” anlamında kullanılırken Arapçada; “Utanmak, terbiyeli ve edepli olmak, giyiminde dikkatli davranmak” anlamlarında kullanılmıştır. Bundan dolayı, Türkçede kullanılan *ih̡tişām* sözcüğü, Arapça kökenlidir ama sözcüğün manası değışerek Türkçede kullanılmış.

ih̡tişamlı

“sf. Görkemli: ‘Daha yüksek, daha *ih̡tişamlı* konaklar olduğı söyleniyordu.’ - Ö. Seyfettin.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. **ih̡tişām** + Tr. **-lı (iiye)**] *İhtişamlı* sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

ih̡tişamlılık

“is. Görkemlilik.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. **ih̡tişām** + Tr. **-lı (iiye)** + Tr. **-lık (iiye)**] *İhtişamlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ih̡tişamsız

“sf. Görkemsiz.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. **ih̡tişām** + Tr. **-sız (iiye)**] *İhtişamsız* sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

ih̡tişamsızlık

“is. Görkemsizlik.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. **ih̡tişām** + Tr. **-sız (iiye)** + Tr. **-lık (iiye)**] *İhtişamsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ih̡tiva احتواء/ihtivā

“a. İçine alma, içinde bulundurma, iç̡erme. **ih̡tiva etmek** iç̡ine almak, içinde bulundurmak, iç̡ermek, kapsamak: ‘*Kuyucaklı Yusuf romanı, bazı manasız romantizm*

elemanları ihtiva etmesine rağmen Türk romanı tarihinde yeni bir merhale teşkil eder.’ - N. Hikmet.” TS (2011, s. 1160)

AEL: “اِحتَوَى عَلَيْهِ/iẖtevāhu ve iẖtavā ‘aleyhi; içine aldı, içine kattı, barındırdı, içerdi, kapsadı.” Lane (1968, s. 678)

KM: “اِحتَوَى عَلَيْهِ/iẖtevāhu ve iẖtevā ‘aleyhi; içine aldı, içinde bulundurdu, içerdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 337)

KMT: “اِحتَوَى/el-iẖtivā’u; ifti‘āl vezninde, içine almak, içinde bulundurmak: اِحتَوَى/iẖtevāhu; içine aldı, içinde bulundurdu.” Âsım Efendi (2013, s. 5715)

MLAM: اِحتَوَى/iẖtevā; içine aldı, içinde bulundurdu. يَحْتَوِي/yahtevī; içine alıyor, içine alır, içinde bulunduruyor, içinde bulundurur. اِحتَوَى/iẖtivā’en; içine almak, içinde bulundurmak, kapsamak. مُحْتَوٍ/muhtevin; içine alan, içinde bulunduran, kapsayan. مُحْتَوَى/muhtāven; içine alınan, içinde bulundurulan şey: يَحْتَوِي هَذَا الْبُسْتَانُ أَنْوَاعًا مِنْ اِحتَوَى/yahtavī haza’l-bustānu envā’en mine’l-favākīhi; bu bahçe içinde çeşitli meyveleri içeriyor, içerir Ahmet Muhtar (2008, s. 591)

iẖtivā’ın diğer anlamı ise; “1. Zaptetmek: اِحتَوَى الْمُؤَقِفَ/iẖtevā’l-mavkife; durumu zaptetti. 2. İstila etmek, ele geçirmek: اِحتَوَى عَلَى السُّلْطَةِ/iẖtevā ‘alā’s-sultate; iktidarı ele geçirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 591)

[<Ar. *iẖtivā*’ √h-v-v veya √h-v-y ‘sahip oldu, içine aldı, içerdi, ele geçirdi’] *İhtiva* sözcüğü, Arapçadaki anlamının; “İçine almak, içinde bulundurmak, kapsamak, zaptetmek, ele geçirmek” olduğu tespit edilmektedir. Türkçede ise; “İçine alma, içinde bulundurma, içirme” anlamlarını içermektedir. Geçen bilgiler üzerine *ihtiva* hem Arapçada hem de Türkçede benzer anlamlarla istimal etmektedir. Yalnız *ihtiva etmek* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiyāç احتياج/iẖtiyāc

a. 1. Gereksinim: “Ama unutmayalım ki tecessüslerimize yön veren ihtiyaçlarımızdır.” - C. Meriç. 2. Güçlü istek: “şefkatten ölecek derecede hisli, içli bir hâlde bağrıma basmak ihtiyacında idim.” - R. H. Karay. 3. Yoksulluk, yokluk: *İhtiyaç adamcağızın belini büktü. ihtiyaç duymak* bir kimseyi veya bir şeyi gerekli saymak. **iẖtiyacı olmak** gereksemek, gereksinmek: “Güce çok ihtiyacı vardı, bizden ilgi ve şefkat olarak bunu alması yetmezdi.” - A. Kutlu. TS (2011, s. 1160)

→ *ihtiyaç molası, acil ihtiyaç kredisi* TS (2011, s. 1160)

AEL: “اِحْتَاَجَ اِلَيْهِ/ihṭāce ileyhi ve اِحْتَاَجُهُ/ihṭācehu; onu istedi, ona ihtiyaç duydu, ona gerekti.” Lane (1968, s. 663)

KM: “اِحْتِيَاجًا لَهُ/iẖtāce lahu iẖtiyācen; ona çok muhtaç oldu. اِلَيْهِ/iẖtāce ileyhi; ona sevgiyle ve rağbetle meyletti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 332)

KMT: “الإحتياج/*el-iḥtiyācu*; 1. Muhtaç olmak: إحتياجاً/*iḥtāce lahu iḥtiyāce n*; ona çok muhtaç oldu. 2. Bir nesneye sevgiyle ve rağbetle meyletmek: إحتاج إليه/*iḥtāce ileyhi*; ona sevgiyle ve rağbetle meyletti.” Âsım Efendi (2013, s. 939)

MLAM: “اِحْتَاَجَ/iḥtāce; istedi, talep eyledi. يَحْتَاجُ/yaḥtacu; istiyor, ister, talep eyliyor, eyler. اِحْتَجَّ/iḥtec; iste, talep eyle. اِخْتِيَاَجًا/iḥtiyācen; istemek, talep eylemek. مُحْتَاجَ/muḥtacun; isteyen, talep eyleyen. مُحْتَاَجَ/muḥtacun; istenilen, talep eylenen: اِحْتَاَجَ اَعْدَادًا كَثِيرًا مِنَ الْكُتُبِ/iḥtāce ‘adeden keṣīren mine’l-kutubi; birçok kitabı istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 577)

ihtiyāc'ın diğer anlamı ise; “1. Muhtaç olmak, gereksemek: اِحتَاجَ مَالًا/ihtāce mālen; paraya muhtaç oldu. 2. a. t. ihtiyāc, ç. اِحتِيَاجَاتٌ/ihtiyācātun; Gereksinim, zorunluluk.” Ahmet Muhtar (2008, s. 577)

[<Ar. *ihtiyāc* $\sqrt{h-v-c}$ ‘yoksun oldu, fakirleşti, bir şeyi veya kimseyi gerekli saydı’] Üstte yazılan bilgilere göre; *ihtiyaç*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Ama *ihtiyaç duymak* ve *ihtiyacı olmak* Türkçede kazanılmış.

ihhtiyaaçlı

“sf. İhtiyacı olan: ‘Ödünç aldığı parayı bile kendinden daha ihtiyaçlısına bağışlayan ancak bir masal adamıdır, değil mi?’ - İ. A. Gövsa.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtiyāc* + Tr. *-lı* (iiye)] *İhtiyaçlı* yapım eki olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihtiyaçlılık

“is. İhtiyaçlı olma durumu.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtiyāc* + Tr. *-lı* (iiye) + *-lık* (iiye)] *İhtiyaçlılık*, Türkçenin yapım eklerinden olarak Türk dilinde istimal edilmektedir.

ihtiyaç molası

“is. Uzun yolculuklarda dinlenme vb. ihtiyaçları karşılamak için yapılan duraklama.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtiyāc* + Tr. *mola* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İhtiyaç molası*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiyācsız

“sf. İhtiyacı olmayan.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtiyāc* + Tr. *-sız* (iiye)] *İhtiyaçsız*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiyācsızca

“zf. İhtiyaçsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtiyāc* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İhtiyaçsızca*, isimden isim yapan yapım eklerini alarak Türkçeleşmiştir.

iẖtiyācsızlık

“is. İhtiyaçsız olma durumu.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtiyāc* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İhtiyaçsızlık*; Arapça değil, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiyarاختيار/iẖtiār

sf. 1. Yaşlı, kocamış olan, pir (kimse), genç karşıtı: “Bir gün odama kızgın bir *iẖtiyar* girdi, elindeki bir tomar kâğıdı neredeyse fırlattı masama.” - A. Kulin. 2. Cansız, sönük: “Genç olmasına karşın bakışları çok *iẖtiyardı*.” - A. Kutlu. 3. Eski: *Şu ihtiyar toprak neler götürmüştür.* - A. Kabaklı. 4. a. tkz. Baba veya anne. **iẖtiyar etmek** yaşlandırmak, kocaltmak. **iẖtiyar olmak** yaşlanmak: “Geçti sevdalarla ömrüm, *iẖtiyar oldum bugün.*” - A. Rasim. TS (2011, s. 1160)

→ **iẖtiyar delikanlı** TS (2011, s. 1160)

AEL: “اخْتَرْتُهُ مِنَ الرِّجَالِ/iẖtertuhu mine’r-ricāli; onu erkeklerin arasından seçtim, tercih ettim.” Lane (1968, s. 829)

KM: “اخْتَرْتُهُ مِنَ الرِّجَالِ/iẖtertuhu’r-ricāle; erkeklerin en iyisini seçtim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 406)

KMT: “اِخْتَارَ/el-iḥtiyāru; ifti‘āl vezninde, iyisini ihtiyar etmek, ayıklamak: اِخْتَرْتُهُ/ih̄tertehu’r-ricāle; erkeklerin en iyisini ihtiyar ettim.” Âsım Efendi (2013, s. 1926)

MLAM: “اِخْتَارَ/ih̄tāre; en iyisini seçti, birisini seçti. اِيْحْتَارَ/yaḥtaru; en iyisini seçiyor, seçer. اِخْتَرَ/ih̄ter; en iyisini seç, birisini seç. اِخْتِيَارًا/ih̄tiāren; en iyisini seçmek, birisini seçmek. مُخْتَارًا/muḥtārun; en iyisini seçen, seçen. مُخْتَارًا/muḥtārun; en iyi şey seçildi, seçildi: اِخْتَارَ الطَّرِيقَ الْأَفْضَلَ/ih̄tāre’-ṭ-ṭarīka’l-efzale; (kendi iradesiyle) en iyi yolu seçti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 711)

iḥtiār’ın diğer anlamları ise; “1. Tercih etmek, yeğlemek: اِخْتَارَ الصُّلْحَ عَلَى اِلْخِصَامِ/ih̄tāre’ş-şulḥa ‘alā’l-ḥiṣāmi; düşmanlığı (değil), barışı seçti. 2. is. Seçme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 711)

[<Ar. *iḥtiyār* √ḥ-y-r ‘ayıkladı, seçti, tercih etti’] *iḥtiyār* sözcüğünün Arapçada “tercih etme, seçmek” gibi anlamları varken Türkçede; “yaşlı, kocamış olan, pir (kimse), cansız, sönük, eski, baba veya anne” gibi anlamlar ihtiva etmektedir. Bu yüzden LA, TA ve MŞ gibi sözlükler de taranmıştır. Yalnız hiçbir sözlükte “yaşlı, kocamış olan, pir (kimse), cansız, sönük, eski, baba veya anne” anlamlarına raslanmadı. Bundan dolayı *ihtiyar* sözcüğü, Türkçenin anlam mahiyetine ermiş bir kelimedir. Ayrıca *ihtiyar etmek* ve *ihtiyar olmak* da Türkçe kelimelerdir.

Bu konuyla ilgili; Lübnan ve Suriye ağzında “yaşlı, kocamış olan, pir (kimse)” anlamı veren *ihtiyar* kullanılmaktadır. Bu anlamın Türkçeden Arapçaya geçmiş olduğu kanısındayız.

ihtiyar اِخْتِيَار/iḥtiār

“a. esk. Seçme. **ihtiyar etmek** seçmek, ortaya koymak: ‘Bu itilip kakılmaya karşı *ihtiyar ettiği siyaset herkese hizmet etmek, herkesi memnun etmeye çalışmaktan ibaretti.*’ - H. F. Adıver.” TS (2011, s. 1160)

→ **ihtiyar heyeti, ihtiyar meclisi** TS (2011, s. 1160)

AEL: “اِخْتَرْتُهُ مِنْ الرِّجَالِ/ih̄tertehu mine’r-ricālī; onu erkeklerin arasından seçtim, tercih ettim.” Lane (1968, s. 829)

KM: “اِخْتَرْتُهُ الرِّجَالِ/ih̄tertehu’r-ricāle; erkeklerin en iyisini seçtim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 406)

KMT: “إِخْتَارَ/el-ihtiyāru; ifti‘āl vezninde, iyisini ihtiyar etmek, ayıklamak: إِخْتَرْتُهُ/iẖtertehu’r-ricāle; erkeklerin en iyisini ihtiyar ettim.” Âsım Efendi(2013, s. 1926)

MLAM: “إِخْتَارَ/iẖtāre; en iyisini seçti, birisini seçti. يَخْتَارُ/yahtaru; en iyisini seçiyor, seçer. اِخْتَرِ/iẖter; en iyisini seç, birisini seç. اِخْتِيَارًا/iẖtiāren; en iyisini seçmek, birisini seçmek. مُخْتَارًا/muhtārun; en iyisini seçen, seçen. مُخْتَارًا/muhtārun; en iyi şey seçildi, seçildi: اِخْتَارَ الطَّرِيقَ الْأَفْضَلَ/iẖtāre’-t-ṭarīka’l-efzale; (kendi iradesiyle) en iyi yolu seçti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 711)

iẖtiār’ın diğer anlamları ise; “1. Tercih etmek, yeğlemek: اِخْتَارَ الصُّلْحَ عَلَى اِلْخِصَامِ/iẖtāre’ş-şulḥa ‘alā’l-ḥiṣāmi; düşmanlığı (değil), barışı seçti. 2. is. Seçme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 711)

[<Ar. *iẖtiyār* √*h-y-r* ‘ayıkladı, seçti, tercih etti’] “Seçme” anlamı veren *iẖtiyar* sözcüğü; hem Arapçada hem Türkçede benzer anlamlarda kullanılmaktadır. Lakin *etmek* Türkçeye özgü bir yardımcı fiil olduğu için *iẖtiyar etmek* Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiyarca

“sf. Biraz yaşlıca: ‘Ocak başında oturmuş bir *iẖtiyarca* kadın, bir tencereyi karıştırıyor hem de için için ağlıyordu.’ - A. Kabaklı.” TS (2011, s. 1160)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. -ca (üye)] *İhtiyarca* sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiyarcık

“is. İhtiyarlara sevgiyle yaklaşıldığını belirten bir söz: ‘*İhtiyarcık, onlara karınca kaderince yararlı olmak, göze girmek ister.*’ - H. Taner.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. -cık (üye)] *İhtiyarcık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiyar delikanlı

“is. mec. Yaşlı olmasına karşın dinç, canlı, hareketli ve etkin bir hayat süren kimse: ‘*Yetmiş yaşına gelmiş ama hâlâ dinçliğini muhafaza eden ihtiyar delikanlıyla kimse ilgilenmiyordu.*’ - O. Aysu.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *İhtiyār* + Tr. *delikanlı*] “*İhtiyar delikanlı*” sözcüğünde Arapça ve Türkçe iki kelime birleştirilerek bu ifade Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiyar heyeti

“is. Köy tüzel kişiliğinde, muhtar başkanlığında görev yapan kişilerden oluşan yetkili organ, ihtiyar meclisi.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Ar. *hey’et* + Tr. -i (iiye)] “*İhtiyar heyeti*”nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen Türkçenin gramerine göre alındığı için Türkçeleşmiştir.

iẖtiyari اِخْتِيَارِي/iẖtiyārî

“sf. esk. Seçimlik.” TS (2011, s. 1160)

AEL: “اختيارِي/iẖtiyārî; seçimle ilgili, iradeyle ilgili.” Lane (1968, s. 830)

KM, KMT’de kayda alınmamış.

MLAM: “اختيارِي/iẖtiyārî; اِخْتِيَارُ/iẖtiārun ismi-i mensubudur. (bir kimsenin) Bir işi yapmak isteyip istemediğini seçmesidir: مُقَرَّرُ اِخْتِيَارِي/muḳarrrun iẖtiyāriyyun; seçmeli müfredat, seçmeli ders.” Ahmet Muhtar (2008, s. 711)

[<Ar. *iẖtiyār* + -î (sıfat yapan ek)] *İhtiyari*, Arap dilinde ve Türk dilinde benzer anlamlarda kullanıldığı için Arapçaya mensup bir sözcüktür.

iẖtiyarlama

“is. İhtiyarlamak işi, yaşlanma: ‘Ben oldum olası ihtiyarlığın ve ihtiyarlamanın lehindeyim.’ - B. Felek.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. -la- (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İhtiyarlama*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iẖtiyarlamak

“1. nsz. Yaşı ilerlemek, yaşlanmak, kocamak: ‘İnsan ihtiyarlayınca bir sürü manasız şeylerle farkında olmadan meşgul oluyor.’ - A. M. Dranas. 2. nsz. İhtiyar görünüşü almak, ihtiyar görünmek: ‘Ağlamaktan gözleri şişmiş, zavallı yüzü on sene birden ihtiyarlamıştı.’ - H. E. Adıvar.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. -la- (ifye) + Tr. -mak (fiye)] *İhtiyarlamak*; kökü Arapça olmasına rağmen Türkçenin yapım eklerini alarak Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

iẖtiyarlatma

“is. İhtiyarlatmak işi.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. *-la-* (ifye) + Tr. *-t-* (ffye)+ Tr. *-ma* (fiye)] *İhtiyarlatma*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iẖtiyarlatmak

“-i İhtiyarlamasına sebep olmak: ‘Her yıl, bir yerine iki, bazen üç yaş ihtiyarlatır onları.’ - N. Cumalı.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. *-la-* (ifye) + Tr. *-t-* (ffye)+ Tr. *-mak* (fiye)] *İhtiyarlatmak*, birden fazla yapım eki olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiyarlayış

“is. İhtiyarlama işi.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. *-la-* (ifye) + Tr. *y* (kaynaştırma harfi)+Tr. *-ış* (ffye)] *İhtiyarlayış*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiyarlık

“1. is. İhtiyar olma durumu, yaşlılık: ‘İhtiyarlık vaktinde gönül hoş olsun. Biraz borçlanırım ama zarar yok.’ - A. Ş. Hisar. 2. is. Her bakımdan güçsüzlük, yetersizlik, zayıflık: ‘İhtiyarlıktan yani zaafıktan nefret ederdi.’ - Ö. Seyfettin.” TS (2011, s. 1161)

→ *iẖtiyarlık sigortası* TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. *-lık* (iiye)] *İhtiyarlık*, yapım eki olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiyarlık sigortası

“is. huk. Yaşlılık sigortası.” TS(2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Tr. *-lık* (iiye) + İt. *sigorta* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İhtiyarlık sigortası*, Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiyar meclisi

“is. İhtiyar heyeti.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyār* + Ar. *meclis* √c-l-s ‘oturdu, yerleşti’+ Tr. *-s* (kaynaştırma harfi) + *-i* (i.3tk)] “*İhtiyar meclisi*”nin iki kelimesinin de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçe gramerin değişimine uğrayarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiyarsız

“1. sf. Seçmesiz, irade dışı. 2. zf. Düşünmeksizin, elde olmadan: ‘Eğer onların hakiki benliklerine, derin sırlarına vâkıf olmasaydık ihtiyarsız bağıracaktık: - Ey gençlik! Ne gıpta edilecek bir varlıksın!’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. **ihtiyār** + Tr. -sız (iye)] *İhtiyarsız* kelimesi, yapım eki olarak Türkçeleştirilmiştir.

ihtiyarsızca

“zf. İhtiyarsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. **ihtiyār** + Tr. -sız (iye) + Tr. -ca (iye)] *İhtiyarsızca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ihtiyat اِحتِيَاظ/اِحتِيَاظ

“1. is. Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranma, sakınma. 2. is. Gereğinden fazla olup saklanan şey, yedek: ‘Tüpte kalan iki üç taneyi de yol ihtiyatı olarak zorla kendisine kabul ettirdim.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1161)

→ *ihtiyat akçesi, ihtiyat kuvvetleri, kaydihtiyat* TS (2011, s. 1161)

AEL: “ms. اِحتِيَاظُ/iẖtiyāṭun, اِحتِيَاظُ لِنَفْسِهِ/iẖtāṭa li-nefsihi; kendi için önlem, tedbir ve ihtiyatı aldı. اِحتِيَاظْتُ بِهِ الْخَيْلُ/iẖtāṭet bihi’l-ḥeylu; atlar onu çerçeveledi.” Lane (1968, s. 671)

KM: اِحتِيَاظُ/iẖtāṭa; o, ileri düşünerek davrandı, tedbirini aldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 335)

KMT: اِحتِيَاظُ/el-iẖtiyāṭ; ifti‘âl vezninde, bir maddeyi basiret ve zapt etmek ile yapmak ki bunu yapınca kendi canını da muhafaza etmek gerekir: اِحتِيَاظُ الرَّجُلُ/iẖtāṭa ’r-raculu; adam, tedbirini aldı.” Âsım Efendi (2013, s. 3100)

MLAM: اِحتِيَاظُ/iẖtāṭa; çevreledi, kuşattı. يَحْتِاطُ/yaḥṭaṭu; çevreliyor, kuşatıyor, çevreler, kuşatır. اِحتِاطُ/iẖṭaṭ; çevrele, kuşat. اِحتِيَاظُ/iẖtiyāṭ; çevrelemek, kuşatmak. مُحْتِاطُ/muḥṭaṭun; çevreleyen, kuşatan. مُحْتِاطُ بِهِ/muḥṭaṭun bihi; çevrelenen, kuşatılan: اِحتِيَاظُ بِالْمَدِينَةِ/iẖtāṭa ’l-e’dā’u bi’l-medīneti; düşmanlar şehri kuşattılar. Ahmet Muhtar (2008, s. 584)

iẖtiyāṭ’ın diğer anlamları ise; 1. Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranmak: اِنتِ مُحْتِاطٌ دَائِمًا/dā’imen ente muḥṭaṭun; sen daima ileriye düşünerek ölçülü davranan (birisin). 2. a. ç. اِحتِيَاظَاتُ/iẖtiyāṭātun, Gereğinden fazla olup saklanan şey, yedek:

اِحْتِيَاظٌ/cundūn ihtiyāṭun; yedek asker (sadece acil durumlarda çağırılan asker). Ahmet Muhtar (2008, s. 584)

[<Ar. *iḥtiyāṭ* √*h-v-t* ‘korudu, gözetti, kolladı, çevreledi’] Yukarıda verilen bilgilere göre; *ihtiyat*, Arapçada ve Türkçede aynı anlamlarda kullanılmıştır.

ihtiyat akçesi

“is. Yedek akçe.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iḥtiyāṭ* + Tr. *akçe* + Tr. *-s* (kaynaştırma harfi) + Tr. *-i* (i.3tk)] *İhtiyat akçesi*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ihtiyaten احتياطاً/iḥtiyāṭen

“zf. esk. Her duruma, her ihtimale karşı, ilerisini düşünerek: *Bu son rolü, ihtiyaten, büyük çingarin kopacağı güne sakladı.* - N. Araz.” TS (2011, s. 1161)

İhtiyat maddesine bkn.

ihtiyaten, Arapçada zarf şeklinde kullanılmadığı için Türkçeleştirilmiştir.

ihtiyati احتياطي/iḥtiyāṭī

“Sf. esk. İlerisi düşünülerek yapılan.” TS (2011, s. 1161)

→ *ihtiyati tedbir* TS (2011, s. 1161)

AEL, KM, KMT’de kayda alınmamıştır.

MLAM: “sf. 1. *iḥtiyāṭ*’a ait ism-i mensuptur, İleriyi düşünülerek yapılan veya saklanan şey: لَاعِبُ اِحْتِيَاظِي/lā’ibun iḥtiyāṭīyyun; yedek futbolcu. تَدَابِيرُ اِحْتِيَاظِيَّة/tedābīrun iḥtiyāṭīyyetun; ileri düşünülerek alınan önlemler.” Ahmet Muhtar (2008, s. 584)

[<Ar. *iḥtiyāṭī* √*iḥtiyāṭ* + Ar. *-î* (sıfat yapan ek)] *İhtiyati*, Arap dilinde ve Türk dilinde benzer anlamlarda kullanılmıştır.

ihtiyatilik

“is. İhtiyati olma durumu.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iḥtiyāṭī* + Tr. *-lik* (üye)] *İhtiyatilik* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

ihtiyati tedbir

“1. is. İlerisi düşünülerek alınan önlem. 2. is. huk. Yargılama öncesi yasal organlarca alınan önlem.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāfiyy* + Ar. *tedbīr*] “*İhtiyati tedbir*”inde yer alan her iki kelime de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

ihtiyatkâr

“sf. esk. İhtiyatlı: ‘*Daha ihtiyatkâr olan gazete sahiplerinde biraz tereddüt vardı.*’ - F. R. Atay.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāf* + Far. *-kār*] *İhtiyatkâr* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

ihtiyatkârlık

“is. esk. İhtiyatlı olma durumu.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāf* + Far. *-kār* + Tr. *-lık* (üye)] *İhtiyatkârlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ihtiyat kuvvetleri

“is. ask. ç. Savaş sırasında harekâtın gelişmesine etkide bulunmak için her an savaşa girebilecek biçimde hazır bulundurulanan birlikler: ‘*İhtiyat kuvvetlerinin hemen oraya gönderilmesini istedi.*’ - F. R. Atay.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāf* + Ar. *kuvvat* + Tr. *-ler* (içe) + Tr. *-i* (i.3tk)] *İhtiyat kuvvetleri*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ihtiyatlı

sf. Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranan, önlem alan, sakıngan, ihtiyatkâr: “*Odaya girince ihtiyatlı hareket ederek parasını yatağın altına koydu.*” - S. F. Abasıyanık. **ihtiyatlı bulunmak** beklenmedik sonuçlara karşı hazırlıklı olmak. **ihtiyatlı davranmak** uyanık olmak, düşünerek davranmak: “*Benim soyulmaya değer bir şeyim olduğu kimsenin aklına gelmezdi ama yine de ihtiyatlı davranmak lazımdı.*” - H. E. Adıvar. **ihtiyatlı olmak** herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranmak: “*Ona ihtiyatlı olmasını, cephede hayatını rastgele tehlikeye sokmamasını tembih ediyordu.*” - A. İlhan. TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāṭ* + Tr. -lı (iiye)] *İhtiyatlı* Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iẖtiyatlıca

“zf. İhtiyatlı bir biçimde.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāṭ* + Tr. -lı (iiye)+ Tr. -ca (iiye)] *İhtiyatlıca*, isimden isim yapan yapım eklerini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiyatlılık

“is. İhtiyatlı olma durumu, sakıncanlık: ‘Çok ciddi bir bilim adamının olağanüstü ihtiyatlılığı ile davrandıktan sonra olasılığın kapısını ardına kadar açıyor.’ - A. Boysan.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāṭ* + Tr. -lı (iiye)+ Tr. -lık (iiye)] *İhtiyatlılık*, isimden isim yapan yapım eklerini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtiyatsız

“sf. İhtiyatlı davranmayan.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāṭ* + Tr. -sız (iiye)] *İhtiyatsız*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iẖtiyatsızca

“zf. İhtiyatsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1161)

[<Ar. *iẖtiyāṭ* + Tr. -sız (iiye)+ Tr. -ca (iiye)] *İhtiyatsızca*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iẖtiyatsızlık

“is. İhtiyatsız olma durumu: ‘Bir aralık Cemile ihtiyatsızlıkla hastanın yanında, onun bir gün bir gümüş leğenle ibrikten bahsettiğini söyledi.’ - H. Z. Uşaklıgil. ihtiyatsızlık etmek, önlem almadan davranmak.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *iẖtiyāṭ* + Tr. -sız (iiye)+ Tr. -lık (iiye)] *İhtiyatsızlık*, isimden isim yapan yapım eklerini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iẖtizaz اهتزاز/iẖtizāz

“a. esk. 1. Titreşme, titreşim. 2. fiz. Titreşim. **iẖtizaz etmek** titreşmek: ‘Misilsiz Mehmetçiğin süngüsü ucunda Allah Allah diye bir ses ihtizaz eder.’ - N. F. Kısakürek.” TS (2011, s. 1162)

AEL: ms. اهْتَزَّ الْكَوْكَبُ فِي اهْتِزَّاهُ/iẖtizāzun, اهْتَزَّ/iẖtezze; titreşti, titredi, hareket etti. اهْتَزَّ الْكَوْكَبُ فِي اهْتِزَّاهُ/iẖtezze ‘l-kevkebu fî iṉkzāzihi; gezegen düşüşünde hızlandı. اهْتَزَّ الْمَوْكِبُ/iẖtezze ‘l-mevkibu; süvari alayı hızlandı, hareket etti. اهْتَزَّ لِامْرِ/iẖtezze li-emrin; bir iş için uygulandı, sarsıldı. اهْتَزَّتْ الْأَرْضُ/iẖtezzet ‘l-erzu; yer bitkileşip yeşerdi. اهْتَزَّتْ النَّبَاتُ/iẖtezze ‘n-nebātu; bitki büyüdü. Lane (1968, s. 2892)

KM: اهْتَزَّاهُ/hezzezehu fehtezze; hareket ettirdi ve hareket etti, titretti ve o da titredi. اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمَنِ لِمَوْتِ سَعْدٍ/iẖtezze ‘arşa‘r-raḥmani li-mavti Sa‘adin; Rahman’ın arşı, Sa‘ad’in ölümü için titredi, hareket etti yani ruhuyla sevindi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, 1350)

KMT: اهْتِزَّاهُ/el-iẖtizāzu; ifti‘âl vezninde; 1. Deprenmek: اهْتَزَّاهُ/hezzezehu fe‘htezze; o, onu hareket ettirdi, o da hareket etti. 2. Ferah ve meserreten hareket etmek: اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمَنِ لِمَوْتِ سَعْدٍ/iẖtezze ‘arşa‘r-raḥmani li-mavti Sa‘adin; Rahman’ın arşı, Sa‘ad’in ölümü için ferah ve meserreten hareket etmiş.” Âsım Efendi (2013, s. 2553)

MLAM: اهْتَزَّاهُ/iẖtezze; titredi, hareket etti. يَهْتَزُّ/yehtezzu: titriyor, titrer, hareket ediyor, hareket eder. اهْتِزَّاهُ/iẖteziz ve اهْتَزَّاهُ/iẖtezze; titre, hareket et. اهْتِزَّاهُ/iẖtizāzen; titremek, hareket etmek. مُهْتَزُّ/muhtezzun; titreyen, hareket eden. مُهْتَزُّ بِهِ/muhtezzun bihi; titrenen, hareket edilen şey: اهْتَزَّتْ الْأَشْجَارُ/iẖtezzet ‘l-eşcāru; ağaçlar titredi, hareket etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2347)

iẖtizāz’ın diğer anlamları; “1. Bitkilendirmek, yeşermek: اهْتَزَّتْ الْأَرْضُ/iẖtezzet ‘l-erzu; yer bitkilenip yeşerdi. 2. Hızlanmak: اهْتَزَّاهُ الْكَوْكَبُ فِي اهْتِزَّاهُ/iẖtezze ‘l-kevkebu fî iṉkzāzihi; gezegen düşüşünde hızlandı. 3. Neşelenmek, sevinmek, keyiflenmek: اهْتَزَّاهُ لِفَعْلٍ/iẖtezze li-fi ‘li ‘l-ḥayri; iyilik yapmak için sevindi. 4. a. fiz. Titreşim.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2347)

[<Ar. iẖtizāz √h-z-z ‘hareket ettirdi, sarstı, çok etkiledi, şok etti’] Yukarıda tespit ettiğimiz gibi ihtizaz kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlamı daralmasına uğramıştır. Bir de ihtizaz etmek, Türkçeleştirilmiş bir birleşik fiil olmuştur.

iẖvan اخوان/iḥvān

“ç. a. esk. 1. Yakın dostlar, arkadaşlar. 2. Aynı okul veya tarikattan olan kimseler.”
TS (2011, s. 1162)

AEL, KM ve KMT’de bulunmamış.

MLAM: “ t. أَخْ/ahun; erkek kardeş, ç. إِخْوَانُ/ihvānun, أَخْوَانُ/uhvānun, أُخُوَّةٌ/uhvetun ve إِخْوَةٌ/ihvetun; kardeşler.” anlamına gelmektedir. Ahmet Muhtar (2008, s. 72)

[<Ar. ihvān √ah ‘erkek kardeş’ + ān ‘cemi teksir eki’] Yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada ihvān, kardeşler anlamını taşımaktadır. Tükçedeki ihvan ise; “yakın dostlar, arkadaşlar ve aynı okul veya tarikattan olan kimseler” anlamlarda kullanılmaktadır. Bundan dolayı Tükçedeki ihvan sözcüğü, anlamı başkalaşmıştır.

ihya إحياء/ihiyā’

a. esk. 1. Yeniden canlandırma, diriltme. 2. Çok iyi duruma getirme, geliştirme, güçlendirme. 3. Yeni bir güç, umut, erinç verme. **ihya etmek 1)** canlandırmak: “Bin türlü giriftliklerle akıp giden bugünkü ahval ve şeraiti yarın ihya etmek kabil midir?” - H. C. Yalçın. **2)** mutluluğa kavuşturmak; **3)** bayındır bir duruma getirmek. **ihya olmak 1)** daha iyi bir duruma getirmek: “Eskisinden daha çok gelsinler, söylesinler, önlerine dökül, ağızlarını ara, bana gel, ne söylediklerini haber ver, ihya olursun be Tevfik!” - H. E. Adıver. **2)** mutluluğa kavuşmak; **3)** bayındır duruma getirilmek. TS (2011, s. 1162)

AEL: ms. إحياء/ihiyā’ en; إحياء/ahyāhu; onu diriltti, yaşattı. إحياء الليل/ahyā’l-leyle; geceyi ibadet ederek geçirdi, uykudan kendini menetti ve sabahlamış. إحياء الناقة/ahyati’n-naqatu; (bu) devenin yavruları nadiren öldü veya hiç ölmedi. إحياء القوم/ahyā’l-kavmu; bu topluluğun sığırları yaşıyor, iyi durumda, ya da yağmur yağıp iyi ot olduktan (sonra) sığırları çok şişmanlattılar veya (bu) kavim; otlu, yeşilliği bol ve bereketli bir yere yerleşmiş. Lane (1968, s. 680)

KM: “إحياء/ahyahu; onu diriltti, yaşattı. إحياء الأرض/ahyaynā’l-erze; yeryüzünü çayırılı çimenli bulduk. إحياء الناقة/ahyati’n-naqatu; devenin yavrusu yaşamış. إحياء القوم/ahyā’l-kavmu; kavmin sığırları ve davarları dinç, sağlam ve iyi oldu ya da bayındır otlu sulu yere dahil oldular.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 341)

KMT: إحياء/el-ihyā’; hemzenin kesriyle, 1. Diriltmek ve diri kılmak: إحياء/ahyahu; onu diriltti. 2. Bir yeri çayırılı çimenli bulmak: إحياء الأرض/ahyaynā’l-erze; yeryüzünü çayırılı çimenli bulduk. 3. Devenin yavrusu hayatta olmak: إحياء الناقة/ahyati’n-naqatu;

devenin yavrusu hayatta oldu. 4. Bir kavmin sığırları ve davarları dinç ve sağlam olmak, iyi olmak ya da bayındır otlu sulu yere dahil olmak: *أَحْيَى الْقَوْمَ/ahyā 'l-ḳavmu*; kavmin sığırları ve davarları dinç, sağlam ve iyi oldu ya da bayındır otlu sulu yere dahil oldular. Âsım Efendi (2013, s. 5717)

MLAM: “أَحْيَا/ahyā; yaşattı, diriltti. يُحْيِي/yuhyi; yaşıyor, yaşatır, diriltiyor, diriltir. إِيْحْيَا/ihyā 'en; yaşatmak, diriltmek. مُحْيِي/muhyin; yaşatan, diriltten. مُحْيَا/muhyān; yaşatılan, diriltlen: أَحْيَاهُ اللَّهُ/ahyahu 'llāhu; Allah; onu yaşattı, diriltti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 598)

ihyā'ın diğer anlamları; 1. Tazelemek, yenilemek: *أَحْيَا الْأَمَلَ فِي نَفْسِهِمْ/ahyā 'l-emele fī nufusihim*; (o), kendilerinde umudu yeniledi. 2. Islah etmek, doğru yolu bulmak: *أَوَمَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ/av men kāne mayten fe'-ahyaynāhu*; ölü iken dirilttiğimiz, meali ise “Daha önce Allah’a inanmayan ve ona ortak koşan kimse ölü gibiydi, daha sonra doğru ‘İslam’ yolu bulduğunda dirildiler.” 3. Yeşillendirmek, yeşertmek: *أَحْيَا اللَّهُ الْأَرْضَ/ahyā 'llahu 'l-erze*; Allah; yeri yeşillendirmiş, yeşertmiş. 4. Sabahlamak: *أَحْيَا اللَّيْلَ/ahyā 'l-leyle*; (o), bütün gece uykuyu bırakıp ibadet etti, ibadet ederek sabahlamış. 5. Kutlayarak anmak: *أَقِمِ احْتِفَالًا لِأَحْيَاءِ ذِكْرَى الشَّاعِرِ شَوْقِي/ukīme ihtifālun li-ihyā 'i zikrā 'ş-şā 'iru şevkī*; Şevki’nin anısını kutlamak için bir tören düzenlenmiş. Ahmet Muhtar (2008, s. 598)

[<Ar. *ihyā* '√h-y-y ‘yaşadı, hayat sürdü, utandı, hayâ etti’] Yukarıda verilen bilgiler üzerine; *ihya* Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğrayarak kullanılmış. Aynı zamanda *ihya etmek* ve *ihya olmak* sözcükleri, Türkçeleştirilmiştir.

ihzar/إِحْضَار

“a. esk. Hazırlama, hazır etme.” TS (2011, s. 1162)

→ *ihzar müzekkeresi* TS (2011, s. 1162)

AEL: “ms. *إِحْضَارُ/ihzārūn*, *أَحْضَرَهُ/ahḍarahu*; mevcut olması için neden oldu, onu getirdi, hazırladı. *أَحْضَرُ ذَهْنَكَ/ahḍar zihnake*; kelimesi kelimesine çevirisi ‘Zihnini hazırla’ şeklinde olur ama Türkçedeki karşılığı ‘Zihnini topla, sağlıklı düşün’ olarak geçer.” Lane (1968, s. 589)

KM: “*أَحْضَرَهُ/ahḍarahu iyyāhu*; o, bunu onun için hazırlamış.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 297)

KMT: “أَحْضَرَ/ihzāru; hemzenin kesriyle, hazır kılmak anlamındadır: أَحْضَرَ الشَّيْءَ/ahzara ‘ş-şey’e; o, bu şeyi hazır kıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 1870)

MLAM: أَحْضَرَ/ahzare; bir şeyi getirdi, bir şeyin gelmesini sağladı. يُحْضِرُ/yuhziru; bir şeyi getiriyor, getirir, bir şeyin gelmesini sağlıyor, sağlar. إِحْضَارًا/ihzāren; getirmek, gelmesini sağlamak. مُحْضِرٌ/muḥdirun; getiren, gelmesini sağlayan. مُحْضَرٌ/muḥzarun; getirilen: أَحْضَرَ الطَّبِيبُ/ahḍara ‘t-ṭabibe; tabîbi getirdi. أَحْضَرَتِ النَّفْسُ/ahzarati ‘n-nefsu; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Nefis getirdi, sundu.” Ama burada demek istenen “Mahşer gününde her nefis, dünyada ne yaptıysa yanına getirerek Allah’a sunmaktadır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 512)

ihzār’ın diğer anlamları ise “1. Hazırlamak, hazırlık etmek: أَحْضَرَ نَفْسَهُ لِأَمْرٍ/ahḍara nefsehu lil-emri; (o), bu iş için kendini hazırladı. 2. Zihnini toplamak: أَحْضَرَ الْقَاضِي ذِهْنَهُ/ahzara ‘l-kāḍi zihnehu lil-ṣuhūdi; hakim, tanıkları (dinleyeceği için) zihnini topladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 512)

[<Ar. ihzār √h-ḡ-r ‘geldi, getirdi, toplantı vb. katıldı, şehirde yaşadı’] İhzar, Arapçadaki anlamını muhafaza ederek Türkçede kullanılmıştır.

ihzari احْضَارِي/ihzārî

“sf. esk. Hazırlık niteliğinde olan, hazırlayıcı.” TS (2011, s. 1162)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamış.

[<Ar. ihzārî √ihzār + Ar. -î (sıfat yapan ek)] İhzar sözcüğü, Arapçadır. Ayrıca sıfat yapan ek olan “-î” de Arapçadır. Fakat bunların ikisi beraber ve buradaki anlamıyla Arapçada kullanılmadı. Hatta lehçede ve günlük hayatta kullanılan Arapçada bile bu duruma rastlanmadı. Dolayısıyla “ihzari”nin Türkçeleştirilmiş bir kelime olduğu sonuca varılmıştır.

ihzar müzekkeresi

“is. huk. Mahkemece yapılan çağrıya uymayanların kolluk gücüyle mahkemeye gelmesini sağlamak için verilen yazılı emir.” TS (2011, s. 1162)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamış.

[<Ar. *iḥzār* + Ar. müzekkere + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (i.3tk)] Bu tamlama, iki Arapça kelimeden oluşmaktadır. Fakat Türkçe tamlamasına göre oluşturulup Türkçeleştirilmiştir.

ikame اقامة/iḳāme

a. esk. 1. Yerine koyma, yerine kullanma. 2. Ayağa kaldırma, ayakta durdurma. 3. Ortaya koyma. 4. sf. Yerine konulan, yerine geçen. **ikame etmek 1)** yerine koymak; 2) ayakta durdurmak: Nöbetçi ikame etmek. 3) ortaya koymak: “*Mahkeme bir Musevi’nin Ari ırka mensup biri aleyhine ikame ettiği davayı kabule yanaşmıyor.*” - R. H. Karay. TS (2011, s. 1162)

→ **ikame mal** TS (2011, s. 1162)

AEL: أَقَامَ/akāme der’ehu; onun eğriliğini giderdi. أَقَامَ الصَّلَاةَ/akāme’s-şalāte; namaz kılmayı sürdürdü, devam etti. أَقَامَ لِلصَّلَاةِ/akāme lil’s-şalāti; namaz kılmaya çağırdı. أَقَامَ/akāme; onu dik tutturdu, dik durdurdu, onu ayakta tutturdu. أَقَامَ عَلَيْهِ الْحَدَّ/akāme ‘alayhi’l-ḥadde; ona ceza verdi. أَقَامَ فِي لَنْ/akāme fi’len; bir iş yaptı. أَقَامَهُ عَلَى الطَّرِيقِ/akāme ‘alā’t-ṭarīki; onu yolda bulundurdu, yolda sürdürdü, yolda bıraktı. أَقَامَ الْأَمْرَ/akāme’l-emre; işi düzeltti, düzene koydu. Lane (1968, s. 2995)

KM: “ms. اِقَامَةُ/iḳāmeten: أَقَامَ/akāme bi’l-mekāni; o, (bu) yere yerleşti. أَقَامَ الشَّيْءَ/akāme’s-şey’e; o, (bu) şeyi idame ettirdi. أَقَامَ فُلَانًا/akāme fulānen; adamı ayakta durdurdu, oturtmadı. أَقَامَ دَرَاهُ/akāme der’ahu; eğriliğini giderdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1105)

KMT: اِلْقَامَةُ/el-iḳāmetu; 1. Bir yerde sürekli kalmak: أَقَامَ/akāme bi’l-mekāni; bu yere yerleşti. 2. İdame ettirmek, sürdürmek: أَقَامَ الشَّيْءَ/akāme’s-şey’e; bu şeyi idame ettirdi. 3. Bir adamı yerinden ayağa kaldırmak: أَقَامَ فُلَانًا/akāme fulānen; adamı ayakta durdurdu, oturtmadı. 4. Eğri nesneyi doğrultmak: أَقَامَ دَرَاهُ/akāme der’ehu; eğriliğini giderdi. Âsım Efendi (2013, s. 5176)

MLAM: أَقَامَ/akāme; sürdürdü, devam etmesini sağladı, yaptı. يُقِيمُ/yuḳīmu; sürdürür, sürdürüyor, devam etmesini sağlıyor, devam etmesini sağlar, yapıyor, yapar. أَقَامَ/akim; sürdür, devam etmesini sağla, yap. اِقَامَةُ/iḳāmaten; sürdürmek, devam etmesini sağlamak, yapmak. مُقِيمٌ/muḳīmun; sürdüren, bir şeyin devam etmesini sağlayan, yapan

kişi. *مُقَامٌ/muḳāmūn*; sürdürülen, devam etmesi sağlanan, yapılan şeydir: “وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ/ve aḳiymū ’ş-şalāte; ve namaz kılmayı sürdürün.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1874)

ikāme’nin diğer anlamları; **1.** İnşa etmek: *أَقَامَ الْبِنَاءَ/aḳāme ’l-binā ’e*; binayı inşa etti. **2.** Düzeltmek, eğriliğini gidermek: *أَقَامَ الْعُودَ/aḳāme ’l-’ūde*; sopanın eğriliğini düzeltilti, giderdi. **3.** İzhar etmek, göstermek: *أَقَامَ الْحَقَّ/aḳāme ’l-ḥaḳḳa*; hakkı izhar etti. **4.** İlgilenmek: *فَأَقَمَ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا/fe-eḳim vecheke lil-dīni ḥenīfen*; putlardan uzaklaşıp hak din ibadetiyle ilgilendi. **5.** Düzenlemek, organize etmek: *أَقَامَ حَفْلَةً/aḳāme ḥaflatun*; töreni organize etti. **6.** Yerine getirmek, uygulamak: *أَقَامَ الشَّعَائِرَ الدِّينِيَّةَ/aḳāme ’ş-şa ’ā ’ire ’d-diyñūte*; dinî farzları yerine getirdi. **7.** Kurmak, tesis etmek: *أَقَامَ حُكُومَةً/aḳāme ḥukūmeten*; hükûmeti kurdu. **8.** Ayakta durdurmak: *أَقَامَ فُلَانًا/aḳāme fulānen*; adamı ayakta durdurdu, oturtmadı. **9.** Dava açmak: *أَقَامَ عَلَيْهِ الدَّعْوَى/aḳāme ’alayhi ’d-da ’vā*; ona dava açtı. **10.** Bir yerde oturmak, bir yere yerleşmek: *أَقَامَ فِي فُنْدُوقٍ/aḳāme fī funduḳun*; otele yerleşti. **11.** Çağırarak: *أَقَامَ لِلصَّلَاةِ/aḳāme lil ’ş-şalāti*; namaza çağırdı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1874)

ikāme’nin anlamları ise; “is. **1.** Bir yerde oturma, bir yere yerleşme: *طَالَتْ إِقَامَتُهُ/tālat iḳāmetuhu hunā*; buradaki oturması uzadı. **2.** siy. Yapma: *إِقَامَةُ عِلَاقَاتٍ/ikāmetu ’ilāḳātīn dublūmāsiyyetin*; diplomatik ilişkiler yapması.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1874)

[<Ar. *ikāme* √ḳ-v-m ‘ayağa kalktı, dikildi, mesele ortaya çıktı, yapılmaya başlandı, (gecede) namaz kıldı, onun yerine geçti, yerini doldurdu, hazırlandı, görevini yaptı, yerine getirdi, üstlendi’] *ikame* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış. *İkame etmek* ise Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ikame mal

“is. *huk.* Birbirlerinin yerine geçen, konulabilen mal: Şekerin bulunmadığı durumlarda pekmez bir ikame maldır.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *ikāme* + Ar. *māl*] “*İkame mal*”ın iki kelimesinin de kökü Arapça olmasına rağmen bu sözcük Türkçe gramerine göre alınmıştır. Bu şekildeki değişime uğrayan kelime Türkçeleştirilmiştir.

ikamet اقامت/ikāmet

“a. Bir yerde oturma, eğleşme. **ikamet etmek** bir yerde oturmak, eğleşmek: ‘Bizim kahraman da şimdi burada ikamet ediyor.’ - Y. K. Karaosmanoğlu. (bir yerde) **ikamete memur edilmek** sürgün cezası verilmek.” TS (2011, s. 1162)

İkame maddesine bakınız.

[<Ar. *ikāme* √*k-v-m* ‘ayağa kalktı, dikildi, mesele ortaya çıktı, yapılmaya başlandı, (gecede) namaz kıldı, onun yerine geçti, yerini doldurdu, hazırlandı, görevini yaptı, yerine getirdi, üstlendi’] Yukarıdaki bilgilere göre; *İkamet* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ikametgâh

“is. Konut.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *ikāme* + Far. *-gāh*] *İkametgâh* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

→ *ikametgâh ilmühaberi, ikametgâh kâğıdı* TS (2011, s. 1162)

ikametgâh ilmühaberi

“is. Yerleşim belgesi.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *ikāme* + Far. *-gāh* + Ar. *‘ilm* + Ar. *haber* + Tr. *-i* (i.3tk)] *İkametgâh ilmühaberi* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

ikametgâh kâğıdı

“is. Yerleşim belgesi.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *ikāme* + Far. *-gāh* + Far. *kāğaz* + Tr. *-i* (i.3tk)] *İkametgâh kağıdı* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

ikametgâhsız

“sf. İkametgâhı olmayan: ‘Polisler ikametgâhsız diye ensene yapışırılar, seni deliğe tıkarlar.’ - Y. K. Beyatlı.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *ikāme* + Far. *-gāh* + Tr. *-sız* (iiye)] *İkametgâhsız*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ikaz ايقاظ/ikāz

“a. 1. Uyarma, uyarı, dikkat çekme, ihtar, tembih. 2. esk. Uyandırma. **ikaz etmek** uyarmak, dikkat çekmek: ‘Bir aralık rahibi birdenbire ikaz eden, ruhunu gözlerine getiren bir şey söyledim.’ - H. S. Tanrıöver.” TS (2011, s. 1162)

→**ikaz lambası, ikaz yeleşti** TS (2011, s. 1162)

AEL: “ms. اَيْقَظُ/ikāzun; مِنْ نَوْمِهِ اَيْقَظُهُ/aykazzahu min nevmihi; onu uykusundan uyandırdı. اَيْقَظُهُ لِلْأُمُورِ/aykazzahu lil-umūri; meselelere dikkatini çekti. اَيْقَظَ الْغُبَارَ/aykaza 'l-ğubāra; tozu kaldırdı, kopardı.” Lane (1968, s. 2979)

KM: “اَيْقَظُهُ وَيَقِيظُهُ/aykazzahu taykīzan ve aykazzahu; onu iyice uyandırdı, uyardı, dikkat ettirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1432)

KMT: “اَيْقَظُ/el-ikāzu; hemzenin kesriyle, uyandırmak anlamındadır: يَقْظُهُ/aykazzahu ve aykazzahu; onu uyandırdı.” Âsım Efendi (2013, s. 3260)

MLAM: “اَيْقَظُ/aykaza; uyandırdı. يُوقِظُ/yūkiḏ; uyandırıyor, uyandırır. اَيْقَظُ/aykazen; uyandırmak. مُوقِظُ/mūkiḏun; uyandıran. مُوقِظُ/muūkazzun; uyandırılan: اَيْقَظُهَا مِنْ نَوْمِهَا بِالطَّرْقِ اَيْقَظُهَا/aykazzaha min nevmihā bi' t-ṭarqi 'alā 'l-bābi; kapıyı vurarak onu uykusundan uyandırdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2515)

ikāz'ın diğer anlamı ise “1. Uyarmak, dikkat çekmek. 2. Canlandırmak: اَيْقَظُ اَيْقَظُ/aykaza 'ş-şey'e; şeyi canlandırdı. 3. Fitne fesat çıkarmak: اَيْقَظُ الْفِتْنَةَ/aykaza 'l-fitnete; fitne fesat çıkardı. 4. Duygulandırmak: اَيْقَظُ حَدِيثَهُ فِينَا شُجُونًا/aykaza ḥadīsehu finā şucūnen; onun konuşmaları, bizi duygulandırdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2515)

[<Ar. **ikāz** √y-k-z ‘uyandı, dikkatli oldu’] Arapçada kullanılan **ikāz**, anlamlarından birkaç tanesiyle; “Uyarma, uyarı, dikkat çekme, ihtar, tembih ve uyandırma” Türkçeye geçerek kullanılmıştır. Dolayısıyla **ikaz** sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır.

ikaz lambası

“is.Taşıtlarda ısı, benzin, yağ vb.ndeki aksamalarla ilgili sürücüyü uyaran ışıklı gösterge.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. **ikāz** + Rum. **lamba** + Tr. **-sı** (i.3tk)] **İkaz lambası** kelimesi, Arapça ve Rumcadan olup Türkçeleştirilmiştir.

ikaz yeleşti

“1. is. Doğal afet zamanlarında enkaz kaldırılırken görevlilerin her an görülebilmeleri için giydikleri, fosforlu şeritleri bulunan yelek. 2. is. Güvenlik görevlilerin giydiği fosforlu şeritleri bulunan, özel yelek.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *ikāz* + Tr. *yelek* + Tr. -i (i.3tk)] *İkaz yeleği*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ikbal/إقبال/ikbāl

a. 1. Baht açıklığı veya yüksek bir makama, duruma erişmiş olma durumu: “*Aşk ile ikbal ile bahtiyar oldum diye / hangi gafil sevinir, hangi şair yükselir?*” - E. B. Koryürek. 2. tar. Odalık. 3. esk. İstek, arzu: Çaya ikbal yok mu? **ikbali sönmek** daha önce iyi olan durumu veya işi bozulmak. TS (2011, s. 1162)

→ *ikbal düşkünü, izzetüikbal* TS (2011, s. 1162)

AEL: أَقْبَلْتُهُ/akbeltuhu ‘ş-şey’e; onu (bu) şeyle yüzleştirdim, onun yüzünü bu şeye çevirdim. أَقْبَلَ/akbele; geldi, yüzleştirdi, karşılaştı, öne çıktı. أَقْبَلْتُ قَبْلَكَ/akbeltu kibeke; senden önce geldim, ilerldim. إقبال/ikbālun; şans, baht. أَقْبَلَ عَلَى الشَّيْءِ/akbele ‘alā ‘ş-şey’i; (bu) şeye bağımlı oldu, bunu sürekli yaptı. أَقْبَلْتُ عَلَيْهِ الدُّنْيَا/akbelet ‘alayhi ‘d-duniyā; bu deyim kelimesi kelimesine çevrilince “Dünya ona geldi.” anlamı anlamına ise tercüme edildiği zaman “Dünya, ona istediğini verdi, şanslı oldu.” şeklinde olmaktadır. أَقْبَلَ عَلَيْهِ بِالسَّوْطِ يَضْرِبُهُ/akbele ‘aleyhi bi ‘s-sevṭi yazribuhu; ona kırbaça vurmaya kalkıştı. هَزَلَ إقبال/akbele ba‘de huzālin; çok zayıfladıktan sonra tekrar sağlığına kavuşmuş. Lane (1968, s. 2983)

KM: أَقْبَلَ/akbele; geldi, yöneldi, yüzleştirdi. أَقْبَلَتِ اللَّيْلَةُ/akbeleti ‘l-leyletu; gece geldi, gece oldu. أَقْبَلْتُ عَيْنِي/akbeletu ‘aynī; gözümün siyahını burun tarafına doğru eğip getirdim. أَقْبَلَ عَلَيْهِ/akbele ‘aleyhi; ona yöneldi. أَقْبَلَ الرَّجُلُ/akbele ‘r-raculu; adam akıllandı. أَقْبَلَ عَلَى الشَّيْءِ/akbele ‘alā ‘ş-şey’i; bu şeye bağımlı oldu. أَقْبَلْتُهُ/akbeltuhu ‘ş-şey’e; ona bu şeyi getirdim. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1025-1026)

KMT: إقبال/ikbālun; 1. Gece أَقْبَلَتِ اللَّيْلَةُ/akbeleti ‘l-leyletu; gece geldi, gece oldu manasındadır. 2. Gözün siyahını burun tarafına doğru eğip getirmek: أَقْبَلْتُ عَيْنِي/akbeletu ‘aynī; gözümün siyahını burun tarafına doğru eğip getirdim. 3. Bir nesneye yönelmek: أَقْبَلَ عَلَيْهِ/akbele ‘aleyhi; ona yöneldi. 4. Bir adam ahmak ve cahil iken zeki ve akıllı olmak: أَقْبَلَ الرَّجُلُ/akbele ‘r-raculu; adam akıllandı. 5. Bir nesneye bağımlı olmak: أَقْبَلَ عَلَى الشَّيْءِ/akbele ‘alā ‘ş-şey’i; bu şeye bağımlı oldu. 6. Bir nesneyi bir adamın

önüne tutmak ya da getirmek: أَقْبَلْتُهُ الشَّيْءَ /aḳbeltuhu 'ş-şey'e; ona bu şeyi getirdim. Âsım Efendi (2013, s. 4705)

MLAM: “أَقْبَلَ/aḳbele; geldi. يُقْبِلُ/yuḳbilu; geliyor, gelir. إِقْبَالًا/iḳbālen; gelmek. مُقْبِلٌ/muḳbilun; gelen. مُقْبَلٌ بِهِ/muḳbalun; getirilen: الرِّيفِ أَقْبَلَ الْعَمَالُ/aḳbele 'l- 'umālu min 'r-rīfi; işçiler köyden geldiler. الرِّيفِ أَقْبَلَ/aḳbele 'r-rabī'e; bahar geldi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1769)

iḳbāl'ın diğer anlamları; **1. Yönelmek:** أَقْبَلَ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ/aḳbele 'aleyhi bi-vechihi; yüzü ona yöneldi. **2. Çalışmak, çabalamak:** أَقْبَلَ الْبَاحِثُ عَلَى أَبْحَاثِهِ/aḳbele 'l-baḥsu 'alā abḥāsihi; araştırmacı araştırmaları için çok çalıştı. **3. Şansı yaver gitmek:** أَقْبَلْتُ الدُّنْيَا أَقْبَلَ/aḳbelet 'd-dünya 'aleyhi; bu cümle kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde “Dünya, ona hayıryla geldi.” anlamı ise “şansı yaver gitti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1769)

[<Ar. *iḳbāl* √*k-b-l* 'kabul etti, bir şeyi aldı, onayladı, inandı, kefil oldu, ebelik etti'] Üstte tespit edilen bilgilere göre; *ikbal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Yalnız *ikbal* kelimesi, sonradan Türkçeleştirilip “Odalık ve istek” anlamları kazanmıştır. Hele hele *ikbali sönük* deyimini Türkçeleştirilmiş kabul edilmelidir.

ikbal düşkünlüğü

“is. İkbal düşkünlüğü olma durumu: *‘İkbal düşkünlüğü babama tesir etmemiş gibiydi.’* - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *iḳbāl* + Tr. *düşkünlük* + Tr. -ü (i.3tk)] *İkbal düşkünlüğü*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ikbal düşkünlüğü

“1. sf. mec. İyi bir yaşantısı varken gözden düşerek yoksulluğa mecbur kalan (kimse). 2. sf. mec. Makam ve mevki hırsı olan (kimse).” TS (2011, s. 1162)

[<Ar. *iḳbāl* + Tr. *düşkün* + Tr. -ü (i.3tk)] *İkbal düşkünlüğü*, Türkçeleştirilmiştir.

ikdam اقدام/iḳdām

“a. esk. Gayretle çalışma, sürekli uğraşma.” TS (2011, s. 1162)

AEL: “أَقْدَمَ/akdeme ‘alā’l-emri; bu işi cüret ve cesaretle yaptı, bu işe cesurca atıldı, bu işe kalkıştı. عَلَى قَرْنِهِ/akdeme ‘alā kırnihi; düşmanına cesaretle saldırdı.” Lane (1968, s. 2985)

KM: “أَقْدَمَ/akdeme ‘alā’l-emri; o, bu işi cesaretlenip yaptı. أَقْدَمْتُهُ/akdemtuhi; onu öne geçirdim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1035)

KMT: “الإِقْدَامُ/el-iḳdāmu; hemzenin kesriyle; 1. Cesaretlenmek: عَلَى أَقْدَمَ/akdeme ‘alā’l-emri; o, bu iş için cesaretlenip yaptı. 2. Bir adamı ileri geçirmek: أَقْدَمْتُهُ/akdemtuhi; adamı ileri geçirdi.” Âsım Efendi (2013, s. 5154)

MLAM: “أَقْدَمَ/akdeme; gayretle çalıştı, sürekli uğraştı. يُقْدِمُ/yuḳdimu; gayretle çalışıyor, çalışır, sürekli uğraşıyor, uğraşır. إِقْدَامًا/iḳdāmen; gayretle çalışmak, sürekli uğraşmak. مُقْدِمٌ/muḳdimun; gayretle çalışan, sürekli uğraşan. مُقْدَمٌ/muḳdemun; gayretle çalışılan, sürekli uğraşılan: عَلَى مَشْرُوعِهِ الْجَدِيدِ أَقْدَمَ/akdeme ‘alā meşrū’ihi’l-cedīdi; yeni projesine gayretle çalıştı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1783)

iḳdām’ın diğer anlamları; “1. Cesaretle saldırmak: عَلَى مُوَاجَهَةٍ خُصُومِهِ أَقْدَمَ/akdeme ‘alā muvāceheti ḥuṣūmihi; düşmanlarına cesaretle saldırdı. 2. Ayıp etmek. 3. Öne geçirmek: أَقْدَمَ فَلَانًا/akdeme fulānen; o, adamı öne geçirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1783)

[<Ar. iḳdām √ḳ-d-m ‘öne geçirdi, getirdi’] Yukarıdaki bilgilere göre; iḳdam kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

iklim اقليم/iḳlīm

a. 1. coğ. Yeryüzünün herhangi bir yerinde hava olaylarına bağlı olarak gerçekleşen etkilerinin uzun yılların ortalamasına dayanan durumu, abuhava: “İklim ile toprağın bereketi ve insanın faaliyeti arasında yakın bir münasebet vardır.” - C. Meriç. 2. esk. Ülke, diyar: “Saba melikesi Belkıs da kendisine Yemen iklimlerinin en güzel atlarından hediyeler göndermişti.” - N. F. Kısakürek. TS (2011, s. 1168)

→ iklim bilimi, ekvatorial iklim, karasal iklim, tropikal iklim, Akdeniz iklimi, çöl iklimi, dağ iklimi, deniz iklimi, kara iklimi, kutup iklimi, muson iklimi, okyanus iklimi, step iklimi, tundra iklimi TS (2011, s. 1168)

AEL: iklim kelimesi bulunmamış.

KM: “أَقَالِيمُ السَّبْعَةِ/akālīmu ‘s-sab ‘ati; yedi iklimin her birine أَقَالِيمُ/iklīmun denir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1087)

KMT: “الْإقْلِيمُ/el-iklīmu; الْفَنْدِيلُ/kindīlun vezninde, السَّبْعَةُ/akālīmu ‘s-sab ‘ati; yedi iklimin müfredidir. Yeryüzünün yedi kısma bölündüğü düşünülür ve her kısma أَقَالِيمُ/iklīmun denir. Farsça kişver denir.” Âsım Efendi (2013, s. 5170)

MLAM: “t. أَقَالِيمُ/iklīmun, ç. أَقَالِيمُ/akālīmun, 1. coğ. Yeryüzünde bir yerin aynı hava durumları ya da ekonomi veya sosyal birliğine sahip olmasıdır. 2. Ülke.” Ahmet Muhtar (2008, s. 105)

[<Ar. **iklīm** √e-k-l-m ‘alıştırdı’] *İklim*, Arapçaya ait bir kelimedir. Türkçeye geçip aynı anlamlarla kullanılmıştır.

iklim bilimci

“is, İklim bilimi uzmanı, klimatolog.” TS (2011, s. 1168)

[<Ar. **iklīm** + Tr. **bilim** + Tr. **-ci** (üye)] *İklim bilimci*, Türkçeleştirilmiştir.

iklim bilimi

“is, İklimleri inceleyen bilim, klimatoloji.” TS (2011, s. 1168)

[<Ar. **iklīm** + Tr. **bilim** + Tr. **-i** (i.3tk)] *İklim bilimi*, Türkçeleştirilmiş bir ifadedir.

iklimleme

“is, Yapıların sıcaklık, nem ve temizliğini sağlamaya, gerekli hava akımını gerçekleştirmeye ilişkin işlem.” TS (2011, s. 1168)

→ *iklimleme cihazı* TS (2011, s. 1168)

[<Ar. **iklīm** + Tr. **-le-** (ifye) + Tr. **-me** (fiye)] *İklimleme* ifadesi, Türkçeleştirilmiştir.

iklimleme cihazı

“is. Klima.” TS (2011, s. 1168)

[<Ar. **iklīm** + Tr. **-le-** (ifye) + Tr. **-me** (fiye) + Ar. **cihāz** + Tr. **-ı** (i.3tk)] *İklimleme cihazı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ikmal اكمال/ikmāl

a. 1. Eksik bir şeyi tamamlama, daha iyi duruma getirme, bütünleşme: “*Kolordu ikmaliyle ilgili bir iş için görevli olarak gelmiş.*” - A. İlhan. 2. Bitirme. 3. ask. Geri hizmet. 4. ed. Cümlelerin, dizinin anlamını sonra gelen cümle veya dize ile tamamlama. **ikmal etmek** bitirmek, tamamlamak: “*Bugün başlanır, bin senede ikmal edilir.*” - N. F. Kısakürk. **ikmale bırakmak** bütünlemeye kalmasına sebep olmak. **ikmale kalmak** bütünlemeye kalmak: “*Lisede de başkalarına kopya verirken yakalanır, ikmale kalırdın.*” - N. Hikmet. TS (2011, s. 1168)

→ **ikmal imtihanı** TS (2011, s. 1168)

AEL: *ikmāl* kelimesi geçmemiş.

KM: “*أَكْمَلُ/ekmelehu, اسْتَكْمَلُ/istekmelehu ve كَمَّلَ/kemmelehu; onu tamamlayıp güzelleştirdi, onu bitirip güzel kılmış.*” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1147)

KMT: “*الْإِكْمَالُ/el-ikmālu, الْإِسْتِكْمَالُ/el-istikmālu, التَّكْمِيلُ/et-tekmīlu; bir nesneyi tam ve kâmil kılmak: أَكْمَلُ/ekmelehu, اسْتَكْمَلُ/istekmelehu, كَمَّلَ/kemmelehu; o, onu tam ve kâmil kıldı.*” Âsım Efendi (2013, s. 4747)

MLAM: “*أَكْمَلُ/ekmele; bitirdi, tamamladı. يُكْمِلُ/yukmilu; bitiriyor, bitirir, tamamlıyor, tamamlar. اِكْمَالًا/ikmālen; bitirmek, tamamlamak. مُكْمِلٌ/mukmilun; bitiren, tamamlayan. مُكْمَلٌ/mukmelun; bitirilen, tamamlanan: أَكْمَلَ الْعَمَلَ/ekmele-l-‘amale; işi tamamladı.*” Ahmet Muhtar (2008, s. 1958)

[<Ar. *ikmāl* √*k-m-l* ‘bitti, bütünleşti’] Yukarıda tespit edildiği gibi; *ikmal*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramış ve bu anlamlar; “ask. Geri hizmet. ed. Cümlelerin, dizinin anlamını sonra gelen cümle veya dize ile tamamlama” kazanmıştır. Bir de *ikmal etmek, ikmale bırakmak, ikmale kalmak* birleşik fiil ve deyimleri Türkçeleştirilmiştir.

ikmal imtihanı

“is. eğt. Bütünleme sınavı.” TS (2011, s. 1168)

[<Ar. *ikmāl* + Ar. *imtiḥān* + Tr. -ı (i.3tk)] *İkmal imtihanı* ifadesinin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

ikna اِقْنَاع/iknā‘

a. Bir konuda birinin inanmasını sağlama, inandırma, kandırma: “Sinirleniyor kendi kendimi ikna için daha ısrarla, daha fazla konuşuyordum.” - S. F. Abasıyanık. **ikna etmek** inandırmak, kandırmak: “Nihayet uzun uzun münakaşalardan, serzenişlerden, çekişmelerden sonra Seyfi, kadını ikna ediyor.” - E. M. Karakurt. **ikna olmak** inanmak, kanmak: “Zamana bırakılırsa ikna olur muydu acep inatçı babası.” - A. Kulin. TS (2011, s. 1168)

AEL: *iknā* ‘ kelimesi, kayda alınmamıştır.

KM: أَقْنَعَ الرَّجُلُ /*aḳna* ‘a ‘r-raculu; adam (ḳin ‘at) iki tepe aralığında olan düz yere uğradı. أَقْنَعُهُ /*aḳna* ‘ahu; onu ikna etti. أَقْنَعَ رَأْسَهُ /*aḳna* ‘a ra ‘sehu; ve iki tarafa yönelmeden başını dikip durdu. أَقْنَعَ الْغَنَمَ /*aḳna* ‘a ‘l-ğname; sürüyü otlağa uğrattı. أَقْنَعَ فَلَانًا /*aḳna* ‘a fulānen; o, adamı muhtaç etti. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1147)

KMT: أَقْنَعَ /*iknā* ‘; 1. أَقْنَعُهُ /*ḳin* ‘at; iki tepe aralığında olan düz yere uğramak; أَقْنَعَ الرَّجُلُ /*aḳna* ‘a ‘r-raculu; adam (ḳin ‘at) iki tepe aralığında olan düz yere uğradı. 2. Bir adama bir nesneye razı kılmak: أَقْنَعُهُ /*aḳna* ‘ahu; o, onu razı kıldı. 3. Bir kimse kıyam namazda ettiği gibi gözleri önünde ve iki tarafa bakmadan başını dikip durmak: أَقْنَعَ رَأْسَهُ /*aḳna* ‘a ra ‘sehu; ve iki tarafa yönelmeden başını dikip durdu. 4. Sürüyü otlağa uğratmak: أَقْنَعَ الْغَنَمَ /*aḳna* ‘a ‘l-ğname; sürüyü otlağa uğrattı. 5. Bir kimseye bir nesneye muhtaç kılmak: أَقْنَعَ فَلَانًا /*aḳna* ‘a fulānen; o, adamı muhtaç kıldı. Âsım Efendi (2013, s. 3488)

MLAM: “أَقْنَعَ /*aḳna* ‘a; inandırdı. يُقْنِعُ /*yukni* ‘u; inandırıyor, inandırır. إِقْنَا عَا /*iknā* ‘en; inandırmak. مُقْنِعُ /*muḳni* ‘un; inandıran. مُقْنِعُ /*muḳna* ‘un; inandırılan: أَقْنَعَهُ بِالذَّلِيلِ /*aḳna* ‘ahu bi ‘d-delîli; delille onu ikna etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1863)

iknā ‘ın diğer anlamı; “Bir kimsenin gözlerini başka kişi veya şeye karşı korkakça dikerek başını kaldırmak: أَقْنَعَ رَأْسَهُ /*aḳna* ‘a re ‘sehu; onun gözleri korkakça bakarak başını kaldırdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1863)

[<Ar. *iknā* ‘ √ḳ-n- ‘ ‘kabullendi, kanaat etti, emin oldu’] *iknā* ‘ birçok anlamı varken sadece bir anlamını; “Bir konuda birinin inanmasını sağlama, inandırma” alıp Türkçeye geçmiştir. Ve bu anlamla Türkçede kullanılmayı sürdürmüştür. Dolayısıyla *ikna* sözcüğü, anlam daralmasına uğramış. Yalnız *ikna etmek* ve *ikna olmak* Türkçeleştirilmiş ifadelerdir.

ikrah إكراه /*ikrāh*

“esk. 1. is. Tiksinme, iğrenme. 2. is. İsteği dışında bir şey yaptırma. **ikrah etmek** tiksinsinmek, iğrenmek. **ikrah getirmek** tiksinsmeye, iğrenmeye başlamak.” TS (2011, s. 1168)

AEL: “أَكْرَهْتُ عَلَى كَذَا/ekrehtuhu ‘alā kezā; onu bu işi yapması için zorladım.” Lane (1968, s. 3000)

KM: Bu sözlükte *ikrāh* kelimesi şu şekilde ele alınmaktadır: “الكَرْهُ/el-kerhu; مَا أَكْرَهْتُكَ غَيْرُكَ/مَا أَكْرَهْتُ نَفْسَكَ عَلَيْهِ/mā ekrehte nefseke ‘alayhu; kendini zorlayarak yaptığın şey. مَا أَكْرَهْتُكَ غَيْرُكَ/مَا أَكْرَهْتُكَ عَلَيْهِ/mā ekreheke gayruke ‘aleyhu; o, senin isteğin dışında; bir işi sana zorlayarak yaptırmasıdır.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1128)

KMT: *ikrāh* kelimesi geçmemiş.

MLAM: أَكْرَهْتُ/ekrehe; onu zorladı, mecbur etti. يُكْرِهُ/yukrihu; zorluyor, zorlar, mecbur ediyor, eder. إِكْرَاهًا/ikrāhen; zorlamak, mecbur etmek. مُكْرَهُ/mukrihun; mecbur eden, zorlayan. مُكْرَهُ/mukrahun; mecbur edilen, zorlanan: اعْتَرَفْتُ تَحْتَ الْإِكْرَاهِ/i terefe tahte ‘l-ikrāhi; o, baskı altında itiraf etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1924)

[<Ar. *ikrāh* √k-r-h ‘tiksendi, iğrendi, nefret etti’] *İkrah* sözcüğünün Arapçada kullanılan anlamları; Türkçede de aynı manalarda müstamel olmuştur. *Etmek* ve *getirmek*, Türk diline özgü bir yardımcı fiil ve fiil olduğu için; *ikrah etmek* ve *ikrah getirmek*, Türkçeleştirilmiştir.

ikrahlık

“is. hlk. esk. Tiksinti: *Allah sana bu tütünden ikrahlık versin.*” TS (2011, s. 1168)

[<Ar. *ikrāh* + Tr. -lık (iiye)] *İkrahlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ikram/إِكْرَام/ikrām

a. 1. Konuğu ağırlama. 2. Bir şeyi armağan olarak verme, sunma: “Üstat, bunların *ikram olduğunun farkında değildi.*” - Ç. Altan. 3. Alışverişte satıcının alıcıya yaptığı indirim. 4. Sunulan şey: *Konuklarına ikramları çoktu.* **ikram etmek** 1) konuğu bir şeyle ağırlamak, konuğa bir şey sunmak: “köylerinde bize her zaman portakalların en olmuşunu, şarapların en eskisini *ikram ettiler.*” - F. R. Atay. 2) fiyatta indirim yapmak. **ikram görmek** ağırlanmak: “Mal müdürü, vergi kâtibi, evkaf memuru gibi her zaman işinin düşeceği nüfuzlu adamlarla senli benli konuşur, odalarına uğradıkça başköşede

ikram görürdü.” - R. H. Karay. **ikramda bulunmak** bir şey ikram etmek: “Kız hâlden anlamış olacak ki iki kere daha ikramda bulundu.” - R. Erduran. TS (2011, s. 1168)

→ **izazuikram, izzetüikram** TS (2011, s. 1169)

AEL: أَكْرَمْتُ/ekremehu; ona nezaketle davrandı, ikram etti, onu ağırladı. أَكْرَمْتُ عَنْهُ/ekremtu ‘anhu ‘irzī; kendimi ondan korudum.” Lane (1968, s. 2999)

KM: أَكْرَمْتُ/ekremehu ve كَرَّمْتُ/kerremahu; o, onu tenzih edip tazim etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1127)

KMT: الْإِكْرَامُ/el-ikrāmu; hemzenin kesriyle, ve التَّكْرِيمُ/et-tekrīmu; tef’îl vezninde, hürmet ve tazim etmek.” Âsım Efendi (2013, s. 5183)

MLAM: أَكْرَمَ/ekreme; hürmet etti, tazim etti, saygı gösterdi, yüceltti. يُكْرِمُ/yukram; hürmet ediyor, hürmet eder, tazim ediyor, tazim eder, saygı gösteriyor, saygı gösterir, yüceltiyor, yüceltir. اِكْرَامًا/ikrāma; hürmet etmek, tazim etmek, saygı göstermek, yüceltmek. مُكْرِمٌ/mukrimun; hürmet eden, tazim eden, saygı gösteren, yücelten. مُكْرَمٌ/mukramun; hürmet edilen, tazim edilen, saygı gösterilen, yüceltilen: عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ يُكْرَمُ الْفَرَسُ أَوْ يُهَانُ/inda ‘l-imtiḥāni yukramu ‘l-mar’u av yuhānu; imtihan, insanı ya yüceltir ya da alçatır. أَكْرَمَ الشَّخْصَ/ekreme ‘ş-şahṣa; adama saygı gösterdi, hürmet etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1922)

ikrām’ın diğer anlamları ise; “1. Ağırlamak: أَكْرَمَ ضَيْفَهُ/ekreme ṣayfahu; onun misafirini ağırladı. 2. Bir kimseyi veya kendini ayıplardan, kusurlardan korumak: أَكْرَمَ نَفْسَهُ عَنْ التَّبَذُّلِ/ekreme nefsehu ‘an ‘t-tabazzuli; kendini ayıplardan, kusurlardan korudu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1922)

[<Ar. *ikrām* √*k-r-m* ‘çömert oldu, değerli oldu, güzel ahlaklı oldu’] Yukarıdaki tespitlere göre; *ikram*; Arapçadan Türkçeye geçip hem benzer anlamlarda kullanılmış hem de başka anlamlar kazanmıştır. Hele hele *İkram etmek, ikram görmek ve ikramda bulunmak* Türkçenin anlam mahiyetine ermiştir.

ikramcı

“sf. İkranda bulunmayı seven, mükrim: ‘Buna rağmen pek misafirperver ve *ikramcı idi.*’ - F. R. Atay.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *ikrām* + Tr. -cı (üye)] *İkramcı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ikramcılık

“is. İkrancı olma durumu.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *ikrām* + Tr. -cı (üye) + Tr. -lık (üye)] *İkramcılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ikramiye إكراميه/ikrāmiyye

“a. 1. Bir yerde çalışan kimselere genellikle kazançtan dağıtılan veya iyi çalıştıkları için verilen aylık dışı para: ‘*Sonra yılda bir kez aldıkları ikramiyelerini artık alamayacaklarını bildirdi.*’ - L. Tekin. 2. Piyangoda bir kimseye çıkan para veya nesne.” TS (2011, s. 1169)

→ *emekli ikramiyesi, tekaüt ikramiyesi* TS (2011, s. 1169)

AEL, KM, KMT: Geçmemiş.

MLAM: “t. إكراميه/ikrāmiyye; ikrām’dan šinā’ī masdarıdır, İşçiye kazancından fazla verilen paradır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1923)

[<Ar. *ikrāmiyye* √*ikrām* + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Ar. ta’'n-nakl] *İkramiyye*; Arapçadaki anlamı; “Bir yerde çalışan kimselere genellikle kazançtan dağıtılan veya iyi çalıştıkları için verilen aylık dışı para” olduğu gibi bu ifade, Türkçede de kullanılmaktadır. Fakat Türkçede yeni bir anlam; “Piyangodan bir kimseye çıkan para veya nesne” kazanmıştır.

ikramiyeli

“sf. İkramesi olan: ‘*Yeter ki şu ikramiyeli çikolatalardan vazgeçiniz. Zira görüyorum ki merakınız günden güne artıyor.*’ - N. Hikmet.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *ikrāmiye* + Tr. -li (üye)] *İkramiyeli* Türkçeleştirilmiştir.

ikramiyesiz

“sf. İkramesi olmayan.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *ikrāmiye* + Tr. -siz (üye)] *İkramiyesiz* Türkçeleştirilmiştir.

ikrar إقرار/ikrār

“a. esk. 1. Saklamayıp doğruca söylemeye, açıkça söyleme. 2. Bildirme. 3. Benimseme, onama, kabul, tasdik: sükût ikrardan gelir. **ikrar etmek** açıkça söylemek,

kabul etmek. **ikrar vermek** söz vermek: ‘İkrar verdi cahil gönüm inandı / seherin yelleri esti gelmedi.’ - Karacaoğlu. TS (2011, s. 1169)

AEL: أَقَرَّ عَلَى الْحَقِّ /hattā aqarre ‘alā ‘l-ḥaqqi; doğruyu söylediği zaman, hakkı onayladığı kadar, itiraf ettiği zaman. مَا أَقَرَّنِي فِي هَذَا الْبَلَدِ إِلَّا مَكَانَكَ /mā aqarrenī fī hāzā ‘l-beled ilā mekānuke; bu memleket, senin yerin olmasaydı, beni hiçbir şey buraya yerleştiremezdi. أَقَرَّ الْعَامِلَ عَلَى عَمَلِهِ /aqarre ‘l-‘āmile ‘alā ‘amelihi; (o), işçinin işine razı olup işe yerleştirdi. أَقَرَّ بِحَقِّهِ /aqarre bi-ḥaqqihi; o, onun hakkı olduğunu itiraf etti. أَقَرَّتِ النَّاقَةُ /aqarreti ‘n-nāketu; devenin gebeliği sabit oldu. أَقَرَّرْتُ الْكَلَامَ لِفُلَانٍ /aqarertu ‘-kelāme li-fulānin; adama sözü açıkladım. أَقَرَّ بِهِ /aqarra bihi; onu itiraf etti. Lane (1968, s. 2500)

KM: أَقَرَّ بِحَقِّهِ /aqarre bi-ḥaqqihi; hakka ve doğruya boyun eğmek. أَقَرَّهُ فِي مَكَانِهِ /aqqarehu fī mekānihi; (o), onu yerine yerleştirdi. أَقَرَّتِ النَّاقَةُ /aqarreti ‘n-nāketu; devenin gebeliği sabit oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1042)

KMT: أَقَرَّ /iqrāru; 1. Bir hakkı itiraf etmek: بِحَقِّهِ /aqarra bi-ḥaqqihi; o, onun hakkı olduğunu itiraf etti. 2. Bir nesneyi yerine yerleştirmek: أَقَرَّهُ فِي مَكَانِهِ /aqqarahu fī mekānihi; onu yerine yerleştirdi. 3. Hayvanın gebeliği sabit olmak: أَقَرَّتِ النَّاقَةُ /aqrrati ‘n-nāketu; devenin gebeliği sabit oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 2274)

MLAM: أَقَرَّ /aqarre; itiraf etti. يُقَرُّ /yuqirru; itiraf eder, ediyor. أَقَرُّ /aqrir ve أَقِرُّ /aqirre; itiraf et. أَقَرَّ /iqrāren; itiraf etmek. مُقَرَّرٌ /muqirrun; itiraf eden. مُقَرَّرٌ /muqarrun; itiraf edilen: أَقَرَّ الْمُجْرِمُ /aqarre ‘l-mucrimu; suçlu itiraf etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1795)

ikrār’ın başka anlamları ise; 1. Onaylamak: أَقَرَّ الثَّوَابُ قَانُونًا /aqarre ‘n-nuvābu kânūnen; milletvekiller, bir kanunu onayladılar. 2. Kabul etmek, onamak: أَقَرَّتِ الدَّوْلَتَانِ /aqarreti ‘d-devletān ‘s-silme; iki devlet, barışı onadılar. 3. Razı olmak, uygun bulmak: أَقَرَّ الْعَامِلَ عَلَى عَمَلِهِ /aqarre ‘l-‘āmile ‘alā ‘amelihi; (o), işçinin işine razı olup onu işe yerleştirdi. 4. Yerinde sabit olmak, yerleştirmek: أَقَرَّهُ فِي الْمَكَانِ /aqarrehu fī ‘l-mekāni; o, onu yerine yerleştirdi. 6. Saklamayıp doğruca söylemek: أَقَرَّ لِفُلَانٍ بِحَقِّهِ /aqarre li-fulānin bi-ḥaqqihi; (o), adam haklı olduğunu saklamayıp doğruca söyledi. 7. is. t. ikrār, ç. أَقَرَّرَاتُ /iqrārātun, Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme. Ahmet Muhtar (2008, s. 1795)

[<Ar. **ikrār** √k-r-r ‘bir yerde oturdu, yaşadı, -e kesin karar verdi, yapmaya karar verdi, (su vb.) serin oldu, soğuk oldu’] İkrar sözcüğünün anlamları, yukarıda

tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış. Bir de *ikrar etmek* ve *ikrar vermek*, Türkçeleştirilmiş ifadelerdir.

ikraz اقراض/ikrāz

“a. esk. Borç veya ödünç verme. **ikraz etmek** ödünç vermek.” TS (2011, s. 1169)

AEL: اقْرَضَهُ الْمَالَ/aḳraḏahu'l-māle; o, onun zararını karşılamak için paradan bir miktar ona verdi, ona اقْرَضَ/karḏun; ödünç, borç verdi. وَاَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا/ve 'kriḏū 'llāh'a karḏen ḥasenen; ve Allah'a iyi bir ödünç verin. Ayetin meali ise “Allah'ın rızası için iyi ameller işleyin ki; onun karşılığında size sevap verir.” اقْرِضْ عِرْضَكَ لِيَوْمٍ فَفَرِّكَ/aḳriḏ 'irḏake li-yāvmi faḳrike; bu atasözü kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Yoksun günün için gururundan ödünç ver.” anlamı anlamına çevrildiğinde ise “İnsanları affet çünkü kıyamet gününde her iyiliğe muhtaçsın.” Lane (1968, s. 2515)

KM: اقْرَضَهُ/aḳraḏehu; (o), ona borç verdi, onun yaptığı iş mukabilinde kendi parasından ona verdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1044)

KMT: “الْإِقْرَاضُ/el-iḳirāḏu; hemzenin kesriyle, 1. Bir kimseye ödünç akçe vermek: اقْرَضَ فُلَانًا/aḳraḏe fulānen; adama borç verdi. 2. Bir kimseye mukabilinde bedel olarak paradan veya başka şeyden bir parça vermek: اقْرَضَهُ/aḳraḏehu; o, yaptığı işe karşılık olarak ona parasından verdi.” Âsım Efendi (2013, s. 3043)

MLAM: “اقْرَضَ/aḳraḏe; borç veya ödünç verdi. يُقْرِضُ/yuḳriḏu; borç veya ödünç veriyor, borç veya ödünç verir. اقْرَاضًا/iḳrāḏen; borç veya ödünç vermek. مُقْرِضٌ/muḳriḏun; borç veya ödünç veren kişi. مُقْرَضٌ/muḳraḏun; borç veya ödünç verilen şey: اقْرَضَهُ مِنْ مَالِهِ/aḳraḏehu min mālîhi; kendi parasından ona borç verdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1799)

[<Ar. **ikrāḏ** √ḳ-r-ḏ ‘kesti, kırptı, düzelti’] Yukarıdaki bilgilere göre *ikrar* sözcüğü, Arapçada kullanışı gibi Türkçede kullanılmıştır.

iksa اكسا/iksā

“a. Bir hendek veya temel çukuru kazılırken yandaki toprakları tutmak için yere yan yana çakılan ve kavramlarla birbirine tutturulan kalın tahtalarla kurulan düzen, Bağın.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iksā* √*k-s-v* ‘gidirdi, verdi, yaptı’] *İksa*, TS’de Arapça okunuşu *iksā* diye geçmektedir. *MLAM*, *AEL*, *KM*, *KMT*, *LR*, *er-Ra`id* ve *KT* sözlükleri tarandığında *iksā* kelimesi, adı geçen sözlüklerde bulunmamaktadır. Fakat إكساء/*iksā*’ kelimesi bulunmaktadır, bu kelimenin anlamı ise *MLAM*: “Elbise giydirmek.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1935) *er-Ra`id*: “أكسى الثوب/*eksā`l-savba*; ona elbise giydirdi.” Cubran Masud (1992, s. 113)

Üstte tespit edilen bilgilere göre; *iksa*, Arapçadan Türkçeye geçmiş. Fakat eski anlamını yitirip farklı bir anlam kazanmıştır.

iksir إكسير/iksīr

“a. 1. Hayatı ölümsüzleştirme, madenleri altına çevirme vb. olağanüstü etkileri olduğuna inanılan sıvı: ‘İşte damarlarımda bu iksirinal evleri dolaşılıyor.’ - H. R. Gürpınar. 2. İç ferahlatıcı ilaç veya içki. 3. Aşk ilham eden büyülü içki.” TS (2011, s. 1169)

AEL: “الإكسير/*el-iksīru*; kimya.” Lane (1968, s. 2612)

KM: “Kimyaya iksir denir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1131)

KMT: “الإكسير/*el-iksīr*; hemzenin kesriyle, kimya’ya denir.” Âsım Efendi (2013, s. 2315)

MLAM: “t. إكسير/*iksīrun*; 1. Hayatı ölümsüzleştirdiği sanılan içecek. 2. Eskilerin inandıklarına göre, madenleri altına çevirme imkanı olan sıvı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 107)

[<Ar. *iksīr* √*i-k-s-r*] *iksīr*, Arapçadan Türkçeye geçip aynı anlamlarda “Hayatı ölümsüzleştirme, madenleri altına çevirme vb. olağanüstü etkileri olduğuna inanılan sıvı” kullanılmıştır. Bir de Türkçede olan “*eksire*” ifadesine farklı anlamlar “İç ferahlatıcı ilaç veya içki ve aşk ilham eden büyülü içki” da yüklenmiştir.

ikta إقطاع/ikṭā`

“a. tar. Bir kişinin mülkiyetinde olmayıp devlete ait olan toprakların vergilerinin veya gelirlerinin asker veya sivil erkâna hizmet ve maaşlarına karşılık verilmesi.” TS (2011, s. 1169)

AEL: “أَقْطَعُ اللِّسَانَ/*aḳṭa`u`l-lisāni*; dilsiz.” Lane (1968, s. 2990)

KM: أَقْطَعَ/akṭa ‘a fulānen bi’l-ḥucceṭi; adama delil sunarak onu susturdu. أَقْطَعَهُ قَطِيعَةً/akṭa ‘ahu kaṭī ‘atan; Padişah ona arazi verdi, o, bu araziyi ekip bu araziden faydalanacaktır. أَقْطَعَ/akṭa ‘a fulānen kuṣbānan; adama, dalları budamak için izin verildi. أَقْطَعَ النَّحْلُ/akṭa ‘an-naḥlu; hurmayı koparmasının vakti geldi. أَقْطَعَ الْقَوْمُ/akṭa ‘a’l-ḳavmu; kavmin arazisine yağmur yağmıyor. أَقْطَعَ/akṭa ‘a fulānen; o, bu adamı nehrin kenarından diğer kenarına geçirdi. أَقْطَعَ الرَّجُلُ/akṭa ‘a’r-raculu; adamın bahanesi kalmayınca susup şaşırdı. أَقْطَعَنِي الثَّوبُ/akṭa ‘nī’ṣ-ṣavbu; bu elbiseyi bana göre dik. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1070)

KMT: الْإِقْطَاغُ/el-iḳṭā; hemzenin kesriyle, 1. Zeki bir kimsenin delil ve burhan göstererek karşısındakini susturup hayrette düşürmek: أَقْطَعَهُ بِالْحُجَّةِ/akṭa ‘ahu bi’l-ḥucceṭi; ona delil sunarak onu susturdu. 2. Elbisenin kesimi, bedenın biçimine göre yapmak: أَقْطَعَنِي هَذَا الثَّوبُ/akṭa ‘nī hazā’ṣ-ṣavbu; bu elbiseyi bana göre dik. 3. Padişah, arz-ı haraciyyeden bir adama bir miktar muḳaṭa’a vechiyle vermek: أَقْطَعَهُ قَطِيعَةً/akṭa ‘ahu kaṭī ‘atan; Padişah ona arazi verdi; o, bu araziyi ekip ondan faydalanacaktır. 4. Bir adamın ağaç budamasına izin vermek: أَقْطَعَ/akṭa ‘a fulānen kuṣbānan; adama, dalları budamak için izin verildi. 5. Tavuk yumurtadan kesilmek: أَقْطَعَتِ الدِّجَاجَةُ/akṭa ‘ati’d-dicācetu; tavuk yumurtadan kesildi. 6. Meyve toplaması için vakti gelip çatmak: أَقْطَعَ النَّحْلُ/akṭa ‘an-naḥlu; hurmayı koparmasının vakti geldi. 7. Yağmur yağmamak: أَقْطَعَ الْقَوْمُ/akṭa ‘a’l-ḳavmu; kavmin arazısına yağmur yağmıyor. 8. Bir adamı sudan geçirmek: أَقْطَعَ/akṭa ‘a fulānen; o, bu adamı nehrin kenarından diğer kenarına geçirdi. 9. Bir kimsenin delil ve bahanesi kesilip şaşırmak: أَقْطَعَ الرَّجُلُ/akṭa ‘a’r-raculu; adam, bahanesi kalmayınca susup şaşırdı. Âsım Efendi (2013, s. 3470)

MLAM: “أَقْطَعَ/akṭa ‘a; bir kimsenin bahanesi kalmayınca sustu. يُقْطَعُ/yuḳṭi ‘u; bir kimsenin bahanesi kalmayınca susuyor, susar. إِقْطَاعًا/iḳṭā ‘en; bir kimsenin bahanesi kalmayınca susmak. مُقْطَعٌ/muḳṭi ‘un; bir kimsenin bahanesi kalmayınca susan kişi. مُقْطَعٌ/muḳṭa ‘un; bir kimsenin bahanesi kalmayınca susturan: أَقْطَعَ الشَّخْصُ/akṭa ‘a’ş-şahṣu; adam, söyleyecek bir bahanesi kalmayınca sustu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1835)

ikṭā’ın diğer anlamları; “1. Yağmur dinmek: أَقْطَعَتِ السَّمَاءُ/akṭa ‘ati’s-semā ‘u; bu söz kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Gökyüzü kesildi.” Anlamı ise “Gökyüzünün yağmuru dindi.” şeklinde olur. 2. Bir kimseyi delil ve burhan göstererek susturmak: أَقْطَعَ/akṭa ‘a ḥaşmehu bi’l-ḥicceṭi; o, hısmına delil göstererek onu susturdu. 3.

Başbakan veya cumhurbaşkanı vatandaşlara geçimlerini sağlayabilmeleri için arazi vermektedir: أَقْطَعَهُ الرَّئِيسُ الْأَرْضَ/aḳṭa 'ahu'r-re 'īsu'l-erze; başbakan, ona arazi vermiş. Ahmet Muhtar (2008, s. 1835)

İsim olan iḳṭā'ın anlamı ise; “1. Derebeylik, feodalite. 2. Elinin altında çalışanlara ve kendi çocuklarına arazi verme sistemidir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1836)

[<Ar. iḳṭā' √ḳ-ṭ- 'kopardı, ayırdı, kesti, (umudu) kesti, (sözünü) kesti, (bağlanıy) kesti, karşıdan karşıya geçti, (bilet) aldı, namazı bozdu, kat etti] İḳta, yukarıda tespit edilen قَطَعَ/ḳaṭa 'a kökünden türetilmiştir. Türkçede iḳta'nın “Bir kişinin mülkiyetinde olmayıp devlete ait olan toprakların vergilerinin veya gelirlerinin asker veya sivil erkâna hizmet ve maaşlarına karşılık verilmesi” anlamı varken Arapçada; “Elinin altında çalışanlara ve kendi çocuklarına arazi verme sistemidir, Padişah, arz-ı haraciyyeden bir adama bir miktar muḳaṭa'a vechiyle vermek ve أَقْطَعَهُ قَطِيعَةً/aḳṭa 'ahu ḳaṭi'atan; Padişah ona arazi verdi, o, bu araziyi ekip ondan faydalanacaktır.” gibi anlamlar barındırır. Sonuç olarak Türkçede kullanılan iḳta, anlam daralmasına uğramıştır.

iktibas اِقتباس/iḳtibās

“a. esk. 1. Ödünç alma. 2. Ödünç alınan şey: ‘Batı, o büyük kaynaktan sık sık faydalaniyor ama iktibaslarını titizce saklar.’ - C. Meriç. 3. ed. Alıntı. iktibas etmek 1) ödünç almak; 2) ed. Alıntılama.” TS (2011, s. 1169)

AEL: “أَتَانَا فُلَانٌ يَقْتَبِسُ الْعِلْمَ/etānā fulānen yaḳtebisu'l- 'ilme; adam, ilimden istifade etmek için bize geldi. أَقْتَبَسَ الْحُمَى مِنْ غَيْرِهِ/iḳtebese 'l-ḥumā min ḡayrihi; ona humma, başkasından bulaşmıştı.” Lane (1968, s. 2480)

KM: “أَقْتَبَسَ النَّازَ/iḳtebese 'n-nāre; ateşten bir tutam aldı. يَقْتَبِسُ الْعِلْمَ/iḳtebese 'l- 'ilme; ilimi öğrenip ondan istifade etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1024)

KMT: “الْإِقْتِبَاسُ/el-iḳtibāsu; ifti'āl vezninde, قَبَسَ/ḳabsun (ateşten ateş közü almak) ile aynı anlamdadır. Ayrıca ilimden istifade etmek anlamı da var: أَقْتَبَسَ الْعِلْمَ/iḳtabasa 'l- 'ilme; ilimi öğrenip ondan istifade etti.” Âsım Efendi (2013, s. 2688)

MLAM: “أَقْتَبَسَ/iḳtebse; alıntı yaptı. يَقْتَبِسُ/yaḳtebis; alıntı yapıyor, yapar. أَقْتَبَسَا/iḳtibāsen; Alıntılama, alıntı yapmak. مُقْتَبِسٌ/muḳtabisun; alıntı yapan.

اِقْتَبَسَ/muḳtabesun; alıntı yapılan söz: اِقْتَبَسَ الْكَاتِبُ/iḳtabese'l-kātibu; yazar alıntı yaptı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1765)

ıḳtibās'ın diğer anlamları ise **1.** Başka dil, toplum, bilim, moda veya denemelerden ödünç almak. **2.** Ayet veya hadisten alıntı yapmak. **3.** ed. Alıntılanmak. **4.** Ateşten tutam ateş almak: اِقْتَبَسَ نَارًا/iḳtebese nāren; ateşten ateş aldı. **5.** Işıktan ışık almak: يَقْتَبِسُ الْقَمَرُ نُورَهُ yaḳtebisu'l-ḳameru nūrehu mine'-ş-şemsi; ay ışığını güneşten alır. **5.** İlim öğrenmek, ilimden istifade etmek: اِقْتَبَسَ مِنَ الْعِلْمِ/iḳtebese mine'l-'ilmi; ilimden istifade etmiş. **6.** a. t. اِقْتَبَسَ/iḳtibāsun, ç. اِقْتَبَسَاتُ/iḳtibāsātun. Başka dil, toplum, bilim, moda veya denemelerden ödünç alma, alıntılama, alıntı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1765)

[<Ar. **ıḳtibās** √ḳ-b-s 'ilimden istifade etmiş, ateşten tutam ateş almış'] Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda; *ıktibas*, اِقْتَبَسَ/ḳabese kökünden türetilmiş. Arapçada *ıktibas*, “Ateşten tutam ateş aldı ve ilimi öğrenip ondan istifade etti” anlamlarını taşımıştır. Yine zaman içerisinde anlam genişlemesine uğrayarak “Alıntılanmak, alıntı yapmak, başka dil, toplum, bilim, moda veya denemelerden ödünç almak, ayet veya hadisten alıntı yapmak, ed. alıntılanmak” gibi anlamlar yüklenmiştir. Bu yeni anlamları da Türk diline geçerek kullanılmıştır.

ıktidar اِقْتِدَار/iḳtidār

a. **1.** Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret: “Bu iş benim iktidarım haricinde, demez mi?” - S. F. Abasıyanık. **2.** Bir işi başarabilme yetki ve yeteneği. **3.** Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi: “Almanya'daki öğrenciliğim Hitler'in iktidar yıllarına rastlanır.” - H. Taner. **4.** Bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar. **ıktidardan düşmek 1)** devlet yönetiminde yetkiyi başka bir partiye bırakmak zorunda kalmak; **2)** cinsel gücü azalmak. TS (2011, s. 1169)

AEL: اِقْتَدَرْتُ عَلَيْهِ/iḳtedertu 'aleyhi; onu yapabilmem için gücüm vardı, işin üstesinden geldim, başardım, bitirdim, ona galip gelebilmem için gücüm vardı, ona gücüm yetti. اِقْتَدَرَ/iḳtedere; kendine اِقْتَدَرَ/ḳidrun; tencerede yemek yaptı. اِقْتَدَرَهُ/iḳtederehu; onu orta boy yaptı.” Lane (1968, s. 2495)

KM: اِلْاِقْتِدَارُ/el-iḳtidāru; bir nesneye gücü yetmek” el-Fîrûzâbâdî(2009, s. 1033)

KMT: “الإِقْتِدَارُ/el-iktidāru; ifti‘āl vezninde, bir nesneye sahib-i kudret ü kuvvet olmak yani gücü yetmek anlamına gelir: اِقْتَدَرَ عَلَيْهِ/iktədere ‘aleyhi; ona gücü yetti, istediğini yaptırdı.” Âsım Efendi (2013, s. 2270)

MLAM: اِقْتَدَرَ/iktədere; bir işi yapabilmek için kudreti oldu, gücü yetti, muktedir oldu. اِقْتَدَرَ/yaqtediru; bir işi yapabilmek için kudreti oluyor, olur, gücü yetiyor, yeter, muktedir oluyor, olur. اِقْتَدَارًا/iktidāren; bir işi yapabilmek için kudretli olmak, gücü yetmek, muktedir olmak. اِقْتَدَارًا/muqtedirun; bir işi yapabilmek için kudreti olan, gücü yeten kişi. اِقْتَدَرَ عَلَيْهِ/muqtederun ‘aleyhi; yapılabilen şey: اِقْتَدَرَ عَلَى عَدُوِّهِ/iktədere ‘alā ‘advvihi; o; düşmanını yendi, düşmanına gücü yetti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1780)

[<Ar. *iktidār* √*k-d-r* ‘bir şeyin değerini, miktarını belirledi, düşündü, tasarladı, yemeği tencerede pişirdi, önemi verdi, takdir etti, kıyasladı, gücü yetti’] *İktidar*, Arap dilinden Türk diline geçmiştir. Lakin Türk dilinde anlam genişlemesine uğramıştır. Bir de Türkçeye özgü fiil ve ayrılma hâl eki olan –den düşmek ile birleşerek Türkçeye ait bir deyim olmuştur.

iktidarlı

“sf. Güçlü, nüfuzlu.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -lı (iiye)] *İktidarlı*, Türkçeleştirilmiştir.

iktidarlılık

“is. İktidarlı olma durumu.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -lı (iiye) + -lık (iiye)] *İktidarlılık*, Türkçeleştirilmiştir.

iktidarsız

“1. sf. Gücü, yeteneği olmayan, beceriksiz, yetersiz. 2. sf. Cinsel gücü yetersiz (erkek). 3. zf. Beceriksiz, yetersiz bir biçimde: ‘*Selim bu vakayı anlatmaya iktidarsız görünüyordu.*’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -sız (iiye)] *İktidarsız*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iktidarsızca

“zf. İktidarsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İktidarsızca*, Türkçeleştirilmiştir.

iktidarsızlaşma

“nsz. İktidarsızlaşmak durumu.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -laş- (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İktidarsızlaşma* Türkçeleştirilmiştir.

iktidarsızlaşmak

“(nsz) İktidarsız duruma gelmek.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -laş- (ifye) + Tr. -mak (fiye)] *İktidarsızlaşmak*, yapım eklerini alarak Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

iktidarsızlaştırma

“is. İktidarsızlaştırma işi.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -laş-(ifye) + Tr. -tır (ffye)+ Tr. -ma (fiye)] *İktidarsızlaştırma*, Türkçeleştirilmiştir.

iktidarsızlaştırmak

“(-i) İktidarsızlaşmasına yol açmak.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -laş-(ifye) + Tr. -tır (ffye)+ Tr. -mak (fiye)] *İktidarsızlaştırmak* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

iktidarsızlık

“is. İktidarsız olma durumu.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktidār* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İktidarsızlık* Türkçeleştirilmiştir.

iktifa اكْتِفَاء/iktifā

“a. esk. Yetinme. **iktifa etmek** yetinmek: ‘Daha ziyade, ufak bir kazançla iktifa edecek küçük esnaf kalabalığı vardı.’ - H. C. Yalçın.” TS (2011, s. 1169)

AEL: “اِكْتَفَى بِالشَّيْءِ/iktefā bi’ş-şey’i; (başka bir şey istemeyerek) bu şeyle yetindi.” Lane (1968, s. 3002)

KM: “اِكْتَفَيْتَ بِهِ/iktefeyte bihi; onunla yetindin.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1140)

KMT: “الإِكْتِفَاءُ/el-iktifā’u; ifti‘āl vezninde, bir kimse, bir nesneyi kendisine kifayet eder kılmak yani ona kanaat edip diğer şeyleri istememek: اِكْتَفَيْتُ بِهِ/iktefeytu bihi; onunla yetindim.” Âsım Efendi (2013, s. 5961)

MLAM: “اِكْتَفَى/iktefā; yetindi, kanaat etti. يَكْتَفِي/yektefī; yetinir, yetiniyor, kanaat ediyor, eder. اِكْتَفَ اِكْتَفَى/iktefī; yetin, kanaat et. اِكْتِفَاءً/iktifā’en; yetinmek, kanaat etmek. مُكْتَفٍ/muktefin; yetinen, kanaat eden. بِهْ مُكْتَفَى/muktafā bihi; onunla yetinilen, kanaat edilen şey: بِأَجْرِ زَهْدٍ اِكْتَفَى/iktefā bi-ecrin zehīdin; az ücretle yetindi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1947)

[<Ar. *iktifā*’ √k-f-y ‘yetti, yeterli oldu, ihtiyacını karşıladı’] Yukarıda verilen bilgilere göre *iktifa* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçip aynı anlamla kullanılmaya devam etmiştir.

iktiran اِكْتِرَان/ikṭirān

“a. esk. 1. Yaklaşma. 2. Bir yere ulaşma, erişme. **iktiran etmek** ulaşmak, erişmek: ‘Konferansın müspet bir neticeye iktiran etmemiş olduğu malumunuzdur.’ - Atatürk.” TS (2011, s. 1169)

AEL, KM ve KMT’de geçmemiş.

MLAM: “اِكْتَرَنَ/ikṭerene; bağlantılı, irtibatlı oldu, birleşti. يَكْتَرِنُ/yakṭerinu; irtibatlı, bağlantılı oluyor, olur, birleşiyor, birleşir. اِكْتِرَانًا/ikṭirānen; irtibatlı, bağlantılı olmak, birleşmek. مُكْتَرِنُ/mukṭerinin; irtibatlı, bağlantılı olan, birleşen. بِهْ مُكْتَرِنُ/mukṭerenun bihi; bağlantılı olunan, birleşilen: مَشَاكِلُ مُكْتَرِنَةٍ/meṣākilun mukṭerenetun; birbirine bağlantılı olan sorunlar, birbirine bağlı problemler.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1805)

ikṭirān’ın diğer anlamları; “1. Evlenmek: اِكْتَرَنَ الْعُرُوسَانِ بِزَوَاجٍ مَيْمُونٍ/ikṭerene’l-‘arūsān bi’zāvacin maymunin; damat ile gelin güzel düğünde evlendiler. 2. Birleşmek, bir araya gelmek: اِكْتَرَنَتْ عَوْدَتُهُ بِالسَّعَادَةِ/ikṭerent ‘avdatuhu bi’s-sa‘ādati; onun dönüşü mutlulukla birleşti diye çevrilir ama anlamı anlamına çevrildiğinde “Onun dönüşü mutluluk getirdi.” şeklinde olur. Ahmet Muhtar (2008, s. 1805)

[<Ar. *ikṭirān* √k-r-n ‘birleştirdi, bir araya getirdi, bağladı, ilave etti’] *iktiran*, Arapçada “İrtibatlı, bağlantılı olmak, birleşmek, bir araya gelmek, evlenmek” anlamları vardır. *İktiran*, Türkçede eski anlamlarını yitirerek yeni anlamlar; “Yaklaşma, bir yere ulaşma, erişme” benimsemiştir.

iktisaden اِقْتِصَادًا/iḳtiṣāden

“zf. esk. Ekonomik olarak, ekonomi bakımından.” TS (2011, s. 1169)

AEL: “اِقْتِصَادًا/iḳtaṣada’nın mastarı اِقْتِصَادًا/iḳtiṣāden.” Lane (1968, s. 2531)

KM ve KMT’de bulunmamış.

MLAM: “اِقْتِصَادًا/iḳtaṣadanın mastarı اِقْتِصَادًا/iḳtiṣāden.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1819)

İktisat maddesine bkn.

iktisaden, Arapçada zarf şeklinde kullanılmadığı için Türkçeleştirilmiştir.

iktisadi اِقْتِصَادِي/iḳtiṣadî

“sf. Ekonomik: ‘İktisadi düşünceler hâlâ devlet adamlarımızın resmî beyanlarında yer bulmaktadır.’ - Y. K. Karaosmanoğlu.” TS (2011, s. 1169)

AEL, KM, ve KMT’de *iḳtiṣadî* kelimesi kayda alınmamıştır.

MLAM: “sf. *iḳtiṣadî*; *iḳtiṣād*’ın ism-i mensubudur: اِقْتِصَادِيّ/hiṣārun *iḳtiṣadî*; ekonomik ambargo.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1819)

[<Ar. *iḳtiṣadî* √*iḳtiṣād* + Ar. -î (sıfat yapan ek)] Yukarıdaki bilgilere göre *iktisadi*, Arapçada kullanışı gibi Türkçede de kullanılmış.

iktisadiyat اِقْتِصَادِيَّات/iḳtiṣādiyyāt

“a. esk. Bir devletin ekonomik durumu.” TS (2011, s. 1169)

AEL, KM, KMT’de geçmemiş.

MLAM: “اِقْتِصَادِيَّات/el-*iḳtiṣādiyyātu*; ekonomiğin genel unsurları.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1819)

[<Ar. *iḳtiṣādiyyāt* √*iḳtiṣād* + -î (sıfat yapan ek) + *āt* (çoğul eki)] Üstte verilen bilgilere göre *iktisadiyat*, Arapçada kullanışı gibi Türkçede de kullanılmış.

iktisap اِكْتِسَاب/iktisāb

“a. esk. Kazanma, edinme, edinim. **iktisap emek** Kazanmak, edinmek.” TS (2011, s. 1169)

AEL: كَسَبَ/kesebe ve اِكْتَسَبَ/iktesebe; bu iki kelimenin anlamlandırılmasını dil bilimciler üç gruba ayırmaktadır: Birinci grubun görüşüne göre, “كَسَبَ/kesebe ve اِكْتَسَبَ/iktesebe eş anlamlı kelimeler, kazandı, elde etti, bir şeyi öğrenerek edindi, para kazandı, kar etti., anlamlarında kullanılmaktadır.” İkinci gruba göre bu kelimeler; “كَسَبَ/kesbun; hayırlı bir şeyi kazanmak ve اِكْتِسَابَ/iktisābun; kötü bir şeyi edinmek anlamında kullanılmakta; كَسَبَ خَيْرًا/kesebe hayren; o, hayırlı, güzel ve yararlı bir şey kazandı. اِكْتَسَبَ شَرًّا/iktesebe şerren; o, kötü yararı olmayan bir şey edindi.” Üçüncü grup ise “İktisāb emek verip gayret ederek bir şeyi kazanmak, kesb ise çaba harcamadan kazanmak.” kanaatindedir. Lane (1968, s. 2609)

KM: “اِكْتَسَبَ/iktesebe; o, rızkı çok çalışarak kazandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1130)

KMT: كَسَبَ الرِّزْقَ كَسْبًا وَكِسْبًا/kesebe 'r-rızka kesben ve kisben; rızkını çok çalışarak ve gayret ederek kazandı. اِكْتِسَابَ/iktisābun kelimesi, bu sözcüklerle aynı anlama gelmektedir. Fakat bazı dilcilere göre kesb, emek vermeden zahmetsiz para kazanmak; iktisāb ise emek verip gayret ederek para kazanmak anlamına gelmektedir. Başa'ir'de ise “Kesb; cem eylemek anlamında mevzu olup sonra say ve amel ile rızık talep etmektir ayrıca “kesb”de kişi, hem kendi hem de başkaları için çalışıp para kazanırken “iktisāb”da ise kişi, sadece kendi için çalışıp para kazanmaktadır.” Bazılarında da “كَسَبَ/kesb; hayrı kazanmak, اِكْتِسَابَ/iktisābun; şerri kazanmak anlamındadır. Çünkü iktisābta tasarruf ve gayret etme görülür; insan, şerr nefsin istek ve arzusu için çalışıp istediğini yapar.”, geçen söz isabetli olsa da sıkıntılıdır çünkü hayırda bu durum yoktur. Âsım Efendi (2013, s. 641-642)

MLAM: “اِكْتَسَبَ/iktesebe; çalıştı, gayret etti. يَكْتَسِبُ/yektesibu; çalışıyor, çalışır, gayret ediyor, eder. مُكْتَسِبٌ/muktesibun; çalışan, gayret eden. مُكْتَسَبٌ/muktesebun; çalışılan, gayret edilen: اِلِلْ-رِجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اِكْتَسَبُوا/lil-ricālî naşyibun mimmā iktesebebū; erkekler, çalıştıklarından nasipleri vardır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1929)

iktisāb'ın diğer anlamları; 1. Kazanmak, edinmek: اِكْتَسَبَ الرِّزْقَ بِعَرَقٍ/iktesebe 'r-rızka bi-'araqi cebīnihi; o, rızkını alın teriyle kazandı. اِكْتَسَبَ تَقْدِيرَ اِكْتَسَبَ/iktesebe taqdīre muḥītehu; o, çevresindekilerin saygısını kazandı. 2. Bir kimse, bir başkası için kazanmak: اِكْتَسَبَ لِاهْلِهِ/iktesebe li-ehlihi; ailesi için (çalışıp para) kazandı. 3. Bir kimse günahı tek başına taşımak, tahammül etmek: اِكْتَسَبَ الْاِثْمَ/iktesebe 'l-işme; sadece o günahını tahammül eder. Bu sözün anlamı anlamına çevrildiğinde şu şekilde olur:

“Sadece o; yaptığı günahın sorumluluğunu taşır ve cezasını sadece kendisi çekip üzüntüye tahammül eder.” 4. is. psk. Bir kişinin yeni alışkanlıklar, yeni fikirler, bilgiler ve tecrübeler edinmesi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1929)

[<Ar. *iktisāb* √k-s-b ‘kazandı, elde etti, geçimini sağladı, (günaha) girdi’] Yukarıdaki bilgilere göre; *iktisap* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Bir de *etmek* yardımcı fiili Türkçeye özgü olduğu için *iktisap etmek*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iktisat اقتصاد/ikṭiṣād

“a. 1. Ekonomi. 2. Tutum. **iktisat etmek** para artırmak, tutumlu davranmak, tasarruf etmek.” TS (2011, s. 1169)

→ **millî iktisat** TS (2011, s. 1169)

AEL: “ms. اِقْتَصَادٌ/ikṭiṣādun; اِقْتَصَدَ فِيهِ/ikṭaṣede fī; ondan ne az ne de çok harcadı, idareli davrandı, onda doğru yolu buldu, onunla ilgili kaside söyledi.” Lane (1968, s. 2531)

KM: “اِقْتَصَادٌ/ikṭiṣādun, ifrat kelimesinin ters anlamıdır.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1061)

KMT: “اِلْاِقْتِصَادُ/el-ikṭiṣādu; ifti‘āl vezninde, itidal üzere hareket etmek, اِقْتَصَدَ/ikṭaṣede, ifrat kelimesinin ters anlamıdır.” Âsım Efendi (2013, s. 1557)

MLAM: “اِقْتَصَدَ/ikṭaṣede; biriktirdi. يَقْتَصِدُ/yaḳṭaṣidu; biriktirir. اِقْتِصَادًا/ikṭiṣāden; biriktirmek. مُقْتَصِدٌ/muḳṭaṣidun; biriktiren. مُقْتَصِدٌ/muḳṭaṣedun; biriktirilen şey: اِقْتَصَدَ الشَّخْصُ بَعْضَ دَخْلِهِ/ikṭaṣede ‘ş-şahṣu ba ‘ze daḥlihi; adam, gelirinin bir kısmını biriktirdi.” Ahmet Muhtar(2008, s. 1819)

ikṭiṣād’ın diğer anlamları; “1. Tutumlu davranmak: اِقْتَصَدَ فِي مَعِيشَتِهِ/ikṭaṣede fī ma ‘īṣatihi; o, yaşayışında tutumlu davrandı. 2. İtidalli olmak, itidalini muhafaza etmek: اِمْتَصَدَتْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ/minhum ummetun muḳṭaṣidetun; onlardan itidalini muhafaza eden bir kavim. 3. a. Ekonomi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1819)

[<Ar. *ikṭiṣad* √k-ṣ-d ‘bir yere veya şeye doğru ilerledi, yöneldi, gitti, (şair) kaside yazdı, niyetinde oldu, aşırıya kaçmadı, bir şeyde orta yolu izledi’] Yukarıdaki sözlüklere göre *iktisad* sözcüğü, Türkçe ve Arapçada aynı anlamlarda kullanılmıştır.

iktisatçı

“is. Ekonomi alanında uzman olan kimse, ekonomist: ‘*Tarihçiler, iktisatçılar, siyasetçiler yorumlayabilirler savaşı.*’ - R. Mağden.” TS (2011, s. 1169)

[<Ar. *iktisād* + Tr. -cı (iiye)] *İktisatçı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iktisatçılık

“is. İktisatçı olma durumu.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *iktisād* + Tr. -cı (iiye) + -lık (iiye)] *İktisatçılık* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

iktisatlı

“1. sf. Aşırı harcama yapmayan (kimse). 2. sf. Aşırı harcama gerektirmeyen (şey).” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *iktisād* + Tr. -lı (iiye)] *İktisatlı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iktisatlılık

“is. İktisatlı olma durumu.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *iktisād* + Tr. -lı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İktisatlılık* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

iktisatsız

“1. sf. Aşırı harcama yapan (kimse). 2. sf. Aşırı harcama gerektiren (şey).” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *iktisād* + Tr. -sız (iiye)] *İktisatsız*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iktisatsızlık

“is. İktisatsız olma durumu.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *iktisād* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İktisatsızlık* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

إِلَيْكَ/ileyke kezā; o şeyi al. إِلَيْكَ/ileyke ‘annī; benden uzak dur. اللَّهُمَّ/allāhumme ileyke; ey Allah’ım sana (geldim)! Lane (1968, s. 86)

KM: إِلَى/ilā; harf-ı carr, zamanın bitişini bildirir (-e kadar): ثُمَّ أَتَمُّوا الصِّيَامَ إِلَى/summa etimū ‘ş-şiyāme ilā ‘l-leyli; ondan sonra orucu geceye kadar tutun. Bir yerden başka bir yere değiştiğini veya gidildiğini bildiren cümlelerde kullanılır (Yönelme hâl eki): سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى/ subḥāne ‘l-lezī esrā bi- ‘abdihi leylen mmine ‘l-mescid ‘l-ḥarāmi ilā ‘l-mescidi ‘l-aḫṣā; (Muhammed) kulunu gecede Mescid-i Harām’dan Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. رَبِّ السِّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ/rabbi ‘s-sicnu eḥabbu ileyye; Rabbim hapis benim için daha sevimlidir. وَلِيجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ/leyecma ‘annakum ilā yavmi ‘l-ḳiyāmeti; kıyamet gününde sizi toplayacaktır. إِلَيْكَ/ileyke kezā; o şeyi al. إِلَيْكَ/ileyke ‘annī; benden uzak dur. إِذْهَبْ إِلَيْكَ/idḥeb ileyke; kendine git, bu cümlelerin anlamı çevirildiğinde “Kendinle ilgilen, işine bak.” şeklinde olur. فَاجْعَلْ أَفْنِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ/fe ‘c ‘al ef’ ideten mmine ‘n-nāsi tehvī ileyhim; insanların bir kısmını onlara öyle sevdirebilir ki. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 59)

KMT: إِلَى/ilā; hemzenin kesriyle ve elifin kasrıyla, hurûf-ı cerrdendir; 1. İntiha-i gayet. 2. Gayet-i zemaniyye: ثُمَّ أَتَمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ/summa etimū ‘ş-şiyāme ilā ‘l-leyli; ondan sonra orucu geceye kadar tutun. 3. Mekaniyye: مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى/mmīne ‘l-mescid ‘l-ḥarāmi ilā ‘l-mescidi ‘l-aḫṣā; Mescid-i Harām’dan Mescid-i Aksâ’ya. 4. مَعَ/ma ‘a anlamında kullanılmaktadır. 5. Bir nesneyi diğer şeyle zamm eylediğin hâlde olur. 6. İlā anlamlarında kullanılır: رَبِّ السِّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ/rabbi ‘s-sicnu eḥabbu ileyye; Rabbim hapis benim için daha sevimlidir, وَلِيجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ/leyecma ‘annakum ilā yavmi ‘l-ḳiyāmeti; kıyamet gününde sizi toplayacaktır, أَمْ لَا/ em lā sebiyle ilā ‘ş-şebābi ve zikrihi ...eṣṣhā ileyye mine ‘r-raḥīki ‘s-selseli; gençliğe (götüren) bir yol yok mu, bana güzel şaraptan daha güzel (gelir) (ebu Kebir ‘l-huzli), فَاجْعَلْ أَفْنِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ/fec ‘al ef’ ideten mmine ‘n-nāsi tehvī ileyhim; insanların bir kısmını onlara öyle sevdirebilir ki. Âsım Efendi (2013, s. 6062)

MLAM: إِلَى/ilā; 1. Zamanın bitişini veya mekanın değiştiğini ifade eden cümlelerde kullanılmaktadır: انتَظَرْتُهُ مِنَ السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ إِلَى الْخَامِسَةِ/intaẓartahu mine ‘s-sā ‘ati ‘s-sāliṣeti ilā ‘l- ḥāmiṣeti; onu saat üçten beşe kadar bekledim. سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى/ subḥāne ‘l-lezī esrā bi- ‘abdihi leylen mmine ‘l-mescid ‘l-

ḥarāmi ilā 'l-mescidi 'l-aḫṣā; (Muhammed) kulunu gecede Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. 2. *عِنْدَ* /inde; -da, bana, bana göre, bence, -yanında, -esnasında anlamlarında kullanılmaktadır:

أَشْهَى إِلَيَّ مِنَ الرَّحِيقِ السَّلْسَلِ ... em lā sebiyle ilā 'ş-şebābi ve zikrihi ...eṣhā ileyye mine'r-raḥīki's-selseli; gençliğe (götüren) bir yol yok mu, bana güzel şaraptan daha güzel (gelir) (ebu Kebir'l-huzli). 3. İzafet anlamında kullanılan harf-ı carr: *الْقَلِيلُ إِلَى الْقَلِيلِ/el-ḳalīlu ilā 'l-ḳalīli kaṭīrun*; az olan (şey) aza (eklenince) çok olur. 4. *عَلَى* /alā; -in üzerine, -in üstünde, -in yanında anlamlarında kullanılan harf-ı carr: *وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ ve ḳaḍaynā ilā beny İsrā'ile*; ve İsrâiloğulları'nın üzerine hükmü indirdik. 5. *فِي* /fī; -de, -in içinde, -esnasında, -arasında anlamlarında kullanılmaktadır: *لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ leyecma 'annakum ilā yavmi'l-ḳiyāmeti*; kıyamet gününde sizi toplayacaktır. 6. Pekiştirme anlamında kullanılan harf-ı carr: *فَأَجْعَلْ أَفِيْدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي* /fec 'al ef'ideten mmine'n-nāsi tehvī ileyhim; insanların bir kısmını onlara öyle sevdirmek. Ahmet Muhtar (2008, s. 115)

إِلَى /ilā edatı, bir anlamı; “Belirtilen sayıların da dâhil edildiği aralığı anlatan söz.” yanına alarak Arapçadan Türkçeye göç etmiştir. Dolayısıyla *ila*, anlam daralmasına uğramıştır.

ilaç /عِلَاج ilāc

a. 1. Bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için türlü yollarla kullanılan madde, em, deva. 2. *mec.* Çare, önlem. **ilaç gibi** işe yarar, her derde deva. **ilaç gibi gelmek** 1) iyileşmeyi veya çözümü kolaylaştırmak; 2) rahatlamak, huzura kavuşturmak: “Böylesi zor bir iş için çalışmak bana ilaç gibi geliyordu.” - C. Uçuk. **ilaç için yok** hiç yok. **ilaç için olsun** bir şeyin hiç bulunmadığını anlatmak için kullanılan bir söz: “*Silifke'de dalmaya başladılar ama bir gün, iki gün, on gün denizde ilaç ilaç için olsun tek bir sünger bulamadılar.*” - H. Balıkçısı. **ilaç yapmak** (veya **hazırlamak**) gerekli maddeleri kullanarak reçetede belirtilen dozda ilacı ortaya koymak: “*Hani eskiden cahillere davultozuyla minare gölgesinden ilaç yapıp paralarını alıverenler varmış.*” - R. N. Güntekin. **ilaç yazmak** reçete yazmak: *Doktor geldi, ilaç yazdı, sırtıma vantuz çekti.* - Y. Z. Ortaç. TS (2011, s. 1170)

→ *ilaç bilimi, aç biilaç, kortizonlu ilaç, yalancı ilaç, kocakarı ilacı, sinir ilacı, uyku ilacı, uyuz ilacı* TS (2011, s. 1170)

AEL: “ms. عِلَاجًا /‘ilācen ve مُعَالِجَةً /mu‘āleceṭen; عَالِجُهُ /‘ālecehu; sürekli aynı işi yaptı, devamlı olarak aynı işte çalıştı, kesintisiz olarak aynı işle uğraştı. عَالِجُ الْحَدِيدِ /‘ālece‘l-ḥadīde; demirle uğraşıp durdu. عَالِجْتُ امْرَأَةً /‘ālectu imre‘eten; bir kadını tedavi ettim.” Lane (1968, s. 2128)

KM: “عَالِجُهُ عِلَاجًا و مُعَالِجَةً /‘ālecehu ‘ilācen ve mu‘āleceṭun; bir işte kesintisiz olarak çalıştı, hastayı tedavi etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 902)

KMT: “العلاج/el-‘ilācu; ‘ayn’ın kesriyle, ve الْمُعَالِجَةُ/el-mu‘āleceṭ; mufā‘alet vezninde; 1. Bir konuda düşünüp çalışmak: مُعَالِجَةً و عِلَاجًا /‘ālecehu ‘ilācen ve mu‘āleceṭun; bu konuda çok düşünüp çalıştı. 2. Hastayı iyileştirmek: عَالِجُ الْمَرِيضِ /‘ālece‘l-marīze; hastayı iyileştirdi.” Âsım Efendi (2013, s. 1019)

MLAM: “‘ālece; bir hastayı tedavi etti. يُعَالِجُ/yu‘ālicu; bir hastayı tedavi ediyor, eder. مُعَالِجَةً /mu‘āleceṭen ve عِلَاجًا /‘ilācen; bir hastayı tedavi etmek ve iyileştirmek. مُعَالِجٌ /mu‘ālicun; bir hastayı tedavi eden. مُعَالِجٌ /mu‘ālecun; tedavi edilen hasta: عَالِجُ الْمَرِيضِ /‘ālece‘l-marīze; (o), hastayı tedavi etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1537)

‘ilāc’ın diğer anlamları; 1. Bir arızanın sebeplerini araştırıp düzeltmek, ıslah etmek: عَالِجُ الْعُطْلِ /‘ālece‘l-‘aṭele; var olan arızanın sebeplerini araştırıp düzeltti. 2. Bir sıkıntıyı veya sorunun sebeplerini araştırıp halletmek: عَالِجُ الْمُشْكِلَةِ /‘ālece‘l-muṣṣkilete; (bu) sıkıntının sebeplerini araştırıp halletti. 3. kim. Bir madde, başka bir maddeyle reaksiyona girmek. 4. Bir işi uzun süre yapmak, bir işte uzun süre çalışmak: عَالِجُ الْأَمْرِ /‘ālece‘l-emre; o, (bu) işte uzun süre çalışıyor. 5. is. Deva: أَخَذَ الْعِلَاجَ /dāvame ‘alā aḥzi‘l-‘ilāci; (o), ilacı almaya devam etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1537)

[<Ar. ‘ilāc √-l-c ‘(deve) titredi, (onu) yendi, kuvvetlendi, şiddetlendi’] İlaç, Arapçadan Türkçeye geçip şu anlamlarla; “Bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için türlü yollarla kullanılan madde, em, deva, çare, önlem” kullanılmıştır. Dolayısıyla anlam daralmasına uğrayan bir kelimedir. Fakat ilaç gibi, ilaç gibi gelmek, ilaç için yok, ilaç için olsun, ilaç yapmak (veya hazırlamak), ilaç yazmak deyimleri, Türkçeyede kazanılan deyimlerdir.

ilaç bilimi

“is. tıp, İlaçlarla biyolojik sistemler arasındaki ilişkiyi, ilaçların etkilerini ve tedavide kullanım biçimlerini inceleyen bilim dalı, farmakoloji.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *'ilāc* + Tr. *bilim* + Tr. *-i* (i. 3tk)] *İlaç bilimi*, Türkçeleştirilmiştir.

ilaçlama

“is. İlaçlamak işi.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *'ilāc* + Tr. *-la-* (ifye) + Tr. *-ma* (fiye)] *İlaçlama* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilaçlamak

“1. (-i) İlaç sürmek. 2. (-i) Mikroplardan arındırmak, zararlı böceklerden korunmak amacıyla ilaç püskürtmek veya sıkmak: ‘*Ekici borç harç ilaçlayacaktı tarlasını.*’ - N. Cumalı.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *'ilāc* + Tr. *-la-* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İlaçlamak* sözcüğü, yapım ekleri alarak Türkçeleşmiştir.

ilaçlanış

“is. İlaçlanma işi.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *'ilāc* + Tr. *-lan-* (ifye) + Tr. *-ış* (fiye)] *İlaçlanış* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilaçlanma

“is. İlaçlanmak işi.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *'ilāc* + Tr. *-lan-* (ifye) + Tr. *-ma* (fiye)] *İlaçlanma* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilaçlanmak

“(nsz) İlaçlama işi yapılmak.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *'ilāc* + Tr. *-lan-* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İlaçlanmak* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilaçlı

“1. sf. İçinde ilaç bulunan. 2. sf. İlaçlanmış.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *'ilāc* + Tr. *-lı* (iiye)] *İlaçlı* sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

ilaçlık

“sf. İlaç yapmak için ayrılmış, ilaç yapmaya yarar.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *‘ilāc* + Tr. *-lık* (iiye)] *İlaçlık* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilaçsız

“1. sf. İlacı olmayan. 2. sf. İlaçlanmamış.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *‘ilāc* + Tr. *-sız* (iiye)] *İlaçsız* sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

ilaçsızlık

“is. İlaçsız olma durumu.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *‘ilāc* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İlaçsızlık* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilah ^{الله}/ilāh

“öz. a. din b. Tanrı.” TS (2011, s. 1170)

AEL: “^{الله}/*ilāh*; fi‘āl vezninde ^{مَلُوه}/*me‘lūh* manasında, ma‘bud demektir. İlāh, Allah’a inananlar için Allah demek. Putlar veya başka şeylere inananlarda ise itikat ettikleri şeye ilāh olur.” Lane (1968, s. 82)

KM: “Allah’ın lafzı, ^{الله}/*ilāh*’ten türetilmektedir. ^{الله}/*ilāh*; fi‘āl vezninde, manası ise ona kulluk yapılamaktadır. Ayrıca kulu olan her şeye de ilāh denir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 59)

KMT: “ism-i celāle, ^{الْوَهِيَّةُ}/*ulūhiyyet*’ten türetilmiş, kökü ise ^{الله}/*ilāh*, fi‘āl vezninde olup ona kulluk edilmektedir. Diğer taraftan putperestlerin taptıkları asnām-ı bātıla, onlarda ilāh olmaktadır.” Âsım Efendi (2013, s. 5548)

MLAM: “t. ^{الله}/*ilāh*; kulu olan her şey. Eski milletlerde çok Tanrıçılıkta var olduğuna inanılan insanüstü varlıkların her birine ilah denilir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 113)

Ayrıca “^{الْإِلَهِ}/*el-İlāh*; Allah : ^{إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ} *kul innemā huve ilāhun vāḥidun*; de ki: o, tek bir ilahtır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 113)

Yukarıda geçen malumata göre *ilah* sözcüğü, Arapçada kullanışı gibi Türkçede de kullanılmıştır.

ilah الله/ilāh

“a. 1. Bir alanda yaratıcılığı ile hayranlık uyandıran, çok beğenilen, çok tutulan kimse. *Müzik dünyasının ilahı. Moda ilahı.* 2. *din b.* Çok Tanrıçılıkta tanrı. **ilahi gibi** çok yakışıklı (erkek).” TS (2011, s. 1170)

ilah maddesine bkn.

ilah, Arapçada “1. Allah. 2. Tanrı.” anlamlarını taşıırken Türkçede ise; “Bir alanda yaratıcılığı ile hayranlık uyandıran, çok beğenilen, çok tutulan kimse, *din b.* Çok tanrıçılıkta tanrı. *din b.* Tanrı.” anlamlarında kullanılmaktadır. Buna göre *ilah* kelimesi, Türkçede yeni bir anlam kazanmıştır. Hele hele *ilahi gibi* deyimini tam olarak Türkçeleştirilmiş bir ifadedir.

ilahe الإلهة/ilāhe

“a. Tanrıça.” TS (2011, s. 1170)

AEL: “الإلهة/ilāhe; dışı ilah, Tanrıça” Lane (1968, s. 82)

KM: “الإلهة/ilāhe; put, Cezire’de bir yerin adı, yılan, hilal ve güneş anlamlarında kullanılmaktadır. ” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 59)

KMT: “الإلهة/el-ilāhetu; kitābet vezninde, 1. Cezire’de bir yerin adıdır. 2. *hayyet*; dışı yılan anlamındadır. 3. Putlara denir. 4. Yeni aya denir, hilal anlamında kullanılmaktadır. 5. Güneşe denir.” Âsım Efendi (2013, s. 5549)

MLAM: “الإلهة/ilāhe; dışı ilah, Tanrıça” Ahmet Muhtar (2008, s. 113)

[<Ar. *ilāhe* √*ilāh* + *ta’l-müennes*] *İlahe* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçip aynı anlamla kullanılmaya devam etmiştir.

ilahî الإلهي/ilāhî

“ünl. Ey Allah’ım: ‘*Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli / Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli.*’ - M. A. Ersoy.” TS (2011, s. 1170)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamış.

[<Ar. *ilāhiyy* √*ilāh* + *ya zamiri*] Sözlüklerde *ya zamiri* (benim, -m) ile birleşen kelimeler, kayda alınmamıştır. Dolayısıyla Arapçada *ilāhī*, “Allah’ım” manasında kullanılan bir ifadedir.

ilahi ^{الهي}/ilāhī (I)

“ünl. ‘Bu ne hâl, ne tuhaf’ gibi şaşma, sitem bildiren bir söz: *İlahi Eda abla! Güzele bakmanın sevap olduğunu bilmez misin sen?*” - N. Cumalı.” TS (2011, s. 1170)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamış.

Yukarıda verilen anlamla *ilahi* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir. Çünkü Arapçada bu anlam hiçbir sözlükte geçmemektedir. Ayrıca günlük hayatta da kullanılan bu anlama rastlanılmaz.

ilahi ^{الهي}/ilāhī (II)

“a. ed. ve müz. Tanrı’yı övmek, ona dua etmek için yazılıp makamla okunan nazım : ‘Bütün gün genç kızlar ilahiler söylemişlerdi.’ - Ç. Altan.” TS (2011, s. 1170)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamış.

Araplar için bu sözcük, “Allah’ı övmek, ona dua etmek için yazılan ve makamla okunan nazım”¹ نَشِيدٌ دِينِيّ/*neşîdun diniyyun* ifade etmektedir. *İlahi* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlamı başkalaşmıştır.

ilahi ^{الهي}/ilāhī (III)

“sf. 1. din b. Tanrı ile ilgili olan, Tanrıya özgü olan, tanrısal, lahuti: ‘*Bakınız ki yalnız Allah’tan olan ve ilahî olan ümidiniz ölmesin!*’ - R. E. Ünaydın. 2. mec. Çok güzel, mükemmel: ‘*Minarecilikte biz gerçekten ilahî bir hüner göstermişizdir.*’ - R. H. Karay.” TS (2011, s. 1170)

→ **takiriilahi** TS (2011, s. 1170)

AEL: “^{الهي}/*ilāhiyy*; Tanrı ile ilgili olan herşey.” Lane (1968, s. 83)

KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “^{الهي}/*ilāhiyy*; sf. ^{اله}/*ilāh*’a ism-i mensuptur: ^{الْإِيَّاهُ}/*el-’ināyetu*’l-*ilāhiyyeti*; Tanrının koruması, rahmeti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 113)

“Tanrı ile ilgili olan, Tanrıya özgü olan, tanrısal, lahuti.” anlamında kullanılan *ilahi* sözcüğü, Arapçadır. Fakat bu sözcük, Türk diline geçerek başka anlamlar; “Çok güzel, mükemmel” da benimsenmiştir.

ilahiyat **الْإِلَهِيَّات**/**ilāhiyyāt**

“a. *fel.* Tanrı bilimi.” TS (2011, s. 1170)

AEL: “الْإِلَهِيَّات/*ilāhiyyāt*; Tanrı bilimi.” Lane (1968, s. 83)

KM ve KMT’de bulunmmaktadır.

MLAM: “الْإِلَهِيَّات/*ilāhiyyāt*; *din*, Tanrı ve Tanrı’nın sıfatlarıyla ilgili her şey. عِلْمُ الْإِلَهِيَّات /‘*ilmu*’l-*ilāhiyyāt*; Tanrı bilimi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 113)

[<Ar. *ilāhî* √*ilāh* + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Ar. *āt* (çoğul eki)] Görüldüğü gibi *ilahiyat* sözcüğü, , Arapçada kullanışı neyse Türkçede de kullanılmıştır.

ilahiyatçı

“is. *fel.* Tanrı bilimci.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *ilāhiyyāt* + -çı (iiye)] *İlahiyatçı* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilahiyatçılık

“is. Tanrı bilimcilik.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *ilāhiyyāt* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İlahiyatçılık* sözcüğü, isimden isim yapan yapım eklerini alarak Türkçeleştirilmiştir.

ilahlaşma

“is. İlahlaşmak işi.” TS (2011, s. 1170)

[<Ar. *ilāh* + Tr. -laş- (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İlahlaşma* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilahlaşmak

“(nsz) Yücelmek, çok beğenilmek, hayranlık uyandıran bir duruma gelmek: ‘Sanki biraz güneş içmiş gibi sendeleriz ve biraz ilahlaştığımızı duyarız.’ - A. Ş. Hisar.” TS (2011, s. 1170-1171)

[<Ar. *ilāh* + Tr. *-laş-* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İlahlaşmak* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilahlaştırma

“is. İlahlaştırmak durumu veya biçimi.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. *ilāh* + Tr. *-laş-* (ifye) +Tr. *-tır-*(ffye)+ Tr. *-ma*(fiye)] *İlahlaştırma* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilahlaştırmak

“(-i) İlah durumuna veya biçimine getirmek.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. *ilāh* + Tr. *-laş-* (ifye) +Tr. *-tır-* (ffye)+ Tr. *-mak* (fiye)] *İlahlaştırmak* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

ilam اعلام/i‘lām

“a. esk. 1. Bildirme, anlatma. 2. huk. Bir davanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığı gösteren resmî belge. **ilam etmek** bildirmek.” TS (2011, s. 1171)

→ *boşanma ilamı, veraset ilamı* TS (2011, s. 1171)

AEL: “أَعْلَمُهُ/‘e ‘lemehu iyyāhu; o, ona (bilgiyi veya ilmi) öğretti, söyledi, bildirdi; onu haberdar etti. Fakat bazı dilcilere göre i‘lām’ın anlamı hızlıca öğretmek, söylemek. أَعْلَمَ الثَّوبَ/‘e ‘leme ‘s-sevbe; o, elbiseyi işaretledi. ” Lane (1968, s. 2139)

KM: “أَعْلَمَ الْفَرَسَ/‘e ‘leme ‘l-ferese; savaşta bu atın kendi atı olduğunu söylemek için ona renkli yün astı. أَعْلَمَ نَفْسَهُ/‘e ‘leme nefsehu; o, savaşta kendine yiğitlik nişanı astı. أَعْلَمُهُ/‘e ‘lemehu iyyāhu; ona öğretti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 907)

KMT: أَعْلَمَ الْإِغْلَامَ/el-i ‘lāmu; 1. Öğretmek ve bildirmek: أَعْلَمَ الْعِلْمَ/‘e ‘lemehu ‘l- ‘ilme; o, ona ilim öğretti. 2. Cengin atasına renkli bir yün asmak, amacı bu atın kendi atı olduğunu insanlara bildirmek: أَعْلَمَ الْفَرَسَ/‘e ‘leme ‘l-ferese; savaşta bu atın kendi atı olduğunu söylemek için ona renkli yün astı. 3. Cenk, yiğitlik nişanını kendi üzerine asmak: أَعْلَمَ نَفْسَهُ/‘e ‘leme nefsehu; o, savaşta kendine yiğitlik nişanı astı. Âsım Efendi (2013, s. 5122)

MLAM: أَعْلَمَ/‘e ‘leme; bildirdi, bilgi verdi, öğretti, haber verdi. يُعْلِمُ/‘yu ‘limu; bildiriyor, bildirir, bilgi veriyor, verir, öğretiyor, öğretir, haber veriyor, verir. أَعْلَمَ الْإِغْلَامَ/i ‘lāmen; bildirmek, bilgi vermek, haber vermek, öğretmek. مُعْلِمٌ/mu ‘alimun; bildiren, haber veren, öğreten, bilgi veren. مُعْلَمٌ/mu ‘alemun; bildirilen, haber verilen,

öğretilen, bilgi verilen: أَعْلَمُهُ نَتِيجَةَ الْإِمْتِحَانِ /e 'lemehu netīcete 'l-imtiḥāni; (o), ona sınavın sonucunu bildirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1541)

i 'lām'ın diğer anlamı ise; “is. Televizyon, radyo ve gazetelerde yayımlanan haberlere denir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1541)

[<Ar. i 'lām √-l-m ‘bir şeye işaret koydu, bir şeyi bildi, idrak etti, anladı’]
İlam, Türkçede Arapçanın temel anlamı olan “Bildirme, anlatma”yı muhafaza edip başka anlam “Bir davanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren resmî belge” da kazanarak hukuk alanında terimleştirilmiştir.

ilan اعلان/i 'lān

a. 1. Duyuru: “Afişte, ilanda yazılı vakit gelmemiş de olsa perde açılacak demektir.” - T. Buğra. 2. Açıkça duyurma, açıkça duyurma: *Cumhuriyetin ilanı. ilan etmek* 1) bir durumu yayım yoluyla duyurmak; 2) bir durumu yaymak: “Mahkemede senetle kendi kızı olduğunu ilan etti.” - H. E. Adıver. 3) açıkça bildirmek: “Toprakları dağıtma hususundaki arzusunu ilan etti.” - Ç. Altan. **ilan vermek** çeşitli basın yayın organlarıyla bir durumu duyurmak, açıklamak: “Dün bütün akşam gazetelerine ilan verdim.” - Ö. Seyfettin. TS (2011, s. 1171)

→ *ilanaşık, ilan panosu, ilan tahtası, duvar ilanı, el ilanı* TS (2011, s. 1171)

AEL: “أَعْلَنَ إِلَيْهِ الْأَمْرَ /a 'lene ileyhi 'l-emre; meseleyi ona açıkça söyledi, duyurdu, ilan etti.” Lane (1968, s. 2142)

KM: “أَعْلَنْتُهُ /a 'lentehu; onu aşikâr ettim, ortaya çıkardım, belli ettim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 908)

KMT: “أَعْلَنْتُ /el-i 'lānu; hemzenin kesriyle, 1. Bir işi aşikâr etmek: أَعْلَنْتُ الْأَمْرَ /a 'lentu 'l-emre; bu işi aşikâr ettim. 2. Bir işi açıktan işlemek: أَعْلَنْتُ بِالْعَدَاوَةِ /a 'lene bi 'l-'adāveti; nefreti açıktan işledi.” Âsım Efendi (2013, s. 5440)

MLAM: “أَعْلَنَ /a 'lene; duyurdu, ilan etti. يُعْلِنُ /yu 'linu; duyurur, ilan eder. اِعْلَانًا /i 'lānen; duyurmak, ilan etmek. مُعْلِنٌ /mu 'linun; duyuran, ilan eden. مُعْلَنٌ /mu 'lenun; duyurulan, ilan edilen: أَعْلَنَ الْحَرْبَ /a 'lene 'l-ḥarbe; savaşı ilan etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1545)

i 'lān'ın diğer anlamları ise 1. İzhar etmek: رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا تُعْلِنُ /rabbanā inneke ta 'lemu mā nuḥfī ve mā nu 'linu; Rabbimiz! Şüphesiz ki sen gizlediğimizi de, izhar ettiğimizi de bilirsin. 2. Bir durumu yayım yoluyla duyurmak. 3. Bir durumu yaymak. 4. is. i 'lān, ç. إعلانات /i lānātun; Reklam: لَوْحَةٌ إعلانية /levḥatun i 'laniyyetun; reklam levhası. 5. Yönetim kurulundan çıkan kararlar, diğer kişilere tebliğ etmek. 6. huk. Mahkemeden çıkan kararları ilgili olan kişilere bildirmektir. Ahmet Muhtar (2008, s. 1545)

[<Ar. i 'lān + Tr. -l-n 'ortaya çıktı, bilindi, yayıldı'] Yukarıdaki bilgilere göre; ilan kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ilancı

“sf. Ticari bir amaçla geniş topluluklara tanıtılmak istenen bir şeyi basın ve yayım yoluyla duyuran.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. i 'lān + Tr. -cı (iiye)] İlanıcı sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

ilancılık

“is. İlancının yaptığı iş.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. i 'lān + Tr. -cı(iiye) + Tr. -lık(iiye)] İlancılık Türkçeleştirilmiştir.

ilanen إعلناً /i 'lānan

“zf. esk. Duyuru yoluyla.” TS (2011, s. 1171)

İlan kelimesine bakınız.

Arapçada ilanen, zarf olarak kullanılmadığı için Türkçeleştirilmiştir.

ilanaşk

“Karşı cinse aşkını bildirme işi. **ilanaşk etmek** bir erkek bir kadına veya bir kadın bir erkeğe kendisini sevdiğini söylemek.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. i 'lān + Tr. -ı (i.3tk) + Ar. 'aşk] İlanaşk sözcüğünün her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

ilanihayه الى النهاية /ilā'n-nihāye

“zf. 1. Sonsuza kadar: *Bu çıplak karakol odasına ilanihaye unutulup kalmak istiyorlardı.* - N. G. Güntekin. 2. sf. sonsuz: *kısıtlı çıkan varsıllık, türlerin tükendiği yerde boy veren ilanihaye çeşitlilikti.* - E. Şafak.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. *ilā* (-a, -a kadar...) + Ar. *nihāyet* (bir şeyin sonu, nihayeti)] Türkçede *ilanihaye* sözcüğü, Arapçadaki *ilā* ve *nihāyet*’ten oluşmaktadır. Fakat Arapçadaki anlamı “Sonuna kadar” şeklinde olmaktadır.

Yukarıda tespit edilen bilgilere göre; *ilanihaye*, Türkçeye geçerken anlam genişlemesine uğramıştır.

ilan panosu

“is. Duyurumluk.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. *i’lān* + Fr. *pano* + Tr. -su (i.3tk)] *İlan panosu*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

ilan tahtası

“is. Duyurumluk.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. *i’lān* + Far. *tahta* + Tr. -sı (i.3tk)] *İlan tahtası*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

ilave علاوة/‘ilāve

a. 1. Ekleme, ulama. 2. Eklenmiş parça. 3. Arttırma, büyütme, abartma. 4. Ek: “*Bu eski köşk son yıllarda betonlu, çimentolu ilavelerle biraz asrileşti.*” - H. Birand. **İlave etmek** eklemek, ulamak: “*Bu istilanın nasıl bir facia olduğunu Avrupa tarihçileri iyi yazdıkları için bir kelime ilave etmeye lüzum yoktur.*” - Y. K. Beyatlı. TS (2011, s. 1171)

AEL: t. علاوة/‘ilāvetun, ç. علاوات/‘ilāvātun, علاوى/‘alāvā; bir şeyin üstüne, bir şey koyup o şeyi arttırması, büyütmesi ve yükseltmesidir. ‘ilāve, deveye yükü yükledikten sonra son bir şey ilave edilmektir. ‘ilāve’nin diğer anlamı ise binek hayvanın iki denginin arasına koyulan şeydir. أعطاه ألف دينار و ديناراً علاوة/a‘ṭāhu elfa diynārin ve diynāren ‘ilāvaten; o, ona bin dinar ve ek olarak bir dinar verdi. سَبَتَ علاوته/sebete ‘ilāvetehu; kafasını kopardı. Lane (1968, s. 2147)

KM: “العلاوة/el-‘ilāvetu; ‘ayn’ın kesriyle; başın ve boynun yukarısına denir, binek hayvanın iki denginin arasına koyulan şey ve eklenmiş parça.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 909)

KMT: الْعِلَاوَةُ/el- 'ilāvet; kitābet vezninde; **1.** Başın ve boynun yukarısına denir: ضَرَبَ عِلَاوَتَهُ/ẓaraba 'ilāvetihi; başını veya boynunun yukarısına vurdu. **2.** Binek hayvanın iki dengin arasına koyulan ek nesnedir: لَا تَضَعِ الْعِلَاوَةَ بَيْنَ الْعِدْلَيْنِ/lā taẓa 'el- 'ilāveta bayne'l- 'idlayni; binek hayvanın iki denginin arasına 'ilāvet (ek yük) koyma. **3.** Bir nesne üzerine ziyade kılınan şeye denir: أَعْطَاهُ أَلْفَ دِينَارٍ وَ دِينَارًا عِلَاوَةً/a 'ṭāhu elfa diynārin ve diynāren 'ilāvaten; ona bin dinar ve ek olarak bir dinar verdi. Âsım Efendi (2013, s. 5889)

MLAM: “is. t. عِلَاوَةٌ/ilāvetun, عِلَاوَاتٌ/ilāvātun, عَلَاوَى/alāwā ve عَلَاوِيٌّ/alāwî; **1.** Bir işte çalışanın belirli süreden sonra maaşına zam yapmak veya onu daha üstün bir makama yükseltme. **2.** Ekleme, ek.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1547)

[<Ar. 'ilāve √-l-v ‘yükseldi, bindi, zulm etti, (kılıçla) vurdu, gülümsedi’] Yukardaki bilgilere göre *ilave* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ama aynı zamanda yeni “büyütme, abartma” anlamı kazanmıştır.

ilaveli

“**1. sf.** Eki olan: *İlaveli ikinci baskı*. **2. sf, mec.** Abartılmış, yalan katılmış, abartılı.” TS (2011, s. 1171)

[<Ar. 'ilāve + Tr. -li (iiye)] *İlaveli* sözcüğü, yapım eki olarak Türkçeleştirilmiştir.

ilaveten عِلَاوَةً/ilaveten

“**zf. esk.** Ek olarak, ek yoluyla, ekleyerek.” TS (2011, s. 1171)

İlave kelimesine bakın.

Arapçada *ilaveten*, zarf olarak kullanılmadığı için Türkçeleştirilmiştir.

ilca الْجَاء/ilcā'

“**a. esk.** Zorlama, zorunda bırakma. **ilca etmek** zorlamak, zorunda bırakmak.” TS (2011, s. 1171)

AEL: أَلْجَأَ إِلَى الشَّيْءِ/elce 'ehu ilā 'ş-şey'i; o, onu bu iş için mecbur etti, zorladı, baskı altında yaptırdı. أَلْجَأَ أَمْرَهُ إِلَى اللَّهِ/elce 'e emrehu ilā 'llāhi; o, işi Allah'a teslim etti, Türkçedeki cümlelerin anlamı ise “İşi Allah'a havale etti.”. Ayrıca sığınmak, korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak anlamlarında da kullanılmaktadır. Lane (1953, s. 2651)

KM: *أَلَجَأَ إِلَيْهِ/elce'ehu ileyhi*; onu (bu iş için) zorladı. *أَلَجَأَ إِلَى اللَّهِ/elce'e amrahu ilā'llāhi*; işi Allah'a teslim etti; bu cümlelerin Türkçedeki anlamı ise 'İş Allah'a havale etti.' *أَلَجَأَ فُلَانًا/elce'e fulānan*; adamı korudu." el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1166)

KMT: 1. Bir kimseyi bir nesneye zorlamak: *أَلَجَأَ إِلَيْهِ/elce'ehu ileyhi*; onu (bu iş için) zorladı. 2. Bir işi bir kimseye teslim etmek, emanet etmek: *أَلَجَأَ إِلَى اللَّهِ/elce'e emrehu ilā'llāhi*; işi Allah'a teslim etti; bu cümlelerin Türkçedeki anlamı ise "İş Allah'a havale etti." 3. Korumak, himaye etmek: *أَلَجَأَ فُلَانًا/elce'e fulānan*; o, adamı korudu. Âsım Efendi (2013, s. 229)

MLAM: *أَلَجَأَ/elce'e*; zorladı, mecbur etti. *يُلْجِئُ/yulcī*; zorlar, zorluyor, mecbur ediyor, eder. *إِلْجَاءٌ/ilcā'en*; zorlamak, mecbur etmek. *مُلْجِئٌ/mulcī'un*; zorlayan, mecbur eden. *مُلْجَأٌ/mulce'un*; zorlanan, mecbur edilen: *أَلَجَأَتْهُ الظُّرُوفُ لِلْعَمَلِ بَائِعًا جَوَالًا/elce'etuhu z-zurūfu lil-'amali bā'i 'an cavvālen*; durumlar, onu seyyar satıcı olarak çalışmaya zorladı." Ahmet Muhtar (2008, s. 1994)

*ilcā'*in diğer anlamları ise; "1. Korumak, himaye etmek: *أَلَجَأَ مِنْ الْأَعْدَاءِ/elce'ehu min'l-e'dā'i*; onu düşmanlardan korudu. 2. Teslim etmek, emanet etmek: *أَلَجَأَ أَمْرَهُ إِلَى اللَّهِ/elce'e emrahu ilā'llāhi*; işi Allah'a teslim etti; bu cümlelerin Türkçedeki anlamı ise "İş Allah'a havale etti." Ahmet Muhtar (2008, s. 1994)

[<Ar. *ilcā'* √l-c- 'sığındı, başvurdu'] *İlca* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış.

ilelebet إلى/ilā'l-ebed

"zf. Sonsuza değin, sonsuzluğa kadar, sürgit: 'Ey Türk gençliği! Birinci vazifen Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.' - Atatürk." TS (2011, s. 1171)

AEL, KM, KMT ve MLAM'de kayda alınmamıştır.

[<Ar. *ilā'l-ebed* √ilā + ebed 'sonsuz'], *ilā'l-ebed*, sözlüklerde kayda alınmamış olsa bile Arapçadır. Araplar, *ilā'l-ebed* tabirini kullanırlar.

ilga إلغاء/ilgā'

"a. huk. esk. Bir şeyin varlığını ortadan kaldırmak." TS (2011, s. 1174)

AEL: *ilgā'* kelimesi, geçmemiş.

KM: “الْغَاءُ/elgāhu; onu umutsuzluğa düşürdü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1181)

KMT: “لِإِلْغَاءٍ/el-ilgā'u; hemzenin kesriyle; 1. Bir adamı umutsuzluğa düşürmek: الْغَاءُ/elgāhu; onu umutsuzluğa düşürdü. 2. İptal etmek.” Âsım Efendi (2013, s. 5975)

MLAM: “الْغَى/elgā; iptal etti, ortadan kaldırdı. يُلْغِي/yulgiy; iptal ediyor, eder, ortadan kaldırıyor, kaldır. الْغَى/elgi; iptal et, ortadan kaldır. الْإِلْغَاءُ/ilgā'en; iptal etmek, ortadan kaldırmak. مُلْغٍ/mulgin; iptal eden, ortadan kaldıran. مُلْغًى/mulgān; iptal edilen, ortadan kaldırılan: الْإِلْغَاءُ الْمُعَاهَدَةُ/temme ilgā'u'l-mu'āhedete; sözleşmeyi iptal etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2019)

ilgā'ın diğer anlamları ise “1. Düşürmek: الْغَى مِنَ الدُّيُونِ نَصَفَهَا/elgā min'd-duyūni nişfahā; o, (bu) borçlardan yarısını düşürdü. 2. is. huk. Yeni kanun maddeleri oluşturulunca eski maddelerin ortadan kaldırılmasıdır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2020)

[<Ar. *ilgā'* √l-g-ū 'konuştu, boş şeyler konuştu, batıl konuştu, bilmeden yanlış yemin etti'] Arapçada *ilga*'nın birçok anlamı varken Türkçede sadece hukuk alanında bir terim olarak kullanılmış. Dolayısıyla *ilga* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ilhak الْحَقُّ/ilhāk

“a. esk. 1. Katma, bağlama, ekleme. 2. Egemenliği altına alma. **ilhak etmek** 1) katmak, bağlamak; 2) egemenliği altına almak.” TS (2011, s. 1175)

AEL: “الْحَقُّ بِهِ/elhākahu bihi; ona yetişmesini, ulaşmasını ve yaklaşmasını sağladı, ona ceza verdirdi, ilave etti, kattı, ekledi.” anlamlarında kullanılmaktadır. Lane (1953, s. 3008)

KM: “الْحَقُّ/alhākahu; ona yetişti. إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ/inne 'azābake bi'l-kuffāri mulhikun; bu dua kelimesi kelimesine çevrildiğinde şöyle olur: ‘(senin) Azabın, kâfirlere ardından yetişmiş.’ anlamı ise ‘Kafirler, nereye giderse gitsinler mutlaka cezalarını çekecekler.’ şeklinde olur.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1169)

KMT: “الْحَقُّ/ilhāk; hemzenin kesriyle, lāzım ve mute'adī fiili olur; 1. Ardından yetişmek ve yetiştirmek: الْحَقُّ/elhākahu; yetişti, الْغَيْرُ/alhāka gayrehu; başkasına yetiştirdi. 2. Fi'l-kunūt: إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ/inne 'azābake bi'l-kuffāri mulhikun; bu dua, kelimesi kelimesine çevrildiğinde şöyle olur: “(senin) Azabın, kâfirlere ardından

yetişmiş.” anlamı ise “Kafirler, nereye giderse gitsinler mutlaka cezalarını çekecekler.” Âsım Efendi (2013, s. 4152)

MLAM: *أَلْحَقَ/alhake*; kattı, ekledi, dahil etti, bağladı. *يُلْحِقُ/yulhiku*; katar, katıyor, ekliyor, ekler, dahil ediyor, eder, bağlıyor, bağlar. *أَلْحَقًا/ilhāken*; katmak, eklemek, dahil etmek, bağlamak. *مُلْحِقٌ/mulhikun*; katan, ekleyen, dahil eden, bağlayan. *مُلْحَقٌ/mulhakun*; katılan, eklenen, dahil edilen, bağlanan: *أَلْحَقَهُ بِقَائِمَةِ الْمُرْسَحِينَ/alhakehu bi-kā’imeti’l-muraşşahīne*; onu adayların listesine ekledi. “أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمُ/alhaknā bihim durriyytehum: kendi zürriyetlerini de, onlara kattık.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1999)

ilhāk’ın diğer anlamları; “1. Uğratmak, kötü duruma konu olmak: *أَلْحَقَ خَسَائِرَ/alhake hesā’ire bi’l-’aduvvi*; o, düşmanı hasara uğrattı. 2. Yetişmek: *أَلْحَقَ بِزَمِيلِهِ/alhake bi-zemīlihi*; arkadaşına yetişti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1999)

[<Ar. *ilhāk* √l-h-k ‘bir şeye yetişti, ulaştı, yakaladı’] *İlhak*, Arapçada “Katma, bağlama, ekleme.” Türkçeye geçip başka bir anlam; “Egemenliği altına alma” da kazanmıştır.

ilham الإلهام/ilhām

a. 1. Esin 2. *din* b. Tanrı’nın Peygamberlerin yüreğine doldurduğu tanrısal âleme özgü duygu ve düşünceler. **ilham almak** esinlenmek. **ilham etmek** (veya **vermek**) içe doğmasına sebep olmak, esindirmek: “Osmanlı müverrihleri, acı tecrübelerin ilham ettiği bu insafsız hükümlere elbette ki itibar etmeyeceklerdi.” - C. Meriç TS (2011, s. 1175)

→ **ilham kaynağı, ilham perisi** TS (2011, s. 1175)

AEL: “أَلْهِمَهُ اللَّهُ لِلْخَيْرِ/elhemehu’llāhu lil-ḥayiri; Allah, ona ilham vererek onu hayra yönlendirdi. أَلْهِمَهُ إِيَّاهُ/elhemehu iyyāhu; ona önerdi, onun aklında koydu.” Lane (1953, s. 3014)

KM: “أَلْهِمَهُ اللَّهُ خَيْرًا/elhemehu’llāhu ḥayren; Allah, ona hayra esindirdi, bu cümleinin anlamı ise şöyle olur: ‘Allah, ona iyi şeyler söylemek veya iyi şeyler yapmak için esindirdi.’” şeklinde geçmiştir el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1192)

KMT: *أَلْهِمَهُ/il-ilhām*; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesneyi yutturmak: *أَلْهِمَهُ الشَّيْءَ/elhemehu’s-şey’e*; o, bu şeyi ona yutturdu. 2. Allah’tan kula esindirmek ve içe doğmasına sebep olmak: *أَلْهِمَهُ اللَّهُ خَيْرًا/elhemehu’llāhu ḥayren*; Allah, onu hayra esindirdi

bu cümlelerin anlamı ise şöyle olur: “Allah, ona iyi şeyler söylemek veya iyi şeyler yapmak için esindirdi.” Âsım Efendi (2013, s. 5211)

MLAM: اَلْهَمَّ/elheme; ilham etti, içe doğmasına sebep oldu. يُلْهِمُ/yulhimu; ilham verir, içe doğmasına sebep oluyor, olur. اِلْهَامًا/ilhāmen; ilham etmek, içe doğmasına sebep olmak. مُلْهِمٌ/mulhimun; ilham veren, içe doğmasına sebep olan. مُلْهِمٌ/mulhemun; verilen ilham, içe doğmasına sebep olunan: هَذِهِ الْقَصِيدَةُ جَوْ الرَّبِّيعِ اَلْهَمَهُ/elhemehu cavvu 'r-rebī'i hazihi 'l-kaşīde; bu kasideyi (yazması için) bahar havası, ona ilham verdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2042)

ilhām'ın diğer anlamı ise; “a. Allah'ın seçtiği kullarının yüreğine doldurduğu özgü duygu ve düşünceler.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2042)

[<Ar. *ilhām* √l-h-m ‘bir çırpıda yutuverdi’] *ilham* sözcüğü, hem Arapçada hem de Türkçede benzer manalarla kullanılmış. *İlham etmek* (veya vermek) ve *ilham almak* ise Türkçeleşmiştir.

ilham kaynağı

“is. Esinlenmeyi ve içe doğmayı sağlayan şey: ‘Evrenin zengin repertuarı onun tükenmez ilham kaynağıdır.’ - Haldun Taner. **ilham kaynağı olmak** hayal dünyasını beslemek: ‘İlham kaynağı olduklarını öğrenmek, onları her zaman çok mutlu eder.’ - Haldun Taner.” TS (2011, s. 1175)

[<Ar. *ilhām* + Tr. *kaynak* + Tr. -ı (i.3tk)] *İlham kaynağı*, Türkçeleştirilmiş bir ifadedir.

ilham perisi

“is. mec. Sanatçılara esin verdiği varsayılan kişi.” TS (2011, s. 1175)

[<Ar. *ilhām* + Far. *peri* + Tr. -sı (i.3tk)], *İlham perisi* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

ilim علم/‘ilm

a. 1. Bilim: “ilim ilim bilmektir / ilim kendin bilmektir” - Y. Emre. 2. mec. Ayrıntı, özellik, nitelik. **ilminden anlamak** herhangi bir şeyin uzmanı olmak: “Onun ilminden anlayan şoför seni istediği yere götürür.” - Y. K. Karaosmanoğlu. **ilmini almak** bir işin özelliklerini, işleyişini en ince ayrıntılarına kadar öğrenmek TS (2011, s. 1176)

(Kur'an) Allah'ın izniyle indirildi.” 3. Delil, kanıt: “وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ/ve innehu le ‘ilmun lil-ssā‘ati; ve o ki saatin (Kıyamet günü) delilidir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1543)

[<Ar. *‘ilm* √‘-l-m ‘bir şeyi bildi, öğrendi, tanıdı, anladı’] *İlim* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış. Ancak Türkçede mecazi anlamları “Ayrıntı, özellik, nitelik” da kazanmıştır. Ama *ilminden anlamak* ve *ilmini almak* deyimleri, Türkçeye özgü deyimlerdir.

ilim adamı

“is. Bilim adamı: Bir memlekete ilim ve teknik, ancak hakiki ilim adamları ve teknisyenler ile girer. - Mehmet Kaplan.” TS (2011, s. 1176)

[<Ar. *‘ilm* + Ar. *ādem* + Tr. -ı (i.3tk)] *İlim adamı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ilimci

“sf. fel. Bilimci.” TS (2011, s. 1176)

[<Ar. *‘ilm* + Tr. -ci (iiye)] *İlimci*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

ilimcilik

“is. fel. Bilimcilik.” TS (2011, s. 1176)

[<Ar. *‘ilm* + Tr. -ci (iiye) + Tr. -lik(iiye)] *İlimcilik* Türkçeleşmiş bir kelimedir.

ilkah الْفَاح/ilḳāḥ

“a. esk. 1. Dölleme. 2. Döllenme. 3. Aşılama. **ilkah etmek** 1) döllemek; 2) aşılama.” TS (2011, s. 1177)

AEL: “ms. الْفَاح/ilḳāḥun: النَّخْلَةُ/allḳāḥ ‘n-naḥlete; hurma ağacını aşıladı.” Lane (1953, s. 2668)

KM: “الْفَاح/ilḳāḥ ‘n-naḥleti, hurma ağacını aşılama. أَلْفَحَتِ الرِّيحُ/alkaḥati ‘r-riyāḥu ‘ş-şecere; ağaçlar hava yoluyla döllendi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1183)

KMT: “الْإِفْاح/el-ilḳāḥu; hemzenin kesriyle, 1. Dişi hurmayı aşılama: أَلْفَحَ الْقَوْمُ/alkaḥe ‘l-ḳavmu naḥlahum; kavim, hurmaları aşıladı. 2. Döllenmek: أَلْفَحَتِ الرِّيحُ

الشَّجَرِ/alkaḥati'r-riyāḥu 'ş-şecere; ağacı, hava yoluyla döllendi. 3. Gebe kalmak.” Âsım Efendi (2013, s. 1225)

MLAM: “الْفَحَّ/alkaḥe; döllledi, aşladı. يُلْقِحُ/yulḳihu; döllüyor, aşılıyor. الْقَاْحَا/ilḳāḥen; döllemek, aşılama. مُلْقِحٌ/mulḳihun; dölleleyen, aşılama. مُلْقَاْحٌ/mulḳaḥun; döllenilen, aşılama. الْفَلَّاحُ الْفَلَّاحُ/alkaḥe 'l-fellāḥu 'n-naḥlata; çiftçi, hurma ağacını aşladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2026)

ilkāḥ'ın diğer anlamı; “1. mec. Neden olmak: الْفَحَّ بَيْنَهُمْ شَرًّا/alkaḥe beynehum şerren; bu cümlelerin kelime kelimesine çevrildiğinde ‘Onlara şerrle aşladı.’ anlamı anlamına ise ‘Onların kavgasına neden oldu, onların arasını bozdu. 2. a. Dölleme. 3. a. Aşılama.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2026)

[<Ar. *ilkāḥ* √l-ḳ-ḥ ‘dişiyi döllledi, bitkiyi döllledi, aşladı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *ilkah* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

illa لَا/illā

“zf. 1. Ne olursa olsun, hangi şartta olursa olsun, her hâlde, ille, illaki: ‘illa seni evine kadar geçireceğim diye ayak diriyor.’ - H. Taner. 2. Hele, özellikle.” TS (2011, s. 1179)

AEL: لَا/illā; لَا/lā; nefi edatı ve اِنْ/in; şart edatından oluşup başka, hariç anlamında kullanılmaktadır: اِلَّا زَيْدًا قَامَ الْقَوْمُ/illā zeyden; Zeyd hariç bütün kavim ayağa kalktı. Ama, lakin anlamına da gelmektedir: اِلَّا تَذْكُرْنَا عَلَيْنَا الْقُرْآنَ لَتَشَقَّى/illā tazkürne; ‘aleyke'l-ḳurāne li-taşḳā illā tezireten; Kur'an'ı, güçlük çekmen için sana indirmedik ama öğüt (olsun). Diğer taraftan Duhân suresinin 56. Ayetinde geçtiği gibi bazı dil bilimcilere göre سِوَى/sivā; yalnız; bazılarına göre ise بَعْدَ/ba'da; sonra anlamını taşımaktadır: لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ اِلَّا الْمَوْتَةَ الْاُولَى/illā yazūḳūne fihā 'l-mavte illā 'l-mavtete 'l-ūlā; orada, yalnız ilk ölüm (den başka) bir ölüm tatmazlar. Değil anlamı da var: عِنْدِي دِرْهَمًا اِلَّا/indī dirheman illā danḳan; bende dirhem var, dankal (eskiden kullanılan para birimi) değil. اِنْ/in Şart edatıyla birleştiği için, لَا/illā şart edatıyla da kullanılmaktadır: اِلَّا تَنْصُرُوهُ/illā tanṣurūhu faḳad naṣarahu 'llahu; eğer siz onu müzaheret etmezseniz, Allah onu müzaheret eder. Lane (1953, s. 112-115)

KM: لَا/illā; istisna için kullanılmaktadır: اِلَّا قَلِيْلًا مِنْهُمْ فَشَرِبُوا مِنْهُ/fe 'şeribū minhu illā ḳalīlen mminhum; onlardan pek az hariç, ondan içtiler. İllā'dan sonra gelen kelime raf

halinde ise *غَيْرٌ/ğayr*; başka, farklı anlamlarıyla kullanılmaktadır: *لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ*; *لَوْ كَانَتْ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ* *lav kâne fîhimâ âlihethun illâ Allahu lefessedetâ*; onlarda (yer ve göklerde) Allah'tan başka tanrılar olsaydı, bozulurdu. Vavu'l-'atuf yerine de gelmektedir: *لَا يَخَافُ الَّذِينَ أُرْسِلُوا إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ* *lā yahāfu ledeyye'l-mursalūne illā men ḡaleme summe beddele ḡusnen ba'da sū'in fe'nnī ḡafūrun raḡīmūn*; benim huzurumda Peygamberler ve haksızlığa sapan; o da işlediği bir kötülükten sonra bir iyilik ederse korkmaz, ben çok bağışlayıcıyım ve çok merhametliyim. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 56)

KMT: *لَا/illā*; hemzenin kesri ve lam'ın teşdidiyle, harf-ı istisnadır; *فَشَرُّوا مِنْهُ إِلَّا* *fe'şeribū minhu illā ḡalîlen mminhum*; onlardan pek az hariç, ondan içtiler. İllā'dan sonra gelen kelime raf' halinde ise *غَيْرٌ/ğayr*; başka, farklı anlamlarında kullanılmaktadır: *لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ* *lav kâne fîhimâ âlihethun illâ Allahu lefessedetâ*; onlarda (yer ve göklerde) Allah'tan başka tanrılar olsaydı, bozulurdu. Vavu'l-'atuf yerine de gelmektedir: *لَا يَخَافُ الَّذِينَ أُرْسِلُوا إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ* *lā yahāfu ledeyye'l-mursalūne illā men ḡaleme summe beddele ḡusnen ba'da sū'in fe'nnī ḡafūrun raḡīmūn*; benim huzurumda peygamberler ve haksızlığa sapan; o da işlediği bir kötülükten sonra bir iyilik ederse korkmaz, ben çok bağışlayıcıyım ve çok merhametliyim. Âsım Efendi (2013, s. 6064)

MLAM: 1. Birleşik harf, *إِنْ/in*; şart edatı ve *لَا/lā*; nefî edatından oluşmaktadır. 2. İstisna harfı, kendisinden sonra gelen isimlerle kendisinden önce gelen hükmü kendi dışında bırakan harf: *كُلُّ شَيْءٍ يَنْفَعُ بِالْإِنْفَاقِ إِلَّا الْعِلْمُ* *kullu şey'in yankuşu bi'l-infāḡi illā 'ilme*; ilim hariç her şey harcanarak eksilir. 3. Lakin, anlamında kullanılmaktadır: *وَعَدَنِي بِالزِّيَارَةِ* *va'adenī bi'l-ziyāreti illā ennehu lem yaf'al*; beni ziyaret edeceğine söz verdi ama sözünü tutmadı. 4. Başka, bilinenden ayrı, farklı anlamlarında kullanılmaktadır: *لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ* *lev kâne fîhimâ âlihethun illā 'llahu lefessedetâ*; onlarda (yer ve göklerde) Allah'tan başka Tanrılar olsaydı, bozulurdu. 5. *و/ve*; Vavu'l-'atuf anlamında kullanılmaktadır: *لَا يَخَافُ الَّذِينَ أُرْسِلُوا إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ* *lā yahāfu ledeyye'l-mursalūne illā men ḡaleme summa beddele ḡusnen ba'de sū'in fe'nnī ḡafūrun raḡīmūn*; benim huzurumda peygamberler ve haksızlığa sapan; o da işlediği bir kötülükten sonra bir iyilik ederse korkmaz, ben çok bağışlayıcıyım ve çok merhametliyim. Ahmet Muhtar (2008, s. 112)

Yukarıda verilen sözlüklere göre; *illa*, Arapçadan Türkçeye geçerken anlam daralmasına uğramış.

illaki

“z. İlla: ‘Bildiğimiz şeyleri bilebilmek için illaki bir alamet bekleriz.’ - Elif Şafak” TS (2011, s. 1179)

[<Ar. *illā* + Far. *ki*] *İllaki* kelimesi, farklı lisanlardan oluşarak Türkçeleşmiştir.

illallah

ünl. Usanç ve bezginlik anlatan bir söz: “*Artık tavsiye ve iltimastan illallah!*” - N. Hikmet. **illallah dedirtmek** bezdirmek, usandırmak: “*Keza, kaç zamandır apartman sakinlerine illallah dedirten çöp kokusunun nispeten en az hissedildiği yer de gene burasıydı.*” - E. Şafak. **illallah demek** (veya **etmek**) usanmak, bıkmak, bezmek. TS (2011, s. 1179)

AEL, KM, KMT, MLAM’de bulunmamaktadır.

Aslında *illallah* sözlüklerde geçmemiş olsa bile Arapçada vardır; Kelime-i şehâdette “Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü” *illallah* sözcüğü, geçmektedir. Fakat Arapçada “Allah’tan başka” anlamıyla; Türkçede ise “Usanç ve bezginlik” manasında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkçede olan *illallah* anlamı farklılaşmıştır.

illet عِلَّة/’illet

a. 1. Hastalık: “*Ben şarlataş değilim, oğlum. Bu illetin devası bendedir.*” - P. Safa. 2. mec. hastalık derecesine varan alışkanlık: “*Ya sayfa sayfa mektup yazmak illetine tutulmuş olanlara ne diyeyim?*” - H. C. Yalçın. 3. mec. Bozukluk: *Bu radyonun bir illeti var.* 4. sf. tkz. Kızdıran, sinirlendiren (şey veya kimse). 5. fel. esk. Sebep. **(birini) illet etmek 1)** sakatlamak; **2)** sinirlendirmek, kızdırmak. **illet olmak** çok sinirlenmek, çok kızmak: “*Batı taklitçiliği de illet olduğu sorunlardan biri idi.*” - H. Taner TS (2011, s. 1179)

→ **köstebek illeti** TS (2011, s. 1179)

AEL: t. عِلَّة/’illetun, ç. عِلَات/’illātun ve عِلَل/’ilelun; sebep, bir kazanın sebebi, bir şeyin değişme nedeni, bir hastalık, bir maraz anlamlarında kullanılmaktadır. عِلَّة و

عَلَى 'illātun ve ma 'lūlun; etkileyen sebep ve bu sebepten dolayı etkilenen şey. عَلَى 'alā 'illātihi; her koşulda. عَلَى 'alīlun; hasta erkek, عَلَى 'alīlatun; hasta kadına denir. Lane (1953, s. 2124)

KM: عَلَى 'illettun; hastalık, هَذِهِ عِلَّتُهُ/hazīhi 'illetuhu; bunun sebebi. عَلَى 'alā 'illātihi; her hâlde, her koşulda.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 907)

KMT: الْعِلَّة/el- 'illetu; 'ayn'ın kesriyle, 1. Maraz anlamındadır, isim ve mastar olur. عَلَى 'ilelun. marazlı insana, başkalarını uğraştırdığı için ya da hastalığın belirtileri sürekli olduğu için ikinci baptan عَلَى 'alīlun denilmiştir. 2. Bir insanı teveccüh ettiği şeyden alıkoyan özür, mazeret ve sebeptir; minhu hadisu Asım b. Sabit: “ مَا عَلَيَّ وَأَنَا جُلْدٌ ”; cihadı terk etmek için mazeretim nedir, ki savaşmak için büyük nedenlerim var. 3. Sebep ve neden anlamında kullanılmaktadır. 4. Fıkıhta bir hükmün verilmesinin sebebidir. 5. Sarfta أ, ي, و harflere illetli harfler denir. 6. Qudā'a kabilesine denir. 7. عَلَى 'illātun ise hâller, durumlar anlamında kullanılmaktadır: عَلَى 'alā 'illātihi; her hâlde, her koşulda. Âsım Efendi (2013, s. 2658)

MLAM: t. عِلَّة/illet, عَلَى 'illātun ve عَلَى 'ilelun; 1. Hastalık: لِكُلِّ عِلَّةٍ دَوَاءٌ/likulli 'illetin devā'un; her hastalığın ilacı vardır. 2. Bahane: عِلَّةٌ وَاهِيَةٌ/illetun vāhiyetun; bu cümlelerin kelime kelimesine çevrildiğinde “Zaif bahane” anlam anlamına çevrildiğinde ise “İnandırıcı olmayan bahane.” Türkçedeki karşılığı ise “Sudan bahane.”. 3. Sebep. 4. fel. Varlığın sebebi. 5. ed. Şiirde aruzun değiştirilmesidir. Ahmet Muhtar (2008, s. 1540)

→ حُرُوفُ الْعِلَّة/hurūfu'l- 'illeti; dil bil. (dil bilgisi) Arapçada illetli harfler; أ, ي, و. Ahmet Muhtar (2008, s. 1540)

[<Ar. 'illet √'-l-l 'hasta etti, hastalandırdı, hasta etti'] Arapçada 'illet; “Hastalık, bahane, sebep, fel. varlığın sebebi, ed. şiirde aruzun değiştirilmesidir.” anlamları varken Türkçede ise; “Hastalık, mec. hastalık derecesine varan alışkanlık, mec. bozukluk, kızdıran, sinirlendiren (şey veya kimse), fel. sebep” anlamlarını taşımaktadır. Buna göre illet kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçerken anlamı daralmış ama Türkçede farklı anlamlar da kazanmıştır.

→ ille velakin; bağ. hlk. Gelgelelim: İlle velakin bunun ne dermanı vardır ne de fermanı. - O. C. Kaygılı. TS (2011, s. 1179)

illetli

“1. sf. Hastalığı olan. 2. sf. mec. Sürekli aksaklık gösteren.” TS (2011, s. 1179)

[<Ar. *illet* + Tr. *-li (üye)*] *İlletli*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

illetlilik

“is. İletli olma durumu.” TS (2011, s. 1179)

[<Ar. *illet* + Tr. *-li (üye)* + Tr. *-lik(üye)*] *İlletlilik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

illî عِلِّيّ / illî

“sf. fel. esk. Nedensel.” TS (2011, s. 1179)

AEL, KM, KMT, MLAM’de geçmemektedir.

[<Ar. *illiyy* √ *ill* + *-î (sıfat yapan ek)*] Arapça olan *İllî* sözcüğü, Arapçadan sıfat yapan eki de almasına rağmen Arapça ve dijital Arapça sözlüklerinde *illî* şeklinde bir kelimeye rastlanmamış. Buna göre *illî* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

illiyet عِلِّيَّة / illiyet

“a. fel. esk. Nedensellik.” TS (2011, s. 1179)

AEL, KM, KMT’de kayda alınmamıştır.

MLAM: “‘illetten sinay-ı master, Nedensellik.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1540)

Genellikle sinay-ı masterları *AEL, KM, KMT*’de ele alınmamıştır. *illiyet* kelimesi; *AEL, KM, KMT*’de geçmemiş olsa da Arapça bir kelimedir.

ilmî عِلْمِيّ / ilmî

“sf. Bilimsel: Tarihin karmakarışık olayları ilmî metotlarla incelenebilir mi? - C. Meriç.” TS (2011, s. 1179)

MLAM: “‘ilme ism-i mensuptur, sf. Bilimsel.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1544)

[<Ar. *ilmî* √ *ilm* + *-î (sıfat yapan ek)*] *İlmî* sözcüğü, Arapça ve Türkçede aynı anlamda kullanıldığı için Arapçadır.

ilmiahlak

“a. top. b. Töre bilimi.” TS (2011, s. 1179)

[<Ar. *‘ilmî* + Ar. *aḥlāk*] *İlmiahlak*’ın iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, yeni anlam kazanıp Türkçeleşmiştir.

ilmihâl

“a. *din b. esk.* İslam dininin kurallarını öğretmek için yazılmış kitap.” TS (2011, s. 1179)

[<Ar. *‘ilmî* + Ar. *ḥāl*] *İlmiahlak* kelimesinin iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, yeni anlam kazanıp Türkçeleşmiştir.

ilmiye عِلْمِيَّة/‘ilmiyye

“a. *din b. esk.* 1. Din işleriyle uğraşan hocalar sınıfı: *İlmiyeden bir zat.* 2. Din işleriyle uğraşanların mesleği.” TS (2011, s. 1179)

AEL, KM, KMT ve *MLAM*’de geçmemiştir.

[<Ar. *‘ilmiyye* √*‘ilm* + *-î* (sıfat yapan ek) + *-e* (müenneslik eki)] *İlmiye*, yukarıdaki sözlüklerde kayda alınmamış. Ancak Arapçada *‘ilmiyye*, “عَلَّمَ/‘aleme; bir şeyi bildi, öğrendi, tanıdı, anladı”dan türetilmiştir. Aslında *‘ilmiyye*, *‘ilme* ism-i mensup olan عِلْمِيّ/‘ilmiyy sözcüğün mennes şeklidir. Yani Arapçada *‘ilmiyye*, münnes kelimelerin sıfatı şeklinde kullanılmıştır; مَقَالَةٌ عِلْمِيَّة/maḳāletun ‘ilmiyyetun: bilimsel makale, أَخْبَارٌ عِلْمِيَّة/aḥbārun ‘ilmiyyetun: bilimsel haber(ler) gibi olur. *İlmiye*, Arapçadan Türkçeye de geçmiş fakat aynı anlamda kullanılmamış. Hatta dinî bir terim; “Din işleriyle uğraşan hocalar sınıfı ve din işleriyle uğraşanların mesleği” olmuştur.

ilmühaber

“a. 1. Birinin yer, hâl, medeni durum vb. ni gösteren belge. 2. Bir şeyin teslim alındığını gösteren belge. alındı kâğıdı.” TS (2011, s. 1179)

→ *doğum il mühaberi, ikametgâh il mühaberi, vefat il mühaberi* TS (2011, s. 1179)

[<Ar. *‘ilm* + Ar. *ḥaber*] *İlmühaber* sözcüğünün her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçeleşmiştir.

iltibas التباس/iltibās

“a. *esk.* Andırışma. **iltibasa yol açmak** karışıklığa sebep olmak.” TS (2011, s. 1180)

AEL: التَّبَسُّبُ/iltebese; karışık oldu, zorlaştı, karmakarışık oldu. karşıklığa sebep oldu. التَّبَسُّبُ السَّيِّئُ بِشَيْءٍ آخَرَ/iltebese 'ş-şey'u bi-şey'in ahare; bu şey başka şeyle karıştı. التَّبَسُّبُ عَلَيْهِ الْأَمْرُ/iltebese 'aleyhi'-l-emru; bu mesele onu andırıştı ve o, şüphelenmeye başladı, doğruyu ayıramadı. التَّبَسُّبُ بِهِ/iltebese bihi; onu eşlik ettirdi, arkadaşlık ettirdi. مُتَلَبِّسَةً بِالتَّيْجَانِ/multebiseten bi't-ticāni; taçlarla bağlantılı oldu, taçlardan ayrılmadı. Lane (1953, s. 2647)

KM: فَخِفْتُ أَنْ يَكُونَ قَدْ التَّبَسُّبُ بِـ/feḫiftu en yakūna ḳad iltubise bī; ondan sonra aklımın karışmasından, bocalamaktan o kadar korktum ki.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1163)

KMT: الْإِلتِبَاسُ/el-iltibāsu; ifti'āl vezninde, (bir nesne) karışık ve benzer olmak. Hadiste geçtiği gibi فَخِفْتُ أَنْ يَكُونَ قَدْ التَّبَسُّبُ بِـ/feḫiftu en yakūne ḳad iltubise bī; ondan sonra aklımın karışmasından, bocalamaktan o kadar korktum ki.” Âsım Efendi (2013, s. 2718)

MLAM: التَّبَسُّبُ/iltebese; birbiriyle karıştı, birbirine karıştırdı. يَلْتَبِسُ/yeltebisu; birbiriyle karışır, birbirine karıştırdır. الْإِلتِبَاسُ/iltibāsen; birbiriyle karışmak, birbirine karıştırmak. مُتَلَبِّسٌ/multebisun; birbiriyle karışan, birbirine karıştıran. التَّبَسُّبُ بِهِ/multebesun bihi; birbiriyle karışılan, birbirine karıştırılan şey: التَّبَسُّبُ عَلَيْهِ الْحَقُّ بِالْبَاطِلِ/iltebese 'aleyhi'-l-ḥaḳḳa bi'l-bāṭili; o, doğru ile yanlış karıştırdı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1990)

iltibās'ın anlamları ise; “1. a. fel. tas. İki farklı şeyi bir araya karıştırıp onun bir şey olduğunu düşünme. 2. a. psk. fikirlerin karıştırılması.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1990)

[<Ar. iltibās √l-b-s ‘(bir şeyi -e) zor geldi, karışık geldi’] Üstteki bilgilere göre; iltibas sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Lakin Türkçede iltibasa yol açmak bir deyim kazanmıştır.

iltica التَّجَاءُ/ilticā

“a. Sığınma. iltica etmek sığınmak: ‘Kovalıyorlarmış, kaçmış, saklanmak için saraya iltica etmek istemiş.’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1180)

→ iltica hakkı TS (2011, s. 1180)

AEL: التَّجَاءُ/iltece'e; bir yere veya kişiye sığındı, güvenilen bir yer istedi.” Lane (1953, s. 2651)

KM: التَّجَاءُ/iltece'e; sığındı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1166)

KMT: “الْإِلْتِجَاءُ/el-ilticā’; ifti‘āl vezninde, sığınmak: إِلَيْهِ الْتَجَا/iltece’e ileyhi; ona sığındı.” Âsım Efendi (2013, s. 229)

MLAM: “الْتِجَاءُ/iltece’e; sığındı. يَلْتَجِي/yelteci’u; sığınıyor, sığınır. الْتِجَاءُ/ilticā’en; sığınmak. مُلْتَجِي/multeci; sığınmacı, sığınan kişi. إِلَيْهِ مُلْتَجَا/multece’un ileyhi; sığınılan yer, kişi: التَّجَا الشَّخْصُ إِلَى صَدِيقِهِ/iltece’e ‘ş-şahşa ilā şadiykihi; adam arkadaşına sığındı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1994)

ilticā’ın diğer anlamı ise; 1. Caymak, vazgeçmek: اِلْتِجَا عَنْ دِرَاسَةِ الْحُقُوقِ إِلَى دِرَاسَةِ فَنِّ الْعِمَارَةِ/iltece’e ‘an dirāseti’l- hukuk ilā dirāseti fannu’l-‘imārati; hukuk okumaktan vazgeçip mimarlık sanatı okumaya (yöneldi). 2. Dava açmak: اِلْتِجَا إِلَى الْمَحْكَمَةِ/iltece’e ilā ‘l-mahkemeti; o, mahkemeye sığındı. 3. Savaşmak: اِلْتِجَا إِلَى السَّلَاحِ/iltece’e ilā ‘s-silāhi; o, silaha sığındı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1994)

[<Ar. *ilticā*’ √l-c-’ ‘sığındı, başvurdu, gitti’] Yukarıda verilen bilgilere göre; *iltica*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Ancak *iltica etmek*, Türkçeleştirilmiştir.

iltica hakkı

“is. huk. Sığınma hakkı.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *ilticā*’ + Ar. *ḥaqq* + Tr. -ı (i.3tk)] *İltica hakkı* sözcüğünün, her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleşmiştir.

iltifat اِلْتِفَات/iltifāt

a. 1. Birine güler yüz gösterme, birinin hatırını sorma, birine tatlı davranma: “Genç kızlar erkeklerin iltifatlarına nasıl karşılık vereceklerini şaşırmışlardı.” - M Yesari. 2. İlgi gösterme, rağbet etme: “Kime iltifat dozunu artırırsa ona gerçekten de bir şeyler olurdu.” - Ç. Altan. 3. ed. Söz söylerken, daha çok etki sağlamak için beklenmedik bir anda sözü, konu ile çok yakından ilgili birine veya bir şeye yöneltme. 4. Yüzünü çevirerek bakma. **iltifat etmek 1)** ilgilenmek, saygı göstermek: “iltifat etti, hatırını sordu.” - M. Ş. Esendal. 2) beğenmek, rağbet etmek: *Akşamki yemeklere iltifat eden çok oldu.* TS (2011, s. 1180)

AEL: “الْتَفَتَ/iltefete; o tarafa baktı. الْتَفَتَ إِلَى الشَّيْءِ/iltefete ilā ‘ş-şey’i; bu şeye yüzünü çevirerek baktı. مَا الْتَفَتَ إِلَيْهِ/mā iltefete ileyhi; ona saygı göstermedi, onunla ilgilenmedi.” Lane (1953, s. 2665)

KM: “الْإِلْتِفَاتُ/el-iltifāt; bir nesneye doğru boyun çevirip yüz döndürmekle teveccüh etmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1181)

KMT: “الْإِلْتِفَاتُ/el-iltifātu; bir nesneye doğru boyun çevirip yüz döndürmekle teveccüh etmek: الْتَفَتَ إِلَيْهِ/iltefete ileyhi; ona doğru boyun çevirip yüz döndürmekle teveccüh etti.” Âsım Efendi (2013, s. 802)

MLAM: “الْتَفَتَ/iltefete; ilgilenildi, ilgi gösterdi. يَلْتَفِتُ/yeltefitu; ilgileniyor, ilgilenir, ilgi gösteriyor, gösterir. الْتِفَاتُ/iltifāten; ilgilenmek, ilgi göstermek. مُلْتَفِتٌ/multefitun; ilgilenen, ilgi gösteren kişi. الْتَفَتَ إِلَيْهِ/multefitun ileyhi; ilgi gösterilen kişi veya şey: الْتَفَتَ إِلَى تَعْلِيمِ إِخْوَتِهِ الصِّغَارِ/iltefete ilā ta ‘līmi ihvetihi ‘ş-şigār; (o erkek), küçük kardeşlerinin eğitimiyle ilgilenildi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2021)

iltifāt’ın diğer anlamları ise; **1.** Yüzünü çevirerek bakmak: الْتَفَتَ قَبْلَ أَنْ يَغِيرَ الْتَفَتَ/iltefete kable en ya ‘bire’t-ṭarīka; yoldan geçmeden önce (sağa sola) yüzünü çevirerek baktı. **2.** -den Yüz çevirmek, terk etmek, bırakmak: الْتَفَتَ الشَّخْصَ -den (عن) الْتَفَتَ/iltefete ‘ş-şahşu ‘anhu; adam, ondan yüzünü çevirdi. **3. a. bel.** Konuşma esnasında, aniden başka konuya geçme. Ahmet Muhtar (2008, s. 2022)

[<Ar. *iltifāt* √l-f-t ‘döndürdü, çevirdi, (dikkatini) çekti, uzaklaştırdı’], *İltifat*, Türkçeye geçerken bazı anlamlar; “İlgi gösterme, yüzünü çevirerek bakma, söz söylerken, daha çok etki sağlamak için beklenmedik bir anda sözü, konu ile çok yakından ilgili birine veya bir şeye yöneltme” olarak geçmiştir. Lakin Türkçede de yeni anlam; “Birine güler yüz gösterme, birinin hatırını sorma, birine tatlı davranma” kazanmış.

iltifatkâr

“sf. Güler yüz gösteren, hoş davranan, mültefit.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltifāt* + Far. -kār] *İltifatkâr* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

iltifath

“sf. Yüze gülen, gönül alan: Naciye Hanım bu iltifatlı karşılığa aynı hararetle mukabele etmedi. - Peyami Safa.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltifāt* + Tr. -*lı(iiye)*] *İltifatlı* kelimesi, isimden isim yapan yapım eki olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iltihabi التَّهَابِي/iltihābî

“sf. esk. İltihabı olan, yangılı, iltihaplı.” TS (2011, s. 1180)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de alınmamaktadır.

[<Ar. *iltihābî* √*l-h-b* ‘tutuştı, susadı’ + -*î* (sıfat yapan ek)] *iltihābî* kelimesi, sözlüklerde bulunmamasına rağmen Arapçada kullanılmaktadır. Tıbbi sözlükte şu şekilde geçmektedir; “دَاءُ الْأَمْعَاءِ التَّهَابِي/da‘u ‘l-am ‘ā’i ‘l-iltihābî; inflamatuvar bağırsak hastalığı” (2022) gibi hastalıklarla kullanılmaktadır. Buna göre *iltihabi* sözcüğü, Arapçada kullanış gibi Türkçede kullanılmış.

iltihak التَّحَقُّق/iltihāk

“a. esk. Katılma. **iltihak etmek** katılmak: ‘Ricat yolu üstünde bıraktığımız nöbetçiler birer birer müfrezeyle iltihak etti.’ - F. R. Atay.” TS (2011, s. 1180)

AEL, KM ve KMT’de bulunmadı.

MLAM: “التَّحَقُّق/iltihāka; katıldı. يُلْتَحَقُّ/yaltahiku; katılır. التَّحَقُّقًا/iltihāken; katılmak. مُلْتَحَقٌ/multahikun; katılan. مُلْتَحَقٌ بِهِ/multahakun bihi; katılınan: التَّحَقُّقُ بِالْجَيْشِ/iltihāka bi ‘l-ceyşi; askere katıldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1999)

iltihāk’ın diğer anlamları; 1. İyice yaklaşmak, yetişmek. 2. Yapışmak: التَّحَقُّقُ بِهِ/iltihākat bihi ‘l-maṣā’ibu; bu cümle kelimesi kelimesine çevrildiğinde ‘Sıkıntılar, ona yapıştı.’ anlamı anlamına çevrildiğinde ‘Sıkıntılar, ona üst üste geldi.’ şeklinde olur.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1999)

[<Ar. *iltihāk* √*l-h-k* ‘bir şeye yetişti, ulaştı, peşinden gitti, yakaladı’] *iltihak* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış. *İltihak etmek* ise Türkçeleştirilmiştir.

iltihap التَّهَاب/iltihāb

“a. tıp, Yangı.” TS (2011, s. 1180)

→ *bağırsak iltihabı, karın zarı iltihabı, orta kulak iltihabı, yutak iltihabı* TS (2011, s. 1180)

AEL: “الْتَهَبْتُ النَّارَ/iltehebet 'n-nāru; ateş dumansız bir şekilde alevlendi, parladı, الْتَهَبَ عَلَيْهِ/iltehebe 'aleyhi; ona kızdı, öfkelenildi. الْتَهَبَ/iltehebe; (vücudu) iltihaplandı. الْتَهَبَ جُوعًا/iltehebe cū'en; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevrildiğinde ‘Açlıktan yandı’ şeklinde olur. Türkçedeki karşılığı ise ‘Açlıktan öldü veya çok acıktı’ şeklindedir.” Lane (1953, s. 2675)

KM: “أَلْهَبَ النَّارَ فَالْتَهَبْتُ/elhebe 'n-nāru fe 'l-tehebet; o ateşi yaktı, (ateş de) alevlendi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1190)

KMT: “الْإِلْتِهَابُ/el-iltihāb; ifti'āl vezninde, ateşi alevlenmek: أَلْهَبَ النَّارَ فَالْتَهَبْتُ/elhebe 'n-nāru fe 'l-tehebet; ateşi yaktıktan sonra alevlendi.” Âsım Efendi (2013, s. 668)

MLAM: “الْتَهَبْتُ/iltehebet; (ateş) alevlendi. تَلْتَهَبُ/teltehibu; (ateş) alevlenir, alevleniyor. الْتِهَابُ/iltihāben; (ateş) alevlenmek. مُلْتَهَبَةٌ/multehibetun ve مُلْتَهَبٌ/multehibun alevlenen, yanan: مَوَادُّ مُلْتَهَبَةٌ/mavādun multehibetun; yanan maddeler.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2039)

iltihāb'ın diğer anlamları; **1.** Çok acıkmak: الْتَهَبَ الْمُسَافِرُ جُوعًا/iltehebe 'l-musāfiru cū'an; bu cümle kelimesi kelimesine çevrildiğinde ‘Açlıktan yandı’ şeklinde olur, anlamı anlamına tercüme edildiğinde ise ‘Açlıktan öldü veya çok acıktı’ şeklinde olur. **2.** İltihaplanmak: الْتَهَبْتُ الْأُذُنَ/iltehebeti 'l-uḍunu; kulağı iltihaplandı. **3.** Öfkelenmek: الْتَهَبَ الْفُلَانُ/iltehebe fulānun; adam çok sinirlendi. **4.** a. t. iltihāb, Ç. الْتِهَابَاتُ/iltihābātun; yangılar, iltihaplanmalar. **5.** Yanmak: الْتَهَبَ الشَّخْصُ/iltehebe 'ş-şahşu; adam yandı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2039)

[<Ar. *iltihāb* √*l-h-b* ‘yaktı, tutuşturdu, susadı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *iltihap* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

iltihaplanma

“is. Yangılanma.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltihāb* + Tr. *-lan-* (fiye) + Tr. *-ma* (fiye)] *İltihaplanma* ise Türkçeleştirilmiştir.

iltihaplanmak

“(nsz) Yangılanmak.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltihāb* + Tr. *-lan-* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İltihaplanmak* kelimesi de Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iltihaplı

“sf. Yangılı.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltihāb* + Tr. *-lı* (iye)], *İltihaplı* kelimesi, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iltihapsız

“sf. Yangısız.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltihāb* + Tr. *-sız* (iye)] *İltihapsız* kelimesi, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iltimas التماس/iltimās

a. 1. Haksız yere, yasa ve kurallara uymaksızın kayırma, arka çıkma: “Onun için buraya kabul edilişimde bir iltimas seziyordum, buysa beni yerin dibine geçiriyordu.” - O. Kemal. 2. mec. Birine herhangi bir konuda öncelik ve ayrıcalık tanıma: “Şimdi bir de tavsiyeden iltimastan bahsediyorlar.” - N. Hikmet. **(birine) iltimas etmek** (veya **geçmek**) kayırmak, korumak: “Sanırım ki öğretmenler bana iltimas geçiyorlardı.” - A. Erhat. **(birinin) iltiması olmak** arkası, kayıracısı olmak. TS (2011, s. 1180)

AEL: “الْتَمَسْتُ الشَّيْءَ/iltemestu ‘ş-şey’e; şeyi istedim. مَن سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسْ بِهِ عِلْمًا/men seleke tarīḳan yeltemisu bihi ‘ilmen; kim ilim talep etmek için yol tutarsa.” Lane (1953, s. 2673)

KM: “الْتَمَسَ/iltemese; istedi, talep etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1188)

KMT: “الْإِلْتِمَاسُ/el-iltimās; ifti‘āl vezninde, talep eylemek: الْتَمَسَ الشَّيْءَ/iltemese ‘ş-şey’e; bu şeyi talep eyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 2723)

MLAM: “الْتَمَسَ/iltemese; istedi, talep etti. يَلْتَمِسُ/yeltemisu; istiyor, ister, talep ediyor, eder. اِلْتِمَاسًا/iltimāsen; istemek, talep etmek. مُلْتَمِسٌ/multemisun; isteyen, talep eden.

مُلْتَمَسٌ/multemesun; istenilen, talep edilen; الشَّخْصُ مُسَاعِدَةً/iltemese 'ş-şahşa musā 'adeten; adam yardım istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2036)

iltimās'ın diğer anlamları ise; “1. Bahane bulmak: اِلْتِمَاسٌ لَهُ عُذْرًا/iltemese lehu 'uzren; onun için bir bahane icad etti. 2. a. Yardım veya burs almak için yazılan dilekçe. 3. a. huk. Mahkemede verilen karar, tekrar gözden geçirilmesini istemektir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2036)

[<Ar. *İltihāb* √l-m-s 'dokundu, değdi, hissetti'] *İltimas*, Arapçada “İstemek, talep etmek, bahane bulmak, yardım veya burs almak için yazılan dilekçe, mahkemede verilen karar, tekrar gözden geçirilmesini istemektir” anlamları varken Türkçede “Haksız yere, yasa ve kurallara uymaksızın kayırma, arka çıkma ve birine herhangi bir konuda öncelik ve ayrıcalık tanıma” manalarını taşır. Türkçede kullanılan *iltimas*, farklı anlamlar benimsemiştir. Ayrıca (birine) *iltimas etmek* (veya *geçmek*) ve (birinin) *iltiması olmak* ifadeleri, Türkçeleştirilmiş ifadelerdir.

iltimasçı

“is. Kayırıcı.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltimās* + Tr. -cı (iiye)] *İltimasçı* kelimesi, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iltimasçılık

“is. Kayırıcılık.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltimās* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İltimasçılık* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

iltimash

“1. sf. Arkalı. 2. sf. Kayırılarak yapılan (iş).” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltimās* + Tr. -lı (iiye)] *İltimashlı* kelimesi, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iltisak التِصَاق/iltiṣāk

“a. esk. Kavuşma, bitişme, birleşme.” TS (2011, s. 1180)

AEL, KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “التَصَقَّ/iltasaka; yapıştı, يَلْتَصِقُ/yaltaşıku; yapışır, yapışıyor. التِّصَاقُ/iltiṣākun; yapışmak. لَاصِقٌ/lāṣiqun; yapışan, yapışkan. مَلْصُوقٌ بِهِ/malṣūqun bihi; yapışmış olunan: التَّصَقَّ الدُّبَابُ بِالْحَلْوَى/iltasaka 'd-dubābu bi'l- ḥalvā; sinekler, helvaya yapıştı.” Ahmet Muhtar (2008, 2011)

iltiṣāk'ın diğer anlamları; “1. (-e) Çok sevmek, içten bağlı kalmak: التَّصَقَّ الصَّبِيُّ بِأُمِّهِ/iltasaka 'ş-şabiyyu bi-ummihi; çocuk annesine yapıştı. 2. a. ç. التِّصَاقَاتُ/iltiṣākātun; yapışmalar. 3. Birleşme. 4. fiz. Partiküllerin birbirini çekme kuvveti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2011)

[<Ar. *iltiṣāk* √l-ṣ-k ‘yapıştı’] *iltiṣāk* kelimesinin AEL, KM ve KMT’de geçmemesinden dolayı diğer sözlükler de taranmıştır. Dijital sözlüklerde şu şekilde; “Temīm’in ağzında التَّصَقَّ/iltasaka; birleşti, bitti” geçmiştir. Dolayısıyla *iltisak*, Türkçede benzer anlamlarda kullanılmış.

iltisaki التِّصَاقِي/iltiṣākî

“sf. db. esk. Bitişken.” TS (2011, s. 1180)

→ *iltisaki dil* TS (2011, s. 1180)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamış.

[<Ar. *iltiṣākî* √*iltiṣāk* + -î (sıfat yapan ek)] *İltisaki* “لَاصِقٌ/laṣaq; birleşti, bitti” kökünden türetilmiş. *ifti ‘āl* veznine göre uydurulmuş. Bir de ism-i mensup yapan ekle birleşmiştir. Ancak *iltisaki* şekli; çalışmamızın temel sözlüklerinde, başka sözlüklerde ve dijital sözlüklerde geçmemiş. Yani Araplar bu şekilde kullanmamışlar. Bu durum da *iltisaki* kelimesinin Türk dilinde oluşarak terimleştirilmiştir.

iltisaki dil

“is. db. Bitişken dil.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltiṣākî* + Tr. *dil*] *İltisaki dil*, Türkçeleştirilmiş birleşik sözcüktür.

iltizam التِّزَام/iltizām

“a. esk. 1. Kayırma, bir tarafı tutma. 2. Gerekli bulma. 3. Kesenek. **iltizam etmek** keseneğe almak.” TS (2011, s. 1180)

AEL: “التَّزَمَ/iltezeme; bu meselenin sorumluluğunu aldı, üstlendi. التَّزَمَ الْمَالُ/iltezeme 'l-māle; paranın ödemesi için kendini sorumlu tuttu.” Lane (1953, s. 3009)

KM: التَّزَمَ/iltezemehu; onu devam ettirdi, onun yapılmasını sürdürdü, sarıldı, kucakladı, lazım oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1173-1174)

KMT: الإلتِزَامُ/el-iltizāmu; ifti‘āl vezninde, 1. Mulāzemet anlamındadır: التَّزَمَ/iltezemehu; onu devam ettirdi, onun yapılmasını sürdürdü. 2. Lazım olmak: التَّزَمَ/iltezeme ‘ş-şey’e; bu şey ona lazım oldu. 3. Sarılmak, kucaklamak: التَّزَمَ/iltezemehu; ona sarıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 5202)

MLAM: التَّزَمَ/iltezeme; üstlendi, sorumluluğu aldı, görev olarak aldı. يُلْتَزِمُ/yeltezimu; üstleniyor, üstlenir, sorumluluğu alıyor, alır, görev olarak alır. الإلتِزَامُ/iltizāmen; üstlenmek, sorumluluğu almak, görev olarak almak. مُلتَزِمٌ/multezimun; üstlenen, sorumluluğu alan, görev olarak alan. مُلتَزَمٌ/multezemun; üstlenilen, sorumluluğu alınan, görev olarak alınan: التَّزَمَ الشَّخْصُ الأَمْرَ/iltezeme ‘ş-şahşu’l-emre; adam, bu işin sorumluluğunu aldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2007)

iltizām’ın diğer anlamları; “1. Uymak, tabi olmak: التَّزَمَ بِالْقَانُونِ/iltezeme bi’l-kānūni; yasaya uydu. 2. Kendini bir şey ile yükümlü tutmak. 3. Taahhüt etmek: التَّزَمَ لِلدَّوْلَةِ/iltezeme lil-devleti; o, devlete (aylık olarak para ödeyeceğini) taahhüt etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2007)

İsim olan iltizām ise; “a. t. iltizām, ç. الإلتِزَامَاتُ/iltizāmātun. 1. Taahhüt: وَفَّى/veffā bi-iltizāmātihi; o, taahhütlerini ödedi. 2. Vazife (ahlaki, edebi, manevi vb.): الإلتِزَامُ الْعِلَاقِي/iltizāmun ehlākiyyun; ahlaki vazife.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2008)

[<Ar. *iltizām* √l-z-m ‘yapmayı sürdürdü, devam etti, bağlı kaldı, zorunlu oldu, gereksedi, bir yerde kaldı, hasıl oldu’] *İltizam*; Arapçada “Bir şeyi devam ettirmek, lazım olmak, kucaklamak, üstlenmek, sorumluluğu almak, tabi olmak, kendini bir şey ile yükümlü tutmak, taahhüt etmek, vazife ve Taahhüt” gibi manaları taşıırken Türkçeye geçince çok farklı anlamlar “Kayırma, bir tarafı tutma, gerekli bulma, kesenek” kazanmıştır. Bu sebeble *iltizam* kelimesi, artık Türkçeleştirilmiştir.

iltizamcı

“is. Kesenekçi.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltizām* + Tr. -cı (iiye)] *İltizamcı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

iltizamcılık

“is. Kesenekçilik.” TS (2011, s. 1180)

[<Ar. *iltizām* + Tr. -cı (iye) + Tr. -lık (iye)] *İltizamcılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iltizami التزامي/iltizāmī

“sf. esk. İsteyerek, bilerek yapılan.” TS (2011, s. 1180)

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de geçmemektedir.

[<Ar. *iltizāmī* √*l-z-m* + *ī* (ya’l-mutekelim)] *iltizāmī* kelimesi; hem *AEL*, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de hem de dijital sözlüklerde bulunmamaktadır. Sözlüklerde bulunmamasının sebebi ise; *ī* (ya’l-mutekelim)’nin kelimelerle beraber sözlüklere alınmamasıdır. Sonuç ise; Arap dilinde *iltizāmī* “İsteyerek yaptım” fakat Türk dilinde “İsteyerek, bilerek yapılan” anlamındadır. Türkçede kullanılan *iltizami* kelimesi; küçük bir değişikliğe uğramış olsa da kelimenin mahiyeti korunmuştur.

ilzam الزام/ilzām

“a. 1. Cevap veremez duruma getirme, susturma. 2. Herhangi bir iş yerinin gelirlerini toplama işini üzerine alma. **ilzam etmek** susturmak.” TS (2011, s. 1180)

AEL: *الزَمَهُ شَيْئًا/elzemehu şey’en*; o, şeyi yapması veya ödemesi için onu mecbur etti. Geçen cümlelerin diğer anlamı ise o, o şeyle, ona acı çektirdi, onun acı çekmesini mecbur kıldı. *الزَمَهُ شَيْئًا لَا يُفَارِقُهُ/elzemehu şey’en lā yufāriqahu*; o, o şeyle onu (ömrü boyunca) yükümlü tuttu. *الزَمَهُ الْبَيِّنَةَ/elzemehu ’l-beṭṭene*; ona delil vererek kabul ettirdi, ona kanıt sunarak onu susturdu. *الزَمَهُ الْعَمَلَ/elzemehu ’l-‘amele*; o, bu iş için ona zorladı. Lane (1953, s. 3009)

KM: *الزَمَهُ الشَّيْءَ/elzemehu ’ş-şey’e*; o, onu bu nesneye mecbur etti, gerektirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1173)

KMT: *الْإِلْزَامُ/el-ilzāmu*; hemzenin kesriyle, bir nesneyi bir adama lazım kılmak: *الزَمَهُ الشَّيْءَ/elzemehu ’ş-şey’e*; o, bu nesneyi ona lazım kıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 5202)

MLAM: *الزَمَ/elzeme*; mecbur etti. *يُزْلِمُ/yulzimu*; mecbur ediyor, eder. *الزَّامُ/ilzāmen*; mecbur etmek. *مُزْلِمٌ/mulzimun*; mecbur eden. *مُزْلَمٌ/mulzemun*; mecbur edilen: *الزَمَهُ الْمَرَضَ/elzemehu ’l-marāzu ’l-firāşe*; hastalık, onu yatakta yatmaya mecbur etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2007)

ilzām'ın diğer anlamı ise; “Delil ile yenmek: أَلْزَمَ/elzeme *haşmahu*; hasmını delil vererek yendi, susturdu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2007)

[<Ar. *ilzām* √*l-z-m* ‘yapmayı sürdürdü, devam etti, bağlı kaldı, zorunlu oldu, gereksedi, bir yerde kaldı, hasıl oldu’] “Cevap veremez duruma getirme, susturma” manası taşıyan *ilzam*, Türkçeye geçince anlam genişlemesine uğrayıp “Herhangi bir iş yerinin gelirlerini toplama işini üzerine alma” anlamı kazanmıştır.

ima إِيْمَاء/īmā'

a. 1. Dolaylı olarak anlatma, üstü kapalı belirtme, işaretleme, anıştırma, ihsas: “Başkalarına ima ile bile söylemekten çekindiğim en mahrem şeyleri bilen insandın sen.”

- P. Safa. 2. Açıkça belirtilmeyen, dolaylı olarak anlatılan şey. **ima etmek** dolaylı anlatma, anıştırmak, ihsas etmek: “Kendisine bu sevdadan vazgeçmesini nezaketle ima ettim.” - N. Hikmet TS (2011, s. 1180)

AEL: “ms. إِيْمَاء/īmā'un: أَوْمَأَ/evme'e; el, göz veya kaşla işaretledi, reddetmek için el, göz veya kaşla işaretledi.” Lane (1953, s. 2968)

Yine bu konuda Lane şöyle aktarıyor “إِيْمَاء/el-īmā'u; hasta kişinin namazda secde veya rükû yerine sadece elini veya başını hareket ettirmesidir.” Lane (1953, s. 2968)

Ayrıca إِيْمَاء/el-īmā'u diğer anlamı ise; “Arka tarafta olan kişiyi gerilemek için elini arkasına döndürerek işaret etmektir.” Lane (1953, s. 2914) şeklinde olur.

KM: “أَوْمَأَ/evme'e; el, göz veya kaşla işaretledi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1420)

KMT: “إِيْمَاء/īmā'un; arka tarafta olan kişiyi gerilemek için elinin arkasını döndürerek el, göz veya kaşla işaret etmektir.” Âsım Efendi (2013, s. 250-258)

MLAM: أَوْمَأَ/evme'e; bir insanın bir şeyi kabul etmesine veya bilmesine dair el, kaş, göz veya baş gibi bir uzvunu hareket ettirdi. يُؤْمِيءُ/yumî'u; bir insanın bir şeyi kabul etmesine veya bilmesine dair el, kaş, göz veya baş gibi bir uzvunu hareket ettiriyor, ettirir. إِيْمَاء/īmā'en; bir insanın bir şeyi kabul etmesine veya bilmesine dair el, kaş, göz veya baş gibi bir uzvunu hareket ettirmek. مُؤْمِيءٌ/mūmî'un; bir şeyi kabul etmesine veya bilmesine dair el,kaş, göz veya baş gibi bir uzvunu hareket ettiren kişi. مُؤْمَأٌ/mūme'un ileyhi; bir insanın kabul etmesine veya bilmesine dair el, kaş, göz veya baş gibi bir uzuvla işaret edilen şeydir. Ahmet Muhtar (2008, s. 2498)

īmā'’ın diğer anlamları ise; “is. 1. El, kaş, göz veya başla işaret etme. 2. Söylemek istenilen şeyi konuşmadan söyleme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2498)

[<Ar. *īmā'* √*v-m-* 'işaret etti'] *İma*, Türkçede “Dolaylı olarak anlatma üstü kapalı belirtme, işaretleme, anırttırma, ihsas ve açıkça belirtilmeyen, dolaylı olarak anlatılan şey” anlamına sahipken; Arapçada “El, göz veya kaşla işaretlemek, el, kaş, göz veya başla işaret etme, söylemek istenilen şeyi konuşmadan söyleme” anlamlarını taşımaktadır. Arapça ve Türkçede kullanılan anlamlar arasında farklılık görülmektedir. Bu farklı kullanıştan dolayı Türkçede kullanılan *ima* sözcüğünün Türkçeleştirilmiş olduğu sonucuna varılmıştır.

imal اعمال/i' māl

“a. 1. Ham maddeyi işleyip mal üretme. 2. Yapım. **imal etmek** ham maddeyi işleyerek bir mal üretmek: *Ayakkabı imal etmek.*” TS (2011, s. 1180)

AEL: “أَعْمَلُ/e 'malehu; çalıştırdı, yaptırdı, hizmet ettirdi. يُعْمِلُ نَفْسَهُ فِي الْأَمْرِ/you 'milu nefsehu fī'l-emri; bu işte kendini çalıştırıyor. Bu cümlelerin anlamı anlamına çevrildiğinde şöyle olur ‘Bu işte kendi isteği üzerine çalıştı.’ bu cümlelerin diğer anlamı ise kendi görüşünü uyguluyor.” Lane (1953, s. 2914)

KM: “أَعْمَلُ/e 'melehu; onu işletti, çalıştırdı. أَعْمَلَ آلَتَهُ/e 'male ālethu; o, onun aletini çalıştırdı, kullandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 913)

KMT: “الإعمال/el-i 'mālu; hemzenin kesriyle, 1. İş işletmek: أَعْمَلُ/e 'malehu; onu işletti, çalıştırdı. 2. Bir çeşit aleti veya nesneyi işte kullanmak: أَعْمَلَ آلَتَهُ/e 'male ālethu; onun aletini kullandı.” Âsım Efendi (2013, s. 4660)

MLAM: “أَعْمَلَ/e 'mele; çalıştırdı. يُعْمِلُ/you 'milu; çalıştırıyor, çalıştırır. إِعْمَالًا/i 'mālen; çalıştırmak. مُعْمِلٌ/mu 'milun; çalıştıran. مُعْمَلٌ/mu 'malun; çalıştırılan şey: أَعْمَلَ رَأْيَهُ/e 'male ra'yahu; onun görüşüyle (insanları) çalıştırdı. أَعْمَلَ ذِهْنَهُ فِي الدَّرْسِ/e 'mele zihnihi fī'd-dersi; derste zihnini çalıştırdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1554)

[<Ar. *i' māl* √*-m-l* 'yaptı, işledi, yerine getirdi, uğraştı, sonuç verdi'], Arapçadan Türkçeye geçen *imal*, Arapçada “Çalıştırmak, bir çeşit aleti veya nesneyi işte kullanmak” anlamlarını; Türkçede “Ham maddeyi işleyip mal üretme, yapım.” anlamlarını taşımaktadır. Bu sebeple Türkçede kullanılan *imal*, Arapçadan geçmiştir ama anlam değişmesinden dolayı Türkçeleştirilmiştir.

imalat اعمال/i' mālāt

a. 1. tic. Ham maddeyi işleyerek yapılan her türlü mal. 2. İşlenerek yapılan üretim: 'Bu paketler satılsın, imalata ondan sonra devam edilecekti.' - Ç. Altan." TS (2011, s. 1180-1181)

→ **imalathane, fason imalat, seri imalat** TS (2011, s. 1181)

AEL, KM, KMT ve MLAM'de geçmemektedir.

[<Ar. i' māl √-m-l + āt (çokluk eki)] *İmalat*, hem kelime hem de çoğul eki açısından Arapçadır. Ancak *imalat* kelimesi, ne sözlüklerde ne de ağızlarda bulunmuş. Sonuç olarak *imalat* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

imalatçı

"is.İmalat yapan kimse."TS (2011, s. 1181)

[<Ar. i' mālūt + Tr. -cı (iiye)] *İmalatçı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

imalatçılık

"is. İmalatçının yaptığı iş." TS (2011, s. 1181)

[<Ar. i' mālāt + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İmalatçılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

imalathane

"is. Ham maddeleri işleyerek piyasaya çıkacak duruma getiren iş yeri, yapımevi." TS (2011, s. 1181)

[<Ar. i' mālāt + Far. ḥāne] *İmalathane* birleşik kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

imale إمالة/imāle

"a. esk. 1. Bir tarafa yatırma, eğme. 2. ed. Aruz vezninde kısa okunması gereken heceyi ölçüye uydurmak için uzun okuma, zihaf karşıtı. **imale etmek** eğmek, çevirmek. **imale yapmak** ed. Kısa heceyi uzun okumak." TS (2011, s. 1181)

AEL: "إمالة/imāletun; elif harfinin ya' harfine veya fetha (üstün) kesreye (esre) imale edilerek okunmasıdır." Lane (1953, s. 3026)

KM: “أَمَّالٌ/emālehu; onu diğer tarafa doğru eğdi. أَمَّالٌ الإِبِلَ/emāle 'l-ible; deveyi tatlı otta otardı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1252)

KMT: “الإِمَّالَةُ/el-imāletu; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesneyi bir tarafa doğru eğmek: أَمَّالٌ/emālehu; onu diğer tarafa doğru eğdi. 2. Deveyi tatlı otta otarmak: أَمَّالٌ الإِبِلَ/emāle 'l-ible; deveyi tatlı otta otardı.” Âsım Efendi (2013, s. 4773)

MLAM: “أَمَّالٌ/emāle; eğidi. يُمِّيلُ/yumīlu; eğiyor, eğirir. أَمِّلُ/emil; eğil. إِمَّالَةً/imāleten; eğmek. مُمِّيلٌ/mumīlun; eğilen. مُمَّالٌ/mumālun; eğidiren: سَنَابِلُ الْقَمْحِ أَمَّالَتِ الأَمْطَارُ/emāleti 'l-amṭāru senābule 'l-ḳamḥa; yağmur, buğday başaklarını eğdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2148)

imāle'nin diğer anlamı ise, “Tecvitte elif harfinin ya' harfine veya fetha (üstün) kesreye (esre) imale yapılmasıdır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2148)

[<Ar. *imāle* √m-y-l ‘eğik oldu, eğildi, (güneş batıya doğru) yaklaştı, (dal rüzgarda) sallandı, haksızlık yaptı, sevdi, arzuladı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *imale* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış. Diğer anlamı; “Aruz vezninde kısa okunması gereken heceyi ölçüye uydurmak için uzun okuma” edebiyat alanında terimleştirilmiştir.

imam إمام/imām

a. 1. Cemaate namaz kıldıran kimse. 2. Müslümanlıkta mezhep kuran kimse. 3. Hz. Muhammed'den sonra onun vekilliği görevini üzerine alan halifelere verilen unvan. 4. Bazı küçük İslam devletlerinde devlet başkanı. 5. En önde bulunan kimse, önder. **imam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz** “bir şey alınma imkanı olmayan yerden, bir şeyler vermesini beklemek boştur” anlamında kullanılan bir söz. **imam osurursa cemaat sıçar** “yöneticilerin kötü bir iş yapmaları, onların buyruğundakilerin daha kötü bir iş yapmalarına yol açar” anlamında kullanılan bir söz. **imamın abdest suyu gibi** soğuk veya sıcak olması gerekirken ılık olan içecekler için kullanılan bir söz TS (2011, s. 1181)

→ *imambayıldı, imamevi, imamkayığı, imam nikâhı, imamsuyu, başımam, köy imamı, mahalle imamı* TS (2011, s. 1181)

AEL: إِمَامٌ/imāmun; insanlara örnek olan kişi, bir cemaatin veya topluluğun önderi. insanları yöneten kişidir. إِمَامٌ أُمَّتِهِ/imāmu ummetihi; kendi ümmetinin peygamberi, halife. إِمَامٌ الإِبِلَ/imāmu 'l-ibili; develerin rehberi. يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ/yavme ned'ū kulle unāsın

bi-imāmihim; o günde insanların liderleriyle çağırırız. Okulun öğrencileri, günlük öğrendikleri dersler, bir nesnenin endazesı. *وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ*/ve *innehumā lebi-imāmin mubīnin*; ve onlar ki apaçık ve geniş yoldalardır. Kible'ye yönelmek, yayın kirişi. Lane (1953, s. 91)

KM: *الإمام/el-imāmu*; bir topluluğun lideri, reisi, mimarların çırpı ipi dedikleri ipe denir, yol, bir işin üzerine sürekli düşünen, düzelten ve iyileştiren adam, Kur'an'ı Kerim, Peygamber, halife, ordunun lideri, okulun öğrencileri, günlük öğrendikleri dersler, rehber, bir nesnenin endazesı. *خَادِي*/hādī; yıldız, gezegen, Kible'ye yönelmek, yayın kirişi, kârgir binalarda binanın medar-ı tesviyesi olan ağaca denir, Muhammed b. Abdulcebbar ve Muhammed b. İsmail el-Bistamiyyan muhaddislerdir. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 62)

KMT: *الإمام/el-imāmu*; kitâb vezninde, **1.** İnsanların önüne geçen kişidir. **2.** Kendisine imtisal edilen insanlar, gerek reis olsun, gerek olmasın. **3.** Mimarların çırpı ipi dedikleri ipe denir, binayı onunla tesviye ederler: *سَوَّى الْمِعْمَارُ بِنَاءَهُ بِإِمَامٍ*/sevvā 'l-mi 'māru *binā'ahu bi'l-imāmi*; mimar, binayı çırpı ipiyle tesviye etti. **4.** Yol: *أَخَذْتُ إِمَامًا مُسْتَقِيمًا*/ahaztu *imāmen mustakīmen*; düz bir yolda yürüdüm. **5.** Bir işin üzerine sürekli düşünen, düzelten ve iyileştiren adam: *هُوَ إِمَامٌ ذَلِكَ الْأَمْرُ*/huve *imāmu zalike 'l-emri*; o, bu işin düzeltenidir. **6.** Kur'an'ı Kerim. **7.** Peygamber. **8.** Halife olan kişi: *هُوَ إِمَامٌ*/huve *imāmun*; o bir halife. **9.** Askerlerin komutanı: *هُوَ إِمَامُ الْجُنْدِ*/huve *imāmu 'l-cundi*; o, askerlerin komutanıdır. **10.** Okulun öğrencileri, günlük öğrendikleri dersler. **11.** Rehber. **12.** Bir nesnenin endazesı. **13.** *خَادِي*/hādī; yıldız, gezegen. **14.** Kible'ye yönelmek: *تَوَجَّهْتُ إِلَى الْإِمَامِ*/teveccehtu 'l-imāme; Kible'ye yöneldim. **15.** Yayın kirişi. **16.** Kârgir binalarda binanın medar-ı tesviyesi olan ağaca denir. **17.** Niyet eden, isteyen. **18.** Muhammed b. Abdulcebbar ve Muhammed b. İsmail el-Bistamiyyan muhaddislerdir. Âsım Efendi (2013, s. 4857-4858)

MLAM: t. sf. *إِمَامٌ/imāmun*. ç. *أَيْمَةٌ/e'immetun*; **1.** Sıfat-ı musebbete. **2.** İnsanlara örnek olan kişidir: *إِمَامُ الصَّلَاةِ/imāmu 'ş-şalāti*; namazın imamı. **3.** Aile, kabile veya kavmin reisi: *يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ*/yavme ned 'ū kulle unāsin *bi-imāmihim*; o günde insanların liderleriyle çağırırız. **4.** Levh-ı mahfuz: *أَخَصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ*/ve *kulle şey'in aḥşaynāhu fī imāmin mubīnin*; her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazdık. **5.** Belli ve geniş yol: *وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ*/ve *innehumā lebi-imāmin mubīnin*; ve onlar ki apaçık ve geniş

yoldalardır. 6. Dinde veya herhangi bir bilimde veya sanatta çok tanınmış kişidir: يُعْتَبَرُ سِبَاوَيْهٍ مِنْ أَيْمَةِ النَّحْرِ الْعَرَبِيِّ/ *yu'tabar sībavayh min e'immeti'l-naḥvi'l-'arabiyy*; Sibavey, Arapça nahvi'nde tanınmış kişilerden biri sayılır. 7. Müslümanların halifelığının zamanında halife olan kişidir. Ahmet Muhtar (2008, s. 120)

[<Ar. *imām* √e-m-m 'öne geçti, imamlık etti'] Yukarıdaki bilgilere göre; *imam* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Lakin Türkçede şu şekilde deyimler; *imam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz, imam osurursa cemaat sıçar, imamın abdest suyu gibi kazanmış.*

imambayıldı

“is. Bütün olarak kızartılmış ve ortası yarılmış patlıcanın içine soğan, sarımsak ve domatesli iç konularak yapılan zeytinyağlı yemek.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Tr. *bayıl-* + Tr. *-dı* (fçe)] *İmambayıldı*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

imame إمامة/imāme

“a. Tesbihlerin baş tarafına geçirilen uzunca parça.” TS (2011, s. 1181)

AEL: “إمامة/imāme; imamın makamı, imamlık.” Lane (1953, s. 90)

KM: “İnsanlara takaddüm etme, önlerine geçme, imamlık.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 62)

KMT: “إمامة/imāmetun; kitabet vezninde, 1. İnsanlara takaddüm eylemek yani önlerine geçmek. 2. İmamlık.” Âsım Efendi (2013, s. 4856)

MLAM: “إمامة/imāmetun; 1. Müslümanların lideri, halifesi olma. 2. İmamlık. 3. İnsanlara yol gösteren ve örnek olan kişidir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 120)

[<Ar. *imāme* √e-m-m 'öne geçti, imamlık etti'] “Tesbihlerin baş tarafına geçirilen uzunca parça.” manasını barındıran *imame* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir. Çünkü Arapçada bu sözcük; “İnsanlara takaddüm etme, önlerine geçme, imamlık.” anlamlarında kullanılmaktadır.

imamet إمامت/imāmet

“a. esk. İmamlık: ‘Bu zaman zarfında Bedri’yi yetiştiremezsem imamet elden gider, biz açlıktan ölürüz.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1181)

imāme kelimesine bakınız.

imamevi

“is. *hlk.* Kadınlara özgü cezaevi.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Tr. *ev* + Tr. *-i* (i.3tk)] *İmamevi* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imamkayığı

“is. *argo*, Tabut. **imamkayığına binmek** ölünün tabut içinde veya sal üzerinde mezarlığa götürülmek.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Tr. *kayık* + Tr. *-ı* (i.3tk)] *İmamkayığı* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imamlık

“1. is. İmam olma durumu. 2. is. İmamın görevi: ‘*Ne yapacağını şaşırdı. İmamlıktan atarlarsa diye korkuyor.*’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Tr. *-lık* (iiye)] *İmamlık* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imam nikâhı

“is. İslami kurallara göre kıyılan nikâh: ‘*Belediye nikâhını daha sonra yapmak üzere imam nikâhını kıydılar.*’ - E. Bener.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Ar. *nikāḥ* + Tr. *-ı* (i.3tk)] *İmam nikâhı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleşmiştir.

imam nikâhlı

“sf. İmam nikâhı olan: ‘*Bunlar imam nikâhlı olduklarını söylüyorlar.*’ - H. E. Adıvar.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Ar. *nikāḥ* + Tr. *-lı* (iiye)] *İmam nikâhlı*, Türkçeleştirilmiştir.

İmamoğlu

“öz. is. Adana iline bağlı ilçelerden biri.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Tr. *oğul* + Tr. *-u* (i.3tk)] *İmamoğlu* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imamsuyu

“is. argo Rakı: Üzüm suyuna, arpa suyuna, arada olmak şartıyla imamsuyuna yüzüm yoktur. - S. F. Abasıyanık.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Tr. *su* + Tr. *-y-* (kaynaştırma harfi)+ Tr. *-u* (i.3tk)] *İmamsuyu* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

iman ایمان/īmān

a. 1. din b. İnanç. 2. mec. Güçlü inanç, inan: “Kalpleri vatan aşkı ve imanı ile doluydu.” - H. C. Yalçın. **iman etmek** 1) Tanrı’ya inanmak; 2) mec. Güçlü bir inanç duymak. **iman getirmek** 1) gönül rızasıyla Müslümanlığı kabul etmek; 2) yürekten inanmak: “Onun özveri, alçak gönüllülük taşan yüzünü görünce hayatın sadece bir para çekişmesi olmadığına iman getirir, ferahlardınız.” - H. Taner. **imana gelmek** 1) Müslümanlığı kabul etmek; 2) en sonunda doğruyu söylemek; 3) sonradan bir şeyi kabul edip ona uymak. **imana getirmek** 1) Müslümanlığı kabul ettirmek; 2) istenilen biçimde davranmayı zorla kabul ettirmek: “Müslüman olmadan varmayacağını anlayınca kırk yıllık kart gâvuru imana getirdi.” - H. E. Adivar. **imanı gevremek** tkz. (*imanı*) çok yorulmak veya sıkıntı çekmek: “Bütün gün çalışmaktan imanınız gevremiş, kurt gibi acıkmışız.” - E. Şafak. **imanı yok** 1) (*imanı*) acımasız, insafsız; 2) kahrolası! **imanım** argo (*imanım*) “kardeş, arkadaş” anlamında kullanılan bir seslenme sözü. **imanına kadar** tkz. (*imanına*) ağzına kadar, son kertesine kadar, tıka basa, alabildiğince TS (2011, s. 1181)

→ **iman sahibi, iman tahtası** TS (2011, s. 1181)

AEL: “ms. اِيْمَانٌ/*imānun*; بِهْ/*āmene bihi*; onu tasdik etti. اَمْنَتْهُ مِنْهُ/*āmntehu minhu*; ben, onu ondan korudum. اَمْنٌ/*āmene*; güvendi, onayladı, şeriatın hükümlerini kabul edip onalara itaat etti, boyun eğdi.” Lane (1953, s. 100)

KM: “الإِيْمَانُ/*el-imānu*; güvenmek, şeriatın hükümlerini kabul etmek ve onlara itaat etmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 62)

KMT: الإِيْمَانُ/*el-imānu*; hemzenin kesriyle, 1. Bir adamı söylediği sözde tasdik etmek, ona inanmaktır. بِهْ/*āmene bihi*; onu tasdik etti. 2. Güvenmek: اَمْنَهُ/*āmenehu*; ona güvendi. 3. Miskin olma durumu: لَهُ/*āmene lehu*; ona karşı miskin oldu. 4. Şeriatın hükümlerini kabul etmek: اَمْنٌ فُلَانٌ/*āmene fulānun*; adam, şeriatın hükümlerini kabul etti.

5. Güvence altına almak, emniyet altına almak: *أَمَّنْهُ/āmenehu*; o, onu güvence altına aldı. Âsım Efendi (2013, s. 5278)

MLAM: “*أَمَّنْ/āmene*; inandı, iman etti. *يُؤْمِنُ/yu’minu*; inanır, inanıyor, iman ediyor, iman eder. *إِيْمَانًا/imānen*; inanmak, iman etmek. *مُؤْمِنٌ/mū’minun*; inanan, iman eden. *مُؤْمِنٌ/mū’menun*; inanılan, iman edilen: *كَمَا أَمَّنَ السُّفَهَاءُ/kālū enū’minu kemā āmene’s-sufehā’u*; cahil, beyinsizler gibi biz de mi inanacağız?” Ahmet Muhtar (2008, s. 122)

īmān’ın diğer anlamları ise; **1.** Bir kimseyi her türlü endişe ve korkudan emin kılmak: *أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَأَمَّنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ/aṭ’amahum mmin cū’in ve āmenehum mmin ḥavfin*; kendilerini açlıktan kurtaran ve her çeşit korkudan emin kılan. **2.** Allah’a inanmak: *أَمَّنَ بِاللَّهِ/āmene bi’llahi*; Allah’a inandı. **3.** *is.* *īmān*: kalpten yakinen inanma, lisanda ikrar etme ve ibadetler yapma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 124)

[<Ar. *īmān* √*ā-m-n* ‘inandı, tasdik etti, doğruladı, güvendi, (Allah’a) boyun eğdi, korudu’] Üstte verilen bilgilere göre; *iman*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış. Ancak *iman etmek*, *iman getirmek*, *imana gelmek*, *imana getirmek*, *imani gevremek*, *imani yok*, *imanım*, *imanına kadar* ifadeleri; Türkçeye özgü deyimlerdir. **imaniye** *إِيمَانِيَّة/imāniyye*

“a. *din b. esk.* İnancılık.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imāniyye* √*īmān* + *-î* (sıfat yapan ek) + *-e* (müenneslik eki)] Arapçada genellikle sıfat yapan ek “-î” ve “-e” müenneslik eki alan kelimeler, çoğul ekleri (müennes veya teksir’in çoğulu) alan kelimelerle gelmektedir. *لَحَظَاتٌ إِيْمَانِيَّةٌ/laḥzātun imāniyyetun*; imanlı dakikalar gibi örneklerde kullanılmaktadır.

imanlı

“sf. **1.** İmanı olan, inançlı, mutakit. **2. mec.** İnsaflı, vicdanlı.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *īmān* + Tr. *-lı* (iiye)] *İmanlı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imanlıca

“zf. İmanlı bir biçimde.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imān*+ Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İmanlıca*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

imanlılık

“is. İmanlı olma durumu.” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imān* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İmanlılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iman sahibi

“sf. İnanmış, iman etmiş (kimse).” TS (2011, s. 1181)

[<Ar. *imām* + Ar. *şāhib* + Tr. *-i* (i.3tk)] *İman sahibi*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleşmiştir.

imansız

“sf. 1. İnançsız. 2. mec. İnsafsız, acımasız. **imansız gitmek** Tanrı'ya inanmadan ölmek.” TS (2011, s. 1181-1182)

→ *imansız peynir* TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imān* + Tr. *-sız* (iiye)] *İmansız*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

imansızca

“zf. İmansız bir biçimde.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imān* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İmansızca* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imansızlık

“is. hlk. İnançsızlık.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imān* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İmansızlık* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imansız peynir

“is. hlk. Yağı alınmış peynir.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imān* + Tr. -sız (iiye) + Far. *penīr*] *İmansız peynir* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

iman tahtası

“a. hlk. Göğüs kemiği: ‘Sanki onların göğüsleri içindeki kalptir de bizim iman tahtalarımızın altındaki külde pişmiş ferik elması!’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imān* + Far. *tahte* + Tr. -sı (i.3tk)] *İman tahtası* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

imar اعمار/i‘mār

a. Bayındırlık. **imar etmek** bayındır duruma getirmek, bayındırlaştırmak, geliştirmek: “Bu şehri imar etmek yalnız sokak açmak, alan yapmak değildir.” - M. Ş. Esendal. **imara açılmak** yapılaşma yasağı olan bir yerin üzerine yapı yapılmasına izin vermek: “Boğaziçi sırları imara açıldı.” - A. Boysan. TS (2011, s. 1182)

AEL: “أَعْمَرَهُ الْمَكَانَ/e‘merehu’l-mekāne; yeri bayındır duruma getirdi, şenlendirdi. أَعْمَرَ الْأَرْضَ/e‘mere’l-erze; yeri mamur ve bayındır hâlde buldu. أَعْمَرْتُه دَارًا/e‘mertuhu dāren; bir ev için ömrümü verdim. أَعْمَرَ عَلَيْهِ/e‘mere ‘aleyhi; onu zengin etti. أَعْمَرَهُ/e‘merehu; ona umreye gitmesi için yardım etti.” Lane (1953, s. 2154)

KM: “أَعْمَرْتُه إِيَّاهُ/e‘mertuhu iyyāhu; ben, bu şeye ömrümü verdim, ömrümü adadım. أَعْمَرَ اللَّهُ مَنْزِلَكَ/e‘mere’llāhu menzileke; Allah, evini yaşamak için mamur eylesin, şenlendirsın. أَعْمَرَهُ الْمَكَانَ/e‘merehu’l-mekāne; yeri bayındır duruma getirdi, şenlendirdi. أَعْمَرَ الْأَرْضَ/e‘mere’l-erze; yeri mamur ve bayındır hâlde buldu. أَعْمَرَ عَلَيْهِ/e‘mere ‘aleyhi; onu zengin etti. أَعْمَرَ فَلَانًا/e‘mere fulānen; adama hacca veya umreye gitmesi için yardım etti. أَعْمَرَ فَلَانًا/e‘mere fulānen; adam iç güveysi girdi. أَعْمَرَ عَلَيْهِ/e‘mere ‘aleyhi; onu zengin etti. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 911)

KMT: الإِعْمَارُ/el-i‘māru; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesneyi adama zikri olunan ömrü vechile vermek; أَعْمَرْتُه إِيَّاهُ/e‘mertuhu iyyāhu; ben, bu şeye ömrümü verdim, ömrümü adadım. 2. Bir yeri mamur eylemek: أَعْمَرَ اللَّهُ مَنْزِلَكَ/e‘mere’llāhu menzileke; Allah, evinde yaşamak için mamur eylesin, şenlendirsın. 3. Bir adam, bir yeri mamur, bayındır duruma getirmek ve şenlendirmek: أَعْمَرَهُ الْمَكَانَ/e‘merehu’l-mekāne; o, yeri bayındır duruma getirdi, şenlendirdi. 4. Bir yeri mamur ve bayındır hâlde bulmak: أَعْمَرَ الْأَرْضَ/e‘mere’l-erze; yeri mamur ve bayındır hâlde buldu. 5. Bir adamı zengin eylemek: أَعْمَرَ عَلَيْهِ/e‘mere

‘aleyhi; o, onu zengin etti. 6. Bir adama Hacca veya umreye gitmesi için yardım etmektir: فَلَانًا/‘mere fulānen; o, adama Hacca veya umreye gitmesi için yardım etti. 7. İç güveysi girmek: فَلَانًا/‘mere fulānen; adam iç güveysi girdi. Âsım Efendi (2013, s. 2203)

MLAM: اَعْمَرَ/a‘mere; imar etti, bayındırlaştırdı. يُعْمِرُ/‘miru; imar ediyor, imar eder, bayındırlaştırıyor, bayındırlaştırır. اِعْمَارًا/i‘māren; imar etmek, bayındırlaştırmak. مُعْمِرٌ/mu‘mirun; imar eden, bayındırlaştıran. مُعَمَّرٌ/mu‘mmarun; imar edilen, bayındırlaştırılan: مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ/‘mā kāne lil-muṣṣrikīne en ya‘murū mesācide’llāhi; Müşrikler, Allah’ın mescidlerini imar edemezler. Ahmet Muhtar (2008, s. 1551)

[<Ar. i‘mār √-m-r ‘(ömrü) uzun oldu, yer meskun oldu, (evi) inşa edip ona yerleşti, bir yeri onarıp orada ikamet etti’] İmar, Arapçada ve Türkçede aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Yalnız imar etmek ve imara açılmak ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

imarıcı

“a. 1. İmarla uğraşan kimse. 2. İmar etmeyi iş edinen kimse.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. i‘mār + Tr. -cı (iiye)] İmarıcı, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

imarcılık

“is. İmarcının yaptığı iş.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. i‘mār + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] İmarcılık kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imaret اِمَارَة/imāret

“a. İmarethane.” TS (2011, s. 1182)

→ imarethane TS (2011, s. 1182)

AEL: “Bir kavim, şehir veya ülkenin başıdır. Emîrlük.” Lane (1953, s. 96)

KM: imāret geçmemiş.

KMT: “إِمَارَةٌ/imāretun; hemzenin kesriyle, أَمْرٌ/emrun, beşinci babının ismidir.” Âsım Efendi (2013, s. 1727)

MLAM: “t. إِمَارَةٌ/imāretun, ç. إِمَارَاتٌ/imārātun; 1. أَمَرَ/emere ve أَمَرَ/emire'den türetilmiştir. 2. Emîrlik makamı. 3. Bir devlet veya şehrin emîrlik kurallarıyla yürütülmesidir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 117)

[<Ar. *imāre* √e-m-r ‘emir verdi, bir şeyi yapmasını istedi’] *imāret*, Arapçada “Emîrlik makamı ve bir devlet veya şehrin emîrlik kurallarıyla yürütülmesidir” anlamıyla kullanılırken; Türkçede “İmarethane” manasıyla kullanılmaktadır. Bundan dolayı *imaret* sözcüğün anlamı başkalaşmıştır.

imarethane

“a. tar. Yoksullara ve öğrencilere yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu, imaret: ‘Gönlü o kadar geniş imiş ki sair yoksullar gibi imarethaneden bir tas çorba içmeyi dahi açgözlülük sayarmış.’ - Y. K. Karaosmanoğlu” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *‘imāret* + Far. *hāne*] *İmarethane* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

imbik انبىق/inbīk

“a. Damıtmaya yarayan, damıtma işinde kullanılan araç, damıtıcı: ‘Az çok bulamaç olan romantizm şiirinin daha imbikten geçmiş taraflarına geldim.’ - Y. K. Beyatlı. **imbikten çekmek** damıtmak.” TS (2011, s. 1182)

AEL, KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “t. انْبِيقٌ/inbīkūn veya انْبِيقٌ/enbīkūn, ç. انْبِيقٌ/anābīkūn; damıtma işinde kullanılan araçtır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 127)

[<Ar. *inbīk* √e-n-b-y-k] *İnbik*, hem Arapçada hem de Türkçede aynı anlamla kullanılmış.

imdat امداد/imdād

a. 1. Tehlikede olana yapılan yardım: “Gelen imdat kuvvetinden vaktiyle haber alamıyor, mağlup oluyoruz.” - O. S. Orhon. 2. ünl. “Yetişin, kurtarın” anlamlarında bir seslenme sözü: Ağlıyorsun, imdat, imdat! Diyorsun.” - A. Gündüz. **imdat etmek** tehlikede olan birine yardım etmek. **imdat ummak** yardım beklemek. **imdada** (veya

imdadına) koşmak (veya yetişmek veya erişmek) çok zor ve tehlikeli bir anda yardım etmek: “Aşağı kattan gürültüyü işiterek imdadıma koşan annem evvela neye uğradığını bilememişti.” - Y. K. Karaosmanoğlu. “Neyse bu işte de otelci imdadımıza yetişti.” - R. N. Güntekin TS (2011, s. 1182)

→**imdat çekici, imdat freni, imdat kolu, sıhhi imdat** TS (2011, s. 1182)

AEL: ms. اِمْدَادُ/imdādun; بِالْخَيْلِ وَالرَّجَالِ/emedde 'l-emiru cundehu bi 'l-hayli ve 'r-ricāli; emîr, askerlerine atlar ve adamlarla yardım etti. اِمْدَادُ لَهُ فِي الْاَجَلِ/emedde lehu fi 'l-eceli; verdiği nesnenin vadesi geçtiği için bir daha mühlet verdi. اَمْدَدْتُهُ/ameddetehu bi-mededin; ona bağış yaptım. Genellikle مَدُّ/meddun maddesi, şerrde; اِمْدَادُ/imdādun maddesi ise hayır durumlarında kullanılır: وَمِنْ الْعَذَابِ مَدًّا/ve nemuddu lehu mine 'l- 'azabi medden; Ve ona azabı uzattıkça uzatacağız. وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَسْتَهْجُونَ/ve emdednāhum bi-fākihedin ve laḥmin mmimmā yeştehūn; canlarının çektiği meyveler ve etlerden bol bol veririz. اَمْدَدَهُ/ameddehu; o, ona arttırdı, yükseltti ve doldurdu. اِمْدَادُ الْقَلَمِ/imedde 'l-ḳaleme; o, onun kalemine mürekkebi verdi. Lane (1953, s. 2696)

KM: اَمْدَدُ فُلَانًا بِالْجُنْدِ/amedde fulānen; adama mühlet verdi. اَمْدَدُ فُلَانًا بِالْجُنْدِ/amedde fulānen bi 'l-cundi; adama askerler göndererek yardım etti. İane ve bağışta bulunmak. Şerrde مَدَدْتُهُ/meddetuhu; veririm, hayırda ise اَمْدَدْتُهُ/ameddetuhu; veririm. اَمْدَادُ الْكَاتِبِ/imedde 'l-kātibe; katibe kalemle bir yazımlık mürekkebi verdi. اَمْدَادُ الْجَرْحِ/imedde 'l-cerḥa; yarada irin oldu. اَمْدَادُ الْعَرْفَجِ/imedde 'l- 'arfecu; meşe ağacına su yürüyüp taravete başladı. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1211)

KMT: اِلْاِمْدَادُ/el-imdādu; hemzenin kesriyle, 1. Bir adama bir nesne zımmında mühlet vermek: اَمْدَدُ فُلَانًا/amedde fulānen; adama mühlet verdi. 2. Bir nesnenin vadesi geçince mühlet istemek: اَمْدَادُ اَجَلُهُ/amedde ecelehu; bu nesnenin vadesi geçince mühlet istedi. 3. Bir kimseye bir adama gayrı kimse tayini ile yardım eylemek: اَمْدَدُ فُلَانًا بِالْجُنْدِ/amedde fulānen bi 'l-cundi; adama askerler göndererek yardım etti. 4. Vermek anlamındadır: اَمْدَادُهُ بِمَالٍ/ameddehu bi-mālin; ona para verdi. 5. İane ve bağış anlamındadır: اَمْدَادُهُ/ameddehu; ona iane verdi. 6. Sülasiden olan مَدُّ/meddun maddesi, şerr ve mekruhta ve اِمْدَادُ/imdādun maddesi ise, hayır ve sevilen durumlarda kullanılır: وَمِنْ الْعَذَابِ مَدًّا/ve nemuddu lehu mine 'l- 'azabi medden; Ve ona azabı uzattıkça uzatacağız. وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَسْتَهْجُونَ/ve emdednāhum bi-fākihedin ve laḥmin mmimmā yeştehūn; canlarının çektiği meyveler ve etlerden bol bol veririz. Âsım Efendi (2013, s. 1595-1596)

أَمَدٌ/imdādun; 1. Katibe kalemle bir yazımlık mürekkep vermek: أَمَدٌ/imedde'l-kātibe; katibe kalemle bir yazımlık mürekkep verdi. 2. Yarada أَمَدٌ/middetun; irin peyda olmak: أَمَدٌ/imedde'l-cerḥa; yarada irin oldu. 3. أَمَدٌ/imedde'l-عَرْفُجْ/arfecun dedikleri meşe ağacına su yürüyüp taravete başlamak: أَمَدٌ/imedde'l-ارفعو; meşe ağacına su yürüyüp taravete başladı. Âsım Efendi (2013, s. 1596)

MLAM: أَمَدٌ/imedde; yardım etti, bağışladı, destekledi, iane etti. يُمِدُّ/yumiddu; yardım ediyor, yardım eder, bağışlıyor, bağışlar, destekliyor, destekler, iane ediyor, iane eder. أَمَدٌ/amdid, ve أَمَدٌ/emidde; yardım et, bağışla, destekle, iane et. إِمْدَادًا/imdāden; yardım etmek, bağışlamak, desteklemek, iane etmek. مُمِدُّ/mumiddun; yardım eden, bağışlayan, destekleyen, iane eden. مُمَادُّ/mumaddun; yardım edilen, bağışlanan, desteklenen, iane edilen: أَمَدٌ/imedde صَدِيقُهُ بِمَالٍ كَثِيرٍ; arkadaşına çok para vererek yardım etti. أَمَدٌ/imedde'l-ceyşe bi'l-'uddeti ve'l-'itādi; o, askerleri teçhizat ve silahla destekledi. أَمَدٌ/imedde'llāhu ecelehu; Allah ona uzun ömür versin. أَمَدٌ/imeddekum bi'en āmin ve benīne; (Allah), size çokça faydalanılan hayvan ve erkek çocukları vermiş (Şuarâ/133). Ahmet Muhtar (2008, s. 2077)

imdād'ın diğer anlamları ise; “1. Yara iltihaplanmak: أَمَدٌ/imedde'l-curḥa; yara iltihaplanmış. 2. Uzatmak: أَمَدٌ/imedde'llāhu 'umruhu; Allah, onun ömrünü uzatsın. 3. is. t. إِمْدَادًا/imdādun, ç. إِمْدَادَاتُ/imdādātun; ihtiyaç için saklanan yiyecek ve erzaktır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2077)

[<Ar. *imdād* √m-d-d ‘uzattı, (ordu)ya takviye) gönderdi, mühlet verdi, harfi uzattı, yaydı, genişletti] Üstte verilen bilgilere göre imdat Arapçada “أَمَدٌ الْأَمِيرُ جُنْدَهُ بِالْخَيْلِ” أَمَدٌ/imedde'l-emiru cundehu bi'l-ḥayli ve'r-ricālī; emîr, askerlerine atlar ve adamlarla yardım etti. أَمَدٌ/imedde şadiḳahu bi-mālin keşîrin; arkadaşına çok para vererek yardım etti. أَمَدٌ/imedde'l-ceyşe bi'l-'uddeti ve'l-'itādi; o, askerleri teçhizat ve silahla destekledi” şeklinde kullanılır. Türkçede ise; “Tehlikede olana yapılan yardım ve “‘Yetişin, kurtarın’ anlamlarında bir seslenme sözü” şeklinde geçmektedir. Bundan yola çıkarak hem Türkçede hem Arapçada anlam benzerliği mevcuttur.

imdat çekici

“is. Tehlike anında aracın camını kırıp dışarı çıkabilmek için aracın görünür bir yerinde bulundurulmuş kırma aleti.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imdād* + Tr. *çekiç* + Tr. -i (i.3tk)] *İmdat çekici*, Türkçeleştirilmiştir.

imdatçı

“a. İmdada gelen, yardıma koşan kimse: ‘Gözlerinden akan yaş mıdır / İmdatçı gelmedi kış mıdır’ - Halk türküsü.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imdād* + Tr. -cı (iiye)] *İmdatçı* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imdat freni

“is. Tehlike anında yolcuların aracı durdurabilmesi için görünür bir yerde bulunan fren.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imdād* + Fr. *fren* + Tr. -i (i.3tk)] *İmdat freni* kelimesi; Arapça ve Fransızcadan olup Türkçeleştirilmiştir.

imdat kolu

“is. Tehlike anında yolcuların aracı durdurabilmesi veya kapıları açabilmesi için görünür bir yerde bulunan durdurma veya açma kolu.” TS (2011, s. 1182)

[<Ar. *imdād* + Tr. *kol* + Tr. -u (i.3tk)] *İmdat kolu*, Türkçeleştirilmiştir.

imha إِمْحَاء/immḥā

“a. Ortadan kaldırma, yok etme. **imha etmek** ortadan kaldırmak, yok etmek: ‘En nihayet bin güçlülle ancak küçük parçalar hâlinde imha edilebilmiş.’ - A. Kabaklı.” TS (2011, s. 1183)

→ **imha ateşi** TS (2011, s. 1183)

AEL’de geçmemiş.

KM: “إِمْحَاء/immḥā; yok etti, ortadan kaldırdı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1209)

KMT: “إِمْحَاء/el-immḥā’u; hemzenin ve mīm-i müşeddenin kesriyle ki aslı إِمْحَاء/inmiḥā’un infî’âl vezninde, yok olmak ve mahvolmak: إِمْحَاءُ الشَّيْءِ/immḥā’ş-şey’u; bu şeyi yok oldu, mahvoldu.” Âsım Efendi (2013, s. 5986)

MLAM: “إِمْحَاء/immḥā; sildi, yok etti. يَمْحِي/yemmaḥī; siliyor, siler, yok ediyor, eder. اِمْحَ/immeḥi; sil, yok et. اِمْحَاء/inmiḥā’en; silmek, yok etmek. مُمْحَ/mummeḥin; silen, yok eden: اِنْقِدَامِ اَمْحَى اَنْزُ العَدَامِ/immḥā eṣeru’l-eḡdāmi; ayaklarının izi sildi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2073)

[<Ar. *immiḥā* √*m-ḥ-ū* ‘sildi, giderdi, yok etti, (Allah günahları) bağışladı’]
Üstte tespit edilen bilgilere göre *imha* kelimesi, hem Arapça hem de Türkçede benzer anlamlarda kullanılmış.

imha ateşi

“a. ask. Bir savaşta düşman ordusunu yok etmek amacıyla karadan, havadan ve denizden açılan ateş.” TS (2011, s. 1183)

[<Ar. *immiḥā* + Far. *ateş* + Tr. (i.3tk)] *İmha ateşi* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

imkān امکان/imkān

a. Yararlanılan uygun şart veya durum, olanak: “Bunu bizden gizlemelerinin *imkānı* var mıdır?” - H. C. Yalçın. **imkan vermek** bir işin olmasına elverişli ortamı hazırlamak: “Nasıl boş bulunup o gazeteci kızın resmini çekmesine *imkān* verdi?” - A. İlhan. **imkānı yok** olma ihtimali bulunmayan: “*İmkānı* yok gözlerine bakılmıyordu.” - H. Taner. TS (2011, s. 1183)

AEL: “أَمَكَّنَهُ مِنْ الشَّيْءِ/emkenehu min’ş-şey’e; o, onu bu şey için güçlendirdi, kolaylıkla aldırđı, kadir kıldı. أَمَكَّنَهُ/emkenehu; onun kolayına geldi.” Lane (1953, s. 3022)

KM: “أَمَكَّنَتْ الضَّبَّةَ/emkenet’z-żabbatu; Kertenkele yumurtladı. أَمَكَّنْتُهُ مِنَ الشَّيْءِ/emkentuhu mine’ş-şey’e; ben, onu o nesneye kadir kıldım, onu güçlendirdim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1237)

KMT: “الْإِمْكَانُ/el-*imkānu*; hemzenin kesriyle, 1. Keler ve çekirge makulesi yumurtlamak: أَمَكَّنَتْ الضَّبَّةَ/emkenet’z-żabbatu; Kertenkele yumurtladı. 2. Bir adamı bir nesneye kadir kılmak: أَمَكَّنْتُهُ مِنَ الشَّيْءِ/emkentuhu mine’ş-şey’e; onu, o nesneye kadir kıldım, onu güçlendirdim. 3. Bir kimseye bir nesneyi yapabilmek, mümkün olmak.” Âsım Efendi (2013, s. 5518)

MLAM: أَمَكَّنَ/emkene; mümkün kıldı, yapma imkanı tanıdı, kolaylaştırdı. يُمَكِّنُ/yumkinu; mümkün kılıyor, kılar, yapma imkanı tanır, tanıyor, kolaylaştırıyor, kolaylaştırır. اِمْكَانًا/*imkānen*; mümkün kılmak, yapma imkanı tanımak, kolaylaştırmak. مُمَكِّنُ/mumkinun; mümkün kılan, yapma imkanı tanıyan, kolaylaştıran. أَمَكَّنَهُ الْقَاضِي مِنَ التَّصَرُّفِ فِي نَزْوَةِ mümkün kılınan, yapma imkanı tanınan, kolaylaştırılan: أَمَكَّنَهُ الْقَاضِي مِنَ التَّصَرُّفِ فِي نَزْوَةِ

والِدِهِ/emkenehu 'l-kāḏī mine 't-taşarrufi fi 'şarveti vālidihī; hâkim, onun babasının servetini yönetmesine imkan tanıdı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2114)

imkān'ın başka anlamları ise; “1. Mümkün olmak, yapabilmek: يُمَكِّنُ أَنْ تُمَارِسَ الرِّيَاضَةَ/yumkinu en tumārisu 'r-riyāzata; spor yapabilirsin. 2. Kolaylaştırılmak: أَمَكَّنَ/emkene 'l-emru; (bu) iş kolaylaştırıldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2114)

İsim olan imkām'ın anlamı ise; “t. اِمْكَانٌ/imkānun, ç. اِمْكَانَاتُ/imkānātun; 1. Yetenek, kabiliyet. 2. fel. Güçle olunan şey veya olabilen şeydir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2115)

[<Ar. *imkān* √*m-k-n* ‘saygın oldu’] Arapçada *imkān* “Güçlendirmek, mümkün kılmak, a. Yetenek, kabiliyet ve güçle olunan şey veya olabilen şeydir” anlamlarına sahipken; Türkçede “Yararlanılan uygun şart veya durum, olanak” anlamlarını taşımaktadır. Bu yüzden Türkçede kullanılan *imkan*, anlamı başkalaşmıştır.

imkânsız

“sf. Olma ihtimali bulunmayan, olanaksız: ‘Böyle gölgede kalan havuzlarda balıkların çoğalması imkânsızdır.’ - İ. H. Baltacıoğlu.” TS (2011, s. 1183)

[<Ar. *imkān* + Tr. -süz (iiye)] *İmkânsız*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

imkânsızca

“İmkânsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1183)

[<Ar. *imkān* + Tr. -süz (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İmkânsızca* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imkânsızlaşma

“is. İmkânsızlaşmak durumu.” TS (2011, s. 1183)

[<Ar. *imkān* + Tr. -süz (iiye) + Tr. -laş (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İmkânsızlaşma*, Türkçeleştirilmiştir.

imkânsızlaşmak

“(nsz) İmkânsız bir duruma gelmek, olanaksızlaşmak.” TS (2011, s. 1183)

[<Ar. *imkān* + Tr. -süz (iiye) + Tr. -laş (ifye) + Tr. -mak (fiye)] *İmkânsızlaşmak* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imkânsızlaştırma

“is. İmkânsızlaştırmak işi.” TS (2011, s. 1183)

[<Ar. *imkān* + Tr. *-sız (iiye)* + Tr. *-laş (ifye)* + Tr. *-tır (ffye)* + Tr. *-ma (fiye)*]

İmkânsızlaştırma, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imkânsızlaştırmak

“(i) İmkânsız duruma getirmek, olanaksızlaştırmak.” TS (2011, s. 1183)

[<Ar. *imkān* + Tr. *-sız (iiye)* + Tr. *-laş (ifye)* + Tr. *-tır (ffye)* + Tr. *-mak (fiye)*]

İmkânsızlaştırmak, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imkânsızlık

“is. İmkânsız olma durumu, olanaksızlık: ‘Bu kitap ezeli bir imkânsızlığı anlatıyor.’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1183)

[<Ar. *imkān* + Tr. *-sız (iiye)* + Tr. *-lık (iiye)*] *İmkânsızlık* kelimesi,

Türkçeleştirilmiştir.

imla إملاء/imlā'

a. 1. Yazım: “İmla bahsı yalnız bizde değil Fransa’da da gariplikler uyandırmıştır.” - A. Rasim. 2. esk. Doldurma, doldurulma. **imla etmek 1)** birine söyleyip yazdırmak; **2)** doldurmak: “Tarihî inkılabımızın bir sahifesi, İkinci İnönü zaferiyle imla edildi.” - Atatürk. **imlaya gelmemek** bir şeyin veya düşüncenin düzenlenmeyecek kadar karışık olmak, yonteme uyamayacak bir durumda olmak. TS (2011, s. 1183)

AEL: “إمْلُوا أَفْوَاهَكُمْ بِالْقُرْآنِ/imle’ū efvāhakum bi’l-ḡurāni; ağızlarınızı Kur’an’la doldurun. أَمْلَأَ فِي قَوْسِهِ/emle’e fī kavsihi; yayını sonuna kadar çekti.” Lane (1953, s. 2729)

KM: “أَمْلَأَ اللَّهُ عُمُرَهُ/emlāhu’llāhu ‘umrehu; Allah, ona uzun ömür verip ve onu neşe içinde yaşattı. أَمْلَيْتُ لَهُ فِي غَيِّهِ/emleytu lehu fī gaiyyhi; ona müddeti uzattım. أَمْلَيْتُ الْبَعِيرَ/emleytu’l-be’ire; devenin ayak bağını gevşeledim. أَمْلَيْتُ الْكِتَابَ/emleytu’l-kitābe; kitabı birine söyleyip yazdırdım.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1242)

KMT: الإملاء/el-implā’u; hemzenin kesriyle, 1. Hak Teala, bir kulunu uzun ömür ve afiyetle behremend ve berhudar kılmak: أَمْلَأَ اللَّهُ عُمُرَهُ/emlāhu’llāhu ‘umrahu; Allah ona uzun ömür verip ve neşe içinde yaşattı. 2. Müddeti imhale uzatmak: أَمْلَيْتُ لَهُ فِي غَيِّهِ/emleytu lehu fī gaiyyhi; ona müddeti uzattım. 3. Devenin ayak bağını uzatıp meydana kılmak:

أَمَلَيْتُ الْبَعِيرَ/emleytu 'l-be'ire; devenin ayak bağını gevşeledim. 4. Birine söyleyip yazdırmak: أَمَلَيْتُ الْكِتَابَ/emleytu 'l-kitābe; kitabı birine söyleyip yazdırdım. 5. Tehir etmek: أَمَلَى اللَّهُ لِلْظَّالِمِ/emlā 'llāhu lil-ẓālimi; Allah, zalime (yolundan dönmesi için) süre tanıdı. Âsım Efendi (2013, s. 5997-5998)

MLAM: “أَمَلَى/emlā; birine söyleyip yazdırdı. أَمَلَى/yumlī; birine söyleyip yazdırıyor, yazdırır. أَمَلَى/emli; birine söyleyip yazdır. أَمَلَاءَ/imlā'en; birine söyleyip yazdırmak. أَمَلَى/mumlin; birine söyleyip yazdıran. أَمَلَى/mumlān; birine söyleyip yazdırılan: أَمَلَى عَلَيْهِ الرِّسَالَةَ/emlā 'aleyhi'r-risālete; mektubu ona söyleyip yazdırdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2125)

imlā'ın diğer anlamları; 1. İcap etmek: هَذَا التَّصَرُّفُ أَمَلَاءٌ عَلَيَّ ضَمِيرِي/hazā't-taṣarrufu emlāhu 'aleyya zamīrī; vicdanıma göre bu davranış icap etti, vicdanıma göre davrandım. 2. Süre tanımak: أَمَلَى اللَّهُ لِلْظَّالِمِ/emlā 'llāhu lil-ẓālimi; Allah, zalime (yolundan dönmesi için) süre tanıdı. 3. is. t. أَمَلَاءَ/imlā', ç. أَمَالٍ/amālin ve أَمَالِي/amālī, Okulun ödevi. 5. is. Doldurma, doldurulma. Ahmet Muhtar (2008, s. 2125)

[<Ar. *imlā'* √m-l-ū ‘yazdırdı, mühlet verdi, gerekti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *imla* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

imsak اِمْسَاك/imsāk

“a. 1. Oruca başlama zamanı: *İmsake beş dakika kaldı*. 2. esk. Bir şeyden el çekerek nefesine hâkim olma. 3. esk. Cimrilik. **imsak etmek** bir şeyden el çekerek nefesine hâkim olmak.” TS (2011, s. 1184)

→**imsak vakti** TS (2011, s. 1184)

AEL: أَمْسَكَهُ/emsekehu; onu tuttu, alıkoydu, esirgerdi, engelledi, sınırladı. أَمْسَكَ عَنْ/emseke 'ani'l-emri; o, bu işten kaçındı, sakındı. أَمْسَكَهُ بِيَدِهِ/emsekehu bi-yedihi; onun elinden tuttu, onu eline geçirdi. أَمْسَكَ بِهِ/emseke bihi; ona tutundu, asıldı. أَمْسَكَ بَطْنَهُ/emseke baṭnahu; karnı kabız oldu.” Lane (1953, s. 3020)

KM: “أَمْسَكَهُ/imsākun; cimrilik, أَمْسَكَ بِهِ/emseke bihi; onu tuttu, bağladı, ona tutundu, onu yakaladı, onu vermemek için uğraştı. أَمْسَكَهُ/emsekehu; onu alıkoydu. أَمْسَكَ عَنْ/emseke 'ani'l-kelāmi; konuşurken sustu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1223)

KMT: “الإِمْسَاكُ/el-imsāku; hemzenin kesriyle, التَّمَسُّكُ/et-temāsuku, التَّمَسُّكُ/et-temessuku ve الإِسْتِمْسَاكُ/el-istimsāku; bir nesneyi salıvermemek vech üzere tutmak: أَمْسَكَ/emsake bihi; bir nesneyi salıvermemek vech üzere tuttu.” Âsım Efendi (2013, s. 4290)

imsak’ın diğer anlamları ise; “إِمْسَاكُ/imsākun; 1. Alıkoymak: أَمْسَكَهُ/emsakehu; onu alıkoymak. 2. Söylerken epsem olmak: أَمْسَكَ عَنْ الْكَلَامِ/emsake ‘ani’l-kelāmi; konuşurken epsem oldu. 3. Cimrilik: إِمْسَاكُ فِيهِ/fīhi imsākun; onda cimrilik vardır.” Âsım Efendi (2013, s. 4290)

MLAM: “أَمْسَكَ/emsake; cimrilik etti, esirgedi. يُمْسِكُ/yumsiku; cimrilik ediyor, cimrilik eder, esirgiyor, esirger. إِمْسَاكًا/imsāken; cimrilik etmek, esirgemek. مُمْسِكٌ/mumsikun; cimrilik eden, esirgeyen. مُمْسَكٌ/mumsekun; cimrilik edilen, esirgenen: أَمْسَكَ الرَّجُلُ/emsake ‘r-reculu; adam cimrilik etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2098)

imsāk’ın diğer anlamları ise; 1. Kabız olmak. 2. Tutmak, ele geçirmek: أَمْسَكَ/emsake sārīken; o (erkek), hırsızı tuttu. 3. İmsak etmek: أَمْسَكَ لِسَانَهُ/emsake li-sānihi; dilini tuttu, konuşmak istediği şeyden kaçındı. 4. Engellemek: أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ/ev erādeni bi-rahmeten hel hunne mumsikātu rahmetihi; Yahut o benden bir rahmet isterse, onun rahmetini engeleyebilirler mi? 5. Düşmekten korumak: أَمْسَكَ الشَّيْءَ/emsake ‘ş-şey’e; bu şeyi tutarak düşmekten korudu. 6. Kaçınmak, imtina etmek: أَمْسَكَ عَنِ الطَّعَامِ/emsake ‘an ‘t-ṭa ‘āmi; yemek yemesinden kaçındı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2098)

→ الإِمْسَاكُ فِي الصَّوْمِ/el-imsāku ft’ş- şavmi; is. içecek ve yiyecek vb.den kaçınarak bunları güneşin doğumundan batımına kadar durdurma. Ahmet Muhtar (2008, s. 2099).

[<Ar. *imsāk* √*m-s-k* ‘tuttu, tutukladı, (görevi) üstlendi, (misk kokusu) sürdü’] Üstte geçen bilgilere göre *imsak* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

imsakiye إِمْسَاكِيَّة/imsākiyye

“is. Ramazanda imsak vaktini ve namaz vakitlerini gösteren çizelge.” TS (2011, s. 1184)

AEL, KM ve KMT’de bulunmamaktadır.

MLAM: “إِمْسَاكِيَّة/imsākiyye; imsakiye.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2099)

[<Ar. *imsākiyye* √*imsāk* + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Ar. -e (müenneslik eki)]
imsākiyye, Ramazan ayında “İçecek ve yiyecek vb.den kaçınarak bunları güneşin doğumundan batımına kadar durdurma” anlamı barındıran *imsak* fiilinden türetilmiştir. *İmsākiyye* şeklinde AEL, KM ve KMT’de bulunmaması ayrıca dikkat çekicidir. Bu yüzden araştırma yapılırken; “Mısır valisi Mehmed Ali Paşa zamanında ilk imsakiyeyi çıkarmıştır” bilgisine ulaşıldı. *imsākiyye* (2020). Bu bilgiye göre *imsakiye*, Osmanlı zamanında çıkarılmış ama Arapça fiilinden türetilerek Arapça kalıbına göre uydurulmuştur.

imsak vakti

“is. Orucun başlama zamanı.” TS (2011, s. 1184)

[<Ar. *imsāk* + Ar. *vakt* + Tr. -i (i.3tk)] *imsak vakti*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleşmiştir.

imtiḥan امتحان/imtiḥān

a. 1. Sınav. 2. *mec.* Güç, direnme, dayanışma gerektiren, sonucunda deneyim kazandıran zor bir durum. **imtiḥan etmek 1)** bilgi derecesini ölçmek: “Geniş, perdesiz, kırmızı badanalı bir odanın ta ortasında birinci sınıf Fransızcadan imtiḥan ediyorduk.” - O. Seyfettin. 2) denemek, sınamak: “Bu kâtibin son derece mahcup, namuslu, hayâlî olmasını istiyorsanız imtiḥan edeceksiniz, değil mi?” - Ö. Seyfettin. **imtiḥan olmak 1)** bilgisi ölçülmek; 2) denenmek, sınanmak. **imtiḥan vermek 1)** sınanmak; 2) tehlikeli ve zor bir durumdan zarar görmeden iyi bir sonuca ulaşmak. **imtiḥana çekmek 1)** bilgisini ölçmek; 2) denemek, sınamak TS (2011, s. 1184)

→ *yazılı imtiḥan, ikmal imtiḥanı, olgunluk imtiḥanı* TS (2011, s. 1184)

AEL’de kayda alınmamış.

KM: “امْتَحَنَ/imteḥenehu; onu sınadı. امْتَحَنَ الْقَوْلَ/imteḥene’l-ḳavle; sözü için pürdikkatle teemmül eyledi. امْتَحَنَ اللَّهَ قُلُوبَهُمْ/imteḥene’llahu ḳulūbahum; Allah, onların kalplerine imanın sevgisini verdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1209)

KMT: “الْإِمْتِحَانُ/el-imtiḥānu; ifti’āl vezninde, 1. Sınamak: امْتَحَنَ فَلَانًا/imteḥene fulānan; o, adamı sınadı. 2. Bir nesnenin hakikatini anlamak için pürdikkatle teemmül eylemek: امْتَحَنَ الْقَوْلَ/imteḥene’l-ḳavle; sözü pürdikkatle teemmül eyledi. 3. اُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ/evla’ike’l-lezîne imteḥene’llahu ḳulūbehum lil-taḳavā; onlar ki Allah

kalplerine takvayı sevdirdi, aktaran der ki Zemahşeri Esat'ta dedi ki مَحَنَ الْأَدِيمِ derler, yani meşini çekip sündürmekle genişletti. Bu şekilde ayette mecaz olarak kullanılmıştır. Yani Allah, onların kalplerine takvayı sığdırmak için genişletti anlamına gelmektedir. Âsım Efendi (2013, s. 5512)

MLAM: “امْتَحَنَ/imteḥene; sınıadı. يَمْتَحِنُ/yemtaḥinu; sınıyor, sınıar. امْتِحَانًا/imtiḥānan; sınamak. مُمْتَحِنٌ/mumtaḥinun; sınıan. مُمْتَحَنٌ/mumtaḥanun; sınılan: امْتَحَنَ الْمُدْرِسُ امْتِحَانًا/imteḥene 'l-muderisu telāmīzahū; hoca, öğrencilerini sınıadı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2073)

imtiḥān'ın diğer anlamı ise; “1. Denemek, tecrübe etmek: امْتَحَنَ صِدْقَهُ/imteḥene şidqahu; onun dürüstlüğünü denedi. 2. Mihnete düşmek, mihnet çekmek: امْتَحَنَ امْتِحَانًا/imtuḥine fulānen; adam mihnet çekti. 3. is. t. امْتِحَانٌ/imtiḥān, ç. امْتِحَانَاتٌ/imtiḥānāt; sınav: امْتَحَنَ فِي الامْتِحَانِ الشَّفَهِيِّ/neceḥe fī 'l-imtiḥāni 'ş-şefehiyyu; o, sözlü sınavdan geçti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2073)

[<Ar. *imtiḥān* √m-ḥ-n ‘mihnet çekti, sınıadı, şiddetli azap çekti’] Üstte tespit edilen bilgilere göre imtiḥan sözcüğü, Arapça ve Türkçede aynı anlamda kullanılmış fakat Türkçede imtiḥan olmak, imtiḥan vermek, imtiḥana çekmek gibi deyimler kazanmıştır.

imtiḥansız

“zf. Sınavsız: ‘Doktorun oğlu imtiḥansız geçmek değil, ağzı ile kuş tutsa bile beş para etmez.’ - A. H. Çelebi.” TS (2011, s. 1184)

[<Ar. *imtiḥān* + Tr. -sız (üye)] İmtihansız, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imtina امتناع/imtinā

“a. esk. Kaçınma, sakınma, çekinme. imtina etmek bir şeyi yapmaktan kaçınmak, çekinmek.” TS (2011, s. 1184)

AEL: “امْتَنَعَ/imtina ‘a ‘anhu; ondan sakındı. امْتَنَعَ مِنَ الشَّيْءِ بِقَوْمِهِ/imtina ‘a ve temenna ‘ mine ‘şey’i bi-kavmihi; o şeyden kavmiyle korundu, o şeyden korunmak için kavimine sığındı. امْتَنَعَ عَلَيْهِ/imtina ‘a ‘alayhi; onu engelledi. امْتَنَعَ/imtina ‘a; önledi.” Lane (1953, s. 3024-3025)

KM: “الْإِمْتِنَاعُ/el-imtinā ‘u; el çekmek, geri durmak, kaçınmak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1244)

KMT: “الإِمتِنَاعُ/el-*imtinā*‘; iftiā‘l vezninde, bir nesneden feragat edip geri durmak: إِمْتَنَعَ عَنْهُ/*imtena*‘a ‘*anhu*; ondan feragat edip geri durdu.” Âsım Efendi (2013, s. 3521)

MLAM: “إِمْتَنَعَ/*imtena*‘a; kaçındı. يَمْتَنِعُ/*yemteni*‘u; kaçınıyor, kaçınır. إِمْتِنَاعًا/*imtinā*‘an; kaçınmak. مُمْتَنِعٌ/*mumteni*‘un; kaçınan. إِيَّاهُ مُمْتَنِعٌ/*mumtana*‘un ileyhi; ondan kaçınılan: إِمْتَنَعَ عَنْ شُرْبِ الْخَمْرِ/*imtena*‘a ‘*an şurbi*’l-*hamri*; alkol içmekten kaçındı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2128)

imtinā‘in diğer anlamları ise; “1. Korunmak: إِمْتَنَعَ بِعَائِلَتِهِ/*imtena*‘a *bi-’ā*‘iletihi; ailesiyle korundu. 2. Mümkün olmamak: إِمْتَنَعَ السَّيْرُ بِالسَّيَّارَةِ/*imtena*‘a ‘*s-seyru bi*’s-*seyāreti*; arabayla gitmek mümkün olmadı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2128)

[<Ar. *imtinā*‘ √*m-n-* ‘yasakladı, engel oldu, alıkoydu, yoksun bıraktı, destekledi, yanına oldu’] *İmtina*, Arap dilinde ve Türk dilinde aynı anlamları barındırmıştır.

imtisal إِمْتِسَال/İmtisāl

“a. esk. 1. Bir örneğe göre davranma, uyma, benzemeye çalışma. 2. Alınan buyruğa bütünüyle uyma. **imtisal etmek** uymak, benzemeye çalışmak.” TS (2011, s. 1184)

AEL: “إِمْتَسَلَ أَمْرُهُ/*imteṣele emrehu*; onun emrine boyun eğdi, uydu.” Lane (1953, s. 3017)

KM: إِمْتَسَلَ عَنْهُمْ مَثَلًا/*imteṣele*’l-*meṣele*; örnekle açıkladı, örneklendirdi. إِمْتَسَلَ عَنْهُمْ مَثَلًا/*imteṣele* ‘*indehum meṣelen ḥasenen*; o, onlara bu olaya ilişkin üç beyit söyledi. إِمْتَسَلَ عَنْهُ/*imteṣelehu*; o, onu tesvir etti. إِمْتَسَلَ طَرِيقَتَهُ/*imteṣele ṭarīqatahu*; kendi tarikatına sadık kalıp ona boyun eğdi, ona göre davrandı. إِمْتَسَلَ مِنْهُ/*imteṣele minhu*; ona kıyas etti. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1205)

KMT: الإِمتِسَالُ/el-*imtiṣālu*; ifti‘āl vezninde, 1. Bu dahi mesel ve kıssa beyan eylemektedir: إِمْتَسَلَ عَنْهُمْ مَثَلًا/*imteṣele*’l-*meṣele*; örneği beyan eyledi. 2. (Bir kimse) mesel cihetiyle münasebatla üç beyit söylemektir: إِمْتَسَلَ عَنْهُمْ مَثَلًا/*imteṣele* ‘*indehum meṣelen ḥasenen*; o, onlarda bu olaya ilişkin üç beyit söyledi. 3. Bir nesnenin suretine girmektir: إِمْتَسَلَ عَنْهُ/*imteṣelehu*; o, onun suretine girdi, onu tesvir etti. 4. Bir adamın bir tarikata veya mesleğe tabi olup ondan ayrılmamak ve ona inkıyat etmek: إِمْتَسَلَ طَرِيقَتَهُ/*imteṣele*

tarīkātahu; kendi tarikatına sadık kalıp ona inkıyat etti. 4. Bir katili kısas etmek: *إِمْتَنَلْ مِنْهُ/imteṣele minhu*; onu kısas etti. Âsım Efendi (2013, s. 4756)

MLAM: *إِمْتَنَلْ/imteṣele*; tasvir etti, betimledi. *يَمْتَنِلُ/yemteṣelilu*; tasvir ediyor, tasvir eder, betimliyor, betimler. *إِمْتِنَالًا/imtisālan*; tasvir etmek, betimlemek. *مُمْتَنِلٌ/mumteṣelilun*; tasvir eden, betimleyen. *مُمْتَنَلٌ/mumteṣelun*; tasvir edilen, betimlenen: *إِمْتَنَلِ الْمَثَلْ/imteṣele 'l-meṣele*; örneği tasvir etti, betimledi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2066)

imtisāl'ın diğer anlamları ise; 1. Yöntem, metot: *إِمْتَنَلْ أَسْلُوبَ الْمُتَنَبِّي فِي شِعْرِهِ/imteṣele uslūbe 'l-Mütebebi fī şī'rihi*; onun şiirinde, Mütenebiyy'nin metodunu kullanmış. 2. Boyun eğmek, inkıyat etmek: *إِمْتَنَلْ لِلْأَمْرِ/imteṣele lil-emri*; verilen emre boyun eğdi. 3. Kısas etmek: *إِمْتَنَلْ مِنْ فُلَانًا/imteṣele min fulānen*; adamı kısas etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 2066)

[<Ar. *imtisāl* /m-ṣ-l 'ayakta durdu, huzurunda durdu, (bir şeye) benzedi, (heykelini) yaptı, görüldü'] Üstte görüldü gibi *imtisal* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

imtisas امتصاص/imtişāṣ

“a. esk. Emme, emerek çekme, soğurma.” TS (2011, s. 1184)

AEL: “إِمْتَصَّ الرُّمَانَ/imtṣṣa 'r-rumāne; narı emdi.” Lane (1953, s. 2717)

KM: “إِمْتَصَّاهُ/imteṣaṣahu; onu emdi, soğurdu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1227)

KMT: “إِمْتَصَّاهُ/el-imtiṣāṣu; مَصَّ/maṣṣun; Emmek, soğurmak manasındadır: *إِمْتَصَّاهُ/imteṣaṣahu*; onu emdi, soğurdu.” Âsım Efendi (2013, s. 2957)

MLAM: “إِمْتَصَّ/imtaṣṣa; emdi, soğurdu. *يَمْتَصُّ/yemtaṣṣu*; emiyor, emer, soğuruyor, soğurur. *إِمْتَصَّاهُ/imtaṣṣa*; em, soğur. *إِمْتَصَّاهُ/imtiṣāṣan*; emmek, soğurmak. *مُمْتَصِّ/mumtaṣṣun*; emen, soğuran. *مُمْتَصَّ/mumtaṣṣun*; emilen, soğurulan: *يَمْتَصُّ النَّبَاتُ الْمَاءَ/yemtaṣṣu 'n-nabātu 'l-mā'e*; bitkiyi, suyu emer.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2104)

imtişāṣ'ın diğer anlamları ise; “1. Sakinleştirmek: *إِمْتَصَّاهُ/imtaṣaṣa gāzabahu*; bu cümle kelimesi kelimesine çevrilince; “O, onun gazabını emdi.” şeklinde olur; anlamı anlamına tercüme edildiğinde ise; “Onu sakinleştirdi.” biçiminde kullanılmaktadır. 2. is. t. *إِمْتَصَّاهُ/imtiṣāṣun*, ç. *إِمْتَصَّاهُ/imtiṣāṣātun*, biy. Vücutta yenilenen yemeğin bağırsaklarda emilmesidir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2104)

[<Ar. *imtişāş* √m-ş-ş ‘emmdi, için çekti, yudumladı’] *İmtisas* sözcüğü, Türkçeye geçip anlamını muhafaza etmiştir.

imtiyaz امتياز/imtiyāz

a. 1. Başkalarına tanınmayan özel, kişisel hak veya şart, ayrıcalık: “*Hem bu sayede sen artık yüzüme bakmak imtiyazını kazanan biricik erkeksin.*” - N. Hikmet. 2. huk. Fabrika kurmak, maden işletmek vb. için bir kişi veya kuruluşa devlet tarafından verilen özel izin 3. tar. Gedik. TS (2011, s. 1184)

AEL: “امْتِازَ/imtāze’l- kavmu; kavim birbirinden ayrıldı, dağıldı. امْتِازَ بِالْكَرَمِ/imtāze bi’l-keremi; cömertlikte üstün oldu.” Lane (1953, s. 2748)

KM: “امْتِازَ/imtāze, اِنْمَازَ/inmāze ve تَمَيَّزَ/temmeyyeze; o diğerlerinden ayrıldı, o üstün oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1251)

KMT: “الْإِمْتِيَازَ/el-imtiyāzu; ifti‘āl vezninde, اِلْمِمْيَازَ/el-inmiyāzu; infi‘āl vezninde ve اِلْتِمَازَ/et-temeyyuzu; (bir nesne) ayrılıp cüda olmak anlamındadır: اِمْتِازَ/imtāze, اِنْمَازَ/inmāze ve تَمَيَّزَ/temmeyyeze; o ayrılıp cüda oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 2539)

MLAM: “امْتِازَ/imtāze; üstün oldu, başardı. يَمْتِازُ/yemtāzu; üstün oluyor, üstün olur, başarıyor, başarır. اِمْتِازَ/imtez; üstün ol, başarılı ol. اِمْتِيَازًا/imtiyāzan; üstün olmak, başarılı olmak. مُمْتِازًا/mumtāzun; üstün olan, başarılı olan: اَمْتِازًا عَلَى أَقْرَانِهِ/yemtāzu ‘alā aqrānihi; akranlarına (göre) üstün oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2144)

imtiyāz’ın diğer anlamları; 1. Ayrılmak: اَمْتِازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ/ve imtāzū’l-yevme eyuhā’l-mucrimūn; ey suçlular bugün (müminlerden) ayrılın. 2. is. t. اِمْتِيَازًا/imtiyāzun, اِمْتِيَازَاتًا/imtiyāzātun; başkalarına tanınmayan özel, kişisel hak veya şart, ayrıcalık. 3. is. Resmî ruhsat. 4. sf. Akademik çalışmalarda alınan en yüksek başarıdır. Ahmet Muhtar (2008, s. 2144-2145)

[<Ar. *imtiyāz* √m-y-z ‘diğerinden üstün tuttu, ayırt etti’] Yukarıdaki bilgilere göre *icra* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve aynı zamanda Türkçede “Gedik” anlamı kazanmıştır.

imtiyazlı

“sf. Ayrıcalıklı: *‘Türklerin arasında eskiden de şimdi de imtiyazlı bir sınıftır.’* - Ö. Seyfettin.” TS (2011, s. 1184)

[<Ar. *imtiyāz* + Tr. *-lı* (iiye)] *İmtiyazlı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

imtiyazlıca

“zf. İmtiyazlı bir biçimde.” TS (2011, s. 1184)

[<Ar. *imtiyāz* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İmtiyazlıca*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiştir.

imtiyazlılık

“is. İmtiyazlı olma durumu.” TS (2011, s. 1184)

[<Ar. *imtiyāz* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İmtiyazlılık* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imtiyazsız

“sf. Ayrıcalıksız.” TS (2011, s. 1184)

[<Ar. *imtiyāz* + Tr. *-sız* (iiye)] *İmtiyazsız* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imtiyazsızca

“zf. İmtiyazsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1184)

[<Ar. *imtiyāz* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İmtiyazsızca* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imtiyazsızlık

“is. İmtiyazsız olma durumu.” TS (2011, s. 1184)

[<Ar. *imtiyāz* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İmtiyazsızlık* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

imtizaç / **imtizāc**

“a. esk. 1. Karışabilme. 2. Birbirini tutma, uyum sağlama, uygunluk. 3. İyi geçinme, uyuşma. 4. Kaynaşma: ‘Her şeyden evvel kendisinde tefekkürle hissin yüksek bir imtizaçı fark ediliyordu.’ - A. H. Çelebi. **imtizaç etmek** bağdaşmak, uyuşmak.” TS (2011, s. 1185)

AEL: اِمْتَزَج / imtezece; iki veya daha çok şey birbiriyle karıştı.” Lane (1953, s. 2711)

KM ve KMT’de kayda alınmamıştır.

MLAM: “إِمْتَزَجَ/imtezece; karıştı, karışım oluşturdu. يَمْتَزِجُ/yemtezicu; karıştırılıyor, karıştırılır, karışım oluşturuyor, oluşturur, إِمْتِزَاجًا/imtizācan; karışım oluşturmak, karıştırmak. مُمْتَزِجٌ/mumtezicu; karışan, karışım oluşturan: إِمْتَزَجَ الْحَلِيبُ بِالْقَهْوَةِ/imtezece ‘l-ḥalību bi’l-kaḥveti; süt, kahveyle karıştı. مَعَ الْمُجْتَمَعِ/imtezece ma‘a’l-muctama‘u; o, topluma karıştı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2092)

[<Ar. *imtizāc* √m-z-c ‘bir şeyle karıştırdı, karışım oluşturdu’] Üstte tespit edilen bilgilere göre; *imtizac* kelimesi, Türkçede başka anlamlar kazanmıştır. Fakat “Karışabilme” anlamı korumuştur.

imtizaçlı

“sf. Uyumlu.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imtizāc* + Tr. -lı (iiye)] *İmtizaçlı* kelimesi, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

imtizaçsız

“sf. Uyumsuz: ‘Bir parça hırçın, daha çok da imtizaçsızdır lakin cidden değerlidir.’ - T. Buğra.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imtizāc* + Tr. -sız (iiye)] *İmtizaçsız*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

imtizaçsızlık

“is.Uyumsuzluk.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imtizāc* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İmtizaçsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

imza امضاء/imzā

a. 1. Bir kimsenin herhangi bir belgeyi yazdığını veya onayladığını belirtmek için her zaman aynı biçimde kullandığı işaret: “*Hatıra defterlerimizi onlara uzatarak el yazılarını, imzalarını rica ettik.*” - H. S. Tanrıöver. 2. İmzalama işi. 3. mec. Herhangi bir alanda ün yapmış kimse: *Dergi en ünlü imzalara yer veriyor. (bir şeye) imza (veya imzasını) atmak* imzalamak: “*Önüne bir tomor parşömen çeken ağa. Yeni öğrendiği imzasını atmaya başladı.*” - O. Kemal. (bir şeyi) **imza etmek** imzalamak: “*Bir haftaya*

kalmayacak, bizim delegeler sulhu imza edecekler.” - Ö. Seyfettin. **imza toplamak** bir dilekçeyi veya öneriyi, destekleyenlere imzalatmak. İmza vermek imza atmak. **imzayı basmak** (veya **çakmak**) tkz. İmzalamak, imza etmek TS (2011, s. 1185)

→ **imza beyti, imza çizelgesi, imza günü, imza kâğıdı, imza sahibi, imza sirküleri, imza töreni, açık imza, elektronik imza, ıslak imza, tatbik imzası** TS (2011, s. 1185)

AEL: “أَمْضَى/əmzāhu; (o), onu tamamladı, uyguladı, yerine getirdi. أَمْضَى عَهْدَهُ/əmzā ‘ahdehu; sözü yaptı, tuttu. أَمْضَى رَأْيَا/əmzā re’yen; görüşü söyledi. إِمْضَاءٌ/imzā ‘un; imza.” Lane (1953, s. 3021)

KM: “أَمْضَاهُ/əmzāhu; uyguladı, yerine getirdi, gerekeni yaptı. أَمْضَيْتُ بَيْعِي/əmzaytu bey ‘î; satışı tamamladım, bitirdim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1229)

KMT: “إِلْإِمْضَاءُ/el-imzā ‘u; hemzenin kesriyle, 1. Bir şeyi işletip öteye geçirmek: أَمْضَاهُ/əmzāhu; o, onu işletip öteye geçirdi. 2. Bir nesneyi itmam ve icra kılmak: أَمْضَيْتُ بَيْعِي/əmzaytu bey ‘î; satışı itmam ettim. 3. تَوَقُّعٌ/tevķī ‘un; imza anlamında kullanılmaktadır.” Âsım Efendi (2013, s. 5994)

MLAM: “أَمْضَى/əmzā; yerine getirdi, uyguladı. يُمَضِّي/yumzî; yerine getiriyor, yerine getirir, uyguluyor, uygular. أَمْضَى/əmzi; yerine getir, uygula. مُمَضِّى/mumzîn; yerine getiren, uygulayan. مُمَضِّى/mumzân; yerine getirilen, uygulanan: تَلَقَّى الصَّابِطُ الأَمْرَ/telâķķā ‘z-zābiṭu ‘l-emre fe’əmzāhu; subay, emri alır almaz yerine getirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2106)

imzā’ın diğer anlamları; “1. Onaylamak, tasdik etmek: أَمْضَى البَيْعَ/əmzā ‘l-bey ‘a; satışı onayladı. 2. İmzalamak: أَمْضَى الوَثِيقَةَ/əmzā ‘l-vesiyķate; belgeyi imzaladı. 3. Geçirmek: أَمْضَى أَيَّامَهُ فِي الدِّرَاسَةِ/əmzā eyyāmeḥu fî ‘d-dirāseti; günlerini ders çalışmakla geçirdi. 4. a. t. إِمْضَاءٌ/imzā ‘un, ç. إِمْضَاءَاتٌ/imzā ‘ātun; imza.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2106)

[<Ar. **imzā**’ √m-ż-y ‘uzaklaştı, gitti, öldü, yerine getirdi, tamamladı, geçti’]

Yukarıdaki bilgilere göre; *imza* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış. Lakin Türkçede “Herhangi bir alanda ün yapmış kimse” anlamı kazanmış. Ancak *imza* (veya *imzasını*) *atmak*, (bir şeyi) *imza etmek*, *imza toplamak*, *imzayı basmak* (veya *çakmak*) Türkçeleştirilmiş deyimlerdir.

imza beyti

“is. Mühür beyti.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Ar. *beyt* + Tr. -i (i.3tk)] *İmza beyti* ’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

imza çizelgesi

“is. Kurum ve kuruluşlarda çalışanların veya görevlilerin devam durumunu gösteren çizelge.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *çizelge* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (i.3tk)] *İmza çizelgesi*, Türkçeleştirilmiştir

imza günü

“is. Yazarların eserlerini okurlarına hatıra olarak imzaladıkları gün.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *gün* + Tr. -ü (i.3tk)], *İmza günü*, Türkçeleştirilmiştir.

imza kâğıdı

“is. İş yerlerinde çalışanların giriş ve çıkışlarının denetlenmesi amacı ile üzerine imzalarını attıkları kâğıt.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Far. *kağıt* + Tr. -ı (i.3tk)] *İmza kâğıdı* ’nın iki kelimesi de Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

imzalama

“is. İmzalamak işi: ‘Onunla, kontratı imzalamaya geldiğim zaman tanıştım.’ - A. Ağaoğlu.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. -la (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İmzalama*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalamak

(-i) 1. Bir yazı veya belgeye imzasını yazmak, imza atmak: “Garsonun getirdiği adisyonu imzalarken yaşlı adamın dikkatini çekti durum.” - O. Aysu. 2. Eserin yazarı, yapımcısı olduğunu imza veya işaretle belirtmek. 3. Bir kimseye, hatıra olarak sunulan esere imza atmak. TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. -la (ifye) + Tr. -mak (fiye)] *İmzalamak*, Türkçeleştirilmiştir.

imzalanış

“is. İmzalanma işi.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-ış* (fiye)] *İmzalanış*, Türkçeleştirilmiştir.

imzalanma

“is. İmzalanmak işi.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-ma* (fiye)] *İmzalanma*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalanmak

“(nsz) İmzalama işi yapılmak: ‘Birlik ve beraberlik içinde dilekçeler yazılıp kâğıtlar imzalandı.’ - L. Tekin.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İmzalanmak*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalatabilme

“is. İmzalatabilmek işi.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lat* (ifye) + Tr. *-abil* (yf) + Tr. *-me* (fiye)] *İmzalatabilme*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalatabilmek

“(-e) İmzalatma ihtimali veya imkânı bulunmak.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lat* (ifye) + Tr. *-abil* (yf) + Tr. *-mek* (fiye)] *İmzalatabilmek*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalatılabilme

“is. İmzalatılabilmek işi.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lat* (ifye) + Tr. *-ıl* (ef) + Tr. *-abil* (yf) + Tr. *-me* (fiye)] *İmzalatılabilme*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalatılabilmek

“(nsz) İmzalatılma ihtimali veya imkânı bulunmak: ‘Lüsyen Hanım’a da uydurma bir kâğıt imzalatılabileceği imkân ve ihtimal sınırları içindedir.’ - N. F. Kısakürek.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lat* (ifye) +Tr. *-ıl* (ef)+ Tr. *-abil* (yf) + Tr. *-mek* (fiye)]
İmzalatılabilmek, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalatma

“is. İmzalatmak işi.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lat* (ifye) + Tr. *-ma* (fiye)] *İmzalatma*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalatmak

“(-e) İmza attırmak.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-lat* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İmzalatmak*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalayabilme

“is. İmzalayabilmek işi.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-la* (ifye) + Tr. *-y-* (ü-üü)+ Tr. *-abil* (yf) + Tr. *-me* (fiye)]
İmzalayabilme, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalayabilmek

“(-i) İmzalama ihtimali veya imkânı bulunmak.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-la* (ifye) + Tr. *-y-* (ü-üü)+ Tr. *-abil* (yf) + Tr. *-mek* (fiye)]
İmzalayabilmek, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzalayış

“is. İmzalama işi.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *-la* (ifye) + Tr. *-y-* (ü-üü) + Tr. *-ış* (fiye)] *İmzalayış*, Türkçe bir kelimedir.

imzalı

1. sf. İmza edilmiş: “Sözü, bugünkü imzalı senetlerden daha sağlam olan eski Türk tüccarlarının sözü...” - H. E. Adıvar. 2. zf. İmza edilmiş olarak: “Gerçi Akis’te yazılar imzalı yazılmazdı ama avuç içi kadar bir çevrede herkes kimin nereye ne yazdığını bilirdi.” - A. Ağaoğlu. 3. sf. Yazarı belirtilmiş TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. -lı (üye)] *İmzalı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imza sahibi

“a. 1. Bir yere imza atan kimse. 2. Bazı sanat ve meslek kollarında sağlam bir yeri olan, değerini her zaman kabul ettirmiş kimse. 3. Gazete, dergi vb. yayımlarda, adını kullanarak yazı yazan kimse.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Ar. *şāhib* + Tr. -i (i.3tk)] *İmza sahibi*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzasız

“sf. 1. İmza edilmemiş. 2. Yazanı belirtilmemiş: ‘İmzasız mektupların işe yaradığını görerek işi azıtacak diye çekindi.’ - M. Ş. Esendal.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. -sız (üye)] *İmzasız*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imzasızlık

“is. İmzasız olma durumu.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. -sız (üye) + Tr. -lık (üye)] *İmzasızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

imza sirküleri

“is. huk. Bir resmî daire veya ticari kuruluşta imza atmaya yetkili kimselerin imza örneklerini öncelik sırasına göre içeren imza belgesi.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Fr. *sirküler* + Tr. -i (i.3tk)] *İmza sirküleri* şeklindeki birleşik kelime, Arapça ve Fransızcadan olup Türkçeleştirilmiştir.

imza töreni

“is. Antlaşma veya sözleşmelerde ilgili tarafların belgelere imza atması ve birbirlerini kutlaması.” TS (2011, s. 1185)

[<Ar. *imzā*’ + Tr. *tören* + Tr. -i (i.3tk)] *İmza töreni*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

in انس/ins

İnsan. **in cin** hiç kimse: “Ortada in cin görünmüyor ama istasyonla otel arasındaki bulvar elektrik ışığında bembeyaz.” - R. N. Güntekin. **in cin yok** hiç kimse yok. **in cin top oynamak** hiçbir canlı varlık bulunmamak: “Adam inlerle cinlerin top oynadığı yolda mezarlığın yıkık duvarına sıçradı.” - Ç. Altan. **in misin, cin misin** genellikle masalarda “*insan mısın, cin misin?*” anlamında kullanılan bir söz. TS (2011, s. 1185)

AEL: “t. انس/insiyyun; insan ç. انس/insun; insanlar, ç.ق. أناس/unāsun; insanlar.” Lane (1953, s. 115)

KM: “t. انس/insiyyun; insan ç. انس/insun; insanlar, ç.ق. أناس/unāsun; insanlar.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 64)

KMT: “t. انس/insiyyun; insan ç. انس/insun; insanlar, ç.ق. أناس/unāsun; insanlar.” Âsım Efendi (2013, s. 2560)

MLAM: “t. انس/insun; beşer, insan. ç. ق. أناس/unāsun; insanlar.” Ahmet Muhtar (2008, s. 130)

ins, Arapçadan Türkçeye geçip aynı anlamla kullanılmaya devam etmiş. Lakin *in cin*, *in cin top oynamak*, *in misin*, *in misin* ifadeleri, Türkçeye kazanılmış deyimlerdir.

inat عناد/‘inād

a. 1. Bir konuda direnme, ayak direme, diretme, direnim: “Okumak, eczacı olmak bu sayılı inatlarından biri ve ilkidir.” - T. Buğra. 2. Birine karşı çıkma, karşı düşünce ileri sürme: “İddia kızmış, âdeta inat hâlini almıştı.” - Ö. Seyfettin. 3. sf. hlk. İnatçı. **inat etmek** direnmek, direktmek, ayak diremek: “Bizim sevgili, akıllı küçük kardeşimiz çişini söylememekte inat ediyordu.” - A. Kutlu. **inadı tutmak** çok direnmek. **inadım inat olmak** söylediğinden veya yaptığından vazgeçmemek, çok direnmek. TS (2011, s. 1187)

→ *eşek inadı, gâvur inadı, katır inadı, keçi inadı*

AEL: ms. عَانَدَ/ānede; karşı koydu, muhalefet etti, asilik etti, itaatsizlik etti. Bazen 'inādun, “Birine kızdırmadan ve küstürmeden inat etmek.” anlamında kullanılmaktadır; عَانَدَ الْحُبَارَى فَرْخَهُ/ānede'l-ḥubārā ferḥahu; bu atasözü kelimesi kelimesine çevrilince “Hubara kuşu, civcivlerini inat etti.”; anlamı anlamına tercüme edilince “(birini) Ailesine veya herhangi birine küstürmeden, kalbi kırmadan karşı çıktı.” şeklinde olur. Lane (1953, s. 2170)

KM: عَانَدَهُ مُعَانَدَةً وَعَانَدًا/ānedeḥu mu'ānedetun ve 'inādun; ona karşı çıkarak muhalefet etti. عَانَدَهُ/ānedeḥu; ona bağlandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 916)

KMT: عَانَدَ/ānede; 1. Bir adama muhalefet etmek, karşı çıkmak: عَانَدَهُ مُعَانَدَةً/ānedeḥu mu'ānedetun ve 'inādun; ona karşı çıkarak muhalefet etti. 2. Bir şeye bağlanmak: عَانَدَهُ/ānedeḥu; ona bağlandı.” Âsım Efendi (2013, s. 1521)

MLAM: عَانَدَ/ānede; birine karşı çıktı, direndi, ayak diredi. يُعَانِدُ/yu'ānidu; birine karşı çıkıyor, çıkar, direniyor, direnir, ayak diriyor, direr. عَانَدًا/ānaden ve عَانَدَهُ مُعَانَدَةً/ānedeḥu mu'ānedeten; birine karşı çıkmak, direnmek, ayak diremek. عَانِدُ/ānidun; birine karşı çıkan, karşı düşünce ileri süren, direyen, ayak direyen. عَانَدَ/ānedun; birine karşı çıkan, direnen: عَانَدَ الشَّخْصَ/ānede's-şahşu; adam direndi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1562)

'inād'ın diğer anlamı ise; “İnat: إِنَّهُ شَدِيدُ الْعِنَادِ/innehu şedidu'l-'inādi; o, öyle bir inatçı ki.”

[<Ar. 'inād √'-n-d 'doğruyu bilerek inatla karşı çıktı, ayrıldı, dikkafalı oldu'], Yukarıdaki bilgilere göre; inat kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır.

inatçı

“sf. Ayak direyen, inat eden, anut, muannit, direngen: ‘Akşam ezanı sokaktaki çocukların inatçı, oyunbozan çığlıklarını bastırıyor.’ - İ. Aral.” TS (2011, s. 1187)

→ inatçı keçi TS (2011, s. 1187)

[<Ar. 'inād + Tr. -cı (iiye)] İnatçı, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

inatçı keçi

“is. mec. Çok inat eden kimse.” TS (2011, s. 1187)

[<Ar. *‘inād* + Tr. *-cı (üye)* + Tr. *keçi*] *İnatçı keçi*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

inatçılık

“is. İnatçı olma durumu, direngenlik, inatlık, anutluk, muannitlik.” TS (2011, s. 1187)

[<Ar. *‘inād* + Tr. *-cı (üye)* + Tr. *-lık (üye)*] *İnatçılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

inatla

“zf. Ayak direyerek: ‘*Gene de her ikimiz de inatla sarıldık kendi aldatmacamıza.*’ - E. Şafak.” TS (2011, s. 1187)

[<Ar. *‘inād* + Tr. *-la (ifye)*] *İnatla*, isimden fiil yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

inatlaşma

“is. İnatlaşmak işi: ‘*Muhtarla hiç aram yoktu, babamın sağlığından beri sürüp gelen bir inatlaşma vardı.*’ - M. Kutlu.” TS (2011, s. 1187)

[<Ar. *‘inād* + Tr. *-laş (ifye)* + Tr. *-ma (fiye)*] *İnatlaşma*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

inatlaşmak

“1. (-le) Karşılıklı inat etmek. 2. (nsz) İnat etmek: ‘*Soğukluğu kırmak için bir hafta, bazen iki hafta inatlaşacaktın.*’ - Ç. Altan.” TS (2011, s. 1187)

[<Ar. *‘inād* + Tr. *-laş (ifye)* + Tr. *-mak (fiye)*] *İnatlaşmak*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

inatlık

“is. İnatçılık.” TS (2011, s. 1187)

[<Ar. *‘inād* + Tr. *-lık (üye)*] *İnatlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

inayet عَنَايَة / ināyet

“a. esk. İyilik, kayra, atıfet, ihsan, lütuf: “*Gayret bizden, inayet Allah’tan.*” - E. Işınsu. **inayet etmek** (veya **eylemek**) iyilik ve yardım etmek, kayırmak, lütfetmek. **inayet**

ola “Allah versin” anlamında, dilencileri savmak için kullanılan bir söz. **inayette bulunmak** inayet etmek.” TS (2011, s. 1187)

AEL: “ms. عَنَّا/‘ināyeten, عُنَيْتُ بِحَاجَتِهِ/‘uniytu bi-ḥācetihi; onun işiyle ilgilendim, onun işini hallettim.” Lane (1953, s. 2180)

KM: “عَنَّا الْأَمْرُ/‘anāhu’l-emru; o, bu işi çok önemsemiştir. عَنَّا/‘ināyetun; ilgilenmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 922)

KMT: “العَنَائَةُ/el-‘ināyetu; kitâbet vezninde, الْعَنَائَةُ/el-‘anāyetu; şehâbet vezninde, ve الْعُنْيُ/el-‘uniyyu; ‘utiyy vezninde, 1. Bir adama zahmetli iş mühim olmak: عَنَّا الْأَمْرُ يَعْنيهِ و عَنَّا الْأَمْرُ/‘anāhu’l-emru, ya ‘nīhi ve ya ‘nūhu; bu iş onun için çok mühim oldu, bu iş onu ilgilendirir.” Âsım Efendi (2013, s. 5896)

‘ināyet’in diğer anlamı ise; عَنَّا/‘ināyetun; kasd eylemek: عَنَّا بِالْقَوْلِ كَذَا/‘anā bi’l-ḥavli kezā; o, bu sözde şöyle kasd eyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 5896)

MLAM: “عَنِّي/‘uniye; ilgilendi, uğraştı, alakalandı. يُعْنَى/‘yu’nā; ilgileniyor, ilgilenir, uğraşıyor, uğraşır, alakalanıyor, alakalanır. عَنَّا/‘ināyeten ve عَنِّي/‘anyan; ilgilenmek, uğraşmak, alakalanmak. مَعْنِي بِهِ/‘ma’niyyun bihi; ilgilenilen, uğraşılan, alakalanan şey: عَنِّي بِالْحَقِيقَةِ/‘uniye bi’l-ḥadīqati; bahçeyle ilgilendi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1566)

‘ināyet’in diğer anlamları ise; “is. 1. Koruma: شَمَلَهُ بِعِنَايَتِهِ/‘šemelehu bi-‘ināyetihi; o, onun korumasındadır. 2. İlgilenme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1567)

[<Ar. ‘ināyet √‘-n-y ‘demek istedi, kastetti, illgilendirdi, aklını meşgul etti, aklına takıldı’] *İnayet* sözcüğü, Türkçede “İyilik, kayra, atıfet, ihsan, lütuf” anlamlarına sahipken Arapçada “İlgilenmek, uğraşmak, önemsemek ve koruma” anlamlarını barındırır. Buna göre Türkçede kullanılan *inayet* sözcüğü, eski anlamlarını yitirip yeni anlamlar kazanmıştır. *İnayet etmek* (veya *eylemek*), *inayet ola*, *inayette bulunmak* deyimleri de Türkçeleştirilmiştir.

incil انجيل/incil

“öz. a. din b. Hz. İsa’ya indirilen kutsal kitap, Ahd-i Cedit.” TS (2011, s. 1189)

AEL: bulunmamaktadır.

KM: “انجيل/‘incilun; Hz. İsa’nın kitabı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1265)

KMT: الْإِنْجِيلُ/*el-incīlu*; hemzenin kesri ve fethiyle, İsa hazretlerine nazil olan kitabın ismidir, şahīfet itibariyle tenisi caizdir. Âsım Efendi (2013, s. 4780)

Mütercim der ki Zahār’de mesturde ki *incīl* ehli’l-luga asl ve destūr anlamındadır ki nazil olduğu kavim onun mazmunuyla amel olup helal ve haram hususunda ona müracaat ederler. Ve bu baba anlamında olan نَجْلٌ/*neclun*(den) türetilmiştir. Ve başka bir görüş ise انجيل/*incīl* tesmiye olunduğunu Hazret-i Hak celle ve ala onu izhar ettiği içindir, nüzülü eyyamında hakk bi’l-küllüyye münderis olmuştu, hakkı beyan için onu izhar eyledi. Ve bu izhar anlamında olan نَجْلٌ/*neclun*(den) türetilmiştir. Âsım Efendi (2013, s. 4780)

Ebu Amr dedi ki muhaseme anlamında olan تَنَاجُلٌ/*tenāculun*(den) kitab-ı mezbur nazıl olunca onun hususundaki insanlar münazaa ettikleri için tesmiye olundu. Ve Āmulī *Keşkül* nām telifinde dedi ki انجيل/*incīl*; müjde ve beşaret anlamındadır, İbranicedir. Bazıları ise engliyun yahut engīl-i İbrani Arapçalaştırılmıştır. Âsım Efendi (2013, s. 4780)

MLAM: “t. انجيل/*incīl*, ç. اِنْجِيلٌ/*enācīlun*; Hz. İsa’ya indirilen kutsal kitap. İncīl Yunanca bir kelimedir; bu kelimenin anlamı ise müjdedir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 128)

Üstte verilen bilgilere göre *İncil* sözcüğü, Arapçadır.

incizap اِنْجِزَاب/incizāb

“a. esk. 1. Çekme, çekilme. 2. Cazibeye tutulma, ilgi duyma: ‘Kâtibe karşı *incizabı*, halk türkülerine bile geçti.’ - Y. K. Beyatlı.” TS (2011, s. 1190)

AEL: “اِنْجِزَبُوا فِي اِنْجِزَبَ/*incezebe*; o çekildi, hareketlendi, sürüklendi, uzadı, uzatıldı. اِنْجِزَبُوا فِي السَّيْرِ/*incezebū fī s-seyri*; yürüyüşte hızlandılar.” Lane (1953, s. 395)

KM: “اِنْجِزَبَ/*incezebe*; o yerinden hareketlendi, uzatıldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 201)

KMT: “اِنْجِزَابٌ/*el-incizābu*; اِنْفِعال/infi‘āl vezninde, çekilip uzamak: جَذَبَهُ/*cezebehu fencezebe*; onu çekti, o da uzadı.” Âsım Efendi (2013, s. 310)

MLAM: اِنْجِزَبَ إِلَى/*incezebe ilā*; -e doğru çekildi, hareket etti, cezbolundu, etkilendi. يَنْجِزِبُ/*yencezibu*; -e doğru çekiliyor, çekilir, hareket ediyor, eder, cezbolunuyor, cezbolunur, etkilenir, etkileniyor. اِنْجِزَابًا/*incizāben*; -e doğru çekilmek, hareket etmek,

cezbolunmak, etkilenmek. مُنْجَذِبٌ/*munceẓibun*; -e doğru çeken, hareket eden, cezbolunan, etkilenen. مُنْجَذَبٌ إِلَيْهِ/*muncezeḇun ileyhi*; çekilen, hareket eden, cezbolunan, etkilenen: شَعَرَ بِالْإِنْجَذَابِ/*incezeḇe ilā'l-erzi*; yere doğru çekildi, hareket etti. شَا'ERE BI'INCİZĀBI NAḤVAHĀ; ondan (kızdan) etkilendi, onun cazibesine tutuldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 353)

[<Ar. *incizāb* √*c-z-b* 'çekti, çekip çıkardı, etkilendi'] *İncizap*, Türkçede ve Arapçada benzer anlamlarda kullanılan bir sözcüktür.

indi عِنْدِي/indī

“sf. esk. Herkesçe kabul edilebilecek bir temele bağlanmayıp yalnız bir kişinin kendi kanısına dayanan: ‘Bizden evvelki zamanların tarihleri hep değilse de ekseriyetle *indi* vesikalara istinat etmiştir.’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1190)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamış.

[<Ar. *indī* √*ind + ī* (ya zamiri)] *indī* sözcüğü, hem “عِنْدَ/*inde*; -da, -ce, -yanında, -esnasında, yaparken, -dığı zaman.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1562) hem de *ya zamiri* ile beraber gelmiştir. Arapçada *inde* ve *ya zamiri* beraber kullanılınca kelimeye şu anlamlar; “Bende, bence, bana göre, -benim, -e sahibim” yüklenmiş. Türkçede ise “Herkesçe kabul edilebilecek bir temele bağlanmayıp yalnız bir kişinin kendi kanısına dayanan” anlamında kullanılmış. Arapça ve Türkçede kullanışı birbirine benzerdir.

indifa اِنْدِفَاع/indifā‘

“a. esk. 1. jeol. Püskürme. 2. Başkaldırma, isyan etme, ayaklanma. 3. tıp Kızamık, kızıl vb. hastalıklarda vücutta kırmızı lekeler görülme. **indifa etmek** yanardağ, püskürmek.” TS (2011, s. 1190)

AEL: اِنْدَفَعَ/*indefe’a*; itti, sürükledi, daldı, uzaklaştırıldı. اِنْدَفَعَ فِي الضَّحْكِ/*indefe’a fī’ḍ-ḍihiki*; gülmekten kırıldı. اِنْدَفَعَ فِي الطَّعَامِ/*indefe’a fī’ṭ-ṭa’āmi*; çok yedi. اِنْدَفَعَ السَّيْلُ/*indefe’a’s-seylu*; sel hızla aktı. اِنْدَفَعَ عَلَى عَدُوِّهِ/*indefe’a ‘alā ‘advihi*; düşmanına saldırdı. اِنْدَفَعَ الْفَرَسُ/*indefe’a’l-feresu*; at hızlıca koştu. اِنْدَفَعَ فِي الْأَمْرِ/*indefe’a fī’l-ermri*; bu işe hızlıca girişti, hızlıca davrandı. Lane (1953, s. 891)

KM: اِنْدَفَعَ فِي الْحَدِيثِ/*indefe’a fī’l-ḥadīṣu*; söze girişti. اِنْدَفَعَ الْفَرَسُ/*indefe’a’l-feresu*; at hızlıca koştu. اِنْدَفَعَهُ فَأَنْدَفَعَ/*indefe’ahu fe’ndefe’a*; onu itti o da savuldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 437)

KMT: “الْإِنْدِفَاعُ/el-indifā‘u; 1. Söze girişmek: اِنْدَفَعَ فِي الْحَدِيثِ/indefe‘a fī’l- ḥadīṣu; söze girdi. 2. At süratla yürümek: اِنْدَفَعَ الْفَرَسُ/indefe‘a’l-feresu; at süratla yürüdü.” Âsım Efendi (2013, s. 3323)

indifā‘’in diğer anlamı ise “Savulmak: دَفَعَهُ فَاِنْدَفَعَ/defe‘ahu fe-indefe‘a; onu itti o da savuldu.” Âsım Efendi (2013, s. 3323)

MLAM: “اِنْدَفَعَ/indefe‘a; atıldı, hızla girdi. يَنْدَفِعُ/yendefi‘u; atılıyor, atılır, hızla giriyor, hızla girer. اِنْدِفَاعًا/indifā‘an; atılmak, hızla girmek. مُنْدَفِعٌ/mundefi‘un; atılan, hızla girilen. اِنْدَفَعَ إِلَيْهِ/mundefe‘un ileyhi; hızla girilen, atılan: اِنْدَفَعَ الشَّخْصُ/indefe‘a’ş-şahşu; adam; hemen atıldı, hızla girdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 753)

indifā‘’in diğer anlamları ise; 1. Hızla akmak: اِنْدَفَعَ السَّيْلُ/indefe‘a’s-seylu; sel hızla aktı. 2. Ödenmek: اِنْدَفَعَ الْمَبْلَغُ/indefe‘a’l-meblağ; meblağ ödendi. 3. Bir şeyin peşinden koşmak: اِنْدَفَعَ إِلَى الْعَمَلِ/indefe‘a ilā’l-‘ameli; işin peşinden koştu. 4. Saldırmak: اِنْدَفَعَ عَلَى اِنْدَفَعَ اِلَا/indefe‘a ‘alā fulānen; bir adama saldırdı. 5. Bir konu hakkında çok konuşmak, bir konuyu ayrıntılarıyla söylemek: اِنْدَفَعَ فِي الْحَدِيثِ/indefe‘a fī’l-ḥadīṣe; (o), ayrıntılarıyla konuştu. 6. Hızla hareket etmek: اِنْدَفَعَ قِطَارٌ/kiṭārun mundefi‘un; hızla hareket eden bir tren. 7. -e Doğru fırlamak: اِنْدَفَعَ الرُّكَّابُ إِلَى الْقِطَارِ/indefe‘a’r-rukābu ilā’l-kiṭāri; binenler, trene doğru fırladılar. Ahmet Muhtar (2008, s. 753)

[<Ar. indifā‘ √d-f- ‘itti, uzaklaştırdı, (hesabı, ücreti) ödedi, (bir sözün) aksini ispatladı, geri verdi, mecbur bıraktı, korudu’] Üstte verilen bilgilere göre indifa, Türkçeye geçip farklı manalar benimsemiş ve terimleştirilmiş bir sözcüktür.

indifai اِنْدِفَاعِي/indifā‘î

“sf. esk. 1. Püsküren (yanardağ). 2. Döküntülü (hastlık).” TS (2011, s. 1190)

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de geçmemektedir.

[<Ar. indifā‘ √d-f- ‘ + Ar. -î (sıfat yapan ek)] Genel olarak “ya’n-neseb” kelimelerle beraber sözlüklerde alınmamaktadır. Dolayısıyla indifā‘î kök ve ek olarak Arapçadan Türkçeye geçmiş fakat çok farklı bir anlam benimseyerek terimleştirilmiştir.

infaz اِنْفَاذ/infāz

“a. 1. huk. Bir kararı, bir yargıyı yerine getirme, uygulama, yürütüm: ‘İnfaza, vazifeli şahıslardan başka, kimse kabul edilemez.’ - N. F. Kısakürek. 2. Birine sözünü geçirme. **infaz etmek** yargı kararını yerine getirmek, uygulamak.” TS (2011, s. 1192)

→ **infaz masası, infaz memuru** TS (2011, s. 1192)

AEL: ms. ^{أَنْفَذَ}/infāzun; ^{رَمَيْتُهُ فَأَنْفَذْتُهُ}/remeytuhu fe-enfeztuhu; onu okla vurup oku yan taraftan çıkardım. ^{أَنْفَذَ الْقَوْمَ}/enfeze 'l-*qavme*; yolda yürürken kavmi ayırıp ortalarından geçti. ^{أَنْفَذَ كِتَابًا}/enfeze *kitāben*; o, bir kitap gönderdi. ^{أَنْفَذَ الْقَوْمَ}/enfeze 'l- *qavme*; adam bir kavme varıp onlardan oldu. ^{أَنْفَذَ الْأَمْرَ}/enfeze 'l-*emre*; bu işi yerine getirdi. Lane (1953, s. 2823)

KM: ^{أَنْفَذَ}/enfeze 'l-*vālī*'l-*emre*; vali, fermanı yerine getirdi. ^{أَنْفَذَ}/enfeze 'l-*qavme*; o, yolda yürürken kavmin aralıklarını yarıp ortalarından yürüyüp gitti, adam bir kavme varıp onlardan oldu, bir kavmin aralığından ok gibi savuşup ileriye geçti, oku nişandan öteye geçirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1303)

KMT: ^{الْإِنْفَازُ}/el-infāzu; hemzenin kesriyle, 1. Oku nişandan öteye geçirmek. 2. Hüküm ve fermanı yerine getirmek: ^{أَنْفَذَ الْوَالِي الْأَمْرَ}/enfeze 'l-*vālī*'l-*emre*; vali, fermanı yerine getirdi. 3. (Bir adam) bir kavme varıp onlardan olmak. 3. Yolda giderken insanların aralıklarını yarıp ortalarında yürüyüp gitmek: ^{أَنْفَذَ الْقَوْمَ}/enfeze 'l-*qavme*; o, yolda yürürken kavmin aralıklarını yarıp ortalarından yürüyüp gitti. 4. Bir kavmin aralığından ok gibi savuşup ileriye geçmek: ^{أَنْفَذَ فُلَانٌ الْقَوْمَ}/enfeze *fulānen*'l-*qavmi*; adam kavmin aralığından ok gibi savuşup ileriye geçti. Âsım Efendi (2013, s. 1703)

MLAM: ^{أَنْفَذَ}/enfeze; uyguladı, yerine getirdi. ^{يُنْفِذُ}/yunfizu; uyguluyor, uyguluyor yerine getiriyor, yerine getirir. ^{إِنْفَازًا}/infāzen; uygulamak, yerine getirmek. ^{مُنْفِذٌ}/munfizun; uygulayan, yerine getiren. ^{مُنْفِذٌ}/munfezun; uygulanan, yerine getirilen: ^{أَنْفَذَ الْأَمْرَ}/enfeze 'l-*emre*; bu işi yerine getirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2250)

infāz'ın diğer anlamları; 1. Yolda yürürken insanları ayırıp ortalarından gitmek: ^{أَنْفَذَ الْقَوْمَ}/enfeze 'l-*qavme*; yolda yürürken kavmi ayırıp ortalarından geçti. 2. (Adam), avına oku atıp diğer yandan çıkarmak: ^{أَنْفَذَ الصَّيْدَ}/enfeze 's-*şayde*; o, avına oku atıp diğer yandan çıkardı. 3. Göndermek, yollamak: ^{أَنْفَذَ إِلَيْهِ الْكِتَابَ}/enfeze *ileyhi*'l-*kitābe*; kitabı ona gönderdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2250)

[<Ar. *infāz* √n-f-z '(kanun, hüküm) yürürlükte oldu, geçerli oldu, uygulandı, oldu, delip geçti, işlek oldu, ulaştı, anladı, etkiledi'] *İnfaz*, Arapçadan Türkçeye göç

edip anlam daralmasına uğramıştır. Çünkü Arapçada *infaz* denildiğinde “Uygulamak, yerine getirmek, yolda yürürken insanları ayırıp ortalarından gitmek, avlanan oku atıp diğer yandan çıkarmak, göndermek, yollamak” anlamları akla gelirken bu kelimenin cümle içerisinde başka kelimelerle birleşmesi sonucunda anlamı berraklaşır. Ancak Türkçede sadece *infaz* denildiği zaman, akla “Bir kararı, bir yargıyı yerine getirme, veya birine sözünü geçirme” gelmektedir. Sonuç olarak Türkçede *infaz*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

infazcı

“is. Öldürme veya cezalandırma işini yapan kimse.” TS (2011, s. 1192)

[<Ar. *infāz* + Tr. -cı (iiye)] *İnfazcı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

infazcılık

“is. İnfazcının yaptığı iş.” TS (2011, s. 1192)

[<Ar. *infāz* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İnfazcılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

infaz masası

“is. huk. Yargıca suçu sabit olan kişilerin yakalanarak haklarında verilmiş olan kararın yerine getirilmesini sağlayan güvenlik birimi” TS (2011, s. 1192)

[<Ar. *infāz* + Rum. *masa* + Tr. -sı (i.3tk)] Birleşik kelime olan *İnfaz masası*, Arapça ve Rumcadan olup Türkçeleştirilmiştir.

infaz memuru

“is. huk. Yargıca suçu sabit olan kişilerin yakalanarak haklarında verilmiş olan kararın yerine getirilmesini sağlayan güvenlik memuru” TS (2011, s. 1192)

[<Ar. *infāz* + Ar. *me'mūr* + Tr. -u (i.3tk)] *İnfaz memuru*'nun her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

infial انفِعال/infī'āl

“a. esk. 1. Birine içerleme, gücenme, kızgınlık duyma. 2. Herhangi bir şeyden etkilenme. 3. *fel*. Edilgi. **infial uyandırmak** kızgınlığa yol açmak, öfke yaratmak. **infiale kapılmak** kızgınlık, öfke duymak.” TS (2011, s. 1192)

AEL: “انْفَعَلَ/infī ‘ālun; heyecanlanmak, -in etkisi altında kalmak, etkilenmek, olmak. فَعَّلْتُهُ فَأَنْفَعَلَ/fa ‘altuhu fe ‘nfa ‘al; ben onu yaptım, o da oldu.” Lane (1953, s. 2420)

KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: انْفَعَلَ/infā ‘ale; -in etkisi altında kaldı, etkilendi, heyecanlandı. يَنْفَعِلُ/yenfa ‘ilu; -in etkisi altında kalır, kalıyor, etkilenir, etkileniyor, heyecanlanır, heyecanlanıyor. انْفَعَالًا/infī ‘ālen; -in etkisi altında kalmak, etkilenmek, heyecanlanmak. مُنْفَعِلٌ/munfa ‘ilun; -in etkisi altında kalan, etkilenen, heyecanlanan. بِهْ مُنْفَعِلٌ/munfa ‘alun bihi; -in etkisi altında kalınan, etkilenilen, heyecanlanılan: بِأَمْرِ/infā ‘ale bi-emrin; bir konunun etkisi altında kaldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1725)

infī ‘āl’ın diğer anlamları ise; “1. Yapılmak, olmak: انْفَعَلَ الشَّيْءُ/infe ‘ele ‘ş-şey ‘u; bu şey yapıldı, oldu. 2. Kızmak, öfkelenmek: انْفَعَلَ عَلَى ابْنِهِ/infe ‘ele ‘alā ibnihi; o, onun erkek çocuğuna kızdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1725)

[<Ar. infī ‘āl √f-‘l ‘yaptı, etkiledi, etti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *Infial* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır. Türkçede “edilgi” anlamı da kazanmıştır. Bir de *infial uyandırmak* ve *infiale kapılmak* deyimleri, Türkçeleştirilmiştir.

infilak انفلاق/infilāk

a. Güçlü bir biçimde patlama: “Bazen en ehemmiyetsiz bir kıvılcım en müthiş bir infilaka sebep olur.” - R. N. Güntekin. **infilak etmek 1)** patlamak; **2)** mec. şiddetle ortaya çıkmak: “Biraz sonra hiddet, birikmiş kin, kıskançlık birdenbire infilak etti.” - A. H. Tanpınar. TS (2011, s. 1192)

AEL: “انْفَلَقَ/infelaḳa; yarıldı, parçalandı, bölündü.” Lane (1953, s. 2441)

KM: “فَلَّقَهُ فَأَنْفَلَقَ وَتَفَلَّقَ/fellaḳḳahu fe ‘nfelaḳa ve tefellaḳa; o, onu yardı o da yarıldı, onu parçaladı o da parçalandı, onu böldü o da bölündü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1010)

KMT: “الْإِنْفِلَاقُ/el-*infilāku*; infī‘āl vezninde ve التَّفَلُّقُ/et-*tefelluku*; tefa‘‘ul vezninde, فَتَفَلَّقَ فَتَفَلَّقَ فَتَفَلَّقَ/fellakḳahu fe‘n^{fe}felakā ve tefellakā; o, onu yardı o da yarıldı, onu parçaladı o da parçalandı, onu böldü o da bölündü.” Âsım Efendi (2013, s. 4141)

MLAM: “انْفَلَقَ/infelakā; yarıldı, parçalandı. يَنْفَلِقُ/yenfeliku; yarılr, yarıyor, parçalanır, parçalanıyor. انْفِلَاقًا/infilākān; yarılmak, parçalanmak. مُنْفَلِقٌ/munfelikun; yarılanan, parçalanana: انْفَلَقَ الْحَجَرُ/infelakā‘l-ḥacaru; taş yarıldı, parçalandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1741)

[<Ar. *infilāk* √f-l-k ‘yardı, yarıp ayırdı, yarattı’] *İnfilak*, Türkçede ve Arapçada benzer anlamlarla kullanılan bir kelimedir. Türkçede “Güçlü bir biçimde patlama”, Arapçada ise; “Yarılmak, parçalanmak” anlamları mevcuttur.

infirak انفراق/infirāk

“is. esk. Ayrılma.” TS (2011, s. 1192)

AEL: “ms. انْفِرَاقُ/infirākun, انْفَرَقَ/infaraka; ayrıldı, bölündü. انْفَرَقَ الْفَجْرُ/infaraka‘l-fecru; şafak söktü.” Lane (1953, s. 2384)

KM: “انْفَرَقَ/infaraka; ayrıldı, bölündü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 992)

KMT: “الْإِنْفِرَاقُ/el-*infirāku*; infī‘āl vezninde, ayrılmak: انْفَرَقَ عَنْهُ/infaraka ‘anhu; ondan ayrıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 4138)

MLAM’de kayda alınmamıştır.

[<Ar. *infirāk* √f-r-k ‘ayırdı, ayırdetti, böldü’] Yukarıda görüldüğü gibi *infilak*, hem Arapçada hem de Türkçede aynı anlamlarda kullanılmış.

infirat انفراط/infirād

“is. esk. Topluluktan ayrı durma.” TS (2011, s. 1192)

AEL: “انْفَرَدَ بِنَفْسِهِ/inferede bi-nefsihi; yalnız kaldı, inzivaya çekildi. انْفَرَدَ عَنْهُ/inferede ‘anhu; ondan ayrıldı. انْفَرَدَ بِرَأْيِهِ/inferede bi-re‘yhi; onun görüşüne hiç kimse katılmadı, tek başına düşünerek kimseye danışmadan karar verdi.” Lane (1953, s. 2363)

KM: “انْفَرَدَ وَاسْتَفْرَدَ/efrede ve inferede ve istefrede; bir konuda teferrüt eyledi, tek başına kaldı, başkalarından ayrıldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 983)

KMT: “الْإِنْفِرَادُ/el-*infirādu*; infī ‘āl, bir maddede teferrüt eylemek: الْإِنْفِرَادُ بِأَمْرٍ/*inferede bi’l-emri*; bu işte teferrüt eyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 1537)

MLAM: الْإِنْفِرَادُ/*inferede bi-*; yalnız kaldı, tek başına yaptı. يَنْفَرُ/*yenferidu*; yalnız kalıyor, yalnız kalır, tek başına yapar, yapıyor. انْفِرَادًا/*infirāden*; yalnız kalmak, tek başına yapmak. مُنْفَرِدٌ/*munferidun*; yalnız kalan, tek başına yapan. مُنْفَرِدٌ بِهِ/*munferidun bihi*; tek başına yapılan, yalnız kalınan: الْإِنْفِرَادُ بِنَفْسِهِ/*inferede bi-nefsihi*; yalnız kaldı, inzivaya çekildi. الْإِنْفِرَادُ بِالْقَرَارِ/*inferede bi’l-ḳarāri*; bu kararı tek başına verdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1686)

[<Ar. *infirād* √f-r-d ‘yaydı, yalnız başına yaptı, ayrıldı, (karar ve görüşte) tek kaldı’] Yukarıda adı geçen sözlüklerde verilen bilgilere göre; *infirat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

infiratçı

“sf. Yalnızcı.” TS (2011, s. 1192)

[<Ar. *infirād* + Tr. -cı (üye)] *Infiratçı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

infiratçılık

“is. Yalnızcılık.” TS (2011, s. 1192)

[<Ar. *infirād* + Tr. -cı (üye) + Tr. -lık (üye)] *Infiratçılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

infisah انفِسَاخ/infisāḥ

“a. esk. 1. Bozulma. 2. Yürürlükten çıkma. 3. Dağılma; 4. mec. Kokuşma. **infisah etmek** 1) bozulmak; 2) yürürlükten çıkma; 3) dağılmak; 4) mec. kokuşmak.” TS (2011, s. 1192)

AEL: “وَقَعَ فُلَانًا فَأَنْفَسَخَتْ قَدَمَهُ/*vaḳa ‘a fulānen fe-nfeseḫet ḳademehu*; adam düşünce ayağı burkuldu. انْفَسَخَ/*infeseḫe*; et kemikten ayrıldı, satışı veya evliliği bozuldu. Adamın cesareti kırıldı gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.” Lane (1953, s. 2396)

KM: “الْبَيْعُ انْفَسَخَ/*infeseḫe’l-bey’u*; satış bozuldu. النِّكَاحُ انْفَسَخَ/*infeseḫe’l-n-nikāḥu*; evlilik bozuldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 995)

KMT: “الْإِنْفِسَاخُ/el-infisāḥu; infi ‘āl vezninde, ahitleşen madde bozulmak: انْفَسَخَ الْبَيْعُ infeseḥe ‘l-bey‘u ve ‘n-nikāḥu; satış ve evliliği bozuldu.” Âsım Efendi (2013, s. 1312)

MLAM: “انْفَسَخَ/infeseḥe; bozuldu. يَنْفَسِحُ/yenfesiḥu; bozulur, bozuluyor. انْفِسَاخًا/infisāḥan; bozulmak. مُنْفَسِحٌ/munfesiḥun; bozulan: انْفَسَخَ الْعُقْدُ infeseḥe ‘l-‘aḳde; antlaşma bozuldu, yürürlükten çıktı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1706)

[<Ar. *infisāḥ* √f-s-ḥ ‘(anlaşmayı vb.) iptal etti, geçerliliğini kaldırdı, (eklemi) yerinden çıkardı’] *infisah* kelimesi, Türkçede yeni anlamlar “Dağılma, mec. Kokuşma” kazanmıştır. Dolayısıyla anlam genişlemesine uğramış.

inha انحاء/inḥā’

“a. esk. Resmî bir göreve atama veya üst aşama için yazılan yazı: ‘Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif inha, atama veya onamasına bağlı resmî ve özel herhangi bir işle görevlendirilmez.’ - Anayasa. **inha etmek** atamak için öneride bulunmak.” TS (2011, s. 1193)

AEL: “أَنْحَى عَلَى فَلَانٍ بِالسَّيْفِ/enḥā ‘aleyhi; ona eğildi, ona yaslandı. أَنْحَى عَلَى الْبَيْعِ/enḥā ‘alā fulānin bi’s-seyfi; adama kırbaçla saldırdı. أَنْحَى عَلَى الشَّيْءِ بِجَمِيعِ كَفِّهِ/enḥā ‘alā ‘ş-şey’i bi-cemī’i keffīhi; o, onu iki avucuyla tuttu.” Lane (1953, s. 3029)

KM: “أَنْحَى عَنْهُ/enḥā ‘aleyhi ḍarben; ona saldırdı, onu dövdü. أَنْحَى عَنْهُ بِصَرِّهِ/enḥā ‘anhu baṣarahu; gözünü ondan ayırdı, başka yöne çevirdi. أَنْحَى الْبَعِيرُ/enḥā ‘l-be ‘iyru; deve sol ayağına yaslanarak yürüdü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1269)

KMT: “الْإِنْحَاءُ/el-inḥā’u; hemzenin kesriyle, 1. Bir kimseye veya bir nesneye kasıt ve teveccüh kılmak: أَنْحَى عَنْهُ ضَرْبًا/enḥā ‘aleyhi ḍarben; ona saldırdı, onu dövdü. 2. Bir nesneden gözünü başka tarafa çevirmek: أَنْحَى عَنْهُ بَصَرَهُ/enḥā ‘anhu baṣarahu; gözünü ondan ayırdı, başka yöne çevirdi. 3. Deve yürürken sol tarafına doğru yamanarak söykenerek yürümek: أَنْحَى الْبَعِيرُ/enḥā ‘l-be ‘iyru; deve sol ayağına yaslanarak yürüdü. Âsım Efendi (2013, s. 6008)

MLAM: “أَنْحَى/enḥā; -e yöneldi, gözlerini başka yöne çevirdi. يَنْحِي/yunḥiy; -e yöneliyor, yönelir, gözlerini başka yöne çeviriyor, çevirir. انْحَى/enḥi; -e yönel, gözlerini başka yöne çevir. انْحَاءُ/inḥā’ en; -e yönelmek, gözlerini başka yöne çevirmek. مُنْحٍ/munḥin; -e yönelen, gözlerini başka yöne çeviren. مُنْحَى/munḥen; -e yönelenen, bakınmayan şey:

أَنْحَى عَنْهُ بَصَرَهُ/enḥā ‘anhu başarahu; gözlerini ondan ayırdı, gözlerini başka yöne çevirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2180)

inḥā’ın başka anlamları; 1. عَلَى/alā ile geldiğinde; vurmak, hakaret etmek, saldırmak, dövmek anlamlarında kullanılmaktadır: أَنْحَى عَلَيْهِ ضَرْبًا/enḥā ‘aleyhi ḍarben; ona saldırdı, onu dövdü. أَنْحَى عَلَيْهِ بِالشَّتَائِم/enḥā ‘aleyhi bi’ş-ṣetā’imi; ona hakaret etti. 2. Eğilmek: أَنْحَى الشَّخْصُ فِي سَيْرِهِ/enḥā’ş-ṣaḥṣu fī seyrihi; adam yürürken eğildi. 3. Sunmak: أَنْحَى لَهُ بِالشَّيْءِ/enḥā lehu bi’ş-ṣey’i; bu şeyi ona sundu. Ahmet Muhtar (2008, s. 2180)

[<Ar. inḥā’ √n-h-ū ‘yöneldi, izinden gitti, yanından uzaklaştırdı’] Üstte görüldüğü gibi Arapçada inḥā’ “Yönelmek, eğilmek, dövmek, hakaret etmek, sunmak” anlamlarını barındırırken Türkçede “Resmî bir göreve atama veya üst aşama için yazılan yazı” anlamına sahiptir. İşte burada inhina, anlam daralmasına uğramış ve terimleştirilmiştir.

inhilal انحلال/inḥilāl

“a. esk. 1. Dağılma, bölünme, parçalanma. 2. Açılma. 3. kim. Ayırışma. **inhilal etmek** 1) dağılmak; 2) Açılmak; 3) kim. Ayırışmak.” TS (2011, s. 1193)

AEL: أَنْحَلَّ الْعُقْدَةُ/inḥalleti’l-‘uḳdetu; (bu) düğüm çözüldü, açıldı. أَنْحَلَّ/inḥalle; (problem) çözüldü, (şey) ayırttı, sıvılaştı, (kişi) ahlakı bozuldu. أَنْحَلَّ الْيَمِينُ/inḥalle’l-yemīni; (bu) yemin bozuldu.” Lane (1953, s. 621)

KM: حَلَّ الْعُقْدَةَ فَانْحَلَّتْ/halla’l-‘uḳdete fe’nḥallet; düğümü çözüdü o da çözüldü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 315)

KMT: “الْإِنْجِلَالُ/el-inḥilālu; infī’āl vezninde, düğüm çözülmek anlamında kullanılmaktadır: حَلَّ الْعُقْدَةَ فَانْحَلَّتْ/halla’l-‘uḳdete fe’nḥallat; düğümü çözüdü o da çözüldü.” Âsım Efendi (2013, s. 4433)

MLAM: أَنْحَلَّ/inḥalle; çözüldü. يَنْحَلُّ/yenḥallu; çözülüyor, çözülür. انْحَلَّ/inḥalil ve انْحَلَّتْ/inḥalle; çözüml. انْحِلَالًا/inḥilālen; çözülmek. مُنْحَلُّ/munḥallu; çözülen: انْحَلَّتْ الْعُقْدَةُ/inḥalleti’l-‘uḳdetu; düğüm çözüldü. انْحَلَّ الْخِلَافُ/inḥalle’l-ḫilāfu; anlaşmazlık çözüldü. انْحَلَّ الْحِزْبُ/inḥalle’l-ḥizbu; parti çözüldü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 549)

inḥilāl’in diğer anlamları ise; 1. mec. Konuşmak: انْحَلَّتْ عُقْدَةُ لِسَانِهِ/inḥallet ‘uḳdetu lisānihi; dilinin düğümü çözüldü. Geçen cümlelerin anlamı “Sonunda konuştu.” şeklinde çevrilir. 2. Zayıflamak, çelimsiz olmak: انْحَلَّ الْجِسْمُ/inḥalle’l-cismu; vücudu çok zayıfladı.

3. *mec.* Düşmek: *الْأَخْلَافُ/el-inhlāl'l-ehlākiyy*; ahlakın düşüşü. *شَابٌ مُنْحَلٌّ/şābun munhallun*; (ahlakı) düşmüş bir genç. 4. Tefessüh etmek, çürümek: *انْحَلَّتِ الْمَادَّةُ/inhalleti'l-māddetu*; bu madde çürüdü. 5. (Bir maddeyi), sıvı maddede çözülmek: *يَنْحَلُّ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ/yenhallu'l-milhu fi'l-mā'i*; tuz suda çözülür. 6. Parçalanmak: *انْحَلَّتِ الْمَاكِينَةُ/inhallet'l-mākīnetu*; makine parçalandı. Ahmet Muhtar (2008, s. 549)

İsim olan inhlāl'ın anlamları ise; “1. *kim.* Moleküller, türlü etkenler sebebiyle geçici olarak daha yalın atom veya moleküllere bölünmesidir. 2. *tıp*, Organların çürümesidir. 3. *psk*, Bir insanın yaşadığı toplumun değerlerinden sapması.” Ahmet Muhtar (2008, s. 549)

[<Ar. *inhlāl* *√h-l-l* '(düğüm, sorun, problem, bulmacayı) çözdü, halletti, çözümledi, gevşetti, analiz etti, (esiri, mahkum) serbest bıraktı, (renk) değişti'] Yukarıdaki verilere göre; *inhlal* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

inhimak انْهِمَكَ/inhimāk

“a. *esk.* Bir şeye aşırı düşkünlük gösterme, kapılma.” TS (2011, s. 1193)

AEL: “انْهِمَكَ في الأمر/inhemeke fi'l-emri; o, bu konuda çok çalıştı, uğraştı. انْهِمَكَ في الباطل/inhemeke fi'l-bāṭili; batıl işlerde ısrar etti.” Lane (1953, s. 3045)

KM: “انْهِمَكَ/inhemeke ve تَهَمَّكَ/tehemmeke; bir işe girişip çok uğraştı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1363)

KMT: “الْإِنْهِمَاقُ/el-inhimāku; infī'āl vezninde, ve التَّهَمُّكُ/et-tehemmuku; tefa'‘ul vezninde, bir işe girişip ısrarla mütemadi olarak uğraşmak: انْهِمَكَ/inhemeke ve تَهَمَّكَ/tehemmeke; bir işe girişip ısrarla mütemadi olarak uğraştı.” Âsım Efendi (2013, s. 4314)

MLAM: انْهِمَكَ/inhemeke; çok çalıştı, uğraştı, kendini kaptırdı. يَنْهِمِكُ/yenhemiku; çok çalışıyor, çok çalışır, uğraşır, uğraşıyor, kendini kaptırıyor, kaptırır. انْهِمَاقًا/inhimāken; çok çalışmak, uğraşmak, kaptırmak. مُنْهِمِكٌ/munhemikun; çok çalışan, uğraşan, kaptıran. مُنْهِمَكُ munhemekun bihi; çok çalışılan, uğraşılan, kaptırılan: انْهِمَكَ الطَّالِبُ عَلَى الْمَذَاكِرَةِ/inhemekeṭ-ṭālibu 'alā'l-muzākereti; öğrenci, dersi çok çalıştı, ders çalışmaya kendini kaptırmış. Ahmet Muhtar (2008, s. 2366)

وَتَحَرَّفَ/iḥravrafa 'r-raculu ve inḥarafe ve teḥarrafe; adam bir tarafa doğru eğilip meyletti.”
Âsım Efendi (2013, s. 3656)

MLAM: “اِنْحَرَفَ/inḥarafe; eğildi, büküldü. يَنْحَرِفُ/yenḥarifu; eğilir, eğiliyor, bükülür, bükülüyor. اِنْحِرَافًا/inḥirāfen; eğilmek, bükülmek. مُنْحَرِفٌ/munḥarifun; eğilen, bükülen. اِنْحَرَفَ طَرِيقٌ/inḥarafe ṭarīkun; yol eğildi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 474)

inḥirāf'ın diğer anlamları ise, 1. mec. Sapmak: اِنْحَرَفَ الشَّخْصُ/inḥarafe 'ş-şahşu; adam (hakk yolundan) saptı. 2. mec. Kötüleşmek: اِنْحَرَفَتْ صِحَّتُهُ/inḥarefet şihḥatuhu; sağlığı kötüleşti. 3. إلى/ilā ile beraber gelince sapsak, -e yön değiştirmek anlamında kullanılmaktadır: اِنْحَرَفَ إِلَى الْيَسَارِ ثُمَّ اِنْجَاهَ الْيَمِينِ فِي اِتِّجَاهٍ يَسِيرٌ فِي كَانٍ يَسِيرُ/kāne yesiryru fī iticāhi 'l-yemīni *summe inḥarafe ilā 'l-yesāri*; sağ yönde yürüyordu, sonra sola saptı. 4. عَنْ/an ile beraber kullanıldığında doğruluktan ayrılmak anlamına gelmektedir: اِنْحَرَفَ عَنْ مَبَادِيهِ/inḥarafe 'an mebādī 'ihi; prensiplerinden saptı. 5. a. Sapma, başka bir tarafa meyletme, eğilme. Ahmet Muhtar (2008, s. 474)

[<Ar. *inḥirāf* √h-r-f '(bir sözün) anlamını değiştirdi, tahrif etti, (bir şeyden) vazgeçti, (bir çok işte çalışarak para) kazandı'] *Inḥiraf* sözcüğünün Türkçede sadece bir anlamı; “Sapma, başka bir tarafa meyletme” kullanışından dolayı, anlam daralmasına uğramıştır.

inhisar اِنْحِسَار/inḥiṣār

a. 1. Tekel. 2. mec. Tek başına sahip olma. **inhisar etmek** 1) yalnız ... üzerine olmak, yalnız ... için olmak, -den dışarı çıkmamak, bir şeyle sınırlanmak: “Yetki kanununa karşı gençlerin girdiği kampanya sade Berlin'e inhisar etmiyor.” - H. Taner. 2) verilmek, tanınmak: “Söz hürriyeti şu kürsüye inhisar etmiş bulunuyordu, yarın buradan konuşmak hakkından da mahrum olacağız.” - Y. K. Karaosmanoğlu. **inhisara** (veya **inhisarına**) **almak** tekeline almak. **inhisarında olmak** tekeline olmak: Varanperverlik kimsenin inhisarında değildir. TS (2011, s. 1193)

AEL: “اِنْحَصَرَ/inḥaṣare; menedildi, engellendi, alıkoyuldu.” Lane (1953, s. 583)

KM ve KMT'de geçmemektedir.

MLAM: “اِنْحَصَرَ/inḥaṣare; sınırlandı, engellendi, alıkoydu. يَنْحَصِرُ/yenḥaṣiru; sınırlanır, sınırlanıyor, alıkoyuyor, alıkoyar, engellenir, engelleniyor. اِنْحِصَارًا/inḥiṣāren;

sınırlanmak, alıkoymak, engellenmek. مُنْحَصِرٌ/*munḥaṣirun*; kısıtlanan, engellenen, sınırlanan. مُنْحَصَرٌ فِيهِ/*munḥaṣarun fihi*; sınırlanılan, alıkoyulan, engellenilen: اِنْحَصَرَ/*inḥaṣare fulānen*; adam engellendi. اِنْحَصَرَ الشَّيْءُ/*inḥaṣre 'ş-şey'u*; bu şey sınırlandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 506)

inḥiṣār'ın diğer anlamları ise; “1. Yoğunlaşmak. 2. (Ordunun) bir yerde tek kalıp kendini savunmak zorunda kalmak. 3. Köşeye sıkıştırmak. 4. Altına toplanmak.” Ahmet Muhtar (2008, s. 506)

[<Ar. *inḥiṣār* √*h-ṣ-r* ‘çevreledi, kısıtladı, engelledi, ihtiva etti, (kelime vb.) parentez içine aldı, mani oldu, saydı’] Türkçede *inhisar* sözcüğünün “Tekel ve *mec.* Tek başına sahip olma” anlamları varken; Arapçada ise “Sınırlanmak, alıkoymak, engellenmek, yoğunlaşmak, ordunun bir yerde tek kalıp kendini savunmak zorunda kalmak, köşeye sıkıştırmak, altına toplanmak” anlamlarını taşımaktadır. Düşüncemize göre; *inhisar* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

inhisarıcı

“is. Tekelci: ‘Bu büyüklü küçüklü insanların birbirlerine düşkünlüğü, tek taraflı, *inhisarıcı* bir sevgi ve alaka değildi.’ - S. Ayverdi.” TS (2011, s. 1193)

[<Ar. *inḥiṣār* + Tr. -cı (iiye)] *İnhisarıcı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiş bir kelimedir.

inhisarcılık

“is. Tekelcilik.” TS (2011, s. 1193)

[<Ar. *inḥiṣār* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İnhisarcılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

inhitat اِنْحِطَات/*inḥiṭāt*

a. esk. 1. Son bulma, yıkılıp dağılma: “Yükselmeyen düşer / ya terakki ya *inhitat*” - T. Fikret. 2. Güçten düşme, inginlik, yaşlanma: “Evvelce pek meşhurken artık sesinin bozulmaya başladığı, *inhitat* zamanlarına geldiği söylenirdi.” - A. S. Hisar. **inhisar etmek** çökmek, gerilmek. TS (2011, s. 1193)

AEL: “انْحَطَّ/inḥaṭṭa, حَطَّ/ḥaṭṭ kelimesinin mutavi‘idir, bir şey yüksekten veya yukarıdan aşağıya indi, o geriye döndü. انْحَطَّتِ النَّاقَةُ/inḥaṭṭati’n-nāketu; dişi deve yanı üzerinde yulara çöküp dayanarak yürüdü.” Lane (1953, s. 592)

KM: “انْحَطَّ/inḥaṭṭa; bir nesneyi yukarıdan aşağıya indirdi. انْحَطَّ البَعِيرُ/inḥaṭṭa’l-be‘iru; deve bir yanı üzerinde yulara çöküp dayanarak yürüdü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 300)

KMT: “انْحِطَّطُ/el-inḥiṭṭaṭu; 1. حَطَّ/ḥaṭṭ kelimesinin mutavi‘idir, فَانْحَطَّ/ḥaṭṭahu fe’nḥaṭṭa; o, bir nesneyi yukarıdan aşağıya indirdi; o da indi. 2. حِطَّطُ/ḥiṭṭaṭun gibi deve bir yanı üzerinde yulara çöküp dayanarak yürümek: انْحَطَّ البَعِيرُ/inḥaṭṭa’l-be‘iru; deve bir yanı üzerinde yulara çöküp dayanarak yürüdü.” Âsım Efendi (2013, s. 3096)

MLAM: انْحَطَّ/inḥaṭṭa; yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru indi. يَنْحَطُّ/yanḥaṭṭu; yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru iner, iniyor. انْحَطَّتْ/inḥaṭṭiṭ ve انْحَطَّ/inḥaṭṭa; yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru in. انْحِطَّطُ/inḥiṭṭaṭan; yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru inmek. مَنَحَطَّ/munḥaṭṭun; yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru inen. مُنْحَطَّ إِلَيْهِ/munḥaṭṭun ileyhi; yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru inilen: انْحَطَّ الشَّيْءُ/inḥaṭṭa’s-şey’u; bu şey yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru indi. Ahmet Muhtar (2008, s. 517)

inḥiṭāṭ’ın diğer anlamları ise; “1. Kötüleşmek: انْحِطَّطُ الْأَخْلَاقُ/inḥiṭṭaṭu’l-aḥlākī; ahlakın kötüleşmesi, bozulması. 2. Bir şeyin değeri düşmek. 3. Alçalmak.” Ahmet Muhtar (2008, s. 517)

[<Ar. inḥiṭāṭ √ḥ-ṭ-ṭ ‘indi, (kuş) kondu, (uçak) iniş yaptı, (fiyat) ucuzladı, (bir şeyi, yükü vb.) yukarıdan aşağı doğru indirdi, hakaret etti, ayıpladı’] Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda; Türkçedeki inhitat sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır.

inikâs انِعْكَاس/in‘ikās

“a. 1. fiz. Yanısı. 2. esk. Yankı. 3. ekon. Piyasada tepki veya etki. inikâs etmek 1) yansımak; 2) yankılanmak.” TS (2011, s. 1193)

AEL: “انْعَكَسَ/in‘akese; bir şey tersine döndürüldü, arkadaki olan önde oldu, öndeki olan arkada oldu, tersine çevrildi.” Lane (1953, s. 2121)

KM: “الْأَعْكَسَ الشَّيْءَ/in ‘akase’ş-şey’u; bu şey ters döndürüldü, altı üstüne çevrildi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 899)

KMT: “الْإِعْكَاسُ/el-in ‘ikāsu; infî‘āl vezninde, ve الْإِعْكَاسُ/el-i ‘tikāsu; ifti‘āl vezninde, ters döndürülmüş olmak, altı üstüne çevrilmiş olmak: اِنْعَكَسَ الشَّيْءُ و اِنْعَكَسَ اِلْعَتِكَسَ/in ‘akase’ş-şey’u ve i ‘tekese; bu şey ters döndürüldü, altı üstüne çevrildi.” Âsım Efendi (2013, s. 2668)

MLAM: “اِنْعَكَسَ/in ‘akese; aksetti, yansıdı, yankılandı. يَنْعَكِسُ/yen ‘kisu; aksediyor, akseder, yansıyor, yansır, yankılanır, yankılanıyor. اِنْعَكَسًا/in ‘ikāsen; aksetmek, yansımak, yankılanmak. مُنْعَكِسُ/mun ‘akisu; akseden, yansıyan, yankılayan. عَلَيْهِ اِنْعَكَسَ اِلْعَتِكَسَ/in ‘akese’d-ḍav’u; ışık yansıdı. اِنْعَكَسَ اِلْعَتِكَسَ/in ‘ikāsu’ ş-şavti; sesin yankılanması.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1534)

in ‘ikās’ın diğer anlamları ise; “1. Etki, -in üzerinde etkisi gözükme: كَانَ لِلْحَادِثِ اِنْعَكَاسَاتٍ خَطِيرَةٍ/kāne lil-ḥadiṣi in ‘ikāsātin ḥaṭīretin; kazanın tehlikeli etkileri vardı. 2. a. 3. fiz. Yansı. 4. Yankı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1535)

[<Ar. in ‘ikās √ ‘-k-s ‘ters çevirdi, (ışık, ses, görüntü vb.) yansıttı, (etkisini) gösterdi’] Üstte verilen bilgilerden yola çıkarak Arapça ve Türkçede inikas’ın aynı anlamlarla kullanıldığı görülmektedir. Fakat Türkçede terimler de “1. fiz. Yansı. 2. ekon piyasada tepki veya etki.” kazanmıştır.

inikat اِنْعِقَاد/in ‘ikād

“a. esk. 1. Toplanma, birleşim. 2. Anlaşma, kararlaştırma.” TS (2011, s. 1193)

AEL: “اِنْعَقَدَ/in ‘akade ve اِنْعَقَدَ/ta ‘akḳade; düğümlendi, karmaşık hale geldi, örüldü, (nikah ve satış vb.) yapıldı anlamında kullanılmaktadır.” Lane (1953, s. 2105)

KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “اِنْعَقَدَ/in ‘akade; toplandı. يَنْعَقِدُ/yen ‘akidu; toplanıyor, toplanır. اِنْعِقَادًا/in ‘akāden; toplanmak. مُنْعَقِدٌ/mun ‘akidun; toplayan. عَلَيْهِ اِنْعَقَدَ اِلْعَتِكَسَ/in ‘akade’z-zeheru; çiçek toplandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1527)

in ‘ikād’ın diğer anlamları ise; 1. (toplantı vb.) Yapılmak: اِنْعَقَدَ الْمُؤْتَمَرُ/in ‘akade’i-mu ‘temeru; konferans yapıldı. 2. Susmak, konuşamamak: اِنْعَقَدَ لِسَانُهُ/in ‘akade lisānuhu; bu cümle kelimesi kelimesine çevrildiğinde “dili düğümlendi” olur, ama Türkçedeki

karşılığı ise “Dilini yuttu.” şeklinde olur. **3.** Dügümlenmek. **4.** (satış, nikah vb.) Yapılmak: *انْعَقَدَ النِّبْعُ/in ‘aḳade’l-bey’u*; satış yapıldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1527)

[<Ar. *in ‘ikād* √ *-ḳ-d* ‘(ip vb.) bağladı, düğümledi, (evlilik, satış, anlaşma vb.) yaptı, gerçekleşti, (toplantı vb.) icra etti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *inikat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

inkâr انكار/inkār

a. **1.** Yaptığını, söylediğini, tanık olduğunu saklama, gizleme, yadsıma. **2.** Kabul etmeme, tanımama. **inkâr etmek** yaptığı bir işi, söylediği sözü veya tanık olduğu bir şeyi yapmadığını, bilmediğini, görmediğini söylemek, yaptığını saklamak, yadsımak: “*Yine insanlar fenalar elinde esir olacak, çalışmanın faziletini, birçok adamlar inkâr edecek.*” - Ö. Seyfettin. **inkârdan gelmek** inkâr etmek. TS (2011, s. 1194)

AEL: ms. *الْإِنْكَارُ/el-inkāru*; *أَنْكَرَهُ/enkerehu*; onu bilmedi, tanımadı, inkâr etti, bilmezlikten geldi. *لَمْ يُنْكِرْ وَلَهُ نِعْمَتُ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُ وَهِيَ*/*ya ‘rifūne ni ‘mete’ llāhi ṣumme yunkirūnehā*; (onlar), Allah’ın nimeti bildikten sonra, bilmediklerini ve görmediklerini söylerler. *أَنْكَرْتُ* *أَنْكَرْتُ مَا أَنْكَرَهُ*/*enkertu ‘aleyhi fi’lehu*; ben, onun yaptığı işi ayıpladım, kınadım. *مَا أَنْكَرَهُ*/*mā enkerehu*; o, ne kadar dâhi, yeteneklidir. Lane (1953, s. 2849)

KM: “*أَنْكَرَهُ/enkerehu*; bilmedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1314)

KMT: “*الْإِنْكَارُ/el-inkāru*; hemzenin kesriyle, Bilmemek: *أَنْكَرَهُ/enkerehu*; bilmedi. Basair adlı kaynağında ise; ‘İnkâr, tasavvur eylemediği nesne varit olmaktan ibarettir ki *جَهْلٌ/cehlun* bir nevidir.’” Âsım Efendi (2013, s. 2386)

MLAM: “*أَنْكَرَ/enkere*; bilmezlikten geldi. *يُنْكِرُ/yunkeru*; bilmezlikten geliyor, gelir. *إِنْكَارًا/inkāren*; bilmezlikten gelmek. *مُنْكِرٌ/munkirun*; bilmezlikten gelen. *مُنْكِرٌ/munkurun*; bilmezlikten gelinen: *أَنْكَرَ صَدِيقًا/enkere ṣadīḳan*; bir arkadaşı bilmezlikten geldi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2280)

inkâr’ın diğer anlamları ise; “**1.** İnkâr etmek: *الْإِنْكَارُ/inkāru’l-cemīli*; iyiliği inkâr etti. **2.** Ayıplamak, kınamak: *أَنْكَرَ عَلَى وَلَدِهِ الْكَذِبَ/enkere ‘alā veledihi’l-kezibe*; o, erkek çocuğunu yalan söylediği için kınadı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2280)

[<Ar. *inkār* √ *n-k-r* ‘kötü ve kabul edilmez oldu, güç oldu, sıkıntılı oldu, bilemedi, tanımadı’] Türkçede kullanılan *inkar*’ın anlamı, anlam daralmasına uğramıştır.

inkârcı

“sf. İnkâr eden.” TS (2011, s. 1194)

[<Arinkār + Tr. -cı (iiye)] *İnkârcı*, isimden isim yapan eki alarak Türkçe bir kelime olmuştur.

inkârcılık

“is. İnkârcı olma durumu.” TS (2011, s. 1194)

[<Ar. *inkār* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İnkârcılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

inkıbaz انقباض/inkıbāz

“a. esk. 1. Toplanma, büzülme. 2. Sıkıntı, keder. 3. Kabız.” TS (2011, s. 1194)

AEL: انقباض/inkabaẓa; bir (şey) مقبوض/maḳbūzun; alınan , alınmış , tutulmuş, yakalanmış oldu. انقبض فلان على حاجته/inkabaẓa fulānun ‘alā ḥacetihi; adam istediğini elde etmek için, çok çabuk davrandı. انقبضت عنا فما قبضك/inkabaẓata ‘annā femā ḳabaẓake; bize uğramaz oldun, uğramamanın sebebi nedir? انقبض/inkabaẓa; (bir nesne) büzüldü, tortop oldu, küçüldü. انقبض عن الناس/inkabaẓa ‘an ‘n-nāsi; insanlardan uzaklaştı, içine kapandı. Lane (1953, s. 2482-2483)

KM: “انقبض/inkabaẓa; (bir nesne) büzüldü, küçüldü, (adam) çok hızlı yürüdü, (bir nesne) kısıldı, katlandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1024)

KMT: “الانقباض/el-inkıbāzu; 1. Bir nesnenin parçaları büzülüp tortop olmak: انقبض الشيء/inkabaẓa ‘ş-şey’u; (bu) nesne büzülüp tortop oldu. 2. Süratle yürümek: انقبض الرجل/inkabaẓa ‘r-raculu; adam çok hızlı yürüdü. 3. Dürülüp devşirilmek: انقبض الشيء/inkabaẓa ‘ş-şey’u; bu şey dürülüp devşirildi.” Âsım Efendi (2013, s. 3041)

MLAM: “انقبض/inkabaẓa; içine kapandı, insanlardan uzaklaştı. انقبض/yenḳabizu; içine kapanır, kapanıyor, insanlardan uzaklaşır, uzaklaşıyor. انقباضا/inkıbāzan; içine kapanmak, insanlardan uzaklaşmak. منقبض/munḳabizun; içine kapanan, insanlardan uzaklaşan. عنه/منقبض/munḳabazun ‘anhi; içine kapanılan, insanlardan uzaklaştırılan: انقبض الشخص/inkabaẓa ‘ş-şahşu; adam içine kapandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1767)

inkıbāz’ın diğer manaları ise; 1. Kabız olmak: انقبض البطن/inkabaẓa ‘l-baṭinu; kabız oldu. 2. Büzülme, küçülme: انقبض القلب/inkabaẓa ‘l-ḳalbu; kalp (organı) küçüldü. 3.

(parayı, para) Almak, ödenmek: *انْقَبَضَ الْمَالُ/inkabaža 'l-mālu*; para ödendi. **4.** Ayrılmak, bir kimseden uzaklaşmak: *انْقَبَضَ عَنْ صَدِيقِهِ/inkabaža 'an şadīkihi*; arkadaşından ayrıldı. **5.** *tıp*. Kalbin büzülüp açılımasına kadar geçen süredir. **6.** *tıp*, Kasın liflerinin toplanarak büzülmesidir. **7. a.** Sıkıntı, keder. Ahmet Muhtar (2008, s. 1767)

[<Ar. *inkıbāz* *√k-b-ž* '(bir şeyi) tuttu, yakaladı, tutukladı, (bir şeyi) elden teslim aldı, (kuş uçmak için kanatlarını) topladı'] *İnkibaz* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış.

inkılab/انقلاب/inkilāb

a. 1. Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform: *Yazı inkılabı*. **2. esk.** Bir durumdan başka bir duruma geçiş, dönüşüm: “*Münevver Türk kadını inkılaptan çok evvel çarşafı atmış ve kaçgöçü kaldırmıştı.*” - P. Safa. **inkılap etmek** bir durumdan başka bir duruma dönmek. TS (2011, s. 1194)

AEL: “ms. *انْقِلَابُ/inkilābun, انْقَلَبَ/inkalabe*; değişti, başkalaştı, terse döndü, doğruya döndü, doğrudan döndü. *الانْقِلَابُ إِلَى اللَّهِ/el-inkilābu ilā 'llāhi*; Allah'a dönmek. *انْقَلَبَ عَلَى الْعَهْدِ/inkalabe 'alā 'l-'ahdi*; sözünden döndü.” Lane (1953, s. 2553)

KM ve KMT’de kayda alınmamıştır.

MLAM: *انْقَلَبَ/inkalabe*; ters çevrildi, tersine döndü, baş aşağı oldu. *يُنْقَلَبُ/yenkalibu*; ters çevriliyor, çevrilir, tersine dönüşüyor, dönüşür, baş aşağı oluyor, olur. *انْقِلَابًا/inkilāben*; ters çevrilmek, tersine dönmek, baş aşağı olmak. *مُنْقَلَبٌ/munkalibun*; tersine dönüşen, çevrilen. *مُنْقَلَبٌ إِلَيْهِ/munkalabun ileyhi*; tersine dönüşülen: *انْقَلَبَ الوعاء/inkalabe 'l-vi 'ā'u*; kabı baş aşağı oldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 1847)

inkilāb’ın diğer anlamları ise; **1.** Bir durumdan başka bir duruma dönmek: *انْقَلَبَ الْخُكْمُ/inkalabe 'l-ḥukmu*; yönetim devrildi. **2.** Dönmek: *انْقَلَبَ الشَّخْصُ إِلَى أَهْلِهِ/inkalabe 'ş-şahşu ilā ehlihi*; adam ailesine döndü. **3. mec.** *انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ/inkalabe 'alā vechihi, inkalabe 'alā 'akbeyhi*; bu deyim kelimesi kelimesine çevrildiğinde; “yüzünü ters çevirdi, baş aşağı oldu.” anlamı ise “İnanıldığı inançlardan, prensiplerden döndü” şeklinde olur: *انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ/inkalabe 'alā vechihi ḥasire 'd-dunyā ve 'l-āhire*; yüzü ters çevirdi, dünyayı ve ahireti kaybetti. **4.** Aleyhine dönmek, düşman kesilmek: *انْقَلَبَ عَلَى*

فُلَانٍ/*inḳalabe* ‘*alā fulānin*; o (erkek), adama düşman kesildi. 5. Aksilik çıkmak. 6. *a.* Devrim. Ahmet Muhtar (2008, s. 1847)

[<Ar. *inḳilāb* √*k-l-b* ‘çevirdi, altını üstüne getirdi, (sayfayı) çevirdi, (iktidarı) devirdi, (bir yönden diğer yöne gözlerini) çevirdi’] Yukarıdaki sözlüklerde geçen bilgilere göre Türkçede *inkılap* sözcüğünün anlamı “Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform” şeklindeyken; Arapçada *inḳilāb* bu anlamı ihtiva etmez. Arapçada “Dönüşmek ve değişmek” anlamını veren bu kelime, hem kötüyü hem iyiyi karşılayabilir. Bu anlam ise; Türkçedeki ikinci anlam “Bir durumdan başka bir duruma geçiş, dönüşüm” ile örtüşmektedir. Bundan dolayı Türkçede kullanılan *inkılap* sözcüğü; Arapçadan sadece bir anlamı almış ve başka bir anlam da kazanmıştır.

inkılapçı

a. 1. İnkılap yanlısı kimse: ‘Hiçbir şeye inanmayan, ne inkılapçı ne muhafazakâr ne âlim ne şair olabilir.’ - O. S. Orhon. 2. İnkılap yapan kimse. TS (2011, s. 1194)

[<Ar. *inḳilāb* + Tr. -cı (iiye)] *İnkılapçı*, isimden isim yapan eki alarak Türkçeleşmiş bir kelimedir.

inkılapçılık

“is. İnkılapçı olma durumu.” TS (2011, s. 1194)

[<Ar. *inḳilāb* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İnkılapçılık*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

inkıraz انْقِرَاض/*inḳirāz*

a. esk. Batma, dağılma, çöküş, yok olma, son bulma: “Taksim, hicret ve inkırazla harp arasında bırakıldık.” - F. R. Atay. **inkıraz bulmak** batmak, çökmek, dağılmak, yok olmak, son bulmak. **inkıraz gelmek** çökmek, dağılmak: “O zaman da bozgun ve inkıraz geldi, çattı.” - F. R. Atay. **inkıraza uğramak** batmak, dağılmak, çökmek, yok olmak. TS (2011, s. 1194)

AEL: “انْقِرَاضًا/*inḳarazū*; hepsi öldü, nesli tükendi.” Lane (1953, s. 2516)

KM: “انْقِرَاضَ الْقَوْمِ/*inḳaraḳa*’l-*qavmu*; kavimden bir fert bile kalmadı, hepsi öldü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1044)

KMT: “الْإِنْكَارُضُ/el-inķirāzu; bir millettten veya gruptan bir fert bile kalmamak, nesli tükenmek: الْإِنْكَارُضُ/inkiraža ‘l-ķavmu; kavimden bir fert bile kalmadı.” Âsım Efendi (2013, s. 3043)

MLAM: الْإِنْكَارُضُ/inkiraža; tükendi, öldü, bitti, yok oldu. يَنْكَارِضُ/yenķarizu; tükeniyor, tükenir, ölür, ölüyor, biter, bitiyor, yok oluyor, olur. انْكَارَاضًا/inkirāzan; tükenmek, ölmek, bitmek, yok olmak. مُنْكَارِضٌ/munķarizun; tükenen, ölen, biten, yok olan. مُنْكَارَاضُهُ/munķarazun ‘anhu; tükenenilen, öldürülen, bitirilen: الْإِنْكَارُضُ نَسْلِيهِ/inkiraža neslihi; nesli tükendi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1799)

[<Ar. *inķirāz* √ķ-r-ż ‘kesti, kırptı, uçlarını kesti, (fare vb.) kemirdi, yedi, şiir söyledi, şiiri yazdı, (bir yeri) terk etti’] Türkçede kullanılan *inkiraz* sözcüğü, Arapçanın anlamları barındırır. Fakat *inkiraz bulmak*, *inkiraz gelmek*, *inkiraza uğramak* ifadeleri, de kazanmıştır.

inkisam انْقِسَامُ/inķisām

“is. esk. 1. Bölünme, taksim edilme. 2. Parçalanma.” TS (2011, s. 1194)

AEL: “أَقْسَمَ إِلَى أَقْسَامٍ كَثِيرَةٍ/inķasame ilā aķsāmin keşiyretin; o, birçok parçaya parçalandı, bölündü.” Lane (1953, s. 2988)

KM: “يَنْقَسِمُ/yenķasimu ķismeyni; iki parçaya bölündü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1058)

KMT: “الْإِنْقِسَامُ/el-inķisāmu; bölünmek: فَانْقَسَمَ/ķasamehu fe’nķasame; o onu böldü, o da bölündü.” Âsım Efendi (2013, s. 5164)

MLAM: “انْقَسَمَ/inķasame; bölündü, parçalandı. يَنْقَسِمُ/yenķasimu; bölünür, bölünüyor, parçalanır, parçalanıyor. انْقِسَامًا/inķisāmen; bölünmek, parçalanmak. مُنْقَسِمٌ/munķasimun; bölünen, parçalanın. مُنْقَسِمٌ إِلَيْهِ/munķasamun ileyhi; bölünülen, parçalanılan: انْقَسَمَتِ الْحُلَى إِلَى قِطْعَتَيْنِ/inķasemeti ‘l-ħalvā ilā ķiṭ‘atayn; pasta, iki parçaya bölündü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1812)

[<Ar. *inķisām* √ķ-s-m ‘böldü, ayırdı, gruplaştırdı, dağıttı, pay etti, bölüştürdü’] Yukarıda izah edildiğine göre *inkisam*, Arapçada ve Türkçede aynı anlamlarda kullanılmıştır.

inkıta انْقِطَاعُ/inķiṭā‘

“a. esk. kesilme, kesinti. **inkıtaya uğramak** kesilmek.” TS (2011, s. 1194)

AEL: “انْقَطَعَ/inkuṭi ‘a bihi; o, yolu şaşırdı. انْقَطَعَ فِي حُجَّتِهِ/inkāṭa ‘a fī ḥucceṭihi; sözü kısa kesti. انْقَطَعَ/inkāṭa ‘a; kesildi, durdu, yok oldu, kuyunun suyu çekildi.” Lane (1953, s. 2990)

KM: “انْقَطَعَ/inkāṭa ‘a; kesildi, kuyunun suyu çekildi ve yok oldu. انْقَطَعَ بِه/inkuṭi ‘a bihi; o, yolu şaşırdı” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1070)

KMT: “الْإِنْقِطَاعُ/el-inkīṭā ‘u; 1. Kesilmek: فَانْقَطَعَ/ḳāṭa ‘ahu fe-nḳāṭa ‘a; o onu kesti, o da kesildi. 2. Fiili mechul geldiği zaman yolu şaşırmak anlamında kullanılmaktadır: انْقَطَعَ بِه/inkuṭi ‘a bihi; o, yolu şaşırdı. 3. Kuyunun suyu soğuşmak: kuyunun suyu soğuştu.” Âsım Efendi (2013, s. 3470)

MLAM: “انْقَطَعَ/inkāṭa ‘a; kesildi, ayrıldı. يَنْقَطِعُ/yenḳāṭi ‘u; kesiliyor, kesilir, ayrılıyor, ayrılır. انْقِطَاعًا/inkīṭā ‘an; ayrılmak, kesilmek. مُنْقَطِعٌ/munḳāṭi ‘un; ayrılan, kesilen: انْقَطَعَ الْحَبْلُ/inkāṭa ‘a l-ḥablu; ip kesildi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1835)

inkīṭā’ın diğer anlamları ise; 1. Durmak: انْقَطَعَ الْمَطَرُ/inkāṭa ‘a l-maṭaru; yağmur durdu. 2. Kurumak: انْقَطَعَ النَّهْرُ/inkāṭa ‘a n-nehru; nehir kurudu. 3. mec. رَجُلٌ/riclu; ayak ile beraber geldiğinde bir yere gitmez olmak, uğramamak anlamına kullanılmaktadır: انْقَطَعَتْ رِجْلُهُ عَنْ بَيْتِنَا/inkāṭa ‘t ricluhu ‘an beytinā; ayağı evimizden kesildi, bu cümlemin anlamı ise “O, bize uğramaz oldu”. 4. Yorulmak: انْقَطَعَ نَفْسُهُ/inkāṭa ‘a nefesuhu; bu cümlemin kelimesi kelimesine çevrildiğinde “nefesi kesildi.”; anlamı anlamına ise şu şekilde çevrilir; “Yoruldu”. 5. Yönelmek, yoğunlaşmak: انْقَطَعَ لِلدَّرْسِ/inkāṭa ‘a lil-dersi; dersine yöneldi. 6. Terk etmek, bırakmak, ihmal etmek: انْقَطَعَ عَنِ الْعَمَلِ/inkāṭa ‘a ‘an l-‘ameli; işini ihmal etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1835)

“Mastar olan inkīṭā’ ise; keslime anlamındadır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1835)

[<Ar. *inkīṭā’* √*k-t-* ‘(elektrik, akım, bağlantı, namaz, söz) kesti, kesip ayırdı, geçti, yardı, (yol, mesafe, nehir, ülke vb.) kat etti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *inkita* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

inkīyat انْقِيَاد/inkīyād

“a. esk. Boyun eğme, uyma. **inkīyat etmek** boyun eğmek.” TS (2011, s. 1194)

AEL: “ms. انْقِيَادُ/inkīyādun, انْقَادَ/inkāde; (hayvan) yedeği takıp götürdü, benim (adam) onu yönlendirmeme izin verdi. mec. انْقَادَ لِي الطَّرِيقُ/inkāde lī ‘t-tarīḳu; yol kolay ve

belli oldu. انْقَادَ السَّحَابُ لِلرِّيحِ /inḳāde'seḥābu lil'rīhi; bulutlar, rüzgara boyun eğdi.” Lane (1953, s. 2573)

KM: انْقَادَ /inḳāde; (o erkek), alçak gönüllükle boyun eğdi, söz dinledi, itaat etti. انْقَادَ لِي الطَّرِيقُ /inḳāde lī't-ṭarīku; bu cümlemin kelimesi kelimesine çevrildiğinde; “Yol, bana itaat etti, boyun eğdi.”, fakat anlamı anlamına tercüme edildiğinde; “Yol, belli oldu, açık oldu.” şeklinde olur. فَادَ الدَّابَّةُ فَانْقَادَتْ /kāde'd-dābete fe'nḳādet; binek hayvanına yedeği takıp götürdü. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1102)

KMT: الانْقِيَادَ /el-inḳiyādu; infî'āl vezninde, 1. Binek hayvanı yedeği kabul eylemek anlamındadır ki yedilmek. 2. Bir adam serkeşlik eylemeyip ram ve muti olmakla tevazu ve ser-füru eylemek. 3. Yol vazıh ve küşade olmak.” Âsım Efendi (2013, s. 1570)

MLAM: انْقَادَ /inḳāde; uydu, boyun eğdi. يَنْقَادُ /yenḳādu; uyuyor, uyar, boyun eğiyor, eğer. انْقَدَ /inḳad; uy, boyun eğ. انْقِيَادًا /inḳiyāden; uymak, boyun eğmek. مُنْقَادَ /munḳād; uyan, boyun eğen. مُنْقَادُ لَهَا /munḳādun lehu; ona boyun eğdirilen: السَّهْلُ الانْقِيَادَ /sehlul-inḳiyādi; o, boyun eğmesi kolaydır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1868)

[<Ar. inḳiyād √ḳ-ū-d ‘önderlik etti, komutanlık etti, (araba, uçak vb.) sürdü, yönlendirdi, idare etti, ulaştırdı’] Yukarıda görüldüğü gibi inkiyad, Türkçede ve Arapçada aynı anlamla kullanılmaktadır.

inkisar انْكَسَار /inkisār

“a. esk. 1. Kırılma. 2. Gücenme, gönlü kırılma. 3. mec. ilenme, ilenç. **inkisar etmek** (veya **inkisar da bulunmak**) ilenmek. **inkisarı tutmak** ilenci gerçekleştirmek.” TS (2011, s. 1194)

→**inkisarihayal** TS (2011, s. 1194)

AEL: انْكَسَرَ طَرْفُهُ /inḳesere ṭarfuhu; o, öyle bir kırıldı ki. انْكَسَرَ الْقَوْمُ /inḳesere'l-ḳavmu; bu cümlede kelime keimesine çevrildiğinde “Kavim kırıldı.” Ama anlamı anlamına çevrildiğinde ise “Kavim yenildi” şeklinde olur. Yine mecaz anlamda kullanılan bu cümle; انْكَسَرَ عَنِ الشَّيْءِ /inḳesere 'ani's-şey'i; “Bu şeyden kırıldı.” anlamı ise “Bu şeyden hevesi kırıldı.” şeklinde olur. انْكَسَرَ الشَّيْءُ /inḳesere 'ş-şi'ru; bu şiir vezne göre uydurulmadı. Lane (1953, s. 2611)

KM: انْكَسَرَهُ فَانْكَسَرَ /inḳeserehu fe'nḳesere; onu kırmaya çalıştı, o da kırıldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1130)

KMT: “الْإِنْكَسَارُ/el-inkisāru; infī ‘āl vezninde, kırılmak anlamında kullanılmaktadır: كَسَرَهُ فَانْكَسَرَ/keserehu fe ‘nkesere; onu kırdı, o da kırıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 2314)

MLAM: “انكسر/inkesere; kırıldı, parçalandı. يُنْكَسِرُ/yenkesiru; kırılıyor, kırılır, parçalanıyor, parçalanır. انْكَسَرَا/inkisāren; kırılmak, parçalanmak. مُنْكَسِرٌ/munkesirun; kırılan. انْكَسَرَ الرُّجَاجُ/inkesere ‘z-zucācu; cam kırıldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1932)

inkisār’ın diğer anlamları; 1. Gönlü kırılmak: انْكَسَرَ قَلْبُهُ/inkesere kalbuhu; gönlü kırıldı. 2. Yenilmek: انْكَسَرَ الْقَوْمُ/inkesere ‘l-ḳavmu; bu cümle de kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Kavim kırıldı.” Ama anlamın anlamına çevirisi ise “Kavim yenildi” şeklinde olur. 3. Şiirin vezine göre uydurulmaması: انْكَسَرَ الشَّعْرُ/inkesere ‘ş-şi ‘ru; bu şiir vezne göre uydurulmadı. 4. Soğumak: انْكَسَرَتْ مَوْجَةُ الْحَرِّ/inkeseret mevcetu ‘l-ḥarri; sıcak hava dalgası kırıldı, soğudu. 5. Âcizleşmek. Ahmet Muhtar (2008, s. 1932)

[<Ar. *inḳiyād* √k-s-r ‘kırdı, (anlaşma, kural) çiğnedi, bozdu, boyun eğdirdi, (ışın vb.) kırdı, kırarak açtı, (harfî kesreli) yaptı’] Tespit ettiğimiz gibi *inkisar* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlamı daralmış. Ancak Türkçede “*mec. İlenme, ilenç*” anlamı benimsemiştir. Aynı zamanda *inkisar etmek* (veya *inkisar da bulunmak*), *inkisarı tutmak* Türkçeleşen ifadeler olmuştur.

inkisarihayal

“a. esk. Beklediğini, umduğunu bulamamaktan doğan düş kırıklığı hayal kırıklığı: ‘Eyvah, benim külüstür çiftliği, Avrupa çiftlikleri gibi bir şey zannetmiş. *İnkisarihayalde uğrayacak.*’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1194)

[<Ar. *inkisār* + Far. -ı (tamlama) + Ar. *ḥayāl*] *İnkisarihayal* birleşik kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

inkişaf انْكِشَاف/inkişāf

“a. esk. 1. Gelişme, gelişim: ‘Kocam, hadiselerin *inkişafını* beklemek lazımdır, diyor.’ - H. E. Adıvar. 2. Meydana çıkma, aşıkâr olma. 3. mat. Açınım. **inkişaf etmek** gelişmek: ‘Yazıya istidadım epeyce *inkişaf etmişti.*’ - Y. K. Beyatlı.” TS (2011, s. 1194)

AEL: “انْكَشَفَتْ عَنْهُ/inkeşefe ‘anhu; ondan örtü kaldırıldı, açığa çıkarıldı. انْكَشَفُوا/inkeşefû; onların yaptıkları açığa çıktı, aşıkâr oldu, saklayamadılar.” Lane (1953, s. 3000)

KM: “اِنْكَشَفَ/inkeşefe; o açığa çıktı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1134)

KMT: “اِنْكَشَفَ الشَّيْءُ/el-inkişāfu; bir nesne açığa çıkmak: اِنْكَشَفَ 'ş-şey'u; bu şey açığa çıktı.” Âsım Efendi (2013, s. 3842)

MLAM: “اِنْكَشَفَ/inkeşefe; açığa çıktı, belli oldu. يَنْكَشِفُ/yenkeşifu; açığa çıkıyor, açığa çıkar, belli oluyor, belli olur. اِنْكَشَفَ/inkişāfen; açığa çıkmak, belli olmak. مُنْكَشِفٌ/munkeşifun; açığa çıkan, belli olan: اِنْكَشَفَتِ الْحَقِيقَةُ/inkeşefeti 'l-ḥaḳīḳatu; gerçek açığa çıktı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1937)

inkişāf'ın diğer anlamı ise; “Yenilmek: اِنْكَشَفَ الْعَدُوُّ/inkeşefe 'l-'adevву; düşman yenildi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1937)

[<Ar. *inkişāf* √k-ş-f ‘açığa çıkardı, gösterdi, ifşa etti, kaldırdı, muayene etti’] Türkçedeki *inkişaf* sözcüğünün anlamı; “Meydana çıkma, aşıkâr olma” Arapçada anlamıyla örtüşmektedir. Fakat “Gelişme, gelişim, *mat*. Açınım” anlamları Türkçede kazanılmış anlamlardır.

insaf اِنْصَاف/inşāf

1. is. Acımaya, vicdana veya mantığa dayanan adalet: Sende insaf yok mu, adamcağız bu borcu birden verirse işi bozulmaz mı? 2. ünl. ‘Acı, düşün’ anlamlarında bir seslenme sözü: İnsaf! Oraya yarım saatte gidilir mi? **insaf etmek** acımak, hakkını tanımak. **insafa gelmek** acımasız ve haksız tutumdan vazgeçmek: “*Hanım insafa gelip karnımı doyurmaya izin vermezse aklıktan gümbürdeyeceğim.*” - A. İlhan. **insafına kalmış** bir şeyin bir kimsenin doğruluğuna, adaletine ve isteğine bağlı olduğunu belirten bir söz. TS (2011, s. 1195)

AEL: “ms. اِنْصَافَ/inşāfun, hakkını tanımak, adaletli davranmak: اِنْصَفَهُ/enşfahu; o, onun hakkını verdi, onun hakkını tanıdı, ona adaletli davrandı. insafa geldi. اِنْصَفَهُ مِنْ اِنْصَفَهُ/enşfahu min zālimihi; ona zulmedenden hakkını aldı.” Lane (1953, s. 3033)

KM: “اِنْصَافَ/el-inşāfu; adalet. اِنْصَفَ النَّهَارُ/enşafa 'n-nehāru; gündüzün yarısı oldu. اِنْصَفَهُ/enşfahu; ona hizmet etti, onun hakkını tanıdı, ona adaletli davrandı. اِنْصَفَ الرَّجُلُ/enşfe 'r-raculu; adam gündüz vaktinin yarısında yola gitti. اِنْصَفَ الشَّيْءُ/enşafa 'ş-şey'e; bu şeyin yarısı aldı. اِنْصَفَ الرَّجُلُ/enşfe 'r-raculu; adam hızlandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1289)

KMT: *الْإِنصَافُ/el-inşāfu*; hemzenin kesriyle **1.** Bir nesneyi yarıya indirmek, yarı olmak: *أَنْصَفَ النَّهَارُ/enşafa 'n-nehāru*; gündüzün yarısı oldu. **2.** bir adama hizmet etmek: *أَنْصَفَهُ/ansfahu*; ona hizmet etti. **3.** Adaletli davranmak, hakkını tanımak: *أَنْصَفَهُ/enşfahu*; onun hakkını tanıdı, ona adaletli davrandı. **4.** *الْإِنصَافُ/inşāfun*; adalet anlamındadır: Hz. Hassan şiirinden geçen bir beytte; *فَسَرُّكُمْ بِخَيْرِكُمْ فِدَاً* *etehcūhu ve leste lehu lehu bi-kuf'in fe'serrukumā bi-ḥayırikumā fidā'u*; ona denk olmadığı hâlde yeriyor musun (bu nedenle) ikinizin kötülüğü, ikinizin iyiliğini heba etti.” Söylediği zaman, sahabe dediler ki “Ey Resulullah, Arapların dediği en insafı (adaletli) beyittir.” Âsım Efendi (2013, s. 3869)

inşāf’ın diğer anlamları ise; *الْإِنصَافُ/inşāf*; **1.** Nısf-ı nehār (gündüzün yarısında) vaktinde yola gitmek: *أَنْصَفَ الرَّجُلُ/ansfe 'r-raculu*; adam gündüz vaktinin yarısında yola gitti. **2.** Bir şeyin yarısını almak: *أَنْصَفَ الشَّيْءَ/enşafa 'ş-şey'e*; bu şeyin yarısını aldı. **3.** Hızlanmak: *أَنْصَفَ الرَّجُلُ/ensfe 'r-raculu*; adam hızlandı.” Âsım Efendi (2013, s. 3870)

MLAM: *أَنْصَفَ/enşafa*; adaletli oldu. *يُنْصَفُ/yunşifu*; adaletli olur, adaletli oluyor. *إِنْصَافًا/inşāfen*; adaletli olmak. *مُنْصِفٌ/munşifun*; adaletli, adaletli olan. *مُنْصَفٌ/munşafun*; adaletli olunan: *حُكْمٌ مُنْصِفٌ/hukmun munşifun*; adaletli bir hüküm.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2222)

inşāf’ın diğer anlamları; **“1.** Yarmak: *أَنْصَفَ الْمَاءَ الْإِنَاءَ/enşafa 'l-mā'u 'l-inā'e*; su kabını yarıdı, su kabının yarısına kadar geldi. **2.** Hakkını tanımak: *أَنْصَفَ الْمَظْلُومَ/enşafa 'l-mazlūma*; o, mazluminin hakkını tanıdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2222)

[<Ar. *inşāf* √n-ş-f ‘yarıldı, yarısına ulaştı, (iki parçaya) böldü, gün öğle oldu’] Yukarıda izah edildiğine göre *insaf*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde hem anlam daralmasına uğramış hem de Türkçede yeni anlamlar kazanmış bir sözcüktür. Bir de *insaf etmek, insafa gelmek, insafına kalmış* ifadeleri, Türkçeleşmiştir.

insafı

“sf. İnsafı olan: ‘Basitlik, aleladelik derken belki de biraz insafı davranıyorum.’ - O. V. Kanık. **insafı çıkmak** anlayışlı, hoşgörülü olduğu belli olmak: ‘Gelinin babası insafı çıktı da verdi Gülizar’ı bizim oğlana.’ - M. İzgü.” TS (2011, s. 1195)

[<Ar. *inşāf* + Tr. -lı (iiye)] *İnsafı*, isimden isim yapan eki alarak Türkçeleşmiş bir kelimedir.

insaflıca

“zf. İnsaflı bir biçimde.” TS (2011, s. 1195)

[<Ar. *inşāf* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İnsaflıca*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

insaflılık

“is. İnsaflı olma durumu.” TS (2011, s. 1195)

[<Ar. *inşāf* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İnsaflılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insafsız

“1. sf. İnsafı olmayan: ‘*Dünyanın en insafsız elleri sanki beni kırbaçlarla, sopalarla dövdüler.*’ - H. C. Yalçın. 2. zf. Vicdansız bir biçimde, acımasızca: ‘*Ancak bu emirler insafsız görünseler bile katiyen ahlaksızca olamazlardı.*’ - A. H. Çelebi.” TS (2011, s. 1195)

[<Ar. *inşāf* + Tr. *-sız* (iiye)] *İnsafsız*, isimden isim yapan eki olarak Türkçeleşmiş bir kelimedir.

insafsızca

“zf. İnsafsız bir biçimde, insafsızcasına: ‘*Amcasının, adamı nasıl insafsızca dövdüğünü biliyordu.*’ - N. Hikmet.” TS (2011, s. 1195)

[<Ar. *inşāf* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İnsafsızca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insafsızcasına

“zf. İnsafsızca.” TS (2011, s. 1195)

[<Ar. *inşāf* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye) + Tr. *-sı* (i.3tk) + Tr. *-n* (kaynaştırma) + Tr. *-a* (yönelme hâli)] *İnsafsızcasına*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insafsızlık

“is. İnsafsız olma durumu, insafsızca davranma: ‘*Bu işlerle uğraşan insanların hepsini yalancı addetmek insafsızlık olur.*’ - R. N. Güntekin. **insafsızlık etmek** acımamak, insafsızca davranmak.” TS (2011, s. 1195)

[<Ar. *inşāf* + Tr. -sız (üye) + Tr. -lık (üye)] *İnsafsızlık*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

insan انسان/insān

a. 1. Toplum hâlinde bir kültür çerçevesinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı. 2. Ademoğlu, âdem evladı: “*O yaşta insan hiç düşünmeden sadece yaşamaya bakar.*” - H. Taner. 3. sf. mec. Huy ve ahlak yönünden üstün nitelikli (kimse). **insan ayağı değmemiş** (veya **basmamış**) içine insan girmemiş, içinde insan olmayan: “*Yine yeşil yosunlu, insan ayağı değmemiş gibi yokuşlar var ağaçlı.*” - S. F. Abasıyanık. **insan ayaktan, at tırnaktan kapar** “birçok hastalık insana ayağını üşütmesi ile ata da tırnağı yoluyla gelir” anlamında kullanılan bir söz. **insan beşer, kuldur şaşar** “kişinin zaman zaman şaşırmasını, yanılmasını hoş görmek gerekir” anlamında kullanılan bir söz. **insan çeşit çeşit, yer damar damar** “toprağın her kesimi ayrı ayrı nitelikler taşıdığı gibi insanlar da birbirlerinden farklı özelliklere sahiptirler” anlamında kullanılan bir söz. **insan doğduğu yerde değil doyduğu yerde** “insan doğduğu yeri değil geçimini sağladığı yeri yurt edinir” anlamında kullanılan bir söz. **insan eli değmemiş** (veya **dokunmamış**) bakımsız kalmış yer. **insan eti yemek** birini çekiştirmek. **insan gibi** insanlara yaraşır biçimde. **insan gönlünün artığını söyler** “insanlar şaka yaparken içlerinden geçeni yansıtırlar” anlamında kullanılan bir söz. **insan içine çıkmak** toplum içine karışmak, başkalarıyla ilişki kurmak. **insan insanın şeytanıdır** “uygunsuz arkadaş, insanı doğru yoldan saptırır, kötülüğe sürükler” anlamında kullanılan bir söz. **insan kendini beğenmezse çatlar** “herkes kendini beğenir; bu, insanın kendi aklını beğenmesinin sonucudur. **insanın kıymetini insan bilir** “bir kimsenin ne kadar değerli olduğunu ancak o kimsenin değerini ölçebilecek nitelikteki insanlar anlar” anlamında kullanılan bir söz. **insan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa** “insanlar konuşarak birbirlerini daha iyi anlarlar” anlamında kullanılan bir söz. **insan kuş misali** uzakça bir yere gidildiğinde söylenen bir söz. **insan sözünden, hayvan yularından tutulur** “yularından tutulan hayvan başka yöne sapmadığı gibi insan da söylediği sözün dışına çıkamaz” anlamında kullanılan bir söz. **insan yedisinde ne ise yetmişinde de odor** “kişinin çocukluğundaki huyları, özellikleri yaşlılığında da değişmez” anlamında kullanılan bir söz. **insan yükü** (veya **eti**) **ağırdır 1** “hiç kimse başka bir kimseye yük olmamalıdır” anlamında kullanılan bir söz; 2) “yatalak insanı kaldırmak, yatırmak

güçtür” anlamında kullanılan bir söz. **insanda akıl bırakmamak** (veya **koymamak**) “düşünceleri karmakarışık yapmak, kararsızlığa yol açmak. **insanın adı çıkacağına canı çıksın** “insanın haklı veya haksız yere adı bir defalık kötüye çıktı mı ondan sonra yaptıkları hep o gözle değerlendirilir” anlamına gelen bir söz. **insanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında** “hayvanın rengi dışındadır, bellidir ancak insanın ne düşündüğü, ne yapmak istediği kısacası içyüzü belli değildir” anlamına gelen bir söz. **insanın eti yenmez, derisi giyilmez, tatlı dilinden başka nesi var?** “insan kendisini ancak tatlı diliyle sevdirebilir” anlamına gelen bir söz. TS (2011, s. 1165-1196)

→**insan biçimcilik, insan bilimi, insan coğrafyası, insan evladı, insan hâli, insaniçincilik, insan kurusu, insanmerkezci, insan müsveddesi, insanoğlu, insan sarrafı, insanüstü, üst insan, bilim insanı** TS (2011, s. 1196)

AEL: “إِنْسُنْ/insun çokluktur, kelimenin tekliği ise إِنْسِيْ/insiyyun. إِنْسَانُ/insānun, ise fi’lān vezninde, Müennese إِنْسَانَةٌ/insānetun kullanılmaz ama grammer olarak doğrudur. إِنْسَانُ/insānun; جَنَّ/cinnun tersi, Adem’in çocuklarıdır. İnsana verilen emaneti unuttuğu için, ona نَسِيْ/nesiye; unuttu fiilinden türetilen إِنْسَانُ/insānun dendi.” Lane (1953, s. 114)

KM: “إِنْسَانُ/insānun, beşer anlamındadır. t. إِنْسِيْ/insiyyun ve أَنَسِيْ/enāsiyyun. ç. أَنَسِيْ/enāsiyyun.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 64)

insān’ın diğer anlamı ise; “t. إِنْسَانُ/el-insānu, ç. أَنَسِيْ/enāsiyyun; parmak uçlarına, adamın gölgesine, dağın başına, ekilmemiş toprağa ve gözün bebeğine denir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 64)

KMT: “إِنْسَانُ/el-insānu; hemzenin kesriyle, beşer anlamındadır, kadın ve erkeğe denir. Halk ağzında kadına إِنْسَانَةٌ/insānetun de denir.” Âsım Efendi (2013, s. 2560)

Bu konuyla ilgili Basair’den Asım Efendi şöyle aktarmaktadır; “Besair’de beyanına göre إِنْسُنْ/insun çokluktur, tekliği ise إِنْسِيْ/insiyyun. إِنْسَانُ/insān, ise fi’lān veznindedir. Onun çoğulluğu أَنَسِيْن/enāsīn. Ama أَنَسِيْن/enāsīn çoğulluğu kullanılmamıştır. Yaygın olan çokluğu ise; نَاسُ/nāsun, أَنَاسُ/unāsun ve أَنَسُ/unusun.” Âsım Efendi (2013, s. 2561)

insān’ın diğer anlamları ise; “t. إِنْسَانُ/insānun; 1. أُنْمُلَةٌ/unmuletun; parmak uçlarına denir. 2. Adamın gölgesine denir. 3. Dağın başına denir. 4. Ekin eklilmeyen, bor yere

denir. 5. *إِنْسَانُ الْعَيْنِ/insānu 'l- 'ayın*; gözün bebeğine denir. 6. *أَنَاسِيٌّ/enāsiyyun*.” Âsım Efendi (2013, s. 2561)

MLAM: “*t. إِنْسَانٌ/insānun*, *ç. أَنَاسِيٌّ/unāsiyyun*, müennesi ise, *إِنْسَانَةٌ/insānetun*; ahlakı güzel kişidir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 130)

insân'ın diğer anlamları ise; 1. Düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, düşünme ve çıkarım yapabilen canlıdır. *إِنْسَانٌ/insānun*, (Arapçada) müzekker, müennes, teklik ve çokluk yerine kullanılmaktadır: *لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنٍ تَقْوِيمٍ/laḳad ḫalaḳnā 'l-insāne fī aḥseni taḳvīmin*; Şüphesiz biz, insanı en güzel şekilde yarattık (Kur'an-ı Kerim, Tin, 95/4). 2. Hz. Âdem. 3. Belirli bir kişiden bahsetmektedir: *قَتَلَ الْإِنْسَانَ مَا أَكْفَرُهُ/ḳatile 'l-insānu mā ekferehu*; Kahrolası o insan! Ne kadar da inkârcı! (Kur'an-ı Kerim, Abese, 80/17) bu ayette Utbe bin Ebi Rebia kastedilmektedir. 4. İnsan Suresi; bu surenin sayısı yetmiş altıdır. Ayetleri ise otuz birdir. Medine'ye inmiştir. Ahmet Muhtar (2008, s. 130)

[<Ar. *insān* √*e-n-s* ‘hoşlandı, severek alıştı, cana yakın oldu’] Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda, *insan* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır. Bir de *insan* sözcüğüyle beraber oluşan deyimler, Türkçeleştirilmiştir.

insan biçimci

“*sf. fel.* İnsan biçimcilik yanlısı, antropomorfist.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. *biçim* + Tr. *-ci* (iiye)] *İnsan biçimci*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insan biçimcilik

“*is. fel.* İnsanın niteliklerinin başka bir varlığa, özellikle Tanrı'ya aktarılması, antropomorfizm.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. *biçim* + Tr. *-ci* (iiye) + Tr. *-lik* (iiye)] *İnsan biçimcilik*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insan bilimci

“*is. Antropolog.*” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. *bilim* + Tr. *-ci* (iiye)] *İnsan bilimci*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insan bilimi

“is. Antropoloji.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. *bilim* + Tr. *-i* (i.3.tk)] *İnsan bilimi*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insan bilimsel

“sf. Antropolojik.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. *bilim* + Tr. *-sel* (iiye)] *İnsan bilimsel*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insanca

1. sf. İnsana yakışan, insana özgü olan, insanla ilgili, insani: “*İnsana daha insanca ortamlar yaratmak için bütün hesaplarımız.*” - A. Erhat. 2. zf. İnsana yakışır bir biçimde, insancasına: “*İnsana insanca muamele etmek, Türk geleneğinde bir fevkaladelik sayılmazdı.*” - S. Ayverdi. 3. zf. İnsan bakımından: İnsanca kayıp yok. TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. *-ca* (iiye)] *İnsanca*, isimden isim yapan eki olarak Türkçeleşmiş bir kelimedir.

insancasına

“zf. İnsanca.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. *-ca* (iiye) + Tr. *-sı* (i.3tk) + Tr. *-n* (kaynaştırma harfi) + Tr. *-a* (yönelme hâl eki)] Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insancı

“sf. İnsancı: Metin yayını ve çeviri: ‘*İnsancı davranış bu çalışmayı hedef güder.*’ - A. Erhat.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. *-cı* (iiye)] *İnsancı*, isimden isim yapan eki olarak Türkçeleşmiş bir kelimedir.

insancıl

1. sf. İnsan seven: “*Her hâli ile insancıl, sevecen, efendice bir tavidir.*” - H. Taner. 2. sıfat insanla ilgili: “*Böylesi bir yaklaşım arzusunu sarmalayacak insancıl birikimden yoksundum.*” - Ç. Altan. 3. sf. İnsana değer veren: “*İşte o gün hocamızın yine insancıl bir yanını keşfetmiştik.*” - H. Taner. 4. sf. fel. İnsancılık yanlısı olan, beşeriyetçi, hümanist. TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -l (ifye)] *İnsancıl*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insancılık

“is. İnsancılık.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İnsancılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insancillaşma

“is. İnsancillaşmak işi.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -l (ifye) + Tr. -laş (ffye) + Tr. -ma (fiye)] *İnsancillaşma*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

insancillaşmak

“(nsz) İnsancıl duruma gelmek.” TS (2011, s. 1196)

[<Ar. *insān* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -l (ifye) + Tr. -laş (ffye) + Tr. -mak (fiye)] *İnsancillaşmak*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

insancılık

1. is. fel. Eski Yunan ve Latin kültürünü en yüksek kültür örneği olarak alan ve Orta Çağın skolastik düşüncesine karşı XIV. yüzyılda doğan felsefe, bilim ve sanat görüşü, insancılık, hümanistlik, hümanizm, hümanizma: “*Mektupları ... hep aynı incelik, aynı candanlık, aynı insancılık ile dolu idiler.*” - H. Taner. 2. is. İnsanlık sevgisini, insan ululuğunu en yüce amaç ve olgunluk sayan öğreti, beşeriyetçilik, insancılık, hümanistlik, hümanizm, hümanizma. TS (2011, s. 1196-1197)

[<Ar. *insān* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -l (ifye) + Tr. -lık (fiye)] *İnsancılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insan coğrafyası

“is. coğ. Beşerî coğrafya.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Ar. *cugrāfiya* + Tr. -sı (i.3tk)] *İnsan coğrafyası*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insan evladı

“is. mec. İyi insan, iyi kimse.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Ar. *evlād* + Tr. -ı (i.3tk)], *İnsan evladı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleşmiştir.

insangiller

“ç. a. hay. b. Yaşayan insanı kapsayan familya.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. -gil (üye) + Tr. -ler (içe)] *İnsangiller*, isim çekim eki olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insan hâli

“is. İnsanlık hâli.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Ar. *hāl* + Tr. -i (i.3tk)] *İnsan hâli*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insanımsı

“sf. İnsansı.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. -ımsı (üye)] *İnsanımsı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insanımsılar

“ç. a. hay. b. İnsansılar.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. -ımsı (üye) + Tr. -lar (içe)] *İnsanımsılar*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insanımsılık

“is. İnsansılık.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. -ımsı (üye) + Tr. -lık (üye)] *İnsanımsılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insani/إنساني/insānî

“sf. 1. İnsanca: ‘Öteden beriden konuşabilirler hatt birbirlerinin hâline insani bir alaka gösterebilirlerdi.’ - R. N. Güntekin. 2. İnsanla ilgili, insana özgü.” TS (2011, s. 1197)

→ *insani yardım* TS (2011, s. 1197)

AEL: “إنساني/insāniyyun, insanlık, insanla ilgili her şey.” Lane (1953, s. 115)

KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “t. إنساني/insāniyyun, 1. إنسان/insān’a ism-i mensuptur. 2. Çokça iyilik yapan: رجلٌ إنساني/reculun insāniyyun; çokça iyilik yapan bir adamdır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 130)

[<Ar. *insānî* √*insān* + Ar. -î (sıfat yapan ek)]Türkçede kullanılan *insani* kelimesi, Arapçada aynı anlamda kullanılmıştır.

insaniçinci

“sf. fel. İnsanmerkezci.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insānî* + Tr. *için* + Tr. -ci (iiye)] *İnsaniçinci*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insaniçincilik

“is. fel. İnsanmerkezcilik.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insānî* + Tr. *için* + Tr. -ci (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İnsaniçincilik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insani yardım

“a. 1. Doğal afet zamanlarında insanın temel gereksinimleri olan sağlık, barınma vb. konularda yapılan yardım. 2. İyilik olsun diye yapılan herhangi bir yardım.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insānî* + Tr. *yardım*] *İnsani yardım*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insaniyet/إنسانية/insāniyyet

a. İnsanlık: “Kalbim büyük ve güzel şeylerin aşkıyla genişliyor, bütün insanıyeti kucaklıyordu.” - H. C. Yalçın. **insaniyet namına** “insanlığa yakışır duygulara uyarak” anlamında kullanılan bir söz: “Hakkında bilgisi olanların aşağıdaki adrese bildirimlerini insaniyet namına rica ederim.” - S. F. Absıyanık. TS (2011, s. 1197).

AEL: “إنْسَانِيَّةٌ/insāniyyetun; insanlık, insan tabiatı.” Lane (1953, s. 115)

KM ve KMT’de kayda alınmamıştır.

MLAM: “t. إنْسَانِيَّةٌ/insāniyyetun; 1. İsm-i müennes, إنسان/insān’a mensuptur; مؤسَّسَةٌ/insāniyyetun; insanlık(le ilgilenen) kurumlar. 2. Sina‘i masdar, insanla ilgili her şey. 3. insanlardan oluşan bir gruptur.” Ahmet Muhtar (2008, s. 130)

[<Ar. *insānî* √ *insān* + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Ar. ta’u’l-tennis’] *İnsaniyet*; Arapçadan Türkçeye geçen ve aynı anlamıyla kullanılmaya devam eden bir kelimedir.

insaniyetli

“sf. İnsanlığı olan, mürüvvetli: ‘Şöyle böyle derler amma erkeklerin içinde de ne insaniyetlileri var.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insāniyyet* + Tr. -li (iiye)] *İnsaniyetli*, isimden isim yapan eki olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insaniyetlilik

“is. İnsaniyetli olma durumu.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insāniyyet* + Tr. -li (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İnsaniyetlilik*, isimden isim yapan ekleri olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insaniyetsiz

“sf. İnsanlığı olmayan, mürüvvetsiz.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insāniyyet* + Tr. -siz (iiye)] *İnsaniyetsiz*, isimden isim yapan yapım ekini olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insaniyetsizlik

“is. İnsaniyetsiz olma durumu.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insāniyyet* + Tr. -siz (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İnsaniyetsizlik*, isimden isim yapan ekleri olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insan kurusu

“sf. mec. Çok zayıf (kimse).” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. *kuru*+ Tr. *-su* (i.3tk)] *insan kurusu*, isimden isim yapan eki olarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insanlaşma

“is. İnsanlaşmak durumu.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. *-laş* (ifye)+ Tr. *-ma* (fiye)] *İnsanlaşma*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insanlaşmak

“(nsz) İnsanca davranma özelliği kazanmak, insana yaraşır biçimde davranmak.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. *-laş* (ifye)+ Tr. *-mak* (fiye)] *İnsanlaşmak*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insanlı

“sf. Çevresinde, içinde insan bulunan.” TS (2011, s. 1197).

[<Ar. *insān* + Tr. *-lı* (üye)] *Fİnsanlı*, isimden isim yapan yapım eki olarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insanlık

a. 1. İnsan olma durumu, insaniyet. 2. İnsanca davranma, insaniyet: “*Bakışları insanlıktan çıkmış, sanki karşımda ürkmüş, azgın bir hayvan var.*” - A. Ümit. 3. İnsanların tümü, beşeriyet: “*İnsanlığın belli bir sonuca yöneldiğini gösterir hiçbir alamet yok.*” - C. Meriç. 4. Doğru dürüst insana yakışır durum, adamlık, âdemiye. 5. İnsanı insan yapan, insanın doğasını oluşturan niteliklerin hepsi, insaniyet: “*Bugün her şeye karşın en güçlü günlerimi yaşıyorsam bunu gördüğüm insanlık eğitimine borçluyum.*” - A. Erhat. 6. İnsanın değerini, saygınlığını veren öz, insana yaraşır yaşama ve düşünme ilkesi, insaniyet: “*Benim ona fenalık etmem, insanlığa aykırı bir şeydir.*” - R. N. Güntekin. 7. is. İnsanı sevme, insan sevgisi, insancıl olma, insaniyet: “*Öyle kimseler ki, insana insanlık dersi verebilirler.*” - Y. K. Karaosmanoğlu. **insanlık etmek** insana yaraşır biçimde davranmak. **insanlık sende kalsın** adamlık sende kalsın. **insanlıktan çıkmak** 1) çok

zayıflamış olmak; 2) insana özgü niteliklerini yitirmek: “İki üç aydır şu Çukurova’da gezdik, gezdik, insanlıktan çıktık.” - Y. Kemal. TS (2011, s. 1197).

→**insanlık hâli, insanlık suçu** TS (2011, s. 1197)

insanlık hâli

“is. Her insanda görülebilen, olağan karşılanması gereken durum, insan hâli: ‘İnsanlık hâli, bendeniz namazı terk etmiştim.’ - M. Ş. Esendal.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. *-lık* (iiye) + Ar. *hāl* + Tr. *-i* (i.3tk)] *İnsanlık hâli*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insanlık suçu

“is. huk. İnsanlığa karşı işlenen kabahat.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. *-lık* (iiye) + Tr. *suç* + Tr. *-u* (i.3tk)] *İnsanlık suçu*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insanlılık

“is. İnsanlı olma durumu.” TS (2011, s. 1197)

[<Ar. *insān* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İnsanlılık*, isimden isim yapan yapım eklerini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insanmerkezci

“sf. fel. İnsanmerkezcilik öğretisini benimseyen, insaniçinci, antroposantrist.” TS (2011, s. 1197).

[<Ar. *insān* + Ar. *merkez* + Tr. *-ci* (iiye)] *İnsanmerkezci*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiş bir birleşik kelimedir.

insanmerkezcilik

“is. fel. İnsanı evrenin merkezi sayan, bütün öbür yaratıkların insan için yaratılmış olduklarını söyleyen dinî nitelikli öğreti, insaniçincilik, antroposantrizm.” TS (2011, s. 1197).

[<Ar. *insān* + Ar. *merkez* + Tr. *-ci* (iiye) + Tr. *lik* (iiye)] *İnsanmerkezcilik*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insan müsveddesi

“sf. mec. Bir insanda bulunması gerekli niteliklerden yoksun olan (kimse).” TS (2011, s. 1197).

[<Ar. *ins n* + Ar. *musvedde* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (i.3tk)] * nsan müsveddesi*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insanoğlu

“is.  nsan,  demoğlu, f ni: ‘Yaşanılanlar, görülenler ve öğrenilenler ne kadar acı olursa olsun, macera insanoğlu için büyük bir nimetti.’ -  . O. Anar. **insanoğlu çiğ süt emmiş** ‘insanlardan tam bir doğruluk beklenmez’ anlamında kullanılan bir söz.” TS (2011, s. 1197).

[<Ar. *ins n* + Tr. *oğul* + Tr. -u (i.3tk)] * nsanoğlu*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insan sarrafı

“is. mec. Adam sarrafı: ‘ nsan sarrafı olacaksın, bileceksin adamına göre iş yapmasını, laf etmesini!’ - R. Ilgaz.” TS (2011, s. 1197).

[<Ar. *ins n* + Ar. *şarr f* + Tr. -ı (i.3tk)] * nsan sarrafı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insansı

“sf.  nsana benzeyen, insanı andıran, insanımsı, antropoit.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *ins n* + Tr. -sı (iiye)] * nsansı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insansılar

“ . a. hay. b. Maymunları ve insangilleri içine alan maymunlar alt takımı, insanımsılar, antropoitler.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *ins n* + Tr. -sı (iiye) + Tr. -lar (i e)] * nsansılar*, isimden isim yapan eki ve isim çekim ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insansılık

“is. İnsansı olma durumu, insanımsılık.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *insān* + Tr. -sı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İnsansılık* isimden isim yapan ekleri alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insansız

“sf. İçinde insan bulunmayan.” TS (2011, s. 1198)

→ *insansız araç, insansız bölge* TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *insān* + Tr. -sız (iiye)] *İnsansız*, isimden isim yapan yapım ekini ve isim çekim ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insansız araç

“is. Belirli bir bölgenin güvenlik açısından gözetlenmesi ve denetlenmesi amacıyla gerekli araçlarla donatılmış, uzaktan yönetilerek uçurulan araç.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *insān* + Tr. -sız (iiye) + Tr. *araç*] *İnsansız araç*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insansız bölge

“a. 1. Coğrafi şartları bakımından insanın yaşamasına uygun olmayan arazi. 2. ask. Güvenlik amacıyla boşaltılmış arazi.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *insān* + Tr. -sız (iiye) + Tr. *bölge*] *İnsansız bölge*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insansızlık

“is. İnsansız olma durumu.” TS (2011, s. 1198).

[<Ar. *insān* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İnsansızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insanüstü

“sf. İnsan gücünü ve yeteneklerini aşan, fevkalbeşer.” TS (2011, s. 1198).

[<Ar. *insān* + Tr. *üst* + Tr. *-ü* (i.3tk)] *İnsanüstü*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

insicam انسجام/insicām

“a. esk. 1. Düzgünlük, tutarlık, bağdaşım: ‘Caminin iç güzelliğinin hususiyeti bu çinilerdeki nefaset ve insicamdan ileri gelmektedir.’ - S. M. Alus. 2. ed. Tutarlık.” TS (2011, s. 1198).

AEL: انسجم/insicame ‘d-dem ‘u; gözyaşları aktı, döküldü. انسجم/insicame ‘l-kelāmu; söz birbirine uydu.” Lane (1953, s. 1312)

KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: انسجم/insicame; söz veya konuşma akıcı, ahnekli veya tutarlı oldu. ينسجم/yensecimu; söz veya konuşma akıcı, ahnekli veya tutarlı oluyor, olur. انسجامًا/insicāmen; söz veya konuşma akıcı, ahnekli veya tutarlı olmak. منسجم/munsecimun; tutarlı, ahnekli, akıcı veya tutarlı konuşma: انسجم الكلام/insicame ‘l-kelāmu; konuşma akıcı, ahnekli oldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 1037)

insicām’ın diğer anlamları; 1. Akmak, yağmak: انسجم المطر/insicame ‘l-maṭaru; yağmur yağdı. 2. uyumlu olmak, uyum sağlamak, tutarlı olmak: انسجمت الفتاة مع هذه الألوان/insicemeti ‘l-fetātu ma ‘a ‘-aḥarīni; bu kız, diğer (kişilerle) uyum sağladı. غيّر منسجمة مع بعضها hazīhi ‘l-elvan ğayru munsecimetun ma ‘a ba ‘zuhā; bu renkler birbiriyle uyumlu olmamış. Ahmet Muhtar (2008, s. 1037)

[<Ar. *insicām* √s-c-m ‘(su, gözyaşı vb.) aktı, döktü, akıttı’] *insicam*’ın Türkçedeki anlamı ile Arapçadaki anlamı birbirine benzemektedir.

insicamlı

“sf. Tutarlı: ‘Siyaset adamlarının açık ve seçik, insicamlı ve sürekli kanaatlere sahip olmaları şarttır.’ - M. Kaplan.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *insicām* + Tr. *-lı* (üye)] *İnsicamlı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

insicamlılık

“is. Tutarlılık.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *insicām* + Tr. -lı (iiye)+ Tr. -lık (iiye)] *İnsicamlılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insicamsız

“sf. Tutarsız.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *insicām* + Tr. -sız (iiye)] *insicamsız*, isimden isim yapan eki alarak Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

insicamsızlık

“is. Tutarsızlık.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *insicām* + Tr. -sız (iiye)+ Tr. -lık (iiye)] *İnsicamsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

insiraf انصراف/inşirāf

“a. esk. Bükün.” TS (2011, s. 1198)

AEL: “ms. انصراف/inşirāfun, انصراف/inşarafa; bıraktı, terk etti, uzaklaştı, gitti.” Lane (1953, s. 1681)

KM: “انصراف/inşarafa; uzaklaştı, terk etti. انصراف/inşirāfun; bükün.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 64)

KMT: “الانصراف/el-inşarāfu; ifti‘āl vezninde, 1. Geri dönmek: انصرف الرَّجُل/inşarafa 'r-raculu; adam geri döndü.” Âsım Efendi (2013, s. 3761)

inşirāf'ın diğer anlamı ise; “انصراف/inşirāfun; Nahviyyun istilahında bir ism munsarîf olmaktan ibarettir.” Âsım Efendi (2013, s. 3761)

MLAM: “انصراف/inşarafa; gitti. ينصرف/yeşrifu; gidiyor, gider. انصرافاً/inşirāfan; gitmek. منصرف/monşarifu; giden. منصرف/monşarafun ileyhi; gidilen yer: ألقى النحية/elkâ 't-tehiyyete ve inşarafa; selam verip gitti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1290).

inşirāf'ın diğer anlamları ise; 1. Yüz çevirmek. 2. إلى/ilā ile beraber geldiğinde -e dönmek, yönelmek anlamında kullanılmaktadır: انصراف إلى وظيفة أخرى/inşarafa ilā vazîfetin uhrā; başka işe yöneldi. 3. عن/an ile beraber geldiğinde uzaklaşmak, terk etmek, bırakmak anlamlarında kullanılmaktadır: انصرف عن مخالطة الأشرار/inşarafa 'an

muḥālaṭati'l-eṣrāri; kötü insanlarla takılmayı bıraktı. 4. a. Bükün. Ahmet Muhtar (2008, s. 1290)

[<Ar. *inşirāf* √ş-r-f ‘(para vb.) harcadı, (vakit vb.) geçirdi, harcadı, (para birimini başka para birimine) çevirdi, serbest bıraktı, uzaklaştırdı’] “Bükün” anlamı veren *insiraf*, Arapçadan Türkçeye intikal ederek aynı anlamla kullanılmaya devam etmiştir. Bu yüzden *insiraf* kelimesi, anlam daralmasına uğramıştır.

insirafi انصرافي/insirāfi

“sf. esk. Bükünlü.” TS (2011, s. 1198).

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamıştır.

[<Ar. *insirāfi* √insirāf + Ar. -î (sıfat yapan ek)] Arapçada *insirāfi*, kullanımı yok denilecek kadar az olsa dahi Arapçadır.

insiyak انسِيَاك/insāk

“a. ruh b. esk. İçgüdü: ‘Çok geçmeden haber çıkacağını kadınlık insiyakıyla derhâl sezmişti.’ - R. H. Karay.” TS (2011, s. 1198)

AEL: “انسَاكَتِ الْمَاشِيَةُ/insākati’l-māšiyetu; sığırlar, art arda (tek başına) gitti.” Lane (1953, s. 1471).

KM ve KMT’de kayda alınmamıştır.

MLAM: “انسَاك/insākā; -in peşinde sürüklendi. يَنْسَاكُ/yensākū; -in peşinde sürükleniyor, sürüklenir. اِنْسَاكُ/insāk; -in peşinde sürüklen. اِنْسِيَاكًا/insiyākān; -in peşinde sürüklenmek. مُنْسَاكُ/munsākūn; -in peşinde sürükleyen: اِنْسَاكًا وَرَاءَ شَهْوَاتِهِ/insākā verā’e ṣehvātuhi; isteklerinin peşinde sürüklendi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1137)

insāk’ın diğer anlamı ise “-in peşinde gitmek: اِنْسَاكًا مَعَ عَاطِفَتِهِ/insākā ma ‘āṭifetihi; duygularının peşinden gitti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1137)

[<Ar. *insāk* √s-v-k ‘(hayvan vb.) sürdü, güttü, (araba vb.) sürdü, (rüzgar bulutu) sürükledi, anlattı, aktardı, sundu’] Üstte verilen bilgilere göre *insiyak* kelimesinin Türkçede “içgüdü” anlamı varken; Arapçada “-in peşinde sürüklenmek, “-in peşinde gitmek” anlamları vardır. Bu iki dilde görülen alam farklılıklarından dolayı Türkçedeki *insiyak* kelimesinin Arapça kökenli olduğu fakat Türkçeleştirildiği söylenebilir.

insiyaki/انسيافي/insiyākî

“a. ruh b. esk. İçgüdüsel: ‘Onları gören yolcular da insiyaki bir hareketle ayaklandılar.’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1198)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de geçmemiş.

[<Ar. *insiyākīyy* √*insiyāk* + Ar. -î (sıfat yapan ek)] Bu sözcük, sözlüklerde geçmemesine rağmen Arapçada “içgüdüsel” anlamıyla kullanılmaktadır. Fakat *insiyak* kelimesi, “içgüdü” anlamını taşımamaktadır. Bu yüzden *insiyaki* kelimesinin Türkçe olup Arapçaya geçtiği düşünülebilir.

inşa/إنشاء/inṣāʾ

“a. 1. Yapı kurma, yapı yapma, kurma: *Köprü inşası*. 2. ed. Düzyazı veya şiir kaleme alma, yazıya dökme. 3. ed. Düzyazı. 4. db. esk. Dilek kiplerine verilen genel ad. **inşa etmek**. Kurmak, yapmak.” TS (2011, s. 1198)

AEL: ms. إنشاء/inṣāʾ, أَنْشَأَ/ənşeʾe ‘alemen; bir bayrağı yukarı kaldırdı, yükseltti. أَنْشَأَ/ənşeʾe ‘llāhu’l-ḥalka; Allah, (bütün) yaratıkları yaratmış. أَنْشَأَ/ənşeʾe; bir ev kurdu veya inşa etmeye başladı. مِنْ أَيْنَ أَنْشَأَتْ/min eyne enṣʾete; bu cümlemin kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Nereden yaratıldı”; anlamı anlamına çevrildiğinde ise “Nerelisin?” şeklinde olur. Lane (1953, s. 2791)

KM: أَنْشَأَ/ənşeʾe yaḥkī; konuşmaya başladı. أَنْشَأَ/ənşeʾe minhu; ondan çıktı. أَنْشَأَ/ənşeʾe n-nāketu; dişi deve gebe kaldı. أَنْشَأَ/ənşeʾe dāren; bir ev yapmaya başladı. أَنْشَأَ/ənşeʾe llāhu’s-sahābe; Allah, bulutları yukarı kaldırdı. أَنْشَأَ/ənşeʾe l-ḥadīse; (o) hadis bilimini ortaya koydu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1283)

KMT: الْإِنشَاء/el-inṣāʾu; hemzenin kesriyle; 1. Gelişmek, yayılmak: أَنْشَأَ الشَّيْءُ وَ أَنْشَأَ/ənşeʾe ş-şeyʾe ve nuṣṣe; bu şey gelişip yayıldı. 2. fi’l-i şürüʾ ve mübāseret olur, başlamak anlamında kullanılmaktadır: أَنْشَأَ يَحْكِي/ənşeʾe yaḥkī ḥadīse; bir sözden söz etmeye başladı. 3. Bir yerden çıkmak: أَنْشَأَ/ənşeʾe minhu; o, o yerden çıktı. 4. Dişi deve gebe kalmak: أَنْشَأَ/ənşeʾe n-nāketu; dişi deve gebe kaldı. 5. Bir hususta yeni olmak: أَنْشَأَ/ənşeʾe dāren; bir ev yapmaya başladı. 6. Bir nesneyi yükseltmek: أَنْشَأَ/ənşeʾe llāhu’s-sahābe; Allah, bulutları yükseltti. 7. Bir kimse, bir nesneyi peyda olmak: أَنْشَأَ/ənşeʾe fulānun l-ḥadīse; adam, hadis bilimi ortaya koydu. 8. İlm-i inṣāʾ ortaya koymak anlamındadır. Âsım Efendi (2013, s. 245).

MLAM: “أَنْشَأَ/enşe'e; yaptı, kurdu. يُنْشِئُ/yunşi'u; yapıyor, yapar, kuruyor, kurar. أَنْشَأَ/inşā'en; yapmak, kurmak. مُنْشِئٌ/munşi'un; yapan, kuran. مُنْشَأٌ/munşe'un; yapılan, kurulan: أَنْشَأَ مَدْرَسَةً/enşe'e medreseten; bir okul kurdu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2208).

inşā'ın diğer anlamları; 1. Yaratmak, yoktan var etmek: وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ/ve huve'l-lezī enşe'ekum min nefsin vāḥideten; o ki sizi bir nefisten yarattı (En'âm/98). 2. Kitap, makale vb. yazmak: أَنْشَأَ قَصِيدَةً/enşe'e kaşîdeten; bir kaside yazdı. 3. Yükseltmek, yukarı kaldırmak: أَنْشَأَ الْعِلْمَ/enşe'e'l-'aleme; bayrağı yukarı kaldırdı. 4. Ef'āl's-şurū'den olan enşe'e; başlamak anlamında kullanılmaktadır: أَنْشَأَ الْمَطَرُ/enşe'e'l-maṭaru yahṭilu; yağmur yağmaya başladı. (Ahmet Muhtar, 2008, s. 2208)

Yine inşā'ın böyle anlamları olduğu tespit edildi; “1. is. t. أَنْشَأَ/inşā'un, ç. أَنْشَأَتْ/inşā'ātun; yapı kurma, yapı yapma: أَنْشَأَتْ عَسْكَرِيَّةً/inşā'ātun 'askeriyyetun; askerî inşaat. 2. a. ed. Küçük makale, metin. 3. ed. Düzyazı veya şiir kaleme alma, yazıya dökmek.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2208)

[<Ar. inşā' √n-ş- 'gelişti, oluştu, yetişti, büyüdü, olgunlaştı'] Üstte tespit edildiği üzere inşā kelimesi, hem Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış hem de Türkçede yeni terim; “dilek kiplerine verilen genel ad” kazanmış

inşaat

“1. is. Yapma işi, yapım: Gemi inşaatı. Arsalar satıldıktan sonra inşaat başladı. - H. Taner. 2. is. Yapımı süren bina: 'O gece çöp yolunun ağzındaki inşaatlardan birine sığındılar.' - L. Tekin.” TS (2011, s. 1198)

→inşaat atığı, inşaat çivisi, blok inşaat TS (2011, s. 1198)

AEL, KM ve KMT'de bulunmadı.

MLAM: inşā maddesine bkn.

[<Ar. inşā'āt √inşā' + Ar. āt (çokluk eki)] Bu kelime Arapçada kullanışı gibi Türkçede kullanılmış.

inşaat atığı

“is. Moloz.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. inşā'āt + Tr. atık + Tr. -ı (i.3tk)] İnşaat atığı, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

inşaatçı

“1. is. Yapı işlerini yöneten teknik görevli. 2. is. Yapı ustası: ‘Ben kırk yıllık inşaatçıyım, tanırım hepsini.’ - A. Kutlu.” TS (2011, s. 1198)

[<Ar. *inşā’āt* + Tr. *-çı (iiye)*] *İnşaatçı*, isimden isime yapan eki alarak Türkçeleşmiştir.

inşaatçılık

“is. İnşaatçının yaptığı iş.” TS (2011, s. 1198).

[<Ar. *inşā’āt* + Tr. *-cı (iiye)* + Tr. *-lık (iiye)*] *İnşaatçılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

inşaat çivisi

“is. Çapı 2-7 milimetre, boyu 4-20 santimetre arasında değişen, başı ve tepesi tırtıllı çivi.” TS (2011, s. 1198).

[<Ar. *inşā’āt* + Tr. *çivi* + Tr. *-s (kaynaştırma harfi)* + Tr. *-i (i.3tk)*] *İnşaat çivisi*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

inşallah *إِنْ شَاءَ اللَّهُ/in şā’e’llāh*

“ünl. ‘Tanrı dilerse, Tanrı nasip ettiyse’ anlamlarında dilek anlatan bir söz: ‘İnşallah memlekete hayırlı olursunuz.’ - Ç. Altan. **inşallahla maşallahla** ‘çaba harcamadan’ anlamında kullanılan bir söz.” TS (2011, s. 1198).

AEL, KM ve KMT’de kayda alınmamıştır.

MLAM: “*إِنْ شَاءَ اللَّهُ/in şā’e’llāhu*; 1. Bir kişi söz verdiğinde söylenir. 2. Bir şeyin olmasını temenni etmek, Allah isterse (olur) anlamındadır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1252).

[<Ar. *in şā’e’llāh* *in* (şart kipi, eğer) + *ş-ā-* (istedi, diledi, arzuladı) + *Allāh*] Türkçeye, Arapçadan intikal edilmiş bir ibaredir. Ve Türkçede de aynı anlamla kullanılmaktadır.

inşat *إِنْشَاد/inşād*

“a. esk. 1. Şiir okuma, şiir söyleme. 2. Bir şiiri, bir edebiyat eserini topluluk önünde, yüksek sesle ve gerektiği biçimde okuma. **inşat etmek** bir şiiri, bir edebiyat eserini yüksek sesle okumak.” TS (2011, s. 1198)

AEL: “أَنشَدَ/enşedehu ve أَنشَدَ لَهُ/enşede lehu; ona razı oldu, onu onayladı, kabul etti, ona izin verdi. أَنشَدَنِي شِعْرَهُ/enşedenī şī ‘rehu; onun şiirini bana okudu. أَنشَدَ بِهِمْ/enşede bihim; onları yerdi.” Lane (1953, s. 2793)

KM: “أَنشَدَ الضَّالَّةَ/enşede ‘z-zāllete; kaybolan şeyi buldu, kaybolan şeyi arayıp soruşturdu. أَنشَدَ الشَّيْعَرُ/enşede ‘ş-şī ‘re; şiiri okudu. أَنشَدَ بِهِمْ/enşede bihim; onları yerdi.” el-Firûzâbâdî (2009, s. 1284)

KMT: “الْإِنْشَادُ/el-inşādu; hemzenin kesriyle, 1. Kaybolan şeyi bulmak: أَنشَدَ الضَّالَّةَ/enşede ‘z-zāllete; kaybolan şeyi buldu. 2. Kaybolan şeyi arayıp soruşturmak: أَنشَدَ الضَّالَّةَ/enşede ‘z-zāllete; kaybolan şeyi arayıp soruşturdu. 3. Şiir okumak: أَنشَدَ الشَّيْعَرُ/enşede ‘ş-şī ‘re; şiiri okudu. 4. Bir adamı hicvetmek: أَنشَدَ بِهِمْ/enşede bihim; onları hicvetti.” Âsım Efendi (2013, s. 1613)

MLAM: “أَنشَدَ/enşede; şiiri yüksek sesle okudu. يُنْشِدُ/ynşid; şiiri yüksek sesle okuyor, okur. إِنْشَادًا/inşāden; şiiri yüksek sesle okumak. مُنْشِدٌ/munşidun; şiiri yüksek sesle okuyan kişi. إِنْشَادُ الشَّيْعَرِ يَجْعَلُ لَهُ تَأْثِيرًا فِي إِنْشَادِ النَّفْسِ/inşādu ‘ş-şīri yec ‘alu lehu te ‘şiyren fī ‘n-nefsi; şiirin yüksek sesle okunması, ruhu etkiler. Ahmet Muhtar (2008, s. 2210)

inşād’ın diğer anlamı ise “Şarkı söylemek.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2210)

[<Ar. *inşād* √n-ş-d ‘soruşturdu, (birisine yönelip) sordu, yardımımı istedi’]
Yukarıda tespit edilen bilgilere göre; *inşad*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

inşirah إِنْشِرَاح/inşirāḥ

“a. esk. İç açılması, gönül açılması, ferahlık: ‘Bu kararı size tebliğ ederken çok derin bir inşirah ve iftihar duyduğumu ehemmiyetle kaydetmek isterim.’ - H. S. Tanrıöver. **inşirah bulmak** iç açılmak, Ferahlamak.” TS (2011, s. 1198).

AEL: “أَنْشَرَ صَدْرَهُ/inşereḥa şadruhu; içi açıldı, ferahladı. أَنْشَرَ صَدْرَهُ/inşereḥa şadruhu lil-islāmi; o (erkek), İslam’a (girdiği için) içi açıldı, ferahladı.” Lane (1953, s. 1530).

KM ve KMT’de bulunmamaktadır.

MLAM: “اُنْشَرَخَ/inşereḥa; içi açıldı, ferahladı. يَنْشَرِيهُ/yeñşeriḥu; içi açılır, açılıyor, ferahlıyor, ferahlar. اُنْشِرَاهَا/inşirāḥen; içi açılmak, ferahlamak. مُنْشَرِيْهُ/munşeriḥun; içi açılan, ferahlayan, ferahlanmış kişi. لَهُ مُنْشَرِيْهُ/munşereḥun lehu; ona içi açılmış, ferahlanan: صَدْرُ مُنْشَرِيْهُ/şadrun munşeriḥun; ferahlanmış gönül.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1182).

[<Ar. inşirāḥ √ş-r-ḥ ‘açıkladı, izah etti, ayrıntıyla söyledi’] Türkçede “İç açılması, gönül açılması, ferahlık” anlamı taşıyan inşirah kelimesi, Arapçada aynı anlamıyla kullanılmış.

intaç انتاج/intāc

“a. esk. Bir işi sonuçlandırma, sona erdirmе, bitirme. **intaç etmek** bir işi sonuçlandırmak, bitirmek.” TS (2011, s. 1198).

AEL: “اُنْتُجَتْ/entecet; dişi hayvanların doğurma vakti geldi. اُنْتُجَتْ/unticet (edilgen fiili) dişi deve veya dişi behime doğurdu. اُنْتُجَ/entece; onun develeri doğurgandır, o üretti, yetiştirdi, mahsul verdi.” Lane (1953, s. 2760).

KM: “اُنْتُجَتْ النَّاقَةُ/unticeti ’n-nāḳetu; dişi deve doğurdu, burada edilgen fiil olarak kullanılmış. اُنْتُجَتْ الْفَرَسُ/enteceti ’l-feresu; dişi atın doğurma vakti geldi. اُنْتُجُوا/entecū; onların dişi develeri gebedir.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1259).

KMT: “اِلْإِنْتَاْجُ/el-intācu; hemzenin kesriyle, 1. Behimelerin doğurması anlamında kullanılmaktadır: اُنْتُجَتْ النَّاقَةُ/unticeti ’n-nāḳetu; dişi deve doğurdu, burada fiili بِنَاءِ/binā’ ’l-mechūli olarak kullanılmış. 2. Davarların doğurma zamanı gelip çatmak anlamında kullanılmaktadır: اُنْتُجَتْ الْفَرَسُ/enteceti ’l-feresu; dişi atın doğurma zamanı gelip çatı, burada بِنَاءِ لِلْفَاعِلِ/binā’ lil-fā’il kullanılmıştır. 3. Bir kimsenin katında doğurmak üzere olan dişi develer için kullanılmaktadır: اُنْتُجَ الْقَوْمُ/entece ’l-ḳavmu; kavmin dişi develeri doğurgandır. Âsım Efendi (2013, s. 1061)

MLAM: “اُنْتُجَ/entece; üretti, netice verdi, sonuç verdi. يُنْتُجُ/yunticu; üretiyor, üretir, netice veriyor, verir, sonuç veriyor, verir. اِلْإِنْتَاْجُ/intācen; üretmek, netice vermek, sonuç vermek. مُنْتُجُ/munticun; üreten, netice veren, sonuç veren. مُنْتَعُجُ/muntecun; üretilen şey, verilen netice, verilen sonuç: اُنْتُجَ الْحَقْلُ/entece ’l-ḥaḳlu; bağ ürünü verdi. اُنْتُجَ فِيلْمًا/entece filmen; bir film üretti. Ahmet Muhtar (2008, s. 2163)

intāc'ın diğer anlamları ise; “1. Behimelerin doğurmasıdır: أَنْتَجَتِ الْبَقَرَةُ/enteceti 'l-bakaretu; inek doğurdu. 2. Behimelerin doğurma zamanı gelmek: أَنْتَجَتِ الدَّابَّةُ/entecetu 'd-dābetu; hayvanın doğurma zamanı geldi. 3. Yapmak: أَنْتَجَ فِيلْمًا/entece filmen; bir film yaptı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2163)

Yine intāc'ın diğer anlamları ise; “is. t. intāc; 1. Bir şeyden, başka şey üretme: الْإِنْتَاجُ الْكَهْرَبَائِي/el-intācu 'l-kehrebā'ıyy; elektrik üretmi. 2. Yeni bir fikir veya akım üretimi: الْإِنْتَاجُ الْمَسْرَحِي/el-intācu 'l-mesrahiyy; tiyatro üretimi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2164)

[<Ar. *intāc* √*n-t-c* ‘(Hayvan) yavruladı, doğurdu, sebebiyle oldu, sonuçlandırdı’] *İntaç* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramıştır.

intak انطاق/intāk

“a. esk. 1. Konuşturma, söyletme. 2. ed. Kişileştirilen varlıklara, hayalî yaratıklara söz söyletme sanatı, dillendirme.” TS (2011, s. 1198).

→ *teşhis ve intak* TS (2011, s. 1198).

AEL’de bulunmadı.

KM: “أَنْطَقَهُ اللهُ/anṭaḳahu'llāhu; Allah, onu söyletti, konuşturdu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1294).

KMT: “الْإِنطَاقُ/el-intāḳu; hemzenin kesriyle, söyletmek: أَنْطَقَهُ اللهُ/anṭaḳahu'llāhu; Allah, onu söyletti.” Âsım Efendi (2013, s. 4173)

MLAM: “أَنْطَقَ/anṭaḳa; söyletti, konuşturdu. يُنطِقُ/yunṭıḳu; söyletiyor, söyletir, konuşturuyor, konuşturur. إِنطَاقًا/inṭāḳan; söyletmek, konuşturmak. مُنطِقٌ/munṭıḳun; söyleten, konuşturan. مُنطَقٌ/munṭaḳun; söylenen, konuşturulan söz; مَهْمَنُهُ إِنطَاقٌ muhimmetuhu inṭāḳu 'l-mucrimîn; onun işi, suçluları konuşturmadır” Ahmet Muhtar (2008, s. 2229)

[<Ar. *inṭāḳ* √*n-t-k* ‘telaffuz etti, söyledi, duyurdu, açıkladı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *intak* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır.

intan إنتان/intān

“a. esk. 1. tıp Mikrop: ‘Yaranın intan ile karışması sizi fazla zayıf düşürmüştü.’ - R. N. Güntekin. 2. Kokuşma, kötü kokma.” TS (2011, s. 1198)

AEL: geçmemektedir.

KM: “أَنْتَنَ الشَّيْءُ/entene ‘ş-şey’u; bu şey kötü koktu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1260)

KMT: “الْإِنْتَانُ/el-intānu; hemzenin kesriyle, bed kokmak: أَنْتَنَ الشَّيْءُ/entene ‘ş-şey’u; bu şey kötü koktu.” Âsım Efendi (2013, s. 5524)

MLAM: “أَنْتَنَ/entene; kötü koktu, küf koktu, küflendi. يُنْتِنُ/yuntinu; kötü kokuyor, kötü kokar, küf kokuyor, küf kokar, küfleniyor, küflenir. إِنْتَانًا/intānen; kötü kokmak, küf kokmak, küflenmek. مُنْتِنُ/muntinun; kötü kokan, küf kokan, küflenmiş şey: أَنْتَنَ اللَّحْمُ/entene ‘l-laḥamu; et küflenmiş, kötü koktu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2167)

[<Ar. *intān* √*n-t-n* ‘(et vb.) çürüdü, (yara vb.) iltihaplandı, kokuştı’]
Yukarıda tespit edilen bilgilere göre; *inten* sözcüğünün Türkçede kullanılan anlamı ile Arapçada kullanılan anlamı örtüşmektedir.

intani إنتاني/intānî

“sf. esk. tıp, Mikropla oluşan, mikroplu.” TS (2011, s. 1198)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de bulunmamaktadır.

[<Ar. *intānî* √*intān* + -î (sıfat yapan ek)] Bu kelime Arapçadaki sözlüklerde bulunmamasına rağmen kullanılmaktadır. Web tıp sözlüğünde “التهاب الحلق الإنتاني/iltihabu ‘l-ḥalk’l-intānî; mikropla oluşan boğaz iltihabı” (2002) şeklinde geçmektedir.

intaniye إنتانية/intāniyye

“a. esk. tıp Mikropla bulaşan hastalıklar.” TS (2011, s. 1198-1199)

AEL, KM, KMT ve MLAM’de geçmemektedir.

İntaniye kelimesi, *intani* gibidir. Bu yüzden *intani* maddesine bakınız.

intaniyeci

“is. esk. Mikroplu hastalıklar doktoru, uzmanı.” TS (2011, s. 1199)

[<Ar. *intāniyye* + Tr. -ci (üye)] *İntaniyeci*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

intiba انطباع/inṭibā‘

“a. ruh b. esk. İzlenim: ‘Bu kitabın bende hazin bir intiba bıraktığını söylersem yanlış bir ifade de bulunmamış olurum.’ - A. H. Çelebi.” TS (2011, s. 1199)

AEL: “ms. انطباع/el-inṭibā‘u, انطبَع/inṭaba‘a; mühürledi, basıldı, damgalandı, etkilendi. انطباع/el-inṭibā‘u; izlenim” Lane (1953, s. 1823)

KM ve KMT’de bulunmamış.

MLAM: “انطبَع/inṭaba‘a; kitap vb. basıldı. ينطبع/yenṭabi‘u; kitap vb. basılıyor, basılır. انطباعاً/inṭibā‘an; kitap vb. basılmak منطبع/munṭabi‘un; basılan kitap. منطبع/munṭaba‘un bihi; onunla basılanan kitap; انطبَع الكتاب/inṭaba‘a l-kitābu; kitap basıldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1384)

inṭibā‘’ın; “1. Zihin vb. de kazınmak: انطبعت الفكرة في ذهنه/inṭaba‘ati l-fikretu fī zihnihi; bu fikir, onun zihnine kazındı. 2. -Yapısında, karakterinde bulunmak: انطبَع بالأخلاق/inṭaba‘a bi l-aḥlāk l-ḥamīdeti; güzel ahlak, onun karakterinde bulunur.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1384)

İsim olan inṭibā‘ ise; “t. انطباعات/inṭibā‘āt; 1. Bir durum veya olayın duyular yolu ile insan üzerinde bıraktığı etki. 2. İz.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1384)

[<Ar. inṭibā‘ √t-b-‘ ‘(basını) yaptı, mühürledi, damgaladı, (para) bastı, (Allah mahlukatı) yarattı, alıştırdı, (damga) vurdu, (mizacında) bulundu’] Yukarıdaki bilgilere göre; intiba kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve terimleştirilmiştir.

intibah انتباه/intibāh

“a. Uyanma, uyanış.” TS (2011, s. 1199)

AEL: “انتبه/intebehe ve تنبه/tenebbehe; gafletten uyandı, dikkat etti, dikkat kesildi.” Lane (1953, s. 3027)

KM: “انتبه/intebehe; uyandı, dikkat etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1258)

KMT: “الانتباه/el-intibāhu; uyanmak: انتبه/intebehe; uyandı.” Âsım Efendi (2013, s. 5606)

MLAM: “انتبه/intebehe; uyandı, dikkat etti. ينتبه/yentebihu; uyanıyor, uyanır, dikkat ediyor, dikkat eder. انتباهاً/intibāhen; uyanmak, dikkat etmek. منتبه/muntebihun; dikkat

eden, uyanmış, uyanık. اُنْتَبَهَ لِكَذِبِهِ/muntebehun ileyhi; dikkat edilen: اُنْتَبَهَ لِكَذِبِهِ/intebehe li-kizbihi; o, onun yalanına dikkat etti. اُنْتَبَهَ مِنْ نَوْمِهِ/intebehe min nevmihi; o uykusundan uyandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2161)

İsim olan intibāh; “Bir şeye dikkat etme, odaklanma.” anlamındadır. Ahmet Muhtar (2008, s. 2162)

[<Ar. *intibāh* √*n-b-h* ‘(bir kişi) tanındı, meşhur oldu, dikkat verdi, uyandı’]

Yukarıdaki bilgilere göre; *intibah* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

intibak انطباق/inṭbāk

“a. 1. Uyum. 2. esk. İki şeyin ölçülerinin birbirini tutması. **intibak etmek** uymak, alışmak: ‘Acemi gelin yeni hayata intibak edebilmek için roman okurdu.’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1199)

AEL: “اُنْطَبَقَ/inṭabka; örtüldü, kapandı ya da اُنْطَبَقَ/taḥun; kapak üstüne koyuldu. يَنْطَبِقُ عَلَيهِ الْكَلَامُ/yaṇṭabiku ‘aleyhi’l-kelāmu; bu söz, onunla uzlaşır. كَذَا يَنْطَبِقُ عَلَى كَذَا/yaṇṭabiku ‘alā keza ve keza; (o), bu konuya uygun düşer.” Lane(1953, s. 1825)

KM: “اُنْطَبَقَ فَانْطَبَقَ/ṭabbakahu fe’ṇṭbaka; onu başka bir nesneyle örtüp kapadı, o da kapandı.” el-Fîrûzâbâdî(2009, s. 791)

KMT: “اِلْاِنْطَبَاقُ/el-inṭbāku; infî’āl vezninde, اُنْطَبَقَ/taṭbik fiilinin mutavi’dir: اُنْطَبَقَ فَانْطَبَقَ/ṭabbakahu fe’ṇṭbaka; onu başka bir nesneyle örtüp kapadı o da kapandı, örtüldü.” Âsım Efendi (2013, s. 4076)

MLAM: “اُنْطَبَقَ/inṭabka; kitap vb. kapandı. يَنْطَبِقُ/yaṇṭabiku; kitap vb. kapanıyor, kapanır. اِنْطَبَاقًا/inṭbākan; kitap vb. kapanmak. اُنْطَبَقَ/munṭabikun; kapatılan kitap. اُنْطَبَقَ عَلَيهِ/munṭabakun ‘aleyhi; onu kapatan: اُنْطَبَقَ الْكِتَابُ/inṭbāka’l-kitābu; kitap kapandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1386)

inṭbāk’ın diğer anlamları ise; “1. Ağız, göz vb. kapatmak: اُنْطَبَقَتِ الشِّفَتَانِ/inṭbākati’ş-şifetān; iki dudağı kapadı. 2. Bir şey üstüne bir şey koymak, örtmek, kapamak, kaplamak: اُنْطَبَقَ الضُّبَابُ عَلَى الْأَرْضِ/inṭbāka’z-żubābu ‘alā’l-erzi; sis, yeryüzüne kapladı. 3. Uymak, uygun olmak.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1386)

[<Ar. *inṭbāk* √*t-b-k* ‘(ağız, göz, kitap vb.) kapattı, örttü, kapladı, (gece) karardı, hücum etti, hemfikir oldu, anlaştı’] *İntbak* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış

intibaksız

“sf. Yaşadığı çevreye veya duruma uymakta güçlük çeken.” TS (2011, s. 1199)

[<Ar. *inṭbāk* + Tr. -sız (iiye)] *İntibaksız* sözcüğü, Türkçeden isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

intibaksızlık

“is. İntibaksız olma durumu.” TS (2011, s. 1199)

[<Ar. *inṭbāk* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İntibaksızlık* sözcüğü, Türkçeden isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

intifa انتفاع/intifā‘

“a. esk. Yaralanma, faydalanma, asılanma.” TS (2011, s. 1199)

→*intifa hakkı* TS (2011, s. 1199)

AEL: “انتفع/enteḥa‘a bihi; ondan yararlandı, kâr etti, ona faydalı oldu.” Lane (1953, s. 3036).

KM: “انتفع/enteḥa‘a; yararlandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1305)

KMT: “الانتفاع/el-intifā‘u; ifti‘āl vezninde, faydalanmak anlamında kullanılmaktadır: نفعه فانتفع/nafa‘ahu fe‘enteḥa‘a; ona yaradı o da ondan yararlandı.” Âsım Efendi (2013, s. 3531)

MLAM: “انتفع/enteḥa‘a; yararlandı, faydalandı. ينتفع/yenteḥi‘u; yararlanıyor, yararlanır, faydalıyor, faydalanır. انتفاعا/intifā‘an; yararlanmak, faydalanmak. مُنتفع/munteḥi‘un; yararlanan, faydalanan. به منتفع/muntaḥa‘un bihi; ondan yararlanan, ondan faydalanan: انتفع بشهادته/intefe‘a bi-ṣehādetihi; (kendi) diplomasından yararlandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2259)

[<Ar. *intifā‘* √*n-f-* ‘yaradı, faydalı oldu’] *İntifa* sözcüğü, Türkçede ve Arapçada birbirine benzer anlamlarda kullanılmıştır.

intifada اِنْتِفَاذَة/intifāda

“a. Filistin halkının başkaldırması.” TS (2011, s. 1199)

AEL, KM ve KMT’de geçmemiş.

MLAM: “اِنْتَفَضَ/intefade; ayaklandı, isyan etti. يَنْتَفِضُ/yentefiḍu; ayaklanıyor, ayaklanır, isyan ediyor, eder. اِنْتَفَاضًا/intifāḍen; ayaklanmak, isyan etmek. مُنْتَفِضٌ/muntefiḍun; ayaklanan, isyan eden. مُنْتَفِضٌ مِنْهُ/muntefaḍun minhu; ayaklanılan, isyan edilen: اِنْتَفَضَ الشَّعْبُ/intefade ‘ş-ša ‘bu; halk ayaklandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2257)

intifāda’nın diğer anlamı ise; t. اِنْتِفَاذَة/intifāda; 1. اِنْتَفَضَ/intefade fiilinin bir kere yapılandır. Anlamı ise silkelenme, -den dolayı titreme, başkaldırı, isyan etme, ayaklanma: اِنْتِفَاذَةُ الْاَقْصَى/intifāda ‘l-aḳṣā; Aksa’nın başkaldırışı. اِنْتِفَاذَةُ حَائِفٍ/intifāda ḥā’ifun; korkağın titreyişi. 2. Silkelenmek: اِنْتَفَضَ الْعَصْفُورُ/intefede ‘l-‘uṣfūru; serçe silkelendi. 3. Titremek: اِنْتَفَضَ مِنَ الْاَلَمِ/intefede mine ‘l-elemi; ağrıdan dolayı titredi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2257)

[<Ar. *intifāda* √n-f-ḍ ‘(bir şeyi veya tozu) silkti, (üzerindeki düşürmek için ağacı) salladı, (sigara vb.) külünü döktü, (hastalıktan) iyileşti’] Arapçada *intifada*, genel bir anlamı taşımaktadır. Yani, “Herhangi bir halkın ayaklanması ve başkaldırması”dır. Fakat bu sözcüğün Türkçedeki anlamı daralmıştır. Sadece “Filistin halkı”na ait olmuştur.

intifa hakkı

“is. huk. Başkasına ait bir maldan yararlanma, başkasına ait bir malı kullanma hakkı” TS (2011, s. 1199)

[<Ar. *intifā* + Ar. *ḥaḳḳ* + Tr. -ı (i.3tk)] “*Intifa hakkı*”nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

intiha اِنْتِهَاء/intihā

“a. esk. Son, sona erme, sonu gelme.” TS (2011, s. 1199)

AEL: اِنْتَهَى/intehā; (bir olay veya nesne) sona erdi, bitti, mümkün olan en yüksek noktaya ulaştı. اِنْتَهَى عَنْهُ/intehā ‘anhu; bu cümle kelimesi kelimesine çevrildiğinde “ondan bitti.” şeklinde olur. Ama anlamı anlamına çevrildiğinde ise; “Ondan kaçındı, sakındı,

ondan uzak durdu, ondan vazgeçti, çekildi.” olur. *انتهى إليه/intehā ileyhi*; bu cümle kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde şu şekilde olur “Ona bitti.” Ama anlamı anlamına çevrildiğinde ise “Ona ulaştı, yetişti” bazen de “Onunla çok ilgilendi.” şeklinde olur. Lane (1953, s. 3039)

KM: *نَهَاهُ عَنْهُ/nehāhu ‘anhu fe’ntehā*; ona yasakladı, o da yapmadı. *انتهى الشيء/intehā ‘ş-şey’u*; o, bu şeyi elde etti. *إليكَ أَنهى المثل/ileyke enhā ‘l-meşelu*; meseleyi sana yetiştirdim, seni haberdar ettim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1322)

KMT: *الإنهاء/el-intihā’u*; ifti‘âl vezninde, 1. Yasağı esleyip geri durmak: *نَهَاهُ عَنْهُ/nehāhu fe’ntehā*; ona yasakladı, o da yapmadı. 2. Bir nesne gayesi varmak, tecavüz etmeden durmak: *انتهى الشيء/intehā ‘ş-şey’u*; bu şey gayesi varıp durdu. 3. Bir adama bir haber yetiştirmek: *إليكَ أَنهى المثل/ileyke enhā ‘l-meşelu*; meseleyi sana yetiştirdim. Âsım Efendi (2013, s. 6024)

MLAM: *انتهى/intehā*; bitti, sona erdi. *ينتهي/yentehī*; bitiyor, biter, sona eriyor, sona erer. *انتهى/intehi*; bitir, sonu getir. *انتهاء/intihā’en*; sona ermek, sonu gelmek. *مُنْتَهٍ/muntehin*; biten, sona eren. *انتهى زَمَنُ الْعُبْدِيَّةِ/intehā zemenu ‘l-‘ubudiyyeti*; köleliğin zamanı bitti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2297)

intihā’ın diğer anlamları; 1. Varmak, ulaşmak: *انتهى الأمر إلى الوالي/intehā ‘l-emru ilā ‘l-valī*; bu iş, valiye ulaştı. 2. Bilmek, idrak etmek: *انتهى إلى كذا/intehā ilā kezā*; (konunun) şöyle olduğunu idrak etti. 3. -e götürmek: *انتهى به الأمر إلى الشِّحَادَةِ/intehā bihi ‘l-emru ilā ‘ş-şahāzeti*; bu iş, onu dilencilığe götürdü. 4. Vazgeçmek, uzak durmak: *انتهى فلانٌ/intehā fulānun ‘an ‘l-munkeri*; adam, münker amelden uzak durdu. 5. Bitirmek, sona erdirmek, tamamlamak: *انتهى من المشروع/intehā mine ‘l-meşrū’i*; projeyi bitirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2297)

[<Ar. *intihā*’ √n-h-y ‘(onu) yasakladı, (yapmasına) engel oldu, uzak tutu, (haber vb. ona) ulaştı’] Yukarıdaki bilgilerin doğrultusunda, Türkçede kullanılan *intiha*, anlam daralmasına uğramıştır.

intihabat انتخابات/intihābāt

“ç. a. esk. Seçimler: ‘Bizim düşünülecek daha mühim şeylerimiz var. *İntihabat yaklaşıyor.*’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1199)

intihap maddesine bkn.

intihal انتحال/intihāl

“a. esk. Aşırma.” TS (2011, s. 1199)

AEL’de geçmemiş.

KM: “اِنْتَحَلَ الشَّيْءَ/inteḥale ‘ş-şey’e; o, bu şeyin başka bir kişiye aitken kendine ait olduğunu söyledi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1268)

KMT: “اِلْإِنْتِحَالُ/el-intihālu; ifti‘āl vezninde ve اَلْتَّنَحُلُ/et-teneḥḥulu; tefe‘‘ul vezninde, bir başka adamın nesnesini, benimdir diye söylemek: اِنْتَحَلَ الشَّيْءَ/inteḥale ‘ş-şey’e; (o), bu şeyin başka bir kişiye aitken kendine ait olduğunu söyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 4781-4782)

MLAM: “اِنْتَحَلَ/inteḥale; kendine mal etti. يَنْتَحِلُ/yenteḥilu; kendine mal ediyor, eder. اِنْتِحَالًا/intihālen; kendine mal etmek. مُنْتَحِلٌ/munteḥilun; kendine mal eden. مُنْتَحَلٌ/muntaḥalun; bir kişiye mal edilen şey: اِنْتَحَلَ فُلَانٌ الرَّأْيَ/inteḥale fulānun ‘r-re’iye; adam, bu görüşü kendine mal etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2179)

intihāl’ın başka anlamları; “1. İddia etmek: اِنْتَحَلَ فُلَانٌ وَظِيفَةً طَبِيبٍ/inteḥale fulānen vazîfete ṭabibin; adam tabip olduğunu iddia etti. 2. -Görüş, mezhep veya dine vb. intisap etmek: اِنْتَحَلَ الْإِسْلَامَ/inteḥale ‘l-islāme; İslam’a intisap etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2179)

Yine isim olan intihāl’ın anlamları ise; “ed. Aşırma, intihal.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2179)

→ اِنْتِحَالُ الْأَعْدَارِ/intihālu ‘l-e ‘zāri; bahanelere sığınma. Ahmet Muhtar (2008, s. 2179)

[<Ar. *intihāl* √n-h-l ‘(hastalık vb.) zayıf, bitkin düşürdü, (söz vb.) kendine mal etti, (söz vb.) söylemediği halde başkasına isnat etti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *intihal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğrayarak terimleştirilmiştir.

intihap انتخاب/intihāb

“a. esk. 1. Seçme. 2. huk. Seçim. **intihap etmek** seçmek.” TS (2011, s. 1199)

AEL: “اِنْتَحَبَ مِنَ الْقَوْمِ مِائَةً رَجُلًا/inteḥabe mine ‘l-kavmi mi’et reculin; (o), milletten yüz erkek seçti.” Lane (1953, s. 2776)

KM: “اِنْتَحَبَ/intehabehu; onu seçti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1269)

KMT: “اِلْتِخَابُ/el-intihābu; ifti‘āl vezninde, seçmek anlamındadır: اِنْتَحَبَ/intehabehu; onu seçti.” Âsım Efendi (2013, s. 675)

MLAM: اِنْتَحَبَ/intehabe; bir nesnenin en güzelini seçti, ayıkladı, ona oy verdi. يَنْتَحِبُ/yentehibu; bir nesnenin en güzelini seçiyor, seçer, ayıklıyor, ayıklar; ona oy veriyor, oy verir. اِنْتِخَابًا/intihāben; bir nesnenin en güzelini seçmek, ayıklamak, ona oy vermek. مُنْتَحِبٌ/muntehibun; bir nesnenin en güzelini seçen, ayıklayan, ona oy veren. مُنْتَحَبٌ/muntehaben; seçilen, ayıklanan, ona oy verilen; اِنْتَحَبَ الْحُبُوبُ/intehabe'l-ḥubūbe; tahılları ayıkladı. اِنْتَحَبَ رَوَائِعُ الشِّعْرِ/intehabe ravā'i 'a'ş-ši'ri; en güzel şiirleri seçti. اِنْتَحَبَ اِنْتَحَبَ/intehabe fulānen; adama oy verdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2181)

intihāb'ın diğer anlamı ise; “is. t. اِنْتِخَابُ/intihābun, ç. اِنْتِخَابَاتُ/intihābtun; 1. huk. Seçim. 2. Seçme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2181)

[<Ar. *intihāb* √n-ḥ-b ‘(bir şeyin) en iyisini, en güzeli aldı, seçti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *intihap* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

intihar اِنْتِحَار/intihār

a. 1. Bir kimsenin toplumsal ve ruhsal nedenlerin etkisi ile kendi hayatına son vermesi: “Cinayetlerin ve intiharların sebebi kudret ve imkân arasındaki dengesizliktir.” - R. H. Karay. 2. mec. Hayatını tehlikeye düşürecek aşırı davranış veya iş. **intihar etmek** kendini öldürmek: “O anda ölmek, intihar etmek istiyordum.” - Y. K. Beyatlı. TS (2011, s. 1199)

→ **intihar bombacısı, intihar saldırısı** TS (2011, s. 1199)

AEL: “اِنْتَحَرَ/intehare; kendini öldürdü. سُرِقَ السَّارِقُ فَانْتَحَرَ/suriḳa's-sāriḳu fe'ntehare; hırsızdan çalındı; o (hırsız) da intihar etti. اِنْتَحَرَ الْقَوْمُ عَلَى الْأَمْرِ/intehare'l-ḳavmu 'alā'l-emri; bu mesele yüzünden millet, birbirini öldürmek üzereydi.” Lane (1953, s. 2774)

KM: “اِنْتَحَرَ/intehare; kendini öldürdü. اِنْتَحَرَ الْقَوْمُ/intehare'l-ḳavmu 'alā'l-emri; millet birbirini öldürmek üzereydi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1267)

KMT: “اِلْتِحَارُ/el-intihāru; ifti‘āl vezninde, 1. Bir adamın kendi nefisini katletmesidir: اِنْتَحَرَ الرَّجُلُ/intehare'r-reculu; adam kendini öldürdü. 2. Bir nice kimseler bir

nesne üzerine birbirini öldürmek derecesinde hırs basmak: اِنْتَحَرَ الْقَوْمُ عَلَى الْأَمْرِ /*intehere* 'l-kavmu 'alā 'l-emri; bu mesele yüzünden kavim birbirini öldürmek üzereydiler.” Âsım Efendi (2013, s. 2357)

MLAM: اِنْتَحَرَ /*intehere*; kendini öldürdü. يَنْتَحِرُ /*yentehiru*; kendini öldürüyor, öldürür. اِنْتَحَرًا /*intihāren*; kendini öldürmek. مُنْتَحِرٌ /*muntehirun*; kendini öldüren: حَاوَلَ اِلْتِحَارَ /*hāvele 'intihāru*; intihar etmeye çalıştı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2176)

[<Ar. *intihār* √*n-h-r* ‘hayvanı kesti, öldürdü’] *İntihar*, Arapça ve Türkçede örtüşen bir anlamlara sahip bir kelimedir.

intihar bombacısı

“is. Canlı bomba.” TS (2011, s. 1199)

[<Ar. *intihār* + İt. *bomba* + Tr. *-cı* (iiye) + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İntihar bombacısı* kelimesi, Arapça ve İtalyanca olup Türkçeleştirilmiştir.

intihar saldırısı

“is. Kendini öldürmeye dayanan bireysel saldırı.” TS (2011, s. 1199)

[<Ar. *intihār* + Tr. *saldırı* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İntihar saldırısı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

intikal انتقال/intikāl

a. 1. Bir yerden başka bir yere geçme, geçiş. 2. Anlama, kavrama: “Onu son gördüğümde de öyle yaptım. *İntikali yerinde idi. Güldü. O da bana birkaç fıkra anlattı.*” - H. Taner. 3. Miras olarak babadan çocuğa kalma. 4. fiz. Öteleme. 5. ruh b. Geçişim. **intikal etmek 1)** yer değiştirmek: “Sonra bahis yine sempati meselesine intikal etti.” - H. C. Yalçın. 2) anlamak, kavramak; 3) miras olarak babadan çocuğa kalmak TS (2011, s. 1199)

→ **veraset ve intikal vergisi** TS (2011, s. 1199)

AEL: اِنْتَقَلَ /*intekale*; bir yerden başka bir yere gitti, hareket etti, geçti, bir zamandan başka bir zamana geçti.” Lane (1953, s. 3037)

KM: اِنْتَقَلَ /*intekale*; bir yerden başka bir yere göçtü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1311)

KMT: “الْإِنْتِقَالُ/el-intikālu; ifti‘āl vezninde, bir yerden bir yere göçmek anlamında kullanılmaktadır: اِنْتَقَلَ/intekale; bir yerden başka bir yere göçtü.” Âsım Efendi (2013, s. 4796)

MLAM: “اِنْتَقَلَ/intekale; yayıldı, intişar etti. يَنْتَقِلُ/yenteķilu; yayılıyor, yayılır, intişar ediyor, eder. اِنْتِقَالًا/intikālen; yayılmak, intişar etmek. مُنْتَقِلٌ/munteķilun; yayılan, intişar eden. اِنْتَقَلَ الْخَبْرُ/intekale'l-ķhaberu; haber yayıldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2274)

intikāl'ın diğer anlamları; 1. sirayet etmek, bulaşmak: اِنْتَقَلَ الْمَرَضُ/intekale'l-marazu; hastalık sirayet etti. 2. Göç etmek: اِنْتَقَلَ إِلَى الْمَدِينَةِ/intekale ilā'l-medīneti; o şehre göç etti. 3. Dolaşmak, gezmek: اِنْتَقَلَ فِي عَرَبِيَّةٍ خِيُولٍ/intekale fī 'arebeti ķiyūlin; at arabasıyla gezdi. 4. Miras olarak babadan çocuğa kalmak: اِنْتَقَلَ الْمَنْزِلُ مِنَ الْاَبِّ إِلَى الْاِبْنِ/intekale'l-menzilu min'l-ebu ilā'l-ibni; ev, babadan erkek çocuğa miras kaldı. 5. Geçmek: اِنْتَقَلَ إِلَى اٰخَرِ الْمَوْضُوعِ/intekale ilā mevzū'un āķarin; o, başka konuya geçti. 6. Değişmek. 7. Ölmek: اِنْتَقَلَ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ/intekale ilā riķmeti'llāhi; Allah'ın merhametine geçti. Ahmet Muhtar (2008, s. 2274)

[<Ar. *intikāl* √n-ķ-l ‘götürdü, aktardı, yerini değiştirdi, yolladı, (yerini) değiştirdi, (bir yerden başka yere) taşıdı, bir dilden başka dile tercüme etti, (kitap vb.) kopyaladı, çoğalttı, (-den) alıntıladı'] *İntikal*, Arapçadan Türkçeye geçen bir kelimedir; bu kelime, birçok anlamı barındırır. Bu anlamlardan biri de Arapçadaki anlamıyla örtüşür. Yani *intikal*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ama Türkçede de yeni anlamlar kazanmıştır.

intikam اِنْتِقَام/intikām

“a. Öç: ‘Bunun intikamını şimdi, tek gözüyle biteviye kuş peşinde dolaşarak çıkarıyordu.’ - R. H. Karay. **intikam almak** öç almak: ‘Gözlerimi kapadım ve ilk defa erkeklerden intikam almayı düşünerek kendimi koyuverdim.’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1200)

AEL: “اِنْتَقَمْتُ مِنْهُ/intekamtu minhu; ondan öcümü aldı.” Lane (1953, s. 3037)

KM: “اِنْتَقَمَ/intekame; o öcünü aldı, o (şeyden) nefret etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1312)

KMT: “الانتقام/el-intikāmu; ukubetle ceza eylemek ki öcünü almak anlamında kullanılır: انتقم منه/intekame minhu; ondan öcünü aldı.” Âsım Efendi (2013, s. 5227)

MLAM: “انتقم/intekame; cezalandırdı. ينتقم/yentakimu; cezalandırıyor, cezalandırır. انتقاما/intikāmen; cezalandırmak. منتقم/muntekimun; cezalandıran. منه مuntekamun minh; cezalandırılan: فَأَعْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ/fe’nteḳamnā minhum feğreḳnāhum fī elīmī; bu yüzden onları cezalandırdık, onları denizde boğduk.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2276)

[<Ar. *intikām* √*n-k-m* ‘(bir kişiye) kin besledi, kin güttü, ayıpladı’] *İntikam* sözcüğünün Arapçadaki anlamı olduğu gibi Türkçeye geçerek kullanılmaya devam etmiştir.

intikamcı

“sf. Öç almaya çalışan.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *intikām* + Tr. *-cı* (iye)] *İntikamcı* sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

intikamcılık

“is. İntikamcı olma durumu.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *intikām* + Tr. *-cı* (iye) + Tr. *-lık* (iye)] *İntikamcılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

intisap انتساب/intisāb

“a. esk. 1. Bağlanma. 2. Girme. 3. Kapılanma. **intisap etmek 1)** Bağlanmak; 2) Girmek; 3) Kapılanmak.” TS (2011, s. 1200)

AEL: “انتسب إليه/intesebtu ileyhi; soyum ona uzanır, onun sülalesinden oldum. انتسب لنا/intesib lenā; ailemizden ol, nesebimizden ol, bize katıl. انتسب إليه/intesebe ileyhi; ona bağladı, dayandırdı, atfetti.” Lane (1953, s. 2787)

KM ve *KMT*’de geçmemektedir.

MLAM: انتسب/intesebe; kaydoldu, üye oldu, katıldı. ينتسب/yentesibu; kaydoluyor, olur, üye oluyor, üye olur, katılıyor, katılır. انتسابا/intisāben; kaydolmak, üye olmak, katılmak. منتسب/munteseibun; kaydolan, üye olan, katılan. منتسب إليه/munteseibun ileyhi;

kaydolunan, üye olunan, katılınan: *انْتَسَبَ إِلَى حَزْبٍ سِيَاسِيٍّ/intesebe ilā hizbin siyāsiyy*; siyasi partide üye oldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 2199)

İntisāb'ın başka anlamı ise “Sülalesinden olmak: *انْتَسَبَ إِلَى قَبِيلَةٍ قُرَيْشٍ/intesebe ilā kabileyti kıreyşi*; Kureyş kabilesine soyu uzanır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2199)

[<Ar. *intisāb* √*n-s-b* ‘dayadı, attetti, ilişkisini kurdu, (birisinin soyunu, şeceresini) zikretti, (kadının güzelliklerini şiirle) ifade etti’] Türkçede *intisap* şu anlamlarda “Bağlanma, girme, kapılanma” kullanılmış. Arapçada da “Kaydolmak, üye olmak, katılmak, sülalesinden olmak” şeklinde istimal olunmuş. Buna göre *intisap* kelimesi, Türkçede anlamları farklılaşmıştır.

intişar انتِشَار/intiṣār

“a. esk. 1. Yayılma. 2. Gazete veya derginin çıkması, yayımlanma. **intişar etmek** 1) yayılmak, dağılmak; 2) yayımlanmak: ‘Devletin ve cemiyetin lehine intişar etmiş bir kitap olacaktır.’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1200)

AEL: ms. *الانتِشَار/el-intiṣāru*; *انْتَشَرَتِ الْأَغْصَانُ/inteşereti’l-eğşānu*; dallar her tarafa yayıldı. *انْتَشَرَتِ الرَّائِحَةُ/inteşereti’r-rā’ihatu*; koku (her tarafa) yayıldı. *انْتَشَرَ النَّهَارُ/inteşere’l-nehāru*; gündüz sünüp uzadı. *انْتَشَرَ الْعَصَبُ/inteşere’l-aşabu*; yorulmaktan sinirleri şişip kabardı. *انْتَشَرَ الرَّجُلُ/inteşere’r-reculu*; adam şehvetli oldu. *انْتَشَرَ الْمَاءُ/inteşere’l-mā’u*; su serpildi. *انْتَشَرَتِ الْغَنَمُ/inteşereti’l-ğanemu*; koyunlar dağıldı. *انْتَشَرَ الْأَمْرُ/inteşere’l-emru*; bu mesele yayıldı, herkes duydu. Lane (1953, s. 2794)

KM: *انْتَشَرَ الْمَتَاعُ/inteşere’l-metā’a*; bu şey yayılıp açıldı. *انْتَشَرَ النَّهَارُ/inteşere’l-nehāru*; gündüz sünüp uzadı. *انْتَشَرَ الْخَبَرُ/inteşere’l-ḥaberu*; haber yayılmış. *انْتَشَرَتِ الْإِبِلُ/inteşereti’l-iblu*; develer dağıldı. *انْتَشَرَ الرَّجُلُ/inteşere’r-reculu*; adam şehvetli oldu. *انْتَشَرَ الْعَصَبُ/inteşere’l-aşabu*; yorulmaktan sinirleri şişip kabardı. *انْتَشَرَتِ النَّخْلَةُ/inteşereti’n-nehletu*; hurma ağacın (dalları) her tarafa yayıldı. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1284)

KMT: *الانتِشَار/el-intiṣāru*; ifti‘āl vezninde, 1. Bir nesne yayılıp açılmak: *انْتَشَرَ الْمَتَاعُ/inteşere’l-metā’a*; bu şey yayılıp açıldı. 2. Bir nesne sünüp uzamak anlamı da müstameldir: *انْتَشَرَ النَّهَارُ/inteşere’l-nehāru*; gündüz sünüp uzadı. 3. Faş olmak: *انْتَشَرَ الْخَبَرُ/inteşere’l-ḥaberu*; haber faş oldu. 4. Perakende olmak anlamında müstameldir: *انْتَشَرَتِ الْإِبِلُ/inteşereti’l-iblu*; develer perakende oldu. 5. Bir adamın aleti kıvama gelmek:

إِنْتَشَرَ الرَّجُلُ/inteşere 'r-reculu; adam aleti kıvama geldi. 6. Yorulmak sebebiyle gövdesinin sinirleri şişip kabarmak: الْعَصَبُ إِنْتَشَرَ/inteşere 'l-'aşabu; yorulmaktan sinirleri şişip kabardı. 7. Ağacın dalları her tarafa yayılmak: إِنْتَشَرَتِ النَّخْلَةُ/inteşereti 'n-nehletu; hurma ağacın dalları her tarafa yayıldı. Âsım Efendi (2013, s. 2367)

MLAM: “إِنْتَشَرَ/inteşere; yayıldı. يَنْتَشِرُ/yenteşiru; yayılıyor, yayılır. إِنْتِشَارًا/intişāren; yayılmak. مُنْتَشِرٌ/munteşirun; yayılan: إِنْتَشَرَ الْحَرِيقُ فِي الْمَبْنَى/inteşere 'l-ḥarīku fī'l-mebnā; yangın, bütün binada yayılmış.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2211)

İntişār'ın başka anlamları; “1. Dağılmak: إِنْتَشَرَ النَّاسُ فِي الْأَسْوَاقِ/inteşere 'l-nāsu fī'l-esvāḳi; insanlar, çarşıda dağılmış. 2. Çok kullanılmak: إِنْتَشَرَ اللَّوْنُ/inteşere 'l-levnu; bu renk, çok kullanılmış.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2211)

[<Ar. *intişār* √n-ş-r ‘dağıttı, gönderdi, yaydı, uzattı, (tahtayı testere vb. ile) kesti, (haber) yaydı, yayınladı, (koku vb.) saçtı, (kitap vb.) basımı, yayını yaptı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *intişar* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

intizam انتظام/intizām

“a. 1. Düzenli, düzgün olma: ‘Her memleket başkalarının yeniliklerini taklit ile başladığı intizama kendisinin eksikliklerini tahkik ile nihayet verir.’ - A. H. Müftüoğlu. 2. Düzen, çekidüzen.” TS (2011, s. 1200)

AEL: “انْتَظَمَ/intaẓame; (o), dizildi, sıralandı, düzenlendi” Lane (1953, s. 3034)

KM: “انْتَظَمَهُ النَّظْمُ الْوَلَوُ فَانْتَظَمَ/naẓame 'l-lū 'llū' fe'ntaẓame; inciye dizdi, o da dizildi. انْتَظَمَهُ بِالرُّمْحِ/intaẓamehu bi'r-rimḥi; o, mızrağı bir yanından geçirip öbür yanından çıkardı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1295)

KMT: “الْإِنْتَظَامُ/el-intizāmu; ifti‘āl vezninde, dizilmek anlamındadır: نَظَّمَ الْوَلَوُ فَانْتَظَمَ/naẓame 'l-lū 'llū'; inciye dizdi, o da dizildi.” Âsım Efendi (2013, s. 5220)

İntizām'ın diğer anlamı ise; “Müte‘ddī olur, mızrağı bir yandan geçirip öbür yandan çıkarmak: انْتَظَمَهُ بِالرُّمْحِ/intaẓamehu bi'r-rimḥi; o, mızrağı bir yanından geçirip öbür yanından çıkardı.” Âsım Efendi (2013, s. 5220)

MLAM: “انْتَظَمَ/intazame; dizildi. يَنْتَظِمُ/yentazimu; diziliyor, dizilir. اِنْتَظَمَ/intizāmen; dizilmek. مُنْتَظِمٌ/muntazimun; dizinleyen. مُنْتَظَمٌ/muntazamun; dizilen: اِنْتَظَمَتِ الْبُيُوتُ/intazameti 'l-biyūtu; evler yan yana dizilmiş.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2235)

İntizām'ın diğer anlamları ise; “1. İntisap etmek: اِنْتَظَمَ فِي الْجَامِعَةِ/intazame fī'l-cāmi'ati; üniversiteye intisap etti. 2. Düzenlenmek: اِنْتَظَمَ الْأَمْرُ/intazame'l-emru; bu iş düzenlendi, yoluna girdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2235)

[<Ar. *intizām* √n-ž-m ‘(şiiri) yazdı, (işlerini) düzene koydu, (inciği vb.) dizdi’] *İntizam*, hem Türkçede hem de Arapçada benzer anlamlarda kullanılmıştır.

intizamlı

“zf. Düzgün, düzenli bir biçimde: ‘Hem de asker gibi dik ve intizamlı yürüyordu.’ - R. H. Karay.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *intizām* + Tr. -lı (iiye)] *İntizamlı* sözcüğü, isimden isim yapan yapım eki olarak Türkçeleşmiştir.

intizamlıca

“zf. İntizamlı bir biçimde.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *intizām* + Tr. -lı (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İntizamlıca*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

intizamlılık

“is. İntizamlı olma durumu.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *intizām* + Tr. -lı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İntizamlılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

intizamsız

“sf. Düzensiz, düzeni olmayan, karışık: ‘Abdurrahman intizamsız fasılalarla hapsiriyordu.’ - Ö. Seyfettin.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *intizām* + Tr. -sız (iiye)] *İntizamsız* sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini olarak Türkçeleşmiştir.

intizamsızca

“zf. İntizamsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *intizām* + Tr. -sız (iye) + Tr. -ca (iye)] *İntizamsızca*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

intizamsızlık

“is. Düzensiz olma durumu, düzensizlik, karışıklık.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *intizām* + Tr. -sız (iye) + Tr. -lık (iye)] *İntizamsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

intizar انتظار/intizār

“a. 1. Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme, gözleme: ‘*Hastanede ilk günü ve ilk gecesi bu ümit ve intizar ile geçti.*’ - Y. K. Karaosmanoğlu. 2. *hlk.* İlenme, beddua, inkisar. **intizar etmek** 1) beklemek, gözlemek; 2) *hlk.* ilenmek, beddua etmek.” TS (2011, s. 1200)

AEL: “انتظر به/intaẓarehu; onu bekledi, acele ettirmeden bekledi. انتظر شراً/intaẓare bihi şerren; o, ona kötü bir şey olmasını bekledi.” Lane (1953, s. 3034)

KM: “انتظره/intaẓarehu; onu acele etmeden, sabırla bekledi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1295)

KMT: “الانتظار/el-intizāru; ifti‘āl vezninde, 1. Acelesiz beklemek, acelesiz davranmak: انتظره/intaẓarehu; onu acelesiz bekledi. 2. Bir nesneye nazar dikip gözleyip beklemektir: انتظره/intaẓarehu; ona nazar dikip gözleyip bekledi.” Âsım Efendi (2013, s. 2374)

MLAM: “انتظر/intaẓare; bekledi. ينتظر/yentaẓiru; bekliyor, bekler. انتظارا/intizāren; beklemek. منتظر/muntaẓirun; bekleyen. منتظر/muntaẓerun; beklenen: انتظر صديقاً/intaẓare şadīqan; (o), bir arkadaş bekledi. نتيجة منتظرة/neticetun muntaẓeretun; beklenen sonuç.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2231)

İntizār’ın diğer anlamları; “1. Ummak: لم أكن أنتظر منك هذا/lem ekun entaziru minke hazā; bunu senden beklemiyordum. 2. Süre tanımak, acele etmemek: انتظر في عمالك/intaẓar fî ‘amelike; işinde acele etme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2231)

[<Ar. *intizār* √n-ẓ-r ‘(bir şeye) baktı, dinledi, kulak verdi, (borcu) erteledi, mühlet verdi, ilgillendi, gözetti, hakemlik yaptı, şefkat gösterip yardım etti’] Arapçada *intizar*’ın Türkçeye geçtiğinde eski anlamları kaybederek sadece bu anlamları;

“Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme, gözleme” almış. *İntizar*, Türkçede kullanılan “İlenme, beddua, inkisar” anlamları, Arapçada bulunmamaktadır. Bu yüzden bu anlamlar, Türkçede kazanılmıştır.

inzal إنزال/inzāl

“a. esk. İndirme, indirilme.” TS (2011, s. 1200)

AEL: “أَنْزَلْتُ اللَّبَنَ/enzelti 'l-lebenu; (deve, memesini kasıp) sütü indirdi. أَنْزَلَهُ/enzelehu; onu (bir yere) yerleştirdi. عَنْ كَذَا/enzelehu ‘an kezā; (o), onu bu meseleden vazgeçirdi. أَنْزَلْتُ بِهِ حَاجَتِي/enzeltu bihi ḥācetī; bu cümle kelimesi kelimesine çevrildiğine “İşimi sana indirdim.” Ama anlamı ise “İşim sana düştü.” şeklinde olur.” Lane (1953, s. 3031)

KM: “أَنْزَلَهُ إِنْزَالًا وَ مُنْزَلًا/enzelehu inzālen ve munezelen; o, onu öyle bir indirdi ki.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1278)

KMT: “الْإِنْزَالُ/el-inzālu; hemzenin kesriyle, ve الْمُنْزَلُ/el-munezelu; mucmel vezninde, indirmek anlamındadır: أَنْزَلَهُ إِنْزَالًا وَ مُنْزَلًا/enzelehu inzālen ve munezelen; o, onu öyle bir indirdi ki.” Âsım Efendi (2013, s. 4785)

Bu konu ile ilgili “Basair”de تَنْزِيلٌ/tenzīl tedricî olarak indirmek anlamı varken, إِنْزَالٌ/inzāl anlamında hepsi bir anda indirmek anlamı vardır.” Âsım Efendi (2013, s. 4785)

MLAM: “أَنْزَلَ/enzele; indirdi. يُنْزِلُ/yunzilu; indiriyor, indirir. إِنْزَالًا/inzālen; indirmek. مُنْزِلٌ/munzilun; indiren. مُنْزَلٌ/munzelun; indirilen: اللُّوحَةُ الْمُعَلَّقَةُ/enzele 'l-levhate 'l-mu ‘alaḳate; o, asılan levhayı indirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2196)

İnzāl’ın diğer anlamları; “1. Konaklatmak: أَنْزَلَ الضَّيْفَ/enzele 'z-ḡayfe; o, misafiri konaklattı. 2. Zarar vb. sebep olmak, uğratmak: أَنْزَلَ خَسَائِرَ بِالْعَدُوِّ/enzele ḥesā'ire bi 'l-'adevvi; o, düşmanı (büyük) zararlara uğrattı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2196)

[<Ar. *inzāl* √n-z-l ‘yukarıdan aşağıya indi, (fiyat) düştü, ikamet etti, oturdu’] Üstte geçen bilgilere göre *inzal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

inzibat انضباط/inzibāt

“a. 1. Sıkı düzen: ‘Vali Bey’e söylemeniz böyle millî günlerde başka türlü inzibat ister.’ - F. R. Atay. 2. Gözaltında tutma. 3. ask. Silahlı kuvvetlerde, ordudaki düzeni sağlamak amacıyla görevlendirilmiş er.” TS (2011, s. 1200)

→ **askerî inzibat** TS (2011, s. 1200)

AEL, KM, KMT’de geçmemiş.

MLAM: “انْضَبَطَ/inzabeṭe; sağlamaştı, muhkem oldu. يَنْضَبِطُ/yenzabiṭu; sağlamaştırılıyor, sağlamaştırılır, muhkem oluyor, olur. انْضِبَاطًا/inzibāṭen; sağlamaşmak, mukem olmak. مُنْضَبِطٌ/munzabiṭun; sağlamaşan, muhkem olan: انْضَبَطَتِ الحساباتُ/inzabeṭi’l-ḥisābātu; hesaplar sağlamaştı, iyi yapıldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1345)

inzibāt’ın diğer anlamları; “1. İşler duruma getirilmek: انْضَبَطَتِ السَّاعَةُ/inzabeṭi’s-sā’atu; saat işler duruma getirildi. 2. Kontrol altına alınmak, ayarlanmak: انْضَبَطَ الطُّلَّابُ/inzabeṭe’-ṭ-ṭulābu; öğrenciler kontrol altına alındı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1345)

[<Ar. **inzibāṭ** √z-b-ṭ ‘tuttu, ustaca yaptı, kelimeyi hareketldi, kelimeyi doğru bir şekilde telaffuz etti, tutukladı, yakaladı’] *İnzibat*, Arapçadan Türkçeye geçip “Kontrol altına alınmak” anlamında kullanılmıştır. Buna göre *inzibat* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

inzibati انْضِبَاطِي/inzibāṭī

“sf. esk. Sıkı düzeni sağlayıcı, düzene bağlayıcı, insan davranışlarını sınırlayıcı, düzenleyici, baskı altına alıcı: ‘Yalnız idarenin inzibati yetkilerini de kollamaya mecburuz.’ - K. Korcan.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. **inzibāṭī** √inzibāṭ + Ar. -ī (sıfat yapan ek)] *inzibāṭī* şeklinde Arapça sözlüklerinde geçmemiş. Ayrıca Arapçanın günlük konuşmasında kullanılmaz. Buna göre *inzibati* sözcüğü Türkçeleştirilmiştir.

inzibathlık

“is. İnzibatın işi: ‘Bu inzibathlık işine bir türlü ısınamadım.’ - H. Topuz.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. **inzibāṭ** + Tr. - **lık** (üye)] *İnzibathlık* sözcüğü, isimden isim yapan yapım eki alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

inzibatsız

“sf. Sıkı düzeni olmayan, düzensiz, başıboş.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *inzibāt* + Tr. - *sız* (iye)] *İnzibatsız* sözcüğü, isimden isim yapan yapım eki olarak Türkçeleştirilmiş.

inzibatsızlık

“is. Düzensiz, başıboş olma: ‘*Vaadime sadık kalırım fakat inzibatsızlığa göz yummak olamaz.*’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1200)

[<Ar. *inzibāt* + Tr. - *sız* (iye) + Tr. -*lık* (iye)] *İnzibatsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

inzimam انضمام/inzimām

“a. esk. Katılma, ulanma, eklenme. **inzimam etmek** katılmak, eklenmek, ulanmak.” TS (2011, s. 1200)

AEL: “انضمَّ/inzamme; toplandı, eklendi, katıldı.” Lane (1953, s. 1801)

KM: “انضمَّ إليه/inzame ileyhi; ona eklendi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 783)

KMT: “الإنضمام/el-inzimāmu; infi‘āl vezninde, bir nesne bir şeye yanaşıp koşulmak: انضمَّ إليه فأنضمَّ/zammehu ileyhi fe’nzamme; o, onu ekledi, o da eklendi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 5085)

MLAM: انضمَّ/inzamme; katıldı, eklendi, toplandı, üye oldu. ينضمُّ/yenzammu; katılıyor, katılır, ekleniyor, eklenir, toplanıyor, toplanır, üye oluyor, üye olur. انضمَّ/inzamim ve انضمَّ/inzamma; katıl, topla, üye ol. انضمامًا/inzimāmen; katılmak, eklenmek, toplanmak, üye olmak. منضمَّ/munzammun; katılan, eklenen, toplayan, üye olan. انضمَّ إليه/munzammun ileyhi; katılanan, eklenilen, toplanan, üye olunan: انضمَّ إلى الجمعيَّة/inzamme ilâ ‘l-cem ‘iyyetu; arkadaşlar katıldı. انضمَّ إلى الأصدقاء/inzamme ‘l-eşdîkâ ‘u; arkadaşlar katıldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1370)

[<Ar. *inzimām* √z-m-m ‘topladı, bir araya getirdi, birleştirdi, damme ile hareketlendi, kapsadı’] Yukarıdaki bilgilere göre *inzimam* sözcüğü; Arapça ve Türkçede aynı anlamlarda kullanılmıştır.

inziva انزواء/inzivā

a. 1. Toplum hayatından kaçıp tek başına yaşama: “Yalnızlık, huzur ve inziva arayanlar buralara gelmeli.” - E. İ. Benice. 2. *din b.* Dış dünyayla bütün bağlarını keserek Tanrı’yla birleşmek için insanın kendi içine kapanması. **inzivaya çekilmek** toplumdan kaçıp hiçbir şeyle ilgilenmeyerek tek başına yaşamak. TS (2011, s. 1200)

AEL: “انْزَوِيَ/inzevā; uzakta veya köşede koyuldu. انْزَوِيَ الْجِلْدَةُ فِي النَّارِ/inzeveti’l-cildetu fî’n-nāri; deri parçası ateşte küçüldü. انْزَوِيَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ/inzevā’l-ḳavmu ba’zahum ilā ba’zin; kavimin insanları birbiriyle yakınlaştı, birbirlerini sevdi.” Lane (1953, s. 1273)

KM: “انْزَوِيَ/inzevā; (bir şey veya insan) köşede oturdu. زَوَاهُ فَانْزَوِيَ/zevāhu fe’nzevā; o, onu yok etti, o da yok oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 582)

KMT: “الْإِنْزَوَاءُ/el- inzivā’u; infîā’l vezninde, 1. (Bir nesne) yerinden bertaraf olmak: انْزَوِيَ/inzevā; (nesne) yerinden bertaraf oldu. 2. زَاوِيَةً/zāviye; köşe, köşede olmak: انْزَوِيَ الرَّجُلُ/inzevā’r-rwculu; adam köşede oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 5788)

MLAM: انْزَوِيَ/inzevā; köşede durdu veya oturdu. يَنْزَوِي/yenzevī; köşede duruyor, durur veya oturuyor, oturur انْزَوَى/inzevī; köşede dur veya otur. انْزَوَاءٌ/inzivā’en; köşede durmak veya oturmak. مُنْزَوٍ/munzevin; köşede duran veya oturan. إِلَيْهِ/munzevan ileyhi; oturulan veya durulan köşe: انْزَوِيَ فِي رُكْنِ الْمَسْجِدِ/inzevā fî rukni’l-mescidi; mescidin köşesinde oturdu. Ahmet Muhtar (2008, s. 1012)

inzivā’ın diğer anlamları; “1. İnzivaya çekilmek: مُنْزَوٍ/şābbun munzevin; inzivaya çekilen genç. 2. Yakınlaşmak: انْزَوِيَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ/inzevā’l-ḳavmu ba’zahum ilā ba’zin; kavimin insanları birbiriyle yakınlaştı, birbirlerini sevdi. 3. Büzülmek, küçülmek: انْزَوِيَ الْجِلْدَةُ فِي النَّارِ/inzeveti’l-cildetu fî’n-nāri; deri parçası ateşte büzüldü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1012)

[<Ar. *inzivā*’ √z-v-y veya z-v-ū ‘(suratı) astı, kaşlarını çattı, sakladı, gizledi, topladı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *inziva* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ipham إِبْهَام/ibhām

“a. esk. 1. Belirsizlik, kapalılık. 2. ed. Kapalılık.” TS (2011, s. 1201)

AEL: “أَبْهَمَ/ibhāmūn; أَبْهَمَ/ebheme; bu mesele veya bu şey belirsiz, şüpheli, karışık, müphem ve anlaşılmaz oldu. أَبْهَمَتِ الْأَرْضُ/ebhemeti 'l-erzu; yerin bitkisi yok oldu. أَبْهَمَ/ebheme 'l-emru; bu iş karışık oldu.” Lane (1953, s. 268)

KM: “أَبْهَمَ/ebheme 'l-emru; bu iş muğlak oldu. أَبْهَمَ فَلَانًا عَنْ الْأَمْرِ/ebheme fulānen 'ani 'l-emri; adam, bu işten bertaraf oldu. أَبْهَمَتِ الْأَرْضُ/ebhemeti 'l-erzu; yerin bitkisi yok oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 138)

KMT: أَبْهَمَ/ibhāmūn; hemzenin kesriyle, 1. (Bir iş) muğlak olmak: أَبْهَمَ/ebheme 'l-emru; bu iş, muğlak oldu. 2. (Bir adamın) bir işten bertaraf olmak: أَبْهَمَ فَلَانًا عَنْ الْأَمْرِ/ebheme fulānen 'ani 'l-emri; adam bu işten bertaraf oldu. 3. Yer bitkisi olmayan yer: أَبْهَمَتِ الْأَرْضُ/ebhemeti 'l-erzu; yerin bitkisi yok oldu. 4. Kapı kapamak anlamında kullanılmaktadır, أَبْهَمَ/ibhām ve أَبْهَمَ/ebheme tabirleri bundan türetilmiştir. Âsım Efendi (2013, s. 4785)

MLAM: أَبْهَمَ/ebheme; belirsizleşti, belirsiz oldu, saklandı, sakladı. أَبْهَمَ/ebheme; belirsizleşiyor, belirsizleşir, saklanıyor, saklanır, saklıyor, saklanır. أَبْهَمَ/ibhāmen; belirsiz olmak, belirsizleşmek, saklanmak, saklamak. أَبْهَمَ/ebheme; belirsizleşen, saklayan. أَبْهَمَ/ebheme 'l-emru; belirsiz olunan, saklanan, saklanılan: أَبْهَمَ الْأَمْرُ/ebheme 'l-emru; bu iş belirsizleşti, saklandı. أَبْهَمَ فَلَانًا عَنْ الْأَمْرِ/ebheme fulānun 'l-emre; adam, bu işi sakladı. Ahmet Muhtar (2008, s. 256)

İbhām'ın diğer anlamı ise; “a. t. أَبْهَمَ/ibhāmūn, ç. أَبْهَمَاتُ/ibhāmātun, أَبْهَمَ/ebhāmūn ve أَبْهَمَ/ebhāmūn; Belirsizlik, kapalılık: أَبْهَمَ لُغَةً/ibhāmu lughatun; dilin kapalılığı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 257)

[<Ar. *ibhām* √ *b-h-m* ‘anlaşılmaz geldi, açıklayamadı, sakladı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *ipham* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış. Bir de Türkçede edebiyat alanında bir terim kazanmış.

ipka أَبْقَاءُ/ibkā'

“a. esk. 1. huk. Yerinde, önceki durumunda bırakma. 2. Sınıfta bırakma. **ipka etmek** yerinde bırakmak, kaldırmamak, değiştirmemek.” TS (2011, s. 1202)

AEL: “أَبْقَى مِنَ الشَّيْءِ/ebkāhu 'llāhu; Allah, onu devam ettirdi, baki kıldı. أَبْقَى/ebkā mine 'ş-şey 'i bakiyeten; (bu) şeyden kalıntıyı ayırdı. أَبْقَى عَلَى فَلَانٍ/ebkāytu 'alā fulānin; adama (affedip) hayatını bağışladım.” Lane (1953, s. 238)

KM: “أَبْقَاهُ/ebḳāhu; (o), onu devam ettirdi, baki kıldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 123)

KMT: “الْإِبْقَاءُ/el-ibḳā'u; baki kılmak: أَبْقَاهُ/ebḳāhu; onu baki kıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 5652)

ibḳā' in diğer anlamı ise; “أَبْقَاهُ/ibḳā'un; ilişkiyi devam ettirmek: أَبْقَيْتُ بَيْنَنَا/ebḳaytu beynenā; aramızdaki (ilişkiyi) devam ettirdik.” Âsım Efendi (2013, s. 5652)

MLAM: “أَبْقَى/ebḳā; devam ettirdi. أَبْقَى/ebḳā; devam ettiriyor, etirir. أَبْقَى/ebḳā; devam ettirir. أَبْقَى/ibḳā'en; devam ettirmek. أَبْقَى/ebḳā; devam ettiren. أَبْقَى/ebḳā; devam ettirilen: أَبْقَى عَلَى صَدَاقَتِهِ/ebḳā 'alā şadāḳatihi; arkadaşlığını devam ettirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 232)

ibḳā'’nın diğer anlamları; “1. Biriktirmek: أَبْقَى عَلَى مَالِهِ/ebḳā 'alā mālihi; parasını biriktirdi. 2. (Bir şey) olduğu gibi kalmak, bırakmak: أَبْقَى الْأَمْرَ/ebḳā'l-emre; (o), bu işi olduğu gibi bıraktı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 232)

[<Ar. *ibḳā'* √b-ḳ-y ‘kaldı, durdu, devam ettirdi, kalmayı sürdürdü, ikamet etti’] Üstte görüldüğü üzere; Arapçada *ibḳā'*’nın “Bir şey olduğu gibi kalmak, bırakmak, devam ettirmek” anlamı, kıyaslamının esası olarak alınırsa bu anlamlar; Türkçede hukuki bir terim “*huk.* Yerinde, önceki durumunda bırakma” olarak kullanılmaktadır. Yani Türkçede *ipka* sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır. Ayrıca yeni bir anlam olarak “sınıfta bırakma” anlamına da kazanmıştır.

iptal إِبْطَال/ibṭāl

“a. 1. Yararlılıktan, kullanışlılıktan kaldırma, silme, bozma. 2. Herhangi bir hükmün geçersiz olduğunu gerekçeleri ile göstererek çürütme. **iptal etmek 1)** kullanıştan kaldırmak; 2) bozmak; 3) hükümsüz bırakmak, çürütmek.” TS (2011, s. 1202)

AEL: “أَبْطَلَ/ebṭale; iptal etti, bozdu, çürüttü, batılla konuştu.” Lane (1953, s. 219)

KM: “أَبْطَلَهُ/ebṭalehu; onu ziyan etti. أَبْطَلَ/ebṭale; saçma sapan söz söyledi. أَبْطَلَ الرَّجُلُ/ebṭale'r-reculu; adam, batıl veya anlamsız nesne oluşturmuş.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 114)

KMT: “الْإِبْطَالُ/el-ibṭālu; hemzenin kesriyle, 1. Heder etmek, ziyan etmek: أَبْطَلَهُ/ebṭalehu; onu heder etti, ziyan etti. 2. Hezel ve saçma sapan söz söylemek: أَبْطَلَ فِي/ebṭale fî'l-ḥedīsi; saçma sapan söz söyledi. 3. Bir batıl ve beyhude nesne peyda

ibtidā'ın diğer anlamı ise; “is. İlk, başlangıç: اِبْتِدَاءُ الرَّبِّعِ/ibtedā'u'r-rebī'i; baharın başlangıcı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 167)

[<Ar. *ibtidā'* √*b-d-* 'başladı, yapmaya başladı, yoktan var etti'] Yukarıdaki tespitlere göre; *ibtida*, hem Arapçada hem de Türkçede aynı anlamlarda kullanılmıştır.

iptidai اِبْتِدَائِي/ibtidā'î

“sf. fel. esk. 1. İlkel: ‘Kontrol altına alınmayan kalabalık içinde, yaşlı başlı insanlar bile iptidai bir seviyeye inerler.’ - M. Kaplan. 2. a. eğt. İlkokul: ‘Haşarı bir iptidai talebesinden akıllı uslu bir hafız çıkmıştı.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1203)

→ **iptidai mektep** TS (2011, s. 1203)

AEL, KM ve KMT’de geçmemiş.

MLAM: “sf. اِبْتِدَائِي/ibtidā'î; ism-i mensuptur; İlkel, temel, başlangıç seviye anlamında kullanılmaktadır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 167)

[<Ar. *ibtidā'î* √*ibtidā'* + -î (sıfat yapan ek)] *İptidai*, Arapçada kullanışı neyse Türkçede de kullanılmış.

iptidailik

“is. İptidai olma durumu: *Bu, bizim ahlak hakkındaki anlayışımızın iptidailiğindendir.* - P. Safa.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *ibtidā'î* + Tr. -lik (üye)] *İptidailik*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iptidai mektep

“is. eğt. esk. İlkokul” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *ibtidā'î* + Ar. *mekteb*] *İptidai mektep* ifadesinin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

iptidaları

“zf. esk. Önceleri: ‘Doğrusu ben iptidaları anneme hak verirdim.’ - H. C. Yalçın.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *ibtidā'* + Tr. -lar (içe) + Tr. -ı (i.3tk)] *İptidaları*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iptila اِبْتِلَاء/ibtilā'

“a. esk. Düşkünlük, tiryakilik: ‘Süse ve mücevhere iptilasını anlatmak için yapılan mübalağalalara inanmak lazım.’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1203)

AEL: “وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ” ve iz ibtelā ibrahīme rebbuhu bi-kelimātin fe-etmmehunne; onun (İbrahim) Rabbi, İbrahim’i sözlerle (emirlerle) sınadığında, o eksiksiz olarak yaptı. ابْتَلَىٰ/ibtelā; o (erkek), bilgi edinmek için sordu, haber almak istedi, ona yemin ettirdi.” Lane (1953, s. 255)

KM: ابْتَلَيْتُ الرَّجُلَ/ibteleytu; onu (erkek) sınadım, imtihan ettim, denedim. ابْتَلَيْتُ الرَّجُلَ/ibteleytu ’r-racule fe-eblānī; adamdan bilgi ve haber almak için sordum, o da beni bilgilendirip haberdar etti. ابْتَلَاهُ/ibtelāhu; bir şeyi bilmek için, ona (erkek) yemin ettirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 133)

KMT: “الْإِبْتِلَاءُ/el-ibtilā’u; ifti‘āl vezninde, bir nesnenin hâlini bilmek için sınayıp imtihan eylemek: ابْتَلَيْتُ/ibteleytu; onun (erkek) hâlini bilmek için sınayıp imtihan eyledim.” Âsım Efendi (2013, s. 5654)

Basair’in müellifine göre; 1. Vāviyye olan “ب، ل، و” maddesi eskimek ve imtihan anlamındadır. Güya imtihanın kesretiyle o nesneyi eskitmiş olur. 2. Gam ve musibete denir, güya vücudu eskitip yıpranmaktadır. 3. Teklif ve ahkâmın بِلَاء/belā’un adlandırılmasıyla üç veçhe mebnidir: Biri bi’l-cümle tekālîf elette vücutlara meşakkat olmakla güya vücutları fersude eder; ikincisi ise denemelerin tekâlîfi; üçüncüsü de Allah tarafından kullarını sınamak için imtihan eder. Âsım Efendi (2013, s. 5654)

Yine اِبْتِلَاء/ibtilā’un; şu anlamlarda da kullanılmaktadır; 1. İstihbar etmek: ابْتَلَيْتُ الرَّجُلَ/ibteleytu ’r-racule; haber almak (için) adama sordum. 2. İntihap ve ihtiyar etmek, hadîsu Huzeyfe: “لَتَبْتَ لَهَا إِمَامًا”/le-tebtelunne lehā imāmen; onun (kadın) için, bir imam seçin.”. 3. Bir nesneyi bilmek için, bir kimseden yemin talep etmek: ابْتَلَاهُ/ibtelāhu; bir nesneyi bilmek için, onu (erkek) yemin ettirdi. Âsım Efendi (2013, s. 5654)

MLAM: “ابْتَلَىٰ/ibtelā; sınadı, denedi. يَبْتَلي/yebtelī; sınıyor, sınar, deniyor, dener. ابْتَلَىٰ/ibtelā; sına, dene. اِبْتِلَاء/ibtilā’en; sınamak, denemek. مُبْتَلي/mubtelin; sınavan, deneyen. مُبْتَلي/mubtelen; sınan, denen; اِبْتَلَىٰ الشَّخْصَ/ibtelā ’ş-şahşu; o (erkek), adamı sınadı, denedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 245)

[<Ar. *ibtılā*’ √*b-l-y* veya √*b-l-ū* ‘denedi, tecrübe etti, test etti, yordu, sıkıntıya düşürdü’] Menşei dilde farklı anlamla kullanılan kelimelerden biri de *iptila*. *İptila*, Arapçada “Sınamak, denemek, istihbar etmek, intihap ve ihtiyar etmek, bir nesneyi bilmek için, bir kimseden yemin talep etmek” anlamlarını barındırırken Türkçede ise “Düşkünlük, tiryakilik” anlamlarına sahiptir. Buna göre *iptila*, Arapçadan Türkçeye geçmiş ve farklı anlamlarda kullanıldığı için Türkçeleşmiştir.

iptizal/ابتدال/ibtizāl

“a. esk. 1. Bayağılaşma, ayağa düşme. 2. Bir şeyi sürekli olarak kullanma.” TS (2011, s. 1203)

AEL: “الابتدال/el-ibtizālu; صِيَانَةٌ/siyanetun zıt anlamlısıdır. ابْتَدَلَهُ/ibtezelehu; o (erkek), onu sürekli kullandı, çok kullandı, onu (elbiseyi) çok giydi. ابْتَدَلَ عَدُوَّهُ/ibtezele ‘advehu; o (at), bazen hızlı, bazen yavaş koşar. ابْتَدَلَ نَفْسَهُ فِيهِ/ibtezele nefsehu fihi; o (erkek), bu işte çok çalıştı, çok çaba harcadı.” Lane (1953, s. 174)

KM: “الابتدال/el-ibtizālu; صِيَانَةٌ/siyanetun zıt anlamlısı, sürekli ve çok kullanılmak anlamındadır. الْمُتَبَدِّلُ/el-Mubtezelu; çok kullanılan, kullanılmaktan yırtılan ve vücudu korumayan elbise. ابْتَدَلَ/ibtizālun; bir erkeğin atını çok korumasıdır.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 133)

KMT: “الابتدال/el-ibtizālu; ifti‘āl vezninde, bir nesneyi sürekli kullanmak anlamındadır ki siyanet’in karşıt anlamlısıdır: ابْتَدَلَهُ/ibtezelehu; onu sürekli kullandı, çok kullandı.” Âsım Efendi (2013, s. 4346)

MLAM: ابْتَدَلَ/ibtezele; aşağıladı, artık her yerde bulunabilir oldu. يَبْتَذِلُ/yebtezilu; aşağılıyor, aşağılar, artık her yerde bulunabilir oluyor, olur. ابْتَدَالَ/ibtizālen; aşağılamak, artık her yerde bulunabilir olmak. مُبْتَذِلٌ/mubtezilun; aşağılayan, artık her yerde bulunabilir olan. مُبْتَذَلٌ/mubtezelun; aşağılanan, artık her yerde bulunabilir olunan: قَرَأْتُ لِكَاتِبٍ يَبْتَذِلُ الْأَدَبَ /kara’tu li-kātibin yebtezilu’l-ebebe; bir yazarın, (makalesinde) edebiyatı aşağıladığını okudum. Ahmet Muhtar (2008, s. 178)

[<Ar. *ibtizāl* √*b-z-l* ‘cömertçe harcadı, sarfetti, feda etti, çabaladı’] Benzer anlamlarda kullanılan bir kelimeyle karşı karşıyayız. Bu kelimenin esas dildeki anlamı neyse diğer dilde de aynı veya benzer anlamla kullanılmaktadır.

→ مُبْتَذَلَةٌ /fikretum mubtezeletun; çok kullanılan, yaygın bir fikir. Ahmet Muhtar (2008, s. 178)

irade إرادة/irāde

a. 1. Bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü, istenç: “Korkunç bir irade kuvveti sarfiyla baş ucundaki lambayı yaktı.” - S. F. Abasıyanık. 2. fel. ve ruh b. İstenç. 3. Buyruk: “Görülünce vurulması için irade bile var.” - S. M. Alus. 4. İstek, dilek: “Ölüme, yaşama irademizin bir çeşit tükenişi diye bakıyoruz.” - A. M. Dranas. TS (2011, s. 1203)

→ irade beyanı, irade dışı, irade kaybı, irade yitimi, millî irade TS (2011, s. 1203)

AEL: “الإرادة/el-irādetu; istemek: أُرِيدُ أَنْ أُنْسَى/urīdu en ensā; unutmak istiyorum. أَرَادَ الْبُكَاءَ/erāde 'l-bukā 'e; o (erkek), ağlamak istedi. أَرَادَهُ إِلَى الْكَلَامِ/erādehu ilā 'l-keḷāme; o (erkek), onu (erkek) zorla konuşturdu.” Lane (1953, s. 1184)

KM: “الإرادة/el-irādetu; istemek, dilemek, isteme ve dileme.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 84)

KMT: “الإرادة/el-irādetu; i'ādet vezninde; dilemek: أَرَادَ الشَّيْءَ/arade 'ş-şey 'e; şeyi diledi.” Âsım Efendi (2013, s. 1439)

MLAM: أَرَادَ/erāde; diledi, arzu etti, istedi, talep etti. يُرِيدُ/yurīdu; diler, diliyor, arzu eder, arzu ediyor, ister, istiyor, talep eder, ediyor. أَرَادَ/erīd; dile, arzu et, iste, talep et. إِرَادَةً/irādeten; dilemek, arzu etmek, istemek, talep etmek. مُرِيدٌ/murīdun; dileyen, arzu eden, isteyen, talep eden. مُرَادٌ/murādun; dilenen, arzu edilen, istenilen, talep edilen: أَرَادَ إِلَيْهِ خَيْرًا/erāde bihi ḫayren; o (erkek), ona (erkek) iyilik (yapmak) istedi. Ahmet Muhtar (2008, s. 958)

irāde'nin diğer anlamları; 1. Kastetmek: أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا/fe 'yaḫūlūne māzā erāde 'llāhu bi-hāzā meṣelā; derlerki; Allah, bu örnekte ne kastetti. 2. Yaptırmak: أَرَادَهُ عَلَى الْخَيْرِ/erādehu 'alā 'l-ḫayri; o (erkek), ona (erkek) iyilik yaptırdı. 3. Akil olmayan nesnelerle kullanılırken -mak üzere anlamındadır: أَرَادَتِ السَّمَاءُ أَنْ تُمْطِرَ/erādet 's-semā 'u en tamṭur; gökyüzünde yağmur yağmak üzeredir. Ahmet Muhtar (2008, s. 958)

irāde'nin diğer anlamı ise; “is. İrāde: bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücüdür.” Ahmet Muhtar (2008, s. 958)

[<Ar. *irāde* √*r-ū-d* ‘aradı, istedi, öncülük etti’] Yukarıda yazılan bilgilere göre; *irade* sözcüğünün Türkçe ve Arapçadaki “Bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü, istenç, istek, dilek.” anlamları ortak bir payda birleşiyor. Yalnız *irade* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçince bazı anlamları almamış ve Türkçede yeni anlam; “buyruk” kazanmış.

irade beyanı

“is. huk. Bir sonuca yönelmiş irade açıklaması” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Ar. *beyān* + Tr. -ı (i.3tk)] *İrade beyanı* ifadesinin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

iradeci

“sf. fel. ruh b. İstenççi.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. -ci (iiye)] *İradeci* sözcüğü, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

iradecilik

“sf. fel. ruh b. İstenççilik.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. -ci (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İradecilik* sözcüğü, Türkçeleştirilmiştir.

irade dışı

“sf. fel. ruh b. İstençsiz.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. *dış* + Tr. -ı (i.3tk)] *İrade dışı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

irade kaybı

“is. ruh b. İrade yitimi.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Ar. *ğayb* + Tr. -ı (i.3tk)] *İrade kaybı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

iradeli

“sf. ruh b. fel. İstençli: ‘Gözleri siyah kirpikleri içinde canlı ve iradeli koyu kurşuni ışıklarla yanıyordu.’ - H. E. Adivar.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. -li (iiye)] *İradeli*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iradelilik

“is. İradeli olma durumu.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. -li (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İradelilik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

iradesiz

“sf. fel. ruh b. İstençsiz: ‘O, artık bu adamın elinde iradesiz, cansız bir şey gibiydi.’ - Y. K. Karaosmanoğlu.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. -siz (iiye)] *İradesiz*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

iradesizce

“zf. İradesiz bir biçimde” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. -siz (iiye) + Tr. -ce (iiye)] *İradesizce*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir

iradesizlik

“is. fel. ruh b. İstençsizlik: ‘Bu zaaf, bu mukavemetsizlik, bu iradesizlik ne idi, niçindi, nereden geliyordu?’ - E. İ. Benice.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. -siz (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İradesizlik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

irade yitimi

“a. ruh b. Karar verme, dikkat, istekli kımıldama vb. zihin veya beden etkinliğine ilişkin işleri yapamamaktan doğan sinir yorgunluğunda görülen bir belirti, irade kaybı, abuli, istenç yitimi.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irāde* + Tr. *yitim* + Tr. -i (i.3tk)] *İrade yitimi*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik kelimedir.

iradimesel

“a. ed. Arapça Bir düşünceyi atasözleri, özdeyiş vb. ile güçlendirme.” TS (2011, s. 1203)

[<Ar. *irād* + Far. -ı (tamlama) + Ar. *meşel*] *İradimesel*, Türkçeleşmiş bir birleşik kelimedir.

iradi ارادِي/irādî

“sf. fel. ruh b. esk. İstençli.” TS (2011, s. 1203)

AEL, KM ve KMT’de bulunmamaktadır.

MLAM: sf. irādiyy, irāde’nin ism-i mensubudur: ارَادِيَا kâne ‘amelen irādiyyen; (bu) iş, onun isteğiyle oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 958)

[<Ar. *irādî* √ *irāde* + Ar. -î (sıfat yapan ek)] *İradi*, Arapçadan Türkçeye geçmiş ama Türkçede terimleştirilmiş bir kelimedir.

iradiye ارَادِيَّة/irādiyye

“is. fel. ruh b. esk. İstenççilik.” TS (2011, s. 1203)

AEL, KM ve KMT’de alınmamıştır.

MLAM: ارَادِيَّة/irādiyyetun; iradenin müennes ism-i mensubudur: تَصَرُّفَاتُ irādiyyetun; iradeli davranışlar.” Ahmet Muhtar (2008, s. 958)

[<Ar. *irāde* √ *irāde* + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Ar. ta’t-tenis] Genellikle ism-i mensup ve müennes ism-i mensup AEL, KM ve KMT sözlüklerde kayda alınmamış. *İradiye* kelimesi, Türkçede terimleştirilmiştir.

irap اِرَاب/i’rāb

“a. esk. ‘Hiçbir değeri ve önemi yok’ anlamındaki **irapta mahalli yok** ve **iraptan mahalsiz** deyimlerinde geçen bir söz: ‘Bulgurlu, buranın az öteciğine sığınmış, iraptan mahalsiz bir mahalle.’ - S. M. Alus.” TS (2011, s. 1203)

AEL: ms. اِرَاب/i’rābun; اِرَابُ k-lāme; o (erkek), konuşmayı açıkladı. اِرَابُ/a’rabe; o (erkek), hata yapmadan, fesahatlı konuştu. اِرَابُ بِحُجَّتِهِ/a’rabe bi-huccetihi; o (erkek), delilini açıkladı, izah etti. اِرَابُ الشَّيْءِ/a’rabtu’ş-şey’e; şeyin hakikatini gösterdim, belirttim. اِرَابُ عَنْهُ/a’rabe ‘anhu; o (erkek), onu savundu. اِرَابُ اِرَابُ/a’rabtu’l-ḥarfe; harfı açık ve net bir şekilde söyledim. اِرَابُ/a’rabe; o (erkek), cümlelerin öğelerini söyledi. اِرَابُ/i’rābun; bir kimsenin Arap simasında evladı doğmak yani siyah rengi olmak. اِرَابُ/i’rābun; atı seğirttirmek, atın kişneyip haykırmasıyla Arap atı olup olmadığını bilmek. Lane (1953, s. 1991)

KM: الإِعْرَابُ/el-i 'rābu; عَنِ الشَّيْءِ/el-i 'rābu 'ani 'ş-şey'i; şeyi özünü ve aslını açığa vurmak, belirtmektir, atı seğırttirmek, atın kişneyip haykırmasıyla Arap atı olup olmadığını bilmek, açık ve düzgün konuşmak, bir kimsenin Arap simasında evladı doğmak yani siyah rengi olmak, her yerde ve her zaman kullanılmayan sözlerle konuşmak, cima eylemek veya cimadan bahsedilmek, عَرُبُ/arūb (eşine pek muhabbet eden, güldüren, şive yapan kadına denir) ile evlenmek, عَرَبُونُ/arabūn vermek; peylemek. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 852)

KMT: الإِعْرَابُ/el-i 'rābu; hemzenin kesriyle, 1. Bir şeyin künhü ve hakikatini izhar etmek: أَعْرَبَ الشَّيْءُ/a 'rabe 'ş-şey'e; o (erkek), bu şeyin hakikatını izhar etti. 2. At seğırttirmek: أَعْرَبَ فَرَسَهُ/a 'rabe feresehu; o (erkek), atını seğırttirdi. 3. Atın kişneyip haykırmasıyla Arap atı olup olmadığını bilmek: هُوَ يُعْرِبُ الْفَرَسَ/huve yu 'ribu 'l-ferese; o (erkek), atının kişneyip haykırmasından Arap atı olup olmadığını bilir. Âsım Efendi (2013, s. 542)

أَعْرَبَ/i 'rābun; 1. Kelime veya harf değıştirmeden, fesahatlı konuşmak: أَعْرَبَ كَلَامَهُ/a 'rabe kelāmehu; o (erkek), kelime veya harf değıştirmeden, fesahatlı konuştu. 2. Bir kimsenin Arap simasında evladı doğmak yani siyah rengi olmaktır: أَعْرَبَ الرَّجُلُ/a 'rabe 'r-raculu; adamın siyah renkli çocuğı oldu. 3. Uygun olmayan söz söylemek: أَعْرَبَ الرَّجُلُ/a 'rabe 'r-raculu; adam uygun olmayan söz söyledi. 4. Bir kimsenin uygun olmayan söz söylemesini menetmesidir: أَعْرَبَ فُلَانًا/a 'rabe fulānen; adam, kötü söz söylenmesini menetti. 5. Cima eylemek veya cimadan bahsedilmek: أَعْرَبَ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ/a 'raba 'r-raculu 'l-mer'ete; adam, kadınla cima eyledi veya cimadan bahsetti. 6. Alım satımda عَرَبُونُ/arabūn; peşin akçe vermek: أَعْرَبَ الْمُشْتَرِي/a 'rabe 'l-muşterî; müşteri (erkek), peşin akçe verdi. 7. عَرُبُ/arūb (zevcine pek muhabbet eden kadına denir) ile evlenmek: أَعْرَبَ الرَّجُلُ/a 'rabe 'r-raculu; adam 'arūbla evlendi. Âsım Efendi (2013, s. 542-543)

MLAM: “أَعْرَبَ/a 'rabe; izah etti, beyan etti. يُعْرِبُ/yu 'ribu; izah eder, izah ediyor, beyan eder, beyan ediyor. إِعْرَابًا/i 'rāben; izah etmek, beyan etmek. مُعْرَبٌ/mu 'ribun; izah eden, beyan eden. مُعْرَبٌ/mu 'rabun; izah edilen, beyan edilen: أَعْرَبَ كَلَامَهُ/a 'rabe kelāmahu; o (erkek) sözünü izah etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1476)

i 'rāb'ın diğeri anlamları ise; 1. Bir sözü Arapça dil bilgisine göre söylemek: قَصِيدَةٌ مُعْرَبَةٌ/kaşîdetun mu 'rabatun; Arapça dil bilgisine göre söylenmiş bir kaside. 2. dil bil. Bir

sözde Arapçanın dil bilgisini bulmaktır: أَعْرَبَ الْجُمْلَةَ الْآتِيَةَ /a 'rib 'l-cumlete 'l-ātiyete; gelen cümlede, Arapçanın dil bilgisini bul. 3. Belirtmek, anlatmak: عَزَبَ عَنْ حُزْنِهِ /a 'rabe 'an ḥuznihi; üzgün olduğunu belirtti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1476)

Yine i'rābın diğer anlamları ise; “is. dil bil. Arapçanın gramerine göre, Arapça kelimelerinin sonuna uygulanan değişikliktir: cerr, nasb, raf ve cezmdir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1476)

[<Ar. i'rāb √'-r-b '(sözü vb. Arapça gramerine göre) söyledi, hatasız söyledi, açıkladı, söyledi'] i'rāb, Arapçaya özgü bir kelimedir. Lakin Türkçeye geçerek anlam daralmasına uğramıştır. Ancak *irapta mahalli yok* ve *iraptan mahalsiz* gibi Arapçada aynı anlamla kullanılan deyimler vardır. Ama bu deyimlerin; “*İrapta mahalli yok* ve *iraptan mahalsiz*” söz dizimi ve kullanılan sözcükleri Türkçedir. Dolayısıyla, anlam benzerliği olabilir fakat *irapta mahalli yok* ve *iraptan mahalsiz* deyimleri Türkçeleştirilmiştir.

irat ایراد /īrād

“a. 1. Gelir: ‘Şenlik pansiyonerleri de ekseriyetle iratları düzgün kimseler değildir.’ - H. R. Gürpınar. 2. Gelir getiren mülk: ‘Zavallının iratlarında oturan kiracılarla uğraşarak kırmadığı koz, çevirmedığı dolap kalmıyordu.’ - Ö. Sayfettin. 3. esk. Söyleme. **irat etmek** Söylemek.” TS (2011, s. 1203)

→ *iradimesel* TS (2011, s. 1203)

AEL: “أَوْرَدَ/evredehu; o (erkek), onu (erkeğe) su olan yere getirdi, onu çağırdı, gelmesini istedi, sözü iletti. أَوْرَدَ الصَّلَاةَ/evredehu 'z-želālete; o (erkek), onu (erkeğe) dalaletle düşürdü. أَوْرَدَ عَلَيْهِ خَيْرًا/evrede 'aleyhi ḥayren; o (erkek), ona (erkeğe) mal ve mülk getirdi. أَوْرَدَ عَلَيْهِ الْخَبَرَ/evrede 'aleyhi 'l-ḥabere; o (erkek), haberi ona (erkeğe) illetti. أَوْرَدَ الشَّيْءَ/evrede 'ş-şey'e; şeyden bahsetti.” Lane (1953, s. 2936)

KM: “أَوْرَدَ/evredehu; o (erkek), onu (erkeğe) su olan yere getirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1391)

KMT: “الْإِرَادُ/el-īrādu; hemzenin kesriyle, insanı veya hayvanı mevride yani suya gelecek yere ihzar eylemek: أَوْرَدَ/evredehu; o (erkek), onu (erkeğe) mevride ihzar etti. Mutalakan getirmek anlamı bundan alınmıştır.” Âsım Efendi (2013, s. 1633)

MLAM: “أَوْرَدَ/evrede; getirdi. يُورِدُ/yūridu; getiriyor, getirir. إِرَادًا/īrāden; getirmek. مُورِدٌ/mūridun; getiren. مُورِدٌ/mūredun; getirilen: دُكَّانِهِ بِضَاعَةٍ جَدِيدَةٍ/evrede 't-

tāciru ilā dukkānihi bizā‘atin cedīdetin; tacir, dükkanına yeni eşyalar getirmiş.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2422)

īrād’ın diğer anlamları; **1.** Girdirmek, götürmek: *يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأُورِدَهُمْ* /*yaqđumu qavmehu yevme‘l-kiyāmeti fe‘evredehum‘n-nāre*; o (erkek), kıyamet gününde onun kavminin önüne geçerek onu ateşe girdiriyor, götürüyor. **2.** Bir haberi veya sözü nakletmek: *أُورِدَ الْمَذِيعُ الْخَبَرَ مُفَصَّلًا دَقَائِقُهُ* /*evrede‘l-muzī‘u‘l-ḥabere mufaṣṣilan daḳā‘iḳuhu*; spiker (erkek), haberi küçük ayrıntısıyla nakletti. **3.** Hayvanı su içmek için su yerine getirmek: *أُورِدَ الْفَرَسَ الْمَاءَ* /*evrede‘l-ferese‘l-mā‘e*; o (erkek), atı su içmek için su yerine getirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2423)

īrād’ın başka anlamı ise; “is. t. *إيراد* /*īrād*, ç. *إيرادات* /*īrādātun*; gelir: *إيرادٌ* /*īrādun ṣehriyyun*; aylık gelir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2423)

[<Ar. *īrād* √ *v-r-d* ‘vardı, ulaştı, (de) yer aldı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *irat*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğrayan bir kelimedir.

irca *إرجاع* /*ircā‘*

a. esk. **1.** Eski biçimine sokma, çevirme. **2.** Döndürme. **3.** kim. ve mat. İndirgeme. **icra etmek 1)** eski biçime sokmak, çevirmek, döndürmek: “*Fikirleri dağınıklıktan kurtarmak için, özüne icra etmek ve onu gözden kaçırmamak lazımdır.*” - m. Kaplan. **2)** kim. ve mat. indirgemek. TS (2011, s. 1203)

AEL: *أَرْجَعَتِ النَّاقَةُ* /*erca‘ati‘n-nāḳetu*; dişi deve eski hâline (zayıf veya semiz) döndü. *أَرْجَعَتِ الْإِبِلُ* /*erca‘ati‘l-iblu*; deve zayıfladıktan sonra şişmanladı. *أَرْجَعَ الشَّيْخُ* /*erca‘a‘ş-şeyḥu*; yaşlı adam iki güne hastalanır ama iki aya ancak toparlanır. *أَرْجَعَهُ* /*erca‘ahu*; o (erkek), onu (erkeğe) geri döndürdü, geri aldı. *أَرْجَعَ اللَّهُ بَيْعَتَهُ* /*erca‘a‘llāhu bey‘atehu*; Allah, onun (erkeğin) ticaretini kârlı kılsın. *أَرْجَعَ اللَّهُ هَمَّهُ سُرُورًا* /*erca‘a‘llāhu hemmehu surūren*; Allah, onun (erkeğin) derdini mutluluk olarak geri döndürsün, değiştirsin. *أَرْجَعَ الرَّجُلُ يَدَهُ إِلَى سَيْفِهِ* /*erca‘a‘r-raculu yedehu ilā seyfihi*; adam, kılıcı almak için geri dönüp elini uzattı. Lane (1953, s. 1041)

KM: *أَرْجَعَ* /*erca‘a*; o (erkek), bir şey almak için geri döndü. *أَرْجَعَ فُلَانًا* /*erca‘a fulānen*; adam büyük abdest yaptı. *أَرْجَعَ فِي الْمُسِيبَةِ* /*erca‘a fī‘l-muṣībati*; o (erkek), musibette “*إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ*” /*innā lilāh ve innā ileyhi rāci‘ūn*; biz Allah’a aitiz ve ona döneceğiz.” (Kur’an’ı Kerim, Bakara, 2/156) ayeti söyledi. *أَرْجَعَ اللَّهُ بَيْعَتَهُ* /*erca‘a‘llāhu*

bey'atehu; Allah, onun (erkeğin) ticaretini kârlı kılsın. *أَرْجَعْتُ الْإِبِلَ/erca 'ati'l-iblu*; deve zayıfladıktan sonra şişmanladı. *أَرْجَعَ الشَّيْخُ/erca 'a'ş-şeyhu*; yaşlı adam iki güne hastalanır ama iki aya ancak toparlanır. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 493)

KMT: *الْإِرْجَاعُ/el-ircā 'u*; hemzenin kesriyle, 1. Geri döndürmek: *أَرْجَعُهُ/erca 'ahu*; o (erkek), onu (erkeği) geri döndürdü. 2. Bir nesneyi ensesinden almak için elini gerisine sunmak anlamında kullanılmaktadır: *أَرْجَعَ الرَّجُلُ/erca 'a'r-raculu*; adam (bu şeyi) ensesinden tutmak için elini gerisine sundu. 3. Yestehlemek: *أَرْجَعَ فُلَانًا/erca 'a fulānen*; adam yestehledi. 4. Musibet hengâmında “إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ/innā lilāh ve innā ileyhi rāci 'ūn” söylemektir: *أَرْجَعَ الرَّجُلُ فِي الْمُصِيبَةِ/erca 'a'r-raculu fī'l-muşībeti*; adam, musibette dedi ki “إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ”. 5. Alım satımda faydalı kılmaktır: *أَرْجَعَ اللَّهُ بَيْعَتَهُ/erca 'a'llāhu bey'atehu*; Allah, onun (erkeğin) satışını faydalı kıldı. 6. Davar zayıf iken tavlanmak ki eti, canı 'avdet eder: *أَرْجَعْتُ الْإِبِلَ/erca 'ati'l-iblu*; deve tavlandı. Âsım Efendi (2013, s. 3342)

MLAM: “*أَرْجَعَ/erca 'a*; geri döndürdü. *يُرْجِعُ/urci 'u*; geri döndürüyor, döndürür. *إِرْجَاعًا/ircā 'an*; geri döndürmek. *مُرْجِعٌ/murci 'un*; geri döndüren. *مُرْجَعٌ/murca 'un*; geri döndürülen: *أَرْجَعَ الزَّوْجَةَ إِلَى زَوْجِهَا/erca 'a'z-zevcete ilā zevcihā*; o (erkek), kadını kocasına geri döndürdü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 860)

ircā’ın diğer anlamları ise; “1. Kusmak: *أَرْجَعَ مَا فِي مَعْدِنِهِ/erca 'a mā fī mi'detihi*; o (erkek), onun midesindekileri kustu. 2. Diriltmek: *أَرْجَعَ اللَّهُ الْمَيِّتَ/erca 'a'llāhu 'l-meyyte*; Allah, ölüyü diriltti. 3. Musibette “إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ/innā lilāh ve innā ileyhi rāci 'ūn” söylemektir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 860)

[<Ar. *ircā* ' √r-c- ' 'döndü, geri döndü, geri çekildi, vazgeçti, caydı, ayrıldı, iptal etti, geri aldı'] Yukarıdaki bilgilere göre; *irca* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğrayarak sadece “Eski biçimine sokma, çevirme, döndürme” anlamları almıştır. Ancak Türkçede yeni bir terim; “kim. ve mat. İndirgeme” kazanmıştır.

irfan /عرفان/irfān

“a. 1. Bilme, anlama, sezme: ‘Zira onun *irfan* seviyesi hakkında malumatım pek azdır.’ - R. H. Karay. 2. Gerçeğe ulaştırıcı güçlü sezış. 3. mec. Kültür: ‘En büyük emelim, *maarif vekili olarak yurdumun irfanını yükseltmektir.*’ - Atatürk.” TS (2011, s. 1203)

“a. biy. esk. Kalıtım.” TS (2011, s. 1205)

AEL: “الإِرْثُ/el-irṣu; veraset, هُوَ عَلَى إِرْثٍ مِنْ كَذَا/huve ‘alā irṣuin min kezā; o (erkek), eski âdeti yapmaya devam ediyor.” Lane (1953, s. 46)

Yine اِرْثُ/irṣun anlamları; “Soy: إِنَّهُ لَفِي إِرْثٍ مَجْدٍ/innehu lefī erṣin mecdin; onur, onun (erkeğin) soyundadır. Bir aileden bir insana intikal olan şeye denir: إِنْكُمْ عَلَى إِرْثٍ مِنْ إِرْثٍ/innukum ‘alā erṣin min erṣi ebīkum İbrāhīme; (hacta) sizin eylemleriniz, babanız İbrahim’in eylemleridir. وِرْثٌ/virṣun; aileden mal ve mülk veraset eden kimseye denir.” Lane (1953, s. 46)

KM: “الإِرْثُ/el-irsu; miras, bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey, soy, küle, kalıntı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 40-41)

KMT: “الإِرْثُ/el-irṣu; hemzenin kesriyle, مِيرَاثٌ/mirāṣun; anlamındadır ki şeriate göre vârisin aldığı tereke ve muhallefattan ibarettir: حَازَ الإِرْثَ/hāze ‘l-irṣe; mirası aldı.” Âsım Efendi (2013, s. 826)

Müellife göre bu kelimenin aslı vāvī ve hamze, vāvın yerine geçmiştir. وِرَاثَةٌ/varāṣetundan türetilmiştir, güya bir adamın malı, başka bir adama akdi olmadan intikal eylemektir. Sonra bu kelime sadece ölüden, yaşayan insana bırakılan mala denilmiştir. Ve intikal edilen mala ise; اِرْثٌ/irṣun, مِيرَاثٌ/mirāṣun ve تَرَاثٌ/turāṣun denir. Âsım Efendi (2013, s. 826)

“اِرْثٌ/irṣun; 1. İnsanların, hem şeriatı hem de örf ve âdetlerini ecdatlarından almalarıdır. 2. Ateş külüne denir. 3. Bir şeyin bakiyesine denir.” Âsım Efendi (2013, s. 826)

MLAM: وِرْثٌ/verīṣe; birisine miras kaldı. يَرِثُ/yeriṣu; birisine miras kalıyor. وِرْثًا/virṣen, إِرْثًا/irṣen ve وِرَاثَةً/varāṣeten; birisine miras kalmak. وَارِثٌ/vāriṣun ve وَرِثٌ/verīṣun; mirası alan kişi. مَوْرُوثٌ/mavruṣun; miras olarak kalınan şey: وِرْثٌ مِنْ أَبِيهِ/verīṣ min ebīhi erāzī keṣīretun; ona (erkeğe) babasından çok fazla arazi miras olarak kaldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2421)

irṣ’in diğer anlamları ise; “a. 1. Miras. 2. Biyolojik olmadan, nesilden nesile aktarılan eski âdet, örf, hikâye veya herhangi bir şeydir. 3. Bir şeyin kalıntısı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2421)

[<Ar. *irs* √*v-r-s* ‘birisine miras kaldı, (den) miras kaldı’] *İrs*, Arapçada sosyolojik bir terim; “Miras, Biyolojik olmadan, nesilden nesile aktarılan eski âdet, örf, hikaye veya herhangi bir şeydir, bir şeyin kalıntısı” iken Türkçede biyolojik bir terim; “Kalıtım” anlamında kullanılmaktadır. Bu da demek ki Türkçede *irs* anlam değişikliğine uğramıştır.

irsal إرسال/irsāl

“a. esk. Gönderme.” TS (2011, s. 1205)

AEL: إرسال/irsāl; gönderme; اُنْزِلَ إِلَهُ/irsālu’llāhi enbiyā’ehu; Allah’ın Peygamberlerini göndermesidir. اُرْسَلْتُ الطَّائِرَ مِنْ يَدِي/erseltu’t-tā’ire min yediy; kuşu elimden salıverdim, serbest bıraktım. اُرْسَلَتِ الْحُرُوفُ/ersele’l-ḥurūfe; o (erkek), harfları söyledi. اُرْسَلَتِ الْغِنَاءُ/ersele’l-ğinā’e; o (erkek), şarkı söyledi. اُرْسَلَتِ الْإِقَامَةُ/ersele’l-iḳāmete; o (erkek), ikamet (yeri) değiştirdi. اُرْسَلَتِ الْكَلَامُ/ersele’l-keḷāme; o (erkek), kısıtlama olmadan (düşünmeden) konuştu. اُرْسَلَهُ مِنْ أَعْلَى إِلَى أَسْفَلٍ/erselehu min a’lā ilā esfele; o (erkek), onu yukarıdan aşağıya bıraktı. اُرْسَلَهُ عَنْ يَدِهِ/erselehu ‘an yedihi; o (erkek), onu bıraktı, ondan kaçındı, onu ihmal etti, اُنَّا اُرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ/ennā erselnā ‘ş-şeyaṭīne ‘alā’l-kāfirīne; biz, kafirlere şeytanları musallat ettik. Lane (1953, s. 1082)

KM: إرسال/irsālun; bir adamın davarları sütü olduğu için adamın sütü çok olmak, deve, keçi ve koyun sürüleri sahibi olmak, musallat etmek, salıvermek, ihmal etmek, göndermek ve yollamak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 507)

KMT: الإرسال/el-irsālu; hemzenin kesriyle, 1. Bir kavmin davarları sütü olduğundan kavmin sütü çok olmak: اُرْسَلَتِ الْقَوْمُ/ersele’l-ḳavmu; kavmin davarlarının sütü çok olmuş. 2. Deve, keçi ve koyun sürülerinin sahibi olmak: اُرْسَلَتِ الْقَوْمُ/ersele’l-ḳavmu; kavim, deve, keçi ve koyun sürüleri sahibi oldu. 3. Bir adam, bir kimseye musallat etmek: اُرْسَلَهُ عَلَيْهِ/erselehu ‘aleyhi; o (erkek), ona musallat etti. 4. Salıvermek: اُرْسَلَهُ/erselehu; o (erkek), onu salıverdi. 5. Kendi başına ve kendi hâline bırakmak: اُرْسَلَهُ/erselehu; o (erkek), onu kendi başına ve kendi hâline bıraktı. 6. Göndermek ve yollamak: اُرْسَلَهُ إِلَيْهِ/erselehu ileyhi; o (erkek), ona gönderdi. Âsım Efendi (2013, s. 4515)

MLAM: “اُرْسَلَ/ersele; gönderdi. يُرْسِلُ/yursilu; gönderiyor, gönderir. اِرْسَالًا/irsālen; göndermek. مُرْسِلٌ/mursilun; gönderen. مُرْسَلٌ/murselun; gönderilen: اُرْسَلَتْ تِلْغَرَاةٌ/ersele tiligrāfan; o (erkek), bir telgraf gönderdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 887)

İrsāl'ın diğer anlamları; 1. Çıkarmak, serbest bırakmak: أَرْسَلَ الطَّائِرَ/ersele 't-tā'ire; o (erkek), kuşu serbest bıraktı. 2. -çözmek: أَرْسَلْتُ شَعْرَهَا/erselet şa'rehā; o (kadın), saçlarını çözdü. 3. Kısıtlama olmadan konuşmak: أَرْسَلَ الْكَلَامَ/ersele 'l-kelema; o (erkek), kısıtlama olmadan (düşünmeden) konuştu. 4. Rahat davranmak: أَرْسَلَ نَفْسَهُ عَلَى سَجِيَّتِهَا/ersele nefsehu 'alā seciyetihā; o (erkek), çok rahat davrandı. 5. Çağtırmak: أَرْسَلَ فِي طَلْبِهِ/ersele fī talebihi; o (erkek), onu (erkeği) çağırttı. 6. Öldürmek: أَرْسَلَهُ إِلَى الْعَالَمِ الْآخِرِ/erselehu ilā 'l-'ālemi 'l-āhari; o (erkek), onu öbür dünyaya gönderdi. 7. Bir örnek söylemek: أَرْسَلَ قَوْلَهُ/ersele kavluhu meşelen; o (erkek), sözü örnek olarak söyledi. 8. Elçi göndermek: أَرْسَلَ اللَّهُ الرُّسُلَ/ersele 'llāhu 'r-rusule; Allah elçileri gönderdi. 9. -e saldırmak, musallat etmek: أَرْسَلَ الْكِلَابَ عَلَى الصَّيِّدِ/ersele 'l-kilābi 'alā-ş-şaydi; o (erkek), köpekleri ava saldırttı. 10. a. Gönderme. Ahmet Muhtar (2008, s. 887)

[<Ar. *irsāl* √r-s-l 'saç uzun ve düzgün oldu'] Yukarıdaki bilgilere göre; *irsal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

irsaliye إرسالية/irsāliyye

“a. Bir yere gönderilen eşyanın listesi, gönderme belgesi.” TS (2011, s. 1205)

→*irsaliye faturası* TS (2011, s. 1205)

AEL, KM, KMT'de geçmemektedir.

MLAM: “t. إرسالية/irsāliyye; irsāl'ın sinai mastarıdır, 1. Gönderiş. 2. Bir yerden başka yere gönderilen mal, eşya. 3. Uzmanlar tarafından planlanan hedef için, belirli bir yere gitme. 4. Hristiyan dinine yapılan çağrılar.” Ahmet Muhtar (2008, s. 888)

[<Ar. *irsāliyye* √irsāl + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Ar. ta't-tenis] Yukarıda görüldüğü üzere, Türkçede *irsaliye* “Bir yere gönderilen eşyanın listesi, gönderme belgesi” anlamını verirken; Arapçada “Gönderiş, bir yerden başka yere gönderilen mal, eşya, uzmanlar tarafından planlanan hedef için, belirli bir yere gitmek, Hristiyan dinine yapılan çağrılar” anlamlarını taşımaktadır. Dolayısıyla *irsaliye* Türkçede anlam daralmasına uğrayan bir kelimedir.

irsaliye faturası

“is. Gönderme belgesinde bulunan bilgileri de içeren fatura.” TS (2011, s. 1205)

[<Ar. *irsāliyye* + İt. *fatura* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İrsaliye faturası* kelimesi; Arapça ve İtalyancadan olup Türkçeleştirilmiştir.

irsen ارثاً/irsen

“zf. esk. Kalıtım yoluyla.” TS (2011, s. 1205)

irs maddesine bakın.

Arapçada *irsen*, zarf olarak kullanılmadığı için Türkçeleştirilmiştir.

irsî ارثي/irsî

“sf. esk. Kalıtımsal.” TS (2011, s. 1205)

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de bulunmamaktadır.

[<Ar. *irsîyy* √*irṣ* + zamir muttasıl (ya)] Bu kelime, Arapça kelime ve zamirden oluşmuştur. Arapçada anlamı ise; “Benim örf ve âdetlerim, benim törem”. Fakat Türkçeye geçince farklı bir anlam kazanmıştır. Anlam farklılığından dolayı Türkçeleştirilmiştir.

irsiyet ارثية/irsiyet

“a. esk. Kalıtım.” TS (2011, s. 1205)

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de bulunmamaktadır.

[<Ar. *irsiyyet* √*irṣ* + Ar. *-î* (sıfat yapan ek) + Ar. *ta’t-tenis*] *İrsiyyet*’in hem taşıdığı *irṣ* sözcüğü hem aldığı ekler Arapçadır. Ancak ne sözlüklerde ne de günlük konuşmada kullanılmış. Buna göre *irsiyet* sözcüğü, Türkçeleşmiştir.

irşat ارشاد/irşād

“a. esk. Doğru yolu gösterme, uyarma. **irşat etmek** doğru yolu göstermek, uyarmak.” TS (2011, s. 1205)

AEL: “ارشاد/erşedehu ve ارشاد/reşşedehu eş anlamlılardır, Tanrı, yönetici, vali veya ailenin büyüğü başka kişiye yol göstermiş. ارشاد إلى الشيء/erşedehu ilā’ş-şey’i; o (erkek), ona (istediği) şeye (ulaşması için) doğru yolu gösterdi” Lane (1953, s. 1089)

KM: “أرشد الله تعالى/erşedehu’llāhu ta’ālā; Allah, ona (erkeğe) doğru yolu gösterdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 508)

KMT: “أَرَشَدَهُ اللهُ تَعَالَى/el-irşādu; doğru yol göstermek: أَرَشَدَهُ اللهُ تَعَالَى/erşedehu 'llāhu ta 'ālā; Allah, ona (erkeğe) doğru yolu gösterdi.” Âsım Efendi (2013, s. 1431)

MLAM: أَرَشَدَ/erşede; doğru yol gösterdi. يُرْشِدُ/yurşidu; doğru yol gösterir, gösteriyor. أَرَشَدَهُ/irşāden; doğru yol göstermek. مُرْشِدٌ/murşidun; doğru yol gösteren. مُرْشَدٌ/murşedun; gösterilen doğru yol: أَرَشَدَ سَائِحًا/erşede sâ'ihen; o (erkek), turiste doğru yolu gösterdi. أَرَشَدَهُ لِلْخَيْرِ/erşedehu lil-hayri; o (erkek), ona (erkeğe) hayıra yol gösterdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 894)

irşād'ın diğer anlamı ise; “1. Baliğ olmak: أَرَشَدَ الْعُلَامُ/erşede 'l-gulāmu; erkek çocuk baliğ oldu. 2. is. t. أَرَشَدَهُ/irşādun, ç. أَرَشَدَاتُ/irşādātun; Yönlendirme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 894)

[<Ar. *irşād* √r-ş-d ‘doğru yolda oldu, buldu, hidayet üzere oldu, buluş çağına girdi’] Yukarıdaki bilgilere göre; *irşad* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış.

irtibat ارتباط/irtibāt

“a. Bağlantı: ‘Adanın içlerine ilerleyen öncülerle irtibat kesiliyor.’ - A. İlhan. **irtibat kurmak** bağlantı sağlamak: ‘İrtibat kurduğu adamı gören tek kişi benim.’ - O. Aysu.” TS (2011, s. 1205)

AEL: “أَرْتَبَطَ فِي الْخَبْلِ/irtebaṭe fī'l-ḥabli; (bir hayvan) yularla bağlandı ya da bir şey iple asıldı. أَرْتَبَطَ فَرَسًا/irtebaṭe feresen; bir atı denemek için aldı, ya da düşmanla savaşması için at edildi. Aynı konuda başka dil bilimcilere göre اِرْتِبَاطٌ/irtibāṭun; çok sevmek, sarılmak anlamlarında kullanılmaktadır.” Lane (1953, s. 1082)

KM: “أَرْتَبَطَ فَرَسًا/irtebaṭe feresen; (adam) düşmanla cenk etmek için at edinmiş.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 484)

KMT: “الْإِرْتِبَاطُ/el-irtibāṭu; bir adam serhadde (sınır boyu) düşmanla savaşmak için at edinmek: أَرْتَبَطَ الرَّجُلُ فَرَسًا/irtebaṭe 'r-reculu feresen; adam, düşmanla cenk etmek için at edinmiş.” Âsım Efendi (2013, s. 3119)

MLAM: أَرْتَبَطَ/irtebaṭe; bir şey üzerine anlaştı, birbirine bağlı oldu, birleşti, -e bağlandı. يَرْتَبِطُ/yertebiṭu; bir şey üzerine anlaşıyor, anlaşır, birbirine bağlı oluyor, olur, birleşiyor, birleşir, -e bağlanıyor, bağlanır. اِرْتِبَاطٌ/irtibāṭan; bir şey üzerine anlaşmak, birleşmek, birbirine bağlı kalmak, -e bağlanmak. مُرْتَبِطٌ/murtebiṭun; bir şey üzerine

anlaşan, birleşen, birbirine bağlı kalan, -e bağlanan. مُرْتَبَطٌ *murtabaṭun bihi*; bir şey üzerine anlaşılan, birleşilen, birbirine bağlı kalınan, -e bağlanılan: ارْتَبَطَ بِمَوْعِدٍ *irtebaṭā bi-mav'idin*; ikisi (erkek) randevuya anlaştılar. ارْتَبَطَ بِكَلَامِهِ *irtebaṭe bi-keḷāmihi*; o (erkek), sözüne bağlı kaldı. ارْتَبَطَ الشَّيْءُ بِالْحَبْلِ *irtebaṭe 'ş-şey'u bi'l-ḥabili*; bu şey, iple bağlandı. Ahmet Muhtar (2008, s. 845)

irtibāṭ'ın diğer anlamları ise; “is. t. ارْتِبَاطٌ *irtibāṭun*, ç. ارْتِبَاطَاتٌ *irtibāṭātun*; 1. Görev. 2. Bağlantı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 845)

[<Ar. *irtibāṭ* √*r-b-ṭ* ‘bağladı, tutturdu, bitişirdi, birleştirdi, engelledi, sürdürdü’] *İrtibat* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış.

irtibath

“sf. Bağlantılı.” TS (2011, s. 1205)

[<Ar. *irtibāṭ* + Tr. *-lı* (iiye)] *İrtibath*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

irtibathlık

“is. Bağlantılılık.” TS (2011, s. 1205)

[<Ar. *irtibāṭ* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İrtibathlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

irtibatsız

“sf. Bağlantısız.” TS (2011, s. 1205)

[<Ar. *irtibāṭ* + Tr. *-sız* (iiye)] *İrtibatsız*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

irtibatsızlık

“is. Bağlantısızlık.” TS (2011, s. 1205)

[<Ar. *irtibāṭ* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İrtibatsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

irtica ارْتِجَاء *irticā'*

“a. Gericilik: ‘*Vilayetin bir yerinde faili yakalanamayan bir irtica vakası çıkar.*’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1205)

AEL: “اِرْتَجَيْتُهُ/irteceytuhu; onun (erkek) için diledim, ondan umdum. اِرْتَجَاهُ/irtecāhu; o (erkek), ondan korktu.” Lane (1953, s. 1050)

KM: “اِلْإِرْتِجَاءُ/el-irticā’u; ummak ve korkmak anlamlarında kullanılmaktadır.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 495-496)

KMT: “اِلْإِرْتِجَاءُ/el-irticā’u; ifti’âl vezninde, ummak anlamındadır: اِرْتَجَاهُ/irtecāhu; ondan umdu.” Âsım Efendi (2013, s. 5762)

“اِرْتِجَاءُ/irticā’un; korkmak anlamında kullanılmaktadır, müellif der ki sülasi olan اِرْتِجَاءُ/recā’un de korkmak anlamında kullanılmaktadır.” Âsım Efendi (2013, s. 5762)

MLAM: “اِرْتَجَى/irtecā; umdu, diledi. يَرْتَجِي/vertēcī; umuyor, umar, diliyor, diler. اِرْتَجَى/irteci; um, dile. اِرْتِجَاءُ/irticā’en; ummak, dilemek. مُرْتَجٍ/murtecīn; uman, dileyen. مُرْتَجٍ/murtecen; dilenen: شَيْئًا اِرْتَجَى/irtecā şey’en; o (erkek), bir şey diledi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 867)

[<Ar. *irticā*’ √r-c-ū ‘ummdu, ümit etti, beklentisi içinde oldu’] *İrtica*, Türkçede “Gericilik” anlamıyla kullanılırken; Arapçada “Dilemek, ummak ve korkmak” anlamıyla kullanılmaktadır.

irticai اِرْتِجَائِي/irticā’î

“sf. esk. Gericilik ilgili, gerici (davranış, tutum).” TS (2011, s. 1205)

AEL, KMT, KM, MLAM’de geçmemiş.

[<Ar. *irticā*’iyy √irticā + zamir muttasıl (ya)] *İrtica*, Arapçadan ya zamiri alarak oluşmuştur. Fakat Araplar, bu şekilde kullanmamış. Ayrıca *irticā*’iyy şekline hiçbir sözlükte rastlanmadı.

irtical اِرْتِجَال/irticāl

“a. ed. esk. Doğaç.” TS (2011, s. 1205)

AEL: اِرْتَجَلَ الْفَرَسُ/irtecele’l-feresu; at, eşkin ile yorga arasında bir yürüyüş yürüdü. اِرْتَجَلَ الشَّاةُ/irtecele’s-şāte; o (erkek), koyunu ayaklarından bağlayıp astı. اِرْتَجَلَ الزَّئِدُ/irtecele’z-zende; o (erkek), çakmağı ayakları altına koydu. اِرْتَجَلَ خُطْبَةً/irtecele ḥuḥbeten; o (erkek), konuşmayı hazırlamadan yaptı. اِرْتَجَلَ بِرَأْيِهِ/irtecele bi-re’iyhi; o

(erkek), kimsenin müşaveresini yapmadan ve istişare etmeden karar almış. اِرْتَجَلَ/irtecele 'n-nehāru; güneş yükseldi. اِرْتَجَلَ رَجُلٌ/irtecel recleke; sen (erkek), işine bak. Lane (1953, s. 1044)

KM: اِرْتَجَلَ الشَّاةُ/irtecele 'ş-şāte; o (erkek), koyunu ayaklarından bağlayıp astı. اِرْتَجَلَ بِرَأْيِهِ/irtecele bi-re 'iyhi; o (erkek), kimsenin müşaveresini yapmadan ve istişare etmeden karar almış. اِرْتَجَلَ الرَّزْدَ/irtecele 'z-zende; o (erkek), çakmağı ayakları altına koydu. اِرْتَجَلَ الْفَرَسُ/irtecele 'l-feresu; at, eşkin ile yorga arasında yürüdü. اِرْتَجَلَ/irtecele; o (erkek), kazanda yemek pişirdi. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 494)

KMT: “اِلْرِتِجَالُ/el-irticālu; ifti'āl vezninde, تَرَجُّلٌ/tereccul gibi çakmağı ayakları altına koymak: اِرْتَجَلَ الرَّزْدَ/irtecele 'z-zende; çakmağı ayakları altına koydu. Arap tairesi, çakmağı ağaçtan ittiiaz eylemleriyle yukarıya geleni eliyle tutup aşağısını ayağı altına koyarak çıkarlar.” Âsım Efendi (2013, s. 4508)

اِرْتِجَالُ/irticālun; 1. Koyun makulesi ile hayvanın ayaklarını bağlamak, yani koyunu kestikten sonra ayaklarından asmak: اِرْتَجَلَ الشَّاةُ/irtecele 'ş-şāte; koyunu ayaklarından bağlayıp astı. 2. Doğaçlamayla söz söylemek, hazırcevap vermek: اِرْتَجَلَ الْكَلَامَ/irtecele 'l-kelāme; hazırcevap verdi. 3. Bir adam, kimsenin müşaveresini yapmadan ve istişare etmeden amel eylemektir: اِرْتَجَلَ بِرَأْيِهِ/irtecele bi-re 'iyhi; o, kimsenin müşaveresini yapmadan ve istişare etmeden amel eyledi. 4. At eşkin ile yorga beyninde nakletmek: اِرْتَجَلَ الْفَرَسُ/irtecele 'l-feresu; at eşkin ile yorga beyninde nakletti. 5. Kazanda yemek pişirmek: اِرْتَجَلَ الطَّبَّاحُ/irtecele 't-tabbāhu; aşçı, kazanda yemek pişirdi. Âsım Efendi (2013, s. 4508)

MLAM: “اِرْتَجَلَ/irtecele; yürüdü, yayan gitti. يَرْتَجِلُ/yertecilu; yürüyor, yürür, yayan gidiyor, yayan gider. اِرْتِجَالًا/irticālen; yürümek, yayan gitmek مُرْتَجِلٌ/murtecilun; yürüyen, yayan giden. مُرْتَجِلٌ/murtecelun; yayan gidilen: اِرْتَجَلَ الْمُسَافِرُ/irtecele 'l-musāfiru; misafir (erkek), yayan gitti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 864)

İrticāl'ın diğier anlamı; “Bir şeyi doğaçlama söylemek veya oluşturmak: اِرْتَجَلَ اِرْتِجَالًا/irtecele hîṭāban; konuşmayı doğaçlama söyledi. اِرْتَجَلَ لَحْنًا مُوسِيقِيًّا/irtecele lahnen musikiyyan; musiki bir ezgiyi doğaçlama olarak çaldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 864)

[<Ar. *irticāl* /r-c-l ‘yürüdü, yayan gitti’] Türkçede kullanılan *irtical* sözcüğü, sadece “doğaç” anlamı Arapçadan alınmıştır. Dolayısıyla bu sözcük, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

irticalen اِرتِجَالاً/irticālan

“zf. Doğaçlama: ‘önünde tek kâğıt olmadan irticalen konuştu.’ - H. Taner.” TS (2011, s. 1205)

irtical maddesine bkn.

İrticalen, Arapçada zarf olarak kullanılmadığı için Türkçeleştirilmiştir.

irtifa اِرْتِفَاع/irtifā‘

“a. 1. Yükseklik: ‘Bir binadan hiçbir tesirle yıkılmasa yalnız irtifası yüzünden çökebileceği niçin hatırına gelmiyor?’ - N. F. Kısakürek. 2. coğ. Yükselti.” TS (2011, s. 1205)

AEL: “ارتَفَعَ/irtefa‘a; yükseldi, yüksekte oldu, yüceldi, ulvi oldu, yüksek bir yerin üstüne oldu, yukarıda oldu. ارتَفَعَ فِي نَفْسِهِ/irtefa‘a fī nefsihi; o (erkek), ona tenezzül etmedi. ارتَفَعَ قَدْرُهُ/irtefa‘a kadruhu; onun (erkeğin), makamı yükseldi. اِرْتَفَعَتِ الشَّمْسُ/irtefa‘ati’z-zuḥā; güneş yükseldi. اِرْتَفَعَ السَّعْرُ/irtefa‘a’s-si’ru; fiyat yükseldi, pahalandı.” Lane (1953, s. 1123)

KM: “اِرْتَفَعَهُ فَارْتَفَعَ/irtefa‘ahu fe’rtefa‘a; o (erkek), onu yukarı kaldırdı, o da yukarıda oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 494)

KMT: “اِلِرْتِفَاعُ/el-irtifā‘u; 1. kaldırmak anlamındadır müt‘addîdir: اِرْتَفَعَهُ/irtefa‘ahu; onu kaldırdı. 2. Yukarı kalkmak: رَفَعَهُ فَارْتَفَعَ/refa‘ahu fe-irtefa‘a; onu kaldırdı, o da yukarı kalktı.” Âsım Efendi (2013, s. 3351)

MLAM: “ارتَفَعَ/irtefa‘a; yükseldi. يَرْتَفِعُ/yerteḥi‘u; yükseliyor, yükselir. اِرْتِفَاعًا/irtifā‘an; yükselmek. مُرْتَفِعٌ/murteḥi‘un; yükselen. إِلَيْهِ/irtefa‘a ileyhi; ona yükselinen: اِرْتَفَعَ صَوْتُهُ/irtefa‘a şavtuhu; onun (erkeğin) sesi yükseldi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 917)

irtifā‘ın diğer anlamları; “1. Pahalalanmak: اِرْتَفَعَ السَّعْرُ/irtefa‘a’s-si’ru; fiyat yükselmiş. 2. Rütbe, unvan vb. ilerlemek: اِرْتَفَعَ الْمُوظَّفُ/irtefa‘a’l-muvāzafu; memur

(erkek), (işinde) yükseldi. 3. Son bulmak: ارْتَفَعَ الْخَطَرُ/irtefa‘a ‘l-ḥaṭaru; tehlike son buldu. 4. a. Yükseklik.” Ahmet Muhtar (2008, s. 917)

[<Ar. *irtifā‘* √*r-f-* ‘yükseltti, yukarı kaldırdı, kaldırıp taşıdı, sıvadı, çekti, yüceltti, şerefliendirdi, yerini değiştirdi, kaldırdı, iptal etti’] Yukarıdaki verilen malumata göre; *irtifa* sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır.

irtifak ارتفاق/irtifāk

“a. esk. Dayanma.” TS (2011, s. 1205)

→ *irtifak hakkı, kat irtifakı* TS (2011, s. 1205)

AEL: “ارتَفَقَ بِهِ/irtefaḳa; رَفَقًا/rifḳan; o (erkek), merhamet istedi, yardım istedi. /irtefaḳa bihi; ondan yararlandı. ارْتَفَقَ/irtefaḳa; مَرَفَقًا/mirfaḳ; o (erkek), dirseğe dayandı veya yastığa dayadı, dolu duruma geldi.” Lane (1953, s. 1126)

KM: “الرَّجُلُ ارْتَفَقَ/irtefaḳa ‘r-reculu; adam, dirseğine veya yastığa yaslandı. ارْتَفَقَ/irtefaḳa; doldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 522)

KMT: “الْإِرْتِفَاقُ/el-irtifāḳu; ifiti‘āl vezninde, 1. (Bir kimse) dirseğine veya koltuk yastığına yaslanmak: الرَّجُلُ ارْتَفَقَ/irtefaḳa ‘r-reculu; adam, dirseğine veya yastığa yaslandı. 2. Dolmak: ارْتَفَقَ الْإِنَاءُ/irtefaḳa ‘l-inā‘u; kap doldu.” Âsım Efendi (2013, s. 3998)

MLAM: “ارتَفَقَ/irtefaḳa; faydalandı. يَرْتَفِقُ/yertefiḳu; faydalaniyor, faydalanır. ارْتِفَاقًا/irtifāḳan; faydalanmak. مَرْتَفِقًا/murtefiḳun; faydalayan. مَرْتَفَقًا بِهِ/murtafaḳun bihi; faydalanan: ارْتَفَقَ بِعِلْمِهِ/irtefaḳa bi-‘ilmihi; ilminden faydalandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 920)

irtifāk’ın diğer anlamları; “1. Arkadaşlık, dostluk kurmak: ارْتَفَقُوا فِي رَحْلَةٍ/irtafaḳū fî riḥleti ‘l-ḥacci; Hac yolculuğunda arkadaşlık kurdular. 2. (Bir kimse) dirseğine yaslanmak, dayanmak: ارْتَفَقَ عَلَيْهِ/irtefaḳa ‘aleyhi; o (erkek), dirseğine yaslandı. 3. Sığınmak, yardım istemek: ارْتَفَقَ عَلَى عَظْفِهِ/irtefaḳa ‘alā ‘aṭfihi; o (erkek), onun merhametine sığındı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 920)

[<Ar. *irtifāk* √*r-f-k* ‘dirseğe vurdu, yumuşak ve nazik davrandı, (yavaş bir şekilde) yürüdü’] Geçen sözlüklerde “Dayanma” manasına rastlanmamaktadır. “Dayanma” anlamının sadece Türkçeye ait bir anlam olduğu düşünülmektedir. Bundan yola çıkarak *irtifa* sözcüğü, anlamı başkalaşmıştır.

irtifak hakkı

“is. huk. Başkasının arsa, yol, bahçe vb. taşınmaz malından belirli bir yoldan yararlanma hakkı.” TS (2011, s. 1205)

[<Ar. *irtifāk* + Ar. *ḥaqq* + Tr. -ı (i.3tk)] *İrtifak hakkı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

irtihal ارتحال/irtiḥāl

“a. esk. Ölüm. **irtihal etmek** ölmek.” TS (2011, s. 1205)

AEL: ارتحال/irtaḥalehu; o (erkek), devenin üstüne راحل/raḥlun; eyer koydu, eyer vurdu. إِنَّ ابْنِي ارتحلت البعير/irtaḥaltu ‘l-ba ‘īre; yolculuğumda devenin üstüne bindim. ابنی ارتحلتني/inne ibnī irtaḥalenī; oğlum, beni sırt üstü taşıdı. فُلَانُ امْرَأًا مَا يُطِيقُهُ/irtaḥale fulānun emren mā yuṭīquhu; bu cümlelerin kelimesi kelimesini çevrildiğinde şöyle; “Adam, dayanamayacağı bir işe bindi.” olur. Türkçedeki anlamı ise; “Adam, üstesinden gelemeyeceği işe girdi.”. ارتحال/irtaḥalehu ‘l-ḥummā; bu cümle de sözcük sözcüğüne tercüme edildiğinde “Humma, ona binmiş.” şeklinde çevrilmektedir. Fakat anlamı anlamına çevrildiğinde ise; “Hummayla yakalanmış.” biçiminde olmaktadır. ارتحال/irtaḥale ‘ani ‘l-mekāni; o (erkek), (bu) yerden (çok uzak bir yere) gidip göçtü. Lane (1953, s. 1053)

KM: ارتحال/irtaḥalehu; o (erkek), deveye eyer vurdu. ارتحال/irtaḥale ‘l-ba ‘īru; deve asla durmayıp yel gibi esip gitti. ارتحال/irtaḥale ‘l-ḳavmu ‘ani ‘l-mekāni; kavim, başka yere göçmüş.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 522)

KMT: الارتحال/el-irtiḥālu; ifiti‘āl vezninde, 1. Deveye palan vurmak: ارتحال/irtaḥale ‘l-ba ‘īre; deveye palan vurdu. 2. Deve asla durmayıp yel gibi esip gitmek: ارتحال/irtaḥale ‘l-ba ‘īru; deve asla durmayıp yel gibi esip gitti. 3. Göçmek: ارتحال/irtaḥale ‘l-ḳavmu ‘ani ‘l-mekāni; kavim, başka yere göçmüş. Âsım Efendi (2013, s. 4511)

MLAM: ارتحال/irtaḥale; başka bir yere göç etti, başka bir yere gitti, taşındı. يرتحل/yertaḥilu; başka bir yere göç ediyor, eder, başka bir yere gidiyor, gider, taşınıyor, taşınır. ارتحال/irtiḥālen; başka bir yere göç etmek, başka bir yere gitmek, taşınmak. مارتحل/murtaḥilun; başka bir yere göç eden, başka bir yere giden, taşınan.

ارْتَحَلَ الشَّخْصُ إِلَى بَلَدٍ /murtahāhun; göç edilen yer, gidilen yer, taşınılan yer: ارْتَحَلْتُ هَذِهِ الْأَسْرَةَ إِلَى /irtahāle's-şahşu ilā beledun mā; adam başka bir ülkeye göç etti. ارْتَحَلَتْ هَازِيهَ الْقَرْيَةِ /irtahālet haẓihi'l-usretu ilā ẓaryetihā; (bu) aile köyüne taşındı. Ahmet Muhtar (2008, s. 870)

irtihāl'ın diğer anlamları; 1. Eyer vurmak: ارْتَحَلَ الْبَعِيرُ /irtahāle'l-ba'iru; deveye eyer vurdu. 2. Terk etmek: ارْتَحَلَ الشَّخْصُ عَنِ الْبَلَدِ /irtahāle's-şahşu 'an'l-beledi; adam bu ülkeyi terk etti. 3. Ölmek: ارْتَحَلَ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ /irtahāle ilā riḥmeti'llāhi; allah'ın merhametine göç etti, öldü. 4. Bir çocuğun, babasının sırtına binmesi: ارْتَحَلَ الطِّفْلُ أَبَاهُ /irtahāle't-ṭiflu ebāhu; erkek çocuk, babasının sırtına bindi. Ahmet Muhtar (2008, s. 870)

[<Ar. *irtihāl* √ *r-h-l* 'gitti, yola çıktı, ayrıldı, göç etti'] *İrtihal*'ın sadece bir anlamını "Ölüm" alıp Türkçeye göç etmiş. Bundan dolayı anlamı daralmıştır.

irtikāb ارتكاب /irtikāb

"a. esk. 1. Kötü iş yapma, kötülük etme. 2. Yiyicilik. 3. Yalan söyleme, hile yapma." TS (2011, s. 1205-1206)

AEL: ارْتَكَبَ السَّيْفِيَّةَ /irtekebe's-sefīnete; o (erkek), gemiye bindi. ارْتَكَبَ أَمْرًا /irtekebe emren; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevrilince; "Büyük (kötü) bir şeye bindi." Türkçedeki anlamı ise şöyle olur; "Büyük (kötü) bir şey yapmış." Lane (1953, s. 1142)

KM: ارْتَكَبَ الدَّنْبَ /irtekebe'd-zenbe; o (erkek), ona bindi. ارْتَكَبَهُ /irtekebehu; o (erkek), günahı işledi." el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 527)

KMT: ارْتَكَبَ /irtekebehu; o (erkek), ona bindi. ارْتَكَبَ الدَّنْبَ /irtekebe'd-zenbe; o (erkek), günahı işledi." Âsım Efendi (2013, s. 431)

MLAM: ارْتَكَبَ /irtekebe; kötü iş yaptı, kötülük etti, günah işledi. يَرْتَكِبُ /yertekibu; kötü iş yapıyor, yapar, kötülük ediyor, eder, günah işliyor, günah işler. ارْتَكَبَ /irtikāben; kötü iş yapmak, kötülük etmek, günah işlemek. ارْتَكَبَ /murtekibun; kötü iş yapan, kötülük eden, günah işleyen. ارْتَكَبَ /murtekebun; yapılan kötülük, işlenen günah: ارْتَكَبَ دَنْبًا /irtekebe zenben; günah işledi. ارْتَكَبَ حَطًّا /irtekebe ḥaṭa'an; Ahmet Muhtar (2008, s. 932)

[<Ar. *irtikāb* √*r-k-b* ‘(dizine) vurdu, (uçak, araba, hayvan vb.) bindi, girişti, işledi, peşine düştü, takip etti’] Üstte tespit edilen bilgilere göre; *irtikap*, hem Türkçede hem Arapçada örtüşen anlamlarla kullanılmıştır.

irtisam اِرتِسَام/irtisām

“a. esk. 1. Resmi çıkma, resmi çizilme 2. mat. İz düşümü.” TS (2011, s. 1206)

AEL: “ms. اِرتِسَام/irtisāmun, لَهُ فَارْتَسَمَ/resemtu lehu fe’rteseme; ben, ona yol gösterdim veya emir verdim, o da emri verdiğim gibi yaptı, bu emre itaat etti. اِرتَسَمَ/irteseme; o (erkek), Allah’a tekbir getirdi, sığındı, dua etti. اِرتَسَمَ/irteseme; o (erkek), (bir şeyi) damgaladı.” Lane (1953, s. 1085)

KM: “اِمْرَهُ بِه فَارْتَسَمَ/emerehu bihi fe’rteseme; o (erkek), onu onunla emretti, o da (verilen emire göre) yaptı, ondan tam istendiği gibi yaptı. اِلْاِرتِسَام/el-irtisāmu; Allah’a tekbir getirmek, sığınmak ve dua etmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 508)

KMT: اِلْاِرتِسَام/el-irtisāmu; ifiti’āl vezninde, 1. bir adamın emir verdiği nesneye imtisal etmek: لَهُ فَارْتَسَمَ/resemtu lehu ferteseme; ona emir verdi, o da imtisal etti. 2. Allah’a tekbir getirmek, sığınmak ve dua etmek: اِرتَسَمَ لِلّٰهِ تَعَالٰی/irteseme lilāhu ta’ālā; Allah’a tekbir getirdi, sığındı ve dua etti. Âsım Efendi (2013, s. 4998)

MLAM: “اِرتَسَمَ/irteseme; izinden yürüdü. اِرتَسَمَ/yertesimu; izinden yürüyor, izinden yürür. اِرتِسَامًا/irtisāmen; izinden yürümek. مُرْتَسِمًا/murtesimun; izinden yürüyen. مُرْتَسِمًا/murtesemun; izinden yürünen; اِنَا اِرْتَسِمَ مَرْسِمَكَ/enā ertesimu mersimek; ben, senin izinden yürüyorum.” Ahmet Muhtar (2008, s. 890)

irtisām’ın diğer anlamları ise; “1. Hristiyanlıkta papaz olmak. 2. Uymak, riayet etmek: اِرتَسَمَ الْاَمْرَ/irteseme’l-emre; o (erkek), bu emre uydu. 3. Görünmek, izlenim uyandırmak: اِرتَسَمَ الْخَوْفَ عَلٰی وَجْهِه/irteseme’l-hayfu ‘alā vechihi; onun (erkeğin) yüzünde korku görüldü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 890)

[<Ar. *irtisām* √*r-s-m* ‘çizdi, yazdı, resmetti, (plan vb.) hazırladı, vafsetti, planladı, örnek tasarladı] *İrtisam*, Arapça bir sözcüktür. Ancak Türkçede her iki anlamı “Resmi çıkma, resmi çizilme ve iz düşümü” geçen sözlüklerde kullanılmamaktadır. Bu anlamlara, Web sözlüklerinde de rastlanmamaktadır. Bundan dolayı, *irtisam* Arapçadan Türkçeye geçerken eski anlamını yitirip yeni anlamlar kazanmıştır.

irtişa اِرتِشَاء/irtiṣāʾ

“a. esk. Rüşvet alma, rüşvet yeme.” TS (2011, s. 1206)

AEL: “ارْتَشَى/irteşā; o (erkek), رِشْوَةٌ/rişvetun; rüşvet aldı.” Lane (1953, s. 1091)

KM: “ارْتَشَى/irteşā; o (erkek), rüşvet aldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 510)

KMT: “رِشْوَةٌ فَارْتَشَى/el-irtişā’u; ifiti’âl vezninde, rüşvet almak: رِشْوَةٌ فَارْتَشَى/reşāhu ferteşā; ona rüşvet verdi, o da aldı.” Âsım Efendi (2013, s. 5769)

MLAM: “ارْتَشَى/irteşā; rüşvet aldı. يَرْتَشِي/verteşî; rüşvet alıyor, alır. ارْتَشَى/irteşi; rüşvet al. ارْتِشَاءٌ/irtişā’en; rüşvet almak. مُرْتَشِي/murteşîn; rüşvet alan. مُرْتَشَى/murteşān; onun için rüşvet verilmiş veya alınmış: ارْتَشَى الْمُوظَّفُ/irteşā’l-muvazafu; memur (erkek) rüşvet aldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 897)

[<Ar. irtişā’ √r-ş-ū ‘rüşvet verdi’] Üstte verilen bilgilere göre, Türkçede kullanılan irtişa Arapçada aynı anlamıyla kullanılmıştır.

isabet اِصَابَةٌ/işābe

a. 1. Hedefe varma, hedefi vurma: *Bir kurşun isabetiyle öldü.* 2. Piyango vb. şans oyunlarında kazanma, çıkma, vurma. 3. Öneri, düşünce veya söz yerinde olma: “Gönderilecek askerin sekiz tabur olmasında büyük isabet vardır.” - S. Birsal. 4. Yanılmama. 5. Güzel rastlantı: *Bize uğramanız isabet, biz de sizi arıyorduk.* 6. ünl. “Çok güzel, iyi oldu” anlamlarında kullanılan bir seslenme sözü. **isabet almak** vurulmak, yaralanmak: *Düşman uçağı isabet aldı.* **isabet etmek 1)** nişan alınan yere değmek, rastlamak: *Kurşun hedefe isabet etti.* 2) Çıkmak: *Piyangodan yüz bin lira isabet etti.* 3) yerinde iş görmüş olmak: “O hâlde yalnız çıkmış olduğuma çok isabet etmişim.” - H. E. Adıvar. 4) belli bir yerde bulunmak, yer almak: “Adliyenin arka taraflarına isabet eden, şehrin gürültüsünü duymayan, sağır, muhafız bir odasına idik.” - H. S. Tanrıöver. **isabet oldu** “yerinde, tam isteğe uygun” anlamında kullanılan bir söz. TS (2011, s. 1206)

AEL: ms. اِصَابَةٌ/işābeten, اِصَابَ/aşābe; o (erkek), aşağı indirdi. اِصَابَ الْقِرْطَاسَ/aşābe’l-kirṭāse; o (erkek), küçük deveye isabet etti. اِصَابَهُ أَمْرًا/aşābehu emren; onun (erkeğin) başına kötü bir olay gelmiş. اِصَابَهُ الشَّيْءُ/aşābe’ş-şey’u; şey onu etkiledi. مَرَضٌ اِصَابَهُ/aşābehu marazun; o (erkek), hastalandı. اِصَابَ فِي قَوْلِهِ/aşābe fî kavlihi; o (erkek), isabetli bir söz söyledi. اِصَابَ مِنَ الْمَالِ/aşābe mine’l-māle; o (erkek), paradan faydalandı. اِصَابَهُ بِحَيْرٍ/aşābehu bi-ḥayrin; o (erkek), ona iyilik yaptı. Lane (1953, s. 1740)

KM: الإصَابَةُ/el-işābetu; hedefe isabet etmek, hedefe ulaşmak, aşağıya doğru indirmek, isabetli iş işlemek ya da isabetli söz söylemek, isabetli şeye ulaşmak istemek, muhtaç olmak, birinin başına kötü bir şey gelmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 760)

KMT: الإصَابَةُ/el-işābetu; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesneye gereği gibi doğruluğuna varıp erişmek: أَصَابَ السَّهْمُ الرَّمِيَّةَ/aşābe’s-sehmu’r-remiyyete; ok, ava gereği gibi doğruluğuna varıp erişti. 2. Bir nesneyi aşağıya doğru indirmek: أَصَابَهُ/aşābehu; onu aşağıya indirdi. 3. Bir şavāb; doğru iş işlemek ya da şavāb; doğru söz söylemek: أَصَابَ الرَّجُلُ/aşābe’r-reculu; adam, doğru iş işledi veya doğru söz söyledi. 4. صَوَابٌ/şavābun; doğruyu murad eylemek: أَصَابَ الرَّجُلُ/aşābe’r-reculu; adam doğruyu istedi. Ama Mişbāh’ta mutlak irade ile açıklanmıştır: أَصَابَ الرَّجُلُ/aşābe’r-reculu; adam (bir şeyi) istedi. 5. Bulmak: أَصَابَ الشَّيْءَ/aşābe’s-şey’e; şeyi buldu. 6. Kökten koparıp çıkarmak ki bir nesneyi yok etmekten ibarettir: أَصَابَهُ/aşābehu; onu yok etti. 7. (Bir kimsenin) bir afet ve musibetten dolayı acı çekmek ve kederlenmek: أَصَابَ الدَّهْرُ بِنُفُوسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ/aşābe’d-dehru bi-nufūsihim ve emvālihim; kendilerinde ve mallarında musibet olunca çok acı çektiler. Âsım Efendi (2013, s. 506)

MLAM: أَصَابَ/aşābe; isabetli iş işledi veya isabetli söz söyledi. يُصِيبُ/yuşibu; isabetli iş işler, işliyor veya isabetli söz söyler, söylüyor. أَصِيبُ/eşib; isabetli iş işle veya isabetli söz söyle. إِصَابَةٌ/işābeten ve صَوَابٌ/şavāban; isabetli iş işlemek veya isabetli söz söylemek. مُصِيبٌ/muşībun; isabetli iş işleyen veya isabetli söz söyleyen مُصَابٌ/muşābun; yapılan doğru iş veya söylenen doğru söz: أَصَابَ فِي قَوْلِهِ/aşābe fî kavlihi; o (erkek), isabetli söz söylemiş. Ahmet Muhtar (2008, s. 1328)

işābe’nin diğer anlamları; 1. Hedefe isabet etmek: أَصَابَ السَّهْمُ الْهَدَفَ/aşābe’s-sehmu’l-hedefe; ok hedefe isabet etti. 2. Elde etmek, ulaşmak: أَصَابَ مُرَادَهُ/aşābe murādehu; o (erkek), istediğini elde etti. 3. Başına bir musibet gelmek: أَصَابَتْهُ أَصَابَةٌ/aşābethu muşībetun; başına (erkeğe) bir musibet gelmiş. 4. Gözü değmek: أَصَابَ أَصَابَتْهُ/aşābe’l-ğaniyye bi-’aynihi; zengine gözü değdi. 5. Almak, kazanmak: أَصَابَ مِنَ الْعِلْمِ/aşābe min’l-’ilmi; o (erkek), ilimden aldı. 6. Eğlenmek: أَصَابَ الرَّجُلُ مِنْ زَوْجَتِهِ/aşābe’r-raculu min zevcetihi; adam eşiyle eğlendi. 7. is. Kazazede. 8. is. tıp, Hastalık. Ahmet Muhtar (2008, s. 1328)

[<Ar. işābe √ ş-ū-b ‘yağmur yağdı, -vurdu, isabet ettirdi, (görüş vb.) isabetli oldu’] Türkçede isabet’in anlamlarından biri de“Hedefe varma, hedefi vurma”dır. Bu

anlam, Arapçadaki anlamıyla “Hedefe isabet etmek, hedefe ulaşmak” örtüşmektedir. Ancak *isabet*, Arapçada anlamları bırakarak Türkçede anlam genişlemesine uğramıştır.

isabetli

“sf. Yerine düşmüş, yerinde, uygun: İsabetli bir karar aldılar.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *işābet* + Tr. -li (iiye)] *İsabetli*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiştir.

isabetlilik

“is. İsabetli olma durumu.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *işābet* + Tr. -li (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İsabetlilik*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

isabetsiz

“sf. Yerinde olmayan, uygun düşmeyen, yersiz.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *işābet* + Tr. -siz (iiye)] *İsabetsiz*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

isabetsizlik

“is. İsabetsiz olma durumu: ‘Bu konserde mevcut enstrümanlarda tam bir isabetsizlik mevcuttu.’ - A. H. Çelebi.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *işābet* + Tr. -siz (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İsabetsizlik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isal إيصال/İşāl

“a. esk. Ulaştırma.” TS (2011, s. 1206)

AEL: “أَوْصَلَهُ/evşalehu; o (erkek), onu erіştirdi, ulaştırdı veya yetiştirdi.” Lane (1953, s. 3055)

KM: “أَوْصَلَهُ/evşalehu; o (erkek), onu erіştirdi, ulaştırdı veya yetiştirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1402)

KMT: “الْإِيصَالُ/el-îşālu; hemzenin kesriyle, erіştirmek ve ulaştırmak anlamındadır: أَوْصَلَهُ/evşalehu; onu erіştirdi ve ulaştırdı.” Âsım Efendi (2013, s. 4814)

MLAM: “أَوْصَلَ/evşale; ulaştırdı. يُوصِلُ/yuvşilu; ulaştırıyor, ulaştırır. إِيصَالَ/īşālen; ulaştırmak. مُوَصِّلٌ/muvşilun; ulaştıran. مُوَصَّلٌ/mūşalun; ulaştırılan: حَقَّهُ/evşale ḥaqqahu; o (erkek), ona hakkını ulaştırdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2449)

īşāl’ın diğer anlamları ise; “1. Eşlik etmek: أَوْصَلَهُ إِلَى الْبَابِ/evşalehu ilā’l-bābe; o (erkek), ona (erkeğe) kapıya kadar eşlik etti. 2. is. t. īşāl, ç. إِيصَالَاتٌ/īşālātun; makbuz. 3. is. Senet.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2450)

[<Ar. īşāl √v-ş-l ‘vardı, ulaştı, erişti, mensup oldu’] Yukarıdaki bilgilere göre; *isal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

isale إِسَالَة/isāle

“a. esk. Akıtma.” TS (2011, s. 1206)

AEL: “ms. إِسَالَة/isāletun, إِسَالَهُ/esālehu; o (erkek), onu akıttı. وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ/ve eselnā lehu ‘ayne’l-kiṭri; ve ona bakırı akıcı hale getirdik. Lane (1953, s. 1486)

KM: “إِسَالَهُ/esālehu; o (erkek), onu akıttı. غَرَارَ النَّصْلِ/esāle girār’n-naşli; o (erkek), temrenin yalmanı düzeltip uzattı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 660)

KMT: “الإِسَالَة/el-isāletu; 1. Akıtmak: إِسَالَهُ/esālehu; onu akıttı. 2. Temrenin yalmanı düzeltip uzatmak: غَرَارَ النَّصْلِ/esāle girār’n-naşli; temrenin yalmanı düzeltip uzattı.” Âsım Efendi (2013, s. 4570)

MLAM: “أَسَالَ/esāle; akıttı. يُسِيلُ/yusilu; akıtıyor, akıtır. أَسِيلٌ/esil; akıt. إِسَالَةً/isāleten; akıtmak. مُسِيلٌ/musīlun; akıtan. مُسَالٌ/musālun; akıtılan: أَسَالَ الْمَاءَ/esāle’l-mā’e; o (erkek), suyu akıttı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1150)

isāle’nin diğer anlamları ise; “1. Eritmek: أَسَالَ الْمَادَّةَ/esāle’l-māddete; o (erkek), bu şeyi eritti. 2. Gaz maddesini sıvı maddesine dönüştürmek.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1150)

[<Ar. isāle √s-y-l ‘eridi, (su vb.) aktı, sıvıya dönüştü, döküldü’] Yukarıdaki bilgilere göre; *isale* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

isevi عِصْوِي/İsevî

“öz. a. din b. Hristyan.” TS (2011, s. 1206)

AEL: geçmemektedir.

KM: “عيسى/’*tsā*’ya ism-i mensuptur.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 930)

KMT: “عيسى/’*tsā*’ya ism-i mensuptur.” Âsım Efendi (2013, s. 2674)

MLAM: bulunmamaktadır.

[<Ar. *’tseviyy* √ *’tsā + ya’n-neseb*] *’tsevi*, Arapçadır. Fakat Arapçada fazla yaygın değildir.

isevilik

“is. Hristiyanlık.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *’tseviyy* + Tr. *-lik (üye)*] *İsevilik* yapım eki alarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ishal اسهال/ishāl

“a. Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarma, sürgün, ötürük, iç sürme, cır cır, amel, linet, **kabız** karşıtı. **ishal olmak** amel olmak, sürgün olmak, bağırsakları bozmak.” TS (2011, s. 1206)

AEL: “أُسْهِلَ بَطْنُهُ/ushile baṭnahu; onun (erkeğin) karnı ishal oldu. أُسْهِلُوا/eshelū; düz ve engebesiz bir yere vardılar, (ona) (erkeğe) yumuşaklıkla davrandılar.” Lane (1953, s. 1453)

KM: “أُسْهِلُوا/eshelū; düz ve engebesiz bir yere vardılar. أُسْهِلَ الرَّجُلُ/ushile’r-raculu; adam ishal oldu. أُسْهِلَهُ الدَّوَاءُ/eshelehu’d-devā’u; ilaç, onun (erkeğin) bağırsaklarını bozdu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 650)

KMT: “الْإِسْهَالُ/el-ishālu; hemzenin kesriyle, 1. Düz ve mülayim yere varmak: أُسْهِلَ الْقَوْمُ/eshale’l-ḳavmu; kavim düz ve mülayim yere vardı. 2. (Tabiat) mülayim olup sürmek: أُسْهِلَ الرَّجُلُ/eshale’r-raculu; adam tabiatı mülayim olup sürdü. 3. Deva nesne tabiatı mülayim edip sürmek: أُسْهِلَهُ الدَّوَاءُ/eshelehu’d-devā’u; ilaç, onu mülayim edip sürdü. Âsım Efendi (2013, s. 4569)

MLAM: “أُسْهِلَ/eshele; kolaylaştırdı. يُسْهِلُ/yushilu; kolaylaştırıyor, kolaylaştırır. اِسْهَالًا/ishālen; kolaylaştırmak. مُسْهِلٌ/mushilun; kolaylaştırıcı. مُسْهِلٌ/mushelun; kolaylaştırılan: أُسْهِلَ الشَّيْءَ/eshele’s-şey’e; o (erkek), bu şeyi kolaylaştırdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1125)

ishāl'ın diğer anlamları; “1. Düz ve engebesiz yere gelmek: *أَسْهَلَ الشَّخْصُ/eshēle 'ş-şahşu*; adam düz yere geldi. 2. İshal olmak, müshil ilaç vb. karnı ishal etmek: *أَسْهَلُهُ تَنَاوُلُ/eshēlehu tenāvilu 't-ṭa 'āmu'd-desimu*; o (erkek), yağlı yemek yemesi(nden dolayı) karnı ishal etti. 3. is. İshal.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1125)

[<Ar. *ishāl* √s-h-l ‘(iş, davranış vb.) kolay oldu, kolaylaştı’] Yukarıda tespit edilen bilgilere göre, *ishal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ishalli

“sf. İshali olan.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *ishāl* + Tr. -li (iiye)] *İshalli*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

isim اسم/ism

a. 1. Ad (I). 2. mec. Kişi, insan: “Biz eskidikçe yaşlarımız yirmiden yirmi bire, yirmi birden yirmi ikiye bastıkça yeni yüzler, yeni isimler katılıyor aramıza.” - Y. Z. Ortaç. 3. db. Ad (I). **isim koymak** (veya **takmak** veya **koymak**) adlandırmak. **isim yapmak** ad yapmak. **ismi çıkmak** adı çıkmak: “Ama siz ecnebler ismi çıkmış yerlerden hoşlanırsınız.” - S. F. Abasıyanık. **ismi geçmek** adı geçmek. **ismi gibi bilmek** adı gibi bilmek. **ismi lazım değil** “adının anılması gerekmiyor” anlamında kullanılan bir söz. **ismi (bile) olmamak** adı (bile) olmamak. **ismi var cismi yok 1)** sözü edilen ancak gerçekte var olmayan; 2) adı olmasına karşın görevini, etkinliğini yerine getirmeyen. **ismini bağışlamak** adını bağışlamak. **ismini cisini almak** adını, kimliğini belirleyip kaydetmek: “Fabrika sahibinin ismini cisini aldı.” - S. F. Abasıyanık. **ismini cisini bilmemek** tanımamak. **(birinin) ismini vermek** adını vermek. TS (2011, s. 1206)

→ *isim babası, isim cümlesi, isim çekimi, isim durumu, isim gövdesi, isim hakkı, isim hâli, isim kökü, isim tabanı, isim tamlaması, isimden türeme isim, isimden türeme fül, ismiyle müsemma, birleşik isim, cins isim, filden türeme isim, özel isim, somut isim, soyut isim, takma isim, türemiş isim, yalın isim, aile ismi, kod ismi, soy ismi, topluluk ismi* TS(2011, s. 1206)

AEL: “اسْمَاهُ بِفُلَانٍ/*esmāhu bi-fulānen*; o (erkek), onu filanla adlandırdı, çağırdı, ona ad koydu.” Lane (1953, s. 1433)

KM: “t. ism, ç. أَسْمَاءُ/esmā’un ve أَسْمَاءُ/esmāwātun, ç. ç. أَسَامِي/esāmī ve أَسَامٍ/esāmin; bir nesneye, cevherini ayırt etmek için birdenbire ona koyulan lafza denir. أَسْمُ/usmu ’ş-şey’i, اِسْمُ الشَّيْءِ/ismi ’ş-şey’i, سُمُهُ/sumuhu, سُمَاهُ/sumāhu ve سِمَاهُ/simāhu; o (erkek), bu şeye onun alameti ve belirtisiyle ad koydu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 643)

KMT: اِلِسْمُ/el-ismu; hemzenin kesri ve zammıyla ve اِلِسْمُ/el-sumu, ve اِلِسْمَا/es-sumā; 1. Bir nesnenin alameti ve nişanına denir; اِلِسْمُ/’uluvvun; yükseklik anlamından alınmıştır: اِلِسْمُهُ كَذَا وَسُمُهُ وَسُمَاهُ/ismhu kezā ve sumuhu ve sumāhu; onun adı böyledir. 2. Cevher ve arazdan her nesnenin birdenbire koyulan lafzına denir, yekdiğerinden ayırt etmek ve temyiz etmek için, Türkçede adla tabir olunur. ç. أَسْمَاءُ/esmā’un, أَسْمَاءُ/esmāwātun, ç.ç. أَسَامِي/esāmī olur, yā’nın isbatı ve naksıyla. Müellif der ki bunların aslları اِسْمُ/sumuvvun idi ki اِلِسْمُ/’uluvvun; yükseklik manasından türetilmiştir. Âsım Efendi (2013, s. 5806)

MLAM: “اِسْمَا/semā; adlandırdı, ad koydu. اِسْمُو/yesmū; adlandırıyor, adlandırır, ad koyuyor, koyar. اِسْمُ/ismu ve اِسْمُو/semūen; adlandırmak, ad koymak. اِسْمَا/sāmin; adlandıran, ad koyan. اِسْمُو/mesmuvvun; adlandırılan, ad koyulan: اِسْمَا فَلَانًا مُحَمَّدًا/semā fulānen muḥammeden; o (erkek), adama Muhmmmed adını koydu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1114)

İsm’in diğér anlamları ise; “is. t. İsim, ç. أَسْمَاءُ/esmā’un, ç. ç. أَسَامِي/esāmīyyun ve أَسَامٍ/esāmin; 1. Bir şeye veya şahsa onu ayırt etmek için verilen lafız. 2. Ad. 3. Sıfat.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1115)

[<Ar. *ism* √s-m-ū ‘isim koydu’] Türkçede kullanılan *isim*, Arapçadan geçtiğinde anlam genişlemesine uğramıştır. Ancak *isim koymak* (veya *takmak* veya *koymak*), *isim yapmak*, *ismi çıkmak*, *ismi geçmek*, *ismi gibi bilmek*, *ismi lazım değil*, *ismi (bile) olmamak*, *ismi var cismi yok*, *ismini bağışlamak*, *ismini cismini almak*, *ismini cismini bilmemek*, *(birinin) ismini vermek* deyimleri, Türkçeleştirilmiştir.

isim babası

“is. mec. Bir ürüne veya bir kavrama ilk defa ad veren kişi.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *ism* + Tr. *baba* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İsim babası*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

isimci

“sf. fel. Adıcı.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *ism* +Tr. -ci (iiye)] *İsimci*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimcilik

“is. *fel*. Adcılık.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *ism* + Tr. -ci (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İsimcilik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

isim cümlesi

“is. *db*. Ad cümlesi.” TS (2011, s. 1206)

[<Ar. *ism* + Ar. *cumle* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (i.3tk)] *İsim cümlesi*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

isim çekimi

“is. *db*. Ad çekim.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *çekim* + Tr. -i (i.3tk)] *İsim çekimi*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

isimden türeme fiil

“is. *db*. Addan türeme eylem.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. -den (iiye) + Tr. *türeme* + Ar. *fi'l*] *İsimden türeme fiil*, Türkçeleştirilmiştir..

isimden türeme isim

“is. *db*. Addan türeme ad.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. -den (iiye) + Tr. *türeme* + Ar. *ism*] *İsimden türeme isim*, Türkçeleştirilmiştir.

isim durumu

“is. *db*. Ad durumu.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *durum* + Tr. -u (i.3tk)] *İsim durumu*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik kelimedir.

isim gövdesi

“is. db. Ad gövdesi.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *gövde* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (i.3tk)] *İsim gövdesi*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik kelimedir.

isim hakkı

“is. tic. Bir ticarethanenin veya malın adını kullanma karşılığında talep edilen hak, patent hakkı.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Ar. *hak* + Tr. -ı (i.3tk)] *İsim hakkı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

isim hâli

“is. db. Ad durumu.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Ar. *hâl* + Tr. -i (i.3tk)] *İsim hâli*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

isim kökü

“is. db. Ad kökü.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *kök* + Tr. -ü (i.3tk)] *İsim kökü*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik kelimedir.

isimlendirebilme

“is. Adlandırabilme.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. -len (ifye) + Tr. -dir (ffye) + Tr. -ebil (yf) + Tr. -me (fiye)] *İsimlendirebilme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendirebilmek

“(i) Adlandırabilmek.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. -len (ifye) + Tr. -dir (ffye) + Tr. -ebil (yf) + Tr. -mek (fiye)] *İsimlendirebilmek* Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendirilebilme

“is. Adlandırılabilme.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-il* (ef)+ Tr. *-ebil* (yf) + Tr. *-me* (fiye)] *İsimlendirebilme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendirilebilmek

“(nsz) Adlandırılabilmek.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-il* (ef)+ Tr. *-ebil* (yf) + Tr. *-mek* (fiye)] *İsimlendirebilmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendiriliş

“is. Adlandırılış.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-il* (ef)+ Tr. *-iş* (fiye)] *İsimlendiriliş*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendirilme

“is. Adlandırılma.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-il* (ef)+ Tr. *-me* (fiye)] *İsimlendirilme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendirilmek

“(nsz) Adlandırılmak.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-il* (ef)+ Tr. *-mek* (fiye)] *İsimlendirilmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendiriş

“is. Adlandırış.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-iş* (fiye)] *İsimlendiriş*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendiriverme

“is. İsimlendirivermek işi.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-iverme* (tf)] *İsimlendiriverme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendirivermek

“(-i) Adlandırıvermek.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-iverme* (tf)] *İsimlendirivermek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlendirme

“is. Adlandırma.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-me* (fiye)] *İsimlendirme*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

isimlendirmek

“(-i) Adlandırmak.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-dir* (ffye) + Tr. *-mek* (fiye)] *İsimlendirmek*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

isimlenme

“is. Adlanma.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-me* (fiye)] *İsimlenme*, Türkçe bir sözcüktür.

isimlenmek

“(nsz) Adlanmak.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-len* (ifye) + Tr. *-mek* (fiye)] *İsimlenmek*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

isimleşme

“is. Adlaşma.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-leş* (ifye) + Tr. *-me* (fiye)] *İsimleşme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimleşmek

“(nsz) Adlaşmak.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-leş* (ifye) + Tr. *-mek* (fiye)] *İsimleşmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimleştirme

“is. Adlaştırma.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. **ism** + Tr. **-leş** (ifye)+ Tr. **-tir** (ffye) + Tr. **-me** (fiye)] *İsimleştirme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimleştirmek

“(-i) Adlaştırmak.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. **ism** + Tr. **-leş** (ifye)+ Tr. **-tir** (ffye) + Tr. **-mek** (fiye)] *İsimleştirmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimli

“sf. Adlı: ‘*Teslim, bu orijinal isimli kadın dayımın emektar aşçıdır.*’ - R. H. Karay.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. **ism** + Tr. **-li** (iiye)] *İsimli*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlik

“is. Üzerine ad yazılan şey.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. **ism** + Tr. **-lik** (iiye)] *İsimlik*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimlilik

“is. Adlılık.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. **ism** + Tr. **-li** (iiye) + Tr. **-lik** (iiye)] *İsimlilik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimsiz

“sf. Adsız: ‘*İncir ağacının altında her zamanki isimsiz ürpertiyle titriyorum.*’ - Yusuf Ziya Ortaç.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. **ism** + Tr. **-siz** (iiye)] *İsimsiz*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isimsizlik

“is. Adsızlık.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *-siz* (iye) + Tr. *-lik* (iye)] *İsimsizlik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isim tabanı

“is. *dil bil.* Ad tabanı.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *taban* + Tr. *-ı* (i.3tk)] *İsim tabanı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isim tamlaması

“is. *db.* Ad tamlaması.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *ism* + Tr. *tamlama* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İsim tamlaması*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

→ *zincirleme ad tamlaması, zincirleme isim tamlaması* TS (2011, s. 1207)

iskân اسكان/iskān

“ a. 1. Yurtlandırma. 2. Yurtlanma: *İskān izni. iskân etmek* 1) ev, yurt kazandırmak; 2) boş bir yere insan yerleştirmek. *iskâna açmak* kadastrounu, planlarını ve altyapısını bitirip bir bölgeyi inşaat yapmaya hazır duruma getirmek.” TS (2011, s. 1207)

→ *iskân belgesi* TS (2011, s. 1207)

AEL: “أسكنَ/eskene; zayıf, aciz ve güçsüz oldu. أسكنه/eskenehu; o (erkek), onu yerleştirdi. أسكنه/eskenehu; o (şey), onu aciz kılmış, hareketini azaltmış.” Lane(1953, s. 1393)

KM: “أسكنه الدَّارَ/eskenehu 'd-dāru; o (erkek), onun evde sakin olması için karar kıldı. أسكنه الفقرَ/eskenehu 'l-faḡru; fakirlik, onun (erkeğin) hareketini azaltmış. أسكنه الله/eskenehu 'llāhu; Allah, onu (erkeğe) âciz ve zavallı kılsın.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 626)

KMT: الإسكان/el-iskānu; hemzenin kesriyle, 1. Bir adamın bir mahalde sakin olması için karar kılmak: أسكنه الدَّارَ/eskenehu 'd-dāru; evde sakin olması için karar kıldı. 2. Bir adamı yoksullaştırarak ya da fakirleştirerek onun hareketlerini azaltmak anlamındadır: أسكنه الفقرَ/eskenehu 'l-faḡru; fakirlik, onun hareketi azaltmış. Ve مسكينٌ/miskīnun ondan türetilmiştir. 3. Bir adamı miskin kılmak (âciz ve zavallı kılmak): أسكنه الله/eskenehu 'llāhu; Allah, onu âciz ve zavallı kılsın. 4. Sonradan miskin olmak (Âciz olmak): مَا كَانَ مِسْكِينًا

وَأِنَّمَا أَسْكَنْ /mā kāne miskānen ve innemā eskene; o, miskin değildi. Ama sonradan miskin oldu. Âsım Efendi (2013, s. 5393)

MLAM: أَسْكَنْ/eskene; bir kimseye veya bir topluluğa yurt sağladı, onu veya onları yerleştirdi. يُسْكِنُ/yuskinu; bir kimseye veya bir topluluğa yurt sağlıyor, sağlar; onu veya onları yerleştiriyor, yerleştirir. إِسْكَانًا/iskānen; bir kimseye veya bir topluluğa yurt sağlamak, onu veya onları yerleştirmek. مُسْكِنٌ/muskinun; yerleştiren, Bir kimseye veya bir topluluğa yurt sağlayan. مُسْكَنٌ/muskenun; yerleştirilen, sağlanan yurt: أَسْكَنْتُ أَخِي فِي أَهْلِي/eskentu aḥī fī menzili; ben, erkek kardeşimi evime yerleştirdim. Ahmet Muhtar (2008, s. 1086)

iskān'ın diğer anlamları; “1. Durdurmak: أَسْكَنْ لَهَيْبِ النَّارِ/eskene lehīben'-nāri; o (erkek), ateşin alevini durdurdu. 2. nhv. Harfların harekesizce okunulmasıdır: أَسْكَنْ/eskene 'l-ḥarfe; o (erkek), harfi harekesizce okudu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1087)

[<Ar. *iskān* √ s-k-n ‘(rüzgâr, kızgınlık, acı vb. durdu, dindi, sakinleşti, geçti, bir yere yerleşti, harf sakin oldu, sükûn buldu)’] Yukarıda verilen bilgilere göre, Türk diline “Yurtlandırma, yurtlanma” anlamı veren *iskān*'ın Arapçada *iskān*'le anlam benzerliği görülmektedir. Ancak *iskan* kelimesi, Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Ama zaman içerisinde Türkçeye özgü fiil ve yardımcı fiil olan *etmek* ve *açmak*'ı alarak Türkçeleştirilmiştir.

iskān belgesi

“is.Yeni yapılarda oturulabilirlik belgesi.” TS (2011, s. 1207)

[<Ar. *iskān* + Tr. *belge* + Tr. -s (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (i.3tk)] *İskān belgesi*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik kelimedir.

islam اسلام/islām

“öz. a. din b. Müslümanlık.” TS (2011, s. 1209)

→ *İslam gizemciliği, İslam hukuku, şeyhülislam* TS (2011, s. 1209)

AEL: أَسْلَمَ/esleme fī'ta 'āmi; o (erkek), yemeğin (parasını) ödeyiverdi, أَسْلَمَ/esleme lillāhi; o (erkek), Tanrı'ya boyun eğdi, itaat etti. أَسْلَمَ/esleme; o (erkek), Müslüman oldu. اِلْإِسْلَامُ/el-islāmu; Tanrı'nın prensiplerini uygulamaktır. أَسْلَمْتُ عَنْهُ/eslemtu 'anhu; ben (bu işi) onunla uğraştıktan sonra bıraktım. أَسْلَمْتُ مِنَ الْآفَةِ/esleme min 'l-āfeti; o

(erkek), hastalıktan kurtuldu. *أَسْلَمَ إِلَيْهِ الشَّيْءُ/esleme ileyhi 'ş-şey'e*; o (erkek), şeyi ona teslim etti, verdi. *أَسْلَمَ الْعَدُوَّ/esleme 'l- 'aduvve*; o (erkek), düşmanı hakir kıldı. Lane (1953, s. 1413)

KM: *أَسْلَمَ الرَّجُلُ/el-islāmu*; barış. *أَسْلَمَ/esleme 'r-raculu*; adam itaat ve inkıyat etti. *أَسْلَمَ/esleme*; adam, Müslüman oldu. *أَسْلَمَ الْعَدُوَّ/esleme 'l- 'aduvve*; o (erkek), düşmanı hor ve hakir eyledi. *أَسْلَمْتُ عَنْهُ/eslemtu 'anhu*; ben meşgul olduğum şeyi terk ettim. *أَسْلَمَ أَمْرُهُ إِلَى/esleme emrehu ilā 'llāhi ta 'alā*; o (erkek), işini Allah'a havale etti. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 633-634)

KMT: *أَسْلَمَ/el-islāmu*; hemzenin kesriyle, **1.** İtaat ve inkıyat etmek: *أَسْلَمَ الرَّجُلُ/esleme 'r-raculu*; adam itaat ve inkıyat etti. **2.** Müslüman olmak: *أَسْلَمَ الْيَهُودِيُّ/esleme 'l-yehūdiyyu*; Yahudi adam, Müslüman oldu. **3.** Bir adamı hor ve hakir eylemek: *أَسْلَمَ الْعَدُوَّ/esleme 'l- 'aduvve*; düşmanı hor ve hakir eyledi. **4.** Teslim ve tefviz anlamındadır: *أَسْلَمَ أَمْرُهُ إِلَى/esleme emrehu ilā 'llāhi ta 'alā*; işi, Allah'a teslim ve tefviz eyledi. **5.** Bir işin içinde meşgul olduğu nesneyi terk eylemek: *أَسْلَمْتُ عَنْهُ/eslemtu 'anhu*; meşgul olduğum nesneyi terk eyledim. Âsım Efendi (2013, s. 5044)

MLAM: *أَسْلَمَ/esleme*; o (erkek), Allah'ın buyruklarına boyun eğdi, uydu, yerine getirdi. *يُسْلِمُ/yuslimu*; o (erkek), Allah'ın buyruklarına boyun eğiyor, eğer, uyuyor, uyar; Allah'ın buyruklarını yerine getiriyor, getirir. *إِسْلَامًا/islāmen*; Allah'ın buyruklarına boyun eğmek, uymak, Allah'ın buyruklarını yerine getirmek. *مُسْلِمٌ/muslimun*; Allah'ın buyruklarına boyun eğen, uyan, Allah'ın buyruklarını yerine getiren kişi. *مُسْلِمٌ/muslemun*; yerine getirilen, ona boyun eğilen Allah'ın emri: *وَأَمَرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ/ve umirtu en uslime li-rabbi 'l- 'ālemīne*; âlemlerin Rabbine boyun eğmekle emrolundum (Mümin/66). Ahmet Muhtar (2008, s. 1099)

islām'ın diğer anlamları; **1.** İslam dinine girmek, Müslüman olmak: *أَسْلَمَ الشَّخْصُ/esleme 'ş-şahşu*; adam, İslam dinine girdi, Müslüman oldu. **2.** Birini hayal kırıklığına uğratmak: *أَسْلَمَ فَلَانًا/esleme fulānen*; o (erkek), adamı hayal kırıklığına uğrattı. **3.** Ulaştırmak: *أَسْلَمْتُ هَذِهِ الرِّسَالَةَ إِلَى أَخِيك/eslim hazihi 'r-risāletu ilā ahīke*; bu mektubu erkek kardeşine ulaştır. **4.** Bir şeyi, başka birine teslim etmek veya yetkili kılıp onun emirlerine inkıyat etmek: *أَسْلَمَ أَمْرُهُ إِلَى/esleme emruhu ilā 'llāhi*; o (erkek), onun işini Allah'a teslim edip onun emirlerine boyun eğdi. **5.** is. Allah tarafından gönderilen ve Hz. Muhammed'in Peygamber olarak getirildiği semavi bir dindir. **6.** Peygamberlerin ve resullerin getirdiği şeriat ve bu şeriatın özü ise Allah'ın birliğidir: *إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ/inne 'd-*

dīne ‘inde’ *llāhi* ‘l-islāmu; Allah katında din; Allah’ın birliğidir. Ahmet Muhtar (2008, s. 1099)

[<Ar. *islām* √*s-l-m* ‘güvende oldu, kusursuz oldu, (hasar, afet ve tehlike vb.) dan kurtuldu’] *İslam* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

islamcı

“sf. Müslümanlığın esaslarını sadece dinî hayatta değil, hukuksal, ekonomik ve siyasal düzenlemelerde de geçerli kılmak isteyen.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. *-cı* (iiye)] *İslamcı*, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

islamcılık

“öz. a. İslamcı olma durumu” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. *-cı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İslamcılık*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

islam gizemciliği

“is. *din b.* Tasavvuf.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. *gizem* (iiye) + Tr. *-ci* (iiye) + Tr. *-lik* (iiye) + Tr. *-i* (i.3tk)] *İslam gizemciliği*, Türkçeleşmiş bir birleşik kelimedir.

islam gizemcisi

“is. Mutasavvıf.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. *gizem* (iiye) + Tr. *-ci* (iiye) + Tr. *-s* (kaynaştırma harfi) + Tr. *-i* (i.3tk)] *İslam gizemcisi*, Türkçeleşmiş bir birleşik kelimedir.

islam hukuku

“is. *din b.* Din temeline dayanan hukuk, şariat.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Ar. *ḥuḳūḳ* + Tr. *-u* (i.3tk)] *İslam hukuku*, Türkçeleşmiş bir birleşik kelimedir.

islami اسلامی/islāmî

“sf. 1. İslam diniyle ilgili olan. 2. İslam’a uygun olan.” TS (2011, s. 1209)

AEL: “إِسْلَامِيّ/islāmiyyun; İslām’a ism-i mensubudur, Muhammed’in dinine mensuptur.” Lane (1953, s. 1416)

[<Ar. *islāmiyy* √ *islām* + Ar. -î (sıfat yapan ek)] *islāmî*, KM, KMT ve MLAM’de kayda alınmaması, Arapçada kullanılmaması anlamına gelmemektedir.

islamiyet إِسْلَامِيَّة/islāmiyye

“öz. a. Müslümanlık.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islāmiyye* √ *islām* + Ar. -î (sıfat yapan ek)+ Ar. ta’tenis] *islāmiyye*, sözlüklerde geçmemesine rağmen Arapçada kullanışı yaygındır.

islamlaşma

“is. İslamlaşmak işi.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. -laş (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İslamlaşma*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

islamlaşmak

“(nsz) *din b.* Müslüman olmak.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. -laş (ifye) + Tr. -mak (fiye)] *İslamlaşmak*, Türkçeleşmiş, bir kelimedir.

islamlştırma

“is. İslamlştırma işi.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. -laş (ifye) + Tr. -tır (ffye) + Tr. -ma (fiye)] *İslamlştırma*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

islamlştırmak

“(-i) *din b.* Birini Müslüman yapmak.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. -laş (ifye) + Tr. -tır (ffye) + Tr. -mak (fiye)] *İslamlştırmak*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

islamlık

“öz. a. *din b.* Müslümanlık.” TS (2011, s. 1209)

→ *şeyhülislam* TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *islām* + Tr. *-lık* (iye)] *İslamlık*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

ismen إِسْمًا/ismen

“zf. esk. Adını belirterek, adını söyleyerek, adını vererek: ‘Memuriyetlerinin marufiyeti icabıyla birbirini ismen tanımamaları mümkün değildi.’ - H. R. Gürpınar.” TS (2011, s. 1209)

isim maddesine bkn.

Arapçada *ismen* kelimesi, zarf olarak “Adını belirterek, adını söyleyerek, adını vererek” anlamlarında kullanılmadığı için Türkçeleştirilmiştir.

ismet عِصْمَةٌ/işmet

“a. esk. 1. Ahlak kurallarına bağlı kalma durumu, sililik. 2. Dürüstlük, temizlik: ‘Çocukluğunun ismet ve samimiliğine dayanan bu hatırayı eskisi gibi benliğinin bir köşesinde uykuya yatırmıştı.’ - O. C. Kaygılı.” TS (2011, s. 1209)

→ *harimiismet* TS (2011, s. 1209)

AEL: “عِصْمَةٌ/işmetun; gerdanlık, korunma, sığınma, huzur, engelleme, savunma, evlilik akdine denir.” Lane (1953, s. 2067)

KM: “عَصَمَ/‘aşame; kazandı, edindi, iktisap etti, engelledi, korudu. هُوَ عَصَمَ إِلَيْهِ/‘aşame ileyhi; ona sığındı. الْعِصْمَةُ/el-‘işmetu; ‘ayn’ın kesriyle, isimdir; koruma ve gerdanlık anlamında kullanılmaktadır, ‘ayn’ın zammıyla da çokluktur, çokluğun çokluğa ise عَصَمَ/e‘şamun ve عِصْمَةٌ/işemetun. Siga-i münteha-yı cümü’ ise أَغْصَامُ/e‘şāmun.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 879)

KMT: “عِصْمَةُ/el-‘işmetu; ‘ayn’ın kesriyle, isimdir, 1. Koruma anlamındadır: هُوَ عَصَمَتْهُ فِي عِصْمَتِهِ/huve fî ‘işmetihi; o, onun koruması altındadır. 2. Gerdanlığa denir, ‘ayn’ın zammıyla da çokluktur, çokluğun çokluğa ise أَغْصَمَ/a‘şamun ve عِصْمَةٌ/işemetun. Siga-i münteha-yı cümü’ ise أَغْصَامُ/a‘şāmun.” Âsım Efendi (2013, s. 5115)

MLAM: “عَصَمَ/‘aşame; korudu, himaye etti. يَعْصِمُ/ya‘şimu; koruyor, korur, himaye ediyor, eder. عَصَمًا/‘aşmen ve عِصْمَةً/işmeten; korumak, himaye etmek. عَاصِمٌ/‘āšimun; koruyan, himaye eden. مَعْصُومٌ/ma‘şūmun; korunan, himaye edilen: عَصَمَهُ اللَّهُ مِنْ

المُكْرَاهِ /‘aşamehu’llāhu mine’l-mekruhi; Allah, onu (erkeği) felaketten korudu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1510)

MLAM: عَصَمَ/i ‘taşame; korundu, sığındı, -e yapıştı, sıkıca tutundu, bir şeye karşı mukavemet etti. يَعْصِمُ/ya ‘taşimu; korunuyor, korunur, sığınıyor, sığınır, -e yapışıyor, yapışır, sıkıca tutunuyor, tutunur, bir şeye karşı mukavemet ediyor, eder. اِعْتَصَمَ/i ‘tişāman ve عَصَمَ/‘işmeten; korunmak, sığınmak, -e yapışmak, sıkıca tutunmak, bir şeye karşı mukavemet etmek. مُعْتَصِمٌ/mu ‘taşimun; korunan, sığınan, -e yapışan, sıkıca tutunan, bir şeye karşı mukavemet eden. مُعْتَصِمٌ بِهِ/mu ‘taşamun bihi; korunak, sığınak, tutunan şey, mukavemet edilen şey: عَصَمَ بِاللَّهِ/i ‘taşame bi’llāhi; o (erkek), Allah’a tutundu, sığındı, Allah’la korundu. Ahmet Muhtar (2008, s. 1510)

‘işmet’in diğer anlamları ise; “is. t. عَصَمَ/‘işmetun, ç. عَصَمَاتٌ/‘işmātun; 1. Allah’tan verilen, hata veya günah yapmama melekesi, gūnahtan korunmuşluktur. 2. Evlilik akdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1510)

[<Ar. ‘işmet √‘-ş-m ‘korudu, muhafaza etti, önledi’] İsmet, Arapçadaki anlamlarından farklı bir yön çizerek Türkçeye yerleştirilmiştir. İsmet sözcüğünün anlamları “Allah’tan verilen, hata veya günah yapmama melekesi, gūnahtan korunmuşluktur, evlilik akdi, korumak, himaye etmek” şeklindeyken; Türkçede ise “Ahlak kurallarına bağlı kalma durumu, sililik, dürüstlük, temizlik” anlamlarına sahiptir. Buna göre ismet sözcüğü, anlamı başkalaşmıştır.

ismetli

sf. 1. Ahlak kurallarına bağlı, ismet sahibi: ‘Onun lepiska saçlarını en ismetli kadın başında taşıyabilirdi.’ - M. C. Kuntay. 2. Dürüst olan.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. ‘işmet + Tr. -li (iiye)] İsmetli, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiş bir kelimedir.

ismetsiz

“sf. 1. sıfat Ahlak kurallarına aykırı davranan. 2. Dürüst olmayan.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. ‘işmet + Tr. -siz (iiye)] İsmetsiz, isimden isim yapan yapım ekini alarak Türkçeleşmiş bir kelimedir.

ismiyle cismiyle

“zf. Adıyla sanıyla.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *ism* + -î (sıfat yapan ek) + Tr. -y (kaynaştırma harfi) + Tr. -le (ve) + Ar. *cism* + Tr. -y (kaynaştırma harfi) + Tr. -le (ve)] *İsmiyle cismiyle*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

ismiyle müsemma

“sf. Fiziksel yapısıyla veya karakteriyle adı örtüşen: ‘Onun bir büyük adam olduğunu söyleyenler kadar ismiyle müsemma bir satılmış olduğunu söyleyenler de vardı.’ - Ü. Dökmen.” TS (2011, s. 1209)

[<Ar. *ism* + Ar. -î (sıfat yapan ek) + Tr. -y (kaynaştırma harfi) + Tr. -le (ve) + Ar. *musemmā*] *İsmiyle müsemma*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük Türkçenin gramerine göre uydurulmuş ve Türkçeleştirilmiştir.

isnaden اسنادا/isnāden

“zf. Dayanarak.” TS (2011, s. 1209)

isnat maddesine bkn.

Arapçada *isnaden*, zarf olarak kullanılmadığı için Türkçeleştirilmiş bir kelime olmuştur.

isnat اسناد/isnād

“a. 1. Bir düşüncüyü, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırma, yükleme, atfetme. 2. mec. Karacılık, iftira. **isnat etmek** 1) dayandırmak; 2) iftira etmek: ‘Güzel sever diye isnat ederler / Benim Hak’tan gayrı sevdiğim mi var?’ - Karacaoğlu.” TS (2011, s. 1209)

→ **isnat grubu** TS (2011, s. 1209)

AEL: اسْنَدَ ظَهْرَهُ إِلَى الْحَائِطِ / esnede zahrehu ilā’l-ḥā’iṭi; o (erkek), sırtını duvara yasladı. اسْنَدْتُ إِلَيْهِ أَمْرِي / esnedtu ileyhi emrī; bu cümle kelimesi kelimesini tercüme edilince “Ben işimi ona dayadım.” ama anlamı anlamına çevrildiğinde şu şekilde olur; “Ben, ona güveniyorum. O da işimi halledecek”. اسْنَدَ الْحَدِيثَ إِلَى قَائِلِهِ / esnede’l-ḥadīse ilā kâ’ilihi; hadisi, söyleyenine isnat etti. اسْنَدَ الْفِعْلَ إِلَى مُحَمَّدٍ / usnide’l-fi’lu ilā muḥammedin; bu işi Muhammed’e isnat edildi. Geçen cümlelerin kelimesi kelimesine çevrilmiştir fakat anlamı

anlamına çevrildiğinde; “İş Muhammed’e verildi.” biçiminde olmaktadır. *أَسْنَدَ فِي* *esnede fī’l-cebeli*; dağa çıktı. *أَسْنَدَ فِي الْعَدُوِّ* *esnede fī’l-‘advi*; düşmanını yordu. *أَسْنَدَهُ* *esnede hu*; o (erkek), ona (erkeğe) destekledi, arka çıktı. Lane (1953, s. 1443)

KM: *أَسْنَدَ فِي الْجَبَلِ* *esnede fī’l-cebeli*; o (erkek), dağa çıktı. *أَسْنَدْتُهُ فِي الْجَبَلِ* *esnedtu hu* *fī’l-cebeli*; ben, onu (erkeğe) dağa çıkardım. *أَسْنَدَ الْحَدِيثَ إِلَى قَائِلِهِ* *esnede ’l-ḥadīse ilā kā’ilihi*; o (erkek), hadisi söyleyenine isnat etti. *أَسْنَدْتُهُ إِلَيْهِ* *esnedtu hu* *ileyhi*; ben, onu ona yaslandırdım.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 645)

KMT: *الْإِسْنَادُ* *el-isnādu*; hemzenin kesriyle, 1. Dağa çıkmak: *أَسْنَدَ فِي الْجَبَلِ* *esnede fī’l-cebeli*; dağa çıktı. 2. Bir nesneye bir şey veya bir adam yaslanmak: *أَسْنَدْتُهُ إِلَيْهِ* *esnedtu hu* *ileyhi*; ona yaslandırdım. 3. Bir adamı dağa çıkarmak: *أَسْنَدْتُهُ فِي الْجَبَلِ* *esnedtu hu fī’l-cebeli*; onu dağa çıkardım. 4. Söz ve haberi bir adama isnat etmek: *أَسْنَدَ الْحَدِيثَ إِلَى قَائِلِهِ* *esnede ’l-ḥadīse ilā kā’ilihi*; hadisi, söyleyenine isnat etti. Âsım Efendi (2013, s. 1465)

MLAM: *أَسْنَدَ* *esnede*; bir şeye yasladı, dayadı. *يُسْنِدُ* *yusnidu*; bir şeye yaslıyor, yaslar, dayıyor, dayar. *إِسْنَادًا* *isnāden*; bir şeye yaslamak, dayamak. *مُسْنِدٌ* *musnidun*; bir şeye dayayan, yaslayan. *أَسْنَدَ ظَهْرَهُ إِلَى الْجِدَارِ* *esnede zahru hu* *ilā ’l-cidāri*; o (erkek), sırtını duvara yasladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1117)

İsnād’ın diğer anlamları; “1. Bir işi veya bir sözü bir kimseye atfetmek: *حَدِيثٌ مُسْنَدٌ* *ḥadīṣun musnedun ilā eḥadi’-ş-şahābeti*; sahabelerden birine isnat edilen bir hadistir. 2. Yetkili kılmak: *أَسْنَدَ إِلَيْهِ إِدَارَةَ الْمَدْرَسَةِ* *esnede ileyhi idārete ’l-medreseti*; o (erkek), okulun yönetimi için onu (erkeği) yetkili kıldı. 3. Suçlamak: *أَسْنَدَ إِلَيْهِ التُّهْمَةَ* *esnede ileyhi ’t-tuhmetu*; onu suçladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1117)

İsnād’ın başka anlamları; “is. t. İsnād. ç. *أَسَانِيدٌ* *esānīdun*. 1. nhv. Tam bir anlam oluşturmak için bir kelimenin başka bir kelimeye eklenmesidir: *إِسْنَادُ الْخَبَرِ إِلَى* *isnādu ’l-ḥaberi ilā ’l-mubtede’e*; haberi mübtedaya ekledi. 2. had. Bir düşüncüyü, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırma, atfetme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1117)

[<Ar. *isnād* √s-n-d ‘destekledi, destek koydu, yardım etti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *isnat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde; hem anlam daralmasına uğramış hem de mecazi bir anlam; “Karacılık, iftira” kazanmış.

isnat grubu

“is. db. Sıfatların addan sonra gelmesiyle oluşan ve genellikle deyim olarak kullanılan kelime grubu: Gözü kara, eli uzun, başı açık.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isnād* + Fr. *grup* + Tr. *-u* (i.3tk)] *İsnat grubu* kelimesi, Arapça ve Fransızcadan olup Türkçeleştirilmiştir.

ispat إثبات/ishbāt

a. Tanıt ve kanıt göstererek bir şeyin gerçek yönünü ortaya çıkarma, kanıtlama, tanıtılma, tanıt: “Benimkinin amcama ait olduğunu ispat için şahitlerim ve vesikalarım vardır.” - R. N. Güntekin. **ispat etmek 1)** kanıtlamak: “Bu menkıbe onun hakikaten eski bir şair olduğunu ispat etmektedir.” - A. H. Çelebi. **2)** tanıtılmak. TS (2011, s. 1210)

AEL: أَثْبَتَ الْجَرَادُ/eshbete 'l-cerādu; çekirgenin yumurtladığı zaman, ona çekirge sabitledi denir. أَثْبَتُهُ/eshbetuhu bi-visākin; ben, onu (erkeği) bağla durdurdum, yerinden oynatamadım. أَثْبَتَ حُجَّتَهُ/eshbete huccetehu; o (erkek), delilini ve görüşünü ispatladı. نَظَرْتُ إِلَيْهِ فَمَا أَثْبَتُهُ/nazartu ileyhi femā esbettuhu; ben, ona baktım ama onu çıkaramadım, tanıyamadım. أَثْبَتَ الشَّيْءَ مَعْرِفَةً/eshbete 'ş-şey'e ma 'rifeten; o (erkek), (bu) şeyi iyice bildi. أَثْبَتَهُ فِي الدِّوَانِ/eshbettehu fi 'divāni; o (erkek), onu divanda yazdı. Lane (1953, s. 329)

KM: أَثْبَتَهُ/eshbete; o (erkek), onu sabit ve kalıcı kıldı. أَثْبَتَ الشَّيْءَ/eshbete 'ş-şey'e; o (erkek), (bu) şeyin özüne varıp hakikatini bildi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 168)

KMT: الإِثْبَاتُ/el-ishbātu; hemzenin kesriyle, **1.** Sabit ve payidar eylemek: أَثْبَتَهُ/eshbete; onu sabit ve payidar eyledi. **2.** Bir nesnenin künhüne varmak ve hakikatini bilmek: أَثْبَتَ الشَّيْءَ/eshbete 'ş-şey'e; bu şeyin künhüne varıp hakikatini bildi. **3.** Bir kimseyi harekete mecal vermeden darp etmek veya cerh eylemek: ضَرَبَهُ حَتَّى أَثْبَتَهُ/zarabehu hattā esbete; onu harekete mecal vermeden darp etti veya cerh etti. Âsım Efendi (2013, s. 740)

MLAM: أَثْبَتَ/eshbete; tescil etti, yazdı. يُثْبِتُ/yushbitu; tescil ediyor, eder, yazıyor, yazar. إِثْبَاتًا/ishbāten; tescil etmek, yazmak. مُثْبِتٌ/mushbitun; yazan, tescil eden. مُثْبِتٌ/mushbetun; yazılan, tescil edilen: أَثْبَتَ الْكَلَامَ/eshbete 'l-kelāme; o (erkek), sözü tescil etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 310)

ishbāt'ın diğer anlamları ise; **1.** Tanıt ve kanıt göstererek bir şeyin gerçek yönünü ortaya koyarak kanıtlamak: أَثْبَتَ بَرَاءَتَهُ/eshbete berā'etehu; o (erkek), onun (erkeğin),

beraatını kanıtladı. 2. Birini yaralayıp hareket ettirmemek: أَثْبَتَ فُلَانًا/ *esbete fulānen*; o (erkek), adamı yaralayıp hareket ettirmedi. 3. Birini hapsedip hareket ettirmemek: أَثْبَتَ فُلَانًا/ *esbete fulānan*; o (erkek), adamı hapsedip hareket ettirmedi. 4. Başarmak, başarıya ulaşmak: أَثْبَتَ الْأَمْرَ/ *esbete 'l-emre*; o (erkek), bu işi başarıya ulaştırdı. 5. Bir şeyi sabit etmek: أَثْبَتَ الْعُودَ عَلَى الْأَرْضِ/ *esbete 'l- 'ūde 'alā 'l-erzi*; o (erkek), değneği yere sabit etti. 6. Bir durumun, bir şeyin sürmesini, olmasını sağlamak: أَثْبَتَ الشَّيْءَ/ *esbete 'l-şey'e*; o (erkek), bu şeyin sürmesini sağladı. 7. is. Tanıt, kanıtlama, kanıt. 8. is. gr. Olumluluk, müspetlik. Ahmet Muhtar (2008, s. 310)

[<Ar. *isbāt* √*s-b-t* '(sağlam ve hareketsizi bir biçimde) durdu, durdu, ısrar etti, bir şeye devam etti, (haber, olay vb.) gerçekleşti, (görüş, karar vb. değiştirmedir)'] Yukarıdaki bilgilere göre; *ispat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ispatlama

“a. 1. Kanıtlama: Bu gurur, kişiliğini ispatlama, kabul ettirme hırsını pek andırıyordu. - T. Buğra. 2. Tanıtlama.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-la* (ifye) + Tr. *-ma* (fiye)] *İspatlama*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ispatlamak

“1. (-i) Kanıtlamak. 2. (-i) Tanıtlamak.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-la* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İspatlamak*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ispatlanış

“is. İspatlanma işi.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-ış* (fiye)] *İspatlanış*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ispatlanma

“is. İspatlanmak işi.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-ma* (fiye)] *İspatlanma*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ispatlanmak

“(nsz) Tanıtlama işi yapılmak, tanıtlanmak.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İspatlanmak*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ispatlayabilme

“is. Kanıtlayabilme.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-la* (ifye) + Tr. *-y-* (kaynaştırma harfi) + Tr. *-abil* (yf) + Tr. *-me* (fiye)] *İspatlayabilme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ispatlayabilmek

“(i) Kanıtlayabilmek.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-la* (ifye) + Tr. *-y-* (kaynaştırma harfi) + Tr. *-abil* (yf) + Tr. *-mek* (fiye)], *İspatlayabilmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ispatlayış

“is. İspatlama işi.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-la* (ifye) + Tr. *-y-* (kaynaştırma harfi) + Tr. *-ış* (fiye)] *İspatlayış*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ispatlı

“sf. Tanıtlanmış.” TS (2011, s. 1210)

→ *ispatlı şahitli* TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-lı* (iiye)] *İspatlı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ispatlı şahitli

“sf. Doğruluğu tam olarak kanıtlanmış.” TS (2011, s. 1210)

[<Ar. *isbāt* + Tr. *-lı* (iiye) + Ar. *şāhid* + Tr. *-li* (iiye)] *İspatlı şahitli*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

israf اسراف/isrāf

“a. Gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcama, savurganlık: ‘İsraf ve sefahat içinde yaşamaya başlamıştı.’ - Y. K. Karaosmanoğlu. **israf etmek** gereksiz yere harcamak, savurganlık etmek, tutumsuzluk etmek. **israfa kaçmak** gereksiz yere aşırı harcamalarda bulunmak.” TS (2011, s. 1211)

AEL: ms. اسْرَافٌ/isrāfu; اسْرَفَ/esrefe; o (erkek) ileriye gitti, haddini aştı, günah işledi, kuralları çiğnedi, abartılı davrandı. اسْرَفَ فِي النَّفَقَةِ/esrefe fī'n-naḥaḥati; o (erkek), tutumsuzluk etti, savurganlık etti. اسْرَفَ فِي الْكَلَامِ/esrefe fī'l-kelāmi; o (erkek), konuşmasında abarttı, mübalağalı bir söz söyledi. اسْرَفَ فِي الْقَتْلِ/esrefe fī'l-katli; o (erkek), katilin bütün akrabasını öldürdü. o (erkek), katili değil, iyi bir adamı öldürdü. أَكَلَهُ/akelehu isrāfan; o (erkek), onu haksızca aldı, onun olmadığı halde onu harcayıp durdu. Lane (1953, s. 1351)

KM: “الْإِسْرَافُ/el-isrāfu; savurganlık etmek veya (parayı) Allah’ın rızası olmayan şeylerde harcamak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 610)

KMT: “الْإِسْرَافُ/el-isrāfu; hemzenin kesriyle, haddi müteceviz harcamak, haktan başka yere mal sarf etmek: اسْرَفَ مَالَهُ/esrefe mālehu; onun parasını israf etti.” Âsım Efendi (2013, s. 3730)

MLAM: “اسْرَفَ/esrefe; abarttı, mübalağa etti. يُسْرِفُ/yusrifu; abartıyor, abartır, mübalağa ediyor, eder. اسْرَافًا/isrāfen; abartmak, mübalağa etmek. مُسْرِفٌ/musrifu; abartan, mübalağa eden. مُسْرِفٌ/musrifu; abartılan, mübalağa edilen: اسْرَفَ فِي الثَّنَاءِ/esrefe fī's-ṣenā'i; o (erkek), övmekte abarttı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1059)

İsrāf’ın diğer anlamları ise; “1. Gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcamak: اِفْلَسَ مِنَ الْإِسْرَافِ/eflese min'l-isrāfi; o (erkek), israftan iflas etti. 2. Çokça günah işlemek: اسْرَفَ عَلَى نَفْسِهِ/esrefe ‘alā nefsihi; o (erkek), çokça günah işledi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1060)

[<Ar. *isrāf* √ s-r-f ‘(Gereksiz yere para, zaman, emek vb.) harcadı, (çokça günah) işledi’] *İsraf*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Ancak *israf etmek* ve *israfa kaçmak* ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

israfil اسرافيل/isrāfil

“öz. a. din b. İslam inancına göre kıyamet gününü, boru öttürerek bildirmekle görevli melek.” TS (2011, s. 1211)

AEL: “اسرافيل/ *isrāfīl*; bir meleğin adıdır.” Lane (1953, s. 1351)

KM: “اسرافيل/ *isrāfīl*; bir meleğin adıdır.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 610)

KMT: “اسرافيل/ *isrāfīl*; hemzenin kesriyle, اسرافين/ *isrāfīn* lafzı, dilde nūn’ladır. İsm-i acemidir; esmā-i ilāhiyyeden olan ıl lafz-ı şerîfine muzâftır.” Âsım Efendi (2013, s. 3730)

MLAM: “t. اسرافيل/ *isrāfīl*; kıyamet gününü boruyu öttürerek bildirmekle görevli melektir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 91)

[<Ar. *isrāfīl* √*i-s-r-ā-f-ī-l*] *israfil*, hem Arapçada hem de Türkçede aynı anlamla kullanılan bir kelimedir.

istiane اسْتِعَانَة/ *isti‘āne*

“a. esk. Yardım isteme. **istiane etmek** yardım istemek.” TS (2011, s. 1214)

AEL: “اسْتَعَانَهُ/ *ista‘ānehu* ve اسْتَعَانَ بِهِ/ *isti‘āne bihi*; o (erkek), ondan (erkekten) yardım istedi. Dil bilimcilere göre ب/ *ba*’ harfine *istiane* harfi çünkü كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ/ *ketebtu bi’l-ḳalemi*; kalemle yazdım, denildiğinde yazmak fiili için kalemten yardım almış olur. اسْتَعَانَ/ *ista‘āne*; kasık kılını tıraş etti.” Lane (1953, s. 2203)

KM: “فَاعَانَنِي/ *ista‘intuhu fe’e‘ānenī*; ondan (erkekten) yardım istedim, o da bana yardım etti. اسْتَعَانَ/ *ista‘āne*; kasık kılını tıraş etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 929)

KMT: “الِاسْتِعَانَةَ/ *el-isti‘ānetu*; 1. Yardım talep eylemek anlamındadır: اسْتَعَنْتُهُ/ *ista‘intuhu bihi*; ondan yardım talep eyledim. 2. Kasık kılını tıraş eylemek: اسْتَعَانَ الرَّجُلُ/ *ista‘āne’r-reculu*; adam, kasık kılını tıraş eyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 5445)

MLAM: “اسْتَعَانَ/ *ista‘āne*; yardım istedi. يَسْتَعِينُ/ *yeste‘inu*; yardım istiyor, ister. اسْتَعَيْنُ/ *iste‘in*; yardım iste. اسْتِعَانَةً/ *isti‘āneten*; yardım istemek مُسْتَعِينٌ/ *musta‘īnun*; yardım isteyen. مُسْتَعَانٌ/ *musta‘ānun*; yardım istenilen: اسْتَعَانَ بِصَدِيقِهِ/ *ista‘āne bi-ṣadiḳihi*; o (erkek), arkadaşından yardım istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1580)

[<Ar. *isti‘āne* √*-v-n* ‘yardım etti, yardımcı oldu’] *İstiane*, aynı anlamla Türkçeye geçerek kullanılmıştır.

istiap اسْتِيَاب/ *isti‘āb*

“a. İçine alma, sığdırma. **istiap etmek** içine almak, sığdırmak: ‘Hercümerç ettiğin edvara da yetmez o kitap / Seni ancak ebediyetler eder istiap.’ - M. A. Ersoy.” TS (2011, s. 1214)

→ **istiap haddi** TS (2011, s. 1214)

AEL: “اسْتَوْعَبَ/istev‘abehu; o (erkek), (bu şeyin) hepsini avuçlayıp aldı. اسْتَوْعَبَ الْجِدْعَ/istav‘abe‘l-ciz‘a; o (erkek), gövdeyi kökünden söktü. Fakat burada doğru olanı; اسْتَوْعَبَ الْجِدْعَ/istav‘abe‘l-ced‘a; anlamı ise; göz, burun, el veya dudakların sakatlınsın, sonra da اسْتَوْعَبَ الْجِدْعَ/istav‘abe‘l-ciz‘a cümelsine dönüştürülmüştür. اسْتَوْعَبَ الشَّيْءَ/istav‘abe‘ş-şey‘e; o (yer veya gemi), bu şeyin hepsini içine aldı, kapladı. اسْتَوْعَبَ/istav‘abe; o (erkek) anladı, idrak etti, kavradı, algıladı. Lane (1953, s. 2951)

KM: “اسْتَوْعَبَ/istev‘abehu; o (erkek), (bu şeyin) hepsini avuçlayıp aldı, hepsini kapladı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1407)

KMT: “الِاسْتِيعَابَ/el-isti‘ābu; bir şeyin hepsini avuçlayıp almak: اسْتَوْعَبَ/istev‘abehu; (bu şeyin) hepsini avuçlayıp aldı. Kaplamak anlamı da bundan türetilmiştir.” Âsım Efendi (2013, s. 706)

MLAM: اسْتَوْعَبَ/istav‘abe; içine aldı, bir şeyi alacak kadar yeri oldu. يَسْتَوْعِبُ/yestav‘ibu; içine alıyor, alır, bir şeyi alacak kadar yeri oluyor, olur. اسْتِيعَابًا/isti‘āben; içine almak, bir şeyi alacak kadar yeri olmak. مُسْتَوْعِبٌ/mustav‘ibun; içine alan, bir şeyi alacak kadar yeri olan. اسْتَوْعَبَ الْإِنَاءَ/mustav‘abun; alınan, sığdırılan: اسْتَوْعَبَ الْلِترَ ماءً/istav‘abe‘l-inā‘u letre mā‘in; kap, bir litre su içine aldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2464)

isti‘āb’ın diğer anlamları ise; “1. Bir şeyin hepsini, bütünü almak: اسْتَوْعَبَ الشَّيْءَ/istav‘abe‘ş-şey‘e; o (şey), bu şeyin hepsini aldı. 2. Anlamak, idrak etmek: اسْتَوْعَبَ الْحَدِيثَ/istav‘abe‘l-ḥadīṣe; o (erkek), hadisi anladı. 3. Kapsamak. 4. is. t. Anlama ve idrak etme gücü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2465)

[<Ar. isti‘āb √v-‘b ‘(bir şeyin hepsi, tamamı) aldı’] İstiap sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

istiap haddi

“is. Deniz, kara ve hava taşıtlarının yük ve yolcu miktarlarını belirleyen sınır.” TS (2011, s. 1214)

[<Ar. *isti'āb* + Ar. *ḥadd* + Tr. -i (i.3tk)] *İstiap haddi*'nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

istiare اسْتِعَارَة/isti'āre

“a. esk. 1. Ödünç, borç veya eğreti alma, ödünçleme. 2. ed. Bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma, eğretilme: *Dili, üslubu, istiareleri, hayalleri herkesinkinden ayrı olan bu eserin mevzusunu bile başkalarınıninkine benzetmedi.* - A. H. Çelebi.” TS (2011, s. 1214)

→ **temsili istiare** TS (2011, s. 1214)

AEL: “اسْتَعَرْتُ مِنْهُ الشَّيْءَ فَأَعَارَنِيهِ/ista'artu minhu 'ş-şey'e fe'e'ārenīhi; ben, ondan (erkekten) şeyi ödünç olarak istedim, o da ödünç olarak verdi. اسْتَعَارَهُ لَفْظًا/ista'ārehu lafẓan; o (erkek), kelimeyi mecaz olarak kullandı.” Lane (1953, s. 2194)

KM: “اسْتَعَارَ/isti'āre; o (erkek), (bir kimseden) ödünç olarak bir şey istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 926)

KMT: “الِاسْتِعَارَةَ/el-isti'āretu; bir adama verdiği nesneyi geri istemek: اسْتَعَارَهَا/iste'ārehā; verdiği nesneyi geri istedi.” Âsım Efendi (2013, s. 2212)

“اسْتَعَارَ الشَّيْءَ/isti'āret; bir kimseden ödünç olarak bir nesne istemek: اسْتَعَارَهُ مِنْهُ/ista'āre 'ş-şey'e; ondan bu şeyi ödünç olarak istedi.” Âsım Efendi (2013, s. 2212)

MLAM: “اسْتَعَارَ/ista'āre; ödünç almak istedi. يَسْتَعِيرُ/yeste'iru; ödünç almak istiyor, ister. اسْتَعِيرَ/iste'ir; ödünç almak iste. اسْتِعَارَةً/isti'āreten; ödünç almak istemek. مُسْتَعِيرٌ/musta'irun; ödünç almak isteyen. مُسْتَعَارٌ/musta'ārun; istenen ödünç: نَسْتَعِيرُ الْكُتُبَ مِنْ/نَسْتَعِيرُ الْمَكْتَبَةِ/nesta'iru 'l-kutube mine 'l-mektebeti; kitapları kütüphaneden ödünç almak isteriz.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1574)

isti'āre'nin diğer anlamları; “1. sf. Takma: شَعْرٌ مُسْتَعَارٌ/şa'run musta'ārun: takma saç. 2. sf. Çok kullanılan ve bilinen şey. 3. ed. Bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma. 4. is. Kütüphaneden kitap ödünç alma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1574)

[<Ar. *isti'āre* √'-v-r 'bir gözünü kör etti'] Üstte verilen malumata göre; *istiare* sözcüğünün her iki anlamı “Ödünç, borç veya eğreti alma, ödünçleme, ed. Bir şeyi

anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma” Arapça anlamıyla “Ödünç almak istemek, *ed*. Bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma” örtüşmektedir.

istibat استِبَاعَة/istib‘ād

“a. esk. Olmasını uzak görme, imkân vermeme, uzaksama, ıraksama. **istibat etmek** uzaksamak, ıraksamak.” TS (2011, s. 1214)

AEL: “استَبْعَدَ/isteb‘ade; bir şeyi بَعِيد/ba‘id; uzak oldu, uzaklaştı, uzağa gitti. استَبْعَدَ الشَّيْءَ/isteb‘ade‘ş-şey’e; o (erkek), (bu) şeyin gerçekleşmesini uzak gördü.” Lane (1953, s. 224)

KM: “استَبْعَدَ/isteb‘ade; uzaklaştı. استَبْعَدَ الشَّيْءَ/isteb‘ade‘ş-şey’e; o (erkek), (bu) şeye imkân vermedi, olmasını uzak gördü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 116)

KMT: “الْإِسْتِبَاعَةُ/el-istib‘ādu; ıraklaşmak anlamındadır: استَبْعَدَ عَنْهُ/isteb‘ade‘anhu; ondan ıraklaştı. 2. Iraksanmak: استَبْعَدَ الشَّيْءَ/isteb‘ade‘ş-şey’e; bu şeyi ıraksadı.” Âsım Efendi (2013, s. 1364)

MLAM: “استَبْعَدَ/isteb‘ade; uzaksadı, ıraksadı. يَسْتَبْعِدُ/yesteb‘idu; uzaksıyor, uzaksar, ıraksıyor, ıraksar. استَبْعَادًا/istib‘āden; uzaksamak, ıraksamak مُسْتَبْعِدٌ/musteb‘idun; uzaksayan, ıraksayan. مُسْتَبْعِدٌ/musteb‘adun; uzaksanan, ıraksanan: استَبْعَدَ الْبَيْتَ/isteb‘ede‘l-beyte; evi uzaksadı. استَبْعَدَ حُضُورَهُ/isteb‘ede hūzurehu; o (erkek), onun (erkeğin) gelmesini ıraksadı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 224)

istib‘ād’ın diğer anlamları; “1. Uzaklaştırmak: استَبْعَدَ الْعَامِلَ/isteb‘ede‘l-‘āmile; o (erkek), (erkek) işçiyi (işinden) uzaklaştırdı. 2. İhtimal dışı görmek, imkân vermemek: استَبْعَدَ الْمَوْضُوعَ/isteb‘ede‘l-mevzū‘e; o (erkek), bu mevzuyu ihtimal dışı gördü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 224)

[<Ar. *istib‘ād* √ *b-* ‘*d* ‘uzak oldu, uzun mesafe oldu, uzak yerde yerleşti, öldü, perişan oldu’] Yukarıda verilen bilgilere göre; *istibat*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğrayan bir kelimedir.

istibdat استِبْدَاد/istibdād

“a. esk. Uyruklarına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan sınırsız monarşi, despotluk, despotizm.” TS (2011, s. 1214)

AEL: اسْتَبَدَّ بِكَذَا/istebedde bi-keẓā; o (erkek), bu şeyi kendi kendine aldı, başkalarına vermesi gerektiği hâlde vermedi, yalnız aldı. اسْتَبَدَّ بِرَأْيِهِ/istebedde bi-re`yhi; adam, başkalarına dinlemeden ve danışmadan tek başına karar verdi. اسْتَبَدَّ بِأَمْرِ/istebedde bi`emrin; o (erkek), işi başkalarına danışmadan tek başına yaptı, yaptırdı veya yaptırılması için emir verdi, baskı yaptı. اسْتَبَدَّ الْأَمْرُ بِفُلَانٍ/istebedde `l-emru bi-fulānin; adam (bu) işin etkisi altında kaldı. Lane (1953, s. 85)

KM: اسْتَبَدَّ بِه/istebedde bihi; o (erkek), (bir şeyi) tek başına aldı, başkalarına vermesi gerekirken hiç kimseye vermedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 116)

KMT: اسْتَبَدَّ فُلَانًا/el-istibdādu; müstakil ve başlı başına olmak: اسْتَبَدَّ بِرَأْيِهِ/istebedde fulānen bi-re`yhi; müstakil ve başlı başına karar verdi.” Âsım Efendi (2013, s. 1356)

MLAM: اسْتَبَدَّ/istebedde; -de başına buyruk davrandı, tek başına davrandı, diktatörlük etti. يَسْتَبِدُّ/yestebiddu; -de başına buyruk davranıyor, davranır, tek başına davranır, diktatörlük ediyor, eder. اسْتَبَدَّ/istebeddid ve اسْتَبَدَّ/istebedde; -de başına buyruk davran, tek başına davran, diktatörlük et. اسْتَبَدَّادًا/istibdāden; -de başına buyruk davranmak, tek başına davranmak, diktatörlük etmek. مُسْتَبِدُّ/mustebiddu; -de başına buyruk davranan, tek başına davranan, diktatörlük eden. مُسْتَبَدُّ بِه/mustebeddun bihi; diktatör tarafından yapılan, karar verilen veya yalnız bir kişi tarafından verilen karar: اسْتَبَدَّ الشَّخْصُ سُلْطَةً/sulṭatun mustebiddetun; diktatörlük eden bir iktidar. اسْتَبَدَّ بِأَمْرِ/istebedde `ş-şahṣu bi`l-emri; (bu) adam, başına buyruk davrandı. Ahmet Muhtar (2008, s. 169)

istibdād’ın diğer anlamları ise; “1. -etkisi altına almak, alt etmek: اسْتَبَدَّ بِه/istebedde bihi `l-ḥuznu; o (erkek), hüznü etkisi altına aldı. 2. a. Uyruklarına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan sınırsız monarşi, zulüm, diktatörlük.” Ahmet Muhtar (2008, s. 169)

[<Ar. *istibdād* √b-d-d ‘yaydı, saçtı, dağıttı, ayırdı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *istibdat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

istical اسْتِعْجَال/isti`cāl

“a. esk. İvdelik, acele etme, müstaceliyet. **istical etmek** ivmek, acele etmek.” TS (2011, s. 1214)

AEL: بِالْعَذَابِ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ/ve yesta 'cilūneke bi'l-'azābi; onlar senden azabın gelmesini acele ettiriyorlar, çabuk gelmesini istiyorlar. أَعْجَلَنِي فَعَجَلْتُ لَهُ/e 'celenī fe 'aciltu lehu; o (erkek), acele etmemi istedi, ben de acele ettim. اسْتَعْجَلْتُهُ/ista 'celtuhu; ondan (erkekten) önce vardım, ona takaddüm ettim. اسْتَعْجَلَ/ista 'cele; kendi kendine acele ettirdi. Lane (1953, s. 1964)

KM: اسْتَعْجَلَهُ/ista 'celehu; o (erkek), onu (erkeği) acele ettirdi, birisinden acele etmesini istedi veya emir verdi, hızlandırdı, onu takaddüm etti. مَرَّ يَسْتَعْجِلُ/merre yesta 'cilu; o (erkek), kendi kendine acele ettirirken uğradı. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 843)

KMT: اسْتَعْجَلَ/el-isti 'cālu; 1. İvdirmek, bir adama, bir işi acele ile tutturmak ve acele ile tut diye emir vermektir: اسْتَعْجَلَهُ/ista 'celehu; acele ile tut diye emir verdi. 2. Bir adamın bir hususta acele eylemesini talep eylemek, ondan da مَرَّ فُلَانٌ يَسْتَعْجِلُ/merre fulānun yesta 'cilu; kendi nefisinden acele ile uğramasını talep eder. 3. Takaddüm etmek: اسْتَعْجَلَهُ/ista 'celehu; onu takaddüm etti. Âsım Efendi (2013, s. 4626)

MLAM: اسْتَعْجَلَ/ista 'cele; acele etti. يَسْتَعْجِلُ/yesta 'cilu; acele ediyor, eder. اسْتَعْجَلَا/isti 'cālen; acele etmek. مُسْتَعْجِلٌ/muste 'cilun; acele eden. مُسْتَعْجَلٌ/musta 'celun; acele edilen: اسْتَعْجَلَ فِي عَمَلِهِ/ista 'cele fî 'amelihi; o (erkek), işinde acele etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1460)

isti 'cāl'ın diğer anlamları; “1. Acele ettirmek: اسْتَعْجَلَ فُلَانًا/ista 'cele fulānen; o (erkek), adamı acele ettirdi. 2. Birisinin önüne geçmek, önde olmak. 3. Bir işin çabuk olmasına istemek: اسْتَعْجَلَ الْأَمْرَ/ista 'cele 'l-emre; o (erkek), bu işin çabuk olmasını istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1461)

[<Ar. isti 'cāl √-c-l 'hızlı oldu, acele etti, çabucak davrandı'] Yukarıdaki bilgilere göre; istical kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

isticar اسْتِجَار/isti 'cār

“a. esk. Kira ile tutma, kiralama. **isticar etmek** kiralamak.” TS (2011, s. 1214)

AEL: اسْتَأْجَرَهُ/iste 'cerehu; o (erkek), onu ücretle ırgatlığa tuttu. اسْتَأْجَرَ الدَّارَ/iste 'cere 'd-dāre; o (erkek), evi kiraladı.” Lane (1953, s. 24)

KM: اسْتَأْجَرْتُهُ فَأَجَرَنِي/iste 'certuhu fe 'ecernī; o (erkek), onu ücretle ırgatlığa tutmak istedim, o da kabul etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 35)

KMT: “الإِستِجَارُ/el-isticāru; bir kimseyi ücretle ırgatlığa tutmak: اِستَاجِرُهُ/iste'cerehu; o (erkek), onu ücretle ırgatlığa tuttu.” Âsım Efendi (2013, s. 1716)

MLAM: “اِستَاجَرَ/iste'cere; kiraladı. اِيسْتَأْجِرُ/yeste'ciru; kiraliyor, kiralar. اِستِئْجَارًا/isti'cāren; kiralamak. مُسْتَأْجِرٌ/muste'cirun; kiralayan. مُسْتَأْجَرٌ/muste'cerun; kiralanan: اِستَاجَرَ شَقَّةً/iste'cere şukaten; o (erkek), bir daire kiraladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 64)

isti'cār'ın diğer anlamı ise “Bir kimseyi ücretle ırgatlığa tutmak: اِستَاجَرَ اِلْعَامِلَ/iste'cere'l- 'āmile; o (erkek), işçiyi ücretle ırgatlığa tuttu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 65)

[<Ar. isti'cār √e-c-r ‘kiraladı, yaptığı iş karşılığında ücretini ödedi, işçi işverenin yanında çalışmayı kabul etti’] İsticar sözcüğünün Türkçede ve Arapçadaki anlamı örtüşmektedir.

isticvap اِستِجَاب/isticvāb

“a. esk. Sorgulama: ‘Hasan bu isticvaba benzeyen laubali tavırlar karşısında birdenbire içine çekildi.’ - H. E. Adıvar.” TS (2011, s. 1214)

AEL: “اِستَجَابَهُ/istecvebehu; o (erkek), ona (erkeğe) cevap verdi, karşılık verdi.” Lane (1953, s. 479)

KM: “اِستَجَابَهُ/istecvebehu ve اِستَجَابَهُ/istecābehu ve اِستَجَابَ لَهُ/istecābe lehu; o (erkek), ona (erkeğe) cevap verdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 246)

KMT: “اِلتِجَابُ/el-isticvābu ve اِلتِجَابَةُ/el-isticābetu; cevap vermek: اِستَجَابَهُ/istecvebehu ve اِستَجَابَهُ/istecābehu ve اِستَجَابَ لَهُ/istecābe lehu; ona cevap verdi.” Âsım Efendi (2013, s. 330)

MLAM: “اِستَجَابَ/istecvebe; sorguladı, istintak etti. اِيسْتَجِيبُ/yestecvibu; sorguluyor, sorgular, istintak ediyor, eder. اِستِجَابًا/isticvāben; Sorgulamak, istintak etmek. مُسْتَجِيبٌ/mustecvibun; sorgulayan, istintak eden. مُسْتَجِيبٌ/mustecvebun; sorgulanan, istintak edilen: اِستَجَابَ الْقَاضِي الشَّاهِدَ/istecvebe'l-kāziyu'ş-şāhide; hakim, tanığı sorguya çekti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 415)

[<Ar. isticvāb √c-v-b ‘(ülke vb.) dolaştı, kat etti, baştanbaşa gezdi, (haber vb.) yayıldı, (taş vb.) deldi’] Üstte aktarılan bilgilere göre; AEL, KM ve KMT’de istivāb’ın

anlamı “Cevap vermek, karşılık vermek”dir fakat *MLAM*’de ; “Sorgulamak” anlamını taşıdığı görülmektedir. Bir sözcüğün zaman içerisinde bir dildeki anlamı değişebilir veya başka bir anlam kazanabilir. Ancak *Kâmûs-ı Türkî*’de *isticvap* sözcüğünün anlamı tarandığında “Bunun gerek lafzen ve manen sahihi *isticabe* olup, *isticvâp* lafzen ve manen galattır. İstintak bundan maksut olan manayı ifadeye kâfi olduğundan kullanılmamalıdır.” bilgisine ulaşılır. Şemseddin SAMÎ (1899 , s. 97) diye geçmektedir.

Bu çıkmaza çözüm bulmak için diğer Arapça sözlükler de taranmıştır. Almaany.com sözlüklerine bakıldığında; bütün eski Arapça sözlüklerinde *isticvab*’ın anlamı “Cevap vermek”tir. Aynı zamanda yeni çağdaş Arapça sözlüklerinde “Sorgulamak, cevap istemek” anlamlarının yer aldığı görülmektedir.

Yukarıda verilen delillere göre; görüşümüzce *isticvap*, Arapçadan Türkçeye geçerken anlamından “Cevap vermek”den vazgeçerek başka anlam olan “Sorgulamak”ı kazanmıştır. Sonrandan ise “Sorgulamak” anlamı tekrar Arapçaya dönüp kullanılmıştır.

istida استِدَاء/istid ‘ā

“a. esk. Dilekçe: ‘*İstida müsveddesi birkaç kere müdürün yanına gitti geldi.*’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1214)

→ **istidaname** TS (2011, s. 1214)

AEL: “استَدْعَى/isted ‘ā; o (erkek), bir şeyi sormak, talep etmek, zorunlu tutturmak, davet etmek için onu çağırdı.” Lane (1953, s. 884)

KM ve *KMT*’de geçmemektedir.

MLAM: “استَدْعَى/isted ‘ā; bir kişinin gelmesini istedi. يَسْتَدْعِي/ysted ‘ī; bir kişinin gelmesini istiyor, ister. اسْتَدْعَ/isted ‘; bir kişinin gelmesini iste. استِدْعَاء/istid ‘ā’an; bir kişinin gelmesini istemek. مُسْتَدْعٍ/musted ‘in; bir kişinin gelmesini isteyen. مُسْتَدْعٍ/musted ‘ān; gelinmesi istenen kişi: الشَّاهِدُ الْقَاضِيُ اسْتَدْعَى/isted ‘ā’l-ḳāziyu’ş-ṣāhide; hakim, tanığın gelmesini istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 748)

istid ‘ā’ın diğer anlamı ise; “Gerektirmek: اسْتَدْعَى الْأَمْرُ ذَٰلِكَ/isted ‘ā’l-emru zālike; bu iş, bunu gerektirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 748)

[<Ar. *istid ‘ā* √d- ‘-ū ‘çağırdı, seslendi, gelmesini istedi, isim koydu, isimlendirdi, (Allah’a) dua etti, davet etti, (yapmasını) istedi, teşvik etti,

yönlendirdi’] *İstida*, Arapçada “Bir kişiyi gelmesini istemek, gerektirmek” anlamlarını barındırırken; Türkçede “Dilekçe” anlamını barındırmaktadır. Bundan dolayı *istida* sözcüğü, anlamı başkalaşmıştır.

istidaname

“is. esk. Resmî bir makama yazılan dilekçe yazısı.” TS (2011, s. 1214)

[<Ar. *istid‘ā* + Far. *nāme*] *İstidaname* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

istidat استعداد/isti‘dād

“a. esk. Yetenek : ‘İnci gibi güzel bir yazısı ve mizaha da istidadı varmış.’ -Y. K. Beyatlı.” TS (2011, s. 1214)

AEL: “ms. الاستعداد/el-isti‘dādu, استعد/ista‘adde; o (erkek), hazırlandı, tedarikli oldu. استعد للأمر/ista‘adde lil-emri; o (erkek), (bu) duruma göre hazırlandı.” Lane (1953, s. 1970)

KM: “استعد له/ista‘adde lehu; o (erkek), ona hazırlandı, hazırlıklı oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 846)

KMT: “الاستعداد/el-isti‘dādu; bir emrin vukuuna silahlanıp amade kılmak: استعد له/ista‘adde lehu; bu emrin vukuuna silahlanıp amade kıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 1503)

MLAM: “استعد/ista‘adde; hazırlandı. يستعد/yesta‘iddu; hazırlanıyor, hazırlanır. استعد/ista‘adde ve استعد/ista‘idde; hazırlan. استعدادا/isti‘dāden; hazırlanmak. مستعد/musta‘idun; hazırlayan. مستعد إليه/musta‘adun ileyhi; hazırlanan: استعد للسفر/ista‘adde lil-seferi; o (erkek), yolculuğa hazırlandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1463)

isti‘dād’ın anlamları ise; “a. t. استعدادا/isti‘dāden, ç. استعدادات/isti‘dādātun: 1. Eğilim, kabiliyet. 2. Acil işlem, uygulama, önlem.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1464)

[<Ar. *isti‘dād* √‘-d-d ‘saydı, hesapladı, kabul etti, sıraya soktu, addetti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *istidat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

istidatlı

“sf. Yetenekli: ‘İnsanların büyük talihi yaşamaktan zevk almayan son derece istidatlı bir ruha sahip olarak bu dünyaya gelmeleridir.’ - Ş. Rado.” TS (2011, s. 1214)

[<Ar. *isti'dād* + Tr. *-lı* (iiye)] *İstidatlı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istidatlılık

“is.Yeteneklilik.” TS (2011, s. 1214)

[<Ar. *isti'dād* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İstidatlılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

istidatsız

“sf. Yeteneksiz.” TS (2011, s. 1214)

[<Ar. *isti'dād* + Tr. *-sız* (iiye)] *İstidatsız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istidatsızlık

“is.Yeteneksizlik.” TS (2011, s. 1214)

[<Ar. *isti'dād* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İstidatsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

istidlal استِدْلَال/istidlāl

“a. esk. 1. Bir konuda kanıtlara dayanarak sonuç çıkarma. 2. man. Çıkarım. **istidlal etmek** kanıtlara dayanarak bir sonuca varmak.” TS (2011, s. 1214)

AEL: “استَدَّلَ/istedelle; (o erkek), bir belirti, bir kanıt, bir delil, bir iz, bir argüman istedi veya aradı; bir belirti ortaya koydu ve bir çıkarım ya da bir sonuç çıkardı.” Lane (1953, s. 901)

KM ve KMT’de bulunmamış.

MLAM: استَدَّلَ/istedelle; bir şeyi delil, rehber olarak gördü. يَسْتَدِلُّ/yestedillu; bir şeyi delil, rehber olarak görüyor, görür. استَدْلِلَّ/istedlil ve استَدِلَّ/istedille; bir şeyi delil, rehber olarak gör. استَدْلَلْ/istidlāl; bir şeyi delil, rehber olarak görmek. مُسْتَدِلُّ/mustedillun; bir şeyi delil, rehber olarak gören. مُسْتَدِلُّ بِهِ/mustedellun bihi; delil veya rehber olarak görülen şey: استَدَّلَ بِالنُّجُومِ/istedelle bi'n-nucūmi; o (erkek), (yolundaki) yıldızları rehber olarak gördü. Ahmet Muhtar (2008, s. 763)

istidlāl’ın diğer anlamları; 1. Kanıtlara dayanarak bir sonuca varmak: استَدَّلَ استَدَّلَ بِإِلْبَصْمَاتِ عَلَى الْجَانِي/istedelle bi'l-bašmāti ‘alā'l-cānī; o (erkek), parmak izlerine dayanarak caniyeye ulaştı. 2. Bir şeyi tanımak, hakikati bilmek: استَدَّلَ عَلَى الْمُجْرِمِ/istedelle ‘alā'l-

mucrimi; o (erkek), caniyi tanıdı. 3. -i gösterilmesini istemek: اسْتَدَلَّ عَلَى الطَّرِيقِ /istedelle 'alā 't-ṭarīki; o (erkek), yolun gösterilmesini istedi. 4. a. fel. t. istidlāl: zihin, bilinen bir şeyin bilinmeyene intikal etmesi veya bilinmeyen bir hakikatin bilene ulaştırmak için aklın düzenli olarak çalışıp araştırmasıdır. 5. a. fel. Bir olay veya birçok olaydan başka bir sonuç çıkarılmasıdır. 6. fik. Nas, icma veya şeriata göre kıyası olmayan bir delili söylemektir. Ahmet Muhtar (2008, s. 763)

[<Ar. *istidlāl* √d-l-l '(birisine) gösterdi, rehberlik etti, götürdü, rehberlik etti'] Yukarıda aktarılan bilgilere göre *istidlal*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve terimleştirilmiştir.

istifa اسْتِغْفَاء /isti 'fā'

a. 1. Kendi isteğiyle işten veya bir hizmetten ayrılma: “Eğer sefirler gelip bana *istifa* teklif ederlerse ben de aleyhimde bulunanları mahvederim, sonra da kendime kıyarım.” - A. Rasim. 2. İşten ayrılma isteğini bildiren dilekçe, istifaname. **istifa etmek** işinden çekilmek: “Ama diye sözünü kestim adamın. Aması maması yok, dedi o, sert bir sesle. Niye *istifa* etmedin?” - N. Eray. **istifayı basmak** herhangi bir sebeple görevinden ani bir biçimde çekilmek. TS (2011, s. 1214)

→ **istifaname** TS (2011, s. 1214)

AEL: “اسْتَعْفَاهُ مِنَ الْخُرُوجِ مَعَهُ /el-isti 'fā'u, o (erkek), onunla (erkek) dışarı çıkmamak için izin istedi, müsaade istedi, ona (bir sebep sunup) gelemeyeceğini söyledi. اسْتَعْفَتِ الْإِبِلُ النَّيْبِينَ /ista 'fet 'l-iblu 'l-yebīse; deve, kuru otlağı dudağıyla öğürtleyerek otladı veya deve, kuru otlaktan en iyisini seçerek otladı.” Lane (1953, s. 2094)

KM: “اسْتِغْفَاءُ /el-isti 'fā'u; bir adamın kendisine teklif ve sipariş edilen hizmetten muaf olmayı istemek. اسْتَعْفَتِ الْإِبِلُ النَّيْبِينَ /ista 'fet 'l-iblu 'l-yebīse; deve, kuru otlağı dudağıyla öğürtleyerek otladı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 892)

KMT: “اسْتِغْفَاءُ /el-isti 'fā'u; 1. Bir adamın kendisine teklif ve sipariş edilen hizmetten muaf olmayı istemek: اسْتَعْفَاهُ مِنْهُ /ista 'fāhu minhu; teklif ve hizmetten muaf olmak istedi. 2. Deve, kuru otlağı dudağıyla öğürtleyerek otlamak: اسْتَعْفَتِ الْإِبِلُ النَّيْبِينَ /ista 'fet 'l-iblu 'l-yebīse; deve, kuru otlağı dudağıyla öğürtleyerek otladı.” Âsım Efendi (2013, s. 5884)

MLAM: اسْتَعْفَى/ista'fā; kendi isteğiyle işten veya bir hizmetten ayrıldı, bir şeyi yapmamak için müsaade istedi. يَسْتَعْفِي/yes'ta'fī; kendi isteğiyle işten veya bir hizmetten ayrılıyor, ayrılır, bir şeyi yapmamak için müsaade istiyor, ister. اسْتَعْفَى/ista'fī; kendi isteğiyle işten veya bir hizmetten ayrıl, bir şeyi yapmamak için müsaade iste. اسْتِعْفَاء/isti'fā'en; kendi isteğiyle işten veya bir hizmetten ayrılmak, bir şeyi yapmamak için müsaade etmek. مُسْتَعْفٍ/musta'fin; kendi isteğiyle işten veya bir hizmetten ayrılan, bir şeyi yapmamak için müsaade isteyen. مُسْتَعْفَى/musta'fen; bir şeyin yapılmaması için istenen izin, müsaade: اسْتَعْفَى مُضَيِّفُهُ مِنْ تَنَاوُلِ الدَّسَمِ/ista'fā muzeyfehu min tenāvili'd-desemi; o (erkek), misafir edeninden yağlı yemekleri yememek için müsaade istedi. رَفَضَ الْوَزِيرُ اسْتِعْفَاءَ أَحَدِ الْمُدِيرِينَ/refa'za'l-veziru isti'fā'e eḥadi'l-mudīrīne; bakan, müdürlerinden birinin istifasını reddetmiştir. Ahmet Muhtar (2008, s. 1523)

[<Ar. isti'fā' √-f-ū 'silindi, yok oldu, görünmez hale getirdi, çoğaldı, bağışladı, sorumluluğu kaldırdı, (-den) muaf tuttu'] Yukarıdaki bilgilere göre; istifa kelimesi, Arapçada daha genel anlamı sahipken; Türkçeye geçtiğinde özel anlamlarda kullanılmış. Buna göre istifa, anlam daralmasına uğramıştır. Ancak Türkçede istifa, yeni anlam "İşten ayrılma isteğini bildiren dilekçe, istifaname" da kazanmıştır. Bir de istifa etmek ve istifayı basmak ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

istifade اسْتِفَادَة/istifāde

"a. Yararlanma: 'Geminin altı saat tevakkufundan istifade ile bu şehrin içeri taraflarını araba ile gezdi'. - A. H. Müftüoğlu. istifade etmek yararlanmak: 'İlerde işler yapmaya, dolaplar çevirmeye başlarsa kendi de bundan istifade edecekti.' - E. E. Talu" TS (2011, s. 1215)

AEL: اسْتَفَادَ مِنْهُ/istefādehu; o (erkek), onu kazandı, elde etti, ona sahip oldu. /istefāde minhu; o (erkek), ondan yararlandı, faydalandı." Lane (1953, s. 2470)

KM: اسْتَفَادَ الْمَالَ/istifāde'l-māle; o (erkek), parayı kazandı." el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1020)

KMT: اسْتِفَادَةُ/el-istifādetu; para kazanmak: اسْتَفَادَ الْمَالَ/istifāde'l-māle; parayı kazandı." Âsım Efendi (2013, s. 1545)

MLAM: اسْتَفَادَ/istefāde; yararlandı, faydasını gördü. يَسْتَفِيدُ/yestefīdu; yararlanıyor, yararlanır, faydasını görüyor, görür. اسْتَفِيدَ/istefīd; yararlan, faydasını gör.

اسْتِفَادَةً/istifādeten; yararlanmak, faydasını görmek. مُسْتَفِيدٌ/mustefīdun; yararlanan, faydasını gören. مُسْتَفَادٌ/mustefādun; yararlanılan, görülen fayda: اسْتَفَادَ عِلْمًا/istefāde ‘ilmen; o (erkek), ilimden yararlandı. اسْتَفَادَ مِنْ مَوَاهِبِهِ/istefāde min mevāhibihi; o (erkek), yeteneklerinin faydasını gördü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1758)

[<Ar. istifāde √f-y-d ‘elde etti, yararlandı, faydasını gördü, fayda verdi, kazandırdı, belirtti, açıkladı’] Üstte verilen bilgilere göre; “Yararlanma” anlamı veren istifade sözcüğü, hem Arap dilinde hem de Türk dilinde aynı anlamla kullanılmaktadır.

istifaname

“is. esk. Bir görevden kendi isteğiyle ayrıldığını belirten dilekçe, istifa: ‘İstifanameyi okuyanın yüreği parça parça olurdu.’ - Y. Kemal” TS (2011, s. 1215)

[<Ar. isti‘fā + Far. nāme] İstifaname kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

istifham اسْتِفْهَام/istifhām

“a. esk. Soru.” TS (2011, s. 1215)

AEL: اسْتَفْهَمَنِي الشَّيْءَ/istefhemenī ‘ş-şey’e; o (erkek), şeyi anlamak için bana sordu.” Lane (1953, s. 2453)

KM: اسْتَفْهَمَنِي فَأَفْهَمْتُهُ/istefhemenī fe’efhemtuhu; o (erkek), anlamak için bana sordu, ben de ona anlattım.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1016)

KMT: اسْتِفْهَامٌ/el-istifhāmu; bir nesneyi anlamak istemek.” Âsım Efendi (2013, s. 5149)

MLAM: اسْتَفْهَمَ/istefheme; izah ettirdi, anlamak istedi, bir şeyin aydınlığa kavuşmasını istedi. يَسْتَفْهِمُ/yestefhimu; izah ettiriyor, ettirir, anlamak istiyor, ister, bir şeyin aydınlığa kavuşmasını istiyor, ister. اسْتِفْهَامًا/istifhāma; izah ettirmek, anlamak istemek, bir şeyin aydınlığa kavuşmasını istemek. مُسْتَفْهِمٌ/mustefhimun; izah ettiren, anlamak için soran, bir şeyin aydınlığa kavuşmasını isteyen. مُسْتَفْهِمٌ/mustefhemun; izah ettirilen, sorulan, aydınlığa kavuşması istenen bir durum veya şeydir: اسْتَفْهَمَ عَنِ الْإِمْتِحَانِ/istefheme ‘an’l-’imtiḥāni; sınavı anlamak istedi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1748)

Ad olan istifhām’ın anlamı ise; “Soruşturma, bir şeyin hakkında birbirlerine sorma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1749)

[<Ar. *istifhām* √f-h-m ‘anladı, idrak etti, tasavvur etti’] Türkçede *istifham* “Soru” anlamını barındırmaktadır. Arapçada ise; “Soruşturma, bir şey hakkında sorma, bir şeyi izah ettirmek, anlamak istemek, bir şeyin aydınlığa kavuşmasını istemek” anlamları haiz olmaktadır. Buna göre; *istifham* sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır

istifra اسْتِفْرَاغ/istifrāḡ

“a. esk. Kusma. **istifra etmek** kusmak.” TS (2011, s. 1215)

AEL: “اسْتَفْرَغَ/istefreḡ mā fī'r-raviyeti mine 'l-mā'i; o (erkek), mataradaki bütün suyu bitirdi, tüketti. اسْتَفْرَغَ فُلَانٌ مَجْهُودَةً/istefreḡ fulānun mechūdehu; adam, çok çabaladı.” Lane (1953, s. 2382)

KM: “اسْتَفْرَغَ/istefreḡ; o (erkek), kustu, bütün emeği harcadı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 990)

KMT: “الْإِسْتِفْرَاغُ/el-istifrāḡ; 1. Kusmak anlamında kullanılmaktadır: اسْتَفْرَغَ الرَّجُلُ/istefreḡ'r-reculu; adam kustu. 2. Çok emek harcamak: اسْتَفْرَغَ مَجْهُودَةً/istefreḡ mechūdehu; bütün emeği harcadı.” Âsım Efendi (2013, s. 3606)

MLAM: اسْتَفْرَغَ/istefreḡ; kustu, çok emek harcadı. يَسْتَفْرِغُ/yestefriḡ; kusuyor, kusar, çok emek harcıyor, harcar. اسْتَفْرَاغًا/istifrāḡan; kusmak, çok emek harcamak: مُسْتَفْرِغٌ/mustefriḡun; kusan, çok emek harcayan. مُسْتَفْرَاغٌ/mustefrāḡun; kusulan, çok emek harcanan: اسْتَفْرَغَ الطَّعَامَ/istefreḡ't-ta'āme; o (erkek), yemeği kustu. اسْتَفْرَغَ مَجْهُودَةً فِي الْعَمَلِ/istefreḡ mechudehu fī'l-'emeli; o (erkek), işte çok gayret etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1696)

[<Ar. *istifrāḡ* √f-r-ḡ ‘(kap vb.) boş oldu, (sabrı) tükendi, kendini verdi, (bir şeye) tamamen yöneldi, tamamladı, bitirdi’] Türkçede *istifra* “Kusma” anlamı taşımaktadır. Arapçada; “kusmak, emek harcamak, bitmek, tüketmek” anlamları bulunur. Dolayısıyla bu sözcük, Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış.

istifsar اسْتِفْسَار/istifsār

“a. esk. Bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını isteme, anlamaya çalışma, sorma.” TS (2011, s. 1215)

→ *istifsar* **hatır** TS (2011, s. 1215)

AEL: “اسْتَفْسَرَهُ/istefserehu kezā; o (erkek), ondan (erkekten) bir şeyin açıklanmasını istedi.” Lane (1953, s. 2397)

KM ve KMT’de bulunmamış.

MLAM: اسْتَفْسَرَ/istefsere; bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını istedi. يَسْتَفْسِرُ/yestefsiru; bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını istiyor, ister. اسْتَفْسَارًا/istifsāren; bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını istemek. مُسْتَفْسِرٌ/mustefsirun; bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını isteyen. اسْتَفْسَرَهُ عَنْ/istefserehu ‘an emrin; o (erkek), ondan (erkekten) bir işin açıklamasını istedi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1707)

Ad olan istifsar’ın anlamları ise; “t. اسْتَفْسَارٌ/istifsārun, اسْتَفْسَارَاتٌ/istifsārātun: birisinden açıklama isteme, araştırma, inceleme, soruşturma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1707)

[<Ar. *istifsār* √f-s-r ‘bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını istedi’] Yukarıda aktarılan bilgilere göre; Türkçede kullanılan *istifsar* sözcüğü, Arapçada aynı anlamla kullanılmıştır.

istifsarîhatır

“is. esk. Hâl hatır sorma.”TS (2011, s. 1215)

[<Ar. *istifsār* + Far. -ı (tamlam) + Ar. *ḥāṭir*] *İstifsarîhatır*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

istiğfar استغفار/istiğfār

“a. din b. esk. 1. Tanrı’dan suçlarının bağışlanmasını dileme. 2. Tövbe etme. **istiğfar etmek** tövbe etmek: ‘Hicaz’a gitmiş, Beytullah’a yüz sürerek tövbe ve istiğfar etmişti.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1215)

AEL: “اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ/istegfere’llāhe; o (erkek), Allah’tan bağışlanmasını diledi.” Lane (1953, s. 2273)

KM: “اسْتَغْفَرَهُ مِنْ ذَنْبِهِ/istegfere min zenbihi; o (erkek), ondan (Allah’tan) günahını bağışlamasını istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 954)

KMT: “الْإِسْتِغْفَارُ/el-istiğfāru; bir adam, Hak Teâlâ’dan mağfiret istemek: اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ مِنْ ذَنْبِهِ/istegfere’llāhu min zenbihi; günahı yüzünden Allah’tan mağfiret istedi.” Âsım Efendi (2013, s. 2232)

MLAM: اسْتَغْفَرَ/istegfere; Allah'tan suçlarının bağışlanmasını diledi. يَسْتَغْفِرُ/yestegfiru; Allah'tan suçlarının bağışlanmasını diliyor, diler. اسْتَغْفَارًا/istigfāren; Allah'tan suçlarının bağışlanmasını dilemek. مُسْتَغْفِرٌ/mustegfirun; Allah'tan suçlarının bağışlanmasını dileyen. مُسْتَغْفَرٌ/mustagferun; Allah'tan bağışlanması dilenen suçları: اسْتَغْفَرَ اللَّهُ لِذَنْبِهِ/istegfere'llāhe li-zenbihi; o (erkek), günahı için Allah'tan bağışlanmasını diledi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1629)

[<Ar. *istiğfār* √ğ-f-r 'bağışladı, affetti, örttü'] Arapçadan hem kelimenin kendisi hem de anlamı Türkçeye geçmiştir. Ve aynı anlamla kullanılmıştır. Fakat *istiğfar etmek* ise Türkçeleştirilmiştir.

istigna اسْتِغْنَاء/istignā

“a. esk. 1. Önerilen bir işe karşı nazlanma, nazlı davranma. 2. Doygunluk, gönül tokluğu.” TS (2011, s. 1215)

AEL: اسْتَغْنَى/istegnā; o (erkek), zengin oldu. اسْتَغْنَى اللَّهُ/istegnā'llāhu; o (erkek), Allah'tan zengin olmak istedi. اسْتَغْنَيْتُ/istegneytu; ben ihtiyaç duymadım, ihtiyacım olmadı. اسْتَغْنَتْ الْمَرْأَةُ بِزَوْجِهَا/istegnet'l-mer'etu bi-zevcihā; kadın, (diğerlerini istemeyerek sadece) kocasını istedi.” Lane (1953, s. 2303)

KM: اسْتَغْنَى/istegnā; o (erkek), zengin oldu. اسْتَغْنَى اللَّهُ تَعَالَى/istignā'llāhu ta'alā; o (erkek), Allah'tan zengin olmayı istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 964)

KMT: اسْتَغْنَى الرَّجُلُ/el-igtnā'u ve اسْتَغْنَاء/el-istignā'u; zengin olmak: اسْتَغْنَى/istignā'r-reculu ve 'gtnā; adam zengin oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 5914)

اسْتَغْنَاء/istignā'un; zenginlik istemek: اسْتَغْنَى اللَّهُ تَعَالَى/istignā'llāhu ta'alā; Allah'tan zenginlik istedi.” Âsım Efendi (2013, s. 5914)

MLAM: اسْتَغْنَى/istegnā; ihtiyaç duymadı, tenezzül etmedi. يَسْتَغْنَى/yestegnā; ihtiyaç duymuyor, duymaz, tenezzül etmiyor, etmez. اسْتَغْنَى/istegni; ihtiyaç duyma, tenezzül etme. اسْتَغْنَاء/istignā'an; ihtiyaç duymamak, tenezzül etmemek. مُسْتَغْنٍ/mustegnin; ihtiyaç duymayan, tenezzül etmeyen. مُسْتَغْنَى/mustegnan; istenmeyen şey: اسْتَغْنَى اللَّهُ/ve istegnā'llāhu; Allah, (İlah olduğu için kafirlere) ihtiyaç duymadı, tenezzül etmedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1646)

istignā'ın diğer anlamları; 1. Zengin olmak: اسْتَغْنَى فُلَانٌ/istegnā fulānun; adam zengin oldu. 2. Yetinmek: أَنْ رَأَاهُ اسْتَغْنَى/en rre'āhu istegnā; eğer onu görseydi, kendiyile

yetinirdi (Alak/7). 3. Reddetmek: اَمَّا مَنْ اسْتَغْنَىٰ/emma men isteğnā; ama kim reddederse. 4. Zengin olmayı dilemek: اسْتَغْنَىٰ فُلَانٌ اللّٰهَ/isteğnā fulānun'llāhe; adam, Allah'tan zengin olmayı diledi. 5. Bir kimseden yardım istememek. Ahmet Muhtar (2008, s. 1646)

[<Ar. *istiğā* 'ğ-n-y 'zenginleşti, gereksinim duymadı, yerleşti, (uzun sürede) bir yerde kaldı'] *İstiğna* kelimesinin Arapçadaki anlamları tespit edilenlere göre; “İhtiyaç duymamak, tenezzül etmemek, zengin olmak, yetinmek, reddetmek, zengin olmayı dilemek, bir kimseden yardım istememek” şeklinde; Türkçede ise; “Önerilen bir işe karşı nazlanma, nazlı davranma, doygunluk, gönül tokluğu” anlamları şeklindedir. Yapılan tespitlere göre Türkçedeki *istiğna* kelimesi anlam daralmasına uğramıştır.

istiğrak اسْتَغْرَقَ/istiğrāk

“a. esk. Dalınç.” TS (2011, s. 1215)

AEL: اسْتَغْرَقَ/isteğraқа; onu (şeyi) kapsadı, ihtiva etti, içine aldı, içerdi, o (erkek) bir işle meşgul oldu, bir şeye daldı, kendini bir şeye kaptırdı. اسْتَغْرَقَ فِي الضَّحْكِ/isteğraқа fī'd-dihki; o (erkek) gülmekte haddini aştı, aşırı güldü, gereğinden fazla güldü. اسْتَغْرَقَ البَعِيرُ/isteğraқа'l-ba'iru't-teşdire; devenin karnı pek büyüdüğü için kolan ve göğüslüğü her yerini tutup sıkılmış. Lane (1953, s. 2250)

KM: اسْتَغْرَقَ/isteğraқа; bir nesneyi baştan ayağa kadar veya bir şeyin hepsini kapladı. اسْتَغْرَقَ فِي الضَّحْكِ/isteğraқа fī'd-dihki; o (erkek) çok güldü. اسْتَغْرَقَ البَعِيرُ/isteğraқа'l-ba'iru't-teşdire; devenin karnı pek büyümekle kolan ve göğüslük her yerini tutup sıkılmış.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 945)

KMT: اسْتَغْرَقَ/el-istiğrāku; 1. Bir nesneyi baştan ayağa kadar, bir şeyin hepsini kaplamak anlamında kullanılmaktadır: اسْتَغْرَقَ الشَّيْءَ/isteğraқа's-şey'e; bu şeyin hepsini kapladı. 2. Şiddetle bayılarak gülmek: اسْتَغْرَقَ فِي الضَّحْكِ/isteğraқа fī'd-dihki; bayılarak güldü. 3. Devenin karnı pek büyüdüğü için kolan ve göğüslük her yerini tutup sıkılamak anlamında kullanılmıştır: اسْتَغْرَقَ البَعِيرُ/isteğraқа'l-ba'iru't-teşdire; devenin karnı pek büyüdüğü için kolan ve göğüslük her yerini tutup sıkılmış. Âsım Efendi (2013, s. 4123)

MLAM: اسْتَغْرَقَ/isteğraқа; sürdü, kendini bir şeye kaptırdı, bir şeyle tamamen meşgul etti. يَسْتَغْرِقُ/yestegriku; sürüyor, sürer, kendini bir şeye kaptırıyor, kaptırır; bir şeyle tamamen meşgul ediyor, eder, اسْتَغْرَاكَ/istiğrākan; sürmek, kendini bir şeye

kaptırmak, bir şeyle tamamen meşgul etmek. مُسْتَعْرِقٌ/*mustağriḳun*; süren, kendini bir şeye kaptıran, bir şeyle tamamen meşgul eden. مُسْتَعْرِقٌ/*mustağraḳun*; sürülen, tamamen meşgul edilen: اسْتَعْرَقَتِ الْمُنَاقَشَةُ الْجُلْسَةَ كُلَّهَا/*isteğraḳati 'l-munaḳaṣatu 'l-celsetu kullehā*; mesele (ile ilgili fikir alışverişi yapmak) bütün oturum sürdü. اسْتَعْرَقَ فِي الصَّنَجِ/*isteğraḳa fī 'd-ḍaḥiki*; gülmeye daldı, kesintisiz ve abartarak güldü, kahkaha attı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1611)

a. istiğrāk; “Bir şeye kendinden geçercesine sessiz bir coşkuyla dalma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1612)

[<Ar. *istiğrāk* √ğ-r-k ‘battı, suya gömüldü, (denizde vb. de) boğuldu, daldı, (kendini) kaptırdı’] Üstte tespit edilen bilgilere göre; *istiğrak* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Ayrıca Arapçada *istiğrak* sözcüğünün anlamları “Sürmek, kendini bir şeye kaptırmak, tamamen meşgul etmek ve bir şeye kendinden geçercesine sessiz bir coşkuyla dalma” şeklindeyken; Türkçede bu sözcük, sadece “Dalınç” anlamını almıştır. Bundan *istiğrak* sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır.

istihale اسْتِحَالَة/*istiḥāle*

“a. esk. 1. Biçim değiştirme: *Hasan'ın gönlünü dolduran sevgi artık bir istihale devresine giriyor gibiydi.* - O. C. Kaygılı. 2. biy. başkalaşma. 3. jeol. Başkalaşım. **istihale etmek 1)** biçim değiştirmek; **2)** başkalaşmak.” TS (2011, s. 1215)

AEL: “اسْتَحَالَ/*istiḥāle*; bir durumdan başka duruma dönüştü, bir hâlden başka hâle geldi, değişti. اسْتَحَالَتِ الْأَرْضُ عَنِ الْإِسْتِوَاءِ إِلَى الْعَوَجِ/*istiḥāleti 'l-erzu 'ani 'l-istivā 'i ilā 'l-'avaci*; yer, düzlükten eğrilige değişti, dönüştü. اسْتِحَالَ الْجَهَامُ/*istiḥāle 'l-cihāme*; o (erkek), yağmur taşımayan bulutlara hareket eder mi diye baktı.” Lane (1953, s. 675)

KM: “اسْتَحَالَ/*istiḥāle*; o (şey), düzlükten eğriye değişti, doğruluktan eğriye dönüştü, değişti. اسْتَحَالَ/*istehālehu*; ona acaba hareket eder mi diye bilmek için nazar eyledi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 337)

KMT: اسْتِحَالَةُ/*el-istiḥāletu*; 1. Bir nesne evvelki hâlinden başka hâle dönmek anlamında kullanılmıştır: اسْتَحَالَ الشَّيْءُ/*istiḥāle 'ş-şey'e*; bu şey evvelki hâlinden başka hâle döndü. 2. İstikametten eğriye dönmek: اسْتَحَالَتِ الْقَوْسُ/*istehālet 'l-ḳavsu*; yay, düzden eğriye döndü. 3. Bir nesneye acaba hareket eder mi diye bilmek için nazar eylemek: اسْتَحَالَ/*istehālehu*; ona acaba hareket eder mi diye bilmek için nazar eyledi. Âsım Efendi (2013, s. 4443)

MLAM: اسْتَحَالَ/istihāle; bir şey başka bir şeye dönüştü veya başka şekli aldı. يَسْتَحِيلُ/yestehīlu; bir şey başka bir şeye dönüşüyor, dönüşür veya başka şekil alıyor, alır. اسْتَحِيلَ/istehīl; başka bir şekle dönüş. اسْتَحَالَه/istihāleten; (bir şey) başka bir şeye dönüşmek veya şekil almak. مُسْتَحِيلٌ/mustehīlun; başka bir şeye dönüşen veya şekli alan: اسْتَحَالَتِ النَّبْتُ شَجَرَةً/istihāleti 'n-nebtetu şeceretun; bitki, ağaca dönüştü. Ahmet Muhtar (2008, s. 586)

istihāle'nin başka anlamları ise; "İmkânsız, imkânsızlaşmak; عَمِلَ مِنْ أَجْلِهِ /amile min eclihi'l-mustehīle; o (erkek), onun (erkek) için imkânsızı yaptı." Ahmet Muhtar (2008, s. 586)

[<Ar. istihāle √h-v-l 'değişti, dönüştü, (bir yıl) geçti, arasına girdi, engel oldu, (iki kişi arasında) ayırdı, hile yaptı'] Yukarıda görüldüğü gibi; istihale sözcüğü, anlam daralmasına uğramış ve terimleştirilmiştir.

istihare استخارة/istihāre

“a. din b. Girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını rüyadan anlamak için abdest alıp dua okuyarak uyuma. **istihareye yatmak** girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını göreceği rüyadan anlamak için abdest alıp dua okuyarak uyumak: ‘istihareye yatmazsın/Doğruca yola girmezsin.’ - Halk türküsü.” TS (2011, s. 1215)

AEL: اسْتَحَارَ/istehāre; o (erkek), خَيْرٌ/hūretun; iyi, hayır, güzel şey olmasını istedi, diledi veya dua etti. اسْتَحَارَ اللَّهُ يَخْرُ لَكَ/istehir'llāhe yehir leke; Allah'a sor (erkek), en iyisini Allah'tan iste, o da senin için seçsin. اسْتَحَارَ/istehāre; o (erkek), en iyisini seçti.” Lane (1953, s. 829)

KM: اسْتَحَارَ/istehāre; o (erkek), hayrı istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 407)

KMT: اسْتَحَارَهُ/el-istihāretu; hayrı talep eylemek; اسْتَحَارَهُ/istehārehu; ondan hayrı talep eyledi, denilir ki; اسْتَحَارَ اللَّهُ يَخْرُ لَكَ/istehir'llahe yehir leke; Hak Teâlâ dergâhından hayırlı olanı talep eyle ki hayırlısını ihsan etsin.” Âsım Efendi (2013, s. 1927)

MLAM: اسْتَحَارَ/istehāre; girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını Allah'a sordu. يَسْتَحِيرُ/yestehīru; girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını Allah'a soruyor, sorar. اسْتَحَارَ/istehir; girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını Allah'a sor. اسْتَحَارَتَهُ/istihāreten; girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını Allah'a sormak. مُسْتَحِيرٌ/mustehīrun; girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını Allah'a soran. مُسْتَحَارٌ/mustehārun; Allah'a sorulan iş:

اسْتَحَارَ اللّٰهُ تَعَالٰی /*istahāre 'llāhu ta 'ālā*; o (erkek), girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını Allah'a sordu. Ahmet Muhtar (2008, s. 711)

istihāre'nin diğer anlamı ise; "Ayıklayıp seçmek: اسْتَحَارَ الشَّيْءَ /*istehāre 'ş-şey'e*; o (erkek), şeyi ayıklayıp seçti." Ahmet Muhtar (2008, s. 711)

[<Ar. *istihāre* √ *h-y-r* 'seçti, tercih etti'] Yukarıdaki bilgilere göre; *istihare* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Ancak *istihareye yatmak* Türkçeleştirilmiştir.

istihbar استخبار /*istiḥbār*

"a. esk. 1. Haber ve bilgi alma. 2. Duyma. 3. Öğrenme. **istihbar etmek** haber almak, duymak, öğrenmek." TS (2011, s. 1215)

AEL: "اسْتَحْبَرَ الْخَبَرَ /*istehbere 'l-ḥabere*; o (erkek), haberi araştırdı, sordu, bilmek istedi." Lane (1953, s. 695)

KM: "اسْتَحْبَرَهُ /*istehberehu*; o (erkek), ondan (erkekten) haberi sordu, bilgi istedi." el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 345)

KMT: "الْإِسْتِحْبَارُ /*el-istiḥbāru*; bir kimseden bir haber sormak: اسْتَحْبَرَهُ /*istehberehu*; ondan haberi sordu" Âsım Efendi (2013, s. 1897)

MLAM: اسْتَحْبَرَ /*istehbere*; sorup araştırarak haber ve bilgi aldı. يَسْتَحْبِرُ /*yestehbiru*; sorup araştırarak haber ve bilgi alıyor, alır. اسْتَحْبَارًا /*istiḥbāren*; sorup araştırarak haber ve bilgi almak. مُسْتَحْبِرٌ /*mustehbirun*; sorup araştırarak haber ve bilgi alan. مُسْتَحْبَرٌ /*mustehberun*; sorup araştırarak alınan haber ve bilgi; اسْتَحْبَرَ عَنْ صِحَّةِ أَبِيهِ /*istahberehu 'an ṣiḥḥati ebīhi*; ona babasının sağlığı için sorup ondan haber aldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 606)

Ad olan *istiḥbār* ise; "t. اسْتَحْبَارٌ /*istiḥbārun*, ç. اسْتِحْبَارَاتُ /*istiḥbārātun*; sorup araştırarak haber ve bilgi alma, toplama." Ahmet Muhtar (2008, s. 606)

[<Ar. *istiḥbār* √ *h-b-r* 'denedi, tecrübe etti, sına, imtihan etti, iyice tanıdı, uzman oldu'] Üstte aktarılan bilgilerde; Türkçede ve Arapçada kullanılan *istihbar*'ın anlamlarının birbirine benzemektedir.

istihbarat استخبارات /*itiḥbārāt*

“ç. a. 1. Yeni öğrenilen bilgiler, haberler, duyumlar. 2. Bilgi toplama, haber alma: ‘İstihbaratı yabana atılmaz, nezaretlerin hemen kâffesinde mutemet adamlar vardır.’ - A. İlhan.” TS (2011, s. 1215)

→ **istihbarat dairesi, istihbarat servisi** TS (2011, s. 1215)

AEL, KM, KMT’de bulunmamış.

MLAM: *istihbar* kelimesine bakınız.

Türkçede *istihbarat* kelimesinin anlamı, Arapçadaki anlamıyla örtüşmektedir.

istihbarat dairesi

“is. Haber alma dairesi.” TS (2011, s. 1215)

[<Ar. *itihbārāt* + Ar. *dā’ire* + Tr. -s- (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (i.3tk)]
İstihbarat dairesi’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

istihbarat servisi

“is. Haber alma işlerini yürüten iş yeri: ‘Bir ara Yıldız’ın istihbarat servisinde bulunduğu bile söylenirdi.’ - A. İlhan.” TS (2011, s. 1215)

[<Ar. *itihbārāt* + Fr. *servis* + Tr. -s- (kaynaştırma harfi) + Tr. -i (i.3tk)]
İstihbarat servisi kelimesi, Arapça ve Fransızcadan olup Türkçeleştirilmiş bir birleşik kelimedir.

istihdaf استهداف/istihdāf

“a. esk. Amaçlama, hedef alma. **istihdaf etmek** amaçlamak, hedef almak.” TS (2011, s. 1215)

AEL: “استهدف/istehdefe; o (bina), yüksek oldu, yükseldi.” Lane (1953, s. 3042)

KM: “استهدف/istehdefe; o (şey), dikilip durdu, yükseldi, yukarıda oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1341)

KMT: “الاستهداف/el-istihdāfu; 1. Karşıda hedef (yüksek) gibi dikilip durmak: الرَّجُلُ استهدف/istehdefe’r-reculu; adam, hedef gibi dikilip durdu. 2. Yükselip kalkmak: استهدف الشيء/istehdefe’ş-şey’e; bu şey yükselip kalktı.” Âsım Efendi (2013, s. 3892)

MLAM: اسْتَهْدَفَ/istehdefe; amaçladı, hedef aldı. يَسْتَهْدِفُ/yestehdifu; amaçlıyor, amaçlar, hedef alıyor, alır. اسْتِهْدَافًا/istihdāfen; amaçlamak, hedef almak. مُسْتَهْدِفٌ/mustehdifun; amaçlayan, hedef alan. مُسْتَهْدَفٌ/mustehdefun; amaçlanan, alınan hedef: طَلَبَ الْعِلْمَ اسْتَهْدَفَ/istehdefe talebe'l- 'ilme; o (erkek), ilmi talep etmeyi amaçladı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2333)

istihdāf'ın diğer anlamları ise; “1. Maruz kalmak: اسْتَهْدَفَ لِلنَّفْدِ/istehdefe lil-naḳdi; o (erkek), eleştiriye maruz kaldı. 2. a. t. tıp, vücudun alerjiden dolayı hastalanmasıdır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2333)

[<Ar. *istihdāf* √h-d-f ‘hedef oluşturdu, nişan aldı, amaçladı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *istihdāf* kelimesi, zaman içerisinde Arapçada anlamı değişmiş ve yeni anlamlar kazanmıştır. Bu yeni anlamlardan sadece birisi “amaçlama, hedef alma” Türkçeye geçmiştir. Buna göre Türkçede kullanılan *istihdāf*, anlam daralmasına uğramış.

istihdam اسْتِخْدَام/istihdām

“a. esk. Bir görevde, bir işte kullanma. (birini) **istihdam etmek** bir görevde, bir işte kullanmak.” TS (2011, s. 1215)

AEL: اسْتَعْدَمَهُ/istehdemehu; o (erkek), ondan (erkekten) hizmetkâr (erkek) istedi. اسْتَعْدَمْتُهُ/istehdemtuhu; bana, hizmetkârlık yapmasını istedim.” Lane (1953, s. 711)

KM: اسْتَعْدَمَهُ/istehdemehu; o (erkek), ondan (erkekten) hizmetkâr (erkek) istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 354)

KMT: اسْتِخْدَامٌ/el-istihdāmu; bir kimseden hizmetkâr istemek: اسْتَعْدَمَهُ/istehdemehu; ondan hizmetkâr istedi.” Âsım Efendi (2013, s. 4944)

MLAM: اسْتَعْدَمَ/istehdeme; kullandı. يَسْتَعْدِمُ/yestehdimu; kullanıyor, kullanır. اسْتِخْدَامًا/istihdāmen; kullanmak. مُسْتَعْدِمٌ/mustehdimun; kullanan. مُسْتَعْدَمٌ/mustehdemun; kullanılan: اسْتَعْدَمَ الطَّاقَةَ النَّوَوِيَّةَ لِأَعْرَاضِ سَلْمِيَّةِ/istehdeme 't-ṭāḳḳate'n-neveviyyete li-eḡrāzin sillmiyyetin; o (erkek), nükleer enerjiyi barış için kullandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 620)

istihdām'ın diğer anlamları; “1. İş aramak: اسْتَعْدَمَ نَفْسَهُ/istehdeme 'l- 'āmilu nefsehu; işçi (erkek) iş aradı. 2. Bir kimseyi hizmetkâr olarak çalıştırmak: اسْتَعْدَمَ فُلَانٌ/istehdeme fulānun fulānen; adam, adamı hizmetkâr olarak çalıştırdı. 3. (birini) İşe almak: اسْتَعْدَمَ فُلَانٌ فُلَانًا/istehdeme fulānun fulānen; adam, adamı işe aldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 620)

[<Ar. *istihdām* √*h-d-m* ‘hizmet etti, birisi için çalıştı, hizmet etti, yardım etti, ihtiyacını gördü, (-de) çalıştı’] Yukarıda tespit edildiğine göre; Arapçadaki *istihdam* sözcüğünün anlamı daha genel iken; Türkçede daha özele geçmiş. Bu yüzden *istihdam* sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır.

istihfaf استخفاف/istihfāf

“a. esk. küçümseme, hor görme, hafifseme: ‘Belki evvela, ona, rehber heveskâr imzasına olduğu gibi istihfafla, emniyetsizlikle bakacaksınız.’ - N. Hikmet. **istihfaf etmek** küçümsemek, hor görmek, hafifsemek.” TS (2011, s. 1215)

AEL: “استخففه/istehefahu; o (erkek), onu (şeyi) hafif, kolay buldu. استخفف به/isteheffe bihi; o (erkek), onu (erkeği) küçümsedi, hor gördü.” Lane (1953, s. 770)

KM: “استخففه/istehefahu; o (erkek), onu (şeyi) hafif buldu. استخفف فلاناً عن رأيه/isteheffe fulānen ‘an re’yihi; o (erkek), adamın görüşlerini isabetli bulmayıp onları hafife aldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 383)

KMT: “الإستخفاف/el-istihfāfu; 1. Bir nesneyi hafif bulmak: استخففه/istehefahu; onu hafif buldu. 2. Bir adamın fikir ve görüşlerini isabetli bulmayıp onları hafife almak: استخفف فلاناً عن رأيه/isteheffe fulānen ‘an re’yihi; adamın görüşlerini isabetli bulmayıp onları hafife aldı.” Âsım Efendi (2013, s. 3681)

MLAM: استخفف/isteheffe; bir şeyi hafif saydı, hafif geldi, hafif buldu. يستخفف/yestehiffu; bir şeyi hafif sayıyor, sayar, hafif geliyor, gelir, hafif buluyor, bulur. استخفف/istehiffu ve استخفف/isteheffe; bir şeyi hafif say, hafif bul. استخفافاً/istihfāfen; bir şeyi hafif saymak, hafif gelmek, hafif bulmak. مستخفف/mustehiffun; bir şeyi hafif sayan, hafif bulan. مستخفف/mustehiffun; hafif bulunan şey: جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ /ca ‘ale lekum mmin culūdi ‘l-en ‘āmi buyuten testehiffünnehā yevme za ‘nikum ve yevme ikāmetikum; o (Allah), sizin için hayvan derilerinden, yolculuğunuz ve konaklama zamanınızda hafif bula(bileceğiniz) evler yaratmıştır. Ahmet Muhtar (2008, s. 671)

istihfāf’ın diğer anlamları; 1. Serserileştirmek, tutarsızlaştırmak: حَامِلُ الْهَوَى تَعَبٌ /hāmilu ‘l-hevā ta ‘ibun yestehiffuhu ‘t-‘tarabu; sevdanın hamili yorgundur, müzik onu tutarsızlaştırır. 2. Küçümsemek, hor görmek, hafifsemek: استخفف بمواهبيه/istehiffe bi-mevāhibihi; o (erkek), onun (erkeğin) yeteneklerini küçümsedi. Ahmet Muhtar (2008, s. 671)

[<Ar. *istihfāf* √*h-f-f* ‘hafifledi, şiddetini kaybetti, dindi, soldu, zayıfladı, (hasta) iyileşti, küçüldü, azaldı, ahmakça davrandı, atılan ve çevik oldu, acele etti, (yardımına) koştu’] *İstihfaf*, Arapçadan “Küçümsemek, hor görmek, hafifsemek” anlamlarını yanına alarak Türkçeye intikal etmiştir. Bundan dolayı *istihfaf* sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır.

istihkak استحقاق/istihkāk

“a. 1. Hakkı olma, hak kazanma. 2. Hak ediş: ‘Biz benzincinin istihkakını düşeriz, siz de benzini alırsınız, diye yol gösterirler.’ - M. Ş. Esendal.” TS (2011, s. 1215)

AEL: استحقَّه/istehakkehu; o (şey), onun (erkeğin) hakkı oldu; onun (şeyin) hakkı olduğunu iddia etti. استحقَّ الإثم/istehakke ‘l-işmu; o (erkek), cezayı hak etti. استحقَّت الناقة/istehakketi ‘n-naqqetu lukāhan; dişi devenin döllenme zamanı gelmiş. استحقَّ أن/istehakke en yurkebe; (bu deve) tam binmeliktir.” Lane (1953, s. 607)

KM: استحقَّه/istehakkehu; o (şey), onun (erkeğin) hakkı oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 307)

KMT: “Vâcib olmak, hak etmek: استحقَّ الشيء/istehakke ‘ş-şey’e; o (erkek), (bu) şeyi hak etti.” Âsım Efendi (2013, s. 3948)

MLAM: استحقَّ/istehakke; hakkı oldu, hak kazandı, hak etti. يستحقُّ/yestehikku; hakkı oluyor, olur, hak kazanıyor, kazanır, hak ediyor, eder. استحقَّ/istehakke ve استحقَّ/istehakke; hakkın olsun, hak et. استحقَّ/istihkākān; hakkı olmak, hak kazanmak, hak etmek. مستحقُّ/mustehakku; hakkı olan, hak kazanan, hak eden. مستحقُّ/mustehakku; kazanılan, elde edilen hak, edilen hak: استحقَّ مكافأة/istehakke mukāfe ‘eten; o (erkek), ödülü hak kazandı. استحقَّ المصاب الشفقة/istehakke ‘l-muşābu ‘ş-şefakete; yaralı (erkek), merhameti hak etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 530)

istihkāk’ın diğer anlamları; 1. Bir borcun geri ödemesi için zamanı gelmek: استحقَّ الدين/istehakke ‘d-deynu; onun(erkek), borcunun geri ödemesinin zamanı geldi. 2. Birinin cezalandırılması, ceza alması gerekme: استحقَّ الإثم/istehakke ‘l-işme; onun (erkek) ceza alması gerekti. 3. a. t. istihkāk, ç. استحقاقات/istihkākātun; Hak ediş: تاريخ الاستحقاق/tarihü ‘l-istihkāk; hak edişin verme tarihi. Ahmet Muhtar (2008, s. 530)

[<Ar. *istihkāk* √*h-k-k* ‘bir şey gerçek oldu, doğru oldu, gerekti, zorunlu oldu, hakketti, layık oldu, uygun oldu, emin oldu, kesin bir şekilde bildi, onayladı, tasdik

etti, üstün geldi'] Üstte aktarılan malumata göre; Türkçede kullanılan *istihkak* sözcüğü, anlamı daralmıştır.

istihkām / استِحْكَام

“a. 1. Düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer: ‘Meğer tel örgülerin gerisindeki istihkâmlara gelmişim.’ - A. Gündüz. 2. İstihkām işleriyle uğraşma, istihkâmcılık.” TS (2011, s. 1215)

→ *istihkām sınıfı* TS (2011, s. 1215)

AEL: “اِسْتَحْكَمْ/istehkeme; o (erkek), dünyevi endişelerden ve dinine zarar veren şeylerden kaçındı. اِسْتَحْكَمَهُ/istehkemehu; o (erkek), onu dayanıklı ve sağlam yaptı, ustalıklı yaptı, muhkem oldurdu, onu güçlü kıldı. اِسْتَحْكَمْ عَلَيْهِ الْأَمْرُ/istehkeme ‘aleyhi’l-emru; iş, ona (erkeğe) karışık ve zor geldi.” Lane (1953, s. 617)

KM: “أَحْكَمَهُ فَاسْتَحْكَمْ/ehkemehu fe’stehkeme; o (erkek), (bu şeyi) muhkem eyledi, o da muhkem oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 309)

KMT: اِلْاِسْتِحْكَامُ/el-istihkāmu; bir nesne metin ve muhkem olmak: اَحْكَمَ الشَّيْءَ اِحْكَمَ/istehkeme ‘ş-şey’e fe-stehkeme; bu şeyi muhkem eyledi, o da muhkem oldu. Müellif der ki Şihâb’ın beyanına göre sağlam ve muhkem olmuş nesneye avamın feth-i kâf’la اِمُسْتَحْكَمُ/mustehkemun kavlleri yanlıştır, zira fi’li lâzım olmakla elbette kâf’ın kesriyle olmak lazımdır. Âsım Efendi (2013, s. 4929)

MLAM: اِسْتَحْكَمْ/istehkeme; sağlamlaştırıldı, sağlam ve dayanıklı oldu, oturaklı oldu. يَسْتَحْكِمُ/yestehkimu; sağlamlaştırılıyor, sağlamlaştırılır, sağlam ve dayanıklı oluyor, olur, oturaklı oluyor, olur. اِسْتِحْكَامًا/istihkāmen; sağlamlaştırılmak, sağlam ve dayanıklı olmak, oturaklı olmak. اِمُسْتَحْكِمُ/mustehkimun; sağlamlaştırılan, sağlam ve dayanıklı olan, oturaklı olan. اِمُسْتَحْكَمُ/mustehkemun ‘aleyhi; sağlam ve dayanıklı olunan, oturaklı olunan: اِسْتَحْكَمْ الْعَمَلُ/istehkeme’l-‘amelu; iş sağlam ve dayanıklı oldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 537)

istihkām’ın diğer anlamları ise; “1. Bilgeleşmek, bilgece davranmak, hikmetli olmak: اِسْتَحْكَمَ الشَّخْصُ/istehkeme ‘ş-şahsu; adam bilgeleşti, hikmetli oldu. 2. اَلَى/alā ile beraber gelince; birisine karışık gelmek: اِسْتَحْكَمْ عَلَيْهِ الْكَلَامُ/istehkeme ‘aleyhi’l-keḷāmu; söz, ona (erkeğe) karışık geldi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 537)

Ad olan *istihkām* ise: “*t. اسْتِحْكَامٌ/istihkāmun*, *ç. اسْتِحْكَامَاتٌ/istihkāmātun*; düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yerdir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 537)

[<Ar. *istihkām* √*h-k-m* ‘hüküm verdi, karar verdi, (birine) engel oldu, yasakladı, hayvana gem taktı, hakim oldu, otoritesine aldı, cezalandırdı, bilge oldu’] Yukarıdaki bilgilere göre; *istihkam* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğrayarak terimleştirilmiştir.

istihkâmcı

“is. İstihkâm sınıfında olan kimse.” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istihkām* + Tr. -cı (üye)] *İstihkâmcı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür..

istihkâmcılık

“is. İstihkâmcının yaptığı iş.” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istihkām* + Tr. -cı (üye) + Tr. -lık (üye)] *İstihkâmcılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istihkâm sınıfı

“is. ask. Savaşan birliklerin saldırısını kolaylaştıran, savunma gücünü arttıran, yapı işleriyle uğraşan teknik askerî sınıf.” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istihkām* + Ar. *şinf* + Tr. -ı (i.3tk)] *İstihkâm sınıfı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

istihkar اسْتِحْقَار/istihkār

“a. esk. Hor görme, aşağılama: ‘Kendimi tutamadım, sanki bu zenginliğe hiç ehemmiyet vermiyormuşum gibi istihkarla yüzümü ekşittim.’ - Ö. Seyfettin. **istihkar etmek** hor görmek, aşağılamak.” TS (2011, s. 1216)

AEL: “اسْتَحْقَرَهُ/istehkarehu; o (erkek), onu (erkeği) aşağıladı, küçümsedi, hor gördü.” Lane(1953, s. 611)

KM: “الاسْتِحْقَارُ/el-istihkār; aşağılamak, hor görmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 306)

KMT: “اِسْتَحْقَارُ/el-istihkār; horlamak, hor görmek: اِسْتَحْقَرَهُ/istehkarehu; onu hor gördü.” Âsım Efendi (2013, s. 1879)

MLAM: اِسْتَحْقَرَ/istahkare; aşağıladı, hor gördü. اِسْتَحْقِرُ/yestahkiru; aşağılıyor, aşağılar, hor görüyor, görür. اِسْتَحْقَارًا/istihkāren; hor görmek, aşağılamak اِسْتَحْقِرُ/mustahkirun; aşağılayan, hor gören. اِسْتَحْقَرُ/mustahkarun; aşağılanan, hor görülen: لَا تَسْتَحْقِرْ مَنْ هُوَ أَصْغَرُ مِنْكَ أَوْ أَدْنَى مِنْكَ مَنْصِبًا/lā testahkir men huve eşgru minke ev ednā minke menşiben; yaşça senden (erkekten) küçük veya makam olarak senden alt seviye olanları aşağılama. Ahmet Muhtar (2008, s. 529)

[<Ar. *istihkār* √*h-k-r* ‘küçümsedi, hor gördü, hakir gördü’] Yukarıda görüldüğü gibi; Arapçadan Türkçeye geçen *istihkar* sözcüğü, Arapçadaki anlamını alarak Türkçeye geçmiştir. Ve aynı anlamla kullanılmıştır.

istihlak اِسْتِهْلَاك/istihlāk

“a. esk. Tüketim: ‘Eskiden İstanbul istihlak ile yaşarken şimdi istihsale yaşamak mecburiyetindedir.’ - Y. K. Beyatlı. **istihlak etmek** tüketmek.” TS (2011, s. 1216)

AEL: “اِسْتَهْلَكَ/istehleke; öldürdü, yok etti, imha etti. اِسْتَهْلَكَ فِيهِ/istehleke fihi; onun (için) çok çabaladı, çok yoruldu, kendini çok zorladı.” Lane (1953, s. 3044)

KM: “اِسْتَهْلَكَهُ/istehlekehu; o (erkek), onu helak etti. اِسْتَهْلَكَ الْمَالَ/istehleke l-māle; o (erkek), malı dağıtıp bitirdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1359)

KMT: “اِسْتِهْلَاكُ/el-istihlāku; 1. Helak etmek: اِسْتَهْلَكَهُ/istehlekehu; onu helak etti. 2. Malı dağıtıp bitirmek: اِسْتَهْلَكَ الْمَالَ/istehleke l-māle; malı dağıtıp bitirdi.” Âsım Efendi (2013, s. 4311)

MLAM: “اِسْتَهْلَكَ/istehleke; helak etti, öldürdü. اِسْتَهْلِكُ/yestehliku; helak ediyor, eder, öldürüyor, öldürür. اِسْتِهْلَاكًا/istihlāken; helak etmek, öldürmek. اِسْتَهْلِكُ/mustehlikun; helak eden, öldüren. اِسْتَهْلَكَ مُسْتَهْلَكًا/mustehlekun; helak edilen, öldürülen: اِسْتَهْلَكَ فُلَانٌ فُلَانًا/istehleke fulānun fulānen; adam, adamı helak etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2358)

istihlāk’ın diğer anlamları; 1. Tüketmek: اِسْتَهْلَكَ كُلَّ مَا عِنْدَهُ مِنْ مَوَادِّ غِذَائِيَّةٍ/istehleke kulle mā indehu min mevāddin giḏā’iyye; o (erkek), ondaki bütün gıdaları tüketti, yedi. اِسْتَهْلَكَ مَالَهُ/istehleke mālehu; o (erkek), malını harcayıp tüketti. 2. Yakıt vb. tüketmek: اِسْتَهْلَكَتِ السَّيَّارَةُ الْبَنْزِينَ/istehleketi s-siyaretu l-benzīnene; araba bütün benzini tüketti. 4. a. t. istihlāk: Tüketim. Ahmet Muhtar (2008, s. 2358)

[<Ar. *istihlāk* √*h-l-k* ‘öldü, kâfir oldu, (hak dini) inkâr etti, harap oldu, yok oldu’] Yukarıdaki bilgilere göre; *İstihlak* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

istihraç استخراج/istihrāc

“a. *fel. esk.* çıkarsama. **istihraç etmek** sonuç çıkarmak.” TS (2011, s. 1216)

AEL: “استخرجَ/isteḥrace temrātīn min ķirbetin; o (erkek), deri mataradan birkaç hurma çıkardı. استخرجْتُ الشَّيْءَ مِنَ الْمَعْدِنِ/isteḥractu’ş-şey’e mine’l-ma’deni; ben, (bunu) şeyi madenden çıkardım. استخرجَهُ/isteḥrecehu; o (erkek), onu dışarı çıkarmak için rica etti. استخرجَ/isteḥrace; o (erkek), sonuç çıkardı.” Lane (1953, s. 719)

KM: “الإِستِخْرَاجُ/el-istihrācu ve الإِخْتِرَاجُ/el-iḥtirācu; sonuç çıkarmak, -den hüküm çıkarmak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 358)

KMT: “الإِستِخْرَاجُ/el-istihrācu ve الإِخْتِرَاجُ/el-iḥtirācu; ifti’âl vezninde, içeriden bir nesneyi kendine doğru çıkarmak, özellikle arasözlerinde kullanılmaktadır. Kuyudan su ve toprak ve kitaptan anlam çıkarmak gibi kullanılmaktadır: اخْتَرَجَهُ وَاسْتَحْرَجَهُ/isteḥrecehu ve iḥterecehu; onu çıkardı. Sîn’i talep için de müstameldir.” Âsım Efendi (2013, 949)

MLAM: “استخرجَ/isteḥrace; çıkardı, -çıkartılmasını istedi. يَسْتَحْرِجُ/yestehricu; çıkarıyor, çıkarır, -çıkartılmasını istiyor, ister. استخرَجًا/istihrācen; çıkarmak, -çıkartılmasını istemek. مُسْتَحْرِجٌ/mustaḥricun; çıkaran, -çıkartılmasını isteyen. مُسْتَحْرَجٌ/mustaḥracun; çıkarılan, istenen: جَوَّازَ السَّفَرِ استخرجَ/isteḥrace cevāze’s-seferi; o (erkek), pasaportu çıkardı, pasaport çıkarılmasını istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 626)

istihrāc’ın diğer anlamları ise; “1. Sonuç çıkarmak: استخرجَ الْقَاضِي الْحُكْمَ/isteḥrece’l-ķāḍī’l-ḥukme; hakim (erkek), sonuç çıkardı. 2. Yerden maden vb. çıkarmak: استخرجَ الذَّهَبَ مِنْ الْمُنْجَمِ/isteḥracez̄’zehebe mine’l-mencemi; o (erkek), altını maden ocağından çıkardı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 626)

[<Ar. *istihrāc* √*h-r-c* ‘çıktı, çıkıp gitti, belirtti, (kitap) basıldı, yöneldi bir yere gitti, (kanun vb.) çiğnedi, ayaklandı, ayrıldı, (-den) saptı, istisna oldu, (borcu) ödedi, (dinden) çıktı’] *istihrāc* sözcüğünün Arapçada birçok anlamı “Sonuç çıkarmak, yerden maden vb. çıkarmak, çıkarmak” varken; Türkçede sadece “Çıkarsama” anlamına sahiptir. *İstihraç* sözcüğü, Türkçeye geçerken anlam daralmasına uğramış ve terimleştirilmiştir.

istihsal استِحْصَال/istiḥṣāl

“a. esk. 1. Elden etme. 2. Üretim: ‘Eskiden İstanbul istihlak ile yaşarken şimdi istihsale yaşamak mecburiyetindedir.’ - Y. K. Beyatlı. **istihsal etmek 1)** elde etmek; 2) üretmek.” TS (2011, s. 1216)

AEL, KM, KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “استَحْصِلَ/istaḥṣale; (fkh) sonuç çıkardı. يَسْتَحْصِلُ/yestaḥṣilu; (fkh) sonuç çıkarıyor, çıkarır. اسْتَحْصَلَا/istiḥṣālan; (fkh) sonuç çıkarmak. مُسْتَحْصِلٌ/mustaḥṣalun; (fkh) sonuç çıkararak. مُسْتَحْصِلٌ/mustaḥṣalun; (fkh) sonuç çıkarılan: مَلَكَةُ الْإِسْتِحْصَالِ هِيَ الشَّرْطُ الْأَوَّلُ فِي: مَلِكُهُ/leleketu ’l-istiḥṣāli hiye eş-şerṭu ’l-evvelu fī ’l-fakih; fakih (olmanın) ilk şartı; sonuç çıkarmak melekesidir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 508)

[<Ar. **istiḥṣāl** √ḥ-ṣ-l ‘elde etti, kazandı, oldu, meydana geldi’] Arapçada *istihsal*, sadece fıkıhta kullanılmaktadır. Ancak bu sözcük, Türkçede daha kapsamlı bir mana taşımaktadır. Sonuç olarak Türkçede kullanılan *istihsal* sözcüğü, anlam genişlemesine uğramıştır.

istihza استِهْزَاء/istihzā

a. esk. Gizli veya kinayeli bir biçimde alay: “Sivri burunu, korkunç bir istihza ile şimdi bana doğru uzamıştı.” - Y. Z. Ortaç. **istihza etmek** gizli veya kinayeli bir biçimde alay etmek, alaya almak: “kim bilir, bu erkek, kadınların zaafı ile göğsünü gere gere kaç kere istihza etmiştir.” - H. C. Yalçın. TS (2011, s. 1216)

AEL: “استَهْزَأَ/istehze ’e bihi; o (erkek), ona güldü, onunla alay etti, dalga geçti, onu alaya aldı.” Lane (1953, s. 2893)

KM: “استَهْزَأَ/istehze ’e; o (erkek) alay etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1349)

KMT: “التَّهْزُؤُ/et-tehezzū ve الاستِهْزَاءُ/el-istihzā ’u; bir kimseyle eğlenip alay etmek: تَهْزَأُ بِهِ وَاسْتَهْزَأَ بِهِ/tehezze ’e bihi ve ’stehze ’e bihi; onunla eğlenip alay etti.” Âsım Efendi (2013, s. 263)

MLAM: “استَهْزَأَ/istehze ’e; alay etti, küçümsedi, hakir gördü. يَسْتَهْزِئُ/yestehzi; alay ediyor, eder, küçümsüyor, küçümser, hakir görür, görüyor. اسْتَهْزَأَ/istehzā ’en; alay etmek, küçümsemek, hakir görmek. مُسْتَهْزِئٌ/mustehzi’un; alay eden, küçümseyen, hakir gören,

بِهْ مُسْتَهْزَأْ/mustehze'un bihi; alay edilen, küçümsenen, hor görülen: اسْتَهْزَأَ بِخَصْمِهِ/istehze'e bi-ḥaşmihî; o (erkek), hasmını hakir gördü. Ahmet Muhtar (2008, s. 2346)

[<Ar. *istehzā* '√h-z-' 'alay etti, dalga geçti'] Üstte aktarılan bilgilere göre *istehza* sözcüğü; Türkçede “Gizli veya kinayeli bir biçimde alay” anlamı sahipken, Arapçada bu manaları; “Bir kimseyle eğlenip alay etmek, bir kimseyi küçümsemek” mevcut. Buna göre *istehza* kelimesi, Arapçada ve Türkçede aynı anlamlarda kullanılmıştır.

istihzalı

“sf. İstihzası olan: ‘Eniştemiz bizi şahit tuttukça babam da istihzalı bir tavır alır, kıs kıs gülerdi.’ - Abdülhak Şinasi Hisar” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istehzā* ' + Tr. -lı (iiye)] *İstihzalı* sözcüğü, yapım eki olarak Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istihzar اسْتَحْضَر/istihzār

“a. esk. 1. Hazırlama. 2. Hatırlama, anımsama.” TS (2011, s. 1216)

AEL: “اسْتَحْضَرَهُ/istahzārehu; o (erkek), getirmesi gerekeni getirdi, (ondan) talep edileni getirdi, atı koşturdu.” Lane (1953, s. 589)

KM ve KMT’de bulunmadı.

MLAM: “اسْتَحْضَرَ/istahzāre; hazırladı, yaptı, oluşturdu. يَسْتَحْضِرُ/yestahzīru; hazırlıyor, hazırlar, yapıyor, yapar, oluşturuyor, oluşturur. اسْتَحْضَرًا/istihzāren; hazırlamak, yapmak, oluşturmak. مُسْتَحْضَرٌ/mustahzārun; hazırlayan, yapan, oluşturan. مُسْتَحْضَرٌ/mustahzārun; hazırlanan, yapılan, oluşturulan: اسْتَحْضَرَ الدَّوَاءَ/istahzāre'd-devā'e; o (erkek), ilacı hazırladı, oluşturdu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 512)

istihzār’ın diğer anlamları ise; “1. Hatırlamak: نَسْتَحْضِرُ الْمَاضِي لِنَسْتَحْلِصَ مِنْهُ/nestahzīru'l-māzīyu li-nestahliše minhu'l-‘ibare; maziyi hatırlayıp ondan ibretler alırız. 2. Getirmek: اسْتَحْضَرَ الشَّيْءَ/istahzāre's-şey'e; o (erkek), şeyi getirdi. 3. Çağırarak, birinin gelmesini istemek: اسْتَحْضَرَ الْقَاضِي شَاهِدًا/istahzāre'l-kāzīyu şāhiden; hâkim, bir tanığın gelmesini istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 512)

[<Ar. *istihzār* √ *h-ẓ-r* ‘geldi, hazır bulundu, (toplantı vb.) katıldı, aklına geldi, (bir şeyin) vakti geldi, yerine geçti, şehir hayatı yaşadı’] Üstte verilen malumata göre Türkçede kullanılan *istihzar* sözcüğü, Arapçada da aynı anlamlarda kullanılmıştır.

istihzasız

“sf. İstihzası olmayan.”TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istehzā* + Tr. -sız (iiye)] *İstihzasız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcük olmuştur.

istikamet استقامة/istikāme

“a. Doğrultu: ‘Arkaya baka baka, yere yuvarlanmaksızın, istenilen istikamette kaç adım gidilebilir?’ - A. Haşim. **istikamet vermek** yön vermek, yöneltmek: ‘Son otuz senede tarihe nasıl bir istikamet verdiğimizi görüyorum.’ - Y. K. Beyatlı.” TS (2011, s. 1216)

AEL: استقام/istakāme; o (erkek), düzgün ve doğru oldu. استقام على طريق الحق/istakāme ‘alā tarīki’l-ḥaqqi; o (erkek), hak yolunda devam etti. لم يستقم الأمر/lem yestakim ‘l-emri; iş zorlaştı, istediğimiz gibi gitmedi. استقام/istakāme; o (erkek), kesinlikle doğru ve düzgün yolu tuttu, doğru ve düzgün yolda gitti. استقامه/istakāme; o (erkek), onu düzelitti, düzenli duruma getirdi. Lane (1953, s. 2995)

KM: “استقام الأمر/istakāme ‘l-emru; (bu) iş doğru oldu. استقامته/istakamtuhu; onun değerini belirledim veya tahmin ettim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1105)

KMT: استقام/istakāme; 1. Doğru, düz, ölçülü ve mutedil olmak: استقام الأمر/istakāme ‘l-emru; (bu) iş doğru oldu. 2. Paha biçmek ve kıymet vermek: استقامت السِّلعة/istakimtu’s-sil’ate; malın pahasını biçtim.” Âsım Efendi (2013, s. 5175)

MLAM: “استقام/istakāme; düz, düzgün ve doğru oldu. يستقيم/yestakimu; düz, düzgün ve doğru oluyor, olur. استقم/istakim; düz, düzgün ve doğru ol. استقامة/istikāmeten; düz, düzgün ve doğru olmak. مستقيم/mustakīm; düz, düzgün ve doğru olan: استقام الطريق/istakāme ‘t-tarīke; yol, düzgün oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1875)

istikāme’nin başka anlamları ise; “1. Dürüst ve ahlaklı olmak: استقام الإنسان/istakāme ‘l-insānu; (bu) insan, dürüst ve ahlaklı oldu. 2. (Şiirin) aruzlara göre uymak: استقام الشعر/istakāme ‘ş-şii; şiir, aruza uydu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1875)

[<Ar. *istikāme* √*k-v-m* ‘ayağa kalktı, dikildi, kalktı, ortaya çıktı, başladı, etkilendi, namaz kıldı, yeri aldı, üstledi, düzenledi, yapılmaya başlandı, hazırladı, ayaklandı, sürdürdü, uyguladı, ilgilendi, ayaklandı’] Türkçede *istikamet* sözcüğü “Doğrultu” anlamında kullanılırken *AEL*, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de ise bu anlam bulunmamaktadır. Dijital sözlüklerde de bu anlamın geçmediği görülmüştür. Buna istinaden *istikamet* sözcüğün anlamı, başkalaşmıştır. *İstikamet* vermek de Türkçeleştirilmiştir.

istikbal استقبال/istikbāl

a. 1. Gelecek: “*O kadar fırtınalı bir maziden sonra istikbalde söneceğinize inanmaktan uzağım.*” - Y. K. Beyatlı. 2. esk. Karşılama: “*Salih Paşa ’ya, uğrayacağı iskelelerde mutantan istikballer yapılması hakkında talimat verilmişti.*” - Atatürk. **istikbal etmek** karşılamak: “*Vuslat, sofada misafirleri istikbal etti.*” - H. R. Gürpınar. TS (2011, s. 1216)

AEL: “استقبَلُ/istakbehu; o (erkek), onu karşıladı, yüzünü ona çevirdi, onunla buluştu, onu, ondan önce gördü, ilk önce o bildi, onunla başladı. استقبَلَهُ بِمَا يَكْرَهُ/istakbehu bi-mā yekrehu; o (erkek), nefret ettiği şeyle onu karşıladı.” Lane (1953, s. 2983)

KM ve *KMT*’de bulunmamaktadır.

MLAM: “استقبَلُ/istakbele; karşıladı. يستقبلُ/yestakbile; karşılıyor, karşılar. استقبَلَا/istikbālen; karşılamak. مُستقبلُ/mustakbilun; karşılayan. مُستقبلُ/mustakbelun; karşılanan. استقبَلُ/istakbele ’z-żayfe; o (erkek), misafiri karşıladı.” Ahmet Muhtar (2008, 1769)

istikbāl’ın diğer anlamları ise; 1. Bir yere yönelmek, teveccüh etmek: استقبل المصلِّي/istikbele ’l-muṣalliyu ’l-kiblete; namaz kılan (erkek), kibleye doğru yöneldi. 2. Başlamak, girmek: استقبل عهداً زاهراً/istikbele ’ahden zāhiren; o (erkek), güzel döneme başladı. 3. Bir şeye yeniden başlamak: استقبل الطلاب الدراسة بعد الإجازة/istikbele ’t-ṭulābu ’d-dirāsete ba ’de ’l-icāzeti; öğrenciler, tatilden sonra okula yeniden başladılar. 4. Almak, teslim almak: استقبل الرسالة/istikbele ’r-risālete; o (erkek) mektubu teslim aldı. 5. fiz. Elektromanyetik dalgalar almak. Ahmet Muhtar (2008, s. 1769)

[<Ar. *istikbāl* √*k-b-l* ‘(bir şeyi) aldı, kabul etti, onayladı, uygun buldu, (bir şeye) rıza gösterdi, (söze) inandı, kefil oldu, (Allah birinin duasını, tövbesini) kabul

etti’], Arapçada *istikbal*’ın anlamları; “Karşılama, almak, teslim almak, bir şeye yeniden başlamak, bir yere yönelmek, teveccüh etmek” olarak görülmektedir. Fakat “Gelecek” anlamı bulunmamaktadır. Dolayısıyla *istikbal*, Türkçeye geçerken anlam daralmasına uğramış. Bir de Türkçede yeni anlam da; “gelecek” kazanmıştır.

istiklal استِقلال/istiklāl

“a. Bağımsızlık: ‘Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve istiklal fikrinin layemut abidesidir.’ - Atatürk.” TS (2011, s. 1216)

→ *İstiklal Marşı* TS (2011, s. 1216)

AEL: استَقَلَّ/istaqalle; o (erkek), bağımsızlaştı, yalnız oldu, ortağı yok. هُوَ لَا يَسْتَقِلُّ/huve lā yestaqillu bi-hazā; o (erkek), tek başına bunu yapamaz. استَقَلَّ الشَّيْءَ/istaqalle ’ş-şey’e; bu şeyi kaldırıp yükledi. اسْتَقَلَّ الطَّائِرُ/istaqalle ’t-tā’iru; kuş yükseldi. اسْتَقَلَّ/ustuqille gazaben; o (erkek), sinirliliğinden titredi. استَقَلَّ بِالشَّيْءِ/istaqalle bi ’ş-şeyi; o (erkek), şeyi tek başına aldı, başkalarına vermedi. Lane (1953, s. 2992)

KM: استَقَلَّ/istaqalle ’ş-şey’e; o (erkek), bu şeyi kaldırıp yükledi. استَقَلَّ الطَّائِرُ/istaqalle ’t-tā’iru; kuş yükseldi. استَقَلَّ النَّبَاتُ/istaqalle ’n-nebātu; bitki uzayıp boylanmış. استَقَلَّ الْقَوْمُ/istaqalle ’l-kavmu; kavim göçüp gitti. استَقَلَّ الرَّجُلُ/istaqalle ’l-raculu; adam öfkeleni. استَقَلَّتْهُ الرِّعْدَةُ/istakalletuhu ’r-ri’detu; adamın titremesi tuttu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1086)

KMT: استِقلال/el-istiklāl; 1. Bir nesneyi kaldırıp yüklenmek: استَقَلَّ الشَّيْءَ/istaqalle ’ş-şey’e; bu şeyi kaldırıp yükledi. 2. Yükselmek: استَقَلَّ الطَّائِرُ/istaqalle ’t-tā’iru; kuş yükseldi. 3. Bitki uzayıp boylanmak: استَقَلَّ النَّبَاتُ/istaqalle ’n-nebātu; bitki uzayıp boylanmış. 4. Bir yerden göçüp gitmek: استَقَلَّ الْقَوْمُ/istaqalle ’l-kavmu; kavim göçüp gitti. 5. Darılmak ve öfkelenmek: استَقَلَّ الرَّجُلُ/istaqalle ’l-raculu; adam öfkeleni. 6. Bir adamın titremesi tutmak: استَقَلَّتْهُ الرِّعْدَةُ/istakalletuhu ’r-ri’detu; adamın titremesi tuttu. Âsım Efendi (2013, s. 4724)

MLAM: استَقَلَّ/istaqalle; bağımsızlaştı يَسْتَقِلُّ/yestaqillu; bağımsızlaşıyor, bağımsızlaşır. استَقِلَّ/istaklil ve استَقِلَّ/istakille; bağımsızlaş veya bağımsızlığı kazan. استَقِلَّ/istiklāl; bağımsızlaşmak, bağımsızlığı kazanmak. مُسْتَقِلَّ/musteqillun; bağımsızlaşan, bağımsızlığı kazanan. مُسْتَقِلَّ/mustakallun; bağımsızlaşılın, bağımsızlığı

kazanılan: اسْتَقَلَّ الْبَلَدُ/istaqalle'l-beledü; ülke bağımsızlaştı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1853)

istiklāl'ın diğer anlamları; 1. Bir şeyi az bulmak: اسْتَقَلَّ الرَّائِبُ/istaqalle'r-rātibu; o (erkek), maaşı az buldu. 2. Binmek: اسْتَقَلُّوا قَارِبًا/istaqillū qāriben; (siz) bir kayığa binin. 3. Tek başına sahip olmak, bağımsız olarak hareket etmek, tek başına karar vermek: اسْتَقَلَّ اسْتَقَلَّ السَّخْصُ بِالْحُكْمِ/istaqalle'ş-şahşu bi'l-ḥukmi; adam, yönetimde tek başına karar verir. 4. a. t. siy. Bir ülkenin başka ülke veya ülkelerin baskısından kurtulması, bağımsızlık ilanı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1853)

[<Ar. *istiklāl* √*k-l-l* ‘azaldı, nadir oldu, eksildi, (biri) hor oldu, zayıfladı, gerildi, sabırsızlandı, taşıdı, yüklendi’] Yukarıda aktarılan bilgilere göre; *istiklal* sözcüğü, Türkçede anlam daralmasına uğramıştır.

istiklal Marşı

“öz. a. Mehmet Akif Ersoy’un sözlerini yazdığı, Zeki Üngör’ün bestelediği 12 Mart 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından oy birliğiyle kabul edilen, Türkiye Cumhuriyeti’nin millî marşı” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istiklāl* + Fr. *marş* + Tr. -ı (i.3tk)] *İstiklal Marşı*, Arapça ve Fransızcadan olup Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

istikra اسْتَقْرَأَ/istikrā'

“a. fel. esk. Tümevarım.” TS (2011, s. 1216)

AEL: اسْتَقْرَأَ الْأَشْيَاءَ/istaqre'e'l-eşiyā'e veya اسْتَقْرَى الْأَشْيَاءَ/istaqrā'l-eşiyā'e; o (erkek), eşya veya konuları hakkında bilgi edinmek için onların koşulları ve özelliklerini araştırdı. اسْتَقْرَأَ الْكِتَابَ/istaqre'e'l-kitābe; o (erkek), kitaptan bir bilgi bulmak için onu okudu. اسْتَقْرَأَ الْجَمْلُ النَّاقَةَ/istaqre'e'l-cemelu'n-naqāte; erkek deve, dişi devenin gebe olup olmadığını tam bilmek için aşmadan imsak etti. Lane (1953, s. 2503)

KM: اسْتَقْرَأَ الْجَمْلُ النَّاقَةَ/istaqre'e'l-cemelu'n-naqāte; erkek deve, dişi devenin gebe olup olmadığını tam bilmek için aşmadan imsak etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1083)

KM: اسْتَقْرَأَ/istikrā'u; şehir ve kasabayı inceleme yaparak, araştırarak gezmek veya bir amaç için başka şehre gitmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1053)

KMT: اِِسْتَقْرَأَ/el- *istikrā*’u; dişi devenin gebe olup olmadığını araştırmak ve tam bilmek için erkek devenin aşmadan imsak etmesidir: اِِسْتَقْرَأَ الْجَمْلُ النَّاقَةَ/*istakre*’l-cemelu’n-*naḳāte*; erkek deve, dişi devenin gebe olup olmadığını tam bilmek için aşmadan imsak etti. Burada anlamı toplamadır. Güya erkek devenin menisi sulbünde toplanıp birikirmiş. Müellif der ki *istikrā*’ sözcüğünün “araştırıp tetkik etmek” anlamı “toplanma veya okuma” anlamlarından türetilmiştir. Âsım Efendi (2013, s. 215)

KMT: اِِسْتَقْرَأَ/*istikrā*’u; şehir ve kasabayı tetebbu ederek gezmek: اِِسْتَقْرَأَ الْبِلَادَ/*istakrā*’l-bilāde; şehiri tetebbu ederek gezdi.” Âsım Efendi (2013, s. 5936)

اِِسْتَقْرَأَ/*istikrā*’un; ziyafet istemek: اِِسْتَقْرَأَ زَيْدٌ/*istakra*’ā zeydun; Zeyd ziyafet istedi.” Âsım Efendi (2013, s. 5936)

MLAM: اِِسْتَقْرَأَ/*istakra*’e; birinin okumasını istedi, okuttu. اِِسْتَقْرَأَ/*yestakri*’u; birinin okumasını istiyor, ister, okutuyor, okutur. اِِسْتَقْرَأَ/*istikrā*’en; birinin okumasını istemek, okutmak. اِِسْتَقْرَأَ/*mustakri*’un; birinin okumasını isteyen, okutan. اِِسْتَقْرَأَ/*mustakr*’un; okunması istenilen, okutulan: اِِسْتَقْرَأَ الْمُعَلِّمُ تَلْمِيذَهُ/*istakre*’e’l-mu’illmu *tilmīzeḥu*; (erkek) öğretmen, (erkek) öğrencisinin okumasını istedi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1789)

istikrā’ın diğer anlamları ise; 1. İncelemek, tetkik etmek, araştırmak: اِِسْتَقْرَأَ الظَّاهِرَةَ/*istakre*’e’z-zāhirete’l-laḡaviyyete; o (erkek), dilin fenomenini inceledi, araştırdı. 2. a. t. *istikrā*’, ç. اِِسْتَقْرَأَتْ/*istikrā*’ātun; *fel.* Bir şeye, bazı kısımlarında bulunan özelliklerden yola çıkarak hüküm verilme. 4. a. Bir şeyin küçük özelliklerini veya olgularını takip ederek genel önerme ve düşüncelere ulaşma. 5. *fel.* اِِسْتَقْرَأَ/el-*istikrā*’u; akli istidlalle özelden genele geçmektir. Ahmet Muhtar (2008, s. 1789)

[<Ar. *istikrā*’ √*k-r-*’ ve √*k-r-ū* ‘okudu, tilavet etti, dikkatle inceledi, kehanette bulundu, selam söyledi, eğitti’] *İstikra* sözcüğünün “tümevarım” anlamı ile bu sözcüğün Arapçada kullanılan anlamlarından biriyle örtüşmüştür. Bundan dolayı *istikra* sözcüğü, Türkçede Terimleştirilmiştir.

istikrah اِسْتِكْرَاه/*istikrah*

“a. esk. Tiksinme, iğrenme: ‘Genç kız korku ve *istikrahl* göz kapaklarını sıkı.’ - P. Safa. **istikrah etmek** tiksinmek, iğrenmek.” TS (2011, s. 1216)

AEL: Sadece “اِسْتِكْرَاهُ/*mustekrehun*” Lane (1953, s. 3000) sözcüğü bulunmaktadır.

KM: اِسْتَكْرَهَ /ustukrihet fulānetun; filan hatun mecburen zina olundu. اِسْتَكْرَهَ الْقَافِيَةَ /istekrehe 'l-kāfiyete; kafiyei kerih gördü, sevmedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1128)

KMT: اِسْتَكْرَاهُ /el-istikrāhu; 1. Bir işi zor ve ikrahla işlemek: اِسْتَكْرَهَتْ اِسْتَكْرَهَتْ اِسْتَكْرَهَتْ /ustukrihet fulānetun; filan hatun mecburen zina olundu. 2. Bir nesneyi kerih görmek: اِسْتَكْرَهَ الْقَافِيَةَ /istekrehe 'l-kāfiyete; kafiyei kerih gördü.” Âsım Efendi (2013, s. 5598)

MLAM: اِسْتَكْرَهَ /istekrehe; tiksindi, iğrendi. اِسْتَكْرَهُ /yestekrihu; tiksiniyor, tiksindir. iğreniyor, iğrenir. اِسْتَكْرَاهَا /istikrāhen; tiksirmek, iğrenmek. اِسْتَكْرَهُ /mustekrihun; tiksinen, iğrenen. اِسْتَكْرَهُ /mustekrehun; tiksiniilen, iğrenilen: اِسْتَكْرَهَ سِمَاعَ الْكَلَامِ الْبِذِيءِ /istekrehe simā 'i 'l-kelāmi 'l-bezī'i; o (erkek), argo işitmekten iğrendi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1924)

istikrāh'ın diğer anlamı ise; “Mecbur etmek, zorlamak: اِسْتَكْرَهُ عَلَى شُرْبِ اِسْتَكْرَهُهُ /istekrehehu 'alā şurbi 'l-ḥamri; o (erkek), onu (erkeği) içki içmeye zorladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1924)

[<Ar. *istikrāh* √k-r-h ‘kötü, çirkin oldu, sevmedi, (-den) nefret etti, çirkin buldu, tahammül edemedi’] “Tiksirmek, iğrenmek” anlamı olan *istikrah*, her iki dilde de kullanılmaktadır. Bundan dolayı *istikrah* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış.

istikrar اِسْتَقْرَار /istikrār

a. 1. Aynı kararda, biçimde sürme, kararlılık, stabilizasyon: “Devletini, sağlam bir iman ve istikrar müessesesi olarak teşkilatlandırmıştır.” - S. Ayverdi. 2. Yerleşme, oturma, stabilizasyon. 3. mec. Denge, stabilizasyon. 4. ekon. Ödemeler dengesinde, istihdamda düzen, stabilizasyon. **istikrar bulmak** 1) karar kılmak; 2) yerleşmek. TS (2011, s. 1216)

AEL: اِسْتَقَرَّ فِيهِ /istaqarre fīhi veya اِسْتَقَرَّ بِهِ /istaqarre bihi; o (erkek), o yere yerleşti, oturdu, sakin oldu, dengeli oldu, sabit oldu, hareketsiz oldu, yerleşik oldu. اِسْتَقَرَّ فِي مَكَانِهِ /istakarra fī mekānihi; adam, yerinde oturmuyor, yerleşmiyor.” Lane (1953, s. 2500)

KM: اِسْتَقَرَّ وَ تَقَرَّرَ /istaqarre ve taqarre; o (erkek), bu yerde sakin oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1041)

KMT: اِسْتَقَرَّ اِسْتَقَرَّ اِسْتَقَرَّ /el-istikrāru ve اِسْتَقَرَّ اِسْتَقَرَّ /et-taqārru; bir yerde sabit ve sakin olmak: اِسْتَقَرَّ اِسْتَقَرَّ اِسْتَقَرَّ /istakarra bi 'l-mekāni; bu yerde sakin oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 2275)

MLAM: اسْتَقَرَّ/istakarre; bir yere yerleşti, sakin oldu. يَسْتَقِرُّ/yestakirru; bir yere yerleşiyor, yerleşir, sakin oluyor, olur. اسْتَقَرَّ/istakrir ve اسْتَقَرَّ/istakirre; bir yere yerleş, sakin ol. اسْتَقَرَّ/istakraren; bir yere yerleşmek, sakin olmak. مُسْتَقَرَّ/mustakirrun; bir yere yerleşen, sakin olan. بِهْ مُسْتَقَرَّ/mustakarrun bihi; yerleşilen, sakin olunan yer: اسْتَقَرَّ بِالْعَاصِمَةِ/istakarre bi'l-‘āšimeti; o (erkek), başkente yerleşti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1795)

istikrār’ın diğer anlamları; “1. Sabitlenmek: اسْتَقَرَّ سِعْرُ الدُّوَلَارِ/istakarre si‘ru’d-dulari; Dolar’ın fiyatı sabitlendi. 2. Stabilize etmek: اسْتَقَرَّ الْحُكْمُ فِي الْبِلَادِ/istakarre’l-hukmu fi’l-bilādi; yönetim, ülkede stabilize edildi. 3. Kararlı olmak, karar kılmak.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1795)

[<Ar. *istikrār* √*k-r-r* ‘(su, hava vb.) soğuk oldu, serin oldu, sevindi, mutlu oldu, razı oldu, gözü aydın oldu, (bir yere) oturdu, sakin oldu, (yapmaya) karar verdi, kesin karar verdi’] Üstte tespit edilen bilgilere göre; *istikrar*, Türkçede anlam daralmasına uğradığını görülmektedir.

istikrarlı

“sf. Dengeli.” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istikrār* + Tr. *-lı* (iiye)] *İstikrarlı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istikrarlıca

“zf. Dengelice.” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istikrār* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İstikrarlıca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istikrarlılık

“is. İstikrarlı olma durumu.” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istikrār* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İstikrarlılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istikrarsız

“sf. Dengesiz.” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istikrār* + Tr. *-sız* (iiye)] *İstikrarsız*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

istikrarsızca

“zf. Dengesizce.” TS (2011, s. 1216)

[<Ar. *istikrār* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İstikrarsızca*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

istikrarsızlık

“is. İstikrarsız olma durumu, dengesizlik, kararsızlık: ‘Hemen bütün demokrasilerin başlıca galesi olan hükûmet istikrarsızlığından İsviçre’de hiçbir alamet görülmemiştir.’ - Y. K. Karaosmanoğlu.” TS (2011, s. 1216)

istikraz استقراض/istikrāz

“a. esk. Borçlanma. **istikraz etmek** Borçlanmak.” TS (2011, s. 1216)

AEL: “استَقْرَضَ مِنْ فُلَانٍ/istakraza min fulānin; o (erkek), adamdan قَرْض/ḳarz; borç istedi, talep etti.” Lane (1953, s. 2516)

KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “استَقْرَضَ/istakraza; borç istedi. يَسْتَقْرِضُ/yestakrizu; borç istiyor, ister. استَقْرَضَ/istikrāzan; borç istemek. مُسْتَقْرِضٌ/mustakrazun; borç isteyen. مُسْتَقْرَضٌ/mustakrazun; istenen borç: استَقْرَضَ صَدِيقُهُ مَالًا/istikraza ṣadīḳahu mālen; o (erkek), arkadaşından borç istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1799)

[<Ar. *istikrāz* √ḳ-r-ḏ ‘kesti, kırptı, uçlarını kesti, (fare vb.) kemirdi, yedi, şiir söyledi, şiir yazdı, (bir yeri) terk etti’] *istikraz*’ın Türkçede kullanılan anlamı “Birinden para veya bir şey almak” ama Arapçada “Borç istemek” yani isteyen kişinin alıp almadığı belli değildir, şeklindedir. Ancak bu kelimenin her iki dilde de kullanılan anlamları birbirine benzeyip قَرْض/ḳarzun; borç, kökünden türetilmiş ve istif‘āl veznine göre uydurulmuştur.

istikşaf استكشاف/istikşāf

“a. esk. 1. Araştırma. 2. coğ. Açınsama.” TS (2011, s. 1216)

AEL’de kayda alınmamıştır.

KM: “استَكْشَفَ عَنْهُ/istikşefe ‘anhu; o (erkek), onu izhar etmesini istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1134)

KMT: “إِسْتَكْشَفَ/el-istikşāfu; bir nesneyi keşif ve izhar etmeyi istemek: إِسْتَكْشَفَ عَنْهُ/istikşefe ‘anhu; onu izhar etmeyi istedi.” Âsım Efendi (2013, s. 3842).

MLAM: اِسْتَكْشَفَ/istikşefe; araştırdı, açınsadı. يَسْتَكْشِفُ/yestekşifu; araştırıyor, araştırır, açınıyor, açınısır. اِسْتَكْشَفَا/istikşāfen; araştırmak. مُسْتَكْشِفٌ/mustekşifun; araştıran, açınsayan. مُسْتَكْشَفٌ/mustekşefun; araştırılan, açınsanan: اِسْتَكْشَفَ الْخَبَرَ/istikşefe l-ḥabere; o (erkek), haberi araştırdı. اِسْتَكْشَفَ مِنْطَقَةً صَحْرًا/istikşefe menṭakaten şahraviyyetin; o (erkek), çöl bir yeri açınsadı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1937)

istikşāf’ın diğer anlamları ise; “1. Açığa vurmak, izhar ettirmek, incelemek: اِسْتَكْشَفَ عَنْ اسْبَابِ الْإِخْفَاقِ/istikşefe ‘an esbābi l-iḥfāki; o (erkek), başarısızlığın sebeplerini sordu, izhar ettirdi, araştırdı. 2. a. t. istikşāf, ç. اِسْتَكْشَفَاتٌ/istikşāfāt. coğ. Açınsama. 3. Düşman askerleri hakkında bilgi toplama operasyonu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1937)

[<Ar. *istikşāf* \k-ş-f ‘(bir şeyi veya -i) ortaya çıkardı, açığa çıkardı, buldu, (-den örtü vb.) kaldırdı, ifşa etti, gösterdi, (üzüntü, acı vb.) yok etti, giderdi, muayene etti’] *İstikşaf*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

istila اِسْتِيلَا/istilā’

a. 1. Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirme: “İstanbul’a geldiğim zaman Habeşistan istilasını başlamak üzere idi.” - H. E. Adıvar. 2. Yayılma, kaplama, sarma, bürüme. **istila etmek** 1) Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirmek; 2) Yayılmak, kaplamak, sarmak, bürümek: “Sevgilimizi bazen de gürültülü bir neşe istila ederdi.” - R. N. Güntekin. TS (2011, s. 1216)

AEL: اِسْتَوْلَى عَلَيْهِ/istevlā ‘aleyhi; o (erkek), onu kazandı, ustalıkla kazandı veya onu zorlayarak aldı, baskı yaparak elde etti. اِسْتَوْلَتْ عَلَيْهِ الْحُجَّةُ/istevlet ‘aleyhi l-ḥucetu; (ona gösterilen) delil, iddia, veya savunma, onu susturdu, (ona gösterilen) delil yüzünden bakakaldı.” Lane (1953, s. 3060)

KM: اِسْتَوْلَى عَلَى الْأَمْرِ/istevlā ‘alā l-emri; o (erkek), amacına ulaştı, istediğini elde etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1420)

KMT: “اِسْتِيلَا/el-istilā’; alanın nihayetine erişmek: اِسْتَوْلَى عَلَى الْأَمْرِ/istevlā ‘alā l-emdi; alanın nihayetine erişti. İktidar ve tegallüp manası bundan türetmiştir.” Âsım Efendi (2013, s. 6041-6042)

MLAM: اسْتَوْلَى/istevlā; bir mülk, mal veya ülkeyi silah gücüyle ele geçirdi. اسْتَوْلَى/istevlā; bir mülk, mal veya ülkeyi silah gücüyle ele geçiriyor, geçirir. اسْتَوْلَى/istevlā; bir mülk, mal veya ülkeyi silah gücüyle ele geçir. اسْتَوْلَى/istevlā; bir mülk, mal veya ülkeyi silah gücüyle ele geçirmek. اسْتَوْلَى/istevlā; bir mülk, mal veya ülkeyi silah gücüyle ele geçiren. اسْتَوْلَى/istevlā; silah gücüyle ele geçirilen mülk, mal veya ülke: اسْتَوْلَى عَلَى أَمْلاكٍ غَيْرِهِ/istevlā ‘alā emlāki gayrihi; o (erkek), başkasının mülkünü silah gücüyle ele geçirdi. اسْتَوْلَى عَلَى الْبِلَادِ/istevlā ‘alā’l-bilādi; o (erkek), ülkeyi silah gücüyle ele geçirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2496)

istilā’ın diğer anlamları; “1. Kapılmak, etkisi altına almak, sarmak: اسْتَوْلَى عَلَيْهِ/istevlā ‘aleyhi’l-ye’s; o (erkek), ümitsizliğe kapıldı. اسْتَوْلَتْ عَلَيْهِ الدَّهْشَةُ/istevlā ‘aleyhi’d-dehsetu; şaşkınlık, ona (erkeğe) sardı. 2. is. huk. Başka kişinin mülkü olmamak şartıyla, mübah bir mülkün sahibi olma. 3. is. huk. Devletin baskı kullanarak bazı mallara (stok vb.) sahip olmasıdır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2496-2497)

[<Ar. *istilā*’ √v-l-y ‘yakın oldu, yaklaştı, takip etti, (-den) sonra geldi, üstlendi, sorumlu oldu, yönetti, idare etti, sevdi, (-e) yardım etti’] *İstila*, anlam daralmasına uğrayarak Türkçede kullanılmıştır.

istilacı

“sf. İstila eden (kimse, devlet).” TS (2011, s. 1217)

[<Ar. *istilā*’ + Tr. -cı (iiye)] *İstilacı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

istilacılık

“is. İstilacı olma durumu.” TS (2011, s. 1217)

[<Ar. *istilā*’ + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İstilacılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

istilzam اسْتِزَام/istilzām

“a. esk. Gerektirme. **istilzam etmek** gerektirmek.” TS (2011, s. 1217)

AEL: اسْتِزَمَهُ/istelzemehu; o (erkek), onu gerektirdi, zorunlu kıldı.” Lane (1953, s. 3010)

KM ve *KMT*’de kayda alınmamıştır.

MLAM: “اِسْتَلْزَمَ/istelzeme; gerekirdi, zorunlu kıldı. يَسْتَلْزِمُ/yestelzimu; gerektiriyor, gerektirir, zorunlu kılıyor, kılar. اِسْتَلْزَمَا/istilzāmen; gerektirmek, zorunlu kılmak. مُسْتَلْزِمٌ/mustelzimun; gerektiren, zorunlu kılan. مُسْتَلْزَمٌ/mustelzemun; gerektirilen, zorunlu kılınan: الْعَمَلُ يَسْتَلْزِمُ الصَّبْرَ/el-‘amelu yestelzimu’ş-şabre; iş, sabre gerektirir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2007)

[<Ar. *istilzām* √l-z-m ‘yapıştı, devam etti, sürdürdü, zorunlu oldu, kaçınılmaz oldu, ihtiyaç oldu, bağlı kaldı, ayrılmadı, (-den) kaynaklandı, hâsıl oldu’] *İstilzam*, başka anlam kazanmadan veya anlamı değişmeden Türkçede kullanılmıştır.

istimal اِسْتِعْمَال/isti‘māl

“a. esk. Kullanma. **istimal etmek** kullanmak: ‘Düşmanın tahrip ettiği raylar ve traversleri balyoz, çekiç yerine istimal ettik.’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1217)

→*suistimal* TS (2011, s. 1217)

AEL: “اِسْتَعْمَلَ/ustu ‘mile fulānen; adam çalıştırıldı.” Lane (1953, s. 2158)

KM: “اِسْتَعْمَلَهُ/ista ‘melehu gayruhu; o (erkek), başkasını işletti. اِسْتَعْمَلَ/ista ‘mele bihi; o (erkek), onunla çalıştı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 913)

KMT: “اِسْتَعْمَلَ/el-isti ‘mālu; 1. Bir adamı işletmek: اِسْتَعْمَلَهُ/ista ‘melehu gayruhu; o, başkasını işletti. 2. Alet makulesini işe kullanmak: اِسْتَعْمَلَ رَأْيَهُ وَاللَّهَ/ista ‘mele re’yehu ve ālethu; (o erkek), onun görüşüyle yaptı.” Âsım Efendi (2013, s. 4660)

MLAM: اِسْتَعْمَلَ/ista ‘mele; kullandı, bir adamı işletti. يَسْتَعْمِلُ/yesta ‘milu; kullanıyor, kullanır, bir adamı işletiyor, işletir. اِسْتِعْمَالًا/isti ‘mālen; kullanmak, bir adamı işletmek. مُسْتَعْمِلٌ/musta ‘milun; kullanan, bir adam işleten. مُسْتَعْمَلٌ/musta ‘melun; kullanılan, işletilen adam: اِسْتَعْمَلَ لِقَاطَ الْخَشَبِ/ista ‘mele minşāren li-kaṭ ‘i-l-ḥaşabe; o (erkek), odun kesmek için bir testere kullandı. هَذَا الْمَصْنَعُ مِثَالُ الْعَمَالِ/يَسْتَعْمِلُ/yesta ‘milu hazā ‘l-maṣna ‘u mi ‘āti ‘l- ‘umāle; bu fabrika, yüzlerce işçiyi işletiyor. Ahmet Muhtar (2008, s. 1554)

[<Ar. *isti‘māl* √-m-l ‘yaptı, işledi, yerine getirdi, çalıştı, uğraştı, üretti, imal etti, (-de) çalıştı, etkilendi, etkisini gösterdi, uyguladı’] *İstimal* kelimesi, Türkçeye göç ederken anlam daralmasına uğramıştır.

istimdat اِسْتِمْدَاد/istimdād

“a. esk. Yardım isteme, yardıma çağırma. **istimdat etmek** yardım istemek, yardıma çağırarak: ‘*Fasih, içini çekti, mukaddes bir taş heykelden istimdat eden bir biçare tavrını aldı.*’ - A. H. Müftüoğlu.” TS (2011, s. 1217)

AEL: “اسْتَمَدَّ مِنَ الدَّوَاةِ/istemedde mine’d-divāti; o (erkek), divitten mürekkep aldı. اسْتَمَدَّ النَّفْسَ/istemedde’n-nefese; o (erkek), nefes aldı. اسْتَمَدَّهُ/istemeddehu; o (erkek), ondan medet istedi.” Lane (1953, s. 2697)

KM: “اسْتَمَدَّ الدَّوَاةَ/istimdādun; divitten mürekkep almak ve medet istemek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1211)

KMT: “الِإِسْتِمَادَ/el-istimdādu; 1. Divitten mürekkep almak: اسْتَمَدَّ الْكَاتِبُ مِنَ الدَّوَاةِ/istemedde’l-kātibu mine’d-divāti; kâtip, divitten mürekkep aldı. 2. Bir adamdan medet ve inayet istemek: اسْتَمَدُّوا الْأَمِيرَ/istemedū’l-emîre; emîrden medet istediler.” Âsım Efendi (2013, s. 1596)

MLAM: “اسْتَمَدَّ/istemedde; aldı, elde etti. يَسْتَمِدُّ/yestemiddu; alıyor, alır, elde ediyor, eder. اسْتَمَدَّ/istemdid ve اسْتَمَدَّ/istemidde; al, elde et. اسْتَمَدَّ الدَّوَاةَ/istimdāden; almak, elde etmek. مُسْتَمِدُّ/mustemiddun; alan, elde eden. مُسْتَمَدُّ/mustemeddun; alınan, elde edilen: يَسْتَمِدُّ الْقَمَرُ اسْتَمَدَّ/istemeddehu; ay, ışığı güneşten alır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2077)

istimdād’ın diğer anlamları; “1. Yardım istemek, yardıma çağırarak: اسْتَمَدَّ الدَّوَاةَ/istemedde’l-mutazarrüne’d-devlete; zararda olanlar, devletten yardım istediler. 2. Bir borcun ödeme tarihinin ertelenmesi istemek: اسْتَمَدَّهُ أَجَلَ الدَّيْنِ/istemeddehu ecle’d-dayne; o (erkek), ondan borç ödeme tarihini ertelemesini istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2077)

[<Ar. *istimdād* √ *m-d-d* ‘uzattı, (örtü vb.) yaydı, genişletti, çekip uzattı, yaydı, mühlet verdi, yardım etti, (harf) uzun okudu, mürekkep koydu, (toprağı) gübreledi, (deniz vb.) kabardı, taştı, (söz, açıklama) uzattı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *istimdat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

istimlak اسْتِمْلَاك/istimlāk

“a. Kamulaştırma: ‘*Yolun planları, projeleri yapılmış, istimlak emirleri çıkarılmıştı.*’ - A. Kulin. **istimlak etmek** kamulaştırmak.” TS (2011, s. 1217)

AEL, KM ve KMT’de bulunmamaktadır.

MLAM: “اسْتَمْلَكَ/istemleke; baskı yaparak başka kişinin mülkünü aldı. يَسْتَمْلِكُ/yestemliku; baskı yaparak başka kişinin mülkü alıyor, alır. اسْتَمْلَاكَ/istimlāken; baskı yaparak başka kişinin mülkünü almak. مُسْتَمْلِكُ/mustemlikun; baskı yaparak başka kişinin mülkünü alan kişi. مُسْتَمْلَكُ/mustemlekun; baskı yapılarak alınan mülk: اسْتَمْلَكَ/istemleke arzan; o (erkek), başka kişinin arazisini zorlayarak kendine aldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2121)

[<Ar. *istimlāk* √ *m-l-k* ‘sahip oldu, elde etti, yönetti, hükmetti, kontrol etti, (bir şeye) gücü yetti, yapabildi, (duygularına) hâkim oldu’] Üstte verilen bilgilere göre *istimlak*; Türkçede “Kamulaştırma” manasında kullanılmaktadır. Fakat Arapçada “Herhangi bir güç veya makam sahibi olan kişinin kendi menfaati için başka kişiye baskı yaparak taşınmaz mülkünü alması” anlamına sahiptir. Buna göre Türkçede *istimlak*, anlamı başkalaşmış ve terimleştirilmiştir.

istimna اسْتِمْنَاء/istimnā’

“a. esk. Mastürbasyon.” TS (2011, s. 1217)

AEL: “اسْتَمْنَيْتُ النَّاقَةَ/istemneytu’n-nāqate; dişi deve gebe midir değil midir yokladım.” Lane (1953, s. 3025)

KM: “اسْتَمْنَيْتُ/istemnā; o (erkek), kendinden meni çıkmasını istemiş. اسْتَمْنَيْتُ النَّاقَةَ/istemneytu’n-nāqate; dişi deve döllenmiş midir değil midir yoklayıp denedim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1245)

KMT: “الِاسْتِمْنَاءُ/el-istimnā’u; 1. Bir adamın kendinden meni hurucunu istemek: اسْتَمْنَى الرَّجُلُ/istemnā’r-raculu; adam, kendinden meni hurucunu istemiş. 2. Dişi deve mumniyet midir değil midir yoklayıp denemek: اسْتَمْنَيْتُ النَّاقَةَ/istemneytu’n-nāqate; dişi deve mumniyet midir değil midir yoklayıp denedim.” Âsım Efendi (2013, s. 5999)

MLAM: “اسْتَمْنَى/istemnā; mastürbasyon yaptı. يَسْتَمْنِي/yestemni; mastürbasyon yapıyor, yapar. اسْتَمْنِ/istemni; mastürbasyon yap. اسْتِمْنَاء/istimnā’en; mastürbasyon yapmak. مُسْتَمْنٍ/mustemnīn; mastürbasyon yapan: اسْتَمْنَى الصَّبِيُّ/istemnā’s-şabīu; çocuk mastürbasyon yaptı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2130)

[<Ar. *istimnā* √ *m-n-y* ‘is. meny’] Üstte verilen bilgilere göre; Türkçede kullanılan *istimna* kelimesi, anlam daralmasına uğramış.

istimrar اسْتِمْرَار/istimrār

“a. esk. Sürüp gitme, süreklilik.” TS (2011, s. 1217)

AEL: “اِسْتَمَرَ/istemerre; (adam, zaman, iş, mesele) geçti, bitti, sona erdi.” Lane (1953, s. 2699). “mec. اِسْتَمَرَ بِالشَّيْءِ/istemerre bi’ş-şey’i; o (erkek), şeyi taşımak için güçlendi. اِسْتَمَرَ/istemerre; tatlı karşıtı, acı oldu. mec. اِسْتَمَرَ مَرِيرُهُ/istemerre merīruhu; dayanıklı, güçlü ve zorlu bir adam oldu. اِسْتَمَرَ/istemerre; (adam), işi veya durumu kötü olduktan sonra düzeldi.” Lane (1953, s. 2700)

KM: “اِسْتَمَرَ/istemerre; o (erkek), ayrıldı, (bu yerden) gitti, onu aştı. اِسْتَمَرَ/istemerre; o (erkek), sürüp gitti. اِسْتَمَرَ بِالشَّيْءِ/istemerre bi’ş-şey’i; o (erkek), şeyi taşımak için gücü yetti. اِسْتَمَرَّتْ مَرِيرَتُهُ عَلَيْهِ/istemerret merīretuhu ‘aleyhi; o (erkek), ona işkence yapmaya devam etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1216-1217)

KMT: اِلِسْتِمْرَار/el-istimrāru; 1. Savuşup gitmek: اِسْتَمَرَ الرَّجُلُ/istemerre’r-reculu; adam savuşup gitti. 2. Bir düzeye uzun uzadı çekilip gitmek: اِسْتَمَرَ الشَّيْءُ/istemerre’ş-şey’e; bu şey aynı düzeyde uzun uzadı çekilip gitti. 3. Bir şeyi yüklenip götürmeye gücü yetmek: اِسْتَمَرَ بِالشَّيْءِ/istemerre bi’ş-şey’i; bu şeyi yüklenip götürmeye gücü yetti. 4. Metin ve müstahkem olmak: اِسْتَمَرَّتْ مَرِيرَتُهُ عَلَيْهِ/istemerret merīretuhu ‘aleyhi; ona müstahkem oldu. Âsım Efendi (2013, s. 2333)

MLAM: اِسْتَمَرَ/istemerre; sürüp gitti, olduğu gibi devam etti. يَسْتَمِرُّ/yestemirru; sürüp gidiyor, gider, olduğu gibi devam ediyor, eder. اِسْتَمَرَّ/istemrîr ve اِسْتَمِرَّ/istemirre; sürüp git, olduğu gibi devam et. اِسْتَمَرَّ اِرًا/istimrāren; sürüp gitmek, olduğu gibi devam etmek. مُسْتَمِرٌّ/mustemirrun; sürüp giden, olduğu gibi devam eden. مُسْتَمَرٌّ/mustemerrun; sürüp gidilen, olduğu gibi devam edilen: اِسْتَمَرَ اِطْلَاقُ النَّارِ/istemerre iṭlāku’n-nāri; ateş açmak sürüp gitti. Ahmet Muhtar (2008, s. 2085)

istimrār’ın diğer anlamları ise; “1. Bir yemek veya içeceğin tadı acı gelmek, bulmak: اِسْتَمَرَ الْمَرِيضُ الدَّوَاءَ/istemerre’l-marīzu’d-devā’e; (erkek) hasta, ilacı acı bulmuş. 2. Bir şey veya iş yaparak devam etmek: اِسْتَمَرَ عَلَى الضَّلَالِ/istemerre ‘alā’z-zalālî; o (erkek), dalalet yaparak devam etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2085)

[<Ar. *istimrār* √m-r-r ‘uğradı, geçti, geçip geçti, (vakit vb.) geçti, kat etti, aştı, geçirdi, acı oldu, acılaştı’] *İstimrar* kelimesi, Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramıştır.

istimzaç اِسْتِمَزَاج/istimzāc

“a. esk. 1. Bir kimsenin huyunu, kişiliğini tanımak için araştırma. 2. Sorma, yoklama. **istimzaç etmek** sormak, yoklamak.” TS (2011, s. 1217)

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de *istimzāc* kelimesi bulunmadı.

istimzaç, *istif’āl* vezninde, مَزَج/mezece kökünden türetilmiştir. Ancak *istimzac* sözcüğü hiçbir sözlükte geçmemiş. Hatta web sayfasına da yazıldığında bu kelimeyle ilgili bir şey bulunmamıştır. Buna göre *istimzaç* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

istinabe استنابة/istinābe

“a. huk. esk. Davanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek için başka bir yerde bulunan bir tanığın oradaki mahkeme tarafından ifadesinin alınması.” TS (2011, s. 1217)

AEL: استنبه/istenebtuhu; onu (başkası yerine) yetkili kıldım, yetkilendirdim, vekâlet verdim, başkasının yerine geçirdim.” Lane (1953, s. 2862)

KM ve *KMT*’de geçmemektedir.

MLAM: استناب/istenābe; birini yetkili kıldı, yetkilendirdi. يستنيب/yestenibu; birini yetkili kılıyor, kılar, yetkilendiriyor, yetkilendirir. استنبت/istenib; birini yetkili kıl, yetkilendir. استنابة/istinābeten; birini yetkili kılmak, yetkilendirmek. مُستنَب/mustenībun; birini yetkili kılan, yetkilendiren. مُستناب/mustenābun; yetkili kılınan, yetkilendirilen kişi: استناب المدير أخذ موظفيه لحضور الاجتماع/istenābe ’l-mudīru eḥde muvaḏāfihi li-ḥuḏūri ’ictimā’i; müdür, toplantıya katılmak için (erkek) memurlarından birisini yetkili kıldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2299)

Ad olan *istinābe*’nin anlamı ise; “Davanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek için başka bir yerde bulunan bir tanığın oradaki mahkeme tarafından ifadesinin alınması.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2299)

[<Ar. *istinābe* √n-v-b ‘yakınlaştı, yakın oldu, geriye döndü, tekrar tekrar aynı yere geldi, yerine geçti, yerine aldı, (musibet ve felaket vb.) birisinin başına geldi’] *İstinabe* kelimesi; Arapçada birçok anlamı mevcut. Bu anlamlarından biri; “Davanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek için başka bir yerde bulunan bir tanığın oradaki mahkeme tarafından ifadesinin alınması” hukuki bir terim olarak kullanılmıştır. Bu terim de türkçeye geçmiştir. Dolayısıyla *istinabe* kelimesi, Türkçede anlam daralmasına uğramıştır.

istinaden اِسْتِنَاداً/istinādan

“zf. Bir görüşe, bir düşünceye dayanarak, güvenerek.” TS (2011, s. 1217)

İstinat maddesine bkn.

Arapçada *istinaden*, mastar olarak kullanılmaktadır. Türkçede zarf olarak kullanılan *istinaden* kelimesi, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

istinaf اِسْتِنَاف/isti' nāf

“a. huk. esk. Mahkemenin verdiği kararı kabul etmeyerek bir üst mahkemeye götürme.” TS (2011, s. 1217)

→ ***istinaf mahkemesi*** TS (2011, s. 1217)

AEL: “اِسْتَأْنَفَ/iste'nefe ve 'tenefehu; o (erkek), ona yeniden başladı, onunla başladı.” Lane (1953, s. 116)

KM: “اِلِاسْتِنَافَ/el-isti'nāfu ve اِلِاتِنَافَ/el-i'tināfu; bir şeye yeniden, tekrardan başlamak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 66)

KMT: “اِلِاسْتِنَافَ/el-isti'nāfu ve اِلِاتِنَافَ/el-i'tināfu; ifti'āl vezninde, bir nesneye yeniden başlamak: اِسْتَأْنَفَ الشَّيْءَ اِسْتَأْنَفَ/iste'nefe'ş-şey'e ve 'tenefehu; bu şeye yeniden başlamış.” Âsım Efendi(2013, s. 3633)

MLAM: اِسْتَأْنَفَ/iste'nefe; bir şeyden ya da işten biraz veya bir süreliğine kesildikten sonra tekrar yaptı, yeniden başladı. اِيسْتَأْنَفَ/yste'nifu; bir şeyden ya da bir işten biraz veya bir süreliğine kesildikten sonra tekrar yapıyor, yapar, yeniden başlıyor, başlar. اِسْتِنَافًا/isti'nāfen; bir şeyden ya da işten biraz veya bir süreliğine kesildikten sonra tekrar yapmak, yeniden başlamak. مُسْتَأْنَفَ/muste'nifun; bir şeyden ya da işten biraz veya bir süreliğine kesildikten sonra tekrar yapan, yeniden başlayan. مُسْتَأْنَفَ/muste'nefun; yeniden başlanan, tekrar yapılan iş: اِسْتَأْنَفَ عَمَلَهُ/iste'nefe 'amelehu; o (erkek), işine tekrar gitmeye başladı. اِسْتَأْنَفَ الْحَدِيثَ/iste'nefe'l-ḥadīse; o (erkek), tekrar konuşmaya başladı, yeniden konuşmaya başladı. Ahmet Muhtar (2008, s. 131)

isti' nāf'ın diğer anlamları ise; 1. huk. Mahkemenin verdiği kararı kabul etmeyerek bir üst mahkemeye götürmek: اِسْتِنَفَ الدَّعْوَى/isti'nefe'd-da'vā; o (erkek), mahkemenin verdiği kararı kabul etmeyerek davayı bir üst mahkemeye götürmüş. 2. a. huk. Mahkemenin verdiği kararı kabul etmeyerek bir üst mahkemeye götürme: مَحْكَمَةُ

KM: تَسَانَدَ/tesānde ve'stenede; o (erkek), ona yaslanıp dayandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 645)

KMT: تَسَانَدَ/et-tesānud ve الإستِئَادَ/el-istinādu; bir nesneye yaslanıp dayanmak: تَسَانَدَ/tesānde ileyhi ve'stenede; ona yaslanıp dayandı. Bu manada Araplar, bir asker cenk veya gazaya gittiğinde fırka fırka olup her fırka başka başka bayraklar altında azimet eyleseler خَرَجَ الْجَيْشُ مُتَسَانِدِينَ/ḥaraca 'l-ceyşu mutesānidîn; her fırka bir bayrağa tesanüt etmiş olur. Âsım Efendi (2013, s. 1456)

MLAM: اسْتَنَدَ/istenede; dayandı, yaslandı. يَسْتَنِدُ/yestenidu; dayanıyor, dayanır, yaslanıyor, yaslanır. اسْتِنَادًا/istināden; dayanmak, yaslanmak. مُسْتَنَدٌ/mustenidun; dayanan, yaslanan. اسْتَنَدَ إِلَى الْبَابِ/istenede ilā 'l-bābi; o (erkek), kapıya yaslandı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1117)

istinād'ın diğer anlamı ise; “Bir görüşe, bir düşünceye dayanmak, güvenmek: اسْتَنَدَ اسْتَنَدَ إِلَى وَقَائِعِ تَارِيخِيَّةٍ/istenede ilā veḳā 'i 'in tārīḥiyyetin; o (erkek), tarihî olaylara dayandı. اسْتَنَدَ اسْتَنَدَ إِلَيْهِ فِي تَنْفِيزِ الْخَطَّةِ/istenede ileyhi fî tenfîzi 'l-ḥittate; o (erkek), proje yapılışında ona güvendi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1117)

[<Ar. *istinād* √s-n-d ‘destekledi, destek koydu, dayadı, yardım etti, yaslandı’] Arapça bir kelime olarak bütün anlamları “Dayanma, yaslanma, güvenme, kuvvet alma, bir şeyi kanıt sayma.”şeklinde. Bu anlamlar, Türkçede de kullanılmış.

istinat duvarı

“is. Toprak veya yapının kaymasını önlemek için yapılan, direnç sağlayan duvar.” TS (2011, s. 1217)

[<Ar. *istinād* + Far. *duvar* + Tr. -ı (i.3tk)] *İstinat duvarı* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

istinatgâh

“is. esk. Dayanacak, güvenccek, sığınacak yer, dayanak.” TS (2011, s. 1217)

[<Ar. *istinād* + Far. *-gâh* + Tr. -ı (i.3tk)] *İstinatgâh* kelimesi; Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

istinkâf استِئْكَاف/istinkâf

“a. esk. Çekinme, geri durma, sakınma. **istinkâf etmek** Çekinmek, geri durmak, sakınmak.” TS (2011, s. 1217)

AEL: “اسْتَنَكَفَ/istenkefe; o (erkek), kaçındı, küçümsedi, kibirle baktı.” Lane (1953, s. 3038)

KM: “اسْتَنَكَفَ/istenkefe; o (erkek), kibirlendi. اسْتَنَكَفَ أَثَرَهُ/istenkefe eşerehu; o (erkek), onu (erkeği) düz bir yerde karşılaşıp engelledi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1315)

KMT: “الِاسْتِنْكَافُ/el-istinkāfu; 1. Kibirli olmak: اسْتَنَكَفَ الرَّجُلُ/istenkefe’r-reculu; adam kibirli oldu. 2. İzi yavı kıldıktan sonra yumuşak yerde yine arkurudan bulmak: اسْتَنَكَفَ أَثَرَهُ/istenkefe eşerehu; izi yavı kıldıktan sonra yumuşak yerde yine arkurudan buldu.” Âsım Efendi (2013, s. 3878)

MLAM: اسْتَنَكَفَ/istenkefe; bir işi küçümseyerek reddetti, bir işe tenezzül etmedi, bir işten kibirle geri durdu. يَسْتَنَكِفُ/yestenkifu; bir işi küçümseyerek reddediyor, eder; bir işe tenezzül etmiyor, etmez; bir işten kibirle geri duruyor, durur. اسْتِنْكَافًا/istinkāfen; bir işi küçümseyerek reddetmek, bir işe tenezzül etmemek, bir işten kibirle geri durmak. مُسْتَنَكِفٌ/mustenkifu; bir işi küçümseyerek reddeden, bir işe tenezzül etmeyen, bir işten kibirle geri duran. مُسْتَنَكِفٌ/mustenkefu; küçümseyerek reddedilen, tenezzül edilmeyen iş: اسْتَنَكَفَ عَنِ الْعَمَلِ الْيَدَوِيِّ/istenkefe ‘ani’l-‘ameli’l-yedeviiyy; o (erkek), el sanatları işini küçümseyerek reddetti. Ahmet Muhtar (2008, s. 2283)

[<Ar. *istinkāf* √n-k-f ‘parmağıyla yanağındaki gözyaşını sildi, (den) kibirle geri çevirdi, tenezzül etmedi, küçümsedi’] Türkçede *istinkaf* “Çekinme, geri durma, sakınma” anlamlarına sahipken; Arapçada “Kibirlenmek, bir işi küçümseyerek reddetmek, bir işe tenezzül etmemek” manalarını barındırmaktadır. Arapçada ve Türkçede kullanılan *istinkaf*’ın anlamlarının birbirine benzemediği görülmektedir. Yani *istinkaf* kelimesi, Türkçede farklı anlamlar kazanmış.

istinsah اسْتِنْسَاخ/istinsāḥ

“a. esk. Yazma bir eseri el yazısıyla kopyalama. **istinsah etmek** yazma bir eseri el yazısıyla kopyalamak.” TS (2011, s. 1217)

AEL: “اسْتَنْسَخَ الْكِتَابَ/istenseḥe’l-kitābe; (o erkek), kitabı uyarladı, kopya etti, kopyasını yazdı.” Lane (1953, s. 2789)

KM: “اِسْتَنْسَحَ الْكِتَابَ/istensehe’l-kitābe; (o erkek), bu kitabın nüshasını aldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1280)

KMT: “اِلِسْتِنْسَاْحُ/el-istinsāhu; bir kitabın nüshasını almak: اِسْتَنْسَحَ الْكِتَابَ/istensehe’l-kitābe; (bu) kitabın nüshasını aldı.” Âsım Efendi (2013, s. 1332)

MLAM: اِسْتَنْسَحَ/istensehe; belge, eser vb. el yazısıyla kopyasını istedi, kopya etmesini istedi. اِيسْتَنْسِحُ/iestensihu; belge, eser vb. el yazısıyla kopyasını istiyor, ister, kopya etmesini istiyor, ister. اِسْتِنْسَاْحًا/istinsāhan; belge, eser vb. el yazısıyla kopyasını istemek, kopya etmesini istemek. مُسْتَنْسِحٌ/mustensihun; belge, eser vb. el yazısıyla kopyasını isteyen, kopya etmesini isteyen. مُسْتَنْسَحٌ/mustensehun; el yazısıyla kopyasını istenilen eser vb.: اِسْتَنْسَحَ الْكِتَابَ/istensehe’l-kitābe; (o erkek), kitabın el yazısıyla kopyasını istedi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2201)

istinsaḥ’ın diğer anlamı ise; “Kopya etmek, kopya çıkarmak: اِسْتَنْسَحَ وَثِيقَةً/istensehe veṣīqaten; (o erkek), bir belgenin kopya edilmesini istedi, kopyasını çıkardı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2201)

[<Ar. *istinsāḥ* √n-s-ḥ ‘kopyaladı, nüshasını çıkardı, sildi, izale etti, iptal etti, geçersiz kıldı’] Türkçede kullanılan *istinsaḥ* kelimesi, anlam daralmasına uğrayarak “Yazma bir eseri el yazısıyla kopyalama” anlamını kazanmıştır. Fakat bu kelimenin Arapçadaki anlamı “Belge, eser vb. el yazısıyla kopyasını istemek, kopya etmesini istemek” mevcuttur.

istintaç اِسْتِنْتَاَحَ/istintāc

“a. esk. 1. Sonuç çıkarma. 2. man. Bir büyük önermeden küçüğe ve sonurguya, yasalardan olaylara, nedenden sonuca giderek sonuç çıkarma. **istintaç etmek** sonuç çıkarmak.” TS (2011, s. 1217)

AEL, KM, KMT’de bulunmamış.

MLAM: “اِسْتَنْتَجَ/istentece; sonuç çıkardı. اِيسْتَنْتِجُ/iestenticu; sonuç çıkarıyor, çıkarır. اِسْتِنْتَاَحًا/istintācen; sonuç çıkarmak. مُسْتَنْتِجٌ/mustenticun; sonuç çıkaran. مُسْتَنْتَعٌ/mustentecun; çıkarılan sonuç: اِسْتَنْتَجَ الْقَاضِي الْحُكْمَ مِنَ الْأَدْلَةِ/istentece’l-kāzī’l-ḥukme mine’l-edilleti; (erkek) hakim, delillerden sonucu çıkardı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2163)

istintāc'ın diğer anlamı ise; “*is. fel.* Bir olay veya olguyu ve bu olay veya olgudan yola çıkarak başka olay veya olaylar ve olgu veya olgulara ulaşmaktadır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2163)

[<Ar. *istintāc* √*n-t-c* ‘(hayvan) yavruladı, doğurdu, sebebiyle oldu, sonuçlandırdı’] Yukarıda tespit edildiği gibi; *istintaç* kelimesi, Arapçada ve Türkçede aynı anlamlarda kullanılmaktadır.

istintak استِنطَاق/istinṭāk

“a. esk. 1. huk. Sorgu. 2. mec. Sorguya çekme. **istintak etmek** sorguya çekmek: ‘Beni sen istintak edecek değilsin.’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1217)

AEL: “استِنطَاقُ/istenṭāḡahu; o (erkek), onun (erkeğin) konuşmasını istedi, ifadesini istedi, onu sorguya çekti.” Lane (1953, s. 3034)

KM: “استِنطَاقُ/istenṭāḡahu; o (erkek), ondan söz söylemesini istedi, onu konuşturdu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1294)

KMT: “الإِسْتِنطَاقُ/el-istinṭāḡu; bir kimseden söz söylemesini talep etmek: استِنطَاقُ/istenṭāḡahu; ondan söz söylemeyi talep etti.” Âsım Efendi (2013, s. 4173)

MLAM: “استِنطَاقُ/istenṭāḡe; sorguya çekti يَسْتِنطِقُ/yestenṭīḡu; sorguya çekiyor, çeker. استِنطَاقًا/istinṭāḡan; sorguya çekmek. مُسْتِنطِقٌ/mustenṭīḡun; sorguya çeken. مُسْتِنطَقٌ/mustenṭāḡun; sorguya çekilen: الشُّرْطِيُّ الْمُجْرِمُ استِنطَقَ/istenṭāḡa ‘ş-şurṭīyyu ‘l-mucrim; polis, caniyi sorguya çekti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2229)

istinṭāk'ın diğer anlamları ise; “Konuşturmak, telaffuz etmesini istemek: استِنطَقَتْ صَغِيرَهَا/istenṭāḡeti ‘l-ummu şaḡīyrehā; anne, çocuğunun telaffuz etmesini istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2229)

[<Ar. *istinṭāk* √*n-t-k* ‘konuştu, telaffuz etti, ses etti’] *İstintak* kelimesinin Arapçada “Konuşturmak, (bir kimseden) telaffuz etmesini istemek, söz söylemesini talep etmek ve (bir kimseyi) sorguya çekmek” anlamları varken; Türkçede “*huk.* Sorgu ve *mec.* Sorguya çekme” manaları vardır. Dikkat edildiği gibi; *istintak*, Türkçeye geçerken anlam daralmasına uğramıştır.

istirahat إِسْتِرَاحَة/istirāḥe

“a. Dinlenme, rahat etme: ‘Askerimiz şu beklemeyi bir istirahat sayıyor.’ - Ö. Seyfedin. **istirahat etmek** dinlenmek.” TS (2011, s. 1217)

AEL: “اسْتَرَاَحَ إِلَى حَدِيثِهِ/isterāḥe ilā ḥadīṣihi; o (erkek), onun konuşmasına meyletti, konuşmasında rahat buldu. اسْتَرَاَحَهُ/isterāḥehu; o (erkek), onun kokusunu aldı, onu kokladı. اسْتَرَاَحَ/isterāḥe; o (erkek), rahatladı, dinlendi.” Lane (1953, s. 1178-1180)

KM: اسْتَرَاَحَ/isterāḥe; rahata erdi, rahata kavuştu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 540)

KMT: “الِاسْتِرَاَحَةَ/el-istirāḥetu; rahatlamak: اسْتَرَاَحَ الرَّجُلُ/isterāḥe’r-reculu; adam rahatladı.” Âsım Efendi (2013, s. 1135)

MLAM: اسْتَرَاَحَ/isterāḥe; dinlendi يَسْتَرِيحُ/yesteriḥu; dinleniyor, dinlenir. اسْتَرَاَحَ/isteriḥ; dinlen. اسْتِرَاَحَةً/istirāḥeten; dinlenmek. مُسْتَرِيحٌ/musteriḥun; dinlenen. مُسْتَرَاَحٌ/musterāḥun; dinlenen: اسْتَرَاَحَ الْمُتْعَبُ/isterāḥe’l-mut ‘abu; yorgun (erkek) olan dinlendi. Ahmet Muhtar (2008, s. 954)

istirāḥe’nin başka anlamları; “1. Güvenmek ve huzur bulmak: اسْتَرَاَحَ إِلَى/isterāḥe ilā fulānin; o (erkek), adama güvenip huzur buldu. 2. Rahatlamak, rahata kavuşmak: اسْتَرَاَحَ فِي عَمَلِهِ/isterāḥe fî ‘amelihi; o (erkek), işinde rahatladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 954)

İsim olan istirāḥe ise; “t. اسْتِرَاَحَاتٍ/istirāḥātun: 1. Bekleme salonu, mola yeri. 2. Devlete veya herhangi bir kuruma ait (geçici olarak) oturma yeri. 3. Sinema ve tiyatrodan verilen mola veya herhangi bir işte, oturma ve toplantıda verilen molaya denir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 954)

[<Ar. **istirāḥe** √r-ū-h ‘gitti, ayrıldı, (gecede) geri geldi, (gün) rüzgarlı oldu, yürüdü, yapmaya başladı, kokusunu aldı’] Yukarıda tespit edildiği gibi “Dinlenme” anlamı olan *istirahat* kelimesi, Arapçadan ve Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

istirdat اسْتِرْدَاد/istirdād

“a. esk. 1. Geri alma. 2. ask. Bir yeri yeniden ele geçirme, geri alma, kurtarma.” TS (2011, s. 1217)

AEL: “اسْتَرْدَدَ هِبَتَهُ/isteredde hibetuhu; o (erkek), verdiği hediye, başı geri almayı istedi.” Lane (1953, s. 1033)

KM: “اِسْتَرَدَّه/istereddehu; o (erkek), onu talep etti veya verdiğini geri almayı istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 500)

KMT: “اِسْتَرَدَّه/el-istirdādu; bir kimseden bir nesnenin geri alınmasını istemek: اِسْتَرَدَّه الشَّيْءَ/istereddehu ‘ş-şey’e; bu şeyi geri almayı istedi.” Âsım Efendi (2013, s. 1431)

MLAM: “اِسْتَرَدَّ/isteredde; verdiğini aldı, geri aldı. اِسْتَرَدَّ/yesteriddu; verdiğini alıyor, alır, geri alıyor, geri alır. اِسْتَرَدَّ/isterdid ve اِسْتَرَدَّ/isteridde; verdiğini al, geri al. اِسْتَرَدَّ/istirdāden; verdiğini almak, geri almak. اِسْتَرَدَّ/musteriddun; verdiğini alan, geri alan. اِسْتَرَدَّ/mustereddun; geri alınan: اِسْتَرَدَّ الشَّيْءَ/isteredde ‘ş-şey’e; o (erkek), verdiği şeyi geri aldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 878)

istirdād’ın diğer anlamları; 1. Düşmandan kurtarmak: اِسْتَرَدَّ حُرِّيَّتَهُ/isteredde hürriyetehu; o (erkek), özgürlüğünü düşmandan kurtardı. 2. (Bir hasta) tekrar sağlığına kavuşmak, hastalıktan kurtulmak: اِسْتَرَدَّ صِحَّتَهُ/isteredde şihhatuhu; o (erkek), sağlığına kavuştu. 3. Dinlenmek: اِسْتَرَدَّ أَنْفَاسَهُ/isteredde enfāsehu; bu cümlemin kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Soluklarını tekrar aldı.”; anlamı anlamına çevrildiğinde ise “o (erkek), yorulduktan sonra dinlendi.” şeklinde olur. Ahmet Muhtar (2008, s. 878)

[<Ar. *istirdād* √r-d-d ‘reddetti, geri çevirdi, (suçlama vb.) kabul etmedi, itiraz etti, (kapıyı) kapadı, (saldırıya) mukavemet gösterdi, (bir şeyi başka şeye çevirdi, değiştirdi, iade etti, (selamın) karşılığını verdi, yetkilendirdi, caydırdı, cevap verdi, onay verdi, (itiraz vb.) çürüttü’] *İstirdat*’ın hem “Geri alma” anlamı hem de terim olan “Bir yeri yeniden ele geçirme, geri alma, kurtarma” anlamları; Arapçadaki anlamlarına benzemiştir. Bu yüzden *istirdat* kelimesi, anlam daralmasına uğramıştır.

istirham اِسْتَرْحَمَ/istirhām

“a. Yalvarma, merhamet dileme. **istirham etmek** yalvarmak, dilemek, rica etmek. **istirhamda bulunmak** istirham etmek.” TS (2011, s. 1217-1218)

AEL: “اِسْتَرْحَمَهُ/isterhamehu; o (erkek), (erkekten) ondan merhamet istedi, diledi.” Lane (1953, s. 1056)

KM ve KMT’de geçmemiş.

MLAM: “اِسْتَرْحَمَ/isterhame; merhamet diledi. اِسْتَرْحَمَ/yesterhamu; merhamet diliyor, diler. اِسْتَرْحَمَ/istirhāmen; merhamet dilemek اِسْتَرْحَمَ/musterhimun; merhamet dileyen. اِسْتَرْحَمَ/musterhamun; dilenen merhamet: اِسْتَرْحَمَ الْمُذْنِبُ الْقَاضِي/isterhame’l-

muznibu'l-kāzī; (erkek) suçlu, (erkek) hakimden merhamet diledi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 872)

[<Ar. *istirhām* √*r-ḥ-m* ‘acıdı, bağışladı’] Üstte verilen bilgilere göre; Türkçede kullanılan *istirham* kelimesi, Arapçadaki anlamıyla aynıdır. Fakat *istirham etmek*, *istirhamda bulunmak* ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

istiskal استِثْقَال/istişkāl

“a. esk. Soğuk davranışlarla hoşlanmadığını belli etme: ‘Çoğundan *istiskal*, pek azından itibar gördü.’ - F. R. Atay. **istiskal etmek** hoşnutsuzluğunu belli ederek soğuk davranmak: ‘Şahin Efendi, bu saygısız misafiri artık açıktan açığa *istiskal* ediyordu.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1218)

AEL: “استِثْقَلُ/istesḱalehu; o (erkek), (bir şeyin) onun ağır olduğunu düşündü, onu ağır buldu, saydı, ona ağır geldi, onu kolay bulmadı, onu ifade etmek için zor buldu. استِثْقَلُ/ustuşḱile merazen; o (erkek), çok ağır hastalık geçirdi.” Lane (1953, s. 344)

KM ve KMT’de bulunmamış.

MLAM: استِثْقَلُ/istesḱale; bir şeyi ağır buldu. يَسْتِثْقِلُ/yestesḱilu; bir şeyi ağır buluyor, bulur. استِثْقَالًا/istişkālēn; bir şeyi ağır bulmak. مُسْتِثْقِلٌ/mustesḱilun; bir şeyi ağır bulan. مُسْتِثْقَلٌ/mustesḱalun; bulunan ağır şey: استِثْقَلُ الْجَمَلُ/istesḱale’l-ḥimle; o (erkek), yükü ağır buldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 320)

istişkāl’ın diğer anlamları ise; “1. Bunaltmak, sıkıntı vermek: استِثْقَلُ الشَّخْصَ/istesḱale’ş-şahşe; (bu) kişi, onu bunaltı, ona sıkıntı verdi. 2. Mışıl mışıl uyumak: استِثْقَلُ فِي النَّوْمِ/istesḱale fī’n-nevmi; o (erkek), mışıl mışıl uyudu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 320)

[<Ar. *istişkāl* √*s-k-l* ‘(şeyi) elinde tarttı, ağır oldu, ağır geldi, gizli oldu, ağırbaşlı oldu, (gebelik) ortaya çıktı, (hastalık) şiddetlendi, (söz vb.) kötü etki bıraktı, yavaş davrandı, sevmedi’] Tespit edilenlere göre; Türkçede *istiskal* “Soğuk davranışlarla hoşlanmadığını belli etme” anlamına gelirken; Arapçada “Bir şeyi ağır bulmak, ağır olduğunu düşünmek, kolay bulamamak, bunaltmak, sıkıntı vermek” anlamlarına gelmektedir. *İstiskal* kelimesinin iki dilde kullanılan anlamları birbirine benzememektedir. Buna bağlı olarak Türkçede kullanılan *istiskal* kelimesi, anlamı farklılaşmıştır. *İstiskal etmek* de Türkçeleştirilmiş bir ifadedir.

istismar اسْتِثْمَار/istiṣmār

a. 1. Birinin iyi niyetini kötüye kullanma: “Türkiye Cumhuriyeti, laikliği umdeleri arasına koymakla dini, tecavüzden, istismardan, menfaate, şerre alet etmekten kurtardı.” - O. S. Orhun. 2. Sömürme. **istismar etmek 1)** işletmek, yararlanmak; **2)** birinin iyi niyetini kötüye kullanmak: “Hâlbuki onlar, işte bu saflığı istismar ediyorlar. Bütün düşünceleri seni kullanmak, o kadar.” - A. İlhan. 3) Sömürmek: “Dünyaya ferman okuduğumuz çağlarda zapt ettiğimiz yerleri öylesine istismar etmek aklımızdan geçmemiş.” - B. R. Eyuboğlu. TS (2011, s. 1218)

AEL, KM ve KMT’de geçmemiş.

MLAM: “اسْتِثْمَرَ/isteṣmere; işletti, kazanç sağladı, yatırım yaptı. يَسْتِثْمِرُ/yesteṣmiru; işletiyor, işletir, kazanç sağlıyor, sağlar, yatırım yapıyor, yapar. اسْتِثْمَارًا/istiṣmāren; işletmek, kazanç sağlamak, yatırım yapmak. مُسْتِثْمِرٌ/musteṣmirun; işleten, kazanç sağlayan, yatırım yapan. مُسْتِثْمَرٌ/musteṣmerun; işletilen, sağlanan kazanç, yapılan yatırım: اسْتِثْمَرَ الْمَالَ/isteṣmere’l-māle; o (erkek), parayı işletti” Ahmet Muhtar (2008, s. 327)

istiṣmār’ın diğer anlamları ise; “1. Yararlanmak: اسْتِثْمَرَ الْجُهْدَ/isteṣmere’l-cuhde; o (erkek), (kendi) emeğinden yararlandı. 2. a. t. ik. اسْتِثْمَارٌ/istiṣmārun, ç. اسْتِثْمَارَاتٌ/istiṣmārātun; parayı dolaylı veya dolaysız olarak işletmesidir. 3. eko. Parayı işletip uzun süreden sonra kâr kazanma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 327)

[<Ar. **istiṣmār** √s-m-r ‘meyve verdi, zenginleşti, fayda verdi’] Türkçede “Birinin iyi niyetini kötüye kullanma” anlamı olan *istismar* kelimesi, Arapçada geçmemektedir. Buna göre *istismar*, anlamı başkalaşmış bir sözcüktür.

istismarcı

“sf. 1. Birinin iyi niyetini kötüye kullanan (kimse). 2. Sömürücü.” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. **istiṣmār** + Tr. **-cı** (iiye)] *İstismarcı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

istismarcılık

“is. İstismarcı olma durumu.” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. *istismār* + Tr. -cı (iye) + Tr. -lık (iye)] *İstismarcılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istisna اسْتِثْنَاء/istisnā

“a. 1. Bir kimse veya bir şeyi benzerlerinden ayrı tutuma. 2. Kural dışılık. 3. Ayrı tutulan kimse veya şey. **istisna etmek** ayrı tutmak, dışarıda bırakmak: ‘ilk heves günleri istisna edilirse beni sever bile görünmeye kalkışamadı.’ - H. E. Adıvar.” TS (2011, s. 1218)

AEL: “اسْتِثْنَاهُ مِنْ شَيْءٍ/istesnāhu min şey’in; o (erkek), onu şeyden istisna etti, onu hariç tuttu. اسْتِثْنَاهُ/istisnā’an; istisna.” Lane (1953, s. 358)

KM: kayda alınmamıştır.

KMT: “Mütercim der ki sahib-i Misbah’ın beyanına göre; اسْتِثْنَاء/istisnā’un; istifāl vezninde, عَنْ/an; dan, den harfiyle reddetme ve sarf anlamlarında kullanılmaktadır.” Âsım Efendi (2013, s. 5673)

MLAM: اسْتِثْنَيْتُ/istesnā; bir kimse veya bir şeyi ayrı tuttu. يَسْتِثْنِي/yestesnī; bir kimse veya bir şeyi ayrı tutuyor, tutar. اسْتِثْنَى/istesnā; bir kimse veya bir şeyi ayrı tut. اسْتِثْنَاهُ/istisnā’an; bir kimse veya bir şeyi ayrı tutmak. مُسْتِثْنٍ/mustesnin; bir kimse veya bir şeyi ayrı tutan. مُسْتِثْنٍ/mustesnān; ayrı tutulan kişi veya kimse: اسْتِثْنَى فُلَانًا مِنَ الدَّعْوَةِ/istesnā fulānen mine’d-da’veti; o (erkek), adamı davetten ayrı tuttu, istisna etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 331)

istisnā’ın diğer anlamları ise; “1. nhv, لَا/ilā ve kardeşleri. 2. a. Kural dışılık.” Ahmet Muhtar (2008, s. 331)

[<Ar. *istisnā*’ √s-n-y ‘katladı, büktü, dürdü, çift yaptı, kıvırdı, -ikincisi oldu, vazgeçirdi’] Üstte tespit edilen bilgilere göre; *istisna* kelimesinin Arapçadaki anlamı, Türkçede kullanılarak muhafaza edilmiştir.

istisnai اسْتِثْنَائِي/istisnā’î

“a. Ayrıklı.” TS (2011, s. 1218)

AEL, KM ve KMT’de kayda alınmamış.

MLAM: “sf. t. اسْتِثْنَائِي/istisnā’î; istisnā’in ism-i mensubudur; alışılmışlığın dışında, kural dışı olan, anormal, acil.” Ahmet Muhtar (2008, s. 332)

[<Ar. *istisnā*’iyy √*istisnā*’ + Ar. -î (sıfat yapan ek)] Yukarıda verilen bilgilere göre; *istisnai* kelimesinin Arapçadaki anlamı ile Türkçedeki anlamı birbirine benzemektedir.

istisnalı

“sf. İstisnası olan.” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. *istisnā*’ + Tr. -lı (iiye)] *İstisnalı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istisnasız

“zf. İstisnası olmadan, ayrıksız, ayrıcasız, bilaistisna: ‘İstisnasız tüm mezarlar, şehrin başka başka noktalarına taşınabilirdi pekâlâ.’ - E. Şafak” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. *istisnā*’ + Tr. -sız (iiye)] *İstisnasız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istisnasızca

“zf. İstisnasız bir biçimde.” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. *istisnā*’ + Tr. -sız (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İstisnasızca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istisnasızlık

“is. İstisnasız olma durumu.” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. *istisnā*’ + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İstisnasızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

istişare اسْتِشَارَة/istişāre

“a. esk. Danışma. **istişare etmek** Danışmak.” TS (2011, s. 1218)

→*istişare heyeti* TS (2011, s. 1218)

AEL: “اسْتِشَارَةُ النَّاقَةِ/isteşāre’n-nāqate; o (erkek), dişi devenin gebe olup olmadığını anlamak için idrarını kokladı. اسْتِشَارَةُ الْعَسَلِ/isteşāre’l-‘asele; o (erkek), balı sağdı. اسْتِشَارَتِ الْإِبِلَ/isteşāreti’l-iblu; davar kısmı semirip güzelleşmiş. اسْتِشَارَهُ/isteşārehu; o (erkek), ona danıştı. اسْتِشَارَ/isteşāre; o (erkek) güzel kıyafet giymiş.” Lane (1953, s. 1616)

KM: اسْتِشَارَةُ الْعَسَلِ/isteşāre’l-‘asele; o (erkek) balı sağdı. اسْتِشَارَتِ الْإِبِلَ/isteşāreti’l-iblu; davar kısmı semirip güzelleşmiş. اسْتِشَارَ الْفَحْلُ النَّاقَةَ/isteşāre’l-fahlu’n-nāqate; Buğur

deve, dişi devenin gebe olup olmadığını anlamak için idrarını kokladı. اِسْتَشَارَ فَلَانٌ/isteşāre fulānun; adam, güzel elbise giydi. اِسْتَشَارَ أَمْرُهُ/isteşāre emruhu; o (erkek), işin aslını ortaya çıkarmak için uğraştı. اِسْتَشَارَ فَلَانًا/isteşāre fulānan; o (erkek), adama danıştı. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 716)

KMT: اِلِإِسْتِشَارَةُ/el-istişāretu; istihāret vezninde, 1. Bal sağlamak: اِسْتَشَارَ اِلْعَسَلِ/isteşāre'l-'asele; balı sağdı. 2. Davar kısmı semirip endamı ve manzarası güzelleşmek anlamındadır: اِسْتَشَارَتِ الْاِبِلُ/isteşāreti'l-iblu; davar kısmı semirip endamı ve manzarası güzelleşmiş. 3. Buğur deve, dişi devenin gebe olup olmadığını anlamak için idrarını koklamak: اِسْتَشَارَ الْفَحْلُ النَّاقَةَ/isteşāre'l-fahlu'n-nākata; Buğur deve, dişi devenin gebe olup olmadığını anlamak için idrarını kokladı. 4. Bir adam güzel elbise giymek: اِسْتَشَارَ فَلَانٌ/isteşāre fulānun; adam güzel elbise giydi. 5. Bir adamın kârı veya işi ortaya çıkarmak için uğraşması anlamında kullanılmaktadır: اِسْتَشَارَ أَمْرُهُ/isteşāre emruhu; kendi işini ortaya çıkarmak için uğraştı. 6. Bir adamdan müşavere talep etmek: اِسْتَشَارَ فَلَانًا/isteşāre fulānen; adamdan müşavere talep etti. Âsım Efendi (2013, s. 2080)

MLAM: “اِسْتَشَارَ/isteşāre; danıştı. يَسْتَشِيرُ/yeşteşīru; danışıyor, danışır. اِسْتَشِيرَ/isteşīr; danış. اِسْتِشَارَةٌ/istişāretun; danışmak. مُسْتَشِيرٌ/musteşīrun; danışan. مُسْتَشَارٌ/musteşārun; danışılan: اِسْتِشَارَ فَلَانًا/istişāre fulānen; o (erkek), adama danıştı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1246)

[<Ar. *istişāre* √ş-ū-r ‘işaret etti, gösterdi, yönlendirdi, sözetti’] Yukarıdaki tespitlere göre; *istişāre* kelimesi, Arapçada zaman içerisinde anlam daralmasına uğramış ve sadece “Danışma” anlamıyla kullanılmış. Bu anlam, Türkçeye de geçmiştir.

istişāre heyeti

“is. esk. Danışma kurulu.” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. *istişāre* + Ar. *hey'et* + Tr. -i (i.3tk)] *İstişāre heyeti*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen; bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

istitrat اِسْتِطْرَاد/istitṛād

“a. esk. 1. Sırası gelmişken söylenen söz. 2. Anlatıma eklenmesi istenen söz.” TS (2011, s. 1218)

AEL: اسْتَطْرَدَ /istaṭrade; o (erkek), onu kovdu, defetti, uzak yere sürgün etti. اسْتَطْرَدَ لَهُ /istaṭrade lehu; o (erkek), (savaşta bir hiledir) düşmana kaçacakmış gibi gösterip sonra tekrar düşmana saldırdı. وَقَعَ ذَلِكَ عَلَى وَجْهِ الاسْتِطْرَادِ /vaḳa zālike ‘alā vichi’l-istiṭrādi; o (erkek), konudan ayrıldı, başka bir şey söyledi, ara söz söyledi.” Lane (1953, s. 1839)

KM: اسْتَطْرَدَ لَهُ /istaṭrade lehu; o (erkek), (erkeğe) ona hile yaptı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 796)

KMT: الاسْتِطْرَادُ /el-istiṭrādu; bir hile çeşididir. Düşmana kaçmak gibi göstermektedir ki savaşın hilesidir. Zira mağlup gibi gösterdiğinde, düşman mağrur olup laubaliyane sürüp gelirken birden dönüp üzerlerine hücum ettiklerinde, düşman perişan olur: اسْتَطْرَدُوا لَهُمْ /istatradū lehum; onlara istiṭrād yapıp aldattılar. Âsım Efendi (2013, s. 1494)

MLAM: اسْتَطْرَدَ /istaṭrade; konuşurken bir konudan başka konuya geçti. يَسْتَطْرِدُ /yestatridu; konuşurken bir konudan başka konuya geçiyor, geçer. اسْتِطْرَادًا /istiṭrāden; konuşurken bir konudan başka konuya geçmek. مُسْتَطْرَدُ /mustatridun; konuşurken bir konudan başka konuya geçen. مُسْتَطْرَدُ /mustatradun; anlatıma eklenmesi istenen söz: اسْتَطْرَدَ الْحَدِيثُ أَمَامَ الْجُمْهُورِ /istaṭrade’l-ḥadīṣe emāme’l-cumhūri; o (erkek), topluluğun önünde konuşurken bir konudan başka konuya geçti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1394)

istiṭrād’ın diğer anlamları ise; “1. Ulaşmak, gelmek: اسْتَطْرَدَ إِلَيْهِ الْأَمْرُ /istaṭrade ileyhi’l-emru; iş, ona (erkeğe) ulaştı. 2. is. t. istiṭrād, ç. اسْتِطْرَادَاتُ /istiṭrādātun; ed. bel. Anlatıma eklenmesi istenen söz.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1394)

[<Ar. istiṭrād √ṭ-r-d ‘kovdu, dışarı attı, uzaklaştırdı, (avlamak için hayvanın) peşine düştü’] Üstte görüldüğü üzere; istitrad’ın hem Arapçada hem Türkçede bir müşterek anlamı “Sırası gelmişken söylenen söz” vardır. Bundan dolayı istitrat sözcüğü, anlam daralmasına uğramış.

istiva استِوَاءُ /istivā’

“a. esk. Birden çok şeyin birbirine eşit ve denk olması.” TS (2011, s. 1218)

→istiva hattı TS (2011, s. 1218)

AEL: اسْتَوَى /isteveyā; iki şey eşit, dengeli, aynı ve denk oldu. اسْتَوَى /istevā; o (erkek), düzeldi, düzgün oldu, dürüst oldu, (odun, sap vb.) eğrilikten düzeldi. اسْتَوَى الْمَاءُ

اسْتَوَى عَلَى /istevā 'l-mā'u ve 'l-ḥaṣebete; su ve odun birbirine eşit ve denk oldular. اسْتَوَى الرَّجُلُ /istevā 'r-reculu; o (erkek), atın üstüne dik oturdu. اسْتَوَى الطَّعَامُ /istevā 't-ṭa 'āmu; yemek pişti. Kavluhu ta'ālā; اِسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ /summe 'stevā ilā 's-semā'i bu ayette Allah gökyüzünü yarattıktan sonra, ona istevā etti. Bu ayette اِلَى/ilā harfiyle beraber geldiği için istevā'nın anlamları şu şekilde açıklanır; gökyüzüne çıkmış, gökyüzünün tesviye ve tedbiri Allah'ın kudretine bağlıdır, diğer mahlukları yaratmadan önce gökyüzünü yaratmış, gökyüzünün tesviyesine teveccüh eylemiş veya ona müstevli ve mutasarrıf olmuş. Lane (1953, s. 1478)

KM: اسْتَوَى /isteveyā; iki şey hem nicelik bakımından hem de nitelik bakımından aynı oldu. اسْتَوَى الرَّجُلُ /istevā 'r-reculu; (onun) her iki yanı aynı oldu veya düz oldu. اِسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ /istevā ilā 's-semā'i; adam kırk yaşına geldi, adam güçlü oldu. gökyüzüne çıktı, tesviye ve tedbirini kendine bağladı, ilk önce gökyüzünü yarattı, gökyüzünün tesviyesine teveccüh eyledi, veya ona müstevli ve mutasarrıf oldu. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 657)

KMT: اِلِىَ /el-istivā'u; ifti'āl vezninde, 1. İki nesne birbirine mümasil olmak anlamındadır ki kemiyet ve keyfiyette aynı olmaktan ibarettir: اسْتَوَى /isteveyā; bu iki nesne mümasil oldu. 2. İtidal anlamındadır ki bir tarafta tefavüt olmayıp müstakim olmak: اِسْتَوَى الشَّيْءُ /istevā 'ş-şey'u; bu şey itidal olup müstakim oldu. 3. Bir adamın civanlığı kemale varmak ki tam yiğit olmaktan ibarettir: اسْتَوَى الرَّجُلُ /istevā 'r-reculu; adam civanlığı kemale varıp tam yiğit olmuş. 4. Adam kırk yaşına varıp kararı bulmak: اِسْتَوَى الرَّجُلُ /istevā 'r-reculu; adam, kırk yaşına varıp kararı bulmuş. 5. Kavluhu ta'ālā; اِسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ /summe 'stevā ilā 's-semā'i bu ayette Allah gökyüzünü yarattıktan sonra, ona istevā. Bu ayette اِلَى/ilā harfiyle beraber geldiği için, istevā anlamları şu şekilde açıklanır; gökyüzüne çıkmış, gökyüzünün tesviye ve tedbiri Allah'ın kudretine bağlıdır, diğer mahlukları yaratmadan önce gökyüzünü yaratmış, gökyüzünün tesviyesine teveccüh eylemiş veya ona müstevli ve mutasarrıf olmuş. Başā'ir'de dedi ki “İstevā اِلَى/ilā ile sılanırsa, bir nesneye bizzat yāhu son derece tedbirle olmak anlamına iktiza eder, geçen ayeti de ikinci şıktır”. Ve Keşşāf'ın beyanına göre “mecaz bi-mertebe teyn üzere müretteptir istiare olur. Ve اِسْتَوَى /summe terāḥī fi'r-rütbe anlamındadır. 6. Araplar der ki: اِسْتَوَتْ بِهِ الْأَرْضُ /istevet bihi 'l-erzu; burada bā', اِلَى/alā yahut مَعَ/ma'a manasındadır.

Bunun meali ıstılahımızda “Hâkle yeksân oldu” ifadesine yakındır. Âsım Efendi (2013, s. 5810)

MLAM: استوى/istevā; düzeldi, düzgün oldu, mutedil oldu. يستوي/yestevī; düzeliyor, düzelir, düzgün, mutedil oluyor, olur. استوى/istevī; düzel, düzgün ol, mutedil ol. استواء/istivā'an; düzelmek, düzgün olmak, mutedil olmak. مستوي/mustevin; düzelen, düzgün olan, mutedil olan. مستوي/mustevān; düzelinen, düzgün olunan, mutedil olunan: استوى استوى/istevā fulānen; adam düzeldi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1141)

istivā'nın diğer anlamları ise; 1. Delikanlı olmak, delikanlılaşmak: وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ve lemmā beleğe eşuddehu ve 'stevā āteynāhu hukmen ve 'ilmen; ve (o), güçlü olup delikanlılaşınca ona bilgelik ve ilim verdik (Kasas/14). 2. yemek pişmek, meyve olgunlaşmak: استوى الطَّعَامُ/istevā't-ṭa 'āmu; yemek pişti. استوى العنب/istevā'l- 'inebu; üzüm olgunlaştı. 3. İki şey, hem nicelik hem de nitelik bakımından birbirine mümasil olmak: هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ/ḥal hel yestevī'l-e 'mā ve 'l-baṣīru; de ki, kör ile gören birbirine mümasil olur mu? 4. Sabit olmak: استوى الكرسي/istevā'l-kursiyyu; sandalye sabit oldu. 5. Yerleşmek: استوى على الجودي/ve'stevet 'alā'l-Cūdiyy; (gemi) Cudi Dağı'na yerleşti. 6. İstila etmek: استوى على العرش/istevā 'alā'l- 'arṣi; tahta istila etti. 7. Bir şeyin üzerine oturmak, üstün olmak, bir şeyden daha yüksek olmak: ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ/ṯumme'stevē 'alā'l- 'arṣi; arşın üzerine oturdu, üstüne oldu, arştan daha yüksek oldu. 8. is. sf. Düz, eğik ve dik olmayan. Ahmet Muhtar (2008, s. 1141)

[<Ar. *istivā*' √s-v-y ve √s-v-ū 'doğru ve düzgün oldu, paha biçti, değerini tahmin etti'] Yukarıdaki bilgilere göre; *istiva* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

→ *ḥaṭṭu'l-istivā'i*; is. coğ. Ekvator. Ahmet Muhtar (2008, s. 1142)

istiva hattı

“is. coğ. esk. Ekvator.” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. *istivā*' + Ar. *ḥaṭṭ* + Tr. -ı (i.3tk)] *İstiva hattı*'nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

istizah استيضاح/istizāḥ

“a. esk. 1. Herhangi bir konuda açıklayıcı bilgi isteme, bir sorunun açıklanması isteme. 2. Gensoru. **istizah etmek** sorulan soruya açıklayıcı bilgi istemek, bir sorunun açıklanmasını istemek.” TS (2011, s. 1218)

AEL: “اِسْتَوْضَحَ شَيْئًا/istevzaḥa şey'en; o (erkek), uzakta olan bir şeye görebilir miyim diye elini gözünün üzerine koyup baktı. اِسْتَوْضَحَ الشَّمْسَ/istevzaḥa 'ş-şemse; o (erkek), güneşe bakarken gözlerini kırptı. اِسْتَوْضَحَهُ الْكَلَامَ/istevzaḥahu 'l-kelāme; o (erkek), ondan sözünü açıklamasını istedi. اِسْتَوْضَحَ السَّبِيلَ/istevzaḥa 's-sebīle; o (erkek), yolu sordu.” Lane (1953, s. 2946)

KM: “اِسْتَوْضَحَ الشَّيْءَ/istevzaḥa 'ş-şey'e; o (erkek), uzakta olan birini görebilir miyim diye elini gözünün üzerine koyup baktı. اِسْتَوْضَحَ فُلَانًا أَمْرًا/istevzaḥa fulānen emren; o (erkek), adamdan müphem şeyi açıklamasını istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1404)

KMT: اِلِسْتِيزَاḤُ/el-istizāḥu; 1. Iraktaki nesneyi görebilir miyim diye elini gözünün üzerine koyup bakmak: اِسْتَوْضَحَ الشَّيْءَ/istevzaḥa 'ş-şey'e; uzağı görebilir miyim diye elini gözünün üzerine koyup baktı. Müellif müsamaha ile tefsir eylemiştir. 2. Bir kimseden bir müphem nesneyi açıklamasını istemek: اِسْتَوْضَحَ فُلَانًا أَمْرًا/istevzaḥa fulānen emren; adamdan müphem nesneyi açıklamasını istedi. Âsım Efendi (2013, s. 1260)

MLAM: اِسْتَوْضَحَ/istevzaḥa; sorulan soruya açıklayıcı bir bilgi istedi, bir sorunun açıklanmasını istedi. اِيسْتَوْضَحَ/yestevziḥu; sorulan soruya açıklayıcı bilgi istiyor, ister. bir sorunun açıklanmasını istiyor, ister. اِسْتِيزَاḤًا/istizāḥan; sorulan soruya açıklayıcı bir bilgi istemek, bir sorunun açıklanmasını istemek. مُسْتَوْضَحَ/mustevziḥun; sorulan soruya açıklayıcı bir bilgi isteyen, bir sorunun açıklanmasını isteyen. مُسْتَوْضَحَ/mustevzaḥun; açıklanmasını istenen sorun, bilgi, soru: اِسْتَوْضَحَ الطَّالِبُ أَسْتَاذَهُ الْمَسْأَلَةَ/istevzaḥa 't-ṭālibu ustāzehu 'l-mes'elete; (erkek) öğrenci, (erkek) hocasından soruyu açıklamasını istedi. Ahmet Muhtar (2008, s. 2454)

istizāḥ'ın diğer anlamları ise; “1. Uzağı görmek için elini gözünün üzerine koyup bakmak: اِسْتَوْضَحَ فُلَانٌ الشَّيْءَ/istevzaḥa fulānun 'ş-şey'e; adam, uzağı görmek için elini gözünün üzerine koyup baktı. 2. Araştırmak, anlamaya çalışmak. 3. a. t. istizāḥ, ç. اِسْتِيزَاḤَاتٌ/istizāḥātun; bir şeyin açıklanmasını, aydınlığa kavuşmasını isteme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2454)

[<Ar. **istizāḥ** √v-ḏ-ḥ ‘ortaya çıktı, görüldü, anlaşıldı, güzel oldu’] *İstizah* kelimesi, “Herhangi bir konuda açıklayıcı bilgi isteme, bir sorunun açıklanması isteme.”

anlamını alarak Türkçeye göçmüştür. Dolayısıyla anlam daralmasına uğramıştır. Fakat Türkçede yeni anlam “Gensoru” kazanmıştır. *İstizah etmek* ise Türkçeleştirilmiştir.

istizan استئذان/isti'zān

“a. esk. Yetki isteme, izin isteme. **istizan etmek** (veya **eylemek**) yetki istemek, izin istemek.” TS (2011, s. 1218)

AEL: “استأذن في الدخول عليه/iste'zene fī'd-duḥūli 'aleyhi; o (erkek), içeriye girmek için ondan izin veya müsaade istedi.” Lane (1953, s. 42)

KM: “استأذنه/iste'zenehu; o (erkek), ondan izin ve müsaade istedi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 39)

KMT: “الإستئذان/el-istizānu; destur dilemek: استأذنه/iste'zenehu; ondan destur diledi.” Âsım Efendi (2013, s. 5271)

MLAM: “استأذن/iste'zene; izin istedi. يستأذن/yste'zinu; izin istiyor, ister. استئذانا/isti'zānen; izin istemek. مُستأذن/muste'zinun; izin isteyen. مُستأذنة/muste'zenun; istenen izin: استأذن عليه/iste'zene 'aleyhi; o (erkek), girmek için ondan izin istedi. استأذنه في استعارة الكتاب/iste'zenehu fī isti'āreti'l-kitabî; o (erkek), kitabı ödünç almak için ondan izin istedi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 78)

[<Ar. **isti'zān** √'-z-n ‘izin verdi, müsaade etti, (-konusunda) serbest bıraktı, kulak verdi, dinledi’] Yukarıda belirlendiği üzere; Türkçede kullanılan *istizan* kelimesi, “İzin isteme” anlamıyla örtüşmüştür. Fakat *istizan etmek* (veya *eylemek*) ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

isyan عصيان/işyān

a. Başkaldırdı: “Dâhilî isyanlara mukabele ve mukavemet ettik.” - Atatürk. **isyan bayrağı** (veya **bayrağını**) **açmak** (veya **çekmek**) karşı gelmek, başkaldırmak: “Demek ki bunca senelik kuzu gibi yumuşak başlı karısı da nihayet isyan bayrağını açmıştı.” - M. S. Esendal. “Yeniçeriler bunu uğursuzluk telakki edip paşaya isyan bayrağı çektiler.” - İ. O. Anar. **isyan etmek 1)** ayaklanmak: “Azabın, biliyorum, ölümden saha derin / baba, isyan etmesin gökyüzüne kederin” - F. N. Çamlıbel. **2)** kabullenmemek, razı olmamak: “Bu Müslüman adam, kadere yalnız İstanbul’dan uzakta ölmek endişesiyle isyan ederdi.” - A. H. Tanpınar. **isyanları oynamak** isyan etmek. TS (2011, s. 1218)

AEL: “عَصِيَانٌ/‘iṣyānun; itaatsizlik, başkaldırma.” Lane (1953, s. 2069)

KM: “يَعِصِيهِ عَصِيَانًا/ya ‘iṣiyhi ‘ṣyānen; o (erkek), ona öyle asi oldu ki.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 880)

KMT: “العِصْيَانُ/el- ‘iṣyānu; bir kimse, emre inkıyat eylemeyip itaatsiz olmak, asi olmak: يَعْصِيهِ عَصِيَانًا/ya ‘iṣiyhi ‘ṣyānen; ona öyle itaatsiz oldu ki.” Âsım Efendi (2013, s. 5880)

MLAM: عَصَى/‘aṣā; asilik etti, karşı geldi, kabul etmedi, itaatsizlik etti. يَعْصِي/ya ‘ṣī; asilik ediyor, eder, karşı geliyor, gelir, kabul etmiyor, etmez, itaatsizlik ediyor, eder. عَصِيًّا/‘aṣiyen ve عَصِيَانًا/‘iṣyānen; asilik etmek, karşı gelmek, kabul etmek, itaatsizlik etmek. عَاصٍ/‘āṣin ve عَصِيٍّ/‘aṣiyyun; asilik eden, karşı gelen, kabul etmeyen, itaatsizlik eden. مَعْصِيٍّ/ma ‘aṣiyyun; asilik edilen, karşı gelinen, kabul edilmeyen, itaatsizlik edilen: عَصَى رَبَّهُ/‘aṣā rebbehu; o (erkek), Rabbine asilik etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1511)

[<Ar. ‘iṣyān √‘-ṣ-y ‘başkaldırdı, isyan etti’] Türk dilinde kullanılan Arapça kelimesiyle karşı karşıyayız. *İsiyan* kelimesi, aynı anlamıyla Türkçede kullanılmıştır. Ancak *isyan bayrağı* (veya *bayrağını*) *açmak* (veya *çekmek*), *isyan etmek*, *isyanları oynamak* ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

isyancı

“sf. Başkaldırıcı: ‘Devriyeler, isyancılara silah götüren bedevileri yakalamışlar.’ - A. İlhan.” TS (2011, s. 1218)

[<Ar. ‘iṣyān + Tr. -cı (iiye)] *İsyancı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

isyancılık

“is. Başkaldırıcılık.” TS (2011, s. 1219)

[<Ar. ‘iṣyān + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İsyancılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

isyankâr

“sf. Başkaldırıcı: ‘Bey soylu ailelerin çocukları arasından hemen her zaman bir isyankâr çıkar.’ - S. İleri.” TS (2011, s. 1219)

[<Ar. ‘iṣyān + Far. -kār] *İsyankâr* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

isyankârlık

“is. Başkaldırcılık.” TS (2011, s. 1219)

[<Ar. *‘iṣyān* + Far. *-kār* + Tr. *-lık* (iiye)] *İsyankârlık*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

işar اشعار/iş‘ār

“a. esk. Yazı ile bildirme.” TS (2011, s. 1222)

AEL: أَشْعَرَ/eş‘arehu; o (erkek), ona (erkeğe) haber verdi, bildirdi. أَشْعَرَ/bēdnetē/eş‘are’l-bedenete; o (erkek), kurban devesine alamet ve nişan koydu. أَشْعَرَ/eş‘arehu mişkişan; o (erkek), ucu geniş bir okla onu vurdu. أَشْعَرُوا/eş‘arū; onlar kendi şiarıyla çağrıldı. أَشْعَرَ/eş‘are; kıllandı. أَشْعَرَ/hubbū/eş‘arehu’l-hubbu merazan; aşk (tan dolayı) hastalık ondan ayrılmadı. Lane (1953, s. 1560)

KM: أَشْعَرَ/emre/eş‘arahu’l-emre; o (erkek), bu işi ona bildirdi. أَشْعَرَ/cenīne/eş‘are’l-cenīne; yavru, anne karnındayken kıllanmış. أَشْعَرَ/huffe/eş‘are’l-huffe; o (erkek), çizmenin içini kıl döşedi. أَشْعَرَ/nāqate/eş‘areti’n-nāqate; dişi deve, tüylenmiş yavru düşürdü. Bir kimseye أَشْعَرَ/ārun/eş‘arun; şiar giydirmek: أَشْعَرَ/āre/eş‘arehu’ş-şī’āre; o (erkek), nişan veya alameti giydirdi. أَشْعَرَ/ħalbi/eş‘are’l-ħemmu ħalbī; gam, kıl gibi kalbime yapışmış, çok kederliyim anlamında kullanılan bir sözdür. أَشْعَرَ/ħavmu/eş‘are’l-ħavmu; millet, kendine şiar edindi ya da kendi şiarıyla çağrıldı. أَشْعَرَ/bēdnetē/eş‘are’l-bedenete; o (erkek), kurban devesine alamet ve nişan eyledi. أَشْعَرَ/naṣābe ve’n-naṣle/eş‘are’n-niṣābe ve’n-naṣle; o (erkek), temrene ve bıçağa pırazvana geçirdi. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 690)

KMT: أَشْعَرَ/el-iş‘āru; hemzenin kersriyle 1. Bir adama bir nesneyi bildirmek ve agâh olmak: أَشْعَرَ/emre/eş‘arehu’l-emre; bu işi, ona bildirdi. 2. Çizme çeşidi nesnenin koncu içine kıl döşemek, bedevi Arab’ın astarları yerinde kullanılmaktadır: أَشْعَرَ/huffe/eş‘are’l-huffe; çizmenin içine kıl döşedi. 3. Annesinin karnında olan yavru kılınmak ve tüylenmek: أَشْعَرَ/cenīne/eş‘are’l-cenīne; yavru anne karnındayken kıllanmış. 4. Hayvan tüylenmiş yavru düşürmek: أَشْعَرَ/nāqate/eş‘areti’n-nāqate; dişi deve, tüylenmiş yavru düşürdü. 5. Bir kimseye أَشْعَرَ/ārun/eş‘arun; şī’ārun şiar giydirmek: أَشْعَرَ/āre/eş‘arehu’ş-şī’āre; nişan veya alameti giydirdi. 6. Gam ve tasa yapışmak anlamında kullanılmıştır, güya gam, kıl gibi bedene yapışmıştır. 7. Bir şeyi, bir şeye yapıştırmak: أَشْعَرَ/bihi/eş‘arehu bihi; onu, ona yapıştırdı. 8. Cenkte her fırkayı şiarlarıyla çağırarak. Her

fırka birbirini bilip tanımak için kendilerine şiar edinir: أَشْعَرَ الْقَوْمَ/eş 'are'l-*qavmu*; millet, kendine şiar edindi ya da kendi şiarıyla çağrıldı. **9.** Hac'da kurban devesine alamet ve nişan eylemektir. Hörgücünün sağ tarafını bıçakla bir miktar yarıp veya bir nesneyle dürtüp kanatırlar, ta ki kurbanlık olduğuna nişan olur: أَشْعَرَ الْبَدَنَةَ/eş 'are'l-*bedenete*; kurban devesine alamet ve nişan eyledi. **10.** Temrene ve bıçağa pırazvana geçirmek: أَشْعَرَ النَّصَابَ/eş 'ere'n-*nişābe* ve 'n-*naşle*; temrene ve bıçağa pırazvana geçirdi. Âsım Efendi (2013, s. 2059)

MLAM: “أَشْعَرَ/eş 'are; kılılandı. يُشْعِرُ/yuş 'iru; kılaniyor, kıllanır. إِشْعَارًا/iş 'āren; kılınmak. مُشْعِرٌ/muş 'irun; kıllanan. مُشْعَرٌ/muş 'arun; kılınılan: أَشْعَرَ الْغَلَامَ/eş 'are'l-*gūlāmu*; delikanlı kılılandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1205)

iş 'ār'ın diğer anlamları ise; **1.** Slogan, işaret, alamet veya nişan edinmek: أَشْعَرَ الْقَوْمَ/eş 'are'l-*qavmu*; millet kendine slogan veya alamet edindi. **2.** Hac' da kurban edilecek deve veya ineğe alamet ve nişan eylemek: أَشْعَرَ الْحَاجِّ الْبُدْنَ/eş 'are'l-*hāccu'l-budne*; o (erkek), Hac'da kurban edilecek deve veya ineğe alamet ve nişan eyledi. **3.** Bildirmek: أَشْعَرَهُم بِالْخَطَرِ/eş 'arehum bi'l-*ḥaṭari*; o (erkek), onlara tehlikeyi bildirdi. **4.** a. t. iş 'ār, ç. إِشْعَارَاتٌ/iş 'ārātun; Bildiri, tebliğ: إِشْعَارٌ بِالْإِسْتِلَامِ/iş 'ārun bi'l-*istilāmi*; (bir şeyin) teslim olduğuna dair, bir belge üstüne imza atılmasıdır. Ahmet Muhtar (2008, s. 1205-1206)

[<Ar. iş 'ār √ş- 'r 'şiiir yazdı, söyledi, hissetti, algıladı, idrak etti, güir ve uzun saçlı oldu'] *İşar* sözcüğünün anlamı, Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğrayarak terimleşmiştir.

işaret إِشَارَة/işāret

a. **1.** Anlam yükletilen şey, anlamlı iz, im: *Noktalama işaretleri*. **2.** Belirti, gösterge, alamet. **3.** El, yüz hareketleriyle gösterme: “Artık işaretleri bırakmış, konuşuyor, bir taraftan da saçlarını düzeltiyor.” - R. K. Karay. **işaret etmek 1)** bir şeyi, bir durumu el veya yüz hareketleriyle anlatmak, göstermek: “Eliyle işaret etti genç adama.” - A. Kulin. **2)** dikkat çekmek: “Ben yalnız bir noktaya işaret etmekle iktifa edeceğim.” - Atatürk. **işaret vermek** bir araç kullanarak bir şeyi belli etmek: “Başı ile evet işareti verdi.” - A. Gündüz. TS (2011, s. 1222)

→işaret dili, işaret fişegi, işaret parmağı, işaret sıfatı, işaret zamiri, bölme işareti, çarpma işareti, çıkarma işareti, denden işareti, düzeltme işareti, inceltme işareti, kesme işareti, kök işareti, noktalama işareti, soru işareti, şapka işareti, tek tırnak

işareti, turnak işareti, ti işareti, toplama işareti, uzatma işareti, ünlem işareti, yol işareti, yüzde işareti, trafik işaretleri TS(2011, s. 1222)

AEL: أَشَارَ/eṣāre; o (erkek), balı sağdı. عَلَى الْعَسَلِ/eṣirnī ‘elā’l-‘aseli; bal sağmakta bana yardım et. أَشَارَ الدَّابَّةَ/eṣāre ‘d-dābete; o (erkek), hayvanı pazarda müşteriye arz etmek için dizgin edip seğirtti veya yürüttü yada mütşeri kendi binip yürüttü ve seğirmekle deneyip yokladı. إِلَيْهِ/eṣāre ilyehi; o (erkek), ona el, göz ve kaşla veya başka bir şeyle işaret etti. أَشَارَ عَلَيْهِ بِكَذَا/eṣāre ‘aleyhi bi-kezā; o (erkek), ona böyle irşat etti. Lane (1953, s. 1616)

KM: أَشَارَ الْعَسَلُ مِنَ الْوَقْبَةِ/eṣāre ‘l-‘asele mine ‘l-vaḳbeti; o (erkek), balı kayadaki çukurdan çıkardı. أَشَارَ/eṣāre ‘d-dābete; o (erkek), hayvanı pazarda müşteriye arz etmek için dizgin edip seğirtti veya yürüttü ya da müşteri kendi binip yürüttü ve seğirmekle deneyip yokladı. أَشَارَ عَلَيْهِ بِكَذَا/eṣāre ‘aleyhi bi-kezā; o (erkek), (başka adama) danışıp (o adam da) böyle akıl verdi. أَشَارَ النَّارَ وَالنَّارَ وَاشْتَوَرَ بِهَا/eṣāre ‘n-nāre ve bi-nāri ve eṣvere bi-hā; ateşi kaldırdı (gece vakti baskına uğrayan Bedevî kabileleri, diğer kabileleri uyarmak için ateş yakarlar). el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 716)

KMT: الإِشَارَةُ/el-iṣāretu; hemzenin kesriyle, 1. Zikr olunan شَوْرَ/sevrūn ve شِوَارَ/šivārun ile iki manada müradiftir: أَشَارَ وَ أَشَارَ الدَّابَّةَ/eṣāre ve eṣāre ‘d-dābete; hayvanı pazarda müşteriye arz etmek için dizgin edip seğirtti veya yürüttü ya da müşteri kendi binip yürüttü ve seğirmekle deneyip yokladı. 2. Bir nesneyi bir adama belirletmek veçhiyle göstermek: إِلَيْهِ/eṣāre ilyehi; ona belirletmek veçhiyle gösterdi. 3. İşaret; el, göz ve kaşla olur: إِلَيْهِ/eṣāre ilyehi bi-yedihi ve bi-‘aynihi ve bi-ḥācibihi; el, göz ve kaşla ona işaret etti. 4. عَلَى/eṣāre ‘alā ile sılanırsa emir manasında kullanılır. Burada bir adamın bir adamla müşavere edip verdiği kararı uygulamasıdır, irşat ve rey mefhumudur: أَشَارَ عَلَيْهِ بِكَذَا/eṣāre ‘aleyhi bi-kezā; ona böyle irşat etti. 5. Ateşi kaldırmak: gece vakti baskına uğrayan Bedevî kabileleri, diğer kabileleri uyarmak için etraflarına ateş koyarlar: أَشَارَ النَّارَ وَالنَّارَ وَاشْتَوَرَ بِهَا/eṣāre ‘n-nāre ve bi-nāri ve eṣvere bi-hā; ateşi kaldırdı. 6. إِشَارَةً/iṣāreten; bal sağan adama yardım etmek: أَشَارَنِي عَسَلًا/eṣirnī ‘eselen; bal sağmakta bana yardım et. Âsım Efendi (2013, s. 2079-2080)

MLAM: أَشَارَ/eṣāre; bir şeyi , bir durumu el, yüz hareketleriyle anlattı. يُشِيرُ/yuṣiyru; bir şeyi , bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatıyor, anlatır. أَشِيرَ/eṣir; bir

şeyi , bir durumu el, yüz hareketleriyle anlat. إِشَارَةٌ/işāreten; bir şeyi, bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatmak. مُشِيرٌ/muşīrun; bir şeyi , bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatan. مُشَارٌ إِلَيْهِ/muşārun ileyhi; el, yüz hareketleriyle anlatılan şey veya durum: أَشَارَ بِعَيْنِهِ /eşāre bi- ‘aynihi; o (erkek), gözleriyle işaret etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1245)

işāret’in diğer anlamları ise; **1.** Anlatmak: أَشَارَ إِلَى صُعُوبَاتِ الْعَمَلِ/eşāre ilā şu ‘ubāti’l- ‘ameli; o (erkek), işin zorluklarını anlattı. **2.** Öğüt vermek, nasihat etmek. **3.** Göstermek: سَهَّمُ يَشِيرُ إِلَى الْإِتِّجَاهِ/sehmun yuşīru ilā’l-iticāhi; yön gösteren ok. **4.** a. t. işāre, ç. إِشَارَاتٌ/işārātun; Anlam yükletilen şey, anlamlı iz, im: إِشَارَةُ الْمُرُورِ/işāretu’l-murūri; trafik işaretleri. **5.** a. Talimat. **6.** is. Bir ülkeye girmek veya bir ülkeden çıkmak için yetkili makamlardan alınması gerekli izin, vize. Ahmet Muhtar (2008, s. 1245-1246)

[<Ar. *işāre* √ş-ū-r ‘işaret etti, el, göz ve kaşla işaret etti, gösterdi, söz etti, önerdi, öğütledi’] Türkçede *işaret* “Anlam yükletilen şey, anlamlı iz, im, belirti, gösterge, alamet, el, yüz hareketleriyle gösterme” anlamlarını içermektedir. Arapçada da benzer anlamlar vardır. Fakat *işaret* kelimesi, Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Lakin *işaret etmek* ve *işaret vermek* ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

işaretçi

“is. İşaret veren kimse veya nesne.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. -çi (iiye)] *İşaretçi*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretçilik

“is. İşaretçi olma durumu.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. -çi (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İşaretçilik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaret dili

“is. İşitme engellilerin kendi aralarında iletişim kurarken el ve yüz hareketlerini kullanarak oluşturdukları görsel dil.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *dil* + Tr. -i (i.3tk)] *İşaret dili*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaret fişegi

“is. Bulunduğu yeri belli etmek için havaya atılan, renkli ışık saçan fişek.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Far. *fīšek* + Tr. -i (i.3tk)] *İşaret fīşeği* birleşik kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

işaretleme

“is. İşaretlemek işi.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. -le (ifye) + Tr. -me (fiye)] *İşaretleme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretlemek

“(i) 1. Bir şeye işaret koymak, bir şeyi işaretle belirtmek: ‘*Gazetesini muhtelif renkli kalemlerle işaretlermiş ve itinayla saklarmış.*’ - A. Ş. Hisar. 2. Belirtecek biçimde hareket etmek: ‘*O bir iki sözcükle bildiğini işaretlemek isterdi.*’ - Ç. Altan.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. -le (ifye) + Tr. -mek (fiye)] *İşaretlemek*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

işaretleniş

“is. İşaretlenme işi.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. -len (ifye) + Tr. -iş (fiye)] *İşaretleniş*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

işaretlenme

“is. İşaretlenmek işi.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. -len (ifye) + Tr. -me (fiye)] *İşaretlenme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretlenmek

“(nsz) Bir şeye işaret konulmak.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. -len (ifye) + Tr. -mek (fiye)] *İşaretlenmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretleşme

“is. İşaretleşmek işi.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-leş* (ifye) + Tr. *-me* (fiye)] *İşaretleşme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretleşmek

“(nsz, -le) 1. Birbirine işaret etmek. 2. Uzak bir yerden, bilgi vermek için özel bir düzene göre türlü işaretler kullanmak.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-leş* (ifye) + Tr. *-mek* (fiye)] *İşaretleşmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretletme

“is. İşaretletmek işi.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-let* (ifye) + Tr. *-me* (fiye)] *İşaretletme*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretletmek

“(-i) İşaretlemesini sağlamak.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-let* (ifye) + Tr. *-mek* (fiye)] *İşaretletmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretleyebilme

“is. İşaretleyebilmek işi.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-le* (ifye) + Tr. *-y-* (kaynaştırma harfi) + Tr. *-ebil* (yf) + Tr. *- me* (fiye)], *İşaretleyebilme*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

işaretleyebilmek

“(-i) 1. İşaretleme ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. İşaretleme becerisi bulunmak.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-le* (ifye) + Tr. *-y-(ü-üü)* + Tr. *-ebil* (yf) + Tr. *- mek* (fiye)] *İşaretleyebilmek*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretleyiş

“is. İşaretleme işi.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-le* (ifye) + Tr. *-y-* (ü-üü) + Tr. *-iş* (fiye)] *İşaretleyiş*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

işaretli

“sf. İşareti olan, işaretle belirlenmiş olan: ‘*Dışarıda kolları kırmızı beyaz işaretli askerlerin taşıdığı boş sedyeler süratle uzaklaşıyor.*’ - N. Hikmet.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-li* (iiye)] *İşaretli*, Türkçeleştirilmiş bir sözcük olmuştur.

işaret parmağı

“is. Elde, başparmaktan sonraki parmak, gösterme parmağı, şehadet parmağı, salavat parmağı.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *parmak* + Tr. *-ı* (i.3tk)] *İşaret parmağı*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

işaret sıfatı

“a. db. Bir cismi gösterme yoluyla belirten sıfat, gösterme sıfatı: Bu kitap, şu adam, o çocuk gibi.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Ar. *şifat* + Tr. *-ı* (i.3tk)] *İşaret sıfatı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

işaretsiz

“sf. İşareti olmayan.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-siz* (iiye)] *İşaretsiz*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

işaretsizlik

“is. İşaretsiz olma durumu.” TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Tr. *-siz* (iiye) + Tr. *-lik* (iiye)] *İşaretsizlik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

işaret zamiri

“is. db. Gösterme zamiri: Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar. TS (2011, s. 1222)

[<Ar. *işāret* + Ar. *zamīr* + Tr. *-i* (i.3tk)] *İşaret zamiri*’nin her iki kelimesi Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

işba اشباع/işbā‘

“a. 1. Doyurma. 2. kim. Doyma.” TS (2011, s. 1222)

AEL: “أَشْبَعْتُ الثَّوبَ مِنْ أَشْبَعُهُ/eşba‘ahu; o (erkek), onu (erkeğe) doyurdu. أَشْبَعْتُ الصَّبْنَغَ/eşba‘atu’s-şavbe mine’s-şibgi; boyayı elbiseye iyice yedirdim. أَشْبَعُهُ/eşba‘ahu; o (erkek), onu bol kıldı. أَشْبَعَ حَرَكَةً إِنْشَاعًا/eşba‘a hareketen işbā‘an; o (erkek), harekeyi o kadar uzun söyledi ki.” Lane (1953, s. 1496)

KM: “أَشْبَعْتُهُ مِنَ الْجُوعِ/eşba‘tuhu mine’l-cū‘i; açlığını (karnını) doyurdum. أَشْبَعُهُ/eşba‘ahu; o (erkek), onu bol duruma getirdi, bol kıldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 664)

KMT: “الإِشْبَاعُ/el-işbā‘u; hemzenin kesriyle, 1. Doyurmak: أَشْبَعْتُهُ مِنَ الْجُوعِ/eşba‘tuhu mine’l-cū‘i; açlıktan onu doyurdum. 2. Bir nesneyi bol eylemek: أَشْبَعْتُ الشَّيْءَ/eşba‘a’s-şey‘e; bu şeyi bol eyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 3388)

MLAM: “أَشْبَعُ/eşba‘a; doyurdu. يُشْبِعُ/yuşbi‘u; doyuruyor, doyurur. إِنْشَاعًا/işbā‘an; doyurmak. مُشْبِعٌ/muşbi‘un; doyuran, doyurucu. مُشْبَعٌ/muşba‘un; doyurulan: أَشْبَعَ الرَّجُلُ أَضِيفَةً/eşba‘a’r-raculu żayfahu; adam, misafiri doyurdu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1159)

işbā‘’ın diğer anlamları; 1. Abartılı bir şekilde yapmak: أَشْبَعُ الطِّفْلَ ضَرْبًا/eşba‘a’t-ţifle żarben; o (erkek), çocuğa abartılı bir şekilde dayak yedirdi. 2. Gereğini yapmak: أَشْبَعُ/eşba‘a’l-emre baḥşan; bu işi araştırmak için, gereğini yaptı. 3. Merakını gidermek: أَشْبَعُ فُضُولَهُ/eşba‘a fużūlehu; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevrildiğinde “Merakını doyurdu.” anlamı ise “Merakını giderdi.” şeklinde olur. 4. kim. Bir sıvının içinde, bir cisimden eriyebilecek en çok miktarı eritmek. 5. a. t. kim. Bir sıvının içinde belli bir cisimden eriyebilecek en çok miktarı eritme. 6. is. nhv, harekenin uzun söylenip ondan medd harfi doğma. 7. ar. Tesis’in harfi ve revinin harfi arasındaki harfin harekesine denir. Ahmet Muhtar (2008, s. 1159)

[<Ar. işbā‘ √ş-b- ‘doydu, usandı, bıktı, dolu oldu’] Yukarıdaki tespitlere göre; işba kelimesi, Arapçada zaman içerisinde anlam genişlemesine uğramış. Ancak Türkçede işba kelimesi, anlam genişlemesine uğramadan kullanılmıştır.

işgal اشغال/işgāl

a. 1. Bir yeri ele geçirme: “Çuhahane, bir kumaş fabrikasıydı, İstanbul’un işgali sırasında İngilizler yaktdılar.” - B. Felek. 2. Bir yeri geçici bir süre için ele geçirme: “Bir gün okulda işgal eylemi olmuş, bütün öğrencileri toparlamışlar.” - A. Ümit. 3. Bir

kimseyi işten alıkoyma, engelleme, oyalama: “*Talebeyi dersten başka şeylerle işgal töhmeti ile tevbihe maruz kaldı, istifaya mecbur oldu.*” - A. H. Müftüoğlu. **4. mec.** Uğraştırma. **işgal etmek 1)** bir yeri ele geçirmek: “*Ertesi gün Kanaltepe-Sivrihisar hattını işgal ettik.*” - F. R. Atay. **2)** işten alıkoymak, oyalamak: “*Buraya geldiğim günden beri beni işgal eden en mühim şey kendimi alıştırmak, ısındırmak cehdidir.*” - Y. K. Karaosmanoğlu. **3)** uğraştırmak: “*Meclisin nerede toplanabileceği fikri dimağımızı işgal ediyordu.*” - Atatürk. TS (2011, s. 1223-1224)

AEL: “أَشْغَلُ/eşğalu; o (erkek) çok çok meşgul.” Lane (1953, s. 1567)

KM: “أَشْغَلَهُ/eşğalehu; o (erkek), onu meşgul kıldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 693)

KMT: “الْإِشْغَالُ/el-işğālu; hemzenin kesriyle, meşgul kılmak: أَشْغَلَهُ/eşğlehu; onu meşgul kıldı.” Âsım Efendi (2013, s. 4576)

MLAM: “أَشْغَلُ/eşğale; oyaladı, alıkoydu. يُشْغِلُ/yuşğilu; oyalıyor, oylar, alıkoyar, alıkoyuyor. إِشْغَالًا/işğālen; oyalamak, alıkoymak. مُشْغِلٌ/muşğilun; oyalayan, alıkoyan. مُشْغَلٌ/muşğalun; oyalanan, alıkoyulan: أَشْغَلَهُ الْأَمْرُ عَنْ كَذَا/eşğalehu 'l-emru 'an kezā; iş, onu (erkeği) bu şeyden oyaladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1214)

[<Ar. *işğāl* √ş-ğ-l ‘(ev vb.) oturdu, (yer, makam vb.) doldurdu, meşgul oldu, kederlendi, ilgilendi’] Türkçede *işgal* “Bir yeri ele geçirme, bir yeri geçici bir süre için ele geçirme, bir kimseyi işten alıkoyma, engelleme, oyalama, *mec.* uğraştırma.” Anlamlarını barındırırken; Arapçada “Meşgul etmek, alıkoymak, oyalamak” anlamlarını barındırmaktadır. Dikkat edildiğinde Türkçede kullanılan *işgal* kelimesi, hem “Meşgul etmek, alıkoymak, oyalamak” temel anlamını hem de “ 1. Bir yeri ele geçirme, 2. Bir yeri geçici bir süre için ele geçirme, 3. Uğraştırma” şeklindeki farklı anlamları kazanmıştır. Bu yüzden Türkçede kullanılan *işgal*, yeni anlamlar kazanmış bir Arapça kelimedir.

işgalci

“sf. İşgal eden, ele geçiren (kimse): İşgalci güçler.” TS (2011, s. 1224)

[<Ar. *işğāl* + Tr. -ci (iiye)] *İşgalci*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

işgalcilik

“is. İşgalci olma durumu.” TS (2011, s. 1224)

[<Ar. *işğāl* + Tr. *-ci* (iiye) + Tr. *-lik* (iiye)] *İşgalcılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

işgaliye

“a. İşgal edilen yere ödenen ücret veya vergi.” TS (2011, s. 1224)

[<Ar. *işğāl* + Ar. *-î* (sıfat yapan ek) + Ar. *ta'tenis*] *İşgaliye*, hiçbir sözlükte bulunmamaktadır. Ayrıca bu sözcüğe ağız Arapçasında da rastlanmamaktadır. Buna göre *işgaliye*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

→ *işgaliye resmi* TS (2011, s. 1224)

işgaliye resmi

“is. huk. esk. Pazar yerlerinde, toplu ticari iş yerlerinde satıcının işgal ettiği yer için ödediği ücret veya kira bedeli.” TS (2011, s. 1224)

[<Ar. *işğāliye* + Ar. *resim* + Tr. *-ı* (i.3tk)] Bu ifade Türkçeye özgüdür.

işkāl/اشكال/işkāl

“a. esk. Güçleştirme, zorlaştırma, çetinleştirme. **işkāl etmek** güçlendirmek, zorlaştırmak, çetinleştirmek.” TS (2011, s. 1225)

AEL: أَشْكَلُ/eshkele; (bir şey, başka bir şeye) benzedi, (şeyle) eşleşti. أَشْكَلُ الْأَمْرَ عَلَى أَشْكَالٍ/eshkele 'l-emru 'alā 'r-raculi; iş, adama karışık geldi, adamın kafasını karıştırdı. أَشْكَلْتُ الْأَخْبَارَ/eshkelet 'aleyye 'l-ehbāru; haberler bana karışık geldi, haberler bana şüpheli geldi, bana gelen haberlerden şüphelendim. أَشْكَلُ النَّخْلَ/eshkele 'n-naḥlu; hurma ağacının yemişi olgunlaşıp hoş ve güzel oldu. أَشْكَلُ الْكِتَابَ/eshkele 'l-kitābe; o (erkek), kitabın noktalarını ve irabını koydu. Göz شَكْلَاءُ/şeklā 'un; gözün beyazı kırmızıya dönmek: أَشْكَلْتُ الْعَيْنَ/eshkeleti 'l- 'aynu; gözünün beyazı kırmızıya dönmüş. Lane (1953, s. 1586)

KM: “أَشْكَلُ الْأَمْرَ/eshkele 'l-emru; bu iş karışık oldu. أَشْكَلُ النَّخْلَ/eshkele 'n-naḥlu; hurma ağacının yemişi olgunlaşıp hoş ve güzel oldu. أَشْكَلُ الْكِتَابَ/eshkele 'l-kitābe; o (erkek), kitabın noktalarını ve irabını koydu. Göz شَكْلَاءُ/şeklā 'un; gözün beyazı kırmızıya dönmek: أَشْكَلْتُ الْعَيْنَ/eshkeleti 'l- 'aynu; gözünün beyazı kırmızıya dönmüş.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 701)

KMT: الْإِشْكَالُ/el-işkāl; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesneye benzetmek ve karıştırmak: أَشْكَلُ الْأَمْرَ/eshkele 'l-emru; bu iş karışık oldu. 2. Hurma ağacının yemişi olgunlaşıp hoş ve güzel olmak: أَشْكَلُ النَّخْلَ/eshkele 'n-naḥlu; hurma ağacının yemişi

olgunlaşıp hoş ve güzel oldu. 3. Göz شَكْلَاءُ/şeklā'un; gözün beyazı kırmızıya dönmek: أَشْكَلَتْ الْعَيْنُ/eşkeletu'l-'aynu; gözünün beyazı kırmızıya dönmüş. 4. Yazıya nokta ve irap koymak: أَشْكَلَ الْكِتَابَ/eşkele'l-kitābe; kitabın noktalarını ve irabını koydu. Âsım Efendi (2013, s. 4578)

MLAM: “أَشْكَلَ/eşkele; anlaşılmaz, karışık geldi. يُشْكِلُ/yuşkilu; anlaşılmaz, karışık geliyor, gelir. اِشْكَالًا/işkālēn; anlaşılmaz, karışık gelmek. مُشْكِلٌ/muşkilun; anlaşılmaz, karışık gelen. مُشْكَلٌ/muşkelun; anlaşılmaz, karışık olunan: أَشْكَلَ الْأَمْرَ/eşkele'l-emru; iş, karışık oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1227)

işkāl'ın diğer anlamları ise; 1. Bir rengin başka renkle karıştırılmak, birbirinin içine girilmek: أَشْكَلَ اللَّوْنُ/eşkele'l-levnu; renk, diğeriyle karıştırıldı. 2. Yazıya nokta ve irap koymak: أَشْكَلَ الْكِتَابَ/eşkele'l-kitābe; o (erkek), kitabın noktalarını ve irabını koydu. 3. is. t. işkāl, ç. اِشْكَالَاتٌ/işkālātun: Problem, sorun. 4. is. t. Anlaşılması zor bir iş. Ahmet Muhtar (2008, s. 1227-1228)

[<Ar. *işkāl* √ş-k-l ‘(metni) hareketledi, (bir mesele vb.) karışık geldi, anlaşılmaz geldi, zor oldu’] Yukarıda tespit edildiği gibi; Türkçede *işkāl*'ın anlamları, Arapçada bulunmamaktadır. Arapçada *işkāl*'ın anlamlarından biri “Anlaşılmaz, karışık bir şeyle uğraşmak” şeklindeyken; Türkçede “Güçleştirme, zorlaştırma, çetinleştirme” anlamları kullanılmaktadır. Bu anlamlar arasında bir fark olduğu gözükmemektedir. Buradan yola çıkarak Türkçede kullanılan *işkāl* kelimesi, anlamı başkalaşmıştır.

işret عِشْرَت /işret

“a. esk. İçki içme: İşret meclisi.” TS (2011, s. 1228)

AEL: “عِشْرَتُكَ الْكَرَامَ تُعَدُّ/işre; arkadaşlık, yakınlık duyma, dostluk kurma: بِعِشْرَتِكَ الْكَرَامَ تُعَدُّ/işre; arkadaşlık kurarak onlardan sayılırsın.” Lane (1953, s. 2052)

KM: “عِشْرَةٌ/işre; ahabplık, dostluk kurma.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 874)

KMT: “الْعِشْرَةُ/el-‘işretu; mu‘āşeret-i âtîden isimdir, ülfet anlamındadır: بَيْنَهُمَا الْعِشْرَةُ/beynehumā ‘işretun; aralarında ülfet var.” Âsım Efendi (2013, s. 2183)

MLAM: “ت. عِشْرَةٌ/‘işretun; ahabplık, dostluk kurma, yakınlık, birlikte yaşama: رَجُلٌ حَسَنُ الْعِشْرَةِ/reculun ḥasnu'l-‘işreti; adamın dostluğu güzeldir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1502)

[<Ar. *ışret* √‘-ş-r ‘(malın) öşürünü aldı, (bir şeyi) ona böldü, (biriyle) vakit geçirdi’] Üstte belirlendiği gibi; *ışret*’in Türkçede kullanılan anlamı ile Arapçada kullanılan anlamı birbirinden farklıdır. Dolayısıyla Türkçede kullanılan *ışret* kelimesi, anlamı farklılaşmıştır.

ıştah

a. 1. Yemek yeme isteği. 2. *mec.* Cinsel istek veya arzu. **ıştah açmak** yemek isteğini arttırmak. **ıştah dışın dibindedir** “bir şeyi yemeyi istemeyen kimse, yiyecekten bir parça tattığında ıştahının açıldığını görür” anlamında kullanılan bir söz. **ıştah kapamak** (veya **kesmek**) yemek isteğini azaltmak. **ıştaha gelmek** arzulamak. **(birinin) ıştahı açılmak** yemek isteğini arttırmak. **(birinin) ıştahı kabarmak** isteği çoğalmak, heveslenmek: “*Derken, yavaş yavaş benim de ıştahım kabarmaya başladı.*” - R. N. Güntekin. **ıştahı kapanmak** (veya **kesilmek**) yemek isteği yok olmak: “*Doktor muayenesine gitmek için aldığı her randevunun ardından korkudan ıştahı kesiliyordu.*” - S. Erez. **ıştahı olmak** yemek isteği fazla olmak. **ıştahı yerinde olmak** yemesi, içmesi ve yaşaması düzenli olmak. TS (2011, s. 1228)

İştah sözcüğü kanaatımızca Türkçeleşen bir kelimedir. Türkçede kullanılan *ıştah*; *ıştiha*’dan türetilmiş ve aynı anlamı da taşır. Fakat Arapçada *ıştah* diye bir sözcük yoktur; sadece *ıştiha* vardır.

ıştahla

“*zf.* Büyük bir istekle: ‘Çok geçmeden aynı tasa konan çorba ve pilavı ıştahla yemeye başladılar.’ - İ. O. Anar.” TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *ıştah* + Tr. *-la* (e)] *İştahla*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

ıştahlandırma

“*is.* İştahlandırmak işi.” TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *ıştah* + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-dır* (ffye)+ Tr. *-ma* (fiye)] *İştahlandırma*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

ıştahlandırmak

“*(-i)* İştahını uyandırmak, ıştahlanmasını sağlamak.” TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *iştah* + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-dır* (ffye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İştahlandırmak*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iştahlanma

“is. İştahlanmak işi.” TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *iştah* + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-ma* (fiye)] *İştahlanma*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iştahlanmak

“(nsz) 1. İştahı uyanmak veya artmak. 2. *mec.* İsteği, arzusu artmak.” TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *iştah* + Tr. *-lan* (ifye) + Tr. *-mak* (fiye)] *İştahlanmak*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iştahlı

“(sf) 1. İştahlı olan, boğazlı. 2. *mec.* İstekli, arzulu. 3. *zf.* İstekli bir biçimde: ‘Arap atı olan iştahlı biner / Aşireti olan yaylağa konar’ - Karacaoğlu.” TS (2011, s. 1228)

→ *maymun iştahlı* TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *iştah* + Tr. *-lı* (iiye)] *İştahlı*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iştahlıca

“zf. İştahlı bir biçimde.” TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *iştah* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-ca* (iiye)] *İştahlıca*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iştahlılık

“is. İştahlı olma durumu.” TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *iştah* + Tr. *-lı* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İştahlılık*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

iştahsız

“sf. 1. sıfat Yemek yeme isteği olmayan, boğazsız: ‘Hizmet erim sefer tasıyla akşam yemeğini getirdi. İştahsızım. Yemeğin tadı tuzu yok.’ - E. Bener. 2. *mec.* İsteksiz.” TS (2011, s. 1228)

[<Ar. *iştah* + Tr. *-sız* (iiye)] *İştahsız*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

“zf. İştahsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1228)

iştahsızlık

[<Ar. *iştah* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İştahsızlık*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

“a. esk. Tutuşma, parlama, alevlenme. **iştial etmek** tutuşmak, parlamak, alevlenmek.” TS(2011, s. 1229)

KM: “فَاشْتَعَلَّتْ النَّارُ *ša‘ale’n-nāre fe’šta‘alet*; o (erkek), ateşi yaktı o da alevlendi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 691)

MLAM: “اِشْتَعَلَ/*iṣṭa‘ale*; tutuştu, parladı, alevlendi. يَشْتَعِلُ/*yeṣṭa‘ilu*; tutuşuyor. tutuşur. parlıyor, parlar, alevleniyor, alevlenmek. اِشْتِعَالًا/*iṣṭi‘ālen*; tutuşmak, parlamak, alevlenmek. مُشْتَعِلٌ/*muṣṭa‘ilun*; tutuşan, parlayan, alevlenen. اِشْتَعَلَتِ النَّارُ/*iṣṭa‘aleti’n-nāru*; ateş tutuştu. اِشْتَعَلَ بَيْتٌ/*iṣṭa‘ale beytun*; bir ev alevlendi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1211)

işti‘āl’ın diğer anlamları; “1. Ağarmak, beyazlaşmak: *وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا*/ve-ş-te‘ele’r-re’su şeyben; başındaki saçları ağardı. 2. Çok öfkelenmek, öfkeyle parlamak: *اشْتَعَلَ فُلَانٌ غَضَبًا*/işte‘ele fulānen gāzben; adam öfkeyle parladı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1211)

[<Ar. *išti'āl* √š-ʿl 'yaktı, tutuşturdu'] Arapçada *iştial*, “Tutuşma, parlama, alevlenme” anlamlarıyla beraber olduğu gibi Türk diline geçmiştir. Dolayısıyla *iştial*, anlam daralmasına uğramıştır.

iştigal اشتغال/iştigāl

“a. esk. Uğraşma, ilgilenme, meşgul olma. **iştigal etmek** uğraşmak, ilgilenmek, meşgul olmak: ‘Yankesicilikle iştigal ettiğinden, fena bir tesadüften korkuyordu, doğrusu.’ - N. Hikmet.” TS (2011, s. 1229)

AEL: “اشتغل فيه/ištağaltu; çalıştım, meşgul oldum, uğraştım, oyalandım. اشتغل فيهِ السَّمُّ/ištağale fîhi’s-semmu; zehir, onda (vücudunda) yayıldı. اشتغل فيهِ الدَّوَاءُ/ištağale fîhi’d-devā’u; onda (onun vücudunda) ilacın etkisini gösterdi.” Lane (1953, s. 1567)

KM: “اشتغل به/ištağale bihi; o (erkek), onunla uğraşıp meşgul oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 693)

KMT: “الاشتغال/el-iştigāl; ifti’āl vezninde, bir nesne ile uğraşıp meşgul olmak: اشتغل به/ištağale bihi; onunla uğraşıp meşgul oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 4576)

MLAM: اشتغل/ištağale; çalıştı, meşgul oldu, uğraştı. يشتغل/yeštağilu; çalışıyor, çalışır, meşgul oluyor, olur, uğraşıyor, uğraşır. اشتغالا/iştigālen; çalışmak, uğraşmak, meşgul olmak. مُشْتَغِلٌ/muştağilun; çalışan, meşgul olan, uğraşan. مُشْتَغَلٌ بِهِ/muştağelun bihi; çalışılan, meşgul olunan, uğraşılan: اشتغل المحرك/ištağale’l-muḥarriku; motor çalıştı. اشتغل بالتدريس/ištağale bi’t-tedrîsi; o (erkek), öğretimde çalıştı. اشتغل عنه/ištağale ‘anhu; o (erkek), ondan meşgul oldu. Bu cümle, anlamı anlamına çevrildiğinde “Onu ihmal etti.” şeklinde olur. اشتغل الدواء في جسمه/ištağale’d-devā’e fî cismihi; bu cümlelerin kelimesi kelimesine çevrildiğinde “İlaç, onun vücudunda çalıştı” şeklinde olur. Anlamı anlamına çevrildiğinde ise “İlaç, onun vücudunu etkilemeye başladı.” şeklinde olur. Ahmet Muhtar (2008, s. 1214)

[<Ar. *iştigāl* √š-ğ-l ‘(ev vb.) oturdu, (yer, makam vb.) doldurdu, meşgul oldu, kederlendi, ilgilendi’] Yukarıdaki tespitlere göre; Türkçede *iştigal* kelimesi, Arapçadaki anlamı korumuştur.

ištiha اشتها/ištihā

“a. esk. İştah: ‘Damarlarında dinmek tükenmek bitmeyen kuduz bir ištiha varmış.’ - E. İ. Benice.” TS (2011, s. 1229)

AEL: “اِسْتَهَّاهُ/iştehāhu; o (erkek), onu istedi, arzu etti, onu sevip istedi, aşırı derecede rağbet etti.” Lane (1953, s. 1614)

KM: “اِسْتَهَّاهُ/iştehāhu; onu sevip meyl ve rağbet etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 715)

KMT: “اِلِإِسْتِهَّاهُ/el-iştehā'u; bir nesneyi sevip ona meyl ve rağbet eylemek: اِسْتَهَّاهُ/iştehāhu; onu sevip meyl ve rağbet eyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 5829)

MLAM: اِسْتَهَّاهُ/iştehā; bir şeyi sevip ona rağbet etti. يَسْتَهَّاهُ/yeştehi; bir şeyi sevip ona rağbet ediyor, eder. اِسْتَهَّاهُ/iştehi; bir şeyi sev, ona rağbet et. اِسْتِهَّاهُ/iştehā'en; bir şeyi sevip ona rağbet etmek. مُسْتَهَّاهُ/muştehin; bir şeyi sevip ona rağbet eden. مُسْتَهَّاهُ/muştehen; sevilen ve rağbet edilen şey: مَا تَسْتَهَّاهُ أَنْفُسُكُمْ/ve lekum fihā mā teştehī enfusukum; orada canlarınızın sevip rağbet ettiği her şey vardır. Ahmet Muhtar (2008, s. 1244)

[<Ar. *iştehā'* √ş-h-ū ‘çok istedi, arzuladı’] Arapçada *işteha* sözcüğünün anlamı “Bir şeyi sevip ona rağbet etmek” daha genel kullanılmaktadır. Yani Arapçada herhangi bir şeyi sevip onu istemek anlamındadır. Ancak bu kelime, Türkçede sadece bir anlamı “iştah” barındırmaktadır. Sonuç olarak Türkçede *işteha* kelimesi, anlam daralmasına uğramıştır.

iştihar اِسْتِهَّاهُ/iştehār

“a. esk. Ün salma, tanınma.” TS (2011, s. 1229)

AEL: “اِسْتَهَّرَ/iştehere; o (erkek), meşhur, şöhretli, tanınmış oldu. اِسْتَهَّرَ بِكَذَا/iştehere bi-kezā; (o), bu şeyle tanındı.” Lane (1953, s. 1612)

KM: “اِسْتَهَّرَهُ فَاسْتَهَّرَ/işteherehu fe'ştehere; onu şöhretlendirdi, o (erkek) da şöhretli oldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 714)

KMT: “اِلِإِسْتِهَّاهُ/el-iştehāru; ifti'āl vezninde, bir nesneyi şöhretlendirmek ve o nesne şöhretlenmek anlamında olur: اِسْتَهَّرَهُ فَاسْتَهَّرَ/işteherehu fe'ştehere; onu şöhretlendirdi, o da şöhretlendi.” Âsım Efendi (2013, s. 2083)

MLAM: “اِسْتَهَّرَ/iştehere; meşhur oldu, tanındı. يَسْتَهَّرُ/yeştehiru; meşhur oluyor, olur, tanınıyor, tanınır. اِسْتِهَّاهُ/iştehāren; meşhur olmak, tanınmak. مُسْتَهَّرٌ/muştehirun; meşhur olan, tanınan. اِسْتَهَّرَ بِهِ/muşteherun bihi; meşhur olunan, tanınılan: اِسْتَهَّرَتِ اَلْمَدِينَةُ بِصِنَاعَةِ الرَّجَاجِ/iştehereti'l-uğniye; şarkı meşhur oldu. اِسْتَهَّرَتِ اَلْمَدِينَةُ بِصِنَاعَةِ الرَّجَاجِ/iştehereti'l-

medīnetu bi-şinā'ati'z-zucāci; şehir, cam yapımıyla tanındı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1242)

[<Ar. *iştihār* √*ş-h-r* ‘meşhur etti, tanıttı, yaydı, ifşa etti, (kılıç vb.) kınından çıkartır’] Türkçede kullanılan *iştihar* kelimesi, Arapçadaki kullanışıyla aynıdır.

iştikak اشتقاق/iştikāk

“a. esk. 1. Yarılmış bir şeyin bir bölümünü alma. 2. db. Türeme. 3. ed. Aynı kökten gelen kelimeleri bir arada kullanma sanatı.” TS (2011, s. 1229)

AEL: “اشتقاق/el-iştikāk; yarılmış bir şeyin bir شِقْ/şikk; parçasını, limesini, bölümünü almak, bir kelime, lafız, harf veya isimden başka bir kelimeyi türetmek, konuşma ve husumetlerde kastedilen şeyi bırakıp sağa sola konuşmak. اشتق في عدوه/iştakka fī ‘adivihi; o (erkek), düşman (topluluğunda, at üzerine) sağa sola koştu. اشتق الطريق في الفلاة/iştakka ‘t-ṭarīku fī ‘l-felāti; bu cümlemin kelimesi kelimesine çevrildiğinde “O (erkek), yolunu çölde yarı.” ama anlamı çevrildiğinde “o (erkek), çöl yolundan gitti.” şeklinde kullanılır. Lane (1953, s. 1577)

KM: “اشتقاق/el-iştikāk; yarılmış nesnenin bir شِقْ/şikk; parçasını almak, konuşma ve husumetlerde kastedilen şeyi bırakıp gah sağa gah sola konuşmak, bir kelimedenden başka bir kelimeyi türetmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 698-699)

KMT: الاشتقاق/el-iştikāk; ifti‘āl vezninde, 1. Yarılmış nesnenin bir شِقْ/şikk; parçasını almak: اشتق الشيء/iştakka ‘ş-şey’e; bu şeyin bir parçasını aldı. 2. Konuşma ve husumetlerde kastedilen şeyi bırakıp kâh sağa kâh sola konuşmak: اشتق في الكلام/iştakka fī ‘l-keḷāmi ve ‘l-ḥuṣumeti; Konuşma ve husumetlerde kastedilen şeyi bırakıp başka mevzulara girdi. 3. Sarfiyyūn örfünde bir kelimedenden başka bir kelime ihraç eylemeye denir. Âsım Efendi (2013, s. 4048)

MLAM: اشتق/iştakka; yarılmış bir şeyin bir bölümünü aldı. يشتق/yeştakku; yarılmış bir şeyin bir bölümünü alıyor, alır. اشتق/iştakik ve اشتق/iştakka; yarılmış bir şeyin bir bölümünü al. اشتقاقا/iştikākān; yarılmış bir şeyin bir bölümünü almak. مشتق/muştakku; yarılmış bir şeyin bir bölümünü alan. مشتق/muştakku; yarılmış bir şeyden alınan parça: اشتق الرغيف/iştakka ‘r-rağīfe; o (erkek), yarılmış bazlamanın bir parçasını aldı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1222)

iştikāk'ın diğer anlamları; **1.** Bir şeyi meşakkatle yapmak: اشْتَقَّ الرَّجُلُ طَرِيقَهُ فِي الصَّحْرَاءِ/iştakka 'r-raculu t-tarīkahu fī 'ş-şahrā 'i; adam, çölde yolunu meşakkatle yürümüş. **2.** Bir kelimeyi başka kelimedenden türetmek: اشْتَقَّ الْكَلِمَةَ/iştakka 'l-kelimete; o (erkek), kelimeyi başka kelimedenden türetti. **3.** is. el-iştikāku: dil b. Aynı kökten çıkan kelimelerle uğraşan bilimdir. **4.** is. dil b. Dil bilgisinde, Kelimelerin anlamı ve seslerin bilimlerine göre oluşan bir bilim dalıdır. Ahmet Muhtar (2008, s. 1222-1223)

[<Ar. iştikāk √ş-k-k 'zor oldu, sıkıntılı oldu, (filiz, diş vb.) yarıp çıktı, yardı, yırttı, böldü'] Üstte yazılan bilgiler üzerine; iştikak, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

iştirā/اشْتَرَا

“a. esk. Satın alma. **iştirā etmek** satın almak.” TS (2011, s. 1229)

AEL: “أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا/işterāhu; o (erkek), onu (parayla) satın aldı veya sattı. اُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الصَّلَاةَ بِالْهَدَى/ula 'ike 'l-lezīne 'şterū 'z-zlālete bi 'l-hudā; onlar, Allah'ı bırakıp dalaleti tutundular.” Lane (1953, s. 1544)

KM: “أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا/işterā; o (erkek), (bir şeyi) satın aldı veya onu sattı. اُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الصَّلَاةَ بِالْهَدَى/ula 'ike 'l-lezīne 'şterū 'z-zlālete bi 'l-hudā; onlar, Allah'ı bırakıp dalaleti tutundular.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 683)

KMT: “الِإِشْتِرَاءُ/el-iştirā'u; ifti'āl vezninde, **1.** Satın almak ve satmak: اِشْتَرَاهُ/işterāhu; onu satın aldı veya onu sattı anlamlarında kullanılır. **2.** Bir nesneyi terk edip diğerine tutunmak anlamında kullanılır: اُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الصَّلَاةَ بِالْهَدَى/ula 'ike 'l-lezīne 'şterū 'z-zlālete bi 'l-hudā; onlar, hudayı bırakıp dalaleti tutundular. ” Âsım Efendi (2013, s. 5819)

MLAM: “اشْتَرَى/işterā; satın aldı. يَشْتَرِي/yeşterī; satın alıyor, alır. اشْتَرِ/işteri; satın al. اشْتَرَاهُ/iştirā'en; satın almak. مُشْتَرٍ/muşterin; satın alan. مُشْتَرَى/muşterān; satın alınan: اشْتَرَى كِتَابًا/işterā kitāben; o (erkek), bir kitap satın aldı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1197)

iştirā'ın diğer anlamları; **“1.** Satmak: اِشْتَرَوْا بِهٖ أَنْفُسَهُمْ/bi'semā işterū bihi enfusehum; kendilerine sattıkları şey ne kötüdür. **2.** Bir şeyi veya birini üstün tutmak, diğerinden daha çok sevmek. **3.** Değiştirmek: اشْتَرَى قَمْحًا بِزَّرَةٍ/işterā kamhan bi-zeretin; buğdayı mısırla değiştirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1197)

[<Ar. *iştirā* '√ş-r-y 'satın aldı, sattı, (sıkıntı vb.) üstüne çekti'] *İştira* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

iştirak اشترك/iştirāk

a. 1. Ortaklık, ortak olma, paydaşlık. 2. Bir işte yer alma, paydaşlık etmek. 3. Bir işe, bir düşünceye katılma, katılım. 4. top. b. Katılma. **iştirak etmek** 1) katılmak: “Dışarıya fırlayan bütün davetliler de bu gülbange iştirak ediyorlardı.” - E. E. Talu. 2) ortak olmak. TS (2011, s. 1229)

AEL: “ms. الإِشْتِرَاكُ/el-iştirāku; اشْتَرَكْنَا/iştareknā; katıldık, ortak olduk, her birimiz pay aldı. اشْتَرَكَ الْأَمْرُ/iştareke'l-emru; iş karıştı, zor oldu, şüpheli oldu.” Lane (1953, s. 1541)

KM: “اشْتَرَكَا/iştarekā; ikisi ortak oldular.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 681)

KMT: “الإِشْتِرَاكُ/el-iştirāku; ifti'āl vezninde, birbirine ortak olmak: اشْتَرَكَا/iştarekā; ikisi ortak oldular.” Âsım Efendi (2013, s. 4255)

MLAM: “اشْتَرَكَ/iştareke; ortak oldu, paydaşlık etti. يَشْتَرِكُ/yeşteriku; ortak oluyor, olur, paydaşlık ediyor, eder. اشْتِرَاكًا/iştirāken; ortak olmak, paydaşlık etmek مُشْتَرِكٌ/muşterikun; ortak olan, paydaşlık eden. فِيهِ مُشْتَرِكٌ/muşterekun fîhi; ortak olunan, paydaşlık edilen: اشْتَرَكَا فِي الْأَرْبَاحِ/iştarekā fî'l-erbāhi; ikisi kârda paydaşlık ettiler.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1194)

iştirāk'ın diğer anlamları; 1. Karışık olmak, zor olmak: اشْتَرَكَ الْأَمْرُ/iştareke'l-emru; iş karışık ve zor oldu. 2. Bir kelimenin birden çok anlamı olmak: اشْتَرَكَ اللَّفْظُ/iştareke'l-lafîzu; (bu) lafzının birçok anlamı oldu. 3. Abone olmak, üye olmak: اشْتَرَكَ فُلَانٌ/iştareke fulānun bi'n-nādî; adam, kulübe üye oldu. 4. is. t. iştirāk, ç. اشْتِرَاكَاتُ/iştirākātun: abone veya üye olması karşılığında ödenen para. Ahmet Muhtar (2008, s. 1194)

[<Ar. *iştirāk* '√ş-r-k 'paylaştı, ortaklık etti, (birinin) katılımını istedi'] *iştirak* kelimesi, Arapçada anlamları; “1. Karışık olmak, zor olmak. 2. Bir kelimenin birden çok anlamı olmak. 3. Abone olmak, üye olmak. 4. is. abone veya üye olması karşılığında ödenen para.” mevcut. Türkçede; “1. Ortaklık, ortak olma, paydaşlık. 2. Bir işte yer alma, paydaşlık etmek. 3. Bir işe, bir düşünceye katılma, katılım. 4. top. b. Katılma.” anlamları var. Buna göre *iştirak* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlamı başkalaşmıştır.

İştirakçi

“a. 1. isim Ortaklık eden, ortak olan. 2. Sosyal güvenlik bakımından bir sandık vb. bir kuruma bağlı olan memur, işçi. 3. Katılımcı.” TS (2011, s. 1229)

[<Ar. *iştirak* + Tr. -çi (iiye)] *İştirakçi*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

İştirakçilik

“a. 1. İştirakçi olma durumu. 2. İştirakçinin yaptığı iş.” TS (2011, s. 1229)

[<Ar. *iştirak* + Tr. -çi (iiye) + Tr. -lik (iiye)] *İştirakçilik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

İştiyak اِشْتِيَاق/İştiyāk

“a. esk. 1. Göreceği gelme, özleme. 2. Güçlü istek, arzu: ‘Bir asırdan beri birkaç neslin iştiyakı budur.’ - Y. K. Beyazıtlı. **İштиyak duymak** göreceği gelmek, özlemek.” TS (2011, s. 1229)

AEL: “اِشْتِيَاقُ اِلَيْهِ وَ تَشَوُّقٌ اِلَيْهِ/İştākahu ve ‘ştāka ileyhi ve teşevvaka ileyhi; onun ruhu (erkek), onu istedi, arzu etti, sevdiği (şeyi) özledi, (şeyin) özlemine çekti.” Lane (1953, s. 1620)

KM: “اِشْتِيَاقُ اِلَيْهِ وَ اِشْتِيَاقُهُ/İştākahu ve ‘ştāka ileyhi; o (erkek), onu özlemiş, onu göreceği geldi, ona hasret kaldı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 717)

KMT: “اِلِشْتِيَاقُ/el-iştiyāku; ifti‘āl vezninde, bir nesneye gönül çekinip istekli olmak: اِشْتِيَاقُ اِلَيْهِ وَ اِشْتِيَاقُهُ/İştākahu ve ‘ştāka ileyhi; onu özlemiş.” Âsım Efendi (2013, s. 4052)

MLAM: “اِشْتِيَاقُ/İştākā; göreceği geldi, özledi. يَشْتِيَاقُ/yeştāku; göreceği geliyor, gelir, özlüyor, özler. اِشْتِيَاقُ/İştāk; özle. اِشْتِيَاقًا/İштиyākān; göreceği gelmek, özlemek. مُشْتِيَاقٌ/muştākun; göreceği gelen, özleyen. مُشْتِيَاقٌ/muştākun; göreceği geline, özlenen: وَطَنُهُ/İştākā vatanahu; o (erkek), vatanını özledi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1248)

[<Ar. *İштиyāk* √ş-v-k ‘şevklendirdi, içine arzu ve istek uyandırdı’] Yukarıdaki bilgilere göre *İштиyak* sözcüğü, Arapçada kullanışı neyse Türkçede de kullanılmıştır.

İштиyaklı

“sf. İhtiyaklı olan: ‘Belki de bu, çıkıp salınması beklenen bir sevgiliye söylenmiş ihtiyaklı bir yalvarıştır.’ - S. Ayverdi.” TS (2011, s. 1229)

[<Ar. *ihtiyak* + Tr. -lı (iye)] *İhtiyaklı*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

işve عِشْوَة / işve

“a. kadınların ilgi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş, aldatıcı tavrı, kırıma, naz, cilve, eda: ‘Yelpaze çevrilir gibi birden dönüşleri, işveyle devriliş, saçılış, örtünüşleri...’ -Y. K. Bayazıtlı.” TS (2011, s. 1229)

AEL: عِشْوَة / işve, عِشْوَة / aşvetun ve عِشْوَة / uşvetun; eş anlamlı kelimelerdir, anlamı ise karanlık, gecenin herhangi bir vakti, gecenin ilk karanlığı veya seher vakti: جَاءَ عِشْوَة / cā’e ‘aşvete; o (erkek), karanlıkta geldi, gecenin herhangi bir vaktinde geldi, gecenin ilk karanlığında geldi, seher vaktinde geldi. Gecede, uzakta görürünen ateşe, ateşten alınan tutam veya karanlık bir yere gitmek için yakılan ateşe anlamında da kullanılır. Lane (1953, s. 2055)

KM: عِشْوَة / uşvetu ve عِشْوَة / işvetu; gecede uzaktan görünen ateş ve bir işle ilgili iyisini kötüsünü ayırmadan, ayrıntılar ve gerçekleri bilmeden o işi yapmaya kalkışma.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 876)

KMT: عِشْوَة / el- ‘uşvetu; ‘ayn’ın zammı ve kesriyle; 1. Gece vakti ıraktan görünen ateşe denir ki iktiza için ona kat ve teveccüh olmaktır. 2. Basiretsiz ve hidayetsiz kör gibi görülmeden bir emr-i mültebise sataşmağa denir.” Âsım Efendi (2013, s. 5877)

MLAM’de geçmemektedir.

[<Ar. *işve* √-ş-ū ‘gece körü oldu, iyi göremedi’] Üstte belirlendiği gibi; *işve* Arapçadan Türkçeye geçmiş ama Türkçede apayrı bir anlam kazanmıştır. Dolayısıyla *işve* kelimesinin anlamı başkalaşmıştır.

İşveli

“sf. Nazlı, cilveli, edalı, şivekâr: ‘Utangaç ve arzulu, tedirgin ve işveli, yorganı hızla açarak kaydı altına.’ - Ç. Altan.” TS (2011, s. 1229)

[<Ar. *işve* + Tr. -li (iye)] *İşveli*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

işvelilik

“is. İşveli olma durumu.” TS (2011, s. 1229)

[<Ar. *işve* + Tr. *-li* (iiye) + Tr. *-lik* (iiye)] *İşvelilik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ita إعطاء/i 'tā'

“a. esk. Verme, ödeme.” TS (2011, s. 1230)

→ *ita amiri, ita emri, ahzüita, amiriita* TS (2011, s. 1230)

AEL: إعطاء/el-i 'tā'u; vermek, elle vermek, takdim etmek, elle sunmak, (mesafede) yakın birine vermek ve bazı dil bilimcilere göre إعطاء/i 'tā'un bir şeyi zorunlu olarak vermek, bazılarına ise iyilik yapmak niyetinde bir şeyi vermek: أعطاه مالا/e 'tāhu mālen; o (erkek), ona (erkeğe) para verdi. أعطيتُها فَمَا أَخَذَ/e 'tāyuhu femā aḥze; ona verdim ama o (erkek) almadı, burada vermek anlamı ise iyilik yapmak için bir şey vermek anlamında kullanılmaktadır. Başka görüşe göre أعطى/e 'tā; deve uysal ve itaatkâr oldu veya devenin başı kesilmek istenildiği zaman deve karşı koymaz, hemen başını verir.” anlamlarında kullanılmaktadır. Lane (1953, s. 2084)

KM: “إعطاء/el-i 'tā'u; bir şeyi elden ele vermek ve inkıyat etmek.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 886)

KMT: إعطاء/el-i 'tā'u; 1. Vermek: أعطاه شيئاً/e 'tāhu şey'en; ona bir şey verdi. 2. İnkıyat eylemek: أعطى فلاناً/e 'tā fulānen; adama inkıyat eyledi. Müellif der ki burda inkıyat, elden veya baştan bağlanma anlamında kullanılmaktadır: أعطى رأسه أو يده/e 'tā re'sehu av yedehu; (bağlanması için) başını veya elini verdi. Âsım Efendi (2013, s. 5881)

MLAM: “أعطى/e 'tā; verdi, bağışladı. يعطى/ya 'tā; veriyor, verir, bağışlıyor, bağışlar. أعط/e 'tā; ver, bağışla. إعطاء/i 'tā'en ve أعطاء/e 'tā'en; vermek, bağışlamak. أعط/mu 'tā; veren, bağışlayan. أعطى/mu 'tā; verilen, bağışlanan: إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ/innā e 'tāynāke'l-kevşere; biz, sana Kevser nehrini bağışladık. أعطاه مالا/e 'tāhu mālen; o (erkek), ona (erkeğe) para verdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1517)

i 'tā'ın diğer anlamları ise; 1. Sert davranmak, ders vermek: أعطاه درسا/e 'tāhu dersin; o (erkek), ona (erkeğe) ders verdi, sert davrandı. 2. Meyve vermek (ağaç, bitki vb. veya iş): أعطى ثماره/e 'tā şimārehu; meyvesini verdi. 3. Konuşmaya izin vermek: أعطى الكلمة/e 'tā lehu'l-kelime; bu cümle, kelime kelimesine tercüme edildiğinde; “o (erkek), kelimeyi ona verdi.” anlamı anlamına çevrildiğinde; “O (erkek), konuşmasına (erkeğe)

müsaade verdi.” şeklinde olur. **4.** Fırsat vermek: أَعْطَى لَهُ الْمَجَالَ *e’ṭā lehu’l-mecāle*; o (erkek), fırsatı ona verdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1517)

[<Ar. *i’ṭā*’ √‘-ṭ-ū ‘verdi, ihsan etti’] *İta* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış **ita amiri**

“is. Ödemeye yetkili kimse.” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *i’ṭā*’ + Ar. *āmīr* + Tr. -i (i.3tk)] *İta amiri*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

itaat اطاعة/*iṭā’at*

“a. Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma: ‘Serkeşliklerden vazgeçerek edep ve itaat dairesine dönünüz!’ - N. F. Kısakürek. **itaat etmek** söz dinlemek, boyun eğmek, buyruğa uymak: ‘Küçük kız itaat etmezse dayak yiyeceğini anladı.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1230)

AEL: “ms. أَطَاعَ/*iṭā’atun*, أَطَاعَ/*eṭā’a*; o (erkek), uysal ve itaatli oldu. أَطَاعَ الْمَرْتَعُ/*eṭā’hu’l-merta’a*; mera geniş olduğu için hayvanlar da her yerinden kolaylıkla otladı. أَطَاعَ النَّخْلُ/*eṭā’a’n-naḥlu*; hurma ağaçlarının meyveleri olgunlaşıp koparılmaya hazır olmuş.” Lane (1953, s. 1891)

KM: “أَطَاعَ/*eṭā’ahu*; o (erkek), ona (erkeğe) itaat etti. أَطَاعَ الْمَرْتَعُ/*eṭā’hu’l-merta’a*; mera geniş olduğundan hayvanlar da her yerinden kolaylıkla otladı. أَطَاعَ الشَّجَرُ/*eṭā’a’ş-şeceru*; ağacın yemişi yetişip devşirilme kabiliyeti bulmuş.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 818)

KMT: الإِطَاعَةُ/*el-iṭā’atu*; hemzenin kesriyle, **1.** Boyun eğmiş olmak: أَطَاعَ/*eṭā’ahu*; ona boyun eğmiş oldu. **2.** Mera geniş olduğundan davarı her yerinden kolaylıkla otlatmak: أَطَاعَ الْمَرْعَى/*eṭā’hu’l-mer’ā*; mera geniş olduğundan davar da her yerinden kolaylıkla otladı. **3.** Ağacın yemişi yetişip devşirilme kabiliyeti bulmak: أَطَاعَ الشَّجَرُ/*eṭā’a’ş-şeceru*; ağacın yemişi yetişip devşirilme kabiliyeti bulmuş. Âsım Efendi (2013, s. 3440)

MLAM: أَطَاعَ/*eṭā’a*; söz dinledi, boyun eğdi, buyruğa uydu. يُطِيعُ/*yuṭī’u*; söz dinliyor, dinler, boyun eğiyor, eğer, buyruğa uyuyor, uyar. أَطَعَ/*eṭī’*; söz dinle, boyun eğ, buyruğa uy. أَطَاعَ/*iṭā’aten*; söz dinlemek, boyun eğmek, buyruğa uymak. مُطِيعٌ/*muṭī’un*; söz dinleyen, boyun eğen, buyruğa uyan. مُطَاعٌ/*muṭā’un*; dinlenen söz, eğen boyun, uyan

buyruk: أَطَاعَ/etā‘a’l-kavānīne; o (erkek), yasalara boyun eğdi. وَالِدَيْهِ/etā‘a vālideyhu; o (erkek), (kendi) ebeveynin sözünü dinledi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1421)

[<Ar. *itā‘a* √‘-t-ū ‘boyun eğidi, itaat etti’] Yukarıdaki tespitlere göre; *itaat* kelimesi, Arapçada zaman içerisinde anlam daralmasına uğramış ve sadece “söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma” anlamlarıyla kullanılmış. Bu anlamlar, Türkçeye de geçmiştir.

itaatkâr

“sf. İtaatli.” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *itaat* + Far. *-kār*] *İtaatkâr* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

itaatkârlık

“is. İtaatlilik.” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *itaat* + Far. *-kār* + Tr. *-lık* (iiye)] *İtaatkârlık* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

itaatli

“sf. Söz dinleyen, buyruğa uyan, itaatkâr: ‘Kulluk bakımından da o kimseden daha âciz ve itaatlisi olamaz.’ - N. F. Kısakürek.” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *itaat* + Tr. *-li* (iiye)] *İtaatli*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

itaatlilik

“is. İtaatli olma durumu, itaatkârlık.” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *itaat* + Tr. *-li* (iiye) + Tr. *-lik* (iiye)] *İtaatlilik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itaatsiz

“sf. Söz dinlemez, buyruk dinlemez, kendi başına buyruk olan (kimse).” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *itaat* + Tr. *-siz* (iiye)] *İtaatsiz*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

itaatsizce

“zf. İtaatsiz bir biçimde.” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *itaat* + Tr. *-siz (iye)* + Tr. *-ce (iye)*] *İtaatsizce*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

itaatsizlik

“a. 1. İtaatsiz olma durumu. 2. İtaatsizce davranış: ‘*Tabur hademesinin emirlerine gösterdiği itaatsizlik, Nuri’yi zıvanadan çıkarmış.*’ - A. İlhan. **itaatsizlik etmek** söz dinlememek, boyun eğmemek, buyruğa uymamak.” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *itaat* + Tr. *-siz (iye)* + Tr. *-lik (iye)*] *İtaatsizlik*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

ita emri

“is.Verile emri.” TS (2011, s. 1230)

[<Ar. *i’fā* + Ar. *emr* + Tr. *-i (i.3tk)*] *İta emri*’nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınarak Türkçeleştirilmiştir.

itap عتاب/itāb

“a. esk. Paylama, azarlama: ‘*Bazen o kadar güzel ve orijinal şeyler söylüyordu ki onları dinlemek itaba ve hücumu maruz kalan için bile bir zevk teşkil ediyordu.*’ - İ. A. Gövsa. **itap etmek** paylamak, azarlamak.” TS (2011, s. 1230)

AEL: “العِتابُ والمُعَاتَبَةُ/el-’itābu ve’l-mu’ātebeti, عَاتَبَهُ/ātebehu; onu ayıpladı, kınadı veya ona parladı, sitem etti, o (erkek), sevdiği kişiye kırıldığını öfkelenmeden söyledi, o (erkek), karşı kişiyi kırmadan, ona yaptığı kötü bir şey olduğunu belirtti.” Lane (1953, s. 1943)

KM: “العِتابُ والمُعَاتَبَةُ/el-’itābu ve’l-mu’ātebeti; kınamak ve paylamak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 834)

KMT: “العِتابُ/el-’itābu; bir adamı kınamak ve azarlamak: عَاتَبَهُ/ātebu; onu azarladı.” Âsım Efendi (2013, s. 534)

MLAM: “عَاتَبَ/ātebe; sitem etti. يُعَاتِبُ/yu’ātibu; sitem ediyor, eder. عِتَابًا/itāben ve مُعَاتَبَةً/mu’ātebeten; sitem etmek. مُعَاتِبٌ/mu’ātibun; sitem eden. مُعَاتَبٌ/mu’ātebun; sitem edilen: وَلَدَهُ عَاتَبَ/ātebe veleduhu; o (erkek), oğluna (yumşak bir biçimde ve öfkelenmeden) yanlış yaptığı için sitem etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1453)

[<Ar. *itāb* √*-t-b* ‘kınadı, ayıpladı, (kapının eşiğine) bastı’] Arapçada ve Türkçede kullanılan *itap* sözcüğünün anlamları birbiriyle örtüşmüştür.

itfa اطفاء/itfā’

“a. esk. 1. Söndürme. 2. fiz. Sönüm. 3. tic. Sönüm. **itfa etmek** . 1) Söndürmek; 2) tic. Sönüm; 3) fiz. Sönümlemek.” TS (2011, s. 1231)

AEL: “أطفأ النّار/atfe’e’n-nāre; o (erkek) ateşi söndürdü. أطفأ الحرّب/atfe’e’l-ḥarbe; o (erkek) savaşın (ateşini) söndürdü. أطفأت الفتنّة/atfe’tu’l-fitnete; çatışma veya isyanı yatıştırdım.” Lane (1953, s. 1858)

KM: “أطفأت النّار/atfe’tu’n-nāre; ateşi söndürdüm.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 804)

KMT: “الإطفاء/el-itfā’u; söndürmek: أطفأت النّار/atfe’tu’n-nāre; ateşi söndürdüm.” Âsım Efendi (2013, s. 198)

MLAM: “أطفأ/atfe’e; ateşi söndürdü. يطفى/yutfi’u; ateşi söndürüyor, söndürür. أطفأ/atfā’en; ateşi söndürmek. مطفى/mutfi’un; ateşi söndüren. مطفأ/mutfe’un; söndürülen ateş: أطفأ السّيجارة/atfe’e’s-sicārete; o (erkek) sigarayı söndürdü.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1403)

itfā’ın diğer anlamları ise; “1. Kargaşayı vb. bastırmak: أطفأ الفتنّة/atfe’e’l-fitneti; o (erkek), kargaşayı bastırdı. 2. Çoşkunluğu bastırmak: أطفأ الحماس/atfe’e’l-ḥamāse; o (erkek), çoşkunluğu bastırdı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1403)

[<Ar. *itfā’* √*t-f-* ‘(ateş vb.) söndü, (ışık vb.) kapattı’] *İtfa*, Arapçadan “Söndürme” anlamını alarak Türkçeye yerleşmiştir. Türkçede de fizik ve ticaret alanlarında kullanılan terimler de kazanmıştır.

itfaiye اطفائية/itfā’iyye

“a. 1. Yangın söndürme kuruluşu. 2. İtfaiye aracı: ‘İtfaiyelerin çanları çalıyor, sirenleri ötüyordu.’ - Ç. Altan.” TS (2011, s. 1231)

→ *itfaiye aracı* TS (2011, s. 1231)

AEL, KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “is. t. اطفائية/itfā’iyyetun; itfā’ den sina-i masdardır; 1. Yangın söndürme kuruluşu. 2. Bir insanlar grubu, yangınların söndürülmesinde çalışmaktadır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1403)

[<Ar. *itfā'iyye* √*t-f-* ' (ateş vb.) söndü, (ışık vb.) kapattı'] *İtfaiye* sözcüğü, kanaatimizce *AEL*, *KM* ve *KMT* adlı sözlüklerin kaleme alındığı zamanda olmadığı için kayda alınmamıştır. Ancak *itfaiye*, kök ve şekil bakımından Arapçadır. Bir de *MLAM*'de geçen sözcüğün anlamları, Türkçedeki anlamlarla örtüşmektedir.

itfaiye aracı

is. Yangın söndürmek üzere özel olarak donatılmış motorlu araç, itfaiye. TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *itfā'iyye* + Tr. *arac* + Tr. *-ı* (i.3tk)] *İtfaiye aracı*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

itfaiyeci

“is. Yangın söndürme kuruluşunda görevli kimse, yangıncı.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *itfā'iyye* + Tr. *-ci* (iiye)] *İtfaiyeci*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

itfaiyecilik

“is. İtfaiyecinin yaptığı iş, yangıncılık.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *itfā'iyye* + Tr. *-ci* (iiye) + Tr. *-lik* (iiye)] *İtfaiyecilik*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

ithaf اتحاف/ithāf

“a. Birinin adına sunma, armağan etme. **ithaf etmek** birinin adına sunmak, armağan etmek.” TS (2011, s. 1231)

→ *ithafname*, *ithaf yazısı* TS (2011, s. 1231)

AEL: “اَتَحَفُهُ بِه/ethāfuhu bihi; o (erkek), ona (erkeğe) hediye etti.” Lane (1953, s. 298)

KM: “اَتَحَفْتُهُ تَحْفَةً/ethāftuhu tuhfeten; ona (erkeğe) hediye verdim.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 151)

KMT: “اِلْاِتْحَافُ/el-ithāfu; hemzenin kesriyle, bir kimseye armağan veya turfanda vermek: اَتَحَفْتُهُ تَحْفَةً/ethāftuhu tuhfeten; ona armağan verdim.” Âsım Efendi (2013, s. 3635)

MLAM: “اَتَحَفَ/ethafe; armağan etti, hediye verdi. يَتَحَفُ/yuthifu; armağan ediyor, eder, hediye veriyor, verir. اِتْحَافًا/ithāfen; armağan etmek, hediye vermek. مَتَحَفَ/muthifun;

armağan eden, hediye veren. *أُتْحَفَ/mutḥafun*; edilen armağan, verilen hediye: *أُتْحَفَ فُلَانٌ هَدِيَّةً/etḥefe fulānen hediye*; o (erkek), adama hediye verdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 285)

ithāf’ın başka anlamları ise; “1. Birine tarihî eser hediye etmek: *أُتْحَفَ فُلَانًا/etḥefe fulānen*; o (erkek), adama tarihî eser hediye etti. 2. Sevindirmek, mutlu ettirmek: *أُتْحَفَ نَفْسَهُ/etḥefe nefsehu*; o (erkek), kendini sevindirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 286)

[<Ar. *ithāf* √*t-h-f* ‘tarihî eser hediye etti, sevindirdi, armağan etti’] *İthaf*, Türkçede yeni anlama bürünerek farklı bir şekilde kullanılmış. Çünkü Arapçada *ithaf* “Birine tarihî eser hediye etmek, sevindirmek, mutlu etmek, armağan etmek, hediye vermek” anlamlarını taşıırken; Türkçede “Birinin adına sunma, armağan etme” anlamlarını taşır.

ithafen

“zf. İthaf yoluyla.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *ithāf* √*t-h-f* ‘tarihî eser hediye etti, sevindirdi, armağan etti’] “İthaf yoluyla” anlamını barındıran *ithafen*, Arapçada bu anlamla kullanılmayıp mastar olarak kullanılmıştır. Buna göre *ithafen* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

ithafname

“is. İthaf yazısı.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *ithāf* + Far. *-nāme*] *İthafname*, Türkçeleştirilmiştir.

ithaf yazısı

“is. Bir kitabın veya eserin bir kimseye sunulduğunu belirten yazı, ithafname.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *ithāf* + Tr. *yazı* + Tr. *-sı* (i.3tk)] *İthaf yazısı*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

ithal إدخال/idḥāl

“a. 1. İçine alma. 2. tic. Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma. 3. tic. Başka ülkelerden alınan mal. **ithal etmek** 1) içine almak; 2) Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirmek.” TS (2011, s. 1231)

→ **ithal malı** TS (2011, s. 1231)

AEL: “ms. اَدْخَلْتُ مُحَمَّدًا الدَّارَ /edħeltu muħammeden'd-dāre; Muhammed'in eve girmesini sağladım, Muhammed'i eve girdirdim.” Lane (1953, s. 859)

KM: “اَدْخَلْتُه /edħaltuhu; onun girmesini sağladım.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 419)

KMT: “اَدْخَلْتُه /edħaltuhu; hemzenin kesriyle; girdirmek: اَدْخَلْتُه /edħaltuhu idħālen; onu öyle girdirdim ki.” Âsım Efendi (2013, s. 4483)

MLAM: اَدْخَلَ /edħale; girdirdi, içine aldı. يَدْخُلُ /yudħilu; girdiriyor, girdirir, içine alıyor, alır. اَدْخَالَ /idħālen; girdirmek, içine almak. مُدْخِلٌ /mudħilun; girdiren, içine alan. مُدْخَلٌ /mudħelun; girdirilen, içine alınan: اَدْخَلَهُ فِي الْمَكَانِ /edħalehu fî'l-mekāni; o (erkek), onu (erkeği) mekanın içine aldı, mekana girdirdi. اَدْخَلَ الْبَيَانَاتِ فِي الْحَاسِبِ /edħale'l-beyānāte fî'l-ħāsibi; o (erkek), bilgileri bilgisayara girdirdi, Türkçede “Bilgileri bilgisayara girdi.” şeklinde olur. Ahmet Muhtar (2008, s. 727)

idħāl'ın diğer anlamları ise; “Bir şeyde veya işte bir şeyi değiştirmek ya da düzeltmek: اَدْخَلَ الْمُهَنْدِسُ تَغْيِيرًا عَلَى الْمَشْرُوعِ /edħale'l-muhendisü tağyyren 'alā'l-meşrū'i; mühendis, projede (sadece) bir şeyi değiştirdi, bir değişiklik yaptı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 727)

[<Ar. idħāl √d-ħ-l '(bir şeye veya -e) girdi, (yeni bir yere veya konuma) girdi, işgal etti, başladı, meşgul etti, katıldı, (-e) başladı, zifafa girdi, (başka dine) girdi'] Arapçadan alınan idħal sözcüğünün sadece bir anlamı “İçine alma” Arapçadan alınmıştır. Diğer anlamlarını ise Türkçede kazanmıştır.

ithalat ادخالات/idħālāt

“a. tic. 1. Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma, dış alım: 'Devletin ithalatı, ihracattan fazla olursa iflasa sürüklenir.' - C. Meriç. 2. Bir ülke için başka bir ülkeden alınan malların bütünü.” TS (2011, s. 1231)

→ **bedelsiz ithalat** TS (2011, s. 1231)

AEL, KM, KMT ve MLAM'de bulunmamaktadır.

[<Ar. idħālāt √idħāl + Ar. āt (çokluk eki)] İthalat; اَدْخَلَ /daħale; “(bir şeye veya -e) girdi, (yeni bir yere veya konuma) girdi, işgal etti, başladı, meşgul etti, katıldı, (-e) başladı, zifafa girdi, (başka dine) girdi” kökünden türetilmiş, if'āl veznine göre

uydurulmuş ve *at* çokluk eki almış. *İthalat*, Arapça bir kelimedir. Fakat Arapçada bu anlamlarla “Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma, dış alım ve bir ülke için başka bir ülkeden alınan malların bütünü” kullanılmamıştır. Buna göre *İthalat* anlam genişlemesine uğramıştır.

ithalatçı

“is. İthalatla uğraşan kimse, dış alımcı.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *idhālāt* + Tr. -cı (iiye)] *İthalatçı*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

ithalatçılık

“is. İthalatçının yaptığı iş, dış alımcılık.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *idhālāt* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İthalatçılık*, Türkçeleşmiş bir kelimedir.

ithal malı

“is. tic. Yurt dışından getirilen mal.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *idhāl* + Ar. *māl* + Tr. -ı (i.3tk)] *İthal malı*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

itham اِتهام/ithām

“a. Suçlama: ‘Övgü dolu bir itham var yüreğimin söylediklerinde. - E. Şafak. **itham etmek** suçlamak, suçlu görmek: *Ortada Nihat Efendi’yi itham edecek hemen hemen hiçbir delil yok.*’ - R. N. Güntekin. **ithamda bulunmak** itham etmek.” TS (2011, s. 1231)

→ **ithamname** TS (2011, s. 1231)

AEL: اِتهَمَ الرَّجُلُ/etheme’r-raculu; adam, Tihāme ülkesine geldi veya arz-ı Tihāme’ye kondu. اِتهَمَ الْبَلَدَ/etheme’l-belede; o (erkek), bu yeri kötü kokulu buldu. اِتهَمَهُ/ethemehu; o (erkek), onu töhmet altında bıraktı, ona inanmadı, onu suçladı, ondan emin olamadı. اِتهَمْتُهُ فِي قَوْلِهِ/etthemtuhu fī kavlihi; onun (erkeğin) sözünden şüphe ettim, doğruyu söylediğinden kuşkulandım. Lane (1953, s. 320)

KM: “أَتَّهَمَ الرَّجُلُ/etheme’r-raculu; adam, Tihāme; Mekke veya bilinen bir yere geldi veya kondu. أَتَّهَمَ الْبَلَدَ/etheme’l-belede; o (erkek), bu yeri kötü kokulu buldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 162)

KM: “أَتَّهَمَهُ وَأَتَّهَمَهُ/ethemehu ve’ttehemehu; o (erkek), onu (erkeği) suçladı, töhmet altında bıraktı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1424)

KMT: “الْإِثْهَامُ/el-ithāmu; hemzenin kesriyle, 1. Tihāme ülkesine gelmek veya arz-ı Tihāme’ye konmak: أَتَّهَمَ الرَّجُلُ/etheme’r-raculu; adam, Tihāme ülkesine geldi veya arz-ı Tihāme’ye kondu. 2. Bir yeri kötü kokulu bulmak: أَتَّهَمَ الْبَلَدَ/etheme’l-belede; bu yeri kötü kokulu buldu.” Âsım Efendi (2013, s. 4883)

MLAM: اِتَّهَمَ/itteheme; emin olmadan bir kişiyi suçladı يَتَّهِمُ/yettehimu; emin olmadan bir kişiyi suçluyor, suçlar. اِتَّهَمَا/ittihāmen; emin olmadan bir kişiyi suçlamak. مَتَّهِمٌ/muttehimun; emin olmadan bir kişiyi suçlayan. مَتَّهِمٌ/muttehemun; suçlanan kişi: اِتَّهَمَهُ اِتَّهَمَهُ/ittehemehu zülmen ve ‘idvānen; o (erkek), düşmanlığından ona (erkeğe) zulüm ederek onu itham etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 2501)

ittihām’ın diğer anlamı ise; “Kuşkulanmak, şüphelenmek: اِتَّهَمَهُ فِي قَوْلِهِ/ittehemehu fî kavlihi; o (erkek), (erkeğin) sözüne ittiham etti. Bu cümlelerin anlamı ise ‘Onun sözünün doğruluğundan kuşkulandı.’” Ahmet Muhtar (2008, s. 2501)

[<Ar. *ithām* √v-h-m ‘hayal etti, yanlış yorumladı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *İtham* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Ancak *itham etmek* ve *ithamda bulunmak* Türkçeleştirilmiştir.

ithamname

“is. esk. Suçlama yazısı.” TS (2011, s. 1231)

[<Ar. *ithām* + Far. *nāme*] *İthamname* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

itibar اعتبار/i’ tibār

a. 1. Saygınlık: “Benim bir kuru itibardan başka neyim var bu dünyada kaybedecek?” -N. Cumalı. 2. Borç ödemede güvenilir olma durumu, kredi. **itibar etmek** 1) saygı göstermek, saymak, değer vermek: “Biz sana ağabey diye itibar ediyoruz.” - B. Felek. 2) göz önünde bulundurmak, dikkate almak: *Başkalarının sözüne itibar etmez.*

itibar görmek 1) sayılmak, kendisine değer verilmek: “*Bütün satıcılar onu tanıdık bir yüzle karşılıyorlardı ve her yerde aşırı bir itibar görüyorduk.*” - K. Bilbaşar. **2)** aranmak, istenmek. **itibara almak** göz önünde tutmak, hesaba katmak. **itibardan düşmek** saygınlığını yitirmek. **itibarın sağ olsun** özellikle alışverişlerde kişiye güven duyulduğunda söylenen söz: “*Paran kıtsa itibarın sağ olsun.*” - M. Ş. Esendal. TS (2011, s. 1231)

→ **itibar mektubu, iadeitibar, nazaritibar** TS (2011, s. 1231)

AEL: “اعْتَبَرَ/i‘tebere; o (erkek) ibret aldı, ders aldı, bu anlamlar Kur’an’da kullanılmaktadır. اعْتَبَرَ/i‘tebere; o (erkek), (bir kişiye veya bir şeye) saygı gösterdi, (kişiyi veya şeyi) göz önünde bulundurdu, saydı, farz etti.” Lane (1953, s. 1937)

KM: “اعْتَبَرَ مِنْهُ/i‘tebere minhu; o (erkek), ona (erkeğe) şaşı, hayret etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 832)

KMT: “الِإِعْتِبَارَ/el-i‘tibāru; ifti‘āl vezninde, taaccüp eylemek: اعْتَبَرَ مِنْهُ/i‘tebere minhu; ona taaccüp eyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 2157)

Başā’ir’de عِبْرَةٌ/i‘ibretun bir olaya şahit olmadan, ondan ders almak diye beyan eylemiştir, burada عَجَبٌ/‘acebun ile mecaz olur. Ve ondan kavluhu ta‘āla: إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ/inne fî zalike le-‘ibreten li-evlî’l-ebşāri; bu basiret sahibi olanlar için bir ibrettir. Ve ümmehât-ı sâ’ir’de اعْتِبَارٌ/i‘tibārun taaccüp ederek ibret almak. Âsım Efendi (2013, s. 2157)

MLAM: “اعْتَبَرَ/i‘tebere; saydı, varsaydı. يَعْتَبِرُ/ya‘tebiru; sayıyor, sayar, varsayıyor, varsayar. اِعْتَبَارًا/i‘tibāren; saymak, varsaymak. مُعْتَبِرٌ/mu‘tebirun; sayan, varsayan. مُعْتَبَرٌ/mu‘teberun; sayılan, varsayılan: اِعْتَبَرَهُ مَسْنُوعًا عَنِ الْحَادِثِ/i‘teberehu mes’ûlen ‘ani’l-ḥādişi; o (erkek), onun (erkeğin) kazadan sorumlu olduğunu saydı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1450)

i‘tibār’ın diğer anlamları ise; **1.** Saygı göstermek, değer vermek: الْجَمِيعُ يَعْتَبِرُ أَعْضَاءَ الْمَجْمَعِ/el-cemī‘u ya‘tebiru e‘zā’e’l-mucema‘i; herkes, kurul üyelerine saygı gösterir. **2.** İbret almak, ders almak: اِعْتَبَرَ بِالْمَوْتِ/i‘tebere bi’l-mevti; o (erkek), ölümden ibret aldı. **3.** is. t. i‘tibār, ç. اِعْتِبَارَاتٌ/i‘tibārātun; Saygınlık: رَجُلٌ لَهُ اِعْتِبَارُهُ/reculun lehu i‘tibārehu; saygınlığı olan bir adam. **4.** Sebep: اَعْفَا عَنْهُ لِعِثْبَارَاتِ كَثِيرَةٍ/afā ‘anhu li-i‘tibārātin

keşiyretin; o (erkek), birçok sebepten dolayı onu (erkeği) affetti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1450)

[<Ar. *i'tibār* √'b-r '(yol vb.) katetti, karşıdan karşıya geçti, geçti, rüyayı yorumladı, üzülp göz yaşı döktü'] Yukarıdaki bilgilere göre; *itibar* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır. Ancak *itibar etmek*, *itibar görmek*, *itibara almak*, *itibardan düşmek*, *itibarın sağ olsun* ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

itibaren اِعْتِبَارًا/i'tibāren

“zf. 1. -den başlayarak, -den beri: ‘İşte o dakikadan itibaren onun boyalı dudaklarından yapma sarı saçlarından nefret ediyorum.’ - A. H. Müftüoğlu. 2. -den sonra: ‘Babamın ölümünden itibaren size daima hak verdim.’ - A. İlhan.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *i'tibār* √'b-r '(yol vb.) katetti, karşıdan karşıya geçti, geçti, rüyayı yorumladı, üzülp göz yaşı döktü'] MLAM'de *itibaren* şu şekilde; “اغْتِبَارًا *i'tibāran min*; -den başlayarak, -den beri” Ahmet Muhtar (2008, s. 1450) geçmektedir. Yani Arapçada *itibaren* “-den başlayarak, -den beri” anlamlarını yansıtabilmek için, *من/min* harf-ı carr ile beraber gelmelidir. Fakat Türkçede sadece *itibaren* sözcüğü bu anlamı barındırmaktadır. Sonuç olarak Türkçede kullanılan *itibaren* kelimesi, Türkçeleşmiştir.

itibarıyla

“zf. 1. -den sayılmak üzere. 2. Bakımından: ‘Kılık kıyafet itibarıyla bir dilenciden hiç farkı yoktur.’ - Y. K. Karaosmanoğlu.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -ı (ü-üü)+ Tr. -yla (e)] *itibarıyla*, Türkçeleşmiş bir sözcüktür.

itibari اِعْتِبَارِي/i'tibārī

“sf. Gerçekten öyle olmadığı hâlde öyle sayılan, saymaca, fiktif: *Kâğıt paranın değeri itibaridir.*” TS (2011, s. 1232)

→ *itibari hizmet zammı*, *itibari sayfa* TS (2011, s. 1232)

AEL, KM ve KMT'de kayda alınmamıştır.

MLAM: “sf. t. اِعْتِبَارِي *i'tibārī*; *i'tibār*'a ism-i mensuptur, varsayım, saymaca: مَا زَالَتِ النَّظَرِيَّةُ اِعْتِبَارِيَّةً *mā zāleti'n-nāzariyyetu i'tibāriyyetun*; teori henüz bir varsayım sayılır.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1450)

[<Ar. *i'tibārî* √*i'tibār* + Ar. -î (sıfat yapan ek)] *İtibari*, Arapçadan geçerek benzer anlamıyla Türkçede de kullanılmıştır.

itibari hizmet zammı

is. Ağır ve tehlikeli işlerde çalışan görevlilerin fiilî hizmet sürelerine eklenen süre. TS(2011, s. 1232)

[<Ar. *i'tibārî* + Ar. *hizmet* + Ar. *zamm* + Tr. -ı (i.3tk)] *İtibari hizmet zammı*'nın her üç kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

itibari sayfa

“is. Saymaca sayfa”TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *i'tibārî* + Ar. *şahîfe*] *İtibari sayfa*'nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

itibarlı

“sf. 1. İtibarı, değeri olan, saygın: ‘*Merhabalaşma bittikten sonra kahvenin en itibarlısı yabancıya döner.*’ - H. Pulur. 2. Kredisi olan. 3. Gözde olan, önemli sayılan: ‘*Köşedeki itibarlı masalardan birine karşılıklı oturduk.*’ - Ç. Altan.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -lı (e)] *İtibarlı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

itibarlıca

“zf. İtibarlı bir biçimde.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -lı (üye) + Tr. -ca (üye)] *İtibarlıca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itibarlılık

“is. İtibarlı olma durumu.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -lı (üye) + Tr. -lık (üye)] *İtibarlılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itibar mektubu

“is. Bir kimseye kredi açılması için bir yere yazılan mektup.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Ar. *mektûb* + Tr. -u (i.3tk)] *İtibar mektubu*'nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

itibarsız

“sf. İtibarı, değeri olmayan.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -sız (iiye)] *İtibarsız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itibarsızca

“zf. İtibarsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İtibarsızca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itibarsızlaşma

“is. İtibarsızlaşmak işi.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -laş (ifye) + Tr. -ma (fiye)] *İtibarsızlaşma*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itibarsızlaşmak

“(nsz) İtibarsız duruma gelmek, saygınlığını, değerini yitirmek.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -laş (ifye) + Tr. -mak (fiye)] *İtibarsızlaşmak*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itibarsızlaştırma

“is. İtibarsızlaştırmak işi.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -laş (ifye) + Tr. -tır (ffye) + Tr. -ma (fiye)] *İtibarsızlaştırma*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itibarsızlaştırmak

“(-i) İtibarsız duruma getirmek.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -laş (ifye) + Tr. -tır (ffye) + Tr. -mak (fiye)] *İtibarsızlaştırmak*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itibarsızlık

“is. İtibarsız, değersiz olma durumu.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itibar* + Tr. *-sız* (iiye) + Tr. *-lık* (iiye)] *İtibarsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itidal اعتدال/i 'tidāl

a. 1. Aşırı olmama durumu, ılımlılık, ölçülülük: “Onun her hissinde itidal vardı.” - A. Ş. Hisar. 2. mec. Soğukkanlılık. **itidalini kaybetmek** aşırılığa kapılmak, soğukkanlılığını yitirmek. **itidalini muhafaza etmek** kendini aşırılığa kaptırmamak, kendini tutmak: “Fakat itidalinizi muhafaza etmek şartıyla haber verebilirim.” - A. Gündüz TS (2011, s. 1232)

→ **itidal sahibi** TS (2011, s. 1232)

AEL: اعتدل/i 'tedele; (insan veya şey) doğru oldu, doğru durumda oldu, doğruya yönlendirildi, düz oldu, denk oldu, uygun oldu, terazinin kolları eşit oldu, ağırlık eşit oldu, nicelik ve nitelik hâlleri aynı oldu, hava durumu güzel oldu. جاریة حسنّة الاعتدال/cāriyetun ḥasenetu'-l-i 'tidālī; kilosuz güzel olan cariye. اعتدل السعير/i 'tedele 'ş-ş'i 'ri; şiir, aruza göre oldu. Lane (1953, s. 1974)

KM: “الاعتدال/el-i 'tidālū; (bir şeyin) nicelik ve nitelik hâlleri bakımından ortalamasıdır. (Bir şey) bulunduğu duruma mütenasip ve uygun olmak.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 848)

KMT: الاعتدال/el-i 'tidālū; ifti'āl vezninde; 1. Kemiyet ve keyfiyet hâllerinin arasında orta olmak. Mesela bir cisim orta boylu olmak veya su ile havanın sıcaklığı ve soğukluğu orta derecede olmak: اعتدل الشيء/i 'tedele 'ş-şey 'u; bu şey kemiyet ve keyfiyet bakımından orta oldu. 2. Bir nesneye mütenasip olmak: اعتدال به/bihi i 'tidālun; mütenasip oldu. Âsım Efendi (2013, s. 4632)

MLAM: اعتدل/i 'tedele; dengeli oldu, ılımlı oldu, ölçülü oldu. يعتدل/ya 'tedilu; dengeli oluyor, olur, ılımlı oluyor, olur, ölçülü oluyor, olur. الاعتدال/i 'tidālun; dengeli olmak, ılımlı olmak, ölçülü olmak. معتدل/mu 'tedilun; dengeli olan, ılımlı olan, ölçülü olan. معتدل فيه/mu 'tedelun fihi; dengeli kılan, ılımlı olunan, ölçülü olunan: اعتدل في تفكيره/i 'tedele fi tefkirihi; o (erkek), düşüncelerinde ılımlı oldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 1467)

i'tidāl'in diğer anlamları; “1. Düzgün olmak: اَعْتَدَلَ فُلَانٌ فِي جَلْسَتِهِ/i'tedele fulānun fī celsetihi; adam, otururunda düzgün oldu, düzgün oturdu. 2. Şiiri aruza göre olmak: اَعْتَدَلَ اَرُزَا/i'tedele 'ş-şī 'ri; şiir, aruza göre oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1467)

[<Ar. i'tidāl √'-d-l 'adil oldu, dengeledi, eşit tuttu, (bir şeyi -ile) eşitledi, kararını değiştirdi, caydı'] *İtidal* kelimesi, Arapça ve Türkçede aynı anlamla kullanılmaktadır. Bundan dolayı bu sözcük, Arapçadır. Lakin *itidalini kaybetmek*, *itidalini muhafaza etmek* ifadeleri, Türkçeye özel deyimlerdir.

itidalli

“sf. ılımlı.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. i'tidāl + Tr. -li (üye)] *İtidalli*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itidal sahibi

“sf. 1. Ölçülü, ılımlı (kimse). 2. Soğukkanlı.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. i'tidāl + Ar. şāhib + Tr. -i (i.3tk)] *İtidal sahibi*'nin her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

itikâf اِعْتَكَف / i'tikâf

“a. esk. 1. Bir kenara çekilme, ortalıkta görünmeme. 2. din. b. Ramazan ayının son on gününde Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak üzere dünya işlerinden ilgiyi kesip camiye kapanarak ibadet etme.” TS (2011, s. 1232)

AEL: “اِعْتَكَفَ عَلَيْهِ/i'tekefe 'aleyhi; o (erkek), bir şeye kendini verdi. اِعْتَكَفَ/i'tekefe; o (erkek), bir yerde kapandı, bir kenara çekildi, inzivaya çekildi. اِعْتَكَفَ فِي الْمَسْجِدِ/i'tekefe fī'l-mescidi; o (erkek), (ibadet için) mescite kapandı.” Lane (1953, s. 2122)

KM: “اِعْتَكَفَ فِي الْمَسْجِدِ/i'tekefe fī'l-mescidi; o (erkek), (ibadet için) mescite kapandı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 900)

KMT: “اِعْتَكَفَ/el-i'tikāfu; bir yerde habs-i nefisle eğlenip kalmak: اِعْتَكَفَ الرَّجُلُ/i'tekefe'r-reculu; adam, bir yerde habs-i nefisle eğlenip kalmış.” Âsım Efendi (2013, s. 3805)

MLAM: اِعْتَكَفَ/i'tekefe; bir kenara çekildi, ortalıkta görünmedi, kapandı. اِعْتَكَفَ/ye'tekifu; bir kenara çekiliyor, çekilir, ortalıkta görünmüyor, görünmez, kapanıyor,

kapanır. اَعْتَكَفَ/i 'tikāfen; bir kenara çekilmek, ortalıkta görünmemek, kapanmak. مُعْتَكِفٌ/mu 'tekifun; bir kenara çekilen, ortalıkta görünmeyen, kapanan. مُعْتَكِفٌ فِيهِ/mu 'tekefun fîhi; itikâf olunan yer, kapanılan: اَعْتَكَفَ فِي الْمَسْجِدِ/i 'tekefe fî'l-mescîdi; o (erkek), (ibadet için) mescite kapandı. مُعْتَكِفٌ فِي الْمَكْتَبَةِ/mu 'tekifun fî'l-mektebeti; o (erkek), kütüphaneye kapanmış. Ahmet Muhtar (2008, s. 1536)

i 'tikāf'ın diğer anlamı ise; “is. t. din. b. Ramazan ayının son on gününde Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak üzere dünya işlerinden ilgiyi kesip camiye kapanarak ibadet etme.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1536)

[<Ar. i 'tikāf √-k-f '(birisinin -den) engel oldu, alıkoydu, meşgul oldu, kendini verdi, tüm vaktini ayırdı'] Yukarıdaki bilgilere göre itikaf sözcüğü, Arapçada kullanışı neyse Türkçede de kullanılmıştır.

itikāl اِعْتَالَ/i 'tikāl

“a. jeo. esk. Erozyon.” TS (2011, s. 1232)

AEL: اَعْتَلَّهُ عَنْ حَاجَتِهِ/i 'taḳalehu 'an ḥācetihi; o (erkek), onu istediğinden alıkoydu, onun istediğini elde etmesinden engelledi. اَعْتَلَّ بَطْنُهُ/i 'taḳle baṭnehu; o (erkek), kabız oldu. اَعْتَلَّهُ/i 'taḳalehu; onu güreşte ayakla sarmaya getirip yıktı. اُعْتَلَّ لِسَانُهُ/u 'tuḳile lisānuhu; onun (erkeğin) dili tutuldu. اَعْتَلَّ رُمْحُهُ/i 'taḳale rumḥuhu; atlıyı mızrağının paçasıyla üzengi aralığına sokup tuttu. اَعْتَلَّ رِجْلُهُ/i 'taḳala riclehu; palan üzere ayağını büküp ucası gelen yere koydu. اَعْتَلَّ مِنْ دَمِ فُلَانٍ/i 'taḳala min demi fulānen; o (erkek), ölen adamın diyeti aldı. Lane (1953, s. 2114)

KM: اَعْتَلَّ رُمْحُهُ/i 'taḳale rumḥuhu; o (erkek), atlıyı mızrağının paçasıyla üzengi aralığına sokup tuttu. اَعْتَلَّ الشَّاةُ/i 'taḳala ş-şāte; o (erkek), sağmak için koyunun ayaklarını sağanın iki bacağına aralığına çekip aldı. اَعْتَلَّ مِنْ دَمِ فُلَانٍ/i 'taḳala min demi fulānen; o (erkek), ölen adamın diyetini aldı. اُعْتَلَّ لِسَانُهُ/u 'tuḳile lisānuhu; onun (erkeğin) dili tutuldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 896-897)

KMT: اِعْتَالَ/el-i 'tikālu; ifti'āl vezninde, 1. Devenin dizini büküp bağlamak: اِعْتَالَ الْبَعِيرَ/i 'taḳale'l-be'îre; erkek devenin dizini büküp bağladı. 2. Bir adamı güreşte ayakla sarmaya getirip yıkmak: اَعْتَلَّهُ/i 'taḳalehu; onu güreşte ayakla sarmaya getirip yıktı. 3. Atlıyı mızrağının paçasıyla üzengi aralığına sokup tutmak: اَعْتَلَّ رُمْحُهُ/i 'taḳale rumḥuhu;

atlıyı mızrağının paçasıyla üzengi aralığına sokup tuttu. 4. Sağmak için koyunun ayaklarını sağanın iki bacağının aralığına çekip almak: *اعْتَقَلَ الشَّاةَ* /i 'taqla'ş-şāte; sağmak için koyunun ayaklarını, sağanın iki Pacağının aralığına çekip aldı. 5. Bir adam eyer üzere veya palan üzere ayağını büküp ucası gelen yere koymak: *اعْتَقَلَ رِجْلَهُ* /i 'taqala riclehu; palan üzere ayağını büküp ucası gelen yere koydu. 6. Ölen kişi için diyet almak: *اعْتَقَلَ مِنْ دَمِ أَفْلَانٍ* /i 'taqala min demi fulānen; ölen adamın diyetini aldı. 7. Dil tutulmak: *اعْتَقَلَ لِسَانُهُ* /u 'tuqile lisānuhu; onun dili tutuldu. Âsım Efendi(2013, s. 4650)

MLAM: “*اعْتَقَلَ* /i 'taqale; tutuklandı. *يُعْتَقَلُ* /ya 'taqilu; tutuklanıyor, tutuklanır. *اعْتَقِلَا* /i 'tqālen; tutuklanmak. *مُعْتَقِلٌ* /mu 'taqilun; tutuklanan. *مُعْتَقَلٌ* /mu 'taqalun; tutuklanılan yer: *اعْتَقَلَ الْمُجْرِمُ* /i 'taqale'l-mucrime; o (erkek) tarafından cani tutuklandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1531)

i 'tqāl'ın diğer anlamları ise; “1. Dili tutulmak: *اعْتَقَلَ لِسَانُهُ* /u 'tuqile lisānuhu; onun (erkeğin) dili tutuldu. 2. Karnını kabız etmek: *اعْتَقَلَ الدَّوَاءُ بَطْنَهُ* /i 'taqala 'd-devā'u baṭnahu; ilaç, karnını kabız etmiş. 3. is. t. i 'tqāl, ç. *اعْتَقَلَاتُ* /i 'tqālātun; tutuklanma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1531)

[<Ar. i 'tqāl √ -k-l 'doğruyu yanlış ayırt edecek yaşta oldu, ergen oldu, akıllı oldu, idrak etti, (deve vb. hayvan) çökmüş hâlde kalması için ayaklarını birbirine bağladı, (ilaç) kabız etti, öldürülenin diyetini ödedi'] Yukarıdaki bilgilere göre; *itikal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve terimleşmiştir.

itikat *اعْتِقَادٌ* /i 'tqād

“a. din. b. 1. İnanma, inan. 2. İnanç: ‘Şüphe, fena bir kurt gibi ruhunu kemirmeye, masum itikadını yavaş yavaş yıkmaya başlamıştı.’- R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1232)

→ **batul itikat** TS (2011, s. 1232)

AEL: *اعْتَقَدَ الْحَبْلُ* /i 'taqade'l-ḥable; o (erkek), ipi bağladı, ipi düğümledi. *اعْتَقَدَ كَذًا* /i 'taqade kezā bi-ḳalbihi; o (erkek), böyle bir şeye kalbinde (kesin olarak) inandı. *اعْتَقَدَ* /i 'tqādun; bir din, mezhep, öğretisi veya prensibe inanma, inanç, akide. *اعْتَقَدَ مَنْزِلًا* /i 'taqade menzilen; o (erkek), bir ev satın aldı, elde etti. *اعْتَقَدَ أَخًا* /i 'taqade aḥan; o (erkek), (onu) bir kardeş (olarak) saydı, kabul etti. *اعْتَقَدَ الدُّرَّ* /i 'taqade'd-durre; o (erkek), inciden gerdanlık yaptı. Lane (1953, s. 2105)

KM: “اعْتَقَدَ الرَّجُلُ /i'taḳade kezā; o (erkek), bu şeye gönül bağladı. اعْتَقَدَ الرَّجُلُ مَالًا /i'taḳade'r-raculu mālen; adam parayı kesbetti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 893)

KMT: “الْإِعْتِقَادُ /el-i'tiḳādu; i'tifād vezninde, i'tiḳādın müradifi düğümlemek. Bu yüzden bir nesneye gönül bağlamak anlamında müstameldir: اعْتَقَدَ /i'taḳade kezā; bu şeye gönül bağladı. Kalbin bağlı olduğu şeye عَقِيدَةٌ /aḳidetun denir.” Âsım Efendi (2013, s. 1540)

“الْإِعْتِقَادُ /i'tiḳādun; mülk ve mal kesbetmek, sahip olmak anlamında kullanılmaktadır. عَقْدَةٌ /uḳdetunden türetilmiştir: مَالًا اعْتَقَدَ الرَّجُلُ /i'taḳade'r-raculu mālan; adam parayı kesbetti.” Âsım Efendi (2013, s. 1540)

MLAM: اعتقد /i'taḳade; sandı, zannetti, farz etti. يَعْتَقِدُ /ya'taḳidu; sanıyor, sanır, zannediyor, eder, farz ediyor, eder. اعتقادًا /i'tiḳāden; sanmak, zannetmek, farz etmek. مُعْتَقِدٌ /mu'taḳidun; sanan, zanneden, farz eden. مُعْتَقَدٌ /mu'taḳadun; sanılan, zannedilen, farz edilen: إِنَّهُ عَالِمٌ اعْتَقَدَ /i'taḳade innehu 'ālimun; o (erkek), onun (erkeğin) bir alim olduğunu sandı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1526)

i'tiḳād'ın diğer anlamları ise; “1. Tasdik edip inanmak: اعْتَقَدَ إِنَّ التَّوْحِيدَ حَقٌّ /i'taḳade inne't-tevhîde ḥaḳḳun; o (erkek), vahdaniyeti hakk (olduğuna) tasdik edip inandı. 2. is. t. itikād, ç. اعتقادات /i'tiḳādātun; din. b. İnanma, inan. 2. is. İnanç.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1527)

[<Ar. i'tiḳād √-ḳ-d '(ipi vb.) bağladı, (evlilik, anlaşma vb.) yaptı, gerçekleştirdi, toplantı yaptı, umutlandı, kaşlarını çattı'] Yukardaki bilgilere göre itikat kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

itikath

“sf. İtikadı olan, inançlı, imanlı.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. itikād + Tr. -lı (iiye)] İtikathı, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itikathlık

“is. İtikathlı olma durumu.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. itikād + Tr. -lı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] İtikathlık, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itikatsız

“sf. İnançsız: ‘Sevim, görünüşte benden daha itikatsızdır.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itikād* + Tr. -sız (iiye)] *İtikatsız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itikatsızlık

“is. İnançsızlık.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *itikād* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İtikatsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itila اعتلاء/i‘tilā

“a. esk. 1. Yüceltme: ‘Beşer denen kuş doymaz itilalara.’ - T. Fikret. 2. Yükselme. **itila etmek 1)** yücelmek; **2)** yükselmek.” TS (2011, s. 1232)

AEL: “اغْتَلَتْ الشَّمْسُ/i‘teleti’ş-şemsu; güneş yükseldi. اغْتَلَاهُ/i‘telāhu; bu kelime bazı sözlüklerde ona bindi, bazıları da onu yükseltti diye geçmektedir. اَعْتَلَى الشَّيْءَ/i‘telā’ş-şey’e; o (erkek), şeyi denetledi.” Lane (1953, s. 2142-2143)

KM: “اَعْتَلَى النَّهَارُ/i‘telā’n-nehāru; gündüz (güneş) yükseldi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 908)

KMT: “اَعْتَلَى النَّهَارُ/el-i‘tilā’u; yükselmek: اَعْتَلَى النَّهَارُ/i‘telā’n-nehāru; gündüz (güneş) yükseldi.” Âsım Efendi (2013, s. 5889)

MLAM: اَعْتَلَى/i‘telā; yükseldi, çıktı, tırmandı. يَعْتَلِي/ya‘telī; yükseliyor, yükselir, çıkıyor, çıkar, tırmanıyor, tırmanır. اَعْتَلَاهُ/i‘tilā’en; yükselmek, çıkmak, tırmanmak. مُعْتَلٍ/mu‘telin; yükselen, çıkan, tırmanan. مُعْتَلًى/mu‘tālen; yükselen, çıkılan, tırmanılan: اَعْتَلَتْ الطَّائِرَةُ فَوْقَ السَّحَابِ/i‘teleti’t-tā’iretu favka’s-sihābi; uçak, bulutların üstüne yükseldi. اَعْتَلَى الْمُمْتَلِ حَسْبَةً/i‘telā’r-raculu’l-cebele; adam, dağa tırmandı. اَعْتَلَى الْمُسْرَحِ/i‘telā’l-mumesilu haşebete’l-mesrahi; (erkek) oyuncu, tiyatronun sahnesine çıktı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1546)

[<Ar. *i‘tilā*’ √-l-ū ‘yükseldi, bir şeyin üzerine çıktı, tırmandı, üstün geldi, galip geldi’] Yukarıdaki bilgilere göre; *itila*’nın Arapçada kullanılan anlamı olan “Yükselme”, Türkçede de kullanılmıştır. “Yüceltme” anlamı ise Türkçede kazanılmıştır. *İtila etmek* ise Türkçeleştirilmiştir.

itilaf اِتِّلاف/i‘tilāf

“a. esk. Anlaşma, uyuşma, uzlaşma. **itilaf etmek** anlaşma, uyuşmak, uzlaşmak.” TS (2011, s. 1232)

AEL: “اِتْتَلَفَ الْقَوْمُ/i`telefe`l-*qavmu*; insanlar, millet toplandı, bir araya geldi, birleşti, birlik oldu. اِتْتَلَفَا/i`telefā; ikisi (şey) birleşti, bir oldu. اِتْتَلَفَ الشَّيْءُ/i`telefe`ş-*şey`u*; şeyin parçaları bir arada oldu, toplandı.” Lane (1953, s. 80)

KM: “اِتْتَلَفَ الْقَوْمُ/i`telefe`l-*qavmu*; millet toplanmış.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 57)

KMT: “اِتْتَلَفَ الْقَوْمُ/el-i`tilāfu; toplanmak: اِتْتَلَفَ الْقَوْمُ/i`telefe`l-*qavmu*; millet toplanmış.” Âsım Efendi (2013, s. 3631)

MLAM: “اِتْتَلَفَ/i`telefe; toplanıp anlaştılar, birlik oluşturdular, uyuştular. اِتْتَلَفَ/ye`telifu; toplanıp anlaşıyorlar, anlaşılıyorlar, birlik oluşturmaya çalışıyorlar, oluşturmaya çalışıyorlar, uyuşuyorlar, uyuşurlar. اِتْتَلَفَ/i`tilāfen; toplanıp anlaşmak, birlik oluşturmak, uyuşmak. اِتْتَلَفَ/mu`telifun; toplanıp anlaşılanlar, birlik oluşturanlar, uyuşamlar. اِتْتَلَفَ مِنْهُ/mu`telefun minhu; anlaşılan, birlik oluşturulan: اِتْتَلَفَ الْأَهْلُ/i`telefe`l-*ehlu*; aile toplanıp anlaştı, birlik oluşturdu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 110)

i`tilāf'ın diğer anlamları ise; “1. Oluşmak: اِتْتَلَفَتِ الْجُنَّةُ مِنْ سِتَّةِ أَعْضَاءٍ/i`telefe`l-lecnetu min sitteti a`zā`i; kurul altı üyeden oluşuyor. 2. is. Koalisyon.” Ahmet Muhtar (2008, s. 110)

[<Ar. i`tilāf √-l-f ‘sevdi, birine yakınlık gösterdi, devam ettirdi’] Yukardaki bilgilere göre *itilaf* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış. *İtilaf etmek* ise Türkçeleştirilmiştir.

itilafçı

“a. 1. is. Anlaşma, uyuşma yanlısı olan kimse. 2. is. Meşrutiyet döneminde Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti üyesi veya yanlısı olan kimse: ‘Eski hocaların itilafçılarla birleşmek üzere olduğunu söyleyerek adamcağızı telaşa düşürmüşler.’ - R. N. Güntekin.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. i`tilāf + Tr. -cı (üye)] *İtilafçı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itilafçılık

“is. İtilafçı olma durumu.” TS (2011, s. 1232)

[<Ar. *i'tilāf* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İtilafçılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itimat اِعْتِمَاد/i'timād

“a. Güven, güvenç, emniyet: ‘Kendisine olan itimad ve sevgimiz berkemaldir.’ - F. F. Tülbentçi. **itimat etmek** (veya **beslemek**) Güvenmek: ‘İtimat edilir, kanundan, hukuktan anlar birisine umumi bir vekâlet vereceğim.’ - A. Gündüz. **itimat telkin etmek** güven vermek.” TS (2011, s. 1232)

→ **itimat mektubu, itimatname** TS (2011, s. 1233)

AEL: اِعْتَمَدْتُ عَلَى الشَّيْءِ/i'temedtu 'alā's-şey'i; (bu) şeye dayandım, yaslandım. اِعْتَمَدْتُ عَلَيْهِ/i'temedtu 'aleyhi; ona (erkeğe) güvendim. اِعْتَمَدْتُ عَلَى الْكِتَابِ/i'temedtu 'alā'l-kitabi; (bu) kitaba güvendim, kitabı referans olarak aldım. اِعْتَمَدْتُ عَلَى مَا قَبْلَهُ/ya'temidu 'alā mā kablihi; ondan öncekine bağlıdır. اِعْتَمَدَ الْمَطَرُ عَلَى الْأَرْضِ/i'temedē'l-maṭaru 'alā'l-erzi; yağmur yeri batırdı. اِعْتَمَدَ عَلَى السَّيْرِ/i'temedē 'alā's-seyri; o (erkek), hafif tempoyla gitti, yavaş yürüyerek gitti. اِعْتَمَدَ لَيْلَتَهُ/i'temedē leyletehu; o (erkek), bütün gece durmayıp sabaha kadar sürüp gitti. اِعْتَمَدَهُ بِكَذَا/i'temedē bi-keẓā; o (erkek), onu (erkeğe) bunun için kastetti, onun bu amaçla yanına gitti. Lane (1953, s. 2152)

KM: اِعْتَمَدَ عَلَى الشَّيْءِ/i'temedē 'alā's-şey'i; o (erkek), (bu) şeye dayandı, yaslandı. اِعْتَمَدَ لَيْلَتَهُ/i'temedē leyletehu; o (erkek), bütün gece durmayıp sabaha kadar sürüp gitti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 910)

KMT: اِعْتَمَدَ عَلَى/el-i'timādu; ifti'āl vezninde, 1. Dayanmak, yaslanmak: اِعْتَمَدَ عَلَى الشَّيْءِ/i'temedē 'alā's-şey'i; bu şeye dayandı. 2. Filan kimse bütün gece asla durmayıp sabaha kadar sürüp gitti diyecek yerde اِعْتَمَدَ لَيْلَتَهُ/i'temedē leyletehu derler. Güya bütün geceyi dayanak itti haz eylemiştir.” Âsım Efendi (2013, s. 1549)

MLAM: اِعْتَمَدَ/i'temedē; yol/ mtot vb. uyguladı, tasdik etti. اِعْتَمَدَ/ya'temedu; yol/ mtot vb. uyguluyor, uygular, tasdik ediyor, eder. اِعْتِمَادًا/i'timāden; yol/ mtot vb. uygulamak, tasdik etmek. اِعْتَمَدَ/mu'temidun; yol/ mtot vb. uygulayan, tasdik eden. اِعْتَمَدَ/mu'temedun; uygulanan, tasdik eden yol/metot vb.: اِعْتَمَدَ الرَّئِيسُ الْقَانُونَ/i'temedē'r-re'isu'l-ḳānune; başbakan, yasayı tasdik etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1549)

i'timād'ın diğer anlamı ise; “Güvenmek: اِعْتَمَدَ عَلَى شَخْصٍ/şahşun yu'temedu 'aleyhi; güvenilir bir adam.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1549)

[<Ar. *i 'timād* √ 'm-d 'bir şeyi destekledi, (direk, sütun vb.) ile destekledi, bir şeye niyet etti, amaçladı, -e yöneldi, özleminden dolayı kalbi yoruldu'] *İtimat* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış. Ancak *itimat etmek* (veya *beslemek*) ve *itimat telkin etmek* ifadeleri, Türkçeleştirilmiştir.

itimatlı

“sf. Güvenilir.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i 'timād* + Tr. -lı (iiye)] *İtimatlı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itimat mektubu

is. Güven mektubu, itimatname. TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i 'timād* + Ar. *mektūb* + Tr. -u (i.3tk)] *İtimat mektubu*'nun her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu ifade, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

itimatname

is. esk. Güven mektubu, itimat mektubu. TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i 'timād* + Far. *nāme*] *İtimatname* kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

itimatsız

“sf. 1. Başkalarına güveni olmayan, güvensiz. 2. Güven vermeyen.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i 'timād* + Tr. -sız (iiye)] *İtimatsız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itimatsızlık

“is. Güvensizlik: ‘Kadında ona karşı itimatsızlık yeniden başlamıştı.’ - S. F. Abasıyanık.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i 'timād* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İtimatsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itina اعتناء/i 'tinā'

“a. Özen: ‘Büyük bir itina ile yalancı dolma doldururdu.’ - H. E. Adıvar. **itina etmek** özenmek, özen göstermek: ‘Buradan geçinceye kadar etrafımı görmemeye itina ederek annemin elini sımsıkı tutardım.’ - A. Ş. Hisar.” TS (2011, s. 1233)

AEL: “اعْتَنَيْتُ بِأَمْرِهِ/ i ‘teneytu bi-emrihi; ben, onun işiyle ilgilendim.” Lane (1953, s. 2180)

KM: “اعْتَنَى بِالْأَمْرِ/ i ‘tinā bi’l-emri; o (erkek), (bu) işle ilgilendi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 922)

KMT: “الِإِعْتِنَاءَ/ el-i ‘tinā’u; ifti’āl vezninde, bir zahmetli işe ihtimam eylemektir: اعْتَنَى بِالْأَمْرِ/ i ‘tinā bi’l-emri; bu zahmetli işe ihtimam eyledi.” Âsım Efendi (2013, s. 5896)

MLAM: “اعْتَنَى/ i ‘tenā; özen gösterdi. يَعْنِي/ ya ‘tenī; özen gösteriyor, gösterir. اعْنِ/ i ‘teni; özen göster. اعْتَنَاءَ/ i ‘tinā’en; özen göstermek. مُعْنَى/ mu ‘tenin; özen gösteren. مُعْنَى بِهِ/ mu ‘tenen bihi; gösterilen özen: اعْتَنَى بِمَظْهَرِهِ/ i ‘tenā bi-maẓharihi; o (erkek), dış görünüşüne özen gösterdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1567)

[<Ar. i ‘tinā’ √ ‘-n-y ‘ilgilendirdi, aklını meşgul etti, demek istedi, kastetti’]
Yukarıdaki bilgilere göre *itina* sözcüğü, Arapçada kullanışı neyse Türkçede de kullanılmıştır.

itinalı

“sf. Özenli: ‘Sakalı tıpkı babamın sakalı gibi kısa ve itinalıydı.’ - Y. K. Karaosmanoğlu.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. i ‘tinā’ + Tr. -lı (iiye)] *İtinalı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

itinalıca

“zf. Özenlice.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. i ‘tinā’ + Tr. -lı (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İtinalıca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itinalılık

“is. Özenlilik.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. i ‘tinā’ + Tr. -lı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İtinalılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

itinasız

“sf. Özensiz.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i ‘tinā’* + Tr. -sız (iye)] *İtinasız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itinasızca

“zf. Özensizce.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i ‘tinā’* + Tr. -sız (iye) + Tr. -ca (iye)] *İtinasızca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itinasızlık

“is. Özensizlik.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i ‘tinā’* + Tr. -sız (iye) + Tr. -lık (iye)] *İtinasızlık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

itinayla

“zf. Özen göstererek: ‘Askerlerin isimleri ve sicilleri bir defterde itinayla muhafaza ediliyordu.’ - İ. O. Anar.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i ‘tinā’* + Tr. -yla (e)] *İtinayla*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itiraf اعتراف/i ‘tirāf

a. Başkaları tarafından bilinmesi sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklama, söyleme, bildirme: “*Hatıralarım demek; söylemek istediklerim, itiraflarım demek, söyleyebildiklerim demektir.*” - F. R. Atay. **itiraf etmek 1)** başkaları tarafından bilinmesi kendi için sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklamak, söylemek, bildirmek: “*Bu günahımı gizli bir defter içinde, kendi kendime itiraf etmeliyim.*” - A. Gündüz. **2)** kabul etmek: “*Mutlaka bir tarafın sırtı yere gelmeli ve mağlubiyetini itiraf etmeli.*” - H. E. Adıvar. TS (2011, s. 1233)

AEL: اعترف لي لأمر/i ‘terefe lil-emri; o (erkek), bu iş için sabretti. اعترف به/i ‘terefe bihi; o (erkek), onu ikrar etti. اعترف إلي/i ‘terefe ileyye; o (erkek), bana ismi, ailesi ve işini bildirdi. اعترف/i ‘terefe; o (erkek), söz dinledi, boyun eğdi. اعترف فلاناً/i ‘terefe fulānen; o (erkek), bir haber (in aslını ya da doğruluğunu) bilmek için sordu. اعترف/i ‘terefe; sordu.

الإِغْتِرَافُ/el-i 'tirāfu; saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme, ikrar, kabul etme. Lane(1953, s. 2014)

KM: اِغْتَرَفَهُمْ/i 'terefehum; o (erkek), onlara sordu. اِغْتَرَفَ بِهِ/i 'terefe bihi; o (erkek), onu ikrar etti. اِغْتَرَفَ فُلَانًا/i 'terefe fulānen; o (erkek), adama bir haber (in aslını ya da doğruluğunu) bilmek için sordu. اِغْتَرَفَ الشَّيْءَ/i 'terefe 'ş-şey'e; o (erkek), (bu) şeyi bildi. اِغْتَرَفَ/i 'terefe; o (erkek), söz dinledi, boyun eğdi. اِغْتَرَفَ إِلَيَّ/i 'terefe ileyye; o (erkek), bana ismi, ailesi ve işini bidirdi. اِغْتَرَفَ لِلْأَمْرِ/i 'terefe lil-emri; o (erkek), bu iş için sabretti. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 860-861)

KMT: اِغْتِرَافُ/el-i 'tirāfu; ifti'āl vezninde, 1. Bilmek için haber sormak: اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ اِغْتَرَفَ a. t. i 'tirāf, ç. اِغْتَرَفَاتُ/i 'tirāfātun; Başkaları tarafından bilinmesi sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklama, söyleme, bildirme. Ahmet Muhtar (2008, s. 1485)

MLAM: اِغْتَرَفَ/i 'terefe; başkaları tarafından bilinmesi kendi için sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıkladı, söyledi اِغْتَرَفَ ya 'terifu; başkaları tarafından bilinmesi kendi için sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklıyor, açıklar, söylüyor, söyler. اِغْتَرَفًا/i 'tirāfen; başkaları tarafından bilinmesi kendi için sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklamak, söylemek. اِغْتَرَفَ mu 'terifun; başkaları tarafından bilinmesi kendi için sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklayan, söyleyen. اِغْتَرَفَ إِلَيْهِ mu 'terefun ileyhi; açıklanan, söylenen sakıncalı gerçek: اِغْتَرَفَ بِذَنْبِهِ/i 'terefe bi-zenbihi; o (erkek), hatasını itiraf etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 1485)

i 'tirāf'ın diğer anlamları ise; 1. Minnet duymak: اِغْتَرَفَ بِالْجَمِيلِ/i 'terefe bi'l-cemîli; o (erkek), iyiliğe minnet duydu. 2. Her şeyi söylemek: اِغْتَرَفَ إِلَيَّ/i 'terefe ileyye; o (erkek), bana her şeyi söyledi. 3. Kabul etmek. 3. a. t. i 'tirāf, ç. اِغْتَرَفَاتُ/i 'tirāfātun; Başkaları tarafından bilinmesi sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklama, söyleme, bildirme. Ahmet Muhtar (2008, s. 1485)

[<Ar. i 'tirāf √-r-f 'bildi, idrak etti, anladı, farkında oldu, tanıttı, ismlendirdi'] İtiraf, Arapçadan sadece “başkaları tarafından bilinmesi kendi için

sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklama” anlamını alıp Türkçede kullanılmıştır. Buna göre *itiraf* anlam daralmasına uğramıştır.

itirafçı

“is. İtiraf eden kimse: ‘Bazı kadın yazarlarsa her şeyi göze alıp itirafçı, iç dünyalarını açıklayıcı bir yol seçerler.’ - Tomris Uyar” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i’tirāf* + Tr. -cı (iiye)] *İtirafçı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itirafçılık

“is. İtirafçı olma durumu.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i’tirāf* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İtirafçılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itiraz اعترض/i’tirāz

a. 1. Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkma: “Benim bunlara itirazım yoktu. Tek itirazım, annemin oynamaya kaldırılmasıydı.” - A. Kutlu. 2. Söylenecek söz, karşı söyleme: “Artık itirazlar, teçhiller, istihzalar, hiddetler birbirini takip ediyordu.” - A. H. Müftüoğlu. **itiraz etmek** Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak, karşı çıkmak: “Sırf iri, kara gözlerindeki endişe dinsin diye itiraz etmeden her isteğini yerine getirdim.” - E. Şafak. TS (2011, s. 1233)

AEL: اعترضت له الغول/i’terezet lehu’l-gūlu; hortlak, onun yolunu kesti. اعترض له/i’tereze lehu; ona karşı çıktı, düşüncesini benimsemedi. اعترض البدن/i’tereze’l-bedene; bedeni hastalandı. Mahkemede hukukçuların kullandığı اعترض/i’tirāz اعترض/i’terezeden türetilmektedir. اعترض الشيء دون الشيء/i’tereze’s-şey’u dūne’s-şey’i; (bu) şey bir nesnenin önüne gerilip siperlenmiş. اعترضه فاعترض/‘arāzahu fe’‘tereze; ona birdenbire rast geldi. اعترض المتاع/i’tereze’l-metā’a; eşyayı gözden geçirdi. Lane (1953, s. 2003)

KM: اعترض الشيء/i’tereze’s-şey’u; bu şey, nehire engel olan odun gibi geliverdi. اعترض له/i’tereze lehu; o (erkek), onu engelledi. اعترضه فاعترض/‘arāzahu fe’‘tereze; ona birdenbire rast geldi. اعترض فلان/i’tereze fulānun; adam, askerleri görmek için nefer nefer ata bindirip durdurdu. اعترض الرجل عن امرأته/i’tereze’r-reculu ‘an imre’etih; adamın maraz veya cin çarpma gibi sebeplerden dolayı vücudu güçsüz olup zevcesiyle cima eylememiş. اعترض الشيء دون الشيء/i’tereze’s-şey’u dūne’s-şey’i; (bu) şey bir nesnenin

önüne gerilip siperlenmiş. *اعْتَرَضَ الْفَرَسُ فِي رَسْنِهِ* /i'tereze'l-feresu fî resenihi; at, itaat etmeyip yularını çekip öte tarafa saptı. *اعْتَرَضَ الْبَعِيرُ* /i'tereze'l-ba'tre; o (erkek), henüz tor ve serkeş olan deveye bindi. *اعْتَرَضَ لَهُ بِسَهْمٍ* /i'tereze lehu bi-sehmin; o (erkek), ona doğru oku atıp onu öldürdü. *اعْتَرَضَ الشَّهْرُ* /i'tereze's-şehre; o (erkek), bir işe ayın evvelinden başlamayıp aralığından başladı. *اعْتَرَضَ فُلَانًا* /i'tereze fulānen; o (erkek), adamın ırz ve namusuna dokundu. *اعْتَرَضَ الْقَائِدُ الْجُنْدَ* /i'tereze'l-kā'idu'l-cunde; komutan, askerleri birer birer gözden geçirdi. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 859).

KMT: *الْإِعْتِرَاضُ* /el-i'tirāzu; ifti'âl vezninde, **1.** Menetme, asıl anlamı ise; yolda yürüyenlere bir bina ya da engelle karşılaştıkları zaman ve bu yolda devam etmeleri mümkün olmadığı zaman i'tirāz denir: *اعْتَرَضَ لَهُ* /i'tereze lehu; onu engelledi. **2.** *اعْرَضَ* /arzun kelimesinin mutavî'idir: *اعْرَضَهُ فَاغْرَضَ* /arazahu fe'tereze; ona birdenbire rast geldi. **3.** Ordu komutanı, askerlerini görmek için onları nefer nefer ata bindirip durdurmak: *اعْتَرَضَ فُلَانٌ* /i'tereze fulānun; adam, askerleri görmek için nefer nefer ata bindirip durdurdu. **4.** Bir nesne, nehire engel olan odun gibi gelivermek: *اعْتَرَضَ الشَّيْءُ* /i'tereze's-şey'u; bu şey, nehire engel olan odun gibi geliverdi. **5.** Bir adamın maraz veya cin dokunma gibi sebeplerden dolayı vücudu güçsüz olup zevcesiyle cima eylememek: *اعْتَرَضَ الرَّجُلُ عَنْ إِمْرَأَتِهِ* /i'tereze'r-reculu 'an imre'etihî; adamın maraz veya cin çarpma gibi sebeplerden dolayı vücudu güçsüz olup zevcesiyle cima eylememiş. Âsım Efendi (2013, s. 3021)

اعْتِرَاضٌ /i'tirāzun; **1.** Bir nesne, bir nesnenin önüne gerilip siperlenmek: *اعْتِرَاضُ الشَّيْءِ دُونِ الشَّيْءِ* /i'tereze's-şey'u dūne's-şey'i; (bu) şey bir nesnenin önüne gerilip siperlenmiş. **2.** İnatçı binek hayvanı itaat etmeyip yularını çekip öte tarafa sapmak: *اعْتَرَضَ الْفَرَسُ فِي رَسْنِهِ* /i'tereze'l-feresu fî resenihi; at, itaat etmeyip yularını çekip öte tarafa saptı. **3.** Henüz tor ve serkeş olan hayvana binmek: *اعْتَرَضَ الْبَعِيرُ* /i'tereze'l-ba'tre; (o) Henüz tor ve serkeş olan deveye bindi. **4.** Bir kimse, bir kimseye doğru oku atıp onu öldürmek: *اعْتَرَضَ لَهُ بِسَهْمٍ* /i'tereze lehu bi-sehmin; ona doğru oku atıp onu öldürdü. **5.** Bir işe ayın evvelinden başlamayıp aralığından başlamak: *اعْتَرَضَ الشَّهْرُ* /i'tereze's-şehre; bir işe ayın evvelinden başlamayıp aralığından başladı. **6.** Bir kimsenin ırz ve namusuna dokunmak: *اعْتَرَضَ فُلَانًا* /i'tereze fulānen; adamın ırz ve namusuna dokundu. **7.** Başbuğ olan kimse askeri birer birer gözden geçirmek: *اعْتَرَضَ الْقَائِدُ الْجُنْدَ* /i'tereze'l-kā'idu'l-cunde; Başbuğ, askeri birer birer gözden geçirdi. Âsım Efendi (2013, s. 3021)

MLAM: اَعْتَرَضَ/i'tereze; bir düşünce veya kararı benimsemeyerek onlara karşı çıktı. يَعْتَرِضُ/ya'terizu; bir düşünce veya kararı benimsemeyerek onlara karşı çıkıyor, çıkar. اِعْتَرَا/ i'tirāzan; bir düşünce veya kararı benimsemeyerek onlara karşı çıkmak. مُعْتَرِضٌ/mu'terizun; bir düşünce veya kararı benimsemeyerek onlara karşı çıkan. مُعْتَرِضٌ/mu'terezun; karşı çıkılan düşünce veya karar: أَطَاعَ بِلا اِعْتِرَاضٍ/aṭā'a bilā i'tirāzin; o (erkek), itiraz etmeden verilen buyruğa uydu. Ahmet Muhtar (2008, s. 1481)

i'tirāz'ın diğer anlamları ise; “Engellemek: طَرِيقُهُ اَعْتَرَضَ/i'tereze ṭarīkahu; o (erkek), onun yolunu engelledi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1481)

İsim olan i'tirāz ise; “t. i'tirāz, ç. اِعْتِرَاضَاتٌ/i'tirāzāt: Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek onlara karşı çıkma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1482)

[<Ar. i'tirāz √-r-ž ‘bir şeyi gösterdi, sundu, arzetti, (kitabı) ezberden söyledi, ortaya çıktı, önerdi’] İtiraz, “Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkma” anlamını yanına alarak Türkçeye yerleştirilmiştir. Buna göre itiraz, anlam daralmasına uğramıştır.

itirazcı

“sf. Her şeye karşı çıkan, muteriz.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. i'tirāz + Tr. -cı (iiye)] İtirazcı, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

itirazcılık

“is. İtirazcı olma durumu.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. i'tirāz + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] İtirazcılık, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itirazlı

“sf. İtiraz edilmiş olan.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. i'tirāz + Tr. -lı (iiye)] İtirazlı, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itirazsız

“1. zf. İtiraz etmeden, karşı çıkmadan: ‘Beraber dolaşıp oynamamıza uzaktan mütebessim bir yüz takınarak itirazsız seyirci kalıyor.’ - R. H. Karay. 2. sf. İtiraz edilmemiş olan.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i 'tirāz* + Tr. -sız (iiye)] *İtirazsız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itirazsızca

“zf. İtirazsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i 'tirāz* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İtirazsızca*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

itirazsızlık

“is. İtirazsız olma durumu.” TS (2011, s. 1233)

[<Ar. *i 'tirāz* + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İtirazsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

itiyat اِيتِيَاد/i 'tiyād

“a. esk. Alışkanlık: ‘Kâğıtlarını kendi eliyle aharlayıp terbiye etmek itiyadında idi.’ - S. Ayverdi. **itiyat etmek** alışkanlık etmek.” TS (2011, s. 1233)

AEL: “اِيتِيَاد/i 'tāde; o (erkek) döndü. اِيتِيَادُ/i 'tādehu; o (erkek), onu defalarca yaptı, tekrarladı. اِيتِيَادُني هُم وَحُزْنُ اِيتِيَادُني/i 'tādenī hemun ve huznun; bana gam ve üzüntü gelmeye alıştı.” Lane (1953, s. 2189)

KM: “اِيتِيَادُ/i 'tādehu; o (erkek), ona alıştı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 925)

KMT: “اِيتِيَادُ el-i 'tiyādu; bir nesneyi âdet edinmek: اِيتِيَادُ الشَّيْءِ/i 'tāde 'ş-şey'e; o (erkek), bu şeyi âdet edinmiş.” Âsım Efendi (2013, s. 1524)

MLAM: “اِيتِيَادُ/i 'tāde; alışkanlık etti. اِيتِيَادُ ya 'tāde; alışkanlık ediyor, eder. اِيتِيَادُ/i 'ted; alışkanlık et. اِيتِيَادُني/i 'tiyāden; alışkanlık etmek. اِيتِيَادُني mu 'tādun; alışkanlık eden. اِيتِيَادُني mu 'tādun; edilen alışkanlık: اِيتِيَادُني الاستيقاظ مُبَكِّرًا a 'tāde 'l-istiḳāza mubekiren; o (erkek), erken uyanmayı alışkanlık etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1571)

[<Ar. *i 'tiyād* √ -v-d ‘geri döndü, geri geldi, eski hâline döndü, (hastayı ziyaret etti, (doktor) hastayı tedavi etti’] Yukarıdaki bilgilere göre *itiyat* sözcüğü, Arapçada kullanışı neyse Türkçede de kullanılmıştır

itizar اِيتِيزَار/i 'tizār

“a. esk. Özür dileme. **itizar etmek** özür dilemek.” TS (2011, s. 1233)

AEL: “ms. اَعْتَذَرَ/i ‘tizārun, إِلَيَّ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere ileyye; o (erkek), onun kusuruna bakmamam için ricada bulundu, özrünü kabul etmemi istedi. اَعْتَذَرَ/i ‘tezere; o (erkek), mazereti (olduğunu) söyledi. اَعْتَذَرَ الْمِيَاهُ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere’l-miyāhu; sular kesilmiş. اَعْتَذَرَ الْعِمَامَةَ/i ‘tezere’l- ‘imāmete; o (erkek), sarığa enseden iki uç salıverdi.” Lane (1953, s. 1984)

KM: “اَعْتَذَرَ/i ‘tezere; o (erkek), şikâyet etti. اَعْتَذَرَ الْعِمَامَةَ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere’l- ‘imāmete; o (erkek), sarığa enseden iki uç salıverdi. اَعْتَذَرَ الْمِيَاهُ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere’l-miyāhu; sular kesilmiş. اَعْتَذَرَ الرَّسْمَ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere’r-resmu; o (erkek), resmi sildi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 850)

KMT: “اَعْتَذَرَ/el-i ‘tizāru; ifti’āl vezninde, 1. bir adamın özür ve bahane ederek kusuruna bakılmamasını istemesidir: اَعْتَذَرَ عَنْهُ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere ‘anhu; ondan özür ve bahane ederek kusuruna bakılmamasını istedi. 2. Bir resim veya eseri mahvetmek ve silmek: اَعْتَذَرَ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere’r-resmu; resmi sildi.” Âsım Efendi (2013, s. 2171)

KMT: “اَعْتَذَرَ/i ‘tizārun; 1. Şikâyet etmek: اَعْتَذَرَ عَنْهُ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere ‘anhu; onu şikâyet etti. 2. Başa sarılmış sarığa enseden iki uç salıvermek: اَعْتَذَرَ الْعِمَامَةَ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere’l- ‘imāmete; sarığa enseden iki uç salıverdi. 3. Su kesilmek: اَعْتَذَرَ الْمِيَاهُ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere’l-miyāhuhu; sular kesilmiş.” Âsım Efendi (2013, s. 2171)

MLAM: “اَعْتَذَرَ/i ‘tezere; özür diledi. اَعْتَذَرَ/ya ‘teziru; özür diliyor, diler. اَعْتَذَرَ اَعْتَذَرَ/i ‘tizāren; özür dilemek. اَعْتَذَرَ/mu ‘tezirun; özür dileyen. اَعْتَذَرَ إِلَيْهِ اَعْتَذَرَ/ya ‘teziru; özür dileyen. اَعْتَذَرَ إِلَى أُمِّهِ اَعْتَذَرَ/i ‘tezere ilā ummihi; o (erkek), annesinden özür diledi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1474)

[<Ar. i ‘tizār √-z-r ‘birisinin kusuruna bakmadı, özrünü kabul etti’]
Yukarıdaki tespitlere göre; itizar kelimesi, Arapçada zaman içerisinde anlam daralmasına uğramış ve sadece “özür dileme” anlamıyla kullanılmış. Bu anlam, Türkçeye de geçmiştir.

itlaf اِتْلَاف/itlaf

“a. Öldürme, yok etme, telef etme: ‘Bu, beni kalbimin en derininden yaralayan bir itilaf hançeri oldu.’ - A. Gündüz. **itilaf etmek** Öldürmek, yok etmek, telef etmek.” TS (2011, s. 1234)

AEL: “اَتْلَفَهُ/etlefehu; o (erkek), onun yok olunmasına, öldürülmesi veya mahvedilmesine sebep oldu, onu yok etti, öldürdü.” Lane (1953, s. 313)

KM: “اَتْلَفَهُ/etlefehu; o (erkek), onu yok etti, öldürdü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 159)

KMT: “الإتلاف/el-*itlāfu*; yok etmek, mahvetmek: أَتْلَفَ/etlefehu; onu yok etti.” Âsım Efendi (2013, s. 3637)

MLAM: أَتْلَفَ/etlefe; yok etti, izale etti, mahvetti. يُتْلِفُ/yutlifu; yok ediyor, eder, izale ediyor, eder, mahvediyor, mahveder. إِتْلَافًا/itlāfen; yok etmek, izale etmek, mahvetmek. مُتْلِفٌ/mutlifun; yok eden, izale eden, mahveden. مُتْلَفٌ/mutlefun; yok edilen, izale edilen, mahvedilen: أَتْلَفَ الْبَرْدُ الرَّزْعَ/etlefe 'l-berdu 'z-zār'a; soğukluk, ekini mahvetti. Ahmet Muhtar (2008, s. 298)

itlāf'ın diğer anlamı ise; “İsraf etmek ve savurmak: أَتْلَفَ الْمَالَ/etlefe 'l-māle; o (erkek), parayı savurdu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 298)

[<Ar. *itlāf* √*-l-f* ‘sevdi, birine yakınlık gösterdi, devam ettirdi’] Yukarıdaki bilgilere göre; *itlaf* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

itmam اِتْمَام/itmām

“a. esk. Bitirme, tamamlama, **itmam etmek** bitirmek, tamamlamak.” TS (2011, s. 1234)

AEL: أَتَمَّ الْقَمَرُ/etemme 'l-*qamaru*; ayın büyüme günleri tamamlanıp dolunay olmuş. أَتَمَّ النَّبْتُ/etemme 'n-*nebtu*; nebatın büyümesi tamamlanmış. أَتَمَّتِ الْهَبْلَى/etemetu 'l-*ḥublā*; kadının gebelik süresi bitip doğurmak üzere. أَتَمَّ الشَّيْءَ/etemme 'ş-*şey'e*; şeyi tamamladı, bitirdi. أَتَمَّ فُلَانًا/etemme *fulānen*; o (erkek), adama *timmun*; demir bel verdi.” Lane (1953, s. 315)

KM: أَتَمَّتِ الْهَبْلَى/etemetu 'l-*ḥublā*; kadının gebelik süresi bitip doğurmak üzere. أَتَمَّ النَّبْتُ/etemme 'n-*nebtu*; nebatın büyümesi tamamlanmış. أَتَمَّ الْقَمَرُ/etemme 'l-*qamaru*; ayın büyüme günleri tamamlanıp dolunay olmuş. أَتَمَّهُ/etemmehu; o (erkek), onu tamamladı. أَتَمَّ فُلَانًا/etemme *fulānen*; o (erkek), adama demir bel verdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 161)

KMT: اِلْتِمَام/el-*itmāmu*; hemzenin kesresiyle; 1. Bir nesneyi tamam eylemek: أَتَمَّهُ/etemmehu; onu tamam eyledi. 2. Hamilenin süresinin nihayet bulup gelip çatmak ki ayı günü tamam olmak anlamında kullanılmaktadır: أَتَمَّتِ الْهَبْلَى/etemetu 'l-*ḥublā*; hamile kadının süresi nihayet bulup gelip çattı. 3. Nebatın büyümesi tamam olmak: أَتَمَّ النَّبْتُ/etemme 'n-*nebtu*; nebatın büyümesi tamamlanmış. 4. Ayın nuru tamam dolup bedir olmak: أَتَمَّ الْقَمَرُ/etemme 'l-*qamaru*; ayın nuru tamam dolup bedir oldu. 5. Bir adama

تَمَّ/timmut; demir bel vermek: فَلَانَا أَتَمَّ/etemme fulānen; adama demir bel verdi. Âsım Efendi (2013, s. 4880)

MLAM: “أَتَمَّ/etemme; tamamladı, bitirdi. يَتَمُّ/yutimmut; tamamlıyor, tamamlar, bitiriyor, bitirir. أَتَمِّمُ/etmim ve أَتَمَّ/etimme; tamamla, bitir. اِتْمَامًا/itmāmen; tamamlamak, bitirmek. مُتَمِّمٌ/mutimmut; tamamlayan, bitiren. مُتَمَّمٌ/mutemmut; tamamlanan, bitirilen: أَتَمَّتِ اَلْحَامِلُ/etemmeti 'l-ḥāmilu; hamile kadın (dokuz ayını) bitirdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 301)

[<Ar. itmām √t-m-m ‘tamamladı, bitti, gerçekleşti’] İtmam, Türkçeye geçip “Bitirme, tamamlama” anlamlarını muhafaza etmiştir. Bu yüzden itmam sözcüğü, anlam daralmasına uğramıştır.

itminan اِطْمِنَان/ıṭmi'nān

“a. esk. İnanma, güvenme: Mezarlığın ümrani ölümlerden ziyade yaşayanların teselli ve itminanı için değil midir? - İ. A. Gövsa.” TS (2011, s. 1234)

AEL: “تَطْمَأَنَّ/teṭa'mene, تَطْمَأَنَ/teṭāmene ve اِطْمَأَنَّ/ıṭme'enne anlamdaş kelimelerdir; o (erkek), tenezzül etti, kendini alçalttı, kendini küçük düşürdü.” Lane (1953, s. 1882)

اِطْمَأَنَّ/ıṭme'enneti 'l-erzu; yer alçalmış. اِطْمَأَنَّ/ıṭme'enne 'ammā kāne yef'aluhu; o (erkek), yaptığı işi bıraktı. اِطْمَأَنَّ/ıṭme'nne bi 'l-mevzi 'i; o (erkek), (bu) yerde ferahlık bulup kaldı. Ayrıca اِطْمِنَان/ıṭmi'nānun ile طُمَأْنِينَةٌ/ṭum'nīnetun kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Lane (1953, s. 1882)

KM: “اِطْمَأَنَّ إِلَى كَذَا/ıṭme'enne ilā kezā; o (erkek), bir şeyde rahat edip onda sükûnet buldu.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 813)

KMT: “اِلْإِطْمِنَانُ/el-iṭmīnānu; işmi'lâl vezninde, sakin ve kararlı, devamlı olmak: اِطْمَأَنَّ بِالْمَكَانِ/ıṭme'nne bi 'l-mekāni; (bu) yerde sakin olup kararlı ve devamlı oldu.” Âsım Efendi (2013, s. 5425)

اِطْمِنَانُ/ıṭmīnānun ve طُمَأْنِينَةٌ/ṭume'nīnetun; ṭā'nin zammıyla, bir kimseye yahud bir nesneye itimad ve rabt-ı kalp edip onunla rahatlık ve sükûnet bulmak: اِطْمَأَنَّ إِلَى كَذَا/ıṭme'enne ilā kezā; bu şeye itimad ve rabt-ı kalp edip onunla rahat edip sükûnet bulmuş.” Âsım Efendi (2013, s. 5425)

MLAM: اطمأنَّ/iṭme'nne; sakinleşti, tatmin oldu, yatıştı. يطمئنُّ/yaṭme'innu; sakinleşiyor, sakinleşir, tatmin oluyor, olur, yatışıyor, yatışır. اطمئنَّا/iṭmi'nānen; sakinleşmek, tatmin olmak, yatışmak. مُطمئنُّ/muṭme'innun; sakinleşen, tatmin olan, yatışan. مُطمئنُّ إليه/muṭme'nnun ileyhi; sakin olunan: لَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ/elā bi-zikri'llāhi taṭme'innu'l-ḫulūbu; Allah'ı zikredildikçe kalpler sakinleşir. Ahmet Muhtar (2008, s. 1413)

iṭmi'nān'ın diğer anlamları ise; “1. Güvenmek: اطمأنَّ لِجَارِهِ/iṭme'nne li-cārihi; o (erkek), komşusuna güvendi. 2. Emin olmak: اطمأنَّ إِلَى نَجَاحِهِ/iṭme'nne ilā necāhihi; o (erkek), kendi başarısından emin oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1413)

[<Ar. iṭmi'nān √t-m-'-n ‘sakinleştirdi, teskin etti’] İtminan kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlamı başkalaşmıştır.

ittifak اِتِّفَاقٌ/ittifāk

“a. 1. Anlaşma, uyuşma, bağlaşma. 2. Oy birliği. **ittifak etmek** anlaşmak, uyuşmak, bağlaşmak: ‘Hazır bulunanların hepsi tatlı dil, güler yüz taraftarlığında ittifak etmiş gibiydiler.’ - Ö. Seyfettin.” TS (2011, s. 1234)

AEL: اتَّفَقَ مَعَهُ/ittefaka ma'ahu; o (erkek), onunla (erkek) anlaştı, onun fikriyle uyuştı.” Lane (1953, s. 3057)

KM: اتَّفَقَا/ittefakā; ikisi (erkek), yakın oldular.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1411)

KMT: اتَّفَقَا/el-ittifāku; ifti'āl vezninde ki aslı اِئْتِفَاقٌ/ivtifākun), birbirine yakın olmak: اتَّفَقَا/ittefakā; ikisi yakın oldular.” Âsım Efendi (2013, s. 4188)

MLAM: اتَّفَقَ/ittefaka; anlaştı, uyuştı, bağlaştı. يَتَّفِقُ/yettefikū; anlaşıyor, anlaşır, uyuşuyor, uyuşur, bağlaşıyor, bağlaşır. اِتِّفَاقًا/ittifākān; anlaşmak, uyuşmak, bağlaşmak. مُتَّفِقٌ/muttefikun; anlaşılan, uyuşan, bağlaşılan. عَلَيْهِ مُتَّفَقٌ/muttefakun 'aleyhi; anlaşılan, uyuşulan: اتَّفَقَتِ أَقْوَالُ الشُّهُودِ/ittefaka akvālu 'ş-şuhūdi; tanıkların ifadeleri uyuştı. اتَّفَقَ الْبَائِعُ مَعَ الْمُشْتَرِي/ittefaka 'l-bā'i 'u ma 'a 'l-muṣṣṣerī; satıcı ile müşteri anlaştılar. Ahmet Muhtar (2008, s. 2473)

ittifāk'ın diğer anlamları “1. Tesadüfen, bir anda olmak: اتَّفَقَ الْأَمْرُ/ittefaka 'l-emru; iş tesadüfen oldu, bir anda oldu. 2. is. t. ittifāk, ç. اِتِّفَاقَاتٌ/ittifākātun; anlaşma, uyuşma, bağlaşma.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2474)

[<Ar. *ittifāk* √*v-f-k* ‘uygun, yerine oldu, isteğine uygun buldu’] *İttifak* sözcüğü, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ittihat اِتِّحَاد/*ittihād*

“a. esk. Birleşme, birlik kurma, bir olma. **ittihat etmek** birleşmek.” TS (2011, s. 1234)

AEL: “اِتَّحَدَ/*ittahede*; o (erkek), yalnızlaştı, yalnız kaldı, tek başına kaldı. اِتَّحَدَ مَعَهُ/*ittahede ma‘ahu*; o (erkek), onunla birlik kurdu, bir oldu, birleşti.” Lane (1953, s. 2927)

KM ve KMT’de geçmemektedir.

MLAM: “اِتَّحَدَ/*ittahede*; birleşti, birlik kurdu. يَتَّحِدُ/*yettehidu*; birleşiyor, birleşir, birlik kuruyor, birlik kurar. اِتَّحَادًا/*ittihāden*; birleşmek, birlik kurmak. مَتَّحِدًا/*muttaḥiddun*; birleşen, birlik kuran. مَتَّحِدًا بِهِ/*muttaḥeddun bihi*; kurulan birlik: اِتَّحَدُوا ضِدَّ الْعَدُوِّ/*ittahedū židde’l-‘adū*; düşmana karşı birleştiler.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2409)

ittihād’ın diğer anlamları ise; “1. Buluşmak: اِتَّحَدَ بِفُلَانٍ/*ittahede bi-fulānin*; o (erkek), adamla buluştu. 2. Bir şeyi sadece bir kişi yapabilmek: اِتَّحَدَ الشَّخْصُ/*ittahede’ş-şahşu*; sadece bu adam, bu şeyi yapar. 3. is. t. ittihād; birlik: اِتَّحَادُ الْكُتَّابِ الْعَرَبِ/*ittihādu’l-kuttābu’l-‘arabu*; Arap yazarların birliği.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2410)

[<Ar. *ittihād* √*v-h-d* ‘tek oldu, yalnız oldu’] Türkçede kullanılan *ittihat*, Arapçada “Birleşme, birlik kurma, bir olma” anlamlarıyla kullanılmıştır. Bu yüzden *ittihat* kelimesi, anlam daralmasına uğramış. Ama *ittihat etmek* ifadesi, Türkçeleştirilmiştir.

ittihatçı

“a. 1. isim Birleşme, birlik oluşturma yanlısı olan kimse. 2. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi veya yanlısı olan kimse: ‘Bu fikrimi ittihatçı arkadaşlarıma söyledim durdum fakat anlatamadım.’ - F. R. Atay.” TS (2011, s. 1234)

[<Ar. *ittihād* + Tr. -cı (üye)] *ittihatçı*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ittihatçılık

“is. İttihatçı olma durumu.” TS (2011, s. 1234)

[<Ar. *ittihād* + Tr. -cı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İttihatçılık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ittihaz اِتِّهَاز/ittihāz

“a. esk. 1. Sayma, tutma, ...olarak görme. 2. Alma. **ittihaz etmek 1)** saymak, tutmak, ... olarak görmek: Sözüünüzü senet itti haz ediyorum. 2) almak, gerekeni yapmak: Tedbir itti haz etmek.” TS (2011, s. 1234)

AEL: “اِتِّهَاز/ittihāz, اِتِّهَاز/ittihāz, اِتِّهَاز/ittihāz ‘ale veznine göre uydurulmuştur. Fakat hemzenin yumuşamasıyla tā’nın idgam olunmuştur. Araplar da bunu çok kullanınca tā’nın aslı harflerden sayıp اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz tekrar bir fiil türettiler.” Lane (1953, s. 29)

اِتِّهَاز/ittihāz, اِتِّهَاز/ittihāz, اِتِّهَاز/ittihāz ‘ale veznine göre uydurulmuştur. Fakat hemzenin yumuşamasıyla tā’nın idgam olunmuştur. Araplar da bunu çok kullanınca tā’nın aslı harflerden sayıp اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz tekrar bir fiil türettiler.” Lane (1953, s. 29)

KM: “اِتِّهَاز/ittihāz ‘ale veznine göre uydurulmuştur. Fakat hemzenin yumuşamasıyla tā’nın idgam olunmuştur. Araplar da bunu çok kullanınca tā’nın aslı harflerden sayıp اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz tekrar bir fiil türettiler.” Lane (1953, s. 29)

KM: “اِتِّهَاز/ittihāz ‘ale veznine göre uydurulmuştur. Fakat hemzenin yumuşamasıyla tā’nın idgam olunmuştur. Araplar da bunu çok kullanınca tā’nın aslı harflerden sayıp اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz tekrar bir fiil türettiler.” Lane (1953, s. 29)

KMT: اِتِّهَاز/ittihāz, اِتِّهَاز/ittihāz ‘ale veznine göre uydurulmuştur. Fakat hemzenin yumuşamasıyla tā’nın idgam olunmuştur. Araplar da bunu çok kullanınca tā’nın aslı harflerden sayıp اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz-اِتِّهَاز/ittihāz tekrar bir fiil türettiler.” Lane (1953, s. 29)

ittişāl’ın diğer anlamları ise; **1.** -ile birleşmek: اِتَّصَلَ طَرِيقُ بَآخَرٍ/ittaşale tarīkun bi-āheri; yol, başka yolla birleşti. **2.** Varmak: اِتَّصَلَ إِلَى بَنِي فُلَانٍ/ittaşale ilā benī fulānen; o (erkek), filanın evine vardı. **3.** Mensup olmak: اِتَّصَلَ إِلَى بَنِي فُلَانٍ/ittaşale ilā benī fulānen; o (erkek), filanın ailesine mensup oldu. **4.** Telefon, mektupla vb haberleşmek: اِتَّصَلَ بِهِ/ittaşale bihi hātifiyyen; o (erkek), onunla (erkek) telefonla haberleşti, ona telefon etti. **5.** is. t. ittişāl, ç. اِتِّصَالَاتٌ/ittişālātun; Bitişme. **6.** is. Temas etme. **7.** is. Haberleşme. **8.** is. İrtibat. **9.** Bir araya gelme. Ahmet Muhtar (2008, s. 2449-2450)

[<Ar. *ittişāl* √v-ş-l ‘(bir yere, birisine, -e) vardı, ulaştı, ilette, iyilikte bulundu, birleşti, bağışladı’] Yukarıdaki bilgilere göre; *ittisal* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

ivaz عَوَضَ/‘ivaż

“a. esk. **1.** Ödün. **2.** huk. Edim. **3.** Karşılık: ‘Bugün canım yolda koyam, yarın ivazın veresin.’ - Y. Emre.” TS (2011, s. 1234)

AEL: “is. عَوَضَ/‘ivażun; telafi etme, karşılık verme, bedel olarak verme.” Lane (1953, s. 2197), “عَوَضَ/‘ivażun; bedel ve halef” Lane (1953, s. 2198) anlamlarında kullanılmaktadır.

KM: “عَاضَنِي اللَّهُ مِنْهُ/‘āženī’llāhu minhu; Allah, bana onun bedel ve halefini verdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 927)

KMT: “العَوَضُ/el-‘ivažu; ‘ineb vezninde, العَوْضُ/el-‘avzu; havd vezninde, ve العِيَاضُ/el-‘iyāzu; kitāb vezninde; bunlar eş anlamlı kelimelerdir; anlamı ise bir nesneye bedel ve halef vermek: عَاضَنِي اللَّهُ مِنْهُ/‘āženī’llāhu minhu; Allah bana bedel ve halef verdi.” Âsım Efendi (2013, s. 3028)

“is. عَوَضَ/‘ivażun; ‘ineb vezninde, ve مَعْوَضَةً/ma‘ūzetun; me‘ūneten, bedel ve halefe denir: هُوَ عَوَضٌ مِنْهُ/huve ‘ivażun minhu; o, ondan bir bedel ve haleftir.” Âsım Efendi (2013, s. 3028)

MLAM: “is. t. ‘ivaż, ç. أَعْوَاضٌ/a‘vāzun; **1.** Ödün. **2.** huk. Edim: عَوَضٌ مَالِيٌّ/‘ivażun māliyyun; mali ödün.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1577)

[<Ar. *ivaż* √-v-ż ‘(birisine birşeyi veya -i) karşılık veya bedel olarak verdi’] Sözlüklerdeki geçen bilgilere göre; *ivaz*, Arapçadan “Ödün ve edim” anlamlarıyla Türkçeye geçmiştir. Buna göre *ivaz*, anlam daralmasına uğrayan bir kelimedir.

İvazlı

“sf. 1. Ödünlü. 2. Karşılığı olan.” TS (2011, s. 1234)

[<Ar. ‘ivaż + Tr. -lı (iiye)] *İvazlı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ivazlılık

“is. Ödünlülük.” TS (2011, s. 1234)

[<Ar. ‘ivaż + Tr. -lı (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İvazlılık*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ivazsız

“sf. 1. Ödünsüz. 2. Karşılıksız.” TS (2011, s. 1234)

→ *garazsız ivazsız* TS (2011, s. 1234)

[<Ar. ‘ivaż + Tr. -sız (iiye)] *İvazsız*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

ivazsızca

“zf. Ödünsüzce.” TS (2011, s. 1234)

[<Ar. ‘ivaż + Tr. -sız (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İvazsızca*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

ivazsızlık

“is. Ödünsüzlük.” TS (2011, s. 1234)

[<Ar. ‘ivaż + Tr. -sız (iiye) + Tr. -lık (iiye)] *İvazsızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

izabe اِذَابَة/izābe

“a. kim. esk. Madenleri ergitme, sıvı durumuna getirme.” TS (2011, s. 1238)

→ *izabe fırını*, *izabe noktası* TS (2011, s. 1238)

AEL: “اِذَابَة/ezābehu ve ذَوْبَة/zevvebehu; o (erkek), onu eritti. حَاجَتُهُ/ezābe ḥācetuhu; o (erkek), istediğine ulaştı, elde etti. اَمْرُهُمْ اِذَابُوا/ezābū emrehum; onların sıkıntılarını giderdiler. عَلَيْنَا اِذَابُوا/ezābū ‘aleyhim; bize gece baskını yapıp bizi yağma ettiler.” Lane (1953, s. 987)

KM: “أَذَابُ السَّمَنِ/ezābe’s-semne; o (erkek), yağı ertti. أَذَابُوا عَلَيْهِمْ/ezābu ‘aleyhim; onlara gece baskını yapıp onları yağma etmişler. أَمَرَهُمْ أَذَابُوا/ezābu emrehum; onlar, onların sorunlarını hallettiler.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 476)

KMT: “الْإِذَابَةُ/el-izābetu; hemzenin kesriyle, 1. Eritmek: أَذَابُ السَّمَنِ/ezābe’s-semne; yağı eritti. 2. Gece baskını eyleyip yağma etmek: أَذَابُوا عَلَيْهِمْ/ezābu ‘aleyhim; onlara gece baskını eyleyip onları yağma etmişler. 3. Bir nesneyi islah eylemek anlamında kullanılmaktadır: أَمَرَهُمْ أَذَابُوا/ezābu emrehum; onların işi islah eylediler.” Âsım Efendi (2013, s. 406-407)

MLAM: أَذَابُ/ezābe; eritti, sıvı duruma getirdi. يُذِيبُ/yzību; eritiyor, eritir, sıvı duruma getiriyor, getirir. أَذِيبُ/ezīb; erit. إِذَابَةً/izābeten; eritmek, sıvı duruma getirmek. مُذِيبٌ/muzībun; eriten, sıvı duruma getirilen. مُذَابٌ/muzābun; eritilen, sıvı duruma getirilen: أَذَابُ النَّلْجِ/ezābe’s-selce; o (erkek), buzu eritti. أَذَابُ الدَّهَبِ/ezābe’ z-zehebe; o (erkek), altını sıvı duruma getirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 828)

izābe’nin başka anlamları; 1. Bir şeyi, başka sıvı şey içinde eritmek: أَذَابَ مِلْحًا/ezābe milhen; o (erkek), tuzu eritti. 2. Barışmak: أَذَابَ الْخِلَافَ بَيْنَهُمَا/ezābe’l-ḫilāfe beynehumā; o (erkek), onların aralarındaki dargınlığı giderdi. 3. İyice düşünmek: أَذَابَ عُصَاةَ مُجْهِه/ezābe ‘uşārete muḫḫihi; bu cümlenin kelimesi kelimesine çevrildiğinde; “Beynin sıvısını eritti.” olur. Türkçedeki anlamı ise; “Kafa yordu, iyice düşündü.” şeklinde olur. 4. Yorulmak, bitkinleşmek: أَذَابَهُ الْهَمُّ/ezābehu’l-hemme; üzüntü onu bitkinleştirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 828)

[<Ar. *izābe* √z-v-b ‘eridi, sıvılaştı, dağıldı, çözüldü, zorluk ve meşakat çekti’] Arapçada *izābe* sözcüğün anlamlarından biri de “Eritmek, sıvı durumuna getirmek”şeklindedir. Türkçede ise *izabe* anlamı “Madenleri ergitme, sıvı duruma getirme.” terimleşip kimyada kullanılmıştır. Buna göre *izabe*, anlam daralmasına uğramıştır.

izabe fırını

“a. mdn. Maden ergitme ocağı.” TS (2011, s. 1238)

[<Ar. *izābe* + Rum. *fırın* + Tr. -ı (i.3tk)] *İzabe fırını* kelimesi, Arapça ve Rumcadan olup Türkçeleştirilmiştir.

izabe noktası

“is. kim. Madenin sıvı duruma getirildiği derece.” TS (2011, s. 1238)

[<Ar. *izābe* + Ar. *nuḳṭa* + Tr. -sı (i.3tk)] *İzabe noktası*’nın her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu kelime, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

izaç اِزَاع / iz‘āc

“a. esk. Bunaltma, tedirgin etme, baş ağrıtmaya, can sıkma: ‘Bu vaka Bilâl’i, uşakların izacından tamamen kurtardı.’ - H. E. Adıvar. **izaç etmek** Bunaltmak, tedirgin etmek, baş ağrıtmak, can sıkma: ‘Fısıltıları bu sakın adamı gıdıklıyor, izaç ediyor.’ - H. E. Adıvar.” TS (2011, s. 1238)

AEL: “اِزَاعُ/ez‘acehu; o (erkek), onun canını sıktı, huzurunu bozdu, onu bunalttı. اِزَاعُهُ عَنْ مَوْضِعِهِ/ez‘acehu ‘an mavzi‘ihi ; o (erkek), onu yerinden kaldırdı, kopardı, uzaklaştırdı.” Lane (1953, s. 1230)

KM: “اِزَاعُ/ez‘acehu; o (erkek), onu yerinden kopardı, onu tedirgin etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 561)

KMT: “اِزَاعُ/el-iz‘ācu; bir nesneyi yerinden koparmak anlamındadır.” Âsım Efendi (2013, s. 981)

MLAM: اِزَاعُ/ez‘ace; tedirgin etti, bunalttı, can sıktı. اِزَاعُ/ez‘ace; tedirgin ediyor, eder, bunaltıyor, bunaltır, can sıkıyor, sıkar. اِزَاعًا/iz‘ācen; bunaltmak, tedirgin etmek, can sıkma. اِزَاعًا/iz‘ācen; bunaltan, tedirgin eden, can sıkma. اِزَاعًا/iz‘ācen; bunaltılan, tedirgin edilen: اِزَاعًا لِّجِرَانِهِ/sebbebe iz‘ācen li-cirānihi; o (erkek), komuşusunu tedirgin etmeye sebep oldu. Ahmet Muhtar (2008, s. 983)

[<Ar. *iz‘āc* √z-‘c ‘rahatsız etti, canını sıktı’] Yukarıdaki bilgilere göre *izaç* sözcüğü, Arapçada kullanışı neyse Türkçede de kullanılmıştır.

izafe اِزَافَة / izāfe

a. esk. 1. Bir şeye veya bir kimseye bağlama, mal etme, yakıştırma. 2. Katma, ekleme, ilave etme. **izafe etmek** 1) bağlamak, yüklemek, mal etmek; 2) Katmak, eklemek, ilave etmek: “Fakat yine zannederim ki genç kız sırf bu sebepten, bu gururdan dolayı onu ötekilerden ayırmış ve ona uğraşılabilir, sevilenecek bir şahsiyet izafe etmişti.” - N. Hikmet. TS (2011, s. 1238)

AEL: أَضَافَ/ezāfe; o (erkek), onu eğdi, eğimli hâle getirdi, yaklaştırdı, yakınlaştırdı. أَضَافَ مِنْهُ/ezāfe minhu; o (erkek), ondan korktu, ondan endişelendi. أَضَافَ/ezāfe; o (insan veya hayvan), süratle gitti, koştu, yeldi. أَضَافَ عَلَى الشَّيْءِ/ezāfe ‘alā ’ş-şey’i; o (erkek), (bu) şeyi yukarıdan gördü, bu şeye üstten baktı. تُضَيِّفُ إِلَى صَوْتِ الْفَحْلِ/tuẓīfu ilā şavti ’l-faḥali; o (dişi deve), erkek devenin sesini duyunca onunla çiftleşmek istiyor. أَضَافَ ظَهْرَهُ إِلَى الْحَائِطِ/ezāfe zəhruhu ilā ’l-ḥā’iṭi; sırtını duvara yasladı. أَضَافَ إِلَيْهِ أَمْرًا/ezāfe ileyhi emren; o (erkek), işi ona dayandırdı, verdi. إِضَافَةُ الْإِسْمِ إِلَى الْإِسْمِ/izāfetu ’l-ismi ilā ’l-ismi; dil bil. ismin başka isme eklenmesidir. أَضَفْتُ/ezāftuhu; onu misafir ettim, ağırladım. أَضَفْتُ/ezāftuhu; onu ekledim, ilave ettim. بِإِضَافَةٍ إِلَى كَذَا/bi ’l-izāfeti ilā kezā; bununla ilgili olarak, ona bağlı olarak, bu bağlamda. Lane (1953, s. 1814)

KM: أَضَفْتُ/ezāftuhu; onu meyl ettirdim, eğdim. أَضَفْتُ مِنْهُ/ezāftu minhu; ondan korktum, ondan dikkat ettim. أَضَفْتُ/ezāftu; süratle koştum. أَضَفْتُ/ezāftu; kaçtım. أَضَفْتُ/ezāftuhu; onu sığındırdım. أَضَفْتُ/ezāftuhu; onu yukarıdan gördüm.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 788)

KMT: إِضَافَةُ/el-izāfetu; hemzenin kesriyle, 1. Bir nesneyi meyl ettirmek: أَضَفْتُ/ezāftuhu; onu meyl ettirdim, eğdim. 2. Bir nesneye mecbur ve mülteci eylemek: أَضَفْتُ/ezāftuhu ileyhi; onu, ona mülteci eyledim. 3. Bir nesneden korku ve endişe kılmak: أَضَفْتُ مِنْهُ/ezāftu minhu; ondan korku ve endişe kıldım. 4. Süratle yelmek: أَضَفْتُ/ezāftu; süratle yeldim. 5. Kaçmak: أَضَفْتُ/ezāftu; kaçtım. 6. Bir nesneye yukarıdan bakmak, nazır olmak: أَضَفْتُ عَلَى الشَّيْءِ/ezāftu ‘alā ’ş-şey’i; (bu) şeye yukarıdan baktım. 7. Misafir etmek: أَضَفْتُ/ezāftuhu; onu misafir ettim. Âsım Efendi (2013, s. 3772)

MLAM: أَضَافَ/ezāfe; misafiri ağırladı, misafir etti. يُضَيِّفُ/yuẓīfu; misafiri ağırlıyor, ağırlar, misafir ediyor, eder. أَضِفَ/ezīf; misafiri ağırla, misafir et. إِضَافَةً/izāfeten; misafiri ağırlamak, misafir etmek. مُضَيِّفٌ/muẓīfun; misafiri ağırlayan, misafir eden. مُضَافٌ/muẓāfun; ağırlanan misafir: أَضَافَ صَدِيقًا لَهُ/ezāfe şadīḳan lehu; o (erkek), arkadaşını ağırladı. Ahmet Muhtar (2008, s. 1376)

izāfe’nin diğer anlamları ise; 1. Birinin soyunu söylemek: أَضَافَ الْطِفْلَ إِلَى/ezāfe ’t-tīfle ilā ebīhi; o (erkek), çocuğun babasına ait olduğunu söyledi. 2. Katmak, eklemek, ilave etmek: أَضَافَ إِلَى رَصِيدِهِ مَبْلَغًا كَبِيرًا/ezāfe ilā raşīdehu meblāḡan kebīren; o (erkek), hesabına büyük bir meblağ ekledi. 3. nhv, أَضَافَ الْإِسْمَ/ezāfe ’l-isme; bir ismi

belirtmek için ismin başka bir isme eklenmesidir. 4. is. t. izāfe, ç. إضافات/izāfātun; Katma, ekleme, ilave etme. Ahmet Muhtar (2008, s. 1376-1377)

[<Ar. *izāfe* √z-y-f ‘misafir oldu’] *İzafe*, “Katma, ekleme, ilave etme” anlamlarıyla Türkçeye geçip istimal olmuştur. Bu yüzden *izafe* kelimesi, anlam daralmasına uğramış.

izafet إضافة/izāfe

“a. fel. esk. Görelilik.” TS (2011, s. 1238)

MLAM’de “إضافة/el-izāfetu; fel. 1. Görelilik. 2. nhv, Bir ismi tanıtmak için ismin başka bir isme eklenmesidir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1377)

[<Ar. *izāfe* √z-y-f ‘misafir oldu’] Felsefede terim olarak kullanılan *izafet* kelimesi, Arapçada ve Türkçede aynı manayla kullanılmıştır. Bundan dolayı *izafet* kelimesi, anlam daralmasına uğramıştır.

izafeten إضافة/izāfeten

“zf. esk. Bir şeye veya kimseye bağlanarak, dayanarak, ilişki kurarak, mal edilerek.” TS (2011, s. 1238)

[<Ar. *izāfe* √z-y-f ‘misafir oldu’] Türkçede zarf olarak kullanılan *izafeten*, Arapçada; “إضافة إلى ذلك/izāfeten ilā zālik, ذلك إلى ذلك/bi’l-izāfet ilā zālik” Ahmet Muhtar (2008, s. 1377) şeklinde kullanılmaktadır. Bu yüzde *izafeten* kelimesi, Türkçeleştirilmiştir.

izafi إضافي/izāfi

“sf. fel. esk. göreceli.” TS (2011, s. 1238)

→ *izafi değer* TS (2011, s. 1238)

AEL, KM ve KMT’de geçmemiştir.

MLAM: “إضافي/izāfi; izāfe’ye ism-i mensuptur, ek, ek olarak, ilave, fazladan anlamında kullanılmaktadır; اَمَلْ إِضَافِي/amelun izāfiyyun; ek bir iştir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1377)

[<Ar. *izāfiyy* √*z-y-f* + Ar. -*î* (sıfat yapan ek)] *İzafi*, sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçede anlam daralmasına uğramış ve felsefe alanında bir terim olarak kullanılmış.

izafi değer

“is. *mat.* Bağıl değer.” TS (2011, s. 1238)

[<Ar. *izāfi* + Tr. *değer*] *İzafi değer*, Türkçeleştirilmiş bir birleşik sözcüktür.

izafilik

“is. *fel.* Görelilik.” TS (2011, s. 1238)

[<Ar. *izāfi* + Tr. -*lik* (iiye)] *İzafilik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

izafiye اِضَافِيَّة/izāfiyye

“a. *fel. esk.* Görecelik.” TS (2011, s. 1238)

AEL, *KM* ve *KMT*’kayda alınmamıştır.

MLAM: “1. *izāfet*’ye müennes ism-i mensubudur: ekstra, fazladan, ek olarak anlamlarında kullanılmaktadır: اِضَافِيَّةٌ/مُخَصَّصَاتٌ/*muḥaṣṣaṣātun izāfiyyetun*; ekstra tahsisatlar. 2. *izāfet*’ye sinai mastarıdır. 3. *a. fel.* Akıl işlevlerinin dimağ işlevleriyle aynı zamanda olması ama birbirinden etkilenmemesini iddea eden bir mezheptir.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1377)

[<Ar. *izāfiyye* √*izāfe* + Ar. -*î* (sıfat yapan ek) + Ar. *ta’tenis*] Türkçede Felsefede terim olarak kullanılan *izafiye*, anlam daralmasına uğramıştır.

izafiyet اِضَافِيَّة/izāfiyyet

“a. *fel. esk.* Görelilik.” TS (2011, s. 1238)

İzafiye maddesine bkn.

[<Ar. *izāfiyye* √*izāfe* + Ar. -*î* (sıfat yapan ek) + Ar. *ta’tenis*] Yukarıdaki bilgilere göre; *izafiyet* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış ve terimleşmiş.

izah اِيْضَاح/izāḥ

“a. Açıklama: *Bu kızda izahı güç bir garabet var.* - P. Safa. **izah etmek** açıklamak, ayrıntılı bilgi vermek: ‘*Vaziyeti size açıkça ve namusluca izah ettim.*’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1238)

AEL: ms. اِيْضَاْحُ/izāḥun, اَوْضَحَهُ/avṣaḥahu; onu belirgin duruma getirdi, onu açık bir hâle kıldı, aşikâr etti, barizleştirdi, görüntülendi. اَوْضَحْتُ الشَّجَّةَ فِي الرَّأْسِ/avṣaḥtu 'ş-şecceṭu fi'r-re'si; yaradan dolayı baştaki kemik görüntülendi. اَوْضَحَ الْكَلَامَ/avṣaḥe 'l-kelāme; sözü açıkladı, izah etti. اَوْضَحَ قَوْمًا/avṣaḥe kavmen; insanları gördü. اَوْضَحَ/avṣaḥe; onun (erkek) çocukları beyaz tenli olarak dünyaya geldi. Lane (1953, s. 2946)

KM: “اَوْضَحَ/avṣaḥe; belirlendi, görüntülendi, aşikâr oldu. اَوْضَحَهُ/avṣaḥahu; o (erkek), onu belirlendirdi, görüntülendirdi, aşikâr etti.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 1403)

KMT’de geçmemektedir.

MLAM: اَوْضَحَ/avṣaḥe; açıkladı, anlattı, açıklık getirdi. يُوْضِحُ/yuvaziḥu; açıklıyor, açıklar, anlıyor, anlatır, açıklık getiriyor, getirir. اِيْضَاْحًا/izāḥan; açıklamak, anlatmak, açıklık getirmek. مُوْضِحٌ/muvaṣiḥun; açıklayan, anlatan, açıklık getiren. مُوْضَاْحٌ/muvaṣaḥun; açıklanan, anlatılan, açıklık getirilen: اَوْضَحَ وَجْهَهُ نَظْرَهُ/avṣaḥe vechete naẓarihi; kendi görüşünü açıkladı. Ahmet Muhtar (2008, s. 2454)

izāḥ’ın diğer anlamı ise; “Açıklık kazanmak, açıklığa kavuşmak: اَوْضَحَ الْأَمْرُ/avṣaḥe 'l-emru; iş, açıklık kazandı.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2454)

[<Ar. **izāḥ** √v-ḏ-h ‘ortaya çıktı, belirlendi, anlaşıldı, güzelleşti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *izah* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

izahat اِيْضَاْحَاتُ/izāḥāt

“ç. a. Açıklamalar: ‘*Buna nazaran şimdi vereceğim malumat ve izahatı anlamak daha kolay olacaktır.*’ - Atatürk. **izahat vermek** açıklamalarda bulunmak, ayrıntılı bilgi vermek: ‘*Fakat son zamanlarda bazı memurların beyanat vermeyip izahat verdikleri anlaşılmıştır.*’ - N. Hikmet. **izahatta bulunmak** izahat vermek.” TS (2011, s. 1238)

AEL, KM ve KMT’de bulunmamaktadır.

MLAM: “is. t. اِيْضَاْحٌ/izāḥ, ç. اِيْضَاْحَاتُ/izāḥāt; Açıklamalar.” Ahmet Muhtar (2008, s. 2454)

İzah maddesine bkn.

Üstte verilen bilgiler doğrultusunda *izahat*, Türkçede deyimler; *izahat* vermek ve *izahatta* bulunmak kazanarak anlam genişlemesine uğramıştır.

izahlı

“sf. Açıklamalı: ‘Bu gramofonda haftada bir izahlı müzik dinliyorduk.’ - H. Taner” TS (2011, s. 1238)

[<Ar. *izāh* + Tr. *-lı* (iiye)] *İzahlı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

izale ازالة/izāle

“a. esk. Yok etme, giderme. **izale etmek** yok etmek, gidermek: ‘Ben sende hasıl olan fikirleri izale etmek isterim.’ - M. Ş. Esendal.” TS (2011, s. 1238-1239)

→ *izaleişüyu* TS (2011, s. 1239)

AEL: “اَزَالَهُ/ezālehu ‘ani’l-mavzi ‘u; o (erkek), onu yerinden kaldırdı, uzaklaştırdı, götürdü. اَزَالَهُ عَنْ رَأْيِهِ/ezālehu ‘an re`yih; o (erkek), onu kararından caydırdı, vazgeçirdi.” Lane (1953, s. 1271)

KM: “اَزَالَهُ/ezālehu; o (erkek), onu yerinden hareketlendirip ayırdı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 581)

KMT: “اِلْاَزَالَةُ/el-izāletu; hemzenin kesriyle, bir nesneyi yerinden giderip ayırmak: اَزَلْتُهُ/ezeltuhu; onu yerinden giderip ayırdım.” Âsım Efendi (2013, s. 4542)

MLAM: “اَزَالَ/ezāle; yok etti, giderdi. يُزِيلُ/yuzīlu; yok ediyor, eder, gideriyor, giderir. اَزَلَ/ezil; yok et, gider. اِزَالَةً/izāleten; yok etmek, gidermek. مُزِيلٌ/muzīlun; yok eden, gideren. مُزَالٌ/muzālun; yok edilen, giderilen: اَزَالَ شُكُوكُهُ/ezāle şukūkehu; o (erkek), onun kuşkularını giderdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1017)

[<Ar. *izāle* √z-y-l ‘uzaklaştırdı, (bir şeyi) uzak yere götürdü’] “Yok etme, giderme” anlamlarının AEL, KM ve KMT’de bulunmamasından dolayı başka sözlüklere de bakılmıştır. Web sözlüğünde ise *izale* şu şekilde: “وَعَمَلُ السُّوءِ يُزِيلُ النَّعْمَاءَ/ve ‘amelu’s-sū’i yuzīlu’n-na ‘mā’e; kötülüklerin yapılışı, iyilikleri giderir.” (2022) geçmektedir. Buna göre *izale* sözcüğü, Arapçada kullanışı neyse Türkçede de kullanılmıştır.

izaleişüyu

“is. huk. Bir mülk üzerindeki ortaklığı giderme.” TS (2011, s. 1239)

[<Ar. *izāle* + Far. -i (tamlama) Ar. *şuyū* ‘] *İzaleişüyu*’nun her iki kelimesi de Arapça olmasına rağmen bu sözcük, Türkçenin gramerine göre alınmış ve Türkçeleştirilmiştir.

izam اعزام/i‘zām (I)

“a. esk. Bir kimseyi gönderme, yollama.” TS (2011, s. 1239)

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de geçmemiş.

[<Ar. *i‘zām* √‘-z-m ‘ciddi ve gayretli oldu, niyet etti, kesin karar verdi, azimli oldu, emretti, birisine yemin etti’] Yukarıda adı geçen dört sözlükte de geçmediği için başka kaynaklar da taranmıştır. Başka kaynaklar tarandığında *izam* sözcüğü, hiçbir yerde bulunmadığı görülmektedir. Buna göre; *izam*, Arapça bir kökten oluşmuş ve *if‘āl* veznine göre yapılmıştır.

izam اعزام/i‘zām (II)

“a. esk. Olduğundan büyük gösterme, büyütme, abartma. **izam etmek** büyütmek, abartmak.” TS (2011, s. 1239)

AEL, *KM*, *KMT* ve *MLAM*’de bulunmamaktadır.

İzam maddesine bkn.

izan اذعان/iz‘ān

“a. esk. Anlayış, anlama yeteneği. **izanı yok** anlayışsız, kavrama yeteneği zayıf.” TS (2011, s. 1239)

AEL: ms. اذعان/iz‘ānun, اذعن له/ez‘ane lehu; o (erkek), baskı olmadan, zorlamadan ona (erkeğe) itaat etti, ona seri bir şekilde itaat etti, ona mütevazi oldu, alçak gönüllülükle davrandı, onun (dedikleri veya emirlerine) uydu. اذعن لي بحقي/ez‘ane lī bi-ḥaḳī; o (erkek), bana onun benim hakkım olduğunu ikrar etti, itiraf etti, açıkça söyledi. Bazıları ise اذعان/iz‘ānun(in) algı ve kavrayış anlamlarıyla kullanmış fakat dil bilimcilere göre bu manaların Arap dilinde esası yoktur. Lane (1953, s. 966)

KM: اذعن له/ez‘ane lehu; o (erkek), ona başını eğdi, aceleyle (düşünmeden) ona itaat etti, onun sözünü dinledi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 470)

KMT: “الإِذْعَانُ/el-iz-‘ānu; ikrām vezninde, 1. Baş eğmek: أَدْعَنَ/ez-‘ane lehu; ona başını eğdi. 2. İkrar eylemek: أَدْعَنَ بِحَقِّهِ/ez-‘ane bi-ḥaḳihi; onun hakkı olduğunu, ikrar eyledi. 3. Aceleyle itaat eylemek: أَدْعَنَ الرَّجُلُ/ez-‘ane ‘r-reculu; adam aceleyle itaat eyledi. 4. Söz dinlemek: أَدْعَنَ لَهُ/ez-‘ane lehu; onun sözünü dinledi.” Âsım Efendi (2013, s. 5361)

MLAM: أَدْعَنَ/ez-‘ane; boyun eğdi, itaat etti, ikrar etti. يَذْعَنُ/yz-‘in; boyun eğiyor, eğer, itaat ediyor, eder, ikrar ediyor, eder. إِذْعَانًا/iz-‘ānen; boyun eğmek, itaat etmek, ikrar etmek. مُذْعِنٌ/muz-‘inun; boyun eğen, itaat eden, ikrar eden. مُذْعِنٌ إِلَيْهِ/muz-‘anun ileyhi; itaat edilen, ikrar edilen: أَدْعَنَ لِأَوَامِرِ أَبِيهِ/ez-‘ane li-evāmiri ebīhi; o (erkek), babasının emirlerine itaat etti. Ahmet Muhtar (2008, s. 811)

[<Ar. iz-‘ān √ z-‘n ‘itaat etti, boyun eğdi’] *İzan* kelimesinin “Anlayış, anlama yeteneği” anlamlarının kesin bir şekilde Arapçada olup olmadığına karar vermek için başka kaynaklar da taranmıştır. Dijital sözlüklerde de bu “Anlayış, anlama yeteneği” anlamları bulunmamıştır. Buna göre; *izan*, Türkçeye geçip farklı anlamlar benimseyerek Türkçeleşmiştir. *İzanı yok* ise Türkçeleştirilmiştir.

izanlı

“sf. Anlayışlı, düşünceli.” TS (2011, s. 1239)

[<Ar. iz-‘ān + Tr. -lı (iiye)] *İzanlı*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

izansız

“sf. Anlayışsız, düşüncesiz.” TS (2011, s. 1239)

[<Ar. iz-‘ān + Tr. -sız (iiye)] *İzansız*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

izansızca

“sf. 1. sıfat İzansıza yakışan: ‘Pek çocukça hareketlerde bulunuyor, izansızca sözler sarf ediyordu.’ - R. H. Karay. 2. zf. Anlayışsız bir biçimde.” TS (2011, s. 1239)

[<Ar. iz-‘ān + Tr. -sız (iiye) + Tr. -ca (iiye)] *İzansızca*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

izansızlık

“is. Anlayışsızlık, düşüncesizlik: ‘Gerçi ona da evin çocuğu, demişlerdi ama saygısızlığın, izansızlığın bu derecesi olur mu?’ - R. N.Güntekin.” TS (2011, s. 1239)

[<Ar. **iz** ‘ān + Tr. -sız (üye) + Tr. -lık (üye)] *İzansızlık*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

izaz اعزاز/i’zāz

“a. esk. Ağır lama. **izaz etmek** ağırlamak.” TS (2011, s. 1239)

→ **izazuikram** TS(2011, s. 1239)

AEL: أَعَزَّتْ بِمَا أَصِيبَتْ بِهِ /u’ziz ‘aleyye bi-mā uşibte bihi; sana olanlardan dolayı çok üzüldüm. أَعَزَّهُ /e’zzehu; o (erkek), onu yükseltti, yüceltti, güçsüzlüğünden sonra güçlendirdi. أَعَزَّهُ /e’zzehu; o (erkek), onu sevdi. أَعَزَّتِ النَّاقَةُ /e’azzetu ‘n-nāḳatu; dişi devenin memeleri küçülmüş. أَعَزَّتِ الشَّاةُ /e’azzeti ‘ş-şātu; koyunun gebeliği belirip memeleri büyümüş. أَعَزَّتِ الْبَقَرَةُ /e’azze ‘l-baḳaretu; ineğin doğurması güç olmuş. Lane (1953, s. 2031)

KM: أَعَزَّتْ اللَّهُ تَعَالَى /e’azzehu ‘llāhu ta’alā; Allah, onu aziz kılsın. أَعَزُّتُ بِمَا أَصَابَكَ /u’ziztu bi-mā eṣābeke; sana olanlardan dolayı çok üzüldüm, senin için çok üzüldüm. أَعَزَّتِ النَّاقَةُ /e’azzetu ‘n-nāḳatu; dişi devenin memeleri küçülmüş. أَعَزَّ الرَّجُلُ /e’azze ‘r-raculu; adam toprağı sert olan yere uğramış. أَعَزَّ فُلَانًا /e’azze fulānen; adamı sevdi. أَعَزَّتِ الشَّاةُ /e’azzeti ‘ş-şātu; koyunun gebeliği belirip memeleri büyümüş. أَعَزَّتِ الْبَقَرَةُ /e’azze ‘l-baḳaretu; ineğin doğurması güç olmuş. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 867)

KMT: أَعَزَّ /el-i’zāzu; hemzenin kesriyle, 1. Bir adamı aziz kılmak: أَعَزَّهُ اللَّهُ تَعَالَى /e’azzehu ‘llāhu ta’alā; Allah onu aziz kılsın. 2. Bir nesne, bir adama pek büyük ve şedit gelmek: أَعَزُّتُ بِمَا أَصَابَكَ /u’ziztu bi-mā eṣābeke; sana olan, bana pek büyük ve şedit gelmiş. 3. Dişi deve dar memeli olmak: أَعَزَّتِ النَّاقَةُ /e’azzetu ‘n-nāḳatu; dişi deve dar memeli olmuş. 4. Toprağı pek ve şedit olan yere uğramak: أَعَزَّ الرَّجُلُ /e’azze ‘r-raculu; adam toprağı pek ve şedit olan yere uğramış. 5. Bir adamla muhabbet eylemek: أَعَزَّ فُلَانًا /e’azze fulānen; adamla muhabbet eyledi. 6. Koyun kısmının gebeliği belirip memeleri büyümek: أَعَزَّتِ الشَّاةُ /e’azzeti ‘ş-şātu; koyun kısmının gebeliği belirip memeleri büyümüş. 7. hayvanın doğurması güç olmak: أَعَزَّتِ الْبَقَرَةُ /e’azze ‘l-baḳaratu; ineğin doğurması güç olmuş. Âsım Efendi (2013, s. 2503)

MLAM: أَعَزَّ /e’azze; -i güçlendirdi, yükseltti, sevdirdi. يُعِزُّ /yu’izzu; -i güçlendiriyor, güçlendirir, yükseltiyor, yükselttir, sevdiliyor, sevdilir. أَعَزُّ /e’ziz ve أَعِزُّ /e’izze; -i güçlendir, yükselt, sevdir. إِعْزَا /i’zāzen; -i güçlendirmek, yükseltmek, sevdirmek.

مُعَزَّ /mu‘izzun; -i güçlendiren, yükselten, sevdiren. مُعَزَّ /mu‘azzun; -i güçlendirilen, yükseltilen, sevdiren: اَعَزَّنَا اللهُ بِاِسْلَامٍ /e‘zzenā‘llāhu bi‘l-islāmi; Allah, bizi İslamla yükseltti, güçlendirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1492)

[<Ar. *i‘zāz* √‘-z-z ‘(tartışmalarda karşı tarafa delil vererek) mağlup oldu, güçlü ve kuvvetli oldu, saygın oldu, nadir oldu, az oldu, ağır geldi, güç geldi’] Arapçada *izaz*’ın anlamları “Güçlendirmek, yükseltmek, sevdirmek, aziz kılmak üzülmek”şeklindeyken; Türkçede “Ağırlama” anlamı mevcuttur. Buna göre Bundan dolayı *izaz* sözcüğün anlamı başkalaşmıştır. *İzaz etmek* ise Türkçeleştirilmiştir.

izazuikram

“is. esk. Saygı gösterme ve ağırlama” TS (2011, s. 1239)

[<Ar. *i‘zāz* + Ar. *ikrām*] *İzazuikram*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

izdiham اِزْدِحَام/izdiḥām

“a. Aşırı kalabalık, yığılma: ‘Tıbbiyeli uzaklaşır fakat o izdiham içinde kızın teyzesi kaybolur.’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1239)

AEL: “الْغُرَمَاءُ اِزْدَحَمَ /izdaḥame‘l-ğuremā‘u; alacaklılar, kalabalık edip sıkıştı. اِزْدَحَمَتِ الْأَمْوَاجُ /izdaḥameti‘l-emvācu; dalgalar birbirine çarptı, hızla vurdu.” Lane (1953, s. 1221)

KM: “اِزْدَحَمَ الْقَوْمُ وَتَزَاخَمُوا /izdaḥame‘l-ḳavmu ve tezāḥemū; halk kalabalık edip sıkıştı.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 555)

KMT: “اِزْدَحَمَ الْقَوْمُ وَتَزَاخَمُوا /el-izdiḥāmu; ifti‘āl vezninde, ve اِزْدَحَمَ الْقَوْمُ وَتَزَاخَمُوا /et-tezāḥumu; tefā‘ul vezninde, halk kalabalık edip sıkışmak: اِزْدَحَمَ الْقَوْمُ وَتَزَاخَمُوا /izdaḥame‘l-ḳavmu ve tezāḥemū; halk kalabalık edip sıkıştı.” Âsım Efendi (2013, s. 5012)

MLAM: “اِزْدَحَمَ /izdaḥame; kalabalık oluşturdu, itişip sıkıştırdı. يَزْدَحِمُ /yezdaḥimu; kalabalık oluşturuyor, oluşturur, itişip sıkıştırıyor, sıkıştırır. اِزْدَحَمًا /izdiḥāmen; kalabalık oluşturmak, itişip sıkıştırmak. مُزْدَحِمٌ /muzdaḥimun; kalabalık oluşturan, itişip sıkıştıran. مُزْدَحِمٌ /muzdaḥamun bihi; kalabalık oluşturulan, itişip sıkıştırılan: يَزْدَحِمُ النَّاسُ بِالْأَسْوَاقِ /yezdaḥimu‘n-nāsu bi‘l-esvāḳi; insanlar, çarşıda kalabalık oluşturur.” Ahmet Muhtar (2008, s. 977)

izdiḥām'ın diğer anlamları ise; **1.** Dalgalar vb. birbirine çarpmak, vurmak: اَزْدَحَمَتِ/izdaḥameti 'l-emvācu; dalgalar birbirine çarptı. **2.** Çok kalabalık olmak, dolup taşmak: اَزْدَحَمَتِ الطُّرُقُ بِالْمَارَةِ/izdaḥameti 't-turuku bi 'l-mārerriti; yollar, yoldan geçenlerle dolup taşı. **3.** Çok düşünmek: اَزْدَحَمَتِ الْأَفْكَارُ فِي ذَهْنِهِ/izdaḥameti 'l-efkāru fī zihnihi; bu cümle kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde şu şekilde olur: “Akıllı, düşüncelerle dolup taşı.” ama anlamı anlamına çevrildiğinde “Çok düşündü.” şeklinde olur. Ahmet Muhtar (2008, s. 977)

[<Ar. *izdiḥām* √z-h-m ‘itti, itişti, kalabalıklaştı’] Yukarıda verilen bilgilere göre; izdiham kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış.

izdivaç اَزْدِوَاچ/izdivāc

“a. esk. Evlenme: ‘Ölümün bu izdivaçtan bin kat hayırlı olduğunu söylüyordu.’ - R. N. Güntekin. **izdivaç etmek** evlenmek.” TS (2011, s. 1239)

AEL: “a. esk. Evlenme: اَزْدِوَاچ/tezāvece 'l-kavmu ve اَزْدَوُجُو/izdevecū; kavim birbirinden kız alıp birbirine kız verdi. اَزْدَوُجُو/izdevece; vezinde veya seca'ta birbirine benzeyan anlatım söyledi.” Lane (1953, s. 1266)

KM, KMT'de geçmemektedir.

MLAM: “a. esk. Evlenme: اَزْدَوُجُو/izdevece; çift oldu, iki oldu. اَزْدَوُجُو/yezdevicu; çift oluyor, olur, iki oluyor, olur. اَزْدِوَاچ/izdivācen; çift olmak, iki olmak. اَزْدَوُجُو/muzdevicun; çift olan, iki olan: اَزْدَوُجُو/izdevece 'ş-şey'u; (bu) şey iki oldu, çift oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1005)

izdivāc'ın diğer anlamları ise; “**1.** Birbirinden kız alıp birbirine kız vermek: اَزْدَوُجُو/izdevece 'l-kavmu; kavim, birbirinden kız alıp birbirine kız verdi. **2.** bel. Vezinde veya seca'ta birbirine benzeyan anlatım.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1005)

[<Ar. *izdivāc* √-v-d ‘çift oldu, iki oldu’] İzdivaç kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

izhar اِظْهَار/izhār

“a. esk. Belirtme, gösterme, açığa vurma. **izhar etmek** açığa vurmak, belirtmek, göstermek: ‘Ayrılırken tekrar görüşmek arzusunu kuvvetle izhar ettiler.’ - P. Safa.” TS (2011, s. 1239)

AEL: أَظْهَرَ/ezherehu; o (erkek), onu belli etti, aşikâr etti, açık hâle getirdi, sergiledi, teşhir etti. أَظْهَرْتُ بِفُلَانٍ/ezhertuhu bi-fulānin; adamı yükselttim, yücelttim. أَظْهَرَ اللَّهُ/ezherehu'llāhu 'alā 'aduvvihi; Allah, ona (erkeğe) düşmanının karşısında yardım etti, zafer verdi. أَظْهَرَنِي اللَّهُ عَلَى مَا سُرِقَ مِنِّي/ezherenī'llāhu 'alā mā suriķe minnī; Allah, benden çalınanı gösterdi. أَظْهَرْتُ عَلَى الْقُرْآنِ/ezhertu 'alā'l-kurāni; Kur'an'ı ezberden okudum. أَظْهَرَ هَا/ezherehā; o (erkek), onunla (şey) ilgilenmedi, ona sırtını çevirdi. أَظْهَرَ/ezhere; o (erkek), öğle zamanına girdi, öğle vaktinde gezdi. Lane (1953, s. 1927)

KM: أَظْهَرَ حَاجَتِي/ezhere hācetī; o (erkek), istediğim şeye sırtını çevirdi, istediğim şeyi ihmal etti. أَظْهَرْتُهُ/ezhertuhu; onu aşikâr ettim. أَظْهَرَ الْقَوْمَ/ezhere'l-kavmu; halk, öğle zamanına girdi, öğle vaktinde gezdiler veya öğle vaktinde bir semte gittiler. أَظْهَرْتُ عَلَى الْقُرْآنِ/ezheretu 'alā'l-kurāni; Kur'an'ı ezberden okudum. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 828-829)

KMT: الإِظْهَارُ/el-izhāru; hemzenin kesriyle, 1. تَظْهِيرٌ/tazhīrun eş anlamlıdır, أَظْهَرَ حَاجَتِي/ezhere hācetī; istediğimi ihmal etti. 2. Bir nesneyi aşikâr kılmak: أَظْهَرَ الشَّيْءَ/ezhere's-şey'e; şeyi aşikâr kıldı. 3. ظْهِيرٌ/zehīretun; öğle zamanına girmek: أَظْهَرَ الْقَوْمَ/ezhere'l-kavmu; halk, öğle zamanına girdi. 4. ظْهِيرٌ/zehīretun; öğle vaktinde gezmek veya bir semte gitmek: أَظْهَرَ الْقَوْمَ/ezhere'l-kavmu; öğle vaktinde gezdiler veya bir semte gittiler. 5. Ezberden okumak: أَظْهَرْتُ عَلَى الْقُرْآنِ/ezheretu 'alā'l-kurāni; Kur'an'ı ezberden okudu. Âsım Efendi (2013, s. 2153)

MLAM: “أَظْهَرَ/ezhere; açığa vurdu, belirtti, gösterdi. يُظْهِرُ/yuẓhiru; açığa vuruyor, vurur, belirtiyor, belirtir, gösteriyor, gösterir. إِظْهَارًا/izhāren; açığa vurma, belirtmek, göstermek. مُظْهِرٌ/muẓhirun; açığa vuran, belirten, gösteren. مُظْهَرٌ/muẓharun; açığa vurulan, belirtilen, gösterilen: أَظْهَرْتُ ذَكَاءَ خَارِقًا/ezheret zekān hāriķan; o (kadın), keskin bir zekayı gösterdi.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1442)

izhār'ın diğer anlamları; 1. ظْهِيرٌ/zehīretun; öğle zamanına girmek, ya da öğle zamanında yürümek: أَظْهَرَ الْقَوْمَ/ezhere'l-kavmu; kavim, öğle vaktine girdi, öğle vaktinde yürüdüler. 2. Kur'an'ı yüksek sesle okumak: أَظْهَرَ الْقُرْآنَ/ezhere'l-kurāne; o (erkek), Kur'an'ı yüksek sesle okudu. 3. Bildirmek, söylemek: أَظْهَرَ صَدِيقَهُ عَلَى السِّرِّ/ezhere şadīķahu 'alā's-sirri; o (erkek), sırrı arkadaşına söyledi. 4. Birine karşı yardım etmek, zafer vermek: أَظْهَرَ عَلَى عَدُوِّهِ/ezhere 'alā 'adivihī; o (erkek), ona düşmanının (erkeğin) karşısında yardım etti. 5. Sırt (veya sırtını) çevirmek, önemsememek: أَظْهَرَ حَاجَتِي/ezhere hācetī; o (erkek), isteğime sırtını çevirdi. Ahmet Muhtar (2008, s. 1442)

[<Ar. *izhār* √z-h-r ‘ortaya çıktı, göründü, üstün geldi, galip geldi, yayıldı, çoğaldı, (-in) üstün çıktı, (-de) ortaya çıktı’] Üstte tespit edilenlere göre; *izhar*, Arapçadan Türkçeye geçip “Açığa vurma, belirtme, gösterme” anlamını muhafaza etmiştir. Buna göre *izhar*, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

izin/إذن/izn

a. 1. Bir şey yapmak için verilen veya alınan özgürlük, müsaade, ruhsat, icazet, mezuniyet: “*Ben dahi başka bir diyara gitmek için izin talep ederim.*” - A. Kabaklı. 2. Bir kimseye çalıştığı yerde verilen tatil: *Yıllık izni kullanıyor.* **izin almak** bir şey yapmak için onay sağlamak: “*Biz izin almadan çıkamazdık.*” - A. Kutlu. **izin çıkmak** bir şey yapmada serbest bırakılmak. **izin istemek** bir şeyi gerçekleştirmek amacı ile onay almaya kalkmak: “*Annemden Hasan’la beraber Yeşilköy’e gitmek için izin istedim.*” - H. E. Adıvar. **izin koparmak** güçlükle izin almak: “*Kendisi belediyeden birkaç gün izin kopararak onları ziyaret edecekti.*” - R. N. Güntekin. **izin vermek 1)** birini bir şey yapmada serbest bırakmak: “*Yenisi dikilinceye kadar sivil elbise ile dolaşmasına izin verdi.*” - E. Bener. **2)** işine son vermek, hizmetinden çıkarmak; **3)** birine bir iş yapması için müsaade etmek: “*Ceberut Hanım, hiçbir şeye izin vermiyordu ki!*” - A. İlhan. **izne çıkmak** (veya **ayrılmak**) bir iş yerinde üst makamların onayıyla belli bir süre için görevinden ayrılmak. **izininizle** “izininiz olursa, müsaade ederseniz” anlamlarında kullanılan bir söz. TS (2011, s. 1239)

→ *izinname, arama izni, çalışma izni, doğum izni, oturma izni, süt izni* TS (2011, s. 1239)

AEL: “أَذِنَ/ezine; o (erkek), onu dikkatlice dinledi, ona kulak astı, ona izin verdi. وَأَذِنْتُ لِرَبِّهَا/ve ezinet li’rrebihā; ve o, onun Rabını dinledi. أَذِنَ لِلَّهِ/ezine li-llehvi; o (erkek), onu (erkeği) dinleyip eğlenmesine izin verdi. أَذِنَ لِزَائِحَةِ الطَّعَامِ/ezine li-rā’ihati’t-ṭa’āmi; o (erkek), yemeğin kokusunu algıladı.” Lane (1953, s. 41)

KM: “أَذِنَ بِالشَّيْءِ/ezine bi’ş-şey’i iznen; o (erkek), (bu) şeyi öyle iyi bildi ki. أَذِنَ لَهُ فِي الشَّيْءِ/ezine lehu fi’ş-şey’i; o (erkek), bu şeyde ona izin verdi.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 39)

KMT: “أَذِنَ بِالشَّيْءِ/el-iznu; hemzenin kesriyle, bilmek: أَذِنَ بِالشَّيْءِ/ezine bi’ş-şey’i iznen; (bu) şeyi öyle iyi bildi ki.” Âsım Efendi (2013, s. 5270)

“أَذِنَ/ezine lehu ft’ş-şey’i; bu şeyde ona izin verdi. Bunun ismi ise, إِذْنٌ/iznun izin ve icazet anlamındadır.” Âsım Efendi (2013, s. 5270)

MLAM: “أَذِنَ/ezine li; izin verdi, müsaade etti. يَأْذِنُ/ye’zenu; izin veriyor, verir, müsaade ediyor, eder. إِذْنًا/iznen; izin vermek, müsaade etmek. أَذِنَ/āzinun; izin veren, müsaade eden. مَأْذُونٌ/me’zūnun lehu; ona izin verilmiş, yapılmasına verilen izin: أَذِنَ لَهُ أَذِنَ لَهُ/ezine lehu ft’d-duhūli; o (erkek), onun girmesine izin verdi, müsaade etti.” Ahmet Muhtar (2008, s. 77)

izn’in başka anlamları; 1. Duyup itaat etmek: وَإِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ/ve izā’s-semā’u’nşaḳat ve’uẓinet li-rebbihā ve ḥuḳḳet; gök, yarıldığında ve onun Rabbinin sözünü duyup itaat ettiği zaman. 2. t. izn, ç. أَذُونٌ/uzūnun, ç. ç. أَذُونَاتٌ/uzūnātun; Bir şey yapmak için verilen veya alınan özgürlük, müsaade, ruhsat, icazet: حَصَلَ عَلَى إِذْنٍ بِالْخُرُوجِ/ḥaṣale ‘alā izn bi’l-ḥurūci min ‘amelihi; o (erkek), işten çıkmak için izin aldı. 3. is. İrade, isteme, istek: سَأَتِيكَ غَدًا بِإِذْنِ اللَّهِ/se-ātīke gaden bi-’izni’llāh; Allah’ın iradesiyle, yarın sana geleceğim. Ahmet Muhtar (2008, s. 77-79)

[<Ar. *izn* √i-z-n ‘izin verdi, müsaade etti, duyup itaat etti’] Yukarıdaki bilgilere göre; *izin* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramış. Ancak Türkçede yeni deyimler; Fakat *izin almak*, *izin çıkmak*, *izin istemek*, *izin koparmak*, *izin vermek*, *izne çıkmak* (veya *ayrılmak*), *izininizle kazanmıştır*.

izinli

sf. 1. İzin alarak belli bir süre için bir yerden ayrılmış, mezun. 2. Yetkilendirilmiş. 3. İzin alınan: “Bu gece beş, on para çıkarırsan izinli gecemde papaz uçururuz.” - K. Tahir. 4. İzin verilmiş: “Ölebilseydim, ölmeye izinli olsaydım, boynumda bir ip, ayaklarımı yerden kesmek şekliyle ve en korkunç iradeyle ölmeye kadar gidebilirdim.” - N. F. Kısakürek. **izinli çıkmak** izin alarak belli bir süre için bir yerden ayrılmak: “İlk bakışta bana izinli çıkmış bir hasta bakıcı gibi göründü.” - R. N. Güntekin. **izinli saymak** 1. izin vermek. 2. mec. bir işi ayrı tutmak. TS (2011, s. 1240)

[<Ar. *izn* + Tr. -li (iiye)] *İzinli*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

izinlilik

“is. İzinli olma durumu.” TS (2011, s. 1240)

[<Ar. *izn* + Tr. *-li* (iye) + Tr. *-lik* (iye)] *İzinlilik*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

izinname

“a. esk. 1. Bırakma veya çıkarma kâğıdı. 2. Bir nikâhın kısılması için kadı tarafından verilen izin kâğıdı: ‘Bir izinname çıkacak, iki imam beş on mecdiye alıp nikâh kıyacaktı.’ - A. Gündüz.” TS (2011, s. 1240)

[<Ar. *izn* + Far. *nāme*] *İzinname* birleşik kelimesi, Arapça ve Farsçadan olup Türkçeleştirilmiştir.

izinsiz

sf. 1. Ceza olarak hafta sonu veya tatil günü çıkmasına izin verilmeyen (asker veya yatılı öğrenci): “Hemen her cumartesi, ya izinsiz kalıyorsun ya arkadaş toplantısına gidiyorsun.” - E. Bener. 2. is. Bu cezanın adı: “Ben izinsizden daha az korkardım çünkü onun karşılığı sekiz aferindir.” - F. R. Atay. 3. zf. İzin almadan: *İzinsiz dışarı çıkılmaz.* TS (2011, s. 1240)

[<Ar. *izn* + Tr. *-siz* (iye)] *İzinsiz*, Türkçeleştirilmiş bir kelimedir.

izinsizlik

“is. İzinsiz olma durumu.” TS(2011, s. 1240)

[<Ar. *izn* + Tr. *-siz* (iye) + Tr. *-lik* (iye)] *İzinsizlik*, Türkçeleştirilmiş bir sözcüktür.

izmihlal اضمحلال/izmihlāl

“a. esk. Yıkılma, çökme: ‘Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal.’ - M. A. Ersoy.” TS (2011, s. 1241)

AEL: “اضْمَحَلَّ السَّحَابُ/ıdmaḥlle’s-seḥābu; havadan bulut sıyrılıp açıldı. اِضْمَحَلَّ الْحَبْلُ/ıdmaḥlle’l-ḥablu; ip çözüldü. اِضْمَحَلَّ الشَّيْءُ/ıdmaḥalle’ş-şey’u; (bu) şey yok oldu.” Lane (1953, s. 1772)

KM: “اضْمَحَلَّ السَّحَابُ/ıdmaḥlle’s-seḥābu; havadan bulut sıyrılıp açıldı. اِضْمَحَلَّ الْحَبْلُ/ıdmaḥlle’l-ḥablu; ip çözüldü.” el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 782)

KMT: *إِضْمَحَلَّ*/el-iḍmiḥlāl; iḳṣiā‘r vezninde, 1. Bir nesne zail olmak: *إِضْمَحَلَّ الشَّيْءُ*/iḍmaḥalle’ş-şey’u; bu şey zail oldu. Bunda mim’in *إِضْمَحَلَّ*/iḍmaḥalle öne alınmasıyla ya da nūn’la *إِضْمَحَنَ*/iḍmaḥanne de kullanılır. 2. Çözölmek anlamıyla kullanılmaktadır: *إِضْمَحَلَّ الْخَبْلُ*/iḍmaḥlle’l-ḥablu; ip çözüldü. 3. Havadan bulut sıyrılıp açılmak: *إِضْمَحَلَّ السَّحَابُ*/iḍmaḥlle’s-seḥābu; havadan bulut sıyrılıp açıldı. Âsım Efendi (2013, s. 4603)

MLAM: “*إِضْمَحَلَّ*/iḍmaḥelle; yok oldu, zail oldu. *يُضْمَحِلُّ*/yazmaḥilu; yok oluyor, olur, zail oluyor, olur. *إِضْمَحِلَّ*/iḍmaḥlil ve *إِضْمَحِلَّ*/iḍmaḥille; yok ol, zail ol. *إِضْمِحْلَالًا*/iḍmiḥlāl; yok olmak, zail olmak. *مُضْمَحِلُّ*/muḍmaḥillun; yok olan, zail olan: *إِضْمَحَلَّ نَفُوذُهُ*/iḍmaḥelle nufūzuḥu; onun (erkeğin) kuvveti ve güçlülüğü yok oldu.” Ahmet Muhtar (2008, s. 1368)

iḍmiḥlāl’ın diğer anlamları; “1. Yıkılmak, çökmek: *الْحَضَارَاتُ الْمُضْمَحِلَّةُ*/el-ḥazārātu’l-muḍmaḥilletu; çöken uygarlıklar. 2. Güçsüzleşmek. 3. Bulut sıyrılıp açılmak: *إِضْمَحَلَّ السَّحَابُ*/iḍmaḥlle’s-seḥābu; havadan bulut sıyrılıp açıldı.” Ahmet Muhtar(2008, s. 1368)

[<Ar. *iḍmiḥlāl* √ḏ-m-ḥ-l ‘yok oldu, zail oldu, yıkıldı, çöktü, güçsüzleşti’] *İzmihlal* sözcüğünün anlamları, yukarıda tespit edildiği gibi; Arapçada daha geniş olmakla birlikte Türkçeye geçince anlam daralmasına uğramıştır.

izzet عَزَّت / izzet

“a. esk. Büyüklük, yücelik, ululuk.” TS (2011, s. 1241)

→*izzetinefis, izzetüikbal, izzetüikram, nefis izzeti* TS(2011, s. 1241)

AEL: ms. *عَزَّ*/‘izzu, *عَزَّتْ*/‘izzetu; ve *عَزَّازَتْ*/‘azāzetu, *عَزَّ*/‘azze; o, güçlü ve kuvvetli oldu. ms. *تَعَزَّرَ*/ta‘azzeze’den olan *عَزَّ*/‘azze; o (erkek), (onunla) güçlendi. *عَزَّ*/‘azze; rütbe, makam veya bir durumda yükselmiş. Tanınmış, muhterem, yüce olmuş. *عَزَّزْتُ عَلَيْهِ*/‘azeztu ‘aleyhi; ona (o bana yaptığından daha çok) cömertlik ettim. *عَزَّ*/‘azze; o (erkek), boyun eğmedi, direndi. *عَزَّ الشَّيْءُ*/‘azze ‘ş-şey’u; (bu) şeyin bulunması çok zor oldu. *عَزَّهُ عَلَيَّ أَنْ تَفْعَلَ*/‘azze ‘aleyye en taf‘ale kezā; böyle yapman gücüne gitti, beni gücendirdin. *عَزَّهُ فِي*/‘azze ‘l-ḥiṭābi; o (erkek), tartışmada onu yendi. *عَزَّتِ الْفَرْحَةُ*/‘azze’l-ḥarḥetu; çıban aktı. *عَزَّ الْمَاءُ*/‘azze’l-mā’u; su aktı, döküldü. Lane (1953, s. 2031)

KM: العِزُّ/el- 'izzu, العِزَّة/el- 'izzetu; 'ayın'ın kesriyle, ve العِزَّازَةُ/el- 'azāzetu; 'ayın'ın fethiyle, عَزَّ الرَّجُلُ /'azze 'r-raculu; adam yüksek makama çıktı. عَزَّ فُلَانٌ /'azze fulānun; adam zelil iken güçlü ve kudretli olmuş. عَزَّ الشَّيْءُ /'azze 'ş-şey'u; (bu) şey nadir oldu. عَزَّ عَليَّ أَنْ تَفْعَلَ /'azze 'l-mā'u; su aktı, döküldü. عَزَّتِ الْقَرْحَةُ /'azze 'l-ḡarḡetu; çıban aktı. عَزَزْتُ عَلَيْهِ /'azze 'aleyye en taf'ale kezā; böyle yapman gücüne gitti, beni gücendirdin. عَزَّأُ /'azeztu 'aleyhi 'azzen; ona öyle cömertlik ettim ki bana yaptığından daha çok yaptım. عَزَّهُ عَزًّا /'azze 'azzen; o (erkek), ona galip geldi. el-Fîrûzâbâdî (2009, s. 867)

KMT: العِزُّ/el- 'izzu, العِزَّة/el- 'izzetu; 'ayın'ın kesriyle, ve العِزَّازَةُ/el- 'azāzetu; 'ayın'ın fethiyle, 1. ikinci bapıtan, Bir adam; aziz, şerif ve yüksek makamlı olmak: عَزَّ الرَّجُلُ /'azze 'r-raculu; adam; aziz, şerif ve yüksek makamlı oldu. 2. Bir kimse zelil iken kavi ve kudretli olmak: عَزَّ فُلَانٌ /'azze fulānun; fulan zelil iken kavi ve kudretli olmuş. 3. Bir nesnenin bulunmaz derecesinde nadir olmak anlamında müstameldir: عَزَّ الشَّيْءُ /'azze 'ş-şey'u; (bu) şey nadir oldu. 4. Su ve sair nesneleri akmak, sıvıya dönüşmek, dökülmek: عَزَّ الْمَاءُ /'azze 'l-mā'u; su aktı, döküldü. عَزَّتِ الْقَرْحَةُ /'azze 'l-ḡarḡetu; çıban aktı. 5. ikinci ve dördüncü bapıtan, Bir nesne, bir adamın ziyadesiyle gücüne gelmek anlamında kullanılmaktadır: عَزَّ عَليَّ أَنْ تَفْعَلَ كَذَا /'azze 'aleyye en taf'ale kezā; böyle yapman gücüne gitti. 6. ikinci bapıtan, Cömertlik anlamında gayra zait ve üstün gelmek: عَزَزْتُ عَلَيْهِ /'azeztu 'aleyhi 'azzen; ona öyle cömertlik ettim ki, onun bana yaptığından daha çok ona eyledim. 7. birinci bapıtan, Hasımına galip olmak: عَزَّهُ عَزًّا /'azze 'azzen; ona galip geldi. Âsım Efendi (2013, s. 2502)

MLAM: عَزَّ /'azze; güçlendi, değer kazandı, yüceldi. يَعْزُّ/ya 'izzu; güçleniyor, güçlenir, değer kazanıyor, kazanır, yüceleniyor, yücelenir. عَزَزُ /i 'ziz ve عَزَّ /'izze; güçlendir, değer kazandır, yücelt. عَزَّا /'izzen, عِزَّازَةٌ /'azāzetu ve عِزَّة /'izzeten; güçlenmek, değer kazanmak, yücelmek. عَزِيزٌ /'azīzun; güçlü olan, değerli olan, yüce olan. مَعْزُورٌ /ma 'zūzun 'aleyhi; güçlü olunan, değerli olunan, yüce olunan. Ahmet Muhtar (2008, s. 1492)

'izzet'in diğer anlamları ise; "1. Nadir olmak: عَزَّ الطَّعَامُ /'azze 't-ṭa 'āmu; yemek nadir oldu. 2. Zor gelmek, işin üstesinden gelmemek: يَعْزُّ عَلَيْنَا أَنْ نَفَارِقَهُمْ /ya 'ā men ya 'izzu 'aleynā en nufāriḡahum; Ey! onların ayrılıkları bize zor gelir." Ahmet Muhtar (2008, s. 1492)

[<Ar. *izzet* √^z-z-z ‘(tartışmalarda karşı tarafa delil vererek) mağlup oldu, güçlü ve kuvvetli oldu, saygın oldu, nadir oldu, az oldu, ağır geldi, güç geldi’] Yukarıdaki bilgilere göre; *izzet* kelimesi, Arapçadan Türkçeye geçtiğinde anlam daralmasına uğramıştır.

izzetinefis

a. 1. Öz saygı: “*İzzetinefsime yediğim bu şamardan sersemledim.*” - A. Gündüz.
2. Kişinin kendine verdiği değer: “*Kadın bir izzetinefis coşmasına benzeyen öfke ile gözlerini açtı.*” - P. Safa. **izzetinefsine dokunmak** 1) onuruna dokunmak; 2) gücüne gitmek: “*Terk edilmiş hâli izzetinefsine dokunuyor fakat onu hiç yadırgamıyorum.*” - A. Ş. Hisar. **izzetinefsine yedirmemek** onursuz kalmayı kabul edememek, düşkünlüğü veya zavalılığı reddetmek: “*Otele gidip de aptalcasına beklemeyi, yürek çarpıntılarıyla kapıyı gözetlemeyi izzetinefsime yediremiyorum.*” - R. H. Karay. TS (2011, s. 1242)

[<Ar. *izzet* ‘nadir olmak, zor gelmek, güçlenmek, değer kazanmak, yücelmek’ + Far. -i (tamlama) + Ar. *nefis*] Bu birleşik kelime; iki Arapça kelimedenden ve Farsça tamlamadan oluşmasına rağmen Türkçeleştirilmiştir.

izzetüikbal

“a. esk. Saygınlık.” TS (2011, s. 1242)

[<Ar. *izzet* ‘nadir olmak, zor gelmek, güçlenmek, değer kazanmak, yücelmek’ + Far. -ü (tamlama) + Ar. *ikbal*] Bu birleşik kelime; iki Arapça kelimedenden ve Farsça tamlamadan oluşmasına rağmen Türkçeleştirilmiştir.

izzetüikram

“a. esk. Ağırhlama.” TS (2011, s. 1242)

[<Ar. *izzet* ‘nadir olmak, zor gelmek, güçlenmek, değer kazanmak, yücelmek’ + Far. -ü (tamlama) + Ar. *ikram*] Bu birleşik kelime; iki Arapça kelimedenden ve Farsça tamlamadan oluşmasına rağmen Türkçeleştirilmiştir.

SONUÇ

Türk-Arap ilişkileri; Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra siyasi, iktisadî, kültürel, dini ve dil alanlarında gelişme göstermiştir. Türkler; İslam dininin kurallarını, Kur’an-ı Kerim’i, fıkıhı, hadisi ve İslam dini ile ilgili diğer alanları daha iyi anlayabilmek adına Arapçayı öğrenmişlerdir. Fakat zamanla Arapçayı günlük hayatlarında, şiirlerinde hatta ana dillerinin yanında kullanmaya başlamışlardır. Bu duruma bağlı olarak Arapça; Türk kültürünü, düşüncelerini, hayallerini ve duygularını yansıtmıştır. Türkçede “i” maddesi kapsamında yer alan Arapça kelimelerde bu yansımanın nasıl bir rol oynadığı çalışmamızda incelenmiş ve şu sonuçlara varılmıştır:

- Türkçe, Arapçadan oldukça fazla etkilenmiştir.
- Arapçanın günlük konuşmalarının Türkçeden etkilendiği tespit edilmiştir.
- Türkçeye geçen bazı Arapça kelimelerin Araplar gibi kullanıldığı ve Arapçadaki anlamlarını koruduğu görülmüştür.
- Türkçeye geçen bazı Arapça kelimeler; Türkler tarafından Arapların kullandığı şekliyle kullanılmamış ve eski anlamlarını tamamen yitirip yeni anlamlar kazanmıştır.
- Türkçeye geçen Arapça kelimelerden bazıları, Arapça anlamlarından sadece bir anlamı alarak Türkçede yeni anlamlarla kullanılmıştır.
- Türkçeye geçen Arapça kelimelerden bazıları, anlam genişlemesine uğramıştır.
- Türkçeye geçen Arapça kelimelerden bazıları ise anlam daralmasına uğramıştır.
- Türkçeye geçen Arapça kelimelerin çoğu, Türkçenin yardımcı fiili veya fiili ile kullanılarak Türkçeleştirilmiştir.
- Türkçeye geçen Arapça kelimelerin çoğu, Türkçenin yapım ekleriyle kullanılarak Türkçeleştirilmiştir.
- Türkçeye geçen Arapça kelimelerden bazıları, başka Arapça kelimelerle kullanılarak Türkçeleştirilmiştir.
- Türkçeye geçen Arapça kelimelerden bazıları, Farsça kelimelerle kullanılarak Türkçeleştirilmiştir.

- Türkçeye geçen Arapça kelimelerden bazıları ise Türkçe kelimelerle kullanılarak Türkçeleştirilmiştir.
- Türkçenin “i” maddesinde geçen Arapça kelimelerin sayısı, 470’tir.
- Türkçenin “i” maddesinde karma kelimelerin sayısı, 9.113’tür.
- Türkçenin “i” maddesinde geçen *istif’āl* veznine göre uydurulan kelimelerin sayısı, 27’dir.
- Türkçenin “i” maddesinde geçen *infi’āl* veznine göre uydurulan kelimelerin sayısı, 44’tür.
- Türkçenin “i” maddesinde geçen *if’āl* veznine göre uydurulan kelimelerin sayısı, 107’tir.
- Türkçenin “i” maddesinde geçen *ifti’āl* veznine göre uydurulan kelimelerin sayısı, 89’dur.
- Türkçenin “i” maddesinde geçen *ifāde* veznine göre uydurulan kelimelerin sayısı, 25’tir.
- Türkçenin “i” maddesinde geçen *istifāde* veznine göre uydurulan kelimelerin sayısı, 9’tur.
- Türkçenin “i” maddesinde geçen *kitābet* veznine göre uydurulan kelimelerin sayısı, 1’dir.
- Türkçenin “i” maddesinde “Nispet Ya’sı” ekiyle geçen kelimelerin sayısı, 44’tür.
- Türkçedenin “i” maddesinde “āt” ekiyle geçen kelimelerin sayısı, 8’dir
- Türkçenin “i” maddesinde Arapça kelimeleri, 194 sözcük anlam daralmasına uğramış.
- Türkçenin “i” maddesinde Arapça kelimeleri, 89 sözcük anlam genişlemesine uğramış.
- Türkçenin “i” maddesinde Arapça kelimeleri, 21 sözcük anlamı farklılaşmış.
- Türkçenin “i” maddesinde Arapça kelimeleri, 49 sözcük terimleştirilmiş.
- Türkçenin “i” maddesinde Arapça kelimeleri, 78 sözcük aynı anlamla kullanılmış.

ifadesizlik, 70
 iffet عِفَّت /iffet, 70
 iffetli, 71
 iffetlilik, 71
 ifham إِفْهَام /ifhām, 71
 iflah إِفْلَاح /iflāḥ, 72
 iflas davası, 74
 iflas masası, 74
 iflas إِفْلَاس /iflās, 73
 ifna إِفْنَاء /ifnā', 74
 ifrağ إِفْرَاق /ifrāḡ, 75
 ifrat derecede, 78
 ifrat tefrit و تَفْرِيط /ifrāt ve tefrīt, 78
 ifrat إفراط /ifrāt, 76
 ifraz إِفْرَاز /ifrāz, 78
 ifrazat إِفْرَازَات /ifrāzāt, 79
 ifrit عَفْرِيت /ifrit, 79
 ifritleşme, 80
 ifritleşmek, 80
 ifsat إِفْسَاد /ifsād, 81
 ifşa إِفْشَاء /ifşā', 82
 ifşaat إِفْشَاءَات /ifşā'āt, 82
 ifta إِفْتَاء /iftā', 83
 iftar sofrası, 85
 iftar tabağı, 86
 iftar topu, 86
 iftar vakti, 86
 iftar yemeği, 86
 iftar zamanı, 86
 iftar إِفْطَار /ifṭār, 84
 iftariye إِفْطَارِيَّة /iftāriyye, 85
 iftariyelik, 85
 iftarlık, 85
 iftihar listesi, 87
 iftihar إِفْتِيْهَار /iftihār, 86
 iftira إِفْتِرَاء /iftirā', 87
 iftiracı, 88
 iftiracılık, 88
 iğbirar إِغْبِرَار /igbirār, 89
 iğfal إِغْفَال /igfāl, 89
 iğtinam إِغْتِنَام /igtinām, 90
 ihale إِيْهَالَة /ihāle, 91
 iham إِيْهَام /ihām, 93
 ihanet إِيْهَانَة /ihānet, 94
 ihata إِيْهَاطَة /ihāta, 95
 ihatalı, 96
 ihbar tazminatı, 98

ihbar إِيْخْبَار /ihbār, 96
 ihbarcı, 97
 ihbarcılık, 97
 ihbariye إِيْخْبَارِيَّة /ihbāriyye, 97
 ihbarlama, 98
 ihbarlamak, 98
 ihbarlı, 98
 ihbarname, 98
 ihdas إِيْهْدَاس /ihdās, 99
 ihkakihak إِيْهْكَاهَاك /ihkāk+ḥakk, 99
 ihlal إِيْهْلَال /ihlāl, 100
 ihlas إِيْهْلَاص /ihlās, 101
 ihlas İhlās /ihlās, 102
 ihlaslı, 103
 ihlaslıca, 103
 ihlaslılık, 103
 ihlassız, 103
 ihlassızca, 103
 ihlassızlık, 103
 ihmāl إِيْهْمَال /ihmāl, 104
 ihmalcı, 104
 ihmalcilik, 105
 ihmalkâr, 105
 ihmalkârlık, 105
 ihracat إِيْهْرَاجَات /ihrācāt, 105
 ihracatçı, 105
 ihracatçılık, 106
 ihraç إِيْهْرَاج /ihrāc, 106
 ihraççı, 108
 ihrakiye إِيْهْرَاقِيَّة /ihrākiyye, 108
 ihram إِيْهْرَام /ihrām, 108
 ihraz إِيْهْرَاز /ihrāz, 110
 ihsan إِيْهْسَان /ihṣān, 111
 ihsanîhümayun, 112
 ihsas إِيْهْسَاس /ihṣās, 112
 ihtar إِيْهْطَار /ihṭār, 113
 ihtarname, 115
 ihtida إِيْهْتِدَاء /ihtidā', 115
 ihtifal إِيْهْتِفَال /ihtifāl, 116
 ihtikâr إِيْهْتِكَار /ihtikār, 117
 ihtikârcı, 118
 ihtikârcılık, 118
 ihtilaç إِيْهْتِلَاج /ihtilāc, 118
 ihtilaf إِيْهْتِلَاف /ihtilāf, 119
 ihtilal إِيْهْتِلَال /ihtilāl, 121
 ihtilalci, 122
 ihtilalcilik, 122
 ihtilam إِيْهْتِلَام /ihtilām, 122

ihtilas إِيْهْتِلَاس /ihtilās, 123
 ihtilat إِيْهْتِلَاط /ihtilāt, 124
 ihtimal إِيْهْتِمَال /ihtimāl, 125
 ihtimalî إِيْهْتِمَالِي /ihtimāliyy, 127
 ihtimaliyet hesabı, 127
 ihtimaller hesabı, 127
 ihtimalli, 127
 ihtimam إِيْهْتِمَام /ihtimām, 128
 ihtira beratı, 129
 ihtira إِيْهْتِرَاع /ihtirā', 128
 ihtiram birliği, 130
 ihtiram duruşu, 130
 ihtiram kısıtı, 131
 ihtiram إِيْهْتِرَام /ihtirām, 130
 ihtiras إِيْهْتِرَاص /ihtirās, 131
 ihtiraslı, 131
 ihtiraslıca, 132
 ihtiraslılık, 132
 ihtirassız, 132
 ihtirassızlık, 132
 ihtiraz إِيْهْتِرَاز /ihtirāz, 132
 ihtisar إِيْهْتِسَار /ihtisār, 133
 ihtisas إِيْهْتِسَاس /ihtisās, 134
 ihtisas إِيْهْتِسَاص /ihtisās, 135
 ihtisaslaşma, 136
 ihtisaslaşmak, 136
 ihtişam إِيْهْتِشَام /ihtişām, 136
 ihtişamlı, 137
 ihtişamlılık, 137
 ihtişamsız, 137
 ihtişamsızlık, 137
 ihtiva إِيْهْتِوَاء /ihtivā', 137
 ihtiyaç molası, 139
 ihtiyaç إِيْهْتِیَاج /ihtiyāc, 138
 ihtiyaçlı, 139
 ihtiyaçlılık, 139
 ihtiyaçsız, 140
 ihtiyaçsızca, 140
 ihtiyaçsızlık, 140
 ihtiyar delikanlı, 142
 ihtiyar heyeti, 142
 ihtiyar meclisi, 144
 ihtiyar إِيْهْتِیَار /ihtiyār, 141
 ihtiyarca, 142
 ihtiyarcık, 142
 ihtiyari إِيْهْتِیَارِي /ihtiyāriyy, 143
 ihtiyarlama, 143
 ihtiyarlamak, 143
 ihtiyarlatma, 143
 ihtiyarlatmak, 144

ihhtiyarlayış, 144
 ihhtiyarlık, 144
 ihhtiyarlık sigortası, 144
 ihhtiyarsız, 144
 ihhtiyarsızca, 145
 ihhtiyarاختیار/iḥtiār, 140
 ihhtiyat akçesi, 146
 ihhtiyat kuvvetleri, 147
 ihhtiyatاختياط/iḥtiyāt, 145
 ihhtiyatenاحتياطاً/iḥtiyāten, 146
 ihhtiyati tedbir, 146
 ihhtiyatiاحتياطي/iḥtiyāṭiyy, 146
 ihhtiyatilik, 146
 ihhtiyatkâr, 147
 ihhtiyatkârlık, 147
 ihhtiyatlı, 147
 ihhtiyatlıca, 148
 ihhtiyatlılık, 148
 ihhtiyatsız, 148
 ihhtiyatsızca, 148
 ihhtiyatsızlık, 148
 ihtizazإهتزاز/ihtizāz, 148
 ihvanإخوان/iḥvān, 149
 ihyaاحياء/iḥiyā', 150
 ihzar müzekkeresi, 152
 ihzariإحضاري/iḥzāriyy, 152
 ihzarاحضار/iḥḍār, 151
 ikame mal, 154
 ikameاقامة/iḳāme, 153
 ikametاقامت/iḳāmet, 154
 ikametgâh, 155
 ikametgâh ilmühaberi, 155
 ikametgâh kâğıdı, 155
 ikametgâhsız, 155
 ikaz lambası, 156
 ikaz yelegi, 156
 ikazایقاز/iḳāz, 155
 ikbal düşkünlüğü, 158
 ikbal düşkünü, 158
 ikbalإقبال/iḳbāl, 157
 ikdamإقدام/iḳdām, 158
 iklim bilimci, 160
 iklim bilimi, 160
 iklimإقليم/iḳlīm, 159
 iklimleme, 160
 iklimleme cihazı, 160
 ikmal imtihanı, 161
 ikmalاکمال/iḳmāl, 160
 iknaإقناع/iḳnā', 161
 ikrahإكراه/iḳrāh, 162

ikrahlık, 163
 ikramاکرام/iḳrām, 163
 ikramcı, 164
 ikramcılık, 165
 ikramiyeاکرامیة/iḳrāmiyye, 165
 ikramiyeli, 165
 ikramiyesiz, 165
 ikrarإقرار/iḳrār, 165
 ikrazإقراض/iḳrāz, 167
 iksaاکسا/iḳsā, 167
 iksirاکسير/iḳsīr, 168
 iktaإقطاع/iḳtā', 168
 iktibasإقتباس/iḳtibās, 170
 iktidarإقتدار/iḳtidār, 171
 iktidarlı, 172
 iktidarlılık, 172
 iktidarsız, 172
 iktidarsızca, 172
 iktidarsızlaşma, 173
 iktidarsızlaşmak, 173
 iktidarsızlaştırma, 173
 iktidarsızlaştırmak, 173
 iktidarsızlık, 173
 iktifaإكتفاء/iḳtifā', 173
 iktiranإقتران/iḳtirān, 174
 iktisadenإقتیصاداً/iḳtişāden, 175
 iktisadiإقتصادی/iḳtişadiyy, 175
 iktisadiyat
 iktisadiyatإقتیصادیات/iḳtişādiyyāt, 175
 iktisapاكتساب/iḳtisāb, 175
 iktisatإقتصاد/iḳtişād, 177
 iktisatçı, 178
 iktisatçılık, 178
 iktisatlı, 178
 iktisatlılık, 178
 iktisatsız, 178
 iktisatsızlık, 178
 iktizaإقتضاء/iḳtizā', 179
 ilaإلى/iḳlā, 179
 ilaç bilimi, 182
 ilaçعلاج/iḳlāc, 181
 ilaçlama, 183
 ilaçlamak, 183
 ilaçlanış, 183
 ilaçlanma, 183
 ilaçlanmak, 183
 ilaçlı, 183
 ilaçlık, 184
 ilaçsız, 184

ilaçsızlık, 184
 ilahإله/iḳlāh, 184, 185
 ilaheإلهة/iḳlāhe, 185
 ilahîإلهي/iḳlāhī, 185
 ilahiإلهي/iḳlāhī (I), 186
 ilahiإلهي/iḳlāhī (II), 186
 ilahiإلهي/iḳlāhiyy (III), 186
 ilahiyatإلهیات/iḳlāhiyyāt, 187
 ilahiyatçı, 187
 ilahiyatçılık, 187
 ilahlaşma, 187
 ilahlaşmak, 187
 ilahlaştırma, 188
 ilahlaştırmak, 188
 ilamإعلام/i'ḳlām, 188
 ilan panosu, 191
 ilan tahtası, 191
 ilanإعلان/i'ḳlān, 189
 ilancı, 190
 ilancılık, 190
 ilanenإعلاناً/i'ḳlānan, 190
 ilanıaşk, 190
 ilanihayeإلى النهاية/iḳlā'n-nihāye, 190
 ilaveإلاوة/iḳlāve, 191
 ilaveli, 192
 ilavetenإلاوة/iḳlaveten, 192
 ilcaإلجاء/iḳcā', 192
 ilelebetإلى الابد/iḳlā'l-ebed, 193
 ilgaإلغاء/iḳgā', 193
 ilhakإلحاق/iḳhāk, 194
 ilham kaynağı, 196
 ilham perisi, 196
 ilhamإلهام/iḳhām, 195
 ilim adamı, 199
 ilimإعلم/iḳilm, 196
 ilimci, 199
 ilimcilik, 199
 ilkahإلقاح/iḳkāh, 199
 illaإلا/iḳllā, 200
 illaki, 202
 illallah, 202
 illetإلّة/iḳllet, 202
 illetli, 203
 illetlilik, 204
 ilfiإلى/iḳliyy, 204
 illiyetإلّية/iḳliyyet, 204
 ilmiإلمی/iḳmiyy, 204
 ilmiahlak, 204

ilmihâl, 205
 ilmiye عِلْمِيَّة /'ilmiyye, 205
 ilmühaber, 205
 iltibas التِّبَاس /iltibās, 205
 iltica hakkı, 207
 iltica التِّجَاء /ilticā', 206
 iltifat التِّفَات /iltifāt, 207
 iltifatkar, 208
 iltifatlı, 208
 iltihabi التِّهَابِي /iltihābiyy, 209
 iltihak التِّحَاق /iltihāk, 209
 iltihap التِّهَاب /iltihāb, 209
 iltihaplanma, 210
 iltihaplanmak, 211
 iltihaplı, 211
 iltihapsız, 211
 iltimas التِّمَاس /iltimās, 211
 iltimaşçı, 212
 iltimaşçılık, 212
 iltimaşlı, 212
 iltisak التِّصَاق /iltisāk, 212
 iltisaki dil, 213
 iltisaki التِّصَاقِي /iltisākiyy, 213
 iltizam التِّزَام /iltizām, 213
 iltizamcı, 214
 iltizamcılık, 214
 iltizami التِّزَامِي /iltizāmī, 215
 ilzam الزَّام /ilzām, 215
 ima اِيْمَاء /'imā', 216
 imal اِعمال /i'māl, 217
 imalat اِعمالات /i'mālāt, 218
 imalatçı, 218
 imalatçılık, 218
 imalathane, 218
 imale اِمَالَة /imāle, 218
 imam nikâhı, 222
 imam nikâhlı, 222
 imam اِمَام /imām, 219
 imambayıldı, 221
 imame اِمَامَة /imāme, 221
 imamet اِمَامَة /imāmet, 221
 imamevi, 222
 imamkayığı, 222
 imamlık, 222
 İmamoğlu, 222
 imamsuyu, 222
 iman sahibi, 225
 iman tahtası, 226
 iman اِيْمَان /imān, 223

imaniye اِيْمَانِيَّة /imāniyye, 224
 imanlı, 224
 imanlıca, 224
 imanlılık, 225
 imansız, 225
 imansız peynir, 225
 imansızca, 225
 imansızlık, 225
 imar اِعمار /i'mār, 226
 imarcı, 227
 imarcılık, 227
 imaret اِمَارَة /imāret, 227
 imarethane, 228
 imbik اِنْبِيْق /inbīq, 228
 imdat çekici, 230
 imdat freni, 231
 imdat kolu, 231
 imdat اِمْدَاد /imdād, 228
 imdatçı, 231
 imha ateşi, 232
 imha اِمْحَاء /imhā', 231
 imkân اِمْكَان /imkân, 232
 imkânsız, 233
 imkânsızca, 233
 imkânsızlaşma, 233
 imkânsızlaşmak, 233
 imkânsızlaştırma, 234
 imkânsızlaştırmak, 234
 imkânsızlık, 234
 imla اِمْلَاء /imlā', 234
 imsak vakti, 237
 imsak اِمْسَاك /imsāk, 235
 imsakiye اِمْسَاكِيَّة /imsākiyye, 236
 imtihan اِمْتِحَان /imtiḥān, 237
 imtihansız, 238
 imtina اِمْتِنَاع /imtinā', 238
 imtisal اِمْتِثَال /imtişāl, 239
 imtisas اِمْتِصَاص /imtişās, 240
 imtiyaz اِمْتِيَاز /imtiyāz, 241
 imtiyazlı, 241
 imtiyazlıca, 242
 imtiyazlılık, 242
 imtiyazsız, 242
 imtiyazsızca, 242
 imtiyazsızlık, 242
 imtiza اِمْتِزَاج /imtizāc, 242
 imtizaçlı, 243
 imtizaçsız, 243
 imtizaçsızlık, 243

imza beyti, 244
 imza çizelgesi, 245
 imza günü, 245
 imza kâğıdı, 245
 imza sahibi, 248
 imza sirküleri, 248
 imza töreni, 248
 imza اِمْضَاء /imzā', 243
 imzalama, 245
 imzalamak, 245
 imzalanış, 246
 imzalanma, 246
 imzalanmak, 246
 imzalatabilme, 246
 imzalatabilmek, 246
 imzalatılabilme, 246
 imzalatılabilmek, 246
 imzalatma, 247
 imzalatmak, 247
 imzalayabilme, 247
 imzalayabilmek, 247
 imzalayış, 247
 imzalı, 247
 imzasız, 248
 imzasızlık, 248
 in اِنْس /ins, 249
 inat اِنْعَاد /inād, 249
 inatçı, 250
 inatçı keçi, 250
 inatçılık, 251
 inatla, 251
 inatlaşma, 251
 inatlaşmak, 251
 inatlık, 251
 inayet اِنْعَايَة /ināyet, 251
 incil اِنْجِيل /incil, 252
 incizap اِنْجِذَاب /incizāb, 253
 indi اِنْدِي /indī, 254
 indifa اِنْدِفَاع /indifā', 254
 indifai اِنْدِفَاعِي /indifā' iyy, 255
 infaz masası, 257
 infaz memuru, 257
 infaz اِنْفَاذ /infāz, 255
 infazcı, 257
 infazcılık, 257
 infial اِنْفِعال /infi'āl, 257
 infilak اِنْفِلَاق /infilāk, 258
 infirak اِنْفِرَاق /infirāk, 259
 infirat اِنْفِرَاد /infirād, 259
 infiratçı, 260

infiratçılık, 260
 infisah /انفِسَاخ/ infisāḥ, 260
 inha /إنحاء/ inhā', 261
 inhilal /انحلال/ inhilāl, 262
 inhimak /انهماك/ inhimāk, 263
 inhina /إنجناء/ inhinā', 264
 inhiraf /إنحراف/ inhīrāf, 264
 inhisar /إنحصار/ inhīṣār, 265
 inhisarçı, 266
 inhisarçılık, 266
 inhitat /إنحطاط/ inhīṭāt, 266
 inikâs /انعكاس/ in'ikās, 267
 inikat /إنعقاد/ in'ikād, 268
 inkâr /إنكار/ inkār, 269
 inkârcı, 270
 inkârcılık, 270
 inkıbaz /إنقباض/ inkıbāz, 270
 inkılap /إنقلاب/ inkılāb, 271
 inkılapçı, 272
 inkılapçılık, 272
 inkıraz /إنقراض/ inkırāz, 272
 inkısam /إنقسام/ inkisām, 273
 inkıta /إنقطاع/ inkıṭā', 273
 inkıyat /إنقياد/ inkıyād, 274
 inkisar /إنكسار/ inkisār, 275
 inkisarihayal, 276
 inkişaf /إنكشاف/ inkişāf, 276
 insaf /إنصاف/ inşāf, 277
 insafı, 278
 insafıca, 279
 insafılılık, 279
 insafsız, 279
 insafsızca, 279
 insafsızcasına, 279
 insafsızlık, 279
 insan biçimci, 282
 insan biçimcilik, 282
 insan bilimci, 282
 insan bilimi, 283
 insan bilimsel, 283
 insan coğrafyası, 285
 insan evladı, 285
 insan hâli, 285
 insan kurusu, 288
 insan müsveddesi, 290
 insan sarrafı, 290
 insan /إنسان/ insān, 280
 insanca, 283
 insancasına, 283

insancı, 283
 insancıl, 283
 insancılık, 284
 insancıllaşma, 284
 insancıllaşmak, 284
 insancılık, 284
 insangiller, 285
 insanımsı, 285
 insanımsılar, 285
 insanımsılık, 285
 insani yardım, 286
 insani /إنساني/ insāniyy, 286
 insaniçinci, 286
 insaniçincilik, 286
 insaniyet /إنسانية/ insāniyyet, 286
 insaniyetli, 287
 insaniyetlilik, 287
 insaniyetsiz, 287
 insaniyetsizlik, 287
 insanlaşma, 288
 insanlaşmak, 288
 insanlı, 288
 insanlık, 288
 insanlık hâli, 289
 insanlık suçu, 289
 insanlılık, 289
 insanmerkezci, 289
 insanmerkezcilik, 289
 insanoğlu, 290
 insansı, 290
 insansılar, 290
 insansılık, 291
 insansız, 291
 insansız araç, 291
 insansız bölge, 291
 insansızlık, 291
 insanüstü, 291
 insicam /إنسجام/ insicām, 292
 insicamlı, 292
 insicamlılık, 292
 insicamsız, 293
 insicamsızlık, 293
 insiraf /إنصراف/ inşirāf, 293
 insirafi /إنصرافي/ insirāfiyy, 294
 insiyak /إنسياق/ insiāk, 294
 insiyaki /إنسيافي/ insiyākiyy, 295
 inşa /إنشاء/ inşā', 295
 inşaat, 296
 inşaat atığı, 296
 inşaat çivisi, 297

inşaatçı, 297
 inşaatçılık, 297
 inşallah /إن شاء الله/ in şā'e'llāh, 297
 inşat /إنشاء/ inşād, 297
 inşirah /إنشراح/ inşirāḥ, 298
 intaç /إنتاج/ intāc, 299
 intak /إنطاق/ intāk, 300
 intan /إنتان/ intān, 300
 intani /إنتاني/ intāniyy, 301
 intaniye /إنتانية/ intāniyye, 301
 intaniyeci, 301
 intiba /إنطباع/ inṭibā', 302
 intibah /انتباه/ intibāh, 302
 intibak /إنطباق/ inṭbāk, 303
 intibaksız, 304
 intibaksızlık, 304
 intifa hakkı, 305
 intifa /إنتفاع/ intifā', 304
 intifada /إنتفاضة/ intifāda, 305
 intiha /إنتهاء/ intihā', 305
 intihabat /انتخابات/ intiḥābāt, 306
 intihal /انتحال/ intiḥāl, 307
 intihap /انتخاب/ intiḥāb, 307
 intihar bombacısı, 309
 intihar saldırısı, 309
 intihar /إنتحار/ intiḥār, 308
 intikal /انتقال/ intikāl, 309
 intikam /إنتقام/ intikām, 310
 intikamcı, 311
 intikamcılık, 311
 intisap /إنتساب/ intisāb, 311
 intişar /إنتشار/ intişār, 312
 intizam /انتظام/ intizām, 313
 intizamlı, 314
 intizamlıca, 314
 intizamlılık, 314
 intizamsız, 314
 intizamsızca, 314
 intizamsızlık, 315
 intizar /انتظار/ intiẓār, 315
 inzal /إنزال/ inzāl, 316
 inzibat /انضباط/ inzibāt, 316
 inzibati /انضباطي/ inzibāṭiyy, 317
 inzibatlık, 317
 inzibatsız, 318

inzibatsızlık, 318
 inzimam/انضمام/inzimām, 318
 inziva/انزواء/inzivā', 318
 ipham/إيهام/ibhām, 319
 ipka/إبقاء/ibqā', 320
 iptal/إبطال/ibṭāl, 321
 iptida/ابتداء/ibtidā', 322
 iptidai mektep, 323
 iptidai/ابتدائي/ibtidā' iyy, 323
 iptidailik, 323
 iptidaları, 323
 iptila/ابتلاء/ibtilā', 324
 iptizal/ابتذال/ibtizāl, 325
 irade beyanı, 327
 irade dışı, 327
 irade kaybı, 327
 irade yitimi, 328
 irade/إرادة/irāde, 326
 iradeci, 327
 iradecilik, 327
 iradeli, 327
 iradelilik, 328
 iradesiz, 328
 iradesizce, 328
 iradesizlik, 328
 iradimesel, 328
 iradi/إرادي/irādiyy, 329
 iradiye/إرادية/irādiyye, 329
 irap/إعراب/i'rāb, 329
 irat/إيراد/irād, 331
 irca/إرجاع/ircā', 332
 irfan/عرفان/irfān, 333
 irs/إرث/irs, 334
 irsal/إرسال/irsāl, 336
 irsaliye faturası, 337
 irsaliye/إرسالية/irsāliyye, 337
 irsen/إرثاً/irsen, 338
 irsi/إرثي/irṣī, 338
 irsiyet/إرثية/irsiyet, 338
 irşat/إرشاد/irşād, 338
 irtibat/ارتباط/irtibāt, 339
 irtibatlı, 340
 irtibatlılık, 340
 irtibatsız, 340
 irtibatsızlık, 340
 irtica/ارتجاع/irticā', 340
 irticai/ارتجائي/irticā' iyy, 341
 irtical/ارتجال/irticāl, 341

irticalen/ارتجالاً/irticālan, 343
 irtifa/ارتفاع/irtifā', 343
 irtifak hakkı, 345
 irtifak/ارتفاق/irtifāk, 344
 irtihal/ارتحال/irtihāl, 345
 irtikâp/ارتكاب/irtikâb, 346
 irtisam/ارتسام/irtisām, 347
 irtişa/ارتشاء/irtişā', 347
 isabet/إصابة/işābe, 348
 isabetli, 350
 isabetlilik, 350
 isabetsiz, 350
 isabetsizlik, 350
 isal/إيصال/işāl, 350
 isale/إسالة/isāle, 351
 isevi/عيسوي/iseviyy, 351
 isevilik, 352
 ishal/إسهال/ishāl, 352
 ishali, 353
 isim babası, 354
 isim cümlesi, 355
 isim çekimi, 355
 isim durumu, 355
 isim gövdesi, 355
 isim hakkı, 356
 isim hâli, 356
 isim kökü, 356
 isim tabanı, 360
 isim tamlaması, 360
 isim/اسم/ism, 353
 isimci, 354
 isimcilik, 355
 isimden türeme fiil, 355
 isimden türeme isim, 355
 isimlendirebilme, 356
 isimlendirebilmek, 356
 isimlendirilebilme, 356
 isimlendirilebilmek, 357
 isimlendiriliş, 357
 isimlendirilme, 357
 isimlendirilmek, 357
 isimlendiriş, 357
 isimlendiriverme, 357
 isimlendirivermek, 357
 isimlendirme, 358
 isimlendirmek, 358
 isimlenme, 358
 isimlenmek, 358
 isimleşme, 358
 isimleşmek, 358
 isimleştirmek, 359

isimleştirmek, 359
 isimli, 359
 isimlik, 359
 isimlilik, 359
 isimsiz, 359
 isimsizlik, 359
 iskân belgesi, 361
 iskân/إسكان/iskân, 360
 islam gizemciliği, 363
 islam gizemcisi, 363
 islam hukuku, 363
 islam/إسلام/islām, 361
 islamcı, 363
 islamcılık, 363
 islami/إسلامي/islāmiyy, 364
 islamiyet/إسلامية/islāmiyye, 364
 islamlaşma, 364
 islamlaşmak, 364
 islamlaştırma, 364
 islamlaştırmak, 364
 islamlık, 364
 ismen/اسماً/ismen, 365
 ismet/عصمة/işmet, 365
 ismetli, 366
 ismetsiz, 366
 ismiyle cismiyle, 367
 ismiyle müsemma, 367
 isnaden/إسناداً/isnāden, 367
 isnat grubu, 368
 isnat/إسناد/isnād, 367
 ispat/إثبات/işbāt, 369
 ispatlama, 370
 ispatlamak, 370
 ispatlanış, 370
 ispatlanma, 370
 ispatlanmak, 371
 ispatlayabilme, 371
 ispatlayabilmek, 371
 ispatlayış, 371
 ispatlı, 371
 ispatlı şahitli, 371
 israf/إسراف/isrāf, 371
 israfil/إسرافيل/isrāfil, 372
 istiane/إستعانة/isti'āne, 373
 istiap haddi, 374
 istiap/استيعاب/isti'āb, 373
 istiare/استعارة/isti'āre, 375
 istibat/استبعاد/istibād, 376
 istibdat/استبداد/istibdād, 376

istical استيعال /isti'cāl, 377
 isticar استيجار /isti'cār, 378
 isticvap استيجواب /isticvāb, 379
 istida استيداء /istid'ā', 380
 istidaname, 381
 istidat استيداد /isti'dād, 381
 istidatlı, 381
 istidatlılık, 382
 istidatsız, 382
 istidatsızlık, 382
 istidlal استيدلال /istidlāl, 382
 istifa استيعفاء /isti'fā', 383
 istifade استيفادة /istifāde, 384
 istifaname, 385
 istifham استيفهام /istifhām, 385
 istifra استيفراغ /istifrāğ, 386
 istifsar استيفسار /istifsār, 386
 istifsarihatır, 387
 istiğfar استيغفار /istiğfār, 387
 istiğna استيغناء /istiğnā', 388
 istiğrak استيغراق /istiğrāk, 389
 istihale استيحالة /istihāle, 390
 istihare استيخارة /istihāre, 391
 istihbar استخبار /istiḥbār, 392
 istihbarat dairesi, 393
 istihbarat servisi, 393
 istihbarat استخبارات /itiḥbārāt, 392
 istihdaf استهداف /istihdāf, 393
 istihdam استيخدام /istiḥdām, 394
 istihfaf استيفاف /istiḥfāf, 395
 istihkak استيحقاق /istiḥkāq, 396
 istihkām sınıfı, 398
 istihkām استيحقام /istiḥkāṁ, 397
 istihkāmci, 398
 istihkāmçılık, 398
 istihkar استيحقار /istiḥkā, 398
 istihlak استيهلاك /istihlāk, 399
 istihraç استيخراç /istiḥrāc, 400
 istihsal استيحصال /istiḥşāl, 401
 istihza استيهزاء /istihzā', 401
 istihzalı, 402
 istihzar استيحضار /istiḥzār, 402
 istihzasız, 403
 istikamet استيقامة /istikāme, 403

istikbal استيقبال /istikbāl, 404
 istiklal Marşı, 406
 istiklal استيقلال /istiklāl, 405
 istikra استيقراء /istikrā', 406
 istikrah استيكره /istikrāh, 407
 istikrar استيقرار /istikrār, 408
 istikrarlı, 409
 istikrarlıca, 409
 istikrarlılık, 409
 istikrarsız, 409
 istikrarsızca, 410
 istikrarsızlık, 410
 istikraz استيقراض /istikrāz, 410
 istikşaf استيكتشاف /istikşāf, 410
 istila استيلاء /istilā', 411
 istilacı, 412
 istilacılık, 412
 istilzam استيلزام /istilzām, 412
 istimal استيعمال /isti'māl, 413
 istimdat استيمداد /istimdād, 413
 istimlak استيملاك /istimlāk, 414
 istimna استيمناء /istimnā', 415
 istimrar استيمرار /istimrār, 415
 istimzaç استيمزاج /istimzāc, 416
 istinabe استينابة /istinābe, 417
 istinaden استيناداً /istinādan, 418
 istinaf mahkemesi, 419
 istinaf استيناف /isti'nāf, 418
 istinas استيناس /isti'nās, 419
 istinat duvarı, 421
 istinat استيناد /istinād, 420
 istinatgâh, 421
 istinkâf استينكاف /istinkāf, 421
 istinsah استينساخ /istinsāh, 422
 istintaç استينتاج /istintāc, 423
 istintak استينطاق /istintāk, 424
 istirahat استراحة /istirāhe, 424
 istirdat استيرداد /istirdād, 425
 istirham استيرحام /istirhām, 426
 istiskal استيئقال /istişkāl, 427
 istismar استيئثار /istişmār, 428
 istismarcı, 428
 istismarcılık, 428
 istisna استينناء /istişnā', 429
 istisnai استيننائی /istişnā'ıyy, 429
 istisnalı, 430
 istisnasız, 430
 istisnasızca, 430

istisnasızlık, 430
 istişare heyeti, 431
 istişare استيشارة /istişāre, 430
 istitrat استيطراد /istiṭrād, 431
 istiva hatti, 434
 istiva استيواء /istivā', 432
 istizah استيضاح /istiżāh, 434
 istizan استينذان /isti'zān, 436
 isyan عصيان /işyān, 436
 isyancı, 437
 isyancılık, 437
 isyankâr, 437
 isyankârlık, 438
 işar إشعار /iş'ār, 438
 işaret dili, 441
 işaret fişegi, 441
 işaret parmağı, 444
 işaret sıfatı, 444
 işaret zamiri, 444
 işaret إشارة /işāret, 439
 işaretçi, 441
 işaretçilik, 441
 işaretleme, 442
 işaretlemek, 442
 işaretleniş, 442
 işaretlenme, 442
 işaretlenmek, 442
 işaretleşme, 442
 işaretleşmek, 443
 işaretletme, 443
 işaretletmek, 443
 işaretleyebilme, 443
 işaretleyebilmek, 443
 işaretleyiş, 443
 işaretli, 444
 işaretsiz, 444
 işaretsizlik, 444
 işba إشباع /işbā', 445
 işgal إشغال /işgāl, 445
 işgalci, 446
 işgalcilik, 446
 işgaliye, 447
 işgaliye resmi, 447
 işkâl اشكال /işkāl, 447
 işret عِشْرَت /işret, 448
 iştah, 449
 iştahla, 449
 iştahlandırma, 449
 iştahlandırmak, 449
 iştahlanma, 450
 iştahlanmak, 450

iştahlı, 450
 iştahlıca, 450
 iştahlılık, 450
 iştahsız, 450
 iştahsızca, 451
 iştahsızlık, 451
 iştial /إِشْتِئَال/ iştī'āl, 451
 iştigal /إِشْتِغَال/ iştigāl, 452
 iştihā /إِشْتِهَاء/ iştihā', 452
 iştihar /إِشْتِهَار/ iştihār, 453
 iştikak /إِشْتِكَاق/ iştikāk, 454
 iştira /إِشْتِرَاء/ iştirā', 455
 iştirak /إِشْتِرَاك/ iştirāk, 456
 iştirakçi, 457
 iştirakçilik, 457
 iştihak /إِشْتِهَاك/ iştihāk, 457
 iştihaklı, 457
 işve /عِشْوَة/ işve, 458
 işveli, 458
 işvelilik, 458
 ita amiri, 460
 ita emri, 462
 ita /إِعْطَاء/ i'tā', 459
 itaat /إِطَاعَة/ i'tā'at, 460
 itaatkâr, 461
 itaatkârlık, 461
 itaatli, 461
 itaatlilik, 461
 itaatsiz, 461
 itaatsizce, 461
 itaatsizlik, 462
 itap /عِتَاب/ i'tāb, 462
 itfa /إِطْفَاء/ i'tfā', 463
 itfaie aracı, 464
 itfaie /إِطْفَائِيَّة/ i'tfā'iyye, 463
 itfaiyeci, 464
 itfaiyecilik, 464
 ithaf yazısı, 465
 ithaf /إِثْفَاف/ ithāf, 464
 ithafen, 465
 ithafname, 465
 ithal malı, 467
 ithal /إِدْخَال/ idhāl, 465
 ithalat /إِدْخَالَات/ idhālāt, 466
 ithalatçı, 467
 ithalatçılık, 467
 itham /إِثْمَام/ ithām, 467
 ithamname, 468
 itibar mektubu, 471
 itibar /إِعْتِبَار/ i'tibār, 468

itibaren /إِعْتِبَارًا/ i'tibāren, 470
 itibarıyla, 470
 itibari hizmet zammı, 471
 itibari sayfa, 471
 itibari /إِعْتِبَارِي/ i'tibāriyy, 470
 itibarlı, 471
 itibarlıca, 471
 itibarlılık, 471
 itibarsız, 472
 itibarsızca, 472
 itibarsızlaşma, 472
 itibarsızlaşmak, 472
 itibarsızlaştırma, 472
 itibarsızlaştırmak, 472
 itibarsızlık, 473
 itidal sahibi, 474
 itidal /إِعْتِدَال/ i'tidāl, 473
 itidalli, 474
 itikâf /إِعْتِكَاف/ i'tikāf, 474
 itikâl /إِعْتِقَال/ i'tikāl, 475
 itikat /إِعْتِقَاد/ i'tikād, 476
 itikatlı, 477
 itikatlılık, 477
 itikatsiz, 477
 itikatsizlik, 478
 itila /إِعْتِلَاء/ i'tilā', 478
 itilaf /إِتْتِلَاف/ i'tilāf, 478
 itilafçı, 479
 itilafçılık, 479
 itimat mektubu, 481
 itimat /إِعْتِمَاد/ i'timād, 480
 itimatlı, 481
 itimatname, 481
 itimatsiz, 481
 itimatsizlik, 481
 itina /إِعْتِنَاء/ i'tinā', 481
 itinalı, 482
 itinalıca, 482
 itinalılık, 482
 itinasız, 483
 itinasızca, 483
 itinasızlık, 483
 itinayla, 483
 itiraf /إِعْتِرَاف/ i'tirāf, 483
 itirafçı, 485
 itirafçılık, 485
 itiraz /إِعْتِرَاض/ i'tirāz, 485
 itirazcı, 487
 itirazcılık, 487
 itirazlı, 487
 itirazsız, 487

itirazsızca, 488
 itirazsızlık, 488
 itiyat /إِعْتِيَاد/ i'tiyād, 488
 itizar /إِعْتِذَار/ i'tizār, 488
 itlaf /إِتْلَاف/ itlāf, 489
 itmam /إِتْمَام/ itmām, 490
 itminan /إِطْمِئْنَان/ i'tmī'nān, 491
 ittifak /إِتْتِفَاق/ ittifāk, 492
 ittihat /إِتْتِحَاد/ ittihād, 493
 ittihatçı, 493
 ittihatçılık, 493
 ittihaz /إِتْتِحَاز/ ittihāz, 494
 ittisal /إِتْتِسَال/ ittisāl, 495
 ivaz /عِوَاض/ ivāz, 496
 ivazlılık, 497
 ivazsız, 497
 ivazsızca, 497
 ivazsızlık, 497
 izabe fırını, 498
 izabe noktası, 498
 izabe /إِذَابَة/ izābe, 497
 izaç /إِزْعَاج/ iz'āc, 499
 izafe /إِضَافَة/ izāfe, 499
 izafet /إِضَافَة/ izāfeten, 501
 izafeten /إِضَافَة/ izāfeten, 501
 izafi değer, 502
 izafi /إِضَافِي/ izāfiyy, 501
 izafilik, 502
 izafiye /إِضَافِيَّة/ izāfiyye, 502
 izafiyet /إِضَافِيَّة/ izāfiyyet, 502
 izah /إِضَاح/ izāh, 502
 izahat /إِضَاحَات/ izāhāt, 503
 izahlı, 504
 izale /إِزَالَة/ izāle, 504
 izaleişüyu, 504
 izam /إِعْزَام/ i'zām (I), 505
 izam /إِعْزَام/ i'zām (II), 505
 izan /إِذْعَان/ iz'ān, 505
 izanlı, 506
 izansız, 506
 izansızca, 506
 izansızlık, 506
 izaz /إِعْزَاز/ i'zāz, 507
 izazuikram, 508
 izdiham /إِزْدِحَام/ izdiḥām, 508
 izdivaç /إِزْدِوَاج/ izdivāc, 509
 izhar /إِظْهَار/ izhār, 509
 izin /إِذْن/ izn, 511

izinli, 512
izinlilik, 512
izinname, 513
izinsiz, 513

izinsizlik, 513
izmihlal اضمحلال / izmiḥlāl, 513
izzet عِزَّت / 'izzet, 514

izzetinefis, 516
izzetüikbal, 516
izzetüikram, 516

KAYNAKÇA

- Ahmed, Muhtâr Ömer. (2008). *Mu'cemu'l Luğati'l-'Arabiyyeti'l-Muâsıra*. Âlemu'l-kütüb.
- Cubran Mesut. (1992). *er-Raid*. 7. bs., Dâru'l-ilim.
- Doğan, H. (2014). *al-Ukÿânûsu'l-Başıf fî Tarcamati'l-Şamusi'l-Muhit "KEF" maddesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmuş, İ. , Sadgrove, P. (2003). LANE, EDWARD WILLIAM. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 99-100).
- el-Endelüsî, Ebu Mervan. (2007). *et-Teysîru fî'l-Mudâvâti ve't-Tedbîri*. Daru'l-Kutubi'l-İlmiyyeti.
- eL-Fîrûzâbâdî, M. (2009). *el-Kamûsu'l-Muhît*. Dâru'l-Marife.
- el-Meclisî, M. (1983). *Bihâru'l-envâri*. Vizaretu'l-irşadi'l-islami.
- er-Razî, M. (2005). *Muhtaru's-Sahah*. Mektebetu Lübnan.
- Hüseyin Vali. (1951). Arap dilinin konferansında verilen kararlar. *Mecelletu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye*, 6, 76.
- İbni Manzûr, M. (1999). *Lisanu'l-Arab*. 3. bs, Dâru'l-Mârif.
- Kılıç, H. (2001). el- Kāmûsü'l-Muhît Fîrûzâbâdî'nin Arapçadan Arapçaya sözlüğü. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 287-288).
- Lane, E. w. (1986). *An Arabic-English Lexicon*. Offset Conrogravure Yayınları.
- Luvîs Maaluf. (1956). *el-Muncid fî'l-luga*. 19. bs., el-Matbaatu'l-Katolikiyye.
- Mütercim ÂSİM Efendi. (2014). *al-Ukÿânûsu'l-Başıf fî Tarcamati'l-Şamusi'l-Muhit*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Sütçü, T. (2013, Aralık). Türkçe Sözlükçülük Tarihinde Mütercim Âsım ve Kamus Tercümesi. Tarih Okulu Dergisi.
- Şemseddin Sami. (1899). *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). Türkçe Sözlük, Ankara: TDK Yayınları.
- Uysal, H. (2018). *Ahmed Muhtar Ömer'in Arap Sözlükbilimindeki yeri* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İNTERNET KAYNAKÇASI

- albaleegh. (2020). eş-Şair: Cubran Halil Cubran. https://albaleegh.com/poet/أشيري_إلى_عاصي_الهُوى/poem/جبران_خليل_جبران.
- aldiwan. (2020). Ebu Nevvas. <https://www.aldiwan.net/poem64509.html>.
- altibbi. (2022). https://altibbi.com/مصطلحات_طبية/انف-اذن-وحنجرة/التهاب-الحلق-الانتاني
- arabiclexicon. hawramani. <http://arabiclexicon.hawramani.com/search/التصق>
- Dohadictionary. <https://www.dohadictionary.org/corpus>

el-Mektebetu's-Şameletu. (2022, Nisan 02). Ahmed Muhtar Ömer.
<https://shamela.ws/author/941>

<https://www.youm7.com/story/2020/5/15-الإمساكية-معلومات-لا-تعرف-فها-عن-تقويم-العرب-4771328/لشهر-رمضان-بدأت>

https://johschool.com/Makaleler/2102593000_21.%20tevfiksutcu375.pdf

Youm7. (2020, Mayıs 15). el-İmsakiyye

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun (Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu)..../..../..... tarihli ve numaralı kararı ile alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Sama SAAD YOUSIF	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili Ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	